

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

Faculteit Rechtsgeleerdheid

JEUGDRECHTMODELLEN IN THEORIE EN PRAKTIJK

Een empirisch onderzoek naar het discours en de praktijk van
Belgische jeugdrechters

Eef Goedseels

Promotor: Prof. Dr. G. Vervaeke
Copromotor: Prof. Dr. J. Put

Proefschrift ingediend
met het oog op het verkrijgen
van de graad van Doctor in de Criminologische Wetenschappen

Maart 2015

DANKWOORD

Bij het afronden van een doctoraat hoort uiteraard een woord van dank...

In de eerste plaats zou ik het NICC willen bedanken voor de mogelijkheid en de nodige omkadering om dit doctoraatsonderzoek te kunnen realiseren. Een speciaal woord van dank aan Christophe voor de vrijheid en het vertrouwen dat je me de laatste jaren gaf om dit werk te voltooien. Veel dank gaat ook uit naar al mijn collega's, die vanop de zijlijn mee supporterden en me af en toe van achter mijn bureau wisten te halen en voor de nodige ontspanning zorgden. Een speciale dank aan Luc, mijn (rustige) bureaugenoot, voor de vele fijne en stimulerende gesprekken. Ik hoop dat het nu snel jouw beurt zal zijn!

Daarnaast wil ik heel graag mijn twee promotoren bedanken. Johan, jou ken ik al het langst en het is niet overdreven te stellen dat dit doctoraat er zonder jouw geloof en vertrouwen nooit gekomen zou zijn. Ik apprecieer je menselijkheid en jouw ongelooflijk diplomatische en pragmatische aanpak. Een welgemeende dank! Geert, bij jou was het vaker rechttoe, rechtaan, maar ik heb het leren waarderen. Ik heb ook heel veel waardering voor je kritische geest, die me uitdaagde en ook dwong om bij de essentie te blijven. Geert, Johan, jullie waren een zeer complementair team en het was voor mij een waar genoegen om met jullie te mogen samenwerken.

Dank ook aan de juryleden – Kristel Beyens, Stefaan Pleysier en Lode Walgrave - voor het grondig nalezen van de tekst en voor de constructieve opmerkingen, die het onder meer toelieten het onderzoek beter te plaatsen en tot zijn recht te laten komen. Lode, een speciaal woord van dank aan jou, omdat jij het was die indertijd bij mij het vuur aanstak en me de zin gaf om me verder in het onderwerp te verdiepen.

Een speciale dank gaat ook uit naar alle jeugdrechters die bereid waren om aan het onderzoek mee te werken en me de kans gaven om “in hun hoofd te kijken”, zoals één van hen het zo mooi zei. Dank voor jullie openheid en gastvrijheid! De fase van de dataverzameling was voor mij de meest intensieve, maar ook de meest leerzame periode van heel het onderzoek. Een woord van dank gaat ook uit naar alle griffiers voor de praktische hulp die ze boden.

Dank ook aan al onze (dichte) vrienden voor de momenten van ontspanning en plezier, maar ook voor jullie begrip als ik er niet bij kon zijn of op het allerlaatste moment afhaakte

omdat er een deadline in het vooruitzicht was. Een heel bijzondere dank gaat uit naar Bieke en Linde, mijn vriendinnen van het eerste uur, van wie ik weet dat ze er altijd zijn. Ongelooflijk veel dank voor jullie trouw, steun en vriendschap! Het is me heel veel waard. Bieke, veel dank ook voor jouw helpende en nauwgezette hand bij het finaliseren van de literatuurlijst.

Veel dank gaat ook uit naar mijn lieve familie: mijn (schoon)ouders, (schoon)broers en (schoon)zusjes. Ik heb het ongelooflijke voorrecht omringd te mogen worden door heel fijne, warme en attente mensen. Dank voor jullie begrip en bemoedigende woorden! Aan mijn lieve ouders: veel dank voor de morele en praktische steun en de goede zorgen voor onze meisjes. Het was heel fijn de laatste maanden nog even 'student aan huis' te mogen zijn. Aan mijn lieve schoonouders: dank omdat jullie er - ondanks alles - steeds zijn voor ons. Bedankt!

En tot slot richt ik me tot mijn thuisfront: Jim en onze twee meisjes Hasse en Jutta. Het was fantastisch om te zien hoe jullie er tijdens mijn afwezigheid telkens in slaagden om er een ongelooflijk gezellige en (super) chaotische boel van te maken. Ik denk dat jullie er stiekem van genoten. Maar het was niet altijd even fijn en het heeft ook lang geduurd. Ik wil jullie ontzettend bedanken voor jullie geduld, begrip, de vele pogingen om stil te zijn, maar ook voor jullie vrolijkheid en zotheid. Ik kan maar één ding zeggen: ik ben ongelooflijk fier op jullie en kijk er ontzettend naar uit om nu samen met jullie op (een lange) reis te gaan.

Het blad kan eindelijk omgeslagen worden...

Eef, maart 2015

INHOUDSTAFEL

DANKWOORD	3
INHOUDSTAFEL	5
LIJST VAN TABELLEN	7
LIJST VAN FIGUREN	8

HOOFDSTUK I. VAN MODELLENDEBAT NAAR MODELLEN IN WETGEVING EN PRAKTIJK

1. Aanloop naar de centrale onderzoeksvraag	9
1.1. Korte historiek van het Belgische jeugdbeschermingsrecht	9
1.2. Het modellendeбат	12
1.3. Een hybride wet	13
1.4. De hervorming in een breder perspectief	14
2. Centrale onderzoeksvraag en deelvragen	15
3. Onderzoeksopzet	16
4. Beperkingen	17
5. Relevantie	18
6. Opbouw van het doctoraat	18

HOOFDSTUK II. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE LITERATUUR

1. Inleiding	21
2. Algemeen overzicht	22
2.1. Een zeer divers beeld	22
2.2. Het gebruik en de betekenis van jeugdrechtmodellen	24
2.3. Zin of onzin van het denken in termen van jeugdrechtmodellen	30
3. Gehanteerde criteria en onderscheiden jeugdrechtmodellen	32
3.1. Gehanteerde criteria	32
3.2. Onderscheiden jeugdrechtmodellen	37
4. Bespreking van de jeugdrechtmodellen	44
4.1. Beschermingsmodel	44
4.2. Strafmodel	49
4.3. Herstelmodel	55
4.4. Sanctiemodel	61
4.5. Risicomanagementmodel	65
5. Naar een eigen typologie	68
5.1. Selectie van de criteria	69
5.2. Voorstelling van de typologie	71

HOOFDSTUK III. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE BELGISCHE JEUGDWET

1. Inleiding	79
2. Korte schets van de Belgische jeugdwet	79
2.1. Algemeen	79
2.2. Afhandelingsmogelijkheden op het niveau van het jeugdparquet	80
2.3. Afhandelingsmogelijkheden op het niveau van de jeugdrechtbank	82
3. Toets van de Belgische jeugdwet	88
3.1. Inleiding	88
3.2. De visie van de wetgever	89
3.3. De visie van de wetgever getoetst aan de jeugdrechtmodellen	117
4. De balans opgemaakt	127

HOOFDSTUK IV. EEN VERKENNINGSTOCHT DOORHEEN HET SENTENCING LANDSCHAP	131
1. Inleiding	131
2. <i>Sentencing</i> in vogelvlucht	131
2.1. Ongelijkheden in de straftoemeting	132
2.2. Twee (dominante) onderzoeksbenaderingen	133
2.3. Een (complex) samenspel van factoren	136
3. Onderzoek naar besluitvorming van Belgische jeugdrechters	145
3.1. Inleiding.....	145
3.2. Algemeen overzicht van het bestaande onderzoek.....	146
3.3. Een overzicht van de belangrijkste onderzoeksresultaten	156
 HOOFDSTUK V. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE DAGELIJKSE BESLISSINGSPRAKTIJK VAN BELGISCHE JEUGDRECHTERS	181
1. Algemene inleiding	181
2. Methodologie	181
2.1. Inleiding.....	181
2.2. Keuze voor kwalitatief onderzoek	183
2.3. Dataverzameling	187
2.4. Data-analyse	209
3. Resultaten.....	214
3.1. Inleiding.....	214
3.2. Daderbeeld	215
3.3. Opgelegde maatregel	251
3.4. Proceskenmerken	302
3.5. Besluit met betrekking tot de jeugdrechtmodellen	346
 HOOFDSTUK VI. CONCLUSIE EN DISCUSSIE	377
1. Van modellendeбат naar modellen in wetgeving en praktijk	377
2. Een overzicht van de belangrijkste resultaten	378
2.1. Jeugdrechtmodellen in de literatuur.....	378
2.2. Jeugdrechtmodellen in de Belgische Jeugdwet	380
2.3. Jeugdrechtmodellen in de beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters	382
3. Discussie	387
3.1. Methodologische discussiepunten.....	387
3.2. Inhoudelijke discussiepunten	390
 LITERATUUR	395
BIJLAGE 1. Topiclijst zaakgerelateerd interview	414
BIJLAGE 2. Topiclijst algemeen interview.....	416

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1. Overzicht van de typologieën naar auteur, gehanteerde criteria en onderscheiden modellen	23
Tabel 2. Overzicht van de gehanteerde criteria	35
Tabel 3. Vier typen van criteria	36
Tabel 4. Beschermingsmodel: algemene uitgangspunten	46
Tabel 5. Beschermingsmodel: proceskenmerken	48
Tabel 6. Beschermingsmodel: institutionele kenmerken.....	49
Tabel 7. Beschermingsmodel: maatschappijkenmerken	49
Tabel 8. Strafmodel: algemene uitgangspunten	51
Tabel 9. Strafmodel: proceskenmerken	53
Tabel 10. Strafmodel: institutionele kenmerken.....	54
Tabel 11. Strafmodel: maatschappijkenmerken.....	54
Tabel 12. Herstelmodel: algemene uitgangspunten	57
Tabel 13. Herstelmodel: proceskenmerken	59
Tabel 14. Herstelmodel: institutionele kenmerken	60
Tabel 15. Herstelmodel: maatschappijkenmerken.....	61
Tabel 16. Sanctiemodel: algemene uitgangspunten.....	62
Tabel 17. Sanctiemodel: proceskenmerken.....	64
Tabel 18. Risicomanagementmodel: algemene uitgangspunten.....	66
Tabel 19. Risicomanagementmodel: proceskenmerken.....	67
Tabel 20. Risicomanagementmodel: maatschappijkenmerken	68
Tabel 21. Risicomanagementmodel: institutionele kenmerken	68
Tabel 22. Een typologie van jeugdrechtsmodellen	77
Tabel 23. Daderbeeld: visie van de wetgever getoetst aan de modellen	120
Tabel 24. Opgelegde maatregel: visie van de wetgever getoetst aan de modellen	124
Tabel 25. Proceskenmerken: visie van de wetgever getoetst aan de modellen.....	127
Tabel 26. Algemeen overzicht: de visie van de wetgever getoetst aan de modellen	130
Tabel 27. Overzicht van bestaand onderzoek naar besluitvorming van Belgische jeugdrechters.....	155
Tabel 28. Overzicht van de maatregelen die jeugdrechters opleggen in MOF-zaken....	159
Tabel 29. Overzicht van de centrale onderzoekstopics	184
Tabel 30. Overzicht van de geselecteerde zaken naar type zitting, aanleiding van verschijning en arrondissement	194
Tabel 31. Periode van de feitelijke dataverzameling	199
Tabel 32. Bouwstenen van het daderbeeld	220
Tabel 33. Typologie van minderjarige ouders die naar aanleiding van een delict voor de jeugdrechter moeten verschijnen	235
Tabel 34. Overzicht van de aangevinkte doelen	269
Tabel 35. Algemeen overzicht van de (belangrijkste) doelen per maatregel.....	290
Tabel 36. Aanwezige partijen op de zitting	303
Tabel 37. Procesactoren aan het woord	341
Tabel 38. Daderbeeld: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen	349
Tabel 39. Opgelegde maatregel: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen	354
Tabel 40. Proceskenmerken: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen	358
Tabel 41. Algemeen overzicht: de visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen	359

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1. Vijf (basis)jeugdrechtmodellen	43
Figuur 2. De procedure en afhandelingsmogelijkheden in MOF-zaken.....	87
Figuur 3. Analyseproces	209
Figuur 4. Meer nodig dan inzicht om tot gedragsverandering te komen.....	244
Figuur 5. Overzicht van de beoogde doelen	286
Figuur 6. Opstelling van het kabinet van de jeugdrechter.....	306
Figuur 7. Opstelling van de openbare zittingszaal	307

HOOFDSTUK I. VAN MODELLENDEBAT NAAR MODELLEN IN WETGEVING EN PRAKTIJK

1. Aanloop naar de centrale onderzoeksvraag

1.1. Korte historiek van het Belgische jeugdbeschermingsrecht

1.1.1. De wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912

Vóór de wet op de kinderbescherming van 1912 bestond er geen aparte aanpak voor minderjarigen die misdrijven pleegden. Zij vielen mee onder het volwassen strafrecht (De Smet, 2010; Put, 2010). Aan het begin van de 20ste eeuw rijpte het idee om minderjarigen beneden de leeftijd van 16 jaar die een strafbaar feit plegen, uit het strafrecht te halen. Ze werden niet (langer) in staat geacht uit vrije wil te handelen of de gevolgen van hun daden in te schatten. Hun delinquent gedrag werd in de eerste plaats gezien als een symptoom van een tekort in de opvoeding, dat via maatregelen van jeugdbescherming weggewerkt diende te worden (De Smet, 2010). Er werden dus niet langer straffen, maar 'maatregelen van opvoedkundige en bewarende aard' in de wet voorzien (Christiaens, 1999). Tevens werd de term 'als misdrijf omschreven feit' geïntroduceerd (Geudens, 2003).

Met de invoering van de wet op de kinderbescherming was België één van de eerste landen in heel Europa om kinderen aan het strafrecht te onttrekken.

1.1.2. De wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965

In 1965 werd de toepassing van de wet van 1912 verder uitgebreid. Waar in 1912 vooral de bescherming van de maatschappij centraal stond, verschoof de focus in 1965 meer naar de bescherming van de minderjarige. Het is de onderliggende welzijnsaantasting, meer dan het gepleegde feit, dat de eerste aandacht verdient. Hierdoor verbreedde het toepassingsgebied van de wet zich tot alle 'jongeren in gevaar' (Put, 2010). Aan beide groepen jongeren – delinquente jongeren en jongeren in gevaar – kunnen dezelfde 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding' opgelegd worden (Geudens, 2003). De overheid moet dus niet wachten om in te grijpen tot een jongere een misdrijf pleegt,

maar kan ook optreden als ouders hun kind in gevaar brengen (De Smet, 2010).

Een belangrijke innovatie van de wet op de jeugdbescherming van 1965 was tevens de invoering van de sociale bescherming - ook buitengerechtelijke bescherming genoemd - naast de gerechtelijke. Deze sociale bescherming intervenueert enkel op vrijwillige basis en de instemming moet gehandhaafd blijven voor de hele duur van de actie (Verhellen, 1988). De gerechtelijke jeugdbescherming wordt pas aangewend wanneer de sociale bescherming gefaald heeft of wanneer de eisen van de openbare orde haar tussenkomst rechtvaardigen. Een andere vernieuwing was de figuur van de 'jeugdrechtbank' die de vroegere 'kinderrechter' vervangt. Tevens werd de strafrechtelijke verantwoordelijkheid opgetrokken van 16 tot 18 jaar (De Smet, 2010; Put, 2010).

Het beschermingsmodel, dat aldus via de wet van 1912 een eerste aanzet kreeg, kwam met de wet op de jeugdbescherming van 1965 helemaal tot bloei (Geudens, 2003).

1.1.3. De staatshervorming van 1980 en 1988

De vierde en vijfde staatshervorming brachten een grote ommezwaai met zich mee. Volgens de bijzondere wet van 1980, gewijzigd door de bijzondere wet van 8 augustus 1988, werden de gemeenschappen bevoegd voor de jeugdbescherming 'met inbegrip van de sociale en gerechtelijke bescherming'. Een (beperkt) aantal materies bleven echter tot de bevoegdheid van de federale wetgever behoren. Het betreft onder meer de organisatie van de jeugdrechtbanken, hun territoriale bevoegdheid en de rechtspleging voor deze rechtscolleges, maar ook de opgave van de maatregelen die kunnen worden opgelegd ten aanzien van minderjarigen die 'een als misdrijf omschreven feit' plegen (De Smet, 2010; Geudens, 2003). De federale overheid bleef dus bevoegd voor het bepalen van de maatregelen ten aanzien van delinquente jongeren. De gemeenschappen kregen daarentegen de bevoegdheid voor de uitvoering ervan.

De staatshervorming had dus tot gevolg dat de beide (doel)groepen – minderjarigen in gevaar en minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit plegen – uit elkaar gehaald werden. Diverse overheden werden immers bevoegd voor het bepalen van de op te leggen maatregelen. De hervorming zorgde er tevens voor dat het jeugdbeschermingsrecht een erg complexe materie werd, die doorheen de jaren tot heel wat bevoegdheidsconflicten tussen de federale overheid en de gemeenschappen

aanleiding gaf (Put, 2010)¹.

1.1.4. De wet van 2 februari 1994

Mede onder invloed van internationale richtlijnen en de veroordeling van België door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Bouamar², werd de wet op de jeugdbescherming in 1994 aangepast. Hiermee werd een belangrijke stap gezet in de richting van meer rechtswaarborgen voor minderjarigen (Geudens, 2003).

De wet bracht in de eerste plaats met zich mee dat er aanpassingen gedaan werden in het kader van de (voorlopige) maatregel van bewaring in een huis van arrest³. In de tweede plaats voorzag de wet in bijkomende proceswaarborgen bij het nemen van voorlopige maatregelen. Zo werd de voorbereidende fase beperkt tot zes maanden, dienden minderjarigen voortaan verplicht bijgestaan te worden door een advocaat en werd aan de jeugdrechter de verplichting opgelegd om voorlopige maatregelen te motiveren en een afschrift van de beschikking aan de minderjarige te overhandigen (De Smet, 2010). Naast een versteviging van de rechtspositie, werd in de derde plaats de procedure van de uithandengeving versneld. De wet maakte het de jeugdrechters mogelijk om jongeren voortaan door te verwijzen naar de gewone strafrechter zonder een voorafgaand onderzoek naar hun leefomstandigheden (maatschappelijk onderzoek) of persoonlijkheid (medisch-psychologisch onderzoek), wat volgens sommigen een uiting vormde van een tendens tot 're-penalisering' (De Smet, 2010).

De aanpassingen die op basis van de wet van 2 februari 1994 aangebracht werden, verhinderden echter niet dat de kritieken op de wet op de jeugdbescherming bleven groeien.

¹ In het kader van de recente zesde staatshervorming hebben de gemeenschappen sinds 1 juli 2014 bijkomende bevoegdheden gekregen. Ze zijn nu ook bevoegd voor de opgave van de maatregelen die ten aanzien van delinquente jongeren genomen kunnen worden. De organisatie van de jeugdgerechten, hun territoriale bevoegdheid en de rechtspleging voor die gerechten blijven een federale materie.

² EHRM 29 februari 1988, *Bouamar v. België*. België werd veroordeeld omwille van het oneigenlijke gebruik dat van de voorlopige maatregel van bewaring in een huis van arrest gemaakt werd (de betrokken minderjarige werd er tot negen maal toe geplaatst).

³ De wet op de jeugdbescherming voorzag dat jongeren voor een periode van 15 dagen in een huis van arrest geplaatst konden worden.

1.2. Het modellendebat

Mede onder impuls van diverse bewegingen (kinderrechten-, armoede-, slachtofferbeweging) worden er reeds vanaf de jaren zeventig forse kritieken geuit op de wet op de jeugdbescherming (en het onderliggende beschermingsmodel), onder meer omwille van het vergaande interventionisme en paternalisme, het gehanteerde kindbeeld, de grote discretionaire bevoegdheid (en macht) die aan de jeugdrechter toegekend wordt, de gebrekkige rechtswaarborgen, de zwakke positie van het slachtoffer, de te zachte, over-beschermende aanpak en het ermee gepaard gaande gevoel van straffeloosheid (De Bock, 1982; Eliaerts, 1999; Van de Kerckhove, 1978; Verhellen, 1978; Walgrave, 1978).

Vanaf de jaren negentig worden er dan ook - mede onder druk van het werkveld, de academische wereld, de publieke opinie - tal van initiatieven genomen voor een hervorming van de bestaande wet op de jeugdbescherming. Zo wordt in 1991 de Nationale Commissie voor de Hervorming van de Wetgeving inzake Jeugdbescherming (de zogenaamde 'Commissie Cornelis') opgericht. Deze legt in 1996 haar eindverslag neer, waarin afstand genomen wordt van het beschermingsmodel ten voordele van een sanctiemodel. Aansluitend hierop krijgt de onderzoeksgroep Jeugdcriminologie van de KULeuven onder leiding van prof. L. Walgrave de opdracht van de toenmalige minister van Justitie om de mogelijkheden van een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht te onderzoeken, hetgeen in 1997 leidt tot een concreet voorstel waarin het herstelmodel centraal staat. Op basis hiervan wordt gewerkt aan een wetsontwerp dat echter niet leidt tot een afgewerkte tekst. Uiteindelijk is het C. Maes die, als adviseur-expert van de Justitieminister, in 2001 een concreet ontwerp van wet op tafel legt, waarin afstand genomen wordt van de modellen en gekozen wordt voor een divers pallet van antwoorden - maatregelen, sancties en straffen - op delinquent gedrag van minderjarigen. Het voorontwerp wordt echter op de ministerraad van 16 mei 2002, onder druk van de Franstalige socialisten en groenen, voor verdere behandeling afgevoerd. Tevens wordt beslist dat er geen reden (meer) is om het jeugdbeschermingsrecht af te schaffen en dat het enkel gemoderniseerd dient te worden (Christiaens, 2005; Decock, 2012a; Put, 2007).

Opmerkelijk in de debatten en voorstellen is het feit dat velen het wel eens zijn over de tekortkomingen van de wet, maar dat er geen eensgezindheid bestaat over de wijze waarop de wet hervormd moet worden. Zo pleiten sommigen voor een radicale omwenteling, met name het verlaten van het beschermingsmodel ten voordele van een

sanctie- en/of een herstelrechtelijk model. Anderen pleiten dan weer voor het behoud van het beschermingsmodel, mits de nodige aanpassingen. Deze ‘modellendiscussie’ heeft vanaf het begin het debat over de hervorming van de jeugdbescherming sterk beheerst. Het modellendebat is bij momenten ook zeer woelig en wordt ook door communautaire breuklijnen getekend (Christiaens & Cartuyvels, 2007; De Smet, 2006). In dit kader stelt Dumortier in een verslag van een studiedag die plaats vond op 16 maart 2001 met als thema ‘De inzet en de praktijk van de hervorming van de jeugdbescherming’ het volgende: *“Als afsluiter zou ik nog kunnen wijzen op de taalbarrière die zich blijkbaar in de loop van de studiedag en ook in onze werkgroep heeft genesteld. Bij de Franstaligen bestaat er immers een angst voor een verzwaring van het strafrechtelijk klimaat door de invoering van een sanctionerend rechtswaarborgenmodel. De Nederlandstaligen daarentegen vrezen blijkbaar de vaagheid, hypocrisie en willekeur van het beschermingsmodel”* (Dumortier, 2001, p. 176). Ook de concrete praktijk getuigt van deze verschillen in opvattingen. Zo komt de Evaluatiecommissie van het Jeugdcentrum ‘De Grubbe’ te Everberg in haar evaluatieverslag tot de vaststelling dat de periode van vijf maanden gedurende dewelke beide gemeenschappen één en dezelfde afdeling deelden, voldoende aangetoond heeft dat de visie over het pedagogisch project, over hoe jongeren dienen aangepakt te worden en over de dagdagelijkse werking zeer sterk verschillen tussen de beide gemeenschappen (Evaluatiecommissie, 2004, p. 42).

1.3. Een hybride wet

Uiteindelijk is het de toenmalige minister van Justitie en socialistische politica L. Onkelinx die, na talloze initiatieven en mislukte pogingen, in 2006 werk maakt van de hervorming van de wet op de jeugdbescherming (Christiaens, 2005; Decock, 2012a; Put, 2007). Er wordt uitdrukkelijk gekozen voor het behoud van het beschermingsmodel als basis voor de wet, mits een aantal aanvullingen. Zo dient er voorrang gegeven te worden aan een herstelrechtelijk aanbod als reactie op een misdrijf. Ook dient de jeugdrechter, naast de persoon en leefomgeving van de minderjarige, bij het nemen van zijn beslissing rekening te houden met de ernst en omstandigheden van het misdrijf, de schade en de gevolgen voor het slachtoffer en de openbare veiligheid. Er worden tevens extra rechtswaarborgen voorzien. De hervormde wet wordt door velen dan ook gezien als een ‘compromiswet’ of een ‘hybride wet’ met elementen uit diverse jeugdrechtmodellen. Sommigen stellen dat het niet langer de wetgever, maar wel de jeugdrechter is die uiteindelijk de finaliteit van het gerechtelijk optreden bepaalt (Decock, 2006; De Smet, 2010; Dumortier, 2007; Geudens, 2004). De modellendiscussie is met andere woorden, aldus Decock (2006),

verlegd naar de zetel of het geweten van de jeugdrechter. De panoplie aan modellen en doelstellingen ('*stated goals*') maakt het volgens Dumortier en Christiaens (2006) bijzonder moeilijk om de concrete gevolgen van de hervorming voor de praktijk te duiden. De vraag rijst immers in welke doelstellingen en wetswijzigingen de overheid en de gerechtelijke actoren daadwerkelijk zullen investeren. Het blootleggen via onafhankelijk onderzoek van de in de praktijk nagestreefde doelen ('*real goals*') is, volgens de betreffende auteurs, daarom des te meer noodzakelijk. Het kan een heel ander licht werpen op de hybride hervorming van de Belgische wet op de jeugdbescherming.

1.4. De hervorming in een breder perspectief

België staat met zijn hervorming niet alleen. Ook in andere landen, zowel op Europees als op internationaal vlak, staat het beschermingsmodel sinds geruime tijd onder druk (Junger-Tas, 2006). Volgens Bailleau & Cartuyvels (2007, 2009) zouden heel wat Europese landen nog volop zoekende zijn, maar zouden ze zich alvast laten kenmerken door een grotere punitiviteit, interventie en controle. Er zou zich een algemene verschuiving voordoen van een beschermende, naar een meer bestraffende aanpak, een verschuiving die gelieerd wordt aan ruimere maatschappelijke evoluties en veranderingen, waaronder de afbrokkeling van de welvaartsstaat en de evolutie naar een meer neoliberale staat (ook wel veiligheidsstaat of risicosamenleving genoemd) (Bailleau & Cartuyvels, 2007). Daar waar in een welvaartstaat de nadruk vooral ligt op het vergroten van de welvaart en het algemeen welzijn, ligt de focus van een veiligheidsstaat meer op het reduceren van gevaren en risico's. Er is met andere woorden sprake van een evolutie van een welzijns-, naar een veiligheidsvraagstuk, wat zich onder meer zou uiten in een verschuiving van de verantwoordelijkheid van criminaliteit van een maatschappelijke naar een individuele verantwoordelijkheid, een focus op te neutraliseren risicogroepen en de introductie van een managementideologie gekenmerkt door efficiëntie, effectiviteit en rendabiliteit (Bailleau & Cartuyvels, 2007). Anderen drukken zich daarentegen gematigder uit en geven aan dat in de meeste continentaal West-Europese landen de beschermingsvisie nog steeds sterk op de voorgrond staat (Cavadino & Dignan, 2006; Junger-Tas, 2006). Junger-Tas (2006) wijst in dit kader op de invloed van internationale standaarden, waaronder het Kinderrechtenverdrag, het Europees verdrag voor de Rechten van de Mens en VN-aanbevelingen zoals de *Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules)*⁴, die

⁴ Het gaat om een set van algemene principes en regels inzake onderzoek en vervolging, beoordeling en beschikking, residentiële en niet-residentiële behandeling, beleidsontwikkeling en

een belangrijke controle zouden inhouden op het ongeremd introduceren van vernieuwingen in het jeugd(beschermings)recht.

2. Centrale onderzoeksvraag en deelvragen

Hoger werd aangegeven dat de actuele Belgische Jeugdwet een hybride wet is die gekenmerkt wordt door elementen uit verschillende jeugdrechtmodellen en dat het uiteindelijk de jeugdrechters zijn die de modellenstrijd in hun concrete dagdagelijkse beslissingspraktijk dienen te beslechten. Het doctoraatsonderzoek wenst hierop een licht te werpen. In het onderzoek staat de volgende vraag centraal: 'Door welke jeugdrechtmodellen – of elementen ervan – laat de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters zich kenmerken?'.

Deze centrale onderzoeksvraag valt uiteen in een aantal concrete deelvragen:

1. Welke zijn de belangrijkste theoretische jeugdrechtmodellen? Waarvoor staan ze of waarin onderscheiden ze zich van elkaar?
2. Door welke jeugdrechtmodellen - of elementen ervan - laat de Belgische Jeugdwet zich kenmerken?
3. Door welke jeugdrechtmodellen - of elementen ervan - laat de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters zich kenmerken?
4. Komt steeds hetzelfde jeugdrechtmodel terug over zaken, jeugdrechters, arrondissementen en regio's (landsgedeelten) heen? Of zijn er factoren - eigen aan de zaak, de jeugdrechter en/of de context - die samenhang vertonen met de aanwezigheid van het ene, dan wel het andere jeugdrechtmodel? Zijn er met andere worden bepaalde patronen te onderkennen?

Het onderzoek is er centraal op gericht diepgaand inzicht te verschaffen in het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters en na te gaan bij welk theoretisch jeugdrechtmodel – of welke theoretische jeugdrechtmodellen – hun discours en praktijk al dan niet aansluiten. Concreet zal er onder meer nagegaan worden welk beeld de Belgische jeugdrechters hebben van jongeren die naar aanleiding van een delict voor hen moeten verschijnen, of ze hen al dan niet verantwoordelijk achten voor de feiten die ze plegen en hen al dan niet aanspreken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving, waar hun centrale focus naar uitgaat (naar de dader, de feiten, de aangerichte schade of de openbare veiligheid),

evaluatie die door de VN-lidstaten na te leven zijn bij de aanpak van jeugddelinquentie (Put, 2010).

welke doelen ze nastreven met de opgelegde maatregelen en wie voor hen een centrale procesactor vormt.

3. Onderzoeksopzet

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag werd een uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd. De bedoeling hiervan was een zicht te krijgen op de belangrijkste jeugdrechtsmodellen en de criteria op basis waarvan deze modellen zich van elkaar onderscheiden. Concreet werd in de literatuur specifiek op zoek gegaan naar auteurs die een opdeling in jeugdrechtsmodellen maken aan de hand van een aantal modellen-onderscheidende criteria. Klassiek wordt in de literatuur uitgegaan van twee jeugdrechtsmodellen, met name het *welfare* en het *justice* model. Wanneer echter in de literatuur meer 'gericht' gezocht wordt naar een opdeling in jeugdrechtsmodellen, komt een meer gedifferentieerd beeld naar voor. Op basis van de beschikbare informatie werd een eigen typologie ontwikkeld, bestaande uit vijf jeugdrechtsmodellen en tien modellen-onderscheidende criteria. Deze typologie vormde het (analyse)kader voor het verdere onderzoek. Het vormde met andere woorden het kader op basis waarvan zowel de wet, als de concrete beslissingspraktijk aan een toets onderworpen werd. Naast de literatuurstudie met betrekking tot de jeugdrechtsmodellen, werd ook een verkenningstocht doorheen de *sentencing*-literatuur gemaakt, met als doel een beter zicht te krijgen op bestaand onderzoek inzake gerechtelijke besluitvorming in het algemeen en van Belgische jeugdrechters in het bijzonder. De literatuurstudie vormde tevens een belangrijke inspiratiebron bij de opzet van het eigen empirisch onderzoek en laat het ook toe het eigen onderzoek in een breder perspectief te plaatsen.

Voor het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag werd de Belgische Jeugdwet aan een grondige toets onderworpen. Concreet werd onderzocht hoe door de wetgever invulling gegeven wordt aan de tien onderscheiden criteria en bij welk jeugdrechtsmodel – of welke jeugdrechtsmodellen – deze invulling al dan niet aansluit. De toetsing is in eerste instantie gebaseerd op een analyse van de Jeugdwet zelf, maar ook van aanverwante documenten, waaronder de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp, ministeriële omzendbrieven en commissieverslagen van Kamer en Senaat. In tweede instantie werd ook een beroep gedaan op de rechtsleer.

Ter beantwoording van de derde en vierde onderzoeksvraag werd een empirisch onderzoek uitgevoerd in vier gerechtelijke arrondissementen. Concreet was het de

bedoeling om na te gaan hoe er door de Belgische jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk betekenis gegeven wordt aan de tien onderscheiden criteria - in het kader van het onderzoek 'onderzoekstopics' genoemd - en in welke mate deze betekenis aansluit bij het ene, dan wel het andere jeugdrechtmodel. Er werd met andere woorden naar het veld gestapt met een bepaalde bril die gevormd werd door de criteria op basis waarvan de theoretische jeugdrechtmodellen zich van elkaar onderscheiden. In totaal werden - in de periode tussen september 2012 en mei 2014 - tien jeugdrechters (vijf Nederlandstalige en vijf Franstalige) geobserveerd en bevraagd over acht reële zaken, tachtig zaken in totaal. Voor elke zaak werd telkens het dossier ingekeken, de zitting bijgewoond, een interview afgenomen en het vonnis of de beschikking opgevraagd. Daarnaast werd bij elke jeugdrechter ook een meer algemeen interview afgenomen. Er werd in hoofdzaak gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden, die het toelaten een zicht te krijgen op de betekenisgeving die er door de jeugdrechters aan hun eigen handelen gegeven wordt. De sociale realiteit werd met andere woorden doorheen hun ogen bestudeerd, zonder echter de ruimere – structurele en culturele - context waarbinnen de jeugdrechter handelt, uit het oog te verliezen.

4. Beperkingen

Bij aanvang van het onderzoek werd er bewust voor gekozen om te focussen op de jeugdrechters omdat het vooral - of in eerste instantie - zij zijn die de hybride wet dagelijks toepassen en de uiteindelijke finaliteit van het gerechtelijk (of maatschappelijk) optreden ten aanzien van jonge delinquenten bepalen. Dit betekent meteen ook dat het gezichtspunt van andere actoren, waaronder consultants, advocaten, en ook de jongeren zelf, buiten beeld blijft. Er werd geopteerd om eerder diep, dan wel breed te gaan.

Een tweede beperking is het feit dat het onderzoek beperkt blijft tot Belgische jeugdrechters. Een comparatief onderzoek had mogelijk tot interessante en bijkomende inzichten kunnen leiden, onder meer met betrekking tot de invloed van ruimere contextfactoren (waaronder bijvoorbeeld de rechtstraditie of de rol die door andere procesactoren opgenomen wordt). Wat België zelf betreft, dient tevens opgemerkt te worden dat de Duitstalige gemeenschap, omwille van de beperkte omvang en de taal, buiten beschouwing gelaten werd.

5. Relevantie

Het onderzoek heeft in eerste instantie een wetenschappelijke relevantie. Het zal een bijdrage leveren aan de algemene kennis inzake besluitvorming van (Belgische) (jeugd)rechters. Aangezien er vanuit een andere en specifieke invalshoek - met name vanuit de jeugdrechtmodellen - gekeken wordt, kan het onderzoek tot nieuwe of aanvullende inzichten leiden. Het feit dat van een duidelijk theoretisch kader vertrokken wordt, laat ook verdere kennisopbouw toe. In de tweede plaats kan het onderzoek ook inzichten opleveren met betrekking tot (de mogelijke effecten van) ruimere maatschappelijke evoluties of tendensen. Hoger werd er op gewezen dat er volgens sommigen een algemene verschuiving zichtbaar is – toch zeker op het vlak van wetgeving en beleid – in de richting van een meer bestraffende aanpak. Anderen nuanceren en geven daarentegen aan dat de beschermingsvisie in heel wat West-Europese landen nog steeds sterk op de voorgrond staat. Hoewel het uitgevoerde onderzoek niet toelaat om uitspraken over de tijd heen te doen - de jeugdrechters werden immers slechts op één moment geobserveerd en bevraagd - is het wel mogelijk om aan te geven of er indicaties zijn in de ene, dan wel de andere richting.

In de tweede instantie heeft het onderzoek ook een maatschappelijke relevantie. Recent werd in het kader van de zesde staatshervorming een (groot) deel van de bevoegdheid van het jeugdrecht overgeheveld van de federale overheid naar de gemeenschappen, waardoor er een nieuw beleid en nieuwe regelgeving op til staat. De gemeenschappen waren reeds bevoegd voor de uitvoering van de maatregelen, maar worden nu ook bevoegd voor de opgave ervan. Het onderzoek kan in de eerste plaats interessante inzichten bieden voor de bevoegde instanties over wat er leeft bij de Belgische jeugdrechters. Tevens kan het onderzoek een licht werpen op de vraag wat de hervormde wet concreet teweeg heeft gebracht en in welke mate vernieuwingen of nieuwe elementen zich al dan niet vertaald hebben in de concrete beslissingspraktijk. Mogelijk kan het in dit kader ook inzichten opleveren over randvoorwaarden die vervuld moeten worden om concrete wetswijzigingen te doen slagen.

6. Opbouw van het doctoraat

In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk II) wordt verslag gedaan van de literatuurstudie met betrekking tot de jeugdrechtmodellen. Naast een algemeen overzicht van auteurs die een

opdeling in modellen maken, wordt stil gestaan bij het gebruik dat in de literatuur van jeugdrechtmodellen gemaakt wordt, alsook bij de zin of onzin van het denken in termen van modellen. Na een bespreking van de belangrijkste jeugdrechtmodellen aan de hand van de onderscheiden criteria, wordt aan het einde van het hoofdstuk een eigen typologie voorgesteld, bestaande uit vijf jeugdrechtmodellen en tien modellen-onderscheidende criteria.

In hoofdstuk III wordt de Belgische Jeugdwet aan een 'modeltoets' onderworpen. Er wordt gestart met een korte schets van de procedure in jeugdzaken en de diverse reactiewijzen die mogelijk zijn als een jongere in het kader van een delict op de jeugdrechtbank moet verschijnen. In een volgend punt wordt dieper ingegaan op de visie van de wetgever, met andere woorden op de invulling die er door de wetgever aan de tien onderscheiden criteria gegeven wordt, waarna deze vergeleken worden met de invulling vanuit de theoretische jeugdrechtmodellen. Afsluitend wordt de balans opgemaakt.

In hoofdstuk IV wordt verslag gedaan van de verkenningstocht doorheen de *sentencing*-literatuur. In een eerste punt wordt een algemeen overzicht gegeven van de belangrijkste onderzoeksthema's, de verschillende onderzoeksbenaderingen en gehanteerde methoden. Tevens wordt dieper ingegaan op een aantal onderzoeksresultaten. In een tweede punt wordt op een meer exhaustieve wijze ingegaan op bestaand onderzoek inzake besluitvorming van Belgische jeugdrechters (of jeugdmagistraten).

In hoofdstuk V staat het empirisch onderzoek centraal. Er wordt van start gegaan met de methodologie, waarbij uitvoerig aandacht besteed wordt aan de wijze waarop de data verzameld en geanalyseerd werden. In een tweede punt worden de onderzoeksresultaten gerapporteerd, waarbij voor elk van de onderscheiden criteria systematisch nagegaan wordt welke betekenis er door de jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk aan gegeven wordt. Afsluitend wordt getracht een antwoord te geven op de vraag bij welk jeugdrechtmodel - of welke jeugdrechtmodellen - het discours en de praktijk van de onderzochte jeugdrechters al dan niet aansluit.

In een zesde en laatste hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten nog even kort op een rij gezet, gevolgd door een discussie. Er wordt zowel ingegaan op een aantal methodologische, als inhoudelijke aspecten. Afsluitend volgen een aantal mogelijke pistes voor verder onderzoek.

HOOFDSTUK II. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE LITERATUUR

1. Inleiding

Een eerste stap in het onderzoek bestond er in een zicht te krijgen op de belangrijkste (theoretische) jeugdrechtmodellen, hun betekenis en de criteria op basis waarvan ze zich van elkaar onderscheiden. Met dit doel voor ogen werd in de literatuur specifiek op zoek gegaan naar auteurs die een indeling maken in jeugdrechtmodellen aan de hand van een aantal modellen-onderscheidende criteria, die met andere woorden een typologie van jeugdrechtmodellen hanteren of ontwikkelen. Er moest daarbij sprake zijn van een typologie bestaande uit minstens drie jeugdrechtmodellen. Auteurs die bijvoorbeeld het herstelmodel tegenover het strafmodel plaatsen, werden niet mee in het overzicht en de bespreking opgenomen. De voornaamste reden was het duidelijk afbakenen van de literatuurstudie om niet te verdrinken in de veelheid aan literatuur die er over het betreffende thema reeds verschenen is.

Om de typologieën op het spoor te komen werd in hoofdzaak⁵ gebruikt gemaakt van de catalogus⁶ van de Leuvense Universiteit. Er werd specifiek gezocht op een aantal trefwoorden, waaronder *youth justice models*, *models of youth justice*, *juvenile justice models*, *models of juvenile justice*, *modelès de justice*. Hierbij dient opgemerkt te worden dat niet alle gevonden en geraadpleegde literatuur een typologie opleverde. Soms werd in een artikel of bijdrage wel gesproken van een bepaald jeugdrechtmodel, of bepaalde jeugdrechtmodellen, zonder dat er sprake was van een typologie. Ook via het sneeuwbal effect⁷ werden een aantal typologieën gevonden. Deze zoektocht resulteerde in tien werken die aan de vooropgestelde criteria voldeden. Na het doornemen en analyseren van deze tien werken trad een gevoel van saturatie op. Dit wil niet zeggen dat alle mogelijke typologieën in kaart gebracht werden. Er zijn allicht nog meer auteurs die

⁵ De literatuur met betrekking tot de hervorming van de Belgische wet op de jeugdbescherming bracht de onderzoeker bij de typologie van Walgrave (1996, 2000, 2002) en Maes (2005, 2009).

⁶ Dit systeem werd in 2011 vervangen door het zoekstelsel *Limo*, een zogenaamde *discovery service* die toegang verschaft tot ongeveer 250 miljoen records, vooral online artikels uit *e-journals*, naast gedrukte boeken en *e-books* en nog allerlei ander materiaal, zoals websites of partituren. LIMO zoekt niet alleen in de catalogus, maar ook in *Lirias* en in een deelverzameling van alle databanken waar de KU Leuven toegang toe heeft (waaronder *JStor*, *Oxford Journals* en *Web of Science*) (<http://bib.kuleuven.be/rbib/>).

⁷ Het gaat hier om het effect van auteurs die naar een typologie van een andere auteur (of auteurs) verwijzen.

een typologie van jeugdrechtmodellen ontwikkeld hebben of daarvan gebruik maken. Er wordt echter wel van uitgegaan dat de gevonden literatuur de belangrijkste jeugdrechtmodellen dekt.

In wat volgt wordt verslag gedaan van de zoektocht in de literatuur. Er wordt gestart met een algemeen overzicht van de gevonden typologieën, waarbij ook aandacht besteed wordt aan het gebruik dat van jeugdrechtmodellen gemaakt wordt en de betekenis die er aan gegeven wordt. Tevens wordt ook ingegaan op de zin of onzin van het denken in termen van jeugdrechtmodellen. In een tweede punt wordt stilgestaan bij de door de auteurs gehanteerde criteria en de onderscheiden jeugdrechtmodellen. In een derde en volgend punt wordt overgegaan tot een bespreking van de (belangrijkste) jeugdrechtmodellen aan de hand van vier types van criteria. Tot slot wordt in een laatste punt een eigen typologie ontwikkeld, die gebruikt zal worden als toetsingsinstrument om zowel de Belgische Jeugdwet, als het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters aan te toetsen.

2. Algemeen overzicht

2.1. Een zeer divers beeld

Tabel 1 geeft een algemeen overzicht van de gevonden typologieën die de basis vormen voor de verdere bespreking. Klassiek wordt er in de literatuur uitgegaan van twee jeugdrechtmodellen, met name het beschermingsmodel (of *welfare model*) enerzijds en het strafmodel (of *justice model*) anderzijds⁸ (Pratt, 1989; Walgrave, 2002). Wanneer in de literatuur echter meer gericht gezocht wordt, ontstaat een meer gedifferentieerd beeld. Het aantal modellen dat onderscheiden wordt, gaat van drie bij Bazemore & Umbreit (1995, 2004) en Pratt (1989) tot zes bij Winterdyk (2002) (tabel 1).

Ook het aantal criteria dat gebruikt wordt om de typologie op te stellen en de jeugdrechtmodellen van elkaar te onderscheiden, verschilt van auteur tot auteur. Een aantal auteurs bedient zich van nagenoeg identieke criteria, wat deels het gevolg is van de gehanteerde opzoekmethode (met name het sneeuwbaaleffect). Muncie (1994), Winterdyk (2002) en Corrado et al. (2007, 2010) hebben zich, naar eigen zeggen, laten inspireren door Pratt (1989). Ook Maes (2005, 2009) en Walgrave (1996, 2000, 2002) beroepen zich op vrij gelijkaardige criteria.

⁸ In dit kader kan ook verwezen worden naar het *welfare* versus *justice* debate.

Tabel 1. Overzicht van de typologieën naar auteur, gehanteerde criteria en onderscheiden modellen

Auteur	Gehanteerde criteria	Onderscheiden modellen
Bazemore & Umbreit (1995, 2004)	Perception of the offender Causes of offending Responsibility Purpose of intervention Objective Proportionality Key actor Position of the victim Position of the community	Individual treatment Retributive punishment Restorative accountability
Cavadino en Dignan (2006, 2007)	Philosophical assumptions Institutional arrangements Policies and processes	Welfare (treatment, social welfare, re-socialization) Justice Restorative Minimum intervention Neo-correctionalist
Corrado et al. (2007, 2010)	General features Key personnel Key agency Justice system goal Understanding of client behavior Purpose of intervention Objective	Welfare Corporatism Modified Justice Justice Crime Control
McAra (2010)	Personhood Social relations Intervention	Just deserts Welfare Restorative Actuarial
Maes (2005, 2009)	Centraal Middel Finaliteit Positie van het slachtoffer Rechtswaarborgen Duur van de interventie	Protectioneel Strafrechtelijk Sanctioneel Herstelrechtelijk
Muncie (1999, 2004, 2009)	Causes of offending Purpose of intervention Key agency Key personnel Key characteristics Objectives	Welfare Justice (+ <i>diversion</i>) Diversion Custody (or <i>authoritarianism</i>) <i>Risk management</i>
Pratt (1989)	Characteristics Key personnel Key agency Tasks Understanding of client behavior Purpose of intervention Objectives	Welfare Justice Corporatism
Reichel (2008)	Key personnel Use of formal process Prime objective	Welfare Legalistic Corporatism Participatory
Walgrave (1996, 2000, 2002)	Referentie (<i>reference</i>) Middel (<i>means</i>) Doel (<i>objectives</i>) Positie slachtoffer (<i>victim's position</i>) Evaluatiecriterium (<i>criteria of evaluation</i>) Maatschappijtype (<i>societal context</i>)	Straf (<i>retributive</i>) Rehabilitatief (<i>rehabilitative</i>) Herstel (<i>restorative</i>) (Beveiligings)
Winterdyk (2002)	General features Key personnel Key agency Tasks Understanding of client behavior Purpose of intervention Objectives	Welfare Corporate Justice Modified justice Crime control Participatory

2.2. Het gebruik en de betekenis van jeugdrechtmodellen

De geselecteerde auteurs gebruiken de jeugdrechtmodellen - of beter de ontwikkelde typologieën - voor zeer diverse doeleinden. Grosso modo kunnen ze onderverdeeld worden in vier groepen. In wat volgt wordt hier kort op ingegaan. Naast het gebruik, wordt ook aandacht besteed aan de betekenis die er door de verschillende auteurs aan jeugdrechtmodellen gegeven wordt.

2.2.1. Modellen om jeugdrechtsystemen te beschrijven en/of vergelijken

Een aantal auteurs maakt gebruik van een typologie of indeling in jeugdrechtmodellen in het kader van comparatief onderzoek met het oog op het beschrijven en/of vergelijken van jeugdrechtsystemen (Cavadino & Dignan, 2006, 2007; McAra, 2010; Reichel, 2008; Winterdyk, 2002). Zo geeft Winterdyk (2002) in zijn boek *Juvenile Justice systems: International Perspectives* een overzicht van jeugdrechtsystemen van 18 verschillende landen⁹. Of beter: hij vraagt aan experts uit de diverse landen om het eigen systeem te beschrijven op basis van een vooraf opgemaakte topiclijst. De experts dienen ook aan te geven met welk van de zes jeugdrechtmodellen¹⁰ uit een vooropgestelde typologie het eigen jeugdrechtsysteem het best overeenstemt. Jammer is wel dat noch de modellen, noch de gehanteerde criteria duidelijk door de auteur omschreven worden en er ook nergens een 'echte' vergelijking tussen de landen gemaakt wordt. Het boek blijft beperkt tot een loutere samenvoeging van de beschrijvingen van de verschillende experts. Volgens de auteur staan jeugdrechtmodellen voor een bepaalde manier van kijken naar het fenomeen van jeugddelinquentie. Hij stelt het als volgt: "*The variation in these models can serve as visible indicators of how different nations view the same phenomena (i.e. juvenile delinquency) and form different perspectives*" (Winterdyk, 2002, p. XVIII).

Reichel (2008) onderscheidt vier jeugdrechtmodellen¹¹ die naar eigen zeggen aangeven hoe landen op verschillende wijzen omgaan met probleemjongeren. Elk van de vier jeugdrechtmodellen wordt beschreven aan de hand van een land dat als typevoorbeeld van het betreffende model gezien wordt¹². De jeugdrechtmodellen worden door Reichel

⁹ Het gaat om de volgende landen of staten: Oostenrijk, België, Canada, China, Engeland en Wales, Duitsland, Hong Kong, Hongarije, India, Italië, Japan, Namibië, Nederland, Rusland, Schotland, Zuid-Afrika, Zuid-Korea en de Verenigde Staten.

¹⁰ Het gaat om de volgende modellen: *welfare*, *corporate*, *justice*, *modified justice*, *crime control* en *participatory*.

¹¹ Het betreft de volgende modellen: *welfare*, *legalistic*, *corporatism* en *participatory model*.

¹² Australië en Nieuw-Zeeland worden als typevoorbeeld gezien van het welzijns- of beschermingsmodel, Italië van het legalistisch model, Engeland en Wales van het corporatistisch

gebruikt “to provide a categorization format to allow description and discussion” (Reichel, 2008, p. 341). Jeugdrechtmodellen zijn volgens hem conceptuele hulpmiddelen die het toelaten om verschillen en gelijkenissen tussen landen beter te zien (Reichel, 2008).

Volgen McAra (2010) streven jeugdrechtsystemen in ontwikkelde landen twee concurrerende doelstellingen na: enerzijds het helpen van jongeren in problematische situaties en anderzijds het leveren van een snel, krachtig en adequaat antwoord op jeugddelinquentie. Elk van de jeugdrechtmodellen - McAra onderscheidt er vier¹³ - formuleert volgens haar een ander antwoord op dit spanningsveld. Ze stelt: “*Each of these paradigms offers a different solution to the problem of balancing with the needs of the vulnerable offender with the needs of society*” (McAra, 2010, p. 288). Aan de hand van de door haar opgestelde typologie bespreekt de auteur een aantal jeugdrechtsystemen¹⁴ meer in detail en legt daarbij ook een link met de ruimere sociaal-economische, politieke en culturele context van een land.

Ook Cavadino en Dignan (2006, 2007) vertrekken van een ruimer kader. Ze gaan ervan uit dat samenlevingen met een gelijkaardige sociaal-economische en politieke organisatie en daarmee samenhangend - of onderliggend - ook gelijkaardige culturele en ideologische voorkeuren tot op zeker hoogte ook gelijkenissen vertonen op het vlak van bestraffing. In hun boek *Penal Systems: A Comparative Approach* wordt een gans hoofdstuk gewijd aan een vergelijkende studie van jeugdrechtsystemen. Na een beschrijving van de vijf - in de typologie opgenomen - jeugdrechtmodellen¹⁵, gaan ze over tot een analyse van de jeugdrechtsystemen van verschillende landen, die ze onderverdelen in vier groepen: neo-liberale, conservatief-corporatistische, sociaal-democratische en oosters-corporatistische landen (of staten). Elke groep leunt sterker aan bij het ene, dan wel het andere jeugdrechtmodel¹⁶. De auteurs benadrukken dat

model en Cuba en China, tot slot, van het participatiemodel.

¹³ Het gaat om de volgende modellen: *just deserts*, *welfare*, *restorative* en *actuarial model*.

¹⁴ Het betreft de volgende landen: Engeland, Schotland, Nieuw-Zeeland en Finland.

¹⁵ Het gaat om de volgende modellen: *welfare*, *justice*, *restorative*, *minimum intervention* en *neo-correctionalist model*.

¹⁶ Zo zou, aldus de auteurs, de welzijnsbenadering veel ongelijkmatiger verspreid geweest zijn onder neo-liberale staten (zoals de USA, UK, Nieuw-Zeeland en Australië) en het er ook minder lang uitgehouden hebben. Neo-liberale samenlevingen zouden gevoelig geweest zijn voor het strafmodel en zouden de laatste jaren - met uitzondering van Nieuw-Zeeland - meer en meer affiniteit vertonen met het risicomanagement of neo-correctionalistisch model. De jeugdrechtsystemen in de meer conservatief-corporatistische welvaartslanden (waaronder Duitsland, Frankrijk en Italië) zouden zich daarentegen meer laten kenmerken door een welzijns- of beschermingsmodel met als voornaamste doel re-socialisering via opvoeding. In deze landen zou het langer geduurd hebben vooraleer het beschermingsmodel ingang vond, maar eens geïnstalleerd, zou het iets weerbarstiger zijn aan invloeden van het straf- en risicomanagementmodel (Cavadino & Dignan, 2006). Ook McAra (2010) geeft aan dat een welzijnsbenadering meer voorkomt in een maatschappelijke context die gekenmerkt wordt door

geen enkel jeugdrechtsysteem volledig overeenstemt met één specifiek jeugdrechtmodel, maar dat elk systeem beïnvloed wordt door verschillende modellen. De typologie laat het volgens de auteurs wel toe om deze balans van invloeden in kaart te brengen. Ze stellen het als volgt: *“These models are intended to serve solely as ‘conceptual tools’ with a view to capturing some important distinctions between the different approaches to the treatment and processing of particular categories of young people. It should not be assumed that any of the youth justice systems we will be examining have ever corresponded exclusively and unequivocally to any of the models presented here, since most have been and continue to be, influenced by a variety of approaches and virtually all have changed to a greater or lesser extent over time. Nevertheless the typology may be helpful in analyzing the balance of influence between various different youth justice systems approaches in each of the countries covered by the study”* (Cavadino & Digan, 2006, pp. 200-202).

2.2.2. Modellen om evoluties in kaart te brengen

Een aantal auteurs maakt gebruik van een typologie of een indeling in jeugdrechtmodellen voor het beschrijven van tendensen of evoluties doorheen de tijd (Corrado et al., 2007; Maes, 2005; Muncie, 1999, 2004, 2009; Pratt, 1989).

Zo wijdt Muncie (1999) het zevende hoofdstuk van zijn handboek *Youth and Crime. A Critical Introduction* aan een beschrijving van ontwikkelingen in Engeland en Wales en deels ook in Schotland vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw. Hij doet dit aan de hand van vier jeugdrechtmodellen die hij aanpast in latere updates van zijn boek (2004, 2009)¹⁷. De jeugdrechtmodellen voorzien, aldus de auteur, een kader op basis waarvan tegenstrijdige doelen en uitkomsten van het systeem ontward kunnen worden (Muncie, 1999). In zijn handboek van 2004 en 2009 kijkt Muncie ook over de grenzen heen waarbij hij enerzijds wijst op een aantal algemene of globale tendensen¹⁸, maar anderzijds ook

sociale cohesie en een stabiele cultuur, uitgaande van sociaaldemocratische waarden (zoals in Schotland tot aan het einde van de jaren negentig of in Finland tot op de dag van vandaag). Een meer bestraffende benadering en retoriek, daarentegen, komen voort uit een context die gekenmerkt wordt door sociale en politieke turbulentie. Ze worden gevoed door, en voeden op hun manier, gevoelens van angst en onzekerheid (zoals in Engeland vanaf de jaren zeventig en in Nieuw-Zeeland vanaf de jaren tachtig).

¹⁷ In zijn handboek van 1999 spreekt Muncie van het *welfare, justice, diversion* en *custody model*. In 2004 spreekt hij van de volgende vier strategieën: *welfare, justice, risk management* en *authoritarianism*. Hij laat met andere woorden het diversiemodel vallen en vervangt het door het risicomanagementmodel. De naam *custody* vervangt hij door *authoritarianism*. In 2009 spreekt hij van strategie I (*welfare* en *justice*) en strategie II (*crime prevention, risk management* en *authoritarianism*).

¹⁸ Zo zouden de meeste jeugdrechtsystemen een evolutie hebben doorgemaakt van een beschermende of welzijnsgerichte benadering (vanaf het begin van de 20ste eeuw), over een

het belang van het lokale niveau in de verf zet en aangeeft hoe beleid en wetgeving 'op de vloer' niet alleen toegepast, maar ook hervormd en actief en passief tegengewerkt worden. Hij stelt in dit kader: *"Youth justice reform cannot simply be reduced to global economic transformations or to universal legal directives. All such processes are mediated by distinctive national and subnational cultures and socio-cultural norms when they are activated on the ground. Whatever the rhetoric of government intention, histories of youth justice also tend to be histories of active and passive resistance from pressure groups and from the magistracy, the police and from youth justice workers through which such reform is to be put into practice. There is always a space to be exploited between written and implemented policy. The translation of policy into practice depends on how it is visioned and reworked (or made to work) by those 'on the ground'"* (Muncie, 2009, p. 384).

Ook Pratt (1989) focust zich op ontwikkelingen in Engeland en Wales. Volgens de auteur worden evoluties doorgaans beschreven in termen van hun overeenstemming met het *welfare* of het *justice* model, maar laten het beleid en de praktijk zich echter eerder kenmerken door een derde model, met name het corporatistische model. Hij stelt: *"Historically, the welfare era in England and Wales reached its peak in the early 1970s. Since then, the justice model has assumed ideological dominance. However, the reality of juvenile justice policies and practise would seem to be more closely in line with a third model, that of corporatism"* (Pratt, 1989, p. 236). Aan de hand van een beschrijving van de werking van het - op dat moment actuele - jeugdrechtsysteem in Engeland en Wales zet hij de belangrijkste kenmerken van dit derde model op een rij en plaatst het tegenover het *welfare* model enerzijds en het *justice* model anderzijds.

Maes (2005) geeft een historisch overzicht van het Belgische jeugdrechtsysteem en beschrijft hoe verschillende jeugdrechtmodellen elkaar opvolgen in de tijd. Hij schetst een evolutie van het beschermings-, over het straf-, het (constructief) sanctie- en het herstelmodel, naar een inconsequent model. Wat het inconsequent model betreft, wil Maes vooral aangeven dat elk nieuw model een antwoord tracht te geven op de tekorten van een vorig model, zonder echter het voorgaande volledig te vervangen, wat in de concrete praktijk leidt tot een amalgaam van (elementen uit) verschillende jeugdrechtmodellen. Voor Maes zijn jeugdrechtmodellen *"slechts filosofische en*

rechtsbeschermende en meer daadgerichte benadering (aan het einde van de jaren '80) naar een aanpak gericht op het beheren of managen van risico's (aan het einde van de jaren '90), waarbij de aandacht meer en meer verschuift van de oorzaken van criminaliteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid in de richting van verantwoordelijkheid van individuen, gezinnen en lokale gemeenschappen (Muncie, 2009).

criminologische noemers waarop de evoluties in de sociale controle op een segment van de bevolking in een zekerheidsbrengende vereenvoudiging worden teruggebracht, waarop pendelbewegingen in de aanpak van delinquentie bij jongeren worden herleid” (Maes, 2001, p. 1).

Corrado et al. (2007) - tot slot - focussen in hun bijdrage op (evoluties in) de Canadese wetgeving. Door gebruik te maken van analytische modellen kunnen wetten volgens de betreffende auteurs beter begrepen worden. Ze stellen: *“The main purpose of this article has been to introduce the theme that the YCJA¹⁹, like its predecessor, the YOA²⁰, can be better understood by utilizing analytic youth justice models. These models reduce the lengthy and complex legally worded sections of youth justice laws to core principles”* (Corrado et al., 2007, p. 65). In een andere bijdrage waarin de auteurs dieper ingaan op de resultaten van een empirisch onderzoek naar de visies van probatieassistenten, voegen ze hier nog aan toe: *“In addition, models can provide a summary depiction of the actual functioning of a youth justice system compared to its operation as stipulated by law”* (Corrado et al., 2010, p. 399, met verwijzing naar Roach, 1999). Jeugdrechtmodellen maken het dus niet alleen mogelijk om complexe wetten te begrijpen, maar laten het ook toe een zicht te krijgen op de concrete werking van het systeem in vergelijking met hetgeen door de wet voorgeschreven wordt. Elk jeugdrechtmodel staat, aldus de auteurs, voor verschillende filosofische principes en procedures (Corrado et al., 2010). De vijf onderscheiden jeugdrechtmodellen worden door de auteurs op een continuüm geplaatst met aan de ene kant (uiterst links) het *welfare model* met een centrale focus op de noden van het individu en aan de andere kant (uiterst rechts) het *crime control model* met een centrale focus op de noden van de maatschappij. Daartussen bevinden zich het *corporatist*, het *modified justice* en het *justice model* (Corrado et al., 2007, 2010).

2.2.3. Modellen om visies van praktijkactoren aan te toetsen

Zoals net aangegeven werd, hanteren Corrado et al. (2010) hun typologie ook in het kader van een empirisch onderzoek naar de visies van probatieassistenten bij het geven van een advies aan de jeugdrechter. In de betreffende studie werd uitgegaan van de veronderstelling dat wanneer de wet veel discretionaire ruimte toelaat, de ideologische voorkeuren van zij die de wet toepassen meer zullen doorwegen. Aan de hand van een typologie van jeugdrechtmodellen wensten de auteurs deze voorkeuren in kaart te

¹⁹ *Youth Criminal Justice Act.*

²⁰ *Young Offenders Act.*

brenge²¹. Ondanks de verwachting dat de voorkeur van de probatieassistenten zou verschillen naargelang de kenmerken van de voorgelegde fictieve zaak, werd in vier van de vijf gevallen overeenstemming gevonden met hetzelfde model (*modified justice model*). De door de probatieassistenten naar voor geschoven voorkeuren sloten minder aan bij de twee jeugdrechtsmodellen aan de uiteinden van het continuüm (zie hoger). Ze kozen met andere woorden eerder voor een jeugdrechtsmodel waarbij zowel aandacht uitgaat naar de noden van de dader, als naar de noden van de maatschappij (Corrado et al., 2010).

2.2.4. Modellen in het kader van een normatief debat

Tot slot zijn er nog twee auteurs die een indeling in jeugdrechtsmodellen maken vanuit een normatief-theoretisch perspectief met de bedoeling een bepaald jeugdrechtsmodel naar voor te schuiven als meest wenselijke aanpak. Zo plaatst Walgrave (1996, 2000, 2002) drie jeugdrechtsmodellen tegenover elkaar in het kader van zijn sociaal-ethisch pleidooi voor het herstelrecht als prioritaire optie in de reactie op (jeugd)criminaliteit. Herstelrecht wordt naar voor geschoven als een volwaardig alternatief voor het strafrecht enerzijds en het jeugdbeschermingsrecht anderzijds dat, aldus de auteur, meer constructieve mogelijkheden biedt voor zowel dader, slachtoffer, als samenleving. Volgens Walgrave gaat het bij elk jeugdrechtsmodel om het zien van andere problemen die op andere wijzen opgelost worden, andere systemen die de oplossingen vergemakkelijken, het betrekken van andere partijen en een andere balans in de rollen van de burgers, de gemeenschappen en de staat (Walgrave, 2002).

Ook Bazemore & Umbreit (1995, 2004) gaan over tot een indeling in modellen in een poging om de sterktes van het herstelrecht in de verf te zetten en het tevens naar voor te schuiven als een derde weg uit de beschermings- en bestraffingsimpasse. Net zoals Walgrave wijzen ze er op dat de geschiedenis gekenmerkt wordt door een pendelbeweging waarbij enerzijds de nadruk ligt op bestraffing en anderzijds op behandeling (Bazemore & Umbreit, 1995, 2004). Geen van deze visies biedt echter volgens de betrokken auteurs een afdoend antwoord voor alle betrokken partijen. Het herstelrecht komt daarentegen tegemoet aan zowel de belangen van de dader, het slachtoffer, als de ruimere samenleving. Herstelrecht wordt gezien als “*a new paradigm* or

²¹ De 147 deelnemende probatieassistenten kregen vijf fictieve casussen voorgelegd waarbij ze moesten aangeven (1) welk advies ze in elke casus aan de jeugdrechter zouden geven, (2) met welke factoren - uit een opgegeven lijst van factoren - ze rekening hielden bij het nemen van hun beslissing en welke de belangrijkste factor was en, tot slot, (3) welk jeugdrechtsmodel het best aansloot bij hun benadering.

lens for viewing the problem of crime and the response to it (Bazemore & Umbreit, 2004, p. 469 met verwijzing naar Zehr, 2002). Het implementeren van deze visie veronderstelt, volgens de auteurs, onder meer de uitbouw van een draagvlak voor herstelrechtelijke waarden, het articuleren van nieuwe doelen, het herverdelen van middelen, andere job-omschrijvingen en het geven van prioriteit aan andere programma's en praktijken (Bazemore & Umbreit, 2004). Ze stellen: *"The blueprint presented here, based on the principles of restorative justice, prescribes a comprehensive redesign of sanctioning policy. Such redesign would begin with change in values, acknowledgement of new 'customers' of the system (i.e., victims and the community), the development of new goals and objectives, change in the justice process, and change in the priority to various practices and programs"* (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 312).

Zowel Walgrave, als Bazemore & Umbreit maken een duidelijke keuze voor een bepaald jeugdrechtmodel en beargumenteren dit door het betreffende model tegenover andere modellen of visies te plaatsen. Beide auteurs nemen een duidelijk normatief standpunt in.

2.3. Zin of onzin van het denken in termen van jeugdrechtmodellen

Een aantal van de hoger genoemde auteurs plaatst kritische kanttekeningen bij het gebruik of het denken in termen van jeugdrechtmodellen. Zo geeft Muncie (2009) aan dat jeugdrechtmodellen veel gebruikte middelen zijn om jeugdrechtsystemen te beschrijven en gelijkenissen en verschillen in kaart te brengen. Het zijn, volgens hem, handige hulpmiddelen, maar er kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de nauwkeurigheid en toepasbaarheid ervan. Systemen zijn immers voortdurend in beweging en modellen houden ook geen rekening met de verschillende wijzen waarop bredere tendensen op lokaal niveau herwerkt, aangepast, veranderd en tegengewerkt worden. Zo stelt hij: *"'Snapshot' classificatory models often fail to do justice either to the ways in which systems are always in flux themselves or to the myriad ways in which broad trends can be challenged, reworked, adapted or resisted at the local level"* (Muncie, 2009, p. 381).

Ook Maes (2001) stelt zich vragen bij het gebruik van jeugdrechtmodellen, in het bijzonder in het kader van een normatief (hervormings)debat. Jeugdrechtmodellen bieden volgens hem menu's aan, terwijl elke concrete situatie *à la carte* moet worden benaderd. Hij pleit er dan ook voor om de altijd weerkerende realiteit van conflicterende doelstellingen vast te stellen en te aanvaarden. Afhankelijk van de persoon en context van de minderjarige, de ernst van het misdrijf, de individuele en maatschappelijke schade

en het tijdstip binnen het traject van de interventie zullen andere accenten gelegd worden. Het is daarentegen essentieel dat bij elk optreden eerlijk uitleg wordt gegeven over het waarom, het te verwachten traject, de finaliteit en het kenmerk van de overheidsinterventie en dat steeds de meest optimale rechtswaarborgen worden verleend (Maes, 2001). Maes pleit dus eerder voor een 'pragmatische' benadering.

Andere auteurs pleiten daarentegen voor een meer 'principiële' benadering. Voor Walgrave (2001) is het duidelijk stellen van een model als vertrekbasis voor de uitwerking van een rechtssysteem noodzakelijk voor de coherentie van een systeem, waardoor duidelijker kan worden welke doelstellingen er aan verbonden worden, welke middelen ingezet moeten worden, waar en waarom er uitzonderingen nodig zijn en hoe de impact van het systeem moet worden gecontroleerd en gemeten. Afwezigheid daarvan leidt tot een collage van technieken zonder visie, die democratische controle en systematische evaluatie onmogelijk maakt. Ondanks overlappingsen en vermengingen in de praktijk is het voor Walgrave (2002) essentieel om de verschillende accenten in de aanpak als modellen te blijven zien. Nadenken in termen van modellen creëert, aldus de auteur de noodzakelijke duidelijkheid omdat het een grondvisie aanreikt waaraan de praktijk getoetst kan worden. Om deze toetsing mogelijk te maken is het van cruciaal belang dat de basisopties en de consequenties ervan zeer duidelijk worden uitgewerkt (Walgrave, 2002, pp. 181-182). Ook McAra (2010) is de mening toegedaan dat een systeem haar legitimiteit verliest als haar onderliggende doelstellingen en principes contradictorisch zijn. Ze stelt: *"In normative terms, a system may be in danger of losing its legitimacy when its underlying principles are in contradiction"* (McAra, 2010, p. 292). Tot slot wijzen ook Corrado et al. (2007, 2010) op de gevaren van een hybride wetgeving. Als de wet onduidelijk of contradictorisch is, creëert dit veel discretionaire ruimte en vergroot zo het risico op rechtsonzekerheid en -ongelijkheid.

Samengevat

Samenvattend zou gesteld kunnen worden dat jeugdrechtmodellen staan voor een coherent of samenhangend geheel van opvattingen over criminaliteit, plegers van criminaliteit, alsook de aanpak ervan. Het zijn theoretische of ideaaltypische, en ook vereenvoudigde, voorstellingen van de realiteit die nooit in hun zuivere vorm voorkomen. Afhankelijk van tijd en plaats laat de werkelijkheid zich kenmerken door een wisselende combinatie van elementen uit verschillende jeugdrechtmodellen. Jeugdrechtmodellen worden gebruikt als 'conceptuele tools' die het mogelijk maken jeugdrechtsystemen in de brede zin van het woord – beleid, wetgeving en praktijk – te beschrijven, analyseren en

vergelijken en een zicht te krijgen op de wisselende balans van invloeden. Daarnaast worden jeugdrechtmodellen ook ingezet in normatief-theoretische (hervormings)debatten over de vraag naar de meest wenselijke aanpak. In dit kader reiken ze een grondvisie aan die als vertrekbasis kan dienen voor de uitwerking van een coherent systeem.

3. Gehanteerde criteria en onderscheiden jeugdrechtmodellen

Zoals hoger uit tabel 1 blijkt, maken de auteurs gebruik van zeer diverse criteria om hun typologieën op te stellen. Tevens onderscheiden ze verschillende jeugdrechtmodellen, die ook diverse benamingen dragen. In wat volgt wordt vooreerst getracht een overzicht te maken van de gehanteerde criteria. In een tweede punt wordt gepoogd een beter zicht te krijgen op de onderscheiden jeugdrechtmodellen en deze te groeperen tot een beperkt(er) aantal.

3.1. Gehanteerde criteria

Alle auteurs maken in hun typologie gebruik van een aantal criteria om de jeugdrechtmodellen van elkaar te onderscheiden. Deze criteria zijn zeer divers van aard. Opvallend is dat weinig auteurs uitleg geven, noch bij de keuze van de criteria, noch bij de criteria zelf. Enkel Cavadino & Dignan (2006) besteden er expliciet aandacht aan²². In wat volgt wordt vooreerst een algemeen overzicht van de gebruikte criteria gegeven. Vervolgens wordt getracht ze te groeperen in een beperkt aantal zinvolle categorieën. De indeling die door Cavadino & Dignan (2006) gehanteerd wordt, vormt hierbij een belangrijke leidraad of inspiratiebron.

²² Zij vertrekken in hun onderzoek van, wat ze noemen, een radicaal pluralistisch analytisch kader, waarbij uitgegaan wordt van de veronderstelling dat de penale ideologie en cultuur van een samenleving voor een groot stuk gevormd wordt door de meer algemene cultuur en ideologie die er heerst, alsook door materiële condities. Dit betekent - aldus de auteurs - dat elke poging om jeugdrechtsystemen te vergelijken, dient te gebeuren op basis van criteria die zowel verwijzen naar filosofische uitgangpunten, als naar institutionele, beleids- en proceskenmerken (Cavadino & Dignan, 2006).

3.1.1. Algemeen overzicht

Zoals hoger reeds aangegeven werd, bedienen een aantal auteurs zich van nagenoeg dezelfde criteria voor de opstelling van hun typologie. Zo maakt Pratt (1989) gebruik van zeven criteria die grotendeels overgenomen worden door Corrado et al. (2007, 2010), Muncie (1999) en Winterdyk (2002). Het gaat om de volgende criteria: algemene kenmerken of karakteristieken²³, visie op (oorzaken van) delinquent gedrag, doel van de interventie, objectieven, sleutelpersoneel of –instantie en taken. Ook Reichel (2008) laat zich inspireren door Pratt (1989) en maakt gebruik van drie criteria voor de opbouw van zijn typologie, zijnde: sleutelpersoneel, hoofddoel en type proces (formeel, dan wel informeel).

Walgrave (1996, 2000, 2002) stelt zijn typologie op aan de hand van zes criteria, met name referentie, middel, doel, positie slachtoffer, evaluatiecriterium en maatschappijtype. De criteria die Maes (2005, 2009) hanteert zijn vrij gelijkaardig aan die van Walgrave (1996, 2000, 2002), hoewel hij andere benamingen gebruikt en een criterium toevoegt met betrekking tot het belang van rechtswaarborgen. Hij onderscheidt zes criteria: centrale focus, aangewend middel, finaliteit, positie van het slachtoffer, belang van rechtswaarborgen en duur van de interventie. Walgrave (1996, 2000, 2002) en Maes (2005, 2009) zijn de enige, samen met Bazemore en Umbreit (1995, 2004), die de positie van het slachtoffer als criterium opnemen. Bazemore en Umbreit (1995, 2004) bouwen hun typologie op aan de hand van boodschappen die naargelang het model aan de dader, het slachtoffer en de gemeenschap gegeven worden. Deze boodschappen hebben betrekking op: beeld van de dader, visie op (oorzaken van) criminaliteit, mate van verantwoordelijkheid, doel, middel, proportionaliteit, centrale actor, positie of rol van het slachtoffer, alsook van de gemeenschap.

McAra (2010) onderscheidt drie centrale criteria met name: mensbeeld, interventie en sociale relaties. Eerstgenoemde heeft betrekking op het algemeen mensbeeld, het kindbeeld en de mate van verantwoordelijkheid. Interventie heeft betrekking op het doel van de interventie en proportionaliteit. Sociale relaties - tot slot - omvat type relatie tussen burgers, gemeenschap en staat, maatschappelijke gevoeligheid, boodschap van de maatschappelijke reactie en publiek aan wie de boodschap gericht is.

Cavadino & Dignan (2006, 2007) maken een onderscheid tussen drie typen van criteria: filosofische uitgangspunten, institutionele kenmerken, en proces- en beleidskenmerken.

²³ Dit criterium verwijst naar wat het meest karakteristiek is voor een bepaald model.

Wanneer meer in detail gekeken wordt, zouden per criterium nog een aantal (sub)criteria afgeleid kunnen worden. Zo omvat het criterium 'filosofische uitgangspunten' de volgende (sub)criteria: visie op oorzaken van criminaliteit, beeld over jongeren (algemeen), beeld over jonge daders, rechten en verantwoordelijkheden, centrale focus en beoogde doel. Het criterium 'institutionele kenmerken' omvat de volgende (sub)criteria: type rechtbank (al dan niet afzonderlijke jeugdrechtbank), rol van de rechtbank (al dan niet subsidiaire rol) en al dan niet gescheiden procedures voor jongeren die delicten plegen enerzijds en jongeren die in een problematische situatie verkeren anderzijds. Wat Cavadino en Dignan (2006, 2007) precies onder proces- en beleidskenmerken (*policies en processes*) verstaan is niet helemaal duidelijk. Op basis van de invulling die er door de auteurs vanuit de verschillende jeugdrechtmodellen aan gegeven wordt, lijken proceskenmerken betrekking te hebben op het type proces (al dan niet formeel proces), belang van rechts- of proceswaarborgen als rechtsgelijkheid, proportionaliteit en legaliteit, duur van de interventie (al dan niet bepaalde duur), beoordelingsruimte van de rechter (al dan niet ruime beoordelingsruimte) en sleutelactoren. *Policies* verwijst naar specifieke beleidsopties zoals nultolerantie, vroegtijdige interventie, maximale diversie, efficiëntie en effectiviteit. De vraag is of laatstgenoemde niet eerder aansluit bij het institutionele of systeemniveau, dan wel bij het procesniveau.

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van alle gebruikte criteria, waarbij telkens ook aangegeven wordt welke auteur het betreffende criterium opneemt in zijn typologie. Auteurs die nagenoeg dezelfde criteria hanteren, worden samen geplaatst. Hetzelfde geldt ook voor de criteria. Criteria die met andere woorden naar hetzelfde verwijzen, zij het onder een andere benaming, worden samengenomen.

Tabel 2. Overzicht van de gehanteerde criteria

	Pratt, Corrado et al., Muncie, Winterdyk, Reichel	Maes, Walgrave	Bazemore & Umbreit	McAra	Cavadino & Dignan	N
Visie op oorzaken van criminaliteit	X		X		X	3
Mens-, kind- of daderbeeld (inclusief rechten en verantwoordelijkheden)			X	X	X	3
Referentie of focus		X			X	2
Doel van de interventie (of middel om algemeen doel te bereiken) ²⁴	X	X	X	X	X	5
Algemeen doel	X	X	X			3
Evaluatiecriterium		X				1
Duur	X	X			X	3
Type proces (formeel / informeel)	X ²⁵				X	2
Proportionaliteit			X	X	X	3
Subsidiariteit, voorrang voor minst ingrijpende maatregel	X ²⁶				X	2
Mate van individualisering, rechtsgelijkheid					X	1
Legaliteit					X	1
Sleutelactoren	X		X		X	3
Taken	X ²⁷					1
Positie van het slachtoffer		X	X			2
Positie van de gemeenschap			X			1
Type rechtbank					X	1
Al dan niet gescheiden trajecten voor probl. en delinq. jongeren	X				X	2
Beleidskenmerken					X	1
Maatschappijtype		X				1
Type relatie tussen staat, burger en gemeenschap				X		1
Maatschappelijke gevoeligheid				X		1
Boodschap van de maatschappelijke reactie				X		1
Boodschap gericht aan...				X		1

²⁴ Sommige auteurs waaronder Muncie (1999) maken een onderscheid tussen enerzijds algemene doelen (*objectives*) en anderzijds doel van de interventie (*purpose of the intervention*). Walgrave (1996, 2000, 2002) en Maes (2005, 2009) zien laatstgenoemde eerder als een middel om het algemeen doel te bereiken. Dus: wat voor de ene een middel is om het algemeen doel te bereiken, is voor de andere het doel van de interventie.

²⁵ Dit criterium is niet als dusdanig opgenomen, maar valt onder het (ruimer) criterium 'karakteristieken' van een model.

²⁶ Ook dit criterium is niet als dusdanig opgenomen.

²⁷ Enkel Muncie (1999) neemt dit criterium niet op in zijn typologie.

3.1.2. Vier typen van criteria

Op basis van inhoudelijke overwegingen en mede geïnspireerd door Cavadino en Dignan (2006) zouden de criteria, zoals vermeld in tabel 2, ondergebracht kunnen worden in vier categorieën (of typen), met name: algemene uitgangspunten, proceskenmerken, institutionele kenmerken en maatschappijkenmerken.

Een eerste categorie of groep van criteria op basis waarvan jeugdrechtmodellen zich van elkaar onderscheiden heeft betrekking op algemene uitgangspunten (tabel 3). Elk jeugdrechtmodel gaat uit van een andere visie op criminaliteit en plegers van criminaliteit, wat ook maakt dat andere doelen vooropgesteld worden en andere middelen ingezet worden om de vooropgestelde doelen te bereiken. Deze eerste categorie omvat de volgende criteria: visie op oorzaken van criminaliteit, mens-, kind-, daderbeeld (inclusief rechten, plichten en verantwoordelijkheden), referentie of focus, doel van de interventie of middel om het algemeen doel te bereiken, algemeen doel en evaluatiecriterium.

Tabel 3. Vier typen van criteria

Typen	Criteria
Algemene uitgangspunten	Visie op oorzaken van criminaliteit Mens-, kind-, daderbeeld (inclusief rechten en verantwoordelijkheden) Referentie of focus Doel van de (gerechtelijke) interventie Algemeen doel Evaluatiecriterium
Proceskenmerken	Type proces (formeel / informeel) Proportionaliteit Rechtsgelijkheid Legaliteit Subsidiariteit Duur van de interventie Sleutelactoren (<i>key personnel</i>) Sleutelinstantie (<i>key agency</i>) Taken
Institutionele kenmerken	Type rechtbank Al dan niet gescheiden procedures voor delinquente jongeren en jongeren in een problematische situatie Specifieke beleidsopties of -kenmerken
Maatschappijkenmerken	Maatschappijtype Relatie tussen staat, burgers en gemeenschap Maatschappelijke gevoeligheid Boodschap maatschappelijke reactie Boodschap gericht aan...

Een tweede categorie heeft betrekking op proceskenmerken (tabel 3). Enerzijds gaat het om criteria die verwijzen naar het type proces (al dan niet formeel proces) en het belang van rechts- en proceswaarborgen als proportionaliteit, subsidiariteit, rechtsgelijkheid en legaliteit. Anderzijds gaat het om criteria die betrekking hebben op de rol of plaats van - al dan niet professionele - actoren die deelnemen aan het proces, waaronder ook het slachtoffer en de gemeenschap. Een derde categorie omvat criteria die verwijzen naar institutionele of systeemkenmerken. Deze hebben in de eerste plaats betrekking op structurele kenmerken als type rechtbank (al dan niet afzonderlijke jeugdrechtbank) en al dan niet gescheiden trajecten of procedures voor delinquente jongeren enerzijds en jongeren in een problematische situatie anderzijds. In de tweede plaats gaat het om beleidskenmerken. Een vierde en laatste categorie heeft betrekking op maatschappijkenmerken waaronder maatschappijtype, type relatie tussen staat, burgers en gemeenschap, maatschappelijke gevoeligheid, boodschap van de maatschappelijke reactie en publiek aan wie de boodschap gericht is.

3.2. Onderscheiden jeugdrechtmodellen

Voor het opstellen van de typologieën worden door de auteurs niet alleen zeer diverse criteria gehanteerd. Tevens is ook sprake van een veelheid aan onderscheiden jeugdrechtmodellen (tabel 1). Net zoals bij de criteria werd getracht om deze modellen te groeperen of reduceren tot een beperkt(er) aantal. Dit bleek echter moeilijker dan op het eerste gezicht gedacht werd. Dit heeft niet alleen te maken met het feit dat zeer diverse benamingen gebruikt worden. Ook worden niet steeds dezelfde criteria gehanteerd of worden de criteria (iets) anders ingevuld, hoewel het op het eerste gezicht om eenzelfde jeugdrechtmodel lijkt te gaan. Een aantal auteurs, waaronder Winterdyk (2002) en Reichel (2008) geeft ook geen duidelijke omschrijving van de in de typologie opgenomen modellen²⁸ of bespreekt de modellen aan de hand van een land dat als typevoorbeeld aanzien wordt, waarbij niet steeds een duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen wat enerzijds (in theorie) een wezenlijk kenmerk is van het model en anderzijds een mogelijk (pervers) effect in de praktijk. Alle auteurs stellen hun typologie ook schematisch (in tabelvorm) voor, waarbij een kolom doorgaans staat voor een bepaald model en de rijen gevormd worden door de criteria op basis waarvan de modellen van elkaar onderscheiden worden. De omschrijving van de jeugdrechtmodellen in de tekst sluit echter niets steeds aan bij de schematische weergave in de tabel (of *vice versa*), wat de

²⁸ Wat uiteraard vragen oproept, gezien het gebruik dat van deze jeugdrechtmodellen (of beter: deze typologieën) gemaakt wordt als 'conceptual tools' in het kader van onder meer comparatief onderzoek.

duidelijkheid niet ten goede komt. Op basis van een grondige studie van de verzamelde literatuur en de beschrijvingen van de auteurs, voor zover aanwezig, zou gesproken kunnen worden van zes jeugdrechtmodellen, zijnde het beschermings-, straf-, sanctie-, herstel-, risicomanagement- en minimuminterventiemodel. Bij laatstgenoemde kan echter de vraag gesteld worden of het om een afzonderlijk model gaat. Het wordt dan ook niet verder in de bespreking opgenomen. De onderscheiden jeugdrechtmodellen worden kort overlopen. In een volgend punt volgt een meer uitvoerige bespreking van de vijf (basis)jeugdrechtmodellen aan de hand van de vier onderscheiden typen van criteria.

A. Beschermingsmodel

Een eerste model is het beschermingsmodel. Dit is allicht het meest herkenbare model. Alle auteurs nemen dit jeugdrechtmodel op in hun typologie, zij het onder verschillende benamingen: *welfare model* (Cavadino & Digan, 2006, 2007²⁹; Corrado et al., 2007, 2010; McAra, 2010; Muncie, 1999; Pratt, 1989; Reichel, 2008; Winterdyk, 2000²), *individual treatment model* (Bazemore & Umbreit, 1995, 2004) en rehabilitatief model of protectioneel model (Maes, 2005, 2009; Walgrave, 1996, 2000, 2002)³⁰. Verder zal consequent gesproken worden van beschermingsmodel omdat deze term in het eigen taalgebied de meest courant gebruikte term is.

B. Strafmodel

Het tweede model - dat ook door alle auteurs in hun typologie opgenomen wordt - is het strafmodel. Afhankelijk van het accent dat gelegd wordt, worden verschillende benamingen gebruikt. Zij die het retributieve of bestraffende karakter benadrukken, spreken van *retributive punishment* of strafrecht (Bazemore & Umbreit, 1995, 2004; Maes, 2005, 2009; Walgrave, 1996, 2000, 2002). Anderen die meer de nadruk leggen op het rechts-beschermend aspect, spreken van *justice of legalistic model*³¹ (Cavadino & Digan,

²⁹ Cavadino en Digan (2006) maken binnen het *welfare model* nog een opdeling in (1) het 'behandelingsmodel' waar de nadruk ligt op de behandeling van de jonge dader, (2) het 'sociaal welzijnsmodel' waar de aandacht uitgaat naar hulp aan de betrokken jongere en zijn context en (3) het 'resocialisatiemodel' waar een meer pedagogische aanpak centraal staat.

³⁰ In zeker opzicht sluit ook het participatiemodel (Reichel, 2008; Winterdyk, 2010) aan bij deze groep. In tegenstelling tot wat de benaming doet vermoeden, gaat het hier niet om (een vorm van) herstelrecht. Het gaat om een model waarop de rechtspleging in Japan (Winterdyk, 2002) en in Cuba en China (Reichel, 2008) gebaseerd is. In de lijn met het beschermingsmodel ligt de nadruk sterk op opvoeding en re-integratie. Anderzijds zijn er wel (grote) verschillen op procesmatig vlak, in die zin dat formele interventies zo veel mogelijk vermeden worden en de lokale gemeenschap (de school, burgers, lokale verenigingen) maximaal ingeschakeld wordt.

³¹ Muncie spreekt in dit kader ook van de liberale en conservatieve versie van het *justice model*, waarbij de eerste het belang van rechten en rechtswaarborgen benadrukt en de tweede de nadruk legt op de individuele verantwoordelijkheid en de verdiende straf. Hij stelt het als volgt: "*Justice-*

2006, 2007; Corrado et al., 2007, 2010; Muncie, 1999; Pratt, 1989; Reichel, 2008)³². McAra (2010) spreekt van *just deserts*, wat in feite uitdrukking geeft aan beide. De dader krijgt zijn verdiende loon (*desert*), maar op een juiste of faire wijze (*just*). Voor de verdere bespreking wordt gekozen voor de term strafmodel omdat deze term in het eigen taalgebied de meest gebruikte term is (*cfr.* strafrecht). De term *justice* is tevens moeilijk te vertalen naar het Nederlands.

C. Herstelmodel

Het derde model, het herstelmodel, wordt opgenomen in de typologie van vijf van de tien auteurs onder de volgende benamingen herstel- of herstelrechtelijk model (Maes, 2005, 2009; Walgrave, 1996, 2000, 2002), *restorative model* (Cavadino & Dignan, 2006, 2007; McAra, 2010) en *restorative accountability* (Bazemore & Umbreit, 1995, 2004). Een aantal auteurs, waaronder Muncie (1999) en Corrado et al. (2007, 2010)³³, nemen het herstelmodel niet als een apart jeugdrechtsmodel op in hun typologie. Herstelrechtelijke afhandelingsvormen worden eerder als een proceskenmerk gezien van een ander model, waarbij voorkeur gegeven wordt aan buitengerechtelijke afhandelingsvormen. Verder in de tekst zal consequent van herstelmodel gesproken worden.

D. Sanctiemodel

Het vierde model, het sanctiemodel, wordt opgenomen in de typologie van drie auteurs. Maes (2005, 2009) spreekt van sanctiemodel. Corrado et al. (2007, 2010) en Winerdyk (2002) spreken van *modified justice*. Dit model leunt enerzijds sterk aan bij het strafmodel, in die zin dat sterk de nadruk gelegd wordt op de juistheid van de straf. Anderzijds ligt het accent minder op retributie (vergelding) en dient de reactie zo constructief en re-integrerend mogelijk te zijn. Maes (2005, 2009) maakt in dit kader een onderscheid tussen straffen enerzijds en sancties anderzijds. Hij ziet sancties als “meer

based models stress the importance of rights (the liberal version) of just deserts and self-responsibility (the conservative version). In both, intervention is aimed at tackling the offence, rather than its mitigating circumstances” (Muncie, 2009, p. 303).

³² Op basis van de beschrijving (met Italië als typevoorbeeld) is het niet helemaal duidelijk waarvoor het *legalistic model* precies staat. Het leunt deels ook aan bij het sanctiemodel (zie verder). Enerzijds wordt veel belang gehecht aan een strikte interpretatie van de wet en gelijke zaken dienen gelijk behandeld te worden. Anderzijds is er ook sprake van een zekere mate van informaliteit en individualisering, die nodig wordt geacht in het kader van de berechting van minderjarigen. Reichel stelt het als volgt: “*Italy has procedures (both formal and informal) that allow intention to the individual’s needs despite the appearance of rigid formality or a legalistic approach*” (Reichel, 2008, p. 370).

³³ De reden waarom Pratt (1989) het herstelmodel niet opneemt heeft mogelijk te maken met het feit dat zijn typologie opgesteld werd op een moment dat het herstelrecht nog niet (helemaal) in opmars was.

toekomstgericht, maatschappij-integratief, constructief, omgebogen naar een gehumaniseerde vorm van vergeldend optreden” (Maes, 2009, p. 517). Er zal verder, in navolging van Maes (2005), gesproken worden van ‘sanctiemodel’ en niet van ‘aangepast of gewijzigd’ strafmodel.

E. Risicomanagementmodel

Een vijfde - en laatste - model is het risicomanagementmodel. Drie auteurs verwijzen er naar. Er wordt gesproken van *actuarial model* (McAra, 2010), *risk management model* (Muncie, 2004, 2009) of *neo-correctionalist model* (Cavadino & Dignan, 2006, 2007). Muncie (2009) geeft aan dat in de literatuur in dit kader ook gesproken wordt van *new penology* of *actuarial justice*. Verder zal consequent de term risicomanagementmodel gehanteerd worden.

Met betrekking tot het risicomanagementmodel dient in de eerste plaats opgemerkt te worden dat er door drie auteurs ook melding gemaakt wordt van een beveiligingsmodel. Muncie (1999) spreekt van *custody model*³⁴, Walgrave (2000, 2002) van beveiligingsmodel en Winterdyk (2002) en Corrado et al. (2007, 2010) van *crime control model*. Het hoofdkenmerk van elk van deze modellen is opsluiting en beveiliging van de maatschappij. Dit model wordt verder niet als een apart model besproken, maar gezien als een (extreme) variant van het risicomanagementmodel. In de tweede plaats kan opgemerkt worden dat een aantal auteurs spreekt van *corporatism* (Pratt, 1989; Winterdyk, 2002) of *corporatist model* (Corrado et al., 2007, 2010; Reichel, 2008), een term die voor het eerst gebruikt wordt door Pratt (1989)³⁵ aan het einde van de jaren tachtig en nadien door heel wat auteurs opgepikt wordt. Het is een model dat moeilijk te plaatsen valt. De wijze waarop het model door de verschillende auteurs omschreven wordt, sluit enerzijds aan bij het minimuminterventiemodel (zie volgend punt), waarin sterk de nadruk gelegd wordt op het gebruik van buitengerechtelijke afhandelingsvormen. Anderzijds wordt, in tegenstelling tot het minimuminterventiemodel, veel minder gewezen op de mogelijke schadelijke gevolgen van gerechtelijke interventies, en wordt ook melding gemaakt van kenmerken die eerder aansluiten bij het risicomanagementmodel (zoals bijvoorbeeld de nadruk die gelegd wordt op efficiëntie en effectiviteit).

³⁴ In latere updates van zijn handboek (2004, 2009) spreekt hij van *authoritarianism*.

³⁵ Corporatisme wordt door Pratt (1989), en in navolging ook door Reichel (2008) en Winterdyk (2002), als volgt gedefinieerd: “*This sociological concept refers to the tendencies to be found in advanced welfare societies whereby the capacity for conflict and disruption is reduced by means of centralization of policy, increased government intervention and the co-operation of various professional and interest groups into a collective whole with homogeneous aims and objectives*” (Pratt, 1989, p. 245 met verwijzing naar Unger, 1976).

F. Minimuminterventie(model)

Zowel Muncie (1999), als Cavadino & Dignan (2006, 2007) nemen in hun typologie ook een minimuminterventiemodel op. Muncie (1999)³⁶ spreekt van *diversion model* en Cavadino & Dignan (2006, 2007) van *minimum intervention model*. De filosofie die aan de basis ligt van dit model is de *labeling* theorie, die uitgaat van de idee dat gerechtelijke interventies potentieel schadelijk zijn omdat ze jongeren labelen of stigmatiseren als delinquent. De focus is er dan ook op gericht om jongeren zo veel als mogelijk buiten het gerechtelijk systeem en buiten gesloten instellingen te houden³⁷. De vraag kan echter gesteld worden of het hier om een afzonderlijk model gaat. Zo is het bijvoorbeeld niet duidelijk met welk doel voor ogen interventies - als die er zijn - opgelegd worden. Met andere woorden: het algemene doel is het zo veel mogelijk vermijden van gerechtelijke interventies, maar als er dan toch geïntervenieerd wordt, is het niet duidelijk welke middelen aangewend worden om welke doelen te bereiken. Ook is het niet duidelijk hoe er naar criminaliteit en plegers van criminaliteit gekeken wordt en waar de centrale focus precies naar uitgaat (zij het dan naar het zo veel mogelijk vermijden van gerechtelijke interventies). In dit kader kan in de lijn van Walgrave (1996) gesteld worden dat diversie in feite een leeg concept is. Het zegt dat iets vermeden moet worden, maar niet wat er in de plaats moet komen. Walgrave stelt het als volgt: *“Actually, diversion is an empty concept. It only indicates what is to be avoided, but not what is really done instead”* (...) *“The quality of diversion depends on the quality of the replacing model, not on the diversion mechanism itself”* (Walgrave, 1996, pp. 182-183). Dit model zal verder niet als een apart model besproken worden.

Samengevat

Voor de opstelling van hun typologie maken de gevonden auteurs gebruik van zeer diverse criteria. Tevens onderscheiden ze een veelheid aan jeugdrechtsmodellen. Op basis van een grondige studie van de literatuur werd getracht een beter zicht te krijgen op zowel de gehanteerde criteria, als de onderscheiden modellen. De criteria werden, geïnspireerd door Cavadino & Dignan (2006, 2007), ingedeeld in vier typen, zijnde criteria die betrekking hebben op de algemene uitgangspunten van een model

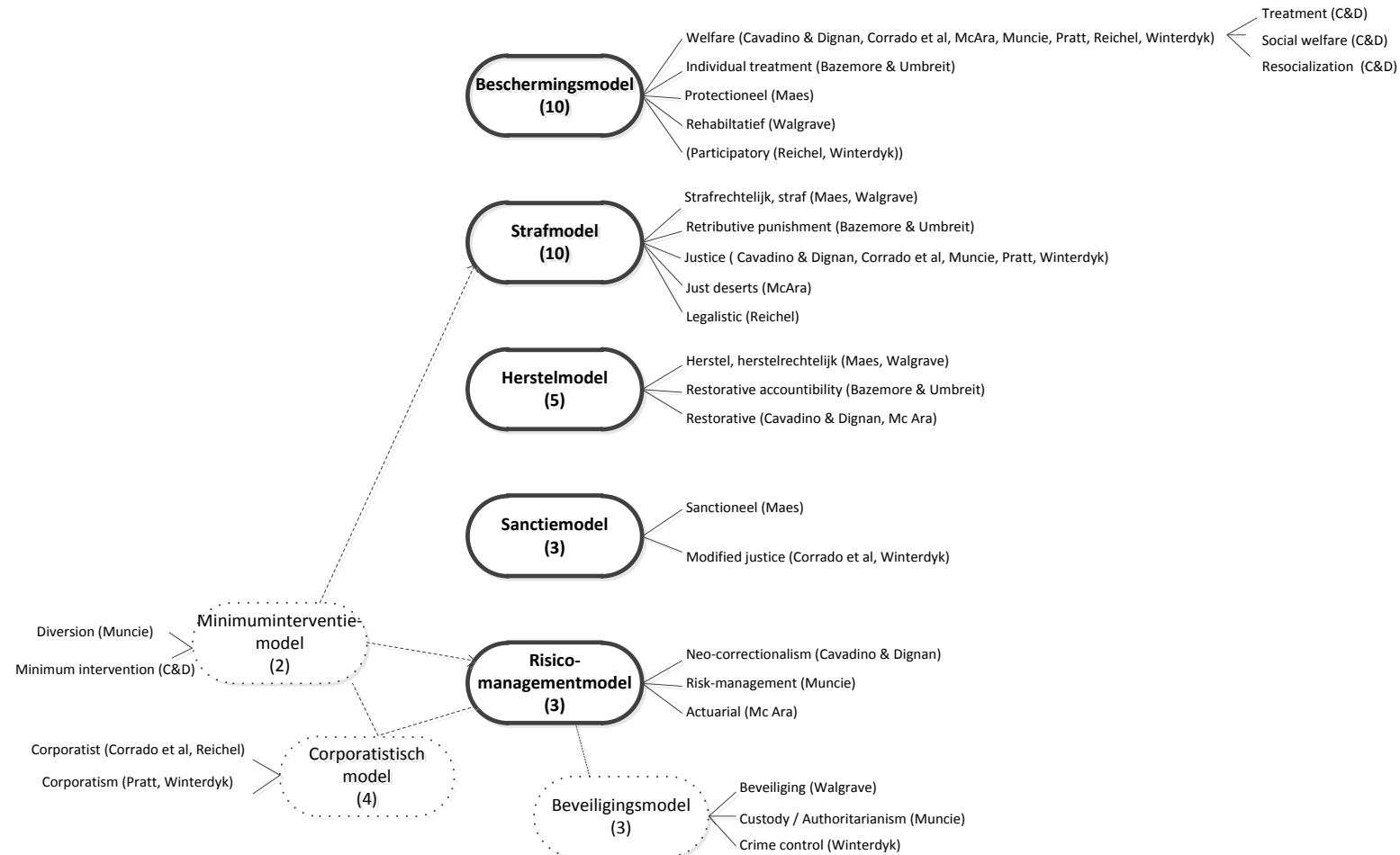
³⁶ In de typologie die Muncie in 1999 hanteert, spreekt hij nog van *diversion* als een apart model, maar in 2004 verlaat hij dit model en voegt hij kenmerken van dit model enerzijds toe aan het *justice* model en spreekt in dit kader van *progressive justice* en anderzijds aan het risicomanagementmodel.

³⁷ Muncie spreekt van *diversion from crime*, *diversion from prosecution*, *diversion from custody* (Muncie, 2004).

(bijvoorbeeld het onderliggend daderbeeld), criteria die verwijzen naar het gerechtelijk proces (bijvoorbeeld het al dan niet formele karakter ervan), criteria met betrekking tot het systeem of institutioneel niveau (bijvoorbeeld al dan niet gescheiden trajecten voor delinquente jongeren en jongeren in een problematische situatie) en - tot slot - criteria die verwijzen naar de maatschappij (bijvoorbeeld het maatschappijtype waarin het model het best gedijt).

De onderscheiden modellen konden gegroepeerd worden tot vijf jeugdrechtmodellen. Deze oefening was minder eenvoudig dan op het eerste gezicht gedacht werd, wat niet alleen te maken heeft met de diverse benamingen en criteria die door de verschillende auteurs gehanteerd worden, maar ook met de vaak beperkte of onduidelijke omschrijving van de in de typologie opgenomen modellen. In onderstaande figuur wordt een algemeen overzicht gegeven van de vijf weerhouden (basis)jeugdrechtmodellen, met telkens ook de benaming die er door de verschillende auteurs aan het betreffende model gegeven wordt. Tussen haakjes wordt tevens aangegeven hoeveel auteurs het model in hun typologie opnemen.

Figuur 1. Vijf (basis)jeugdrechtmodellen

4. Bespreking van de jeugdrechtmodellen

In wat volgt, worden de vijf jeugdrechtmodellen uitvoerig besproken aan de hand van de vier onderscheiden typen van criteria. Naast een tekstuele omschrijving wordt per jeugdrechtmodel ook een overzichtstabel opgenomen, waarin gepoogd wordt om de tabellen van de auteurs, die het betreffende model opnemen in hun typologie, te integreren³⁸. Enkel datgene wat door de auteurs zelf in hun tabel opgenomen wordt, wordt weergegeven³⁹. De bespreking is enkel gebaseerd op de beschrijving die er door de betrokken auteurs aan de onderscheiden jeugdrechtmodellen gegeven wordt, wat maakt dat de bespreking in zekere zin gekleurd is en er mogelijk nog andere invullingen denkbaar zijn.

4.1. Beschermingsmodel

4.1.1. Algemene uitgangspunten

In het beschermingsmodel wordt uitgegaan van een deterministische zienswijze. Delinquent gedrag wordt veroorzaakt of is het gevolg van persoonlijke, sociale en/of omgevingsfactoren (Cavadino & Dignan, 2006; Corrado et al., 2007; Muncie, 1999; Pratt, 1989; Winterdyk, 2002) (tabel 4). Daders gaan niet uit vrije wil over tot het plegen van delinquente feiten en kunnen dan ook niet verantwoordelijk gesteld worden voor hun daden (Bazemore & Umbreit, 2004; Cavadino & Dignan, 2006; Maes, 2005; Muncie, 1999). Noties van schuld en onschuld worden binnen het beschermingsmodel als irrelevant beschouwd (Muncie, 1999). McAra nuanceert en stelt dat daders niet 'volledig' verantwoordelijk zijn: *"Offending is understood as stemming from deeper seated needs and the child is not considered fully responsible for his actions"* (McAra, 2010, p. 289).

Er wordt uitgegaan van een sterk bevoogdende of paternalistische benadering (tabel 4). Kinderen en jongeren worden gezien als afhankelijk (Cavadino & Dignan, 2006). Er wordt over hun hoofd en in hun belang beslist. Volgens McAra (2010) wordt de kindertijd gezien als een beschermde ontwikkelingsfase waar slechts aan het eind volledige

³⁸ Voor een aantal auteurs (waaronder Cavadino & Dignan, 2006, 2007) vroeg dit wat extra knip- en plakwerk, aangezien zij voor hun typologie eerder vage criteria hanteren die, zoals hoger aangegeven werd, een divers aantal (sub)criteria omvatten.

³⁹ Wat maakt dat er in de tekst soms meer staat dan in de tabel of dat bepaalde cellen leeg zijn.

verantwoordelijkheid of bekwaamheid wordt bereikt. Kinderen en jongeren genieten dan ook bijzondere rechten en tegenover hen zijn de staat en de gemeenschap bijzondere diensten (*duties*) verschuldigd (McAra, 2010).

In het beschermingsmodel staat de persoon van de dader centraal (tabel 4). De persoonlijkheid en het milieu van de jongere primeren op de daad. De *needs* gaan met andere woorden voor op de *deeds* (Cavadino & Dignan, 2006; Muncie, 1999). Volgens Walgrave (2002) is het delict op zich onbelangrijk en vormt het hoogstens de aanleiding voor de tussenkomst. Wat primeert is niet het feit, wel de opvoedings- en hulpverleningsnoden van de jongere en zijn gezin. De interventies zijn dan ook gericht op het (her)opvoeden, behandelen, helpen en/of bijstaan van de jonge dader. Alle auteurs wijzen op één of meerdere van deze doelen. Voor Muncie is rehabilitatie⁴⁰ het doel van de maatregel⁴¹, terwijl dit voor anderen een algemeen doel lijkt te zijn. Middel en (algemeen) doel worden dus niet steeds duidelijk van elkaar onderscheiden. Er kan in elk geval gesteld worden dat aan de interventies binnen het beschermingsmodel diverse doelstellingen verbonden worden, wat ook tot uiting komt in de verschillende benamingen die aan het model gegeven worden: beschermings-, behandelings-, rehabilitatief of welzijnsmodel. Vaak worden de verschillende benamingen door elkaar gebruikt. Cavadino en Dignan (2006) lijken dit probleem op te lossen door binnen het *welfare* model nog een opdeling te maken in 'behandelingsmodel', 'sociaal welzijnsmodel' en 'resocialisatiemodel'.

Voor sommigen is het algemeen doel (tabel 4) binnen het beschermingsmodel het aanpassen of re-integreren van de jonge dader of zoals Walgrave stelt: *“Door een aangepaste, geïndividualiseerde maatregel wil men de dader beïnvloeden, zodanig dat hij zich van verdere misdrijven weerhoudt”* (Walgrave, 2002, p. 181). Anderen zien het iets ruimer en spreken van hulp, bijstand of het beantwoorden van individuele noden. Volgens Maes staat in het beschermingsmodel de behandeling en opvoeding van de minderjarige in het middelpunt van de bekommernis. Er is weinig interesse voor de veiligheid en leefbaarheid van de samenleving, maar de maatschappij wordt verondersteld, op termijn, te zullen genieten van de verbetering van de minderjarige dader (Maes, 2003, pp. 59-60). Het een hoeft het ander niet noodzakelijk uit te sluiten.

⁴⁰ Hier verstaat hij onder: de verbetering van daders door middel van verschillende behandelingsmethoden met het oog op hun herscholing en heropvoeding (Muncie, 1999, p. 309).

⁴¹ Voor sommigen is dit het middel om het algemeen doel te bereiken.

Tabel 4. Beschermingsmodel: algemene uitgangspunten

Visie op oorzaken van criminaliteit	Deterministisch: criminaliteit wordt veroorzaakt (Cavadino & Dignan) Pathologisch (Pratt, Winterdyk) Pathologie is bepaald door omgevings- en sociale factoren (Corrado et al.) Bepaald door omgeving (Wynterdyk) Verwaarlozing, ontbering, gemis aan ouderlijke zorg (Muncie)
Mens-, kind-, daderbeeld	Individueel een product van ervaring (McAra) Paternalistisch en protectionistisch (Cavadino & Dignan) Kind als afhankelijk (Cavadino & Dignan) Kind als drager van specifieke rechten (McAra) Dader als niet rationeel en niet verantwoordelijk (McAra) "Je (= dader) bent ziek of gestoord. Jouw gedrag is niet jouw schuld" (Bazemore & Umbreit)
Focus	Persoon van de dader (Walgrave) Persoon en noden van de minderjarige (Maes) Focus op noden, niet op daden (Cavadino & Dignan) "Onze fundamentele zorg is de nood van de dader" (Umbreit & Bazemore)
Doel van interventie	(Her)opvoeding (Maes, Walgrave) Behandeling/rehabilitatie (Muncie) Voorzien in behandeling (Corrado et al., Pratt, Wynterdyk) Hulp, behandeling of opvoeding, geen straf of bestraffing (Cavadino & Dignan) "Er wordt voorzien in aangepaste behandeling en diensten" (Bazemore & Umbreit) Doel van diagnose en hulp / bijstand (McAra) Behandeling (McAra)
Algemeen doel	Aangepast persoon (Walgrave) Aanpassing van de minderjarige en zijn (re)integratie (Maes) Rehabilitatie (Corrado et al., Wynterdyk) "Wij doen ons best om daders te rehabiliteren" (Bazemore & Umbreit) Beantwoorden van individuele noden (Muncie, Pratt, Wynterdyk) Bescherming en welzijn van de jongere (Reichel)
Evaluatiecriterium	Aangepast gedrag (Walgrave)

4.1.2. Proceskenmerken

Aangezien niet het delict, maar wel de persoon van de minderjarige centraal staat, laat het beschermingsmodel zich kenmerken door informele en soepele procedures die er op gericht zijn de waarheid aangaande het kind te achterhalen (Cavadino & Dignan, 2006; Corrado et al., 2007; Maes, 2005; Muncie, 1999) (tabel 5). Volgens Pratt (1989) is sprake van een gesloten, informeel en niet-tegensprekelijk proces.

De jeugdrechter gaat over tot het nemen van geïndividualiseerde maatregelen (geen straffen). Deze maatregelen zijn van onbepaalde duur en bieden de mogelijkheid van een onbegrensde begeleiding, opvoeding of behandeling (McAra, 2010; Maes, 2005; Muncie, 1999; Pratt, 1989) (tabel 5). De maatregelen kunnen duren tot het vooropgestelde doel bereikt is. De opgelegde maatregel wordt niet gerelateerd aan het gepleegde feit, maar aan de persoonlijkheid en het milieu van de jongere (Corrado et al. 2007; Maes, 2005; McAra, 2010). Jeugdrechters kunnen ook tussenkomen in het geval van statusdelinquentie⁴² of pre-delinquent gedrag (Cavadino & Dignan, 2006). Noch aan het legaliteits-, noch aan het proportionaliteitsbeginsel wordt enig belang gehecht. Er wordt uitgegaan van het idee dat alle deelnemers aan het proces - jeugdrechter, openbaar ministerie, advocaat, deskundigen - 'het belang van het kind' op het oog hebben. Er wordt een grote discretionaire bevoegdheid toegekend, niet alleen aan de jeugdrechter, maar aan al diegenen die mee beslissen wat goed is in 'het belang van het kind' en beslissen over de meest gepaste interventie (Cavadino & Dignan, 2006; Corrado et al., 2007; Muncie, 1999). Gegeven het beperkte belang dat gehecht wordt aan het subsidiariteitsbeginsel laat het beschermingsmodel zich ook kenmerken door een zekere gewilligheid met betrekking tot het opleggen van plaatsingsmaatregelen, zowel met het oog op diagnose, als om de jongere uit zijn schadelijk milieu te verwijderen (Cavadino & Dignan, 2006).

Er wordt een centrale rol toegekend aan opvoeders, sociaal werkers, psychologen en psychiaters (Cavadino & Dignan, 2006; Muncie, 1999; Pratt, 1989) (tabel 5). Advocaten hebben een beperkte rol. Aan het (eventuele) slachtoffer wordt een secundaire en overwegend instrumentele rol toebedeeld. De centrale focus gaat uit naar de noden of behoeften van de jonge dader. Ook de (lokale) gemeenschap krijgt een ondergeschikte rol. Aan hen wordt, aldus Bazemore & Umbreit, de volgende boodschap gegeven: *"We will do our best to rehabilitate offenders through providing appropriate treatment and services. Highly trained professionals will solve the problem. Leave it to us"* (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 306). Ze voegen hier nog aan toe dat ook van de daders geen actieve rol verwacht wordt. Ze zijn eerder een object van behandeling (Bazemore & Umbreit, 2004). Ook Walgrave (2010) stelt dat zelfs indien gestreefd wordt naar medewerking van de zijde van de delinquent (en zijn gezin), dan nog ligt de finale beslissing in handen van de dwingende rechtsmacht (Walgrave, 2010).

⁴² Hieronder vallen onder meer spijbelen, onbuigzaamheid of wegliepgedrag.

Tabel 5. Beschermingsmodel: proceskenmerken

Al dan formeel proces	Informaliteit (Corrado et al., Pratt, Winterdyk) Informeel procedures (Cavadino & Dignan) Gedeeltelijk gebruik van formele processen, voorkeur voor niet gerechtelijke processen (Reichel) Behandeling heeft voorrang op een eerlijk proces (Reichel)
Proportionaliteit	In verhouding tot de noden (McAra)
Subsidiariteit	Plaatsing met oog op diagnose (Cavadino & Dignan)
Duur van interventie	Onzeker, afhankelijk van de graad van aanpassing (Maes) Maatregelen van onbepaalde duur / zorgmaatregelen (Muncie) Onbepaalde, flexibele maatregelen (Cavadino & Dignan) Onbepaalde maatregelen (Corrado et al., Pratt, Winterdyk)
Rechtsgelijkheid	Geïndividualiseerde maatregelen (Corrado et al., Pratt, Winterdyk) Uitgebreide discretionaire bevoegdheid (Cavadino & Dignan)
Legaliteit	Pre-delinquente interventies (Cavadino & Dignan)
Sleutelinstantie	Maatschappelijk, sociaal werk (Corrado et al., Muncie, Winterdyk) Gedragswetenschappelijke kennis (Cavadino & Dignan)
Professionele sleutelactoren	Maatschappelijk werkers (Corrado et al., Muncie) Rehabilitatie-experten (Corrado et al.) Experten kindbescherming (Pratt, Reichel, Winterdyk) "Hoog opgeleide professionals zullen het probleem oplossen" (Umbreit & Bazemore)
Taken	Diagnose (Corrado et al., McAra, Pratt, Winterdyk)
Positie van het slachtoffer	Secundair (Walgrave) Secundair en functioneel (Maes)
Positie van de gemeenschap	"Laat het maar aan ons over" (Umbreit & Bazemore)

4.1.3. Institutionele kenmerken

Op institutioneel vlak vertaalt het beschermingsmodel zich in afzonderlijke rechtbanken (*tribunals*⁴³) waar de staat de rol van ouder (*parens patriae*) op zich neemt (Muncie, 1999; Corrado et al, 2007; Reichel, 2008) (tabel 6). Deze kinder- of jeugdrechtbanken zijn zowel bevoegd voor kinderen en jongeren die delicten plegen, als voor hen die in een problematische situatie verkeren (Cavadino & Dignan, 2006; Reichel, 2008). Dezelfde aanpak en dezelfde maatregelen kunnen dan ook voor beide groepen (van jongeren) gehanteerd worden (Maes, 2005). Muncie stelt het als volgt: *"All children in trouble (both offenders and non-offenders) are basically the same and can be effectively dealt with through a single unified system designed to identify and meet the needs of children"* (Muncie, 1999, p. 264).

⁴³ Dit zijn niet-gerechtelijke organen (een soort raden) (McAra, 2010).

Tabel 6. Beschermingsmodel: institutionele kenmerken

Type rechtbank	<i>Socialized welfare tribunals</i> gebaseerd op <i>parens patriae</i> (Cavadino & Dignan)
Al dan niet gescheiden trajecten	Eenzelfde jurisdictie voor delinquente jongere en jongeren in gevaar (Cavadino & Dignan) Algemene verwijzingen (Pratt, Wynterdyk)
Specifieke beleidsopties	/ ⁴⁴

4.1.4. Maatschappijkenmerken

Binnen het beschermingsmodel is er volgens Walgrave (2002) een grote rol weggelegd voor de staat. Het beschermingsrecht staat in het centrum van de verzorgingsstaat die de zorg voor het welzijn van de burgers op zich neemt, maar slechts in zover zij zich aan een aantal conformiteitseisen onderwerpen (Walgrave, 2002, p. 181) (tabel 7). Volgens McAra (2010) gaat het om een samenleving (“*a nested model of state*”) waar het kind in het hart ligt van het gezin, dat op zijn beurt deel uitmaakt van een ruimere gemeenschap, als onderdeel van een nog ruimer geheel (de staat) (McAra, 2010). Een dergelijke samenleving laat zich volgens haar kenmerken door liefdadigheid. Gerechtelijke interventies richten zich vooral tot daders en hun familie en zijn hervormend (*transformative*) van aard (McAra, 2010).

Tabel 7. Beschermingsmodel: maatschappijkenmerken

Maatschappijtype	Verzorgingsstaat (Walgrave)
Relatie tussen staat, burgers en gemeenschap	Genest model van staat, gemeenschap, familie, kind (McAra)
Maatschappelijk gevoeligheid	Liefdadigheid (McAra)
Boodschap maatschappelijke reactie	Hervormend (McAra)
Boodschap gericht aan...	Dader en familie (McAra)

4.2. Strafmodel

4.2.1. Algemene uitgangspunten

In tegenstelling tot het beschermingsmodel vertrekt het strafmodel van de veronderstelling dat het plegen van een misdrijf het gevolg is van een vrije of rationele keuze (Bazemore & Umbreit, 1995; Muncie, 1999) (tabel 8). De dader wordt beschouwd als een bewust handelend persoon, een persoon met een vrije wil (Cavadino & Dignan,

⁴⁴ Hierover wordt door geen van de auteurs iets gezegd.

2006; Walgrave, 2001), die van nature eerder slecht is en gericht op eigenbelang (Bazemore & Umbreit, 1995; McAra, 2010). Ook jongeren worden beschouwd als rationele en verantwoordelijke wezens die niet zozeer gezien worden als rechtsobjecten die bescherming behoeven, maar als rechtssubjecten of dragers van rechten (McAra, 2010; Cavadino & Dignan, 2006; Reichel, 2008).

Aangezien het plegen van feiten voortvloeit uit een vrije keuze, dragen daders dan ook verantwoordelijkheid voor hun daden (Bazemore & Umbreit, 1995) (tabel 8). Corrado et al. stellen: *“This model asserts that an adolescent’s criminal behaviour is wilful and therefore an individual convicted should be held responsible for his or her actions”* (Corrado et al. 2007, p. 22). Volgens Walgrave is er echter slechts sprake van een ‘passieve, retrospectieve’ verantwoordelijkheid. Immers, de dader wordt enkel geacht de negatieve gevolgen van zijn daad te dragen - hij wordt onderworpen aan een welverdiende straf -, maar niet om mee te zoeken naar een constructieve oplossing (Walgrave, 2002). Ook Bazemore & Umbreit definiëren verantwoordelijkheid van de dader in termen van *taking punishment* (Bazemore & Umbreit, 1995).

De focus van de gerechtelijke reactie ligt op het gepleegde feit (Maes, 2005; Pratt, 1989; Walgrave, 2002) of op de *deeds*, eerder dan de *welfare needs* (Cavadino & Digan, 2006) (tabel 8). Veel aandacht gaat uit naar de omvang van de straf (*just desert*). De centrale vraag is niet zozeer ‘heeft de dader hulp nodig?’, maar ‘hoeveel straf verdient hij in het licht van de aard en omstandigheden van het misdrijf?’ (Pratt, 1989). Binnen het strafmodel wordt er van uitgegaan dat daders gestraft moeten worden of moeten boeten voor wat ze gedaan hebben (Bazemore & Umbreit, 1999; Maes, 2005; McAra, 2010; Walgrave, 2002). Volgens Walgrave (2002) wordt in het strafmodel uitgegaan van het Kantiaanse principe dat kwaad met kwaad moet worden beantwoord en dat diegene die anderen doet lijden een even zwaar leed moet ondergaan. Het strafrecht heeft volgens Walgrave nog meerdere functies of doelen. Zo stelt hij: *“Penal law is attributed several functions: to restore by retribution the juridico-moral order that was disturbed by the offender; to keep possible offenders from committing a crime by deterrence, and even, if possible to reform the offenders”* (Walgrave, 1996, p. 180). Ook anderen wijzen op het individueel en algemeen afschrikkend effect van straf. Straf - en de pijnlijke ervaring ervan - zou (potentiële) daders ervan weerhouden om in de toekomst nieuwe feiten te plegen (Bazemore & Umbreit, 1995; McAra, 2010; Muncie, 1999). Straffen kunnen ook een hervormend effect hebben en er voor zorgen dat daders hun lesje geleerd hebben (Bazemore & Umbreit, 1995). Bazemore en Umbreit (1995) wijzen tevens op de normbevestigende en/of afkeurende werking van de straf. Via bestraffing wordt aan de

dader en de samenleving duidelijk gemaakt dat bepaald gedrag niet getolereerd wordt. Het opleggen van een straf vertolkt met andere woorden de openbare verwerping van het normovertredend gedrag.

Tabel 8. Strafmodel: algemene uitgangspunten

Visie op oorzaken van criminaliteit	<p>“Je (= dader) koos er bewust voor een delict te begaan” (Bazemore & Umbreit)</p> <p>Gelegenheid / keuze / rationale beslissing (Muncie)</p> <p>Vrije wil en verantwoordelijkheid (Cavadino & Dignan)</p> <p>Individuele verantwoordelijkheid (Corrado et al., Pratt, Winterdyk)</p>
Mens-, kind-, daderbeeld	<p>Individen van nature gericht op eigenbelang (McAra)</p> <p>“Je (= dader) bent een slecht persoon (...)” (Bazemore & Umbreit)</p> <p>Kind als een verantwoordelijk en handelend persoon (Cavadino & Dignan)</p> <p>Kind als drager van rechten (McAra)</p> <p>Jonge dader als drager van rechten (Cavadino & Dignan)</p> <p>Dader als rationeel en verantwoordelijk (McAra)</p>
Focus	<p>Misdrijf (Walgrave)</p> <p>Misdrijf en noden van maatschappij (Maes)</p> <p>Focus op daden (Cavadino & Dignan)</p> <p>Het plegen (Pratt)</p> <p>Misdrijf (Winterdyk)</p>
Doel van interventie	<p>Doel van afschrikken en bestraffen (McAra)</p> <p>Straf of leedtoevoeging (Walgrave)</p> <p>Verdiende straf (Cavadino & Dignan)</p> <p>Vergelding door straf (Maes)</p> <p>Sanctioneren van gedrag (Corrado et al., Pratt, Winterdyk)</p> <p>Bazemore & Umbreit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “De eerste zorg van het jeugdrechtsysteem is daders doen boeten voor de gevolgen van hun delinquent gedrag” - “We doen ons best om daders te straffen” - “Afschrikking is de beste manier om gedrag te controleren” - “We doen ons best om daders te straffen en te leren dat criminaliteit niet getolereerd wordt” <p>Eerlijk proces (Muncie)</p>
Algemeen doel	<p>Herstel van openbare rechtsorde, rechtvaardigheid (Walgrave)</p> <p>Bescherming openbare orde en bevestiging norm (Maes)</p> <p>Voorkomen van toekomstig delinquent gedrag (Bazemore & Umbreit)</p> <p>Bestraffing (Winterdyk)</p> <p>Respect individuele rechten (Muncie, Pratt, Winterdyk)</p> <p>Respecteren van rechten van jongeren (Corrado et al.)</p> <p>Focus op toepassing van de wet (Reichel)</p>
Evaluatiecriterium	Rechtvaardigheid (Walgrave)

Het algemeen doel is voor Walgrave (2002) het herstel van een verstoorde balans (tabel 8). Door middel van bewuste of intentionele leedtoevoeging (straf) wordt met andere woorden getracht een verstoorde morele balans of een verstoord evenwicht in de

rechtsorde te herstellen. Bazemore en Umbreit (1995, 2004) wijzen op het voorkomen van toekomstig delinquent gedrag als algemeen doel. Winterdyk (2002) spreekt van bestraffing, terwijl straffen of vergelden voor anderen het middel is om een ander algemeen doel te bereiken. Een aantal auteurs wijst nog op een heel ander algemeen doel, namelijk het respecteren van individuele rechten, waarmee ze vooral wijzen op de rechts-beschermende kant van het strafmodel. Corrado et al. stellen in dit kader: *“The justice model is not focused on either the offender or on the protection of the community, but rather on the justice process itself, emphasizing legal rights and procedural fairness”* (Corrado et al., 2007, p. 22). De vraag is of het hier niet eerder om een proceskenmerk, dan wel een (algemeen) na te streven doel gaat.

4.2.2. Proceskenmerken

Op procesmatig vlak laat het strafmodel zich kenmerken door het gebruik van formele, gerechtelijke procedures om de waarheid aangaande de feiten te achterhalen (Bazemore & Umbreit, 1995; Pratt, 1989) (tabel 9). Centraal staat de vraag of de dader al dan niet schuldig is aan de feiten (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Muncie, 1999; Reichel, 2008).

Binnen het strafmodel wordt grote nadruk gelegd op het belang van rechtswaarborgen (legaliteit, proportionaliteit, rechtsgelijkheid) (Bazemore & Umbreit, 1995, 2004; Cavadino & Dignan, 2006; Corrado et al., 2007; Maes, 2005; McAra, 2010) (tabel 9). Straffen zijn van bepaalde duur en de aard en intensiteit worden bepaald door het misdrijf (Cavadino & Dignan, 2006; Muncie, 1999; Pratt, 1989). Naast proportionaliteit wijzen sommigen ook op het principe van spaarzaamheid (Corrado et al., 2007, 2010; McAra, 2010; Winterdyk, 2002). Pratt stelt in dit kader: *“For the justice movement there is thus a necessity to impose punishment. This would constitute retribution, but in a precise and restricted form: least restrictive intervention, minimum programmes rather than maximum; community-based rather than custodial sentences. Moreover, such punishment is to be worked out in accordance with a penological mathematics”* (Pratt, 1989, p. 239). Er dient met andere woorden ‘met mate’ gestraft te worden. De discretionaire bevoegdheid van jeugdrechters en andere professionelen wordt aan banden gelegd en gelijke zaken moeten op gelijke wijze behandeld worden (*“Treat like cases alike”*) (Cavadino & Dignan, 2007; Muncie, 1999; Reichel, 2008).

Tabel 9. Strafmodel: proceskenmerken

Al dan niet formeel proces	Proceswaarborgen in de rechtbank (Cavadino & Dignan) Eerlijk proces (Pratt, Winterdyk) Procedurale formaliteit (Cavadino & Dignan) Volledig gebruik van formeel proces (Reichel) Eerlijk en formeel proces (Reichel) Rechts- en proceswaarborgen (Corrado et al.)
Proportionaliteit	Proportionaliteit met de daden (McAra) "We zullen je (= dader) snel en hard straffen in verhouding tot de ernst van het delict (...) " ⁴⁵ " (Bazemore & Umbreit) Proportionaliteit in bestraffing (Cavadino & Dignan) Proportionele bestraffing en sanctionering (Corrado et al.)
Subsidiariteit	Minst ingrijpend alternatief (Corrado et al., Pratt, Winterdyk) Spaarzaamheid (McAra)
Duur van interventie	Bepaalde duur (Cavadino & Dignan, Corrado et al., Muncie, Pratt) Beperkt / afhankelijk van een wettelijke termijn (Maes)
Rechtsgelijkheid	Gelijke zaken gelijke behandeling (Cavadino & Dignan)
Legaliteit	/
Sleutelinstantie	Wet (Corrado et al., Muncie, Pratt, Winterdyk)
Professionele sleutelactoren	Advocaten (Corrado et al., Muncie, Pratt, Reichel, Winterdyk) Rechters (Corrado et al.)
Taken	Bestrafing (Pratt, Winterdyk) Proportionele bestraffing en sanctionering (Corrado et al.)
Positie van het slachtoffer	Secundair (Walgrave) Secundair en functioneel (Maes) "Je (= slachtoffer) zal er voordeel uit halen want de dader zal gestraft worden" (Bazemore & Umbreit)
Positie van de gemeenschap	"We zullen je (= gemeenschap) beschermen (...) "(Bazemore & Umbreit)

Binnen het strafmodel wordt ook sterk de nadruk gelegd op de beginselen van een behoorlijk proces. Dit betekent onder meer het recht op een onpartijdige behandeling, rechtsbijstand, een tegensprekelijk debat, duidelijkheid over de reden van de berechting, een transparante besluitvorming en het vermoeden van onschuld (Cavadino & Dignan, 2006; Pratt, 1989; Reichel, 2008). De wet staat centraal en advocaten, alsook rechters, spelen een centrale rol (Muncie, 1999; Pratt, 1989; Reichel, 2008; Winterdyk, 2002). Slachtoffers krijgen een iets belangrijkere plaats dan in het beschermingsmodel. Ze genieten het voordeel dat de daders hun verdiende straf krijgen ("*You will benefit because the offender will be punished*") (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 306). Toch blijft hun rol ook hier eerder passief. De mogelijkheden tot werkelijke reparatie of compensatie ten bate van het slachtoffer blijven ondergeschikt aan de noodwendigheden van de strafvervolgning (Walgrave, 2002). Ook de gemeenschap staat aan de zijlijn en is enkel in abstractie vertegenwoordigd door de staat⁴⁶ (Bazemore & Umbreit, 1995). Net zoals bij

⁴⁵ Dit lijkt in zekere zin contradictorisch te zijn.

⁴⁶ Het gaat hier *in concreto* om het openbaar ministerie.

het beschermingsmodel krijgt ook de dader een eerder passieve rol toebedeeld. Hij is niet langer een object van behandeling, maar een object van bestraffing. Er worden hem geen kansen geboden om actief iets goed te maken voor het slachtoffer, noch voor de samenleving (Bazemore & Umbreit, 1995).

4.2.3. Institutionele kenmerken

Op institutioneel vlak kunnen jongeren net zoals volwassenen verschijnen voor een strafrechtbank, zij het dan wel in een aangepaste vorm (*junior criminal courts*) (Cavadino & Dignan, 2006) (tabel 10). Delinquente jongeren en jongeren in gevaar, worden op verschillende wijzen en door verschillende gerechtelijke instanties berecht.

Tabel 10. Strafmodel: institutionele kenmerken

Type rechtbank	Aangepaste strafrechtbank (Cavadino & Dignan)
Al dan niet gescheiden trajecten	Afzonderlijk jurisdictie van delinquente jongeren en jongeren in gevaar (Cavadino & Dignan)
Specifieke beleidsopties	/

4.2.4. Maatschappijkenmerken

Volgens McAra (2010) laat de relatie tussen de staat en zijn burgers zich kenmerken door een (sociaal) contract, waarbij de gevoeligheid er geen is van liefdadigheid, maar van rechtvaardigheid (tabel 11). Daders dienen bestraft te worden. Bestrafing richt zich in hoofdzaak tot de burgers en is vooral moraliserend van aard (McAra, 2010). Ook Walgrave (2002) stelt dat de straf zich richt tot de dader en de samenleving met de moraliserende boodschap dat het delict verwerpelijk is en daarom moet worden bestraft. Volgens hem is een democratische rechtstaat die een straf- of retributief model hanteert met zichzelf in conflict. Terwijl het de rechten en vrijheden van de burgers moet trachten te vrijwaren, moet het via het strafrecht diezelfde vrijheden beperken. Het herleidt de relatie tussen de staat en de burger tot een simpele machtsrelatie (Walgrave, 2002).

Tabel 11. Strafmodel: maatschappijkenmerken

Maatschappijtype	Machtsstaat (Walgrave)
Relatie tussen staat, burgers en gemeenschap	Contractueel, staat versus individuele burger (McAra)
Maatschappelijke gevoeligheid	Vergelding (McAra)
Boodschap maatschappelijke reactie	Moraliserend (McAra)
Boodschap gericht aan...	Burger (McAra)

4.3. Herstelmodel

4.3.1. Algemene uitgangspunten

Volgens het herstelmodel wordt criminaliteit gezien als een daad die materiele, psychische en/of sociale schade veroorzaakt aan het slachtoffer en/of de gemeenschap (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Walgrave, 1999) (tabel 12). Bazemore & Umbreit stellen: "*Crime is an act against another person and the community (rather than) an act against the state, a violation of law, an abstract idea*" (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 303). Muncie formuleert het - met verwijzing naar Zehr & Mika (1998) - als volgt: "*Crime is a fundamentally violation of people and interpersonal relationships*" (Muncie, 2004, p. 280).

Binnen het herstelmodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. Mensen zijn van nature goed (McAra, 2010) (tabel 12). Daders, ook jonge daders, worden beschouwd als rationele en verantwoordelijke wezens die over algemene, maar ook bijzondere rechten beschikken (McAra, 2010). Ze worden in staat geacht verantwoordelijkheid op te nemen voor hun daden (Bazemore & Umbreit, 1995; McAra, 2010). Er wordt uitgegaan van de competenties of sterktes van (jonge) daders, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het beschermingsmodel dat eerder uitgaat van tekorten (Bazemore & Umbreit, 2004). Daders zijn verantwoordelijk voor hun daden en dienen ook hun verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot het herstellen van de aangebrachte schade. Daders worden met andere woorden geconfronteerd met de gevolgen van hun daden, maar krijgen de kans om het goed te maken (Muncie, 2004). In tegenstelling tot het strafmodel wordt in het herstelmodel de verantwoordelijkheid volgens Walgrave (2002) uitgebreid met een 'actieve, prospectieve' dimensie. De dader wordt immers verondersteld 'actief' mee te zoeken naar een constructieve oplossing. Ook Bazemore & Umbreit (1995) zien verantwoordelijkheid binnen het herstelmodel als "*assuming responsibility and taking action to repair harm*" (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 303).

Waar in de voorgaande modellen de dader en/of de daad centraal stonden, primeert in het herstelmodel de schade die naar aanleiding van een delict is ontstaan (Cavadino & Dignan, 2006) (tabel 12). De aard van de schade kan zowel materieel, als immaterieel zijn en het slachtoffer kan zowel een individuele burger, als de samenleving zijn (Walgrave, 2002). Zeker bij ernstige misdrijven heeft niet alleen het slachtoffer, maar ook de gemeenschap - of ruimer de samenleving - schade geleden. Ook Umbreit en

Bazemore (1995) benadrukken dat er binnen het herstelmodel aandacht is voor alle, bij het delict betrokken, partijen. Ze stellen: “*A core value in restorative justice is to balance the needs of offenders, victims, and community*” (Bazemore & Umbreit, 1995, p. 304).

Herstel van de geleden schade vormt dan ook het voornaamste doel (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Maes, 2005; McAra, 2010; Walgrave, 2002) (tabel 12). In het herstelrecht is de centrale vraag niet wat er met de dader moet gebeuren (beschermen of straffen), maar wel hoe de veroorzaakte schade zo goed mogelijk hersteld of gecompenseerd kan worden (Walgrave, 2002). Dit herstel kan zowel concreet als symbolisch zijn, zowel ten aanzien van het concrete slachtoffer, als ten aanzien van de samenleving (Walgrave, 1999). Volgens Walgrave streven het herstelmodel en het strafmodel in feite dezelfde doelen na, namelijk het herstellen of in evenwicht brengen van een verstoorde balans om de kwaliteit van het sociale leven te vrijwaren. Waar het in het strafmodel echter gebeurt op een negatieve manier, gebeurt het in het herstelrecht op een positieve wijze. Tegenover het Kantiaanse principe dat aan de basis ligt van het strafmodel, staat het Platonische principe ‘nooit kwaad te berokkenen’. Het verdient de voorkeur het kwaad te herstellen door de verplichting goed te doen (Walgrave, 2002). Voor McAra (2010) is het doel binnen het herstelmodel ruimer dan enkel het herstel van de geleden schade. Zij wijst ook op het ondersteunen van het slachtoffer en (her)verbinden van de jonge dader met de gemeenschap. Herstelinterventies leiden, volgens haar, op termijn tot de uitbouw van vreedzame en samenhangende gemeenschappen. Ook voor Cavadino en Dignan (2006) vormen de re-integratie van de jonge dader, alsook de versterking (*empowerment*) van de gemeenschap belangrijke doelen binnen het herstelmodel.

Herstel van de schade kan het best gerealiseerd worden door middel van onderling overleg tussen dader en slachtoffer (bijvoorbeeld door middel van een dader-slachtofferbemiddeling of een groepsconferentie) (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Walgrave, 2001, 2002). Hierbij gaat het om een vrijwillig, al dan niet direct, overleg tussen dader en slachtoffer dat begeleid wordt door een neutrale derde en waarbij de partijen zich kunnen laten bijstaan door een of meerdere vertrouwensfiguren. Door middel van dialoog en onderhandeling wordt getracht om samen tot een oplossing te komen die door alle betrokkenen als billijk, rechtvaardig en evenwichtig wordt aangevoeld (Walgrave, 2000). Wanneer er geen overeenkomt bereikt wordt of wanneer het delict zo ernstig is dat de impact het concrete slachtoffer en de gemeenschap (ver) overstijgt, dan moet de zaak door de rechtbank afgehandeld worden en kunnen herstelgerichte sancties opgelegd worden zoals een materiele vergoeding of

compensatie ten aanzien van het slachtoffer, arbeid ten bate van een slachtofferfonds of een gemeenschapsdienst (Walgrave, 2001)⁴⁷.

Tabel 12. Herstelmodel: algemene uitgangspunten

Visie op oorzaken van criminaliteit	“Jouw daden hebben gevolgen. Je hebt iemand of de gemeenschap onrecht aangedaan door jouw delict” (Bazemore & Umbreit)
Mens-, kind-, daderbeeld	Individueel van nature goed (McAra) Kind als drager van (specifieke) rechten (McAra) “Jij (= dader) bent verantwoordelijk voor het wat je gedaan hebt en in staat / bekwaam om het slachtoffer te vergoeden of de schade te betalen” (Bazemore & Umbreit) Verantwoordelijkheid van daders (Cavadino & Dignan) Dader als rationeel en verantwoordelijk (McAra)
Focus	Aangerichte schade en noden van slachtoffer (Maes) Schade (Walgrave)
Doel van interventie	Doel van steun aan slachtoffers, herstel van de schade, her-verbinden van het kind en de gemeenschap, opbouwen van een meer samenhangende, vreedzame gemeenschap (McAra) Verplichting tot herstel (bemiddeling, confrontatie, <i>shaming</i>) (Maes) Herstelverplichting (Walgrave)
Algemeen doel	“Daders vragen om de slachtoffers en de gemeenschap terug te betalen voor de gepleegde feiten krijgt de hoogste prioriteit in het systeem” (Bazemore & Umbreit) Herstel voor slachtoffers, re-integratie (en verantwoordelijkheid) van daders, versterking van partijen (Cavadino & Dignan) Herstel van geleden schade (Maes) Opheffing schade (Walgrave)
Evaluatiecriterium	Tevredenheid van de betrokkenen (Walgrave)

4.3.2. Proceskenmerken

Binnen het herstelmodel wordt voorkeur gegeven aan informele regelingen, los van formalistische vooraf bepaalde regels en uitkomsten (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Walgrave, 2001) (tabel 13). Diversie geniet de voorkeur omdat het subsidiariteitsbeginsel zeer hoog in het vaandel wordt gedragen (Cavadino & Dignan, 2006; Walgrave, 2001). Waar kan moet voorrang gegeven worden aan een vrijwillig, informeel overleg, met maximale inbreng van alle betrokken partijen zodat zij gezamenlijk tot een door iedereen aanvaarde oplossing kunnen komen. Muncie stelt het – met verwijzing naar Christie (1997) – als volgt: *“Within restorative justice the talk is less of*

⁴⁷ Walgrave schaaft zich met deze visie in het kamp van de zogenaamde maximalisten. Voor de minimalisten of diversionisten liggen de grenzen van het herstelrecht daar waar vrijwilligheid stopt en dwang gebruikt dient te worden. Zij sluiten elke dwingende herstelsanctie of –procedure uit. Herstelrecht moet een vrijwillig proces blijven dat wars is van elk formalisme. Een misdrijf is in de eerste plaats een conflict tussen concrete individuen, die maximaal bij de afhandeling ervan betrokken dienen te worden.

formal crime control and more of informal offender/victim participation and harm minimization. Formal processes are seen as inimical to the resolution of conflicts because they neutralize the emotional and social dynamics of criminality and victimization. Formal processes 'steal' the conflict from those most directly involved" (Muncie, 2004, p. 279). Aangezien de partijen in onderling overleg tot een oplossing trachten te komen, zijn de uitkomsten flexibel en innovatief van aard (Cavadino & Dignan, 2006). Rechtswaarborgen zijn dan ook van ondergeschikt belang, zij het dat in een minimale formele controle voorzien moet worden om elke vorm van onrecht uit te sluiten (Maes, 2005, 2009; Walgrave, 2002). Er dient met andere woorden over gewaakt te worden dat deelname aan een herstelrechtelijk proces vrijwillig is, dat het overleg open en vrij is en dat de overeenkomst door iedereen aanvaard wordt en in redelijke verhouding staat tot de zwaarte van de schade, alsook de draagkracht van de deelnemende partijen (Walgrave, 2002). Hoe deze controle dient te gebeuren, is binnen het herstelrecht voorwerp van discussie.

Indien een vrijwillig overleg niet mogelijk is en een herstelsancties opgelegd worden⁴⁸, dient dit te gebeuren met in acht name van alle geldende rechtswaarborgen, waarbij gesteld wordt dat deze niet identiek zijn aan deze die gelden in het strafrecht (Walgrave, 2002). Zo vormt binnen het herstelrecht de mate van veroorzaakte schade en niet de ernst van het misdrijf de maatstaf voor de sanctie (McAra, 2010; Walgrave, 1999). Het herstelrecht is in dat opzicht, volgens Walgrave (2002), net zoals het strafrecht, retrospectief omdat de aangerichte schade het uitgangspunt vormt. Tegelijkertijd is het herstelrecht ook prospectief. De vraag is niet alleen 'wat is de schade?' maar ook 'hoe kan deze hersteld worden?' (Bazemore & Umbreit, 1995; Walgrave, 2001). Het herstelrecht is dus zowel retrospectief, als prospectief, hetgeen een cruciale meerwaarde vormt zowel ten opzichte van het strafrecht, dat enkel retrospectief is en te weinig rekening houdt met de sociale gevolgen van de straf, als van het beschermingsrecht dat eenzijdig prospectief is en te weinig rechtswaarborgen inbouwt op grond van retrospectieve beschouwingen (Walgrave, 2001).

Volgens het herstelmodel krijgt het slachtoffer een centrale plaats toebedeeld. Meer nog: het slachtoffer staat in het brandpunt van de herstelrechtelijke aandacht (Bazemore & Umbreit, 1995; Cavadino & Dignan, 2006; Maes, 2005; Walgrave, 2002) (tabel 13). De centrale focus gaat uit naar het herstel van de geleden schade. Slachtoffers worden daarbij uitgenodigd om actief deel te nemen aan een herstelrechtelijk proces. Ook in het geval van een gerechtelijke procedure dienen, volgens Walgrave (2001), mogelijkheden

⁴⁸ In het geval het gaat om een maximalistische visie op herstel(recht).

voorzien te worden voor de inbreng van het concrete slachtoffer, zonder evenwel de beslissende bevoegdheid aan hen af te staan.

Bazemore & Umbreit (1995, 2004) benadrukken daarnaast ook de (actieve) rol van de gemeenschap die de jongere dient te ondersteunen en op die manier hun (re)integratie helpt bevorderen (Bazemore & Umbreit, 2004) (tabel 13). Criminaliteit omhelst volgens hen zowel een individuele, als maatschappelijke (of gemeenschappelijke) verantwoordelijkheid. Ook Muncie (2004) wijst op de verantwoordelijkheid van de gemeenschap om slachtoffers te ondersteunen en daders te helpen integreren.

Tabel 13. Herstelmodel: proceskenmerken

Al dan niet formeel proces	Diversie gecombineerd met herstel (Cavadino & Dignan)
Proportionaliteit	In verhouding tot de veroorzaakte schade (McAra)
Subsidiariteit	Nieuwe rol voor de staat: principe van subsidiariteit (Cavadino & Dignan)
Duur van interventie	Onzeker, afhankelijk van onderhandeling dader – slachtoffer (Maes) Flexibele, innovatieve uitkomsten (Cavadino & Dignan)
Rechtsgelijkheid	/
Legaliteit	/
Sleutelinstantie	/
Professionele sleutelactoren	/
Taken	/
Positie van het slachtoffer	“Het jeugdrechtsysteem vindt jou (= slachtoffer) belangrijk en zal haar best doen om er voor te zorgen dat (voor zover als mogelijk) de dader de schuld terugbetaalt die ontstaan is door het misdrijf” (Bazemore & Umbreit) Centraal (Maes, Walgrave)
Positie van de gemeenschap	“We hebben de hulp nodig van de gemeenschap. De gemeenschap is een sleutelfiguur wat het verantwoordelijk stellen van de dader betreft” (Bazemore & Umbreit)

4.3.3. Institutionele kenmerken

Op institutioneel vlak laat het herstelmodel zich onder meer kenmerken door het veelvuldig gebruik dat gemaakt wordt van *family group conferences* en dader-slachtofferbemiddeling. De rechtbank krijgt een heel andere, subsidiaire, rol toebedeeld (Cavadino & Dignan, 2006) (tabel 14). Er dient maximaal voorrang gegeven te worden aan herstelrechtelijke afhandelingsvormen.

Hoewel de afhandeling van zaken met betrekking tot delinquente jongeren en jongeren in een problematische situatie in principe op gelijkaardige wijze kan gebeuren, zoals ook Cavadino & Dignan (2006) stellen, pleiten Walgrave (2002), alsook Bazemore & Umbreit

(1995, 2004) voor duidelijk gescheiden trajecten. Wanneer naar aanleiding van een delict een achterliggende problematiek wordt vastgesteld, is het volgens Walgrave (2002) evident dat er een maatschappelijke reactie volgt. Alleen is dit niet de functie of taak van justitie, maar moet dit zoveel als mogelijk in het kader van vrijwillige hulpverlening opgenomen worden en parallel aan een herstelrechtelijk proces. Ook Bazemore en Umbreit (2004) geven aan dat hulpverlening eerder ondersteunend kan zijn, dan wel dat het een doel op zich vormt.

Tabel 14. Herstelmodel: institutionele kenmerken

Type rechtbank	Veranderende rol voor de jeugdrechtbank Herstelgericht groepsoverleg, slachtoffer-daderbemiddeling
Al dan niet gescheiden trajecten	Eenzelfde jurisdictie voor delinquente jongeren en jongeren in gevaar (Cavadino & Dignan)
Specifieke beleidsopties	/

4.3.4 Maatschappijkenmerken

Waar in de andere modellen de staat een centrale rol opneemt in de beslechting van een delict, wordt in het herstelrecht een grotere rol toebedeeld aan de betrokken actoren (dader, slachtoffer, alsook de lokale gemeenschap). De oplossing van het conflict wordt terug in handen van de betrokkenen gelegd (Bazemore & Umbreit: 2004; Cavadino & Dignan, 2006; McAra, 2010; Walgrave, 2002). De rol van de staat is volgens het herstelmodel subsidiair, dit in tegenstelling tot een straf- of beschermrechtelijke benadering waar de verantwoordelijkheid voor de aanpak van criminaliteit volledig in handen ligt van staatsorganen die zich bijna exclusief bezig houden met de dader in functie van 'het algemeen belang' (strafmodel) of in functie van 'het belang van de jonge dader zelf' (beschermingsmodel) (Cavadino & Dignan, 2006).

Een maatschappij die herstelrecht hanteert, plaatst de burger voor zijn verantwoordelijkheid en streeft naar overlegde oplossingen waarin alle betrokken partijen zich kunnen vinden (Walgrave 2002) (tabel 15). Walgrave (2002) spreekt in dit kader van een responsabiliserende staat. Een maatschappij die voor het herstelmodel kiest, laat zich volgens McAra (2010) kenmerken door een gevoeligheid voor verbondenheid. Maatschappelijke reacties zijn integrerend of insluitend van aard en richten zich in eerste instantie tot slachtoffers en de (lokale) gemeenschap.

Tabel 15. Herstelmodel: maatschappijenmerken

Maatschappijtype	Responsabiliserende staat (Walgrave)
Relatie tussen staat, burgers en gemeenschap	Insluitend, kind, slachtoffer en gemeenschap (McAra)
Maatschappelijke gevoeligheid	Gevoeligheid: verbinding, verbondenheid (McAra)
Boodschap maatschappelijke reactie	Integrerend / integratie (McAra)
Boodschap gericht aan...	Gemeenschap en slachtoffer (McAra)

4.4. Sanctiemodel

4.4.1. Algemene uitgangspunten

Net zoals in het straf- en herstelmodel wordt in het sanctiemodel uitgegaan van de verantwoordelijkheid van jonge daders, zij het progressief (Maes, 2001). Ook Winterdyk (2002) geeft aan dat binnen het sanctiemodel uitgegaan wordt van de verantwoordelijkheid van minderjarige daders, maar dat deze niet dezelfde is als bij volwassenen (tabel 16). Hij stelt: *“Due to their age, immaturity, and short history of offending behaviour, delinquent youth are not generally accountable in the same manner as adults”* (Winterdyk, 2002, p. 68). In lijn met hun verantwoordelijkheid worden jongeren ook gezien als dragers van rechten (rechtssubjecten), die dezelfde rechtswaarborgen genieten als volwassenen. Daarentegen worden ze niet helemaal gelijkgeschakeld aan volwassenen en hebben ze ook een aantal specifieke noden, vandaar ook de benaming *‘modified’ justice*, aldus Winterdyk (2002). In het sanctiemodel wordt met andere woorden gezocht naar een evenwicht tussen een zekere mate van verantwoordelijkheid enerzijds en speciale noden van minderjarigen anderzijds. Winterdyk stelt in dit kader: *“The primary objective of the act is to provide greater accountability while still respecting the individual’s rights and taking into account their ‘special needs’”* (Winterdyk, 2002, p. 68).

Voor Winterdyk (2002) gaat de centrale focus van het model, net zoals in het strafmodel, uit naar de daad. Voor Maes (2005) ligt de focus zowel op de noden van de samenleving, als die van de jongere. Corrado et al. stellen met verwijzing naar de wet: *“Like the YOA, the YCJA is another version of a modified justice model whereby the overall portrayal of the youth’s needs and his or her offences are assessed together. In other words, the offence and subsequent sanction is not evaluated in isolation of the youth’s emotional, social and psychological background”* (Corrado et al, 2007, p. 27).

Tabel 16. Sanctiemodel: algemene uitgangspunten

Visie op oorzaken van criminaliteit	Verminderde individuele verantwoordelijkheid (Winterdyk) Verminderde of volledige verantwoordelijkheid (Corrado et al.)
Mens-, kind-, daderbeeld	/
Focus	Daad / delict (Winterdyk) Noden van de minderjarige en van de maatschappij (Maes)
Doel van interventie	Gedrag sanctioneren / behandeling voorzien (Corrado et al., Winterdyk) Vergelding door sanctie en symbolisch herstel tegenover maatschappij (Maes)
Algemeen doel	Aanpassing van de minderjarige, bevestiging van de norm, (re)integratie (Maes) Respecteren individuele rechten / beantwoorden van speciale noden (Winterdyk) Respecteren van rechten van jongeren, beantwoorden van individuele en speciale noden (Corrado et al.)
Evaluatiecriterium	/

Voor Maes (2005) is het algemeen doel van het sanctiemodel tweevoudig: enerzijds het duidelijk stellen van de norm (wat tegemoet komt aan de noden van de maatschappij) en anderzijds de aanpassing, integratie van de jongere (wat inspeelt op zijn/haar noden) (tabel 16). Net zoals bij het straf- of *justice* model benadrukken Corrado et al. (2007, 2010) en Winterdyk (2002) zeer sterk het rechtsbeschermend aspect. Het algemeen doel is volgens hen het respecteren van individuele rechten, alsook het inspelen op speciale noden. Voor Maes (2005) kan het algemeen doel, zijnde duidelijke normstelling, alsook de integratie van de jongere, het best bereikt worden door middel van (constructieve) sancties. Voor hem zijn sancties niet meer of minder dan een tussenvorm naar straffen, die zoals straffen, het kenmerk in zich dragen normbevestigend en vergeldend te zijn. Maar in tegenstelling tot straffen zijn sancties meer toekomstgericht, maatschappij-integratief, constructief, omgebogen naar een gehumaniseerde vorm van vergeldend optreden. Een sanctie zal ook maar doeltreffend zijn wanneer ze verdiend en aanvaard is en in haar uitvoering zinvol, zinverlenend en humaan (Maes, 2009, p. 517). Voor Maes (2005) vormt de gemeenschapsdienst het schoolvoorbeeld bij uitsteking van een constructieve sanctie. Voor Winterdyk (2002) en Corrado et al. (2007, 2010) is het voornaamste doel van de interventies het zoeken naar een balans tussen het sanctioneren van het delinquent gedrag enerzijds en het voorzien in een aangepaste behandeling anderzijds.

4.4.2. Proceskenmerken

Volgens Winterdyk (2007) wordt er binnen het sanctiemodel enerzijds veel belang gehecht aan de beginselen van een eerlijk proces (tabel 17). Anderzijds laat de procedure zich ook kenmerken door een zekere mate van informaliteit. Het eerste is volgens hem bedoeld om aan te geven dat bepaalde wetsovertredingen een sanctie en een vorm van aansprakelijkheid vereisen, terwijl het andere een weerspiegeling is van het feit dat niet alle jongeren in staat zijn de strafrechtelijke procedures voor volwassenen te begrijpen (tabel 17). Ook Corrado et al. (2007) benadrukken sterk het belang van een eerlijk proces.

In vergelijking met beschermingsmaatregelen zijn sancties van bepaalde duur en in verhouding tot het gepleegde feit (Maes, 2005) (tabel 17). Ook Corredo et al. (2010) geven aan dat sancties in verhouding zijn tot de ernst van het delict, ondanks het feit dat ook rekening gehouden wordt met karakteristieken van de minderjarige en zijn rehabilitatie. Ze stellen in dit kader: *“Focussing on offender characteristics and rehabilitation while, at the same time, reinforcing procedural fairness and accountability through sentences that are proportionate to the seriousness of the offence”* (Corrado et al., 2010, p. 411). Ook Winterdyk (2002) geeft aan dat jongeren die mindere zware feiten plegen, minder zwaar gesanctioneerd worden⁴⁹.

Aangezien de centrale focus uitgaat naar het proportioneel sanctioneren van delinquent gedrag, maar er tegelijkertijd ook rekening gehouden wordt met individuele noden en karakteristieken, worden sleutelrollen toegekend aan advocaten, alsook aan jeugdhulpverleners en experts (Corrado et al., 2007, 2010; Winterdyk, 2002) (tabel 17). Winterdyk stelt het als volgt: *“Because of their special status, offending youth should be entitled to childcare/youth care experts as well as lawyers for counsel”* (Winterdyk, 2002, p. 68).

⁴⁹ In dit kader wijst hij op het proces van bifurcatie (tweesporenbeleid) met enerzijds een ‘harde kern’ die een strenge aanpak (in concreto een plaatsing) verdient en anderzijds de minder ernstige delinquenten die een alternatieve maatregel (in de gemeenschap) opgelegd krijgen (Winterdyk, 2002). De vraag kan gesteld worden of het hier om een wezenlijk kenmerk van het model gaat, dan wel om een onbedoeld gevolg in de praktijk. Indien het een wezenlijk kenmerk is, dan stelt zich de vraag hoe Winterdyk het model precies invult. Gaat het om een visie of aanpak waar getracht wordt om te sanctioneren en dit op een constructieve wijze voor *alle* jongeren? Of gaat het anderzijds om een model met een dubbele aanpak: een ‘bestraffende’ aanpak voor jongeren die zware misdrijven plegen en een alternatieve aanpak (diversie) voor *first offenders* of jongeren die lichte feiten begaan?

Binnen het sanctiemodel is er weinig aandacht voor het slachtoffer (tabel 17). Slachtoffers krijgen, net zoals in het strafmodel, vooral een instrumentele rol toegekend. Ze genieten wel het voordeel dat de dader op zijn verantwoordelijkheid aangesproken wordt (Maes, 2005).

Tabel 17. Sanctiemodel: proceskenmerken

Al dan formeel proces	Eerlijk proces / informaliteit (Corrado et al., Winterdyk)
Proportionaliteit	Sanctie gebaseerd op ernst van de feiten, eerdere feiten en noden (Corrado et al.)
Subsidiariteit	/
Duur van interventie	Bepaald/afhankelijk van wettelijke termijn (Maes) Bepaalde duur (Corrado et al.)
Rechtsgelijkheid	/
Legaliteit	/
Sleutelinstantie	Wet / sociaal werk (Winterdyk) Wet en multidisciplinaire structuren of instanties (Corrado et al.)
Professionele sleutelactoren	Advocaten / experts kinderbescherming (Winterdyk)
Taken	Diagnose / bestraffing (Winterdyk) Diversie, <i>conferencing</i> , geïntegreerd case-management, alle mogelijke types en opties (Corrado et al.)
Positie van het slachtoffer	Onvoldoende (Maes)
Positie van de gemeenschap	/

4.4.3. Institutionele kenmerken

Op institutioneel vlak laat het sanctiemodel zich kenmerken door afzonderlijke en gespecialiseerde jeugdrechtbanken (Winterdyk, 2002).

4.4.4. Maatschappijkenmerken

Geen van de betrokken auteurs gaat dieper in op de kenmerken eigen aan de maatschappij.

4.5. Risicomanagementmodel

4.5.1. Algemene uitgangspunten

Volgens het risicomanagementmodel wordt delinquent gedrag in verband gebracht met risicofactoren. Muncie (1999) stelt het als volgt: “*The issue of the causes of offending was side-stepped by the identification of ‘risk conditions’ (factors which correlate with known offending) such as inadequate parental supervision, truancy, lack of stable home or use of drugs* (Muncie, 1999, p. 289) (tabel 18). Ook McAra (2010) stelt dat noden gedefinieerd worden in termen van risico's.

Er wordt eerder uitgegaan van een negatief mens- of kindbeeld. De mens is van nature slecht en kinderen worden in de eerste plaats gezien als wezens die in staat zijn om verkeerde of slechte dingen te doen (McAra, 2010) (tabel 18). Daders worden gezien als (potentieel) gevaarlijk (McAra, 2010; Walgrave, 2002). In het risicomanagementmodel wordt veel minder de nadruk gelegd op de rechten van jongeren, dan wel op hun verantwoordelijkheden en plichten, alsook op die van hun ouders (Cavadino & Dignan, 2006). Waar in het straf- of *justice model* de nadruk vooral ligt op de juistheid van de straf en in het sanctiemodel op het constructieve karakter van de sanctie, ligt de focus in het risicomanagementmodel veel meer op de effectiviteit van de straf in termen van criminaliteitspreventie (Cavadino & Dignan, 2006).

Preventie of het voorkomen van delinquent gedrag vormt het hoofddoel waaraan alle andere doelen ondergeschikt zijn (Cavadino & Dignan, 2006; McAra, 2010; Reichel, 2008) (tabel 18). De focus ligt zeer sterk op veiligheid en risicobeheersing. Veel aandacht gaat uit naar *what works* interventies, waarbij er van uitgegaan wordt dat bepaalde programma's tot een aantal meetbare resultaten of outputs leiden (Muncie, 1999, 2004). Vooral interventies gebaseerd op gedragsverandering of het aanleren van specifieke sociale vaardigheden worden als effectief naar voor geschoven (Muncie, 1999; Pratt, 1989). Cavadino & Dignan (2006) benadrukken meer het bestraffende of punitieve karakter en stellen dat effectiviteit vaak gelijk gesteld wordt aan streng en hard straffen. Muncie (1999) wijst in dit kader op een tweesporenbeleid (bifurcatie) met enerzijds een harde of bestraffende aanpak (zijnde opsluiting) voor de harde kern en een alternatieve aanpak voor de minder ernstige delinquenten of zij die een minder groot risico vormen.

Tabel 18. Risicomanagementmodel: algemene uitgangspunten

Visie op oorzaken van criminaliteit	Risicofactoren (als onvoldoende toezicht) (Muncie)
Mens-, kind-, daderbeeld	Individueen van nature slecht (McAra) Kind als beperkte drager van rechten (McAra) Jonge dader als drager van rechten en plichten (Cavadino & Dignan) Daders als gevaarlijk (McAra) Verantwoordelijkheid van dader tegenover slachtoffers en gemeenschap (Cavadino & Dignan)
Focus	/
Doel van interventie	/
Algemeen doel	Voorkomen van criminaliteit (Cavadino & Dignan) Focus op veiligheid in de gemeenschap (Cavadino & Dignan) Doel om huidige en toekomstige risico's te verminderen, om slachtoffers en de ruimere gemeenschap te beveiligen of beschermen (McAra)
Evaluatiecriterium	/

4.5.2. Proceskenmerken

Binnen het risicomanagementmodel zijn rechts- en proceswaarborgen van minder groot belang. Gerechtelijke procedures worden als tijdrovend (en dus weinig efficiënt) en als duur aanzien (Muncie, 1999). Kenmerkend zijn dan ook allerlei vormen van diversie, administratieve besluitvorming en nieuwe vormen van civiele bestraffing, met een vervaging van de grenzen tussen gerechtelijke en buitengerechtelijke instanties als gevolg (Cavadino & Dignan, 2006; Muncie, 1999, 2004; Pratt, 1989; Reichel, 2008) (tabel 19). Het af- of wegleiden van zaken (diversie) gebeurt niet zozeer op grond van humanitaire overwegingen, maar op grond van effectiviteits- en kostenoverwegingen (Muncie, 1999).

Volgens McAra (2010) en Muncie (2004) staat de interventie in verhouding tot de mate waarin de dader een risico vormt (tabel 19). Ook Walgrave (2002) stelt dat de interventie niet gerelateerd wordt aan het feit, maar aan de gevaarlijkheid van de dader. Allerelei objectieve en wetenschappelijke methoden en technieken worden gebruikt om aan risicotaxatie te doen (*risk assessment*) (Muncie, 2004, 2009; Reichel, 2008), waarbij de inbreng van experts noodzakelijk is. Daarnaast wordt ook een grote rol toegekend aan lokale samenwerkingsverbanden of –structuren. In partnership - onder de vorm van *multi agency structures* - dient op lokaal vlak werk gemaakt te worden van criminaliteitspreventie en –reductie (Muncie, 1999; Pratt, 1989). Het voorkomen van criminaliteit wordt een taak voor de hele gemeenschap. Muncie geeft in dit kader - verwijzend naar Garland (1996, 2001) - aan dat de notie van responsabilisering een

verschuiving weerspiegelt van de verantwoordelijkheid voor criminaliteitspreventie en maatschappelijke veiligheid weg van de staat in de richting van bedrijven, organisaties, individuen, families en gemeenschappen (Muncie, 2009).

Tabel 19. Risicomanagementmodel: proceskenmerken

Al dan niet formeel proces	Nieuwe, civiele vormen van bestraffing (Cavadino & Dignan) Herstel (Cavadino & Dignan)
Proportionaliteit	In verhouding tot het risico (McAra)
Subsidiariteit	/
Duur van interventie	/
Rechtsgelijkheid	/
Legaliteit	Pre-delinquente interventies (Cavadino & Dignan)
Sleutelinstantie	/
Sleutelactoren	/
Taken	/
Positie van het slachtoffer	/
Positie van de gemeenschap	/

4.5.3. Institutionele kenmerken

Op structureel vlak vertaalt dit alles zich in (jeugd)rechtbanken die nog in weinig verschillen van de strafrechtbanken voor volwassenen met ook een versoepeling van de procedure van de uithandengeving (tabel 20). Zoals hoger reeds aangegeven laat het systeem zich ook kenmerken door allerlei vormen van diversie en administratieve en civiele vormen van bestraffing (Cavadino & Dignan, 2006).

Op beleidsvlak wordt dit model, volgens Cavadino & Dignan (2006), gekenmerkt door vroegtijdige en pre-delinquente interventies, nultolerantie, focus op persistente delinquenten en progressieve bestraffing. Ook dient er zo snel en efficiënt mogelijk opgetreden te worden door toepassing van het snelrecht, alsook door toepassing van een managementgerichte aanpak (Cavadino & Dignan, 2006) (tabel 20). Het jeugdrechtsysteem wordt gezien als een bedrijf dat er op gericht is delinquentie te managen. Of zoals Muncie het stelt: “*The sole purpose of youth justice becomes one of simply delivering a cost-effective and economic ‘product’*”(Muncie, 2004, p. 275).

Tabel 20. Risicomanagementmodel: maatschappijenmerken

Type rechtbank	Nauwe link met strafrechtbanken (volwassenen) (Cavadino & Dignan)
Al dan niet gescheiden trajecten	/
Specifieke beleidsopties	Vroegtijdige interventie, pre-delinquente interventies, verlaging van leeftijd, nultolerantie, focus op persistente delinquenten, progressieve bestraffing, snelrecht, managementbenadering, efficiëntie en effectiviteit (Cavadino & Dignan)

4.5.4. Maatschappijenmerken

Volgens McAra (2010) laat een maatschappij die een risicomanagementmodel hanteert zich kenmerken door vijandigheid (potentiele daders versus de samenleving) (tabel 21). De boodschap die uitgestraald wordt met gerechtelijke interventies is een boodschap van beveiliging en geruststelling (om de publieke angst te overwinnen) en richt zich op het algemene publiek.

Tabel 21. Risicomanagementmodel: institutionele kenmerken

Maatschappijtype	/
Relatie tussen staat, burgers en gemeenschap	Vijandig, gemeenschap tegenover potentiële dader (McAra)
Maatschappelijke gevoeligheid	Angst (McAra)
Boodschap maatschappelijke reactie	Beschermend, beveiligend (McAra)
Boodschap gericht aan...	Het publiek (McAra)

5. Naar een eigen typologie

Op basis van de literatuurstudie werd getracht een eigen typologie te ontwikkelen die als basis zou dienen voor het verdere onderzoek, om er zowel de Belgische wetgeving, als het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters aan te toetsen. Deze typologie omvat, in navolging van de literatuurstudie, vijf jeugdrechtmodellen. Voor wat de criteria betreft, diende een selectie gemaakt te worden. In een eerste punt wordt hier dieper op ingegaan. In een tweede punt wordt de ontwikkelde typologie voorgesteld en worden de vijf jeugdrechtmodellen beschreven aan de hand van de geselecteerde criteria.

5.1. Selectie van de criteria

5.1.1. Algemeen

Met het empirisch onderzoek voor ogen werd er beslist om enkel criteria te weerhouden die relevant zijn in het kader van - of 'gemeten' kunnen worden op het niveau van - het alledaagse rechtspreken. Criteria die verwijzen naar maatschappijkenmerken of institutionele kenmerken werden dan ook niet mee opgenomen in de typologie (of het toetsingskader). Er werden met andere woorden enkel criteria geselecteerd die verwijzen naar de algemene uitgangspunten of proceskenmerken van een model (voor een overzicht van deze criteria zie tabel 3).

Wat de algemene uitgangspunten betreft, werden de volgende criteria weerhouden: daderbeeld, verantwoordelijkheid, focus, doel van de interventie en algemeen doel. Wat verantwoordelijkheid betreft, wordt een onderscheid gemaakt tussen verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten enerzijds en het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van de feiten anderzijds. Wat niet als dusdanig weerhouden werd, is de visie op de oorzaken van criminaliteit, omdat dit deels vervat zit in zowel het daderbeeld, als de mate van verantwoordelijkheid. Ook evaluatiecriterium - een criterium dat enkel door Walgrave (1996, 2000, 2002) in zijn typologie opgenomen wordt - werd niet weerhouden, omdat het sterk aansluit bij het algemeen doel. Wat de proceskenmerken betreft, werden de volgende criteria geselecteerd: duur van de interventie, proportionaliteit en sleutelactoren. De positie van het slachtoffer werd niet als afzonderlijk criterium opgenomen, omdat het vervat zit in het criterium sleutelactoren, dat niet enkel betrekking heeft op professionele actoren. Hetzelfde geldt ook voor de criteria sleutelinstantie en taken, die in feite beiden betrekking hebben op het criterium sleutelactoren. De criteria al dan niet formeel proces, subsidiariteit, legaliteit en rechtsgelijkheid' werden niet als dusdanig behouden. Er werd voor geopteerd om deze samen te voegen tot het criterium belang van formele proceswaarborgen.

Samenvattend kan gesteld worden dat de volgende tien criteria weerhouden werden: perceptie van de dader, verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten, (actief) verantwoordelijkheid opnemen met betrekking tot de gevolgen van de feiten, focus, doel, algemeen doel, proportionaliteit, duur, sleutelactoren en belang van formele proceswaarborgen. Deze criteria werden samengevoegd in drie clusters, zijnde

daderbeeld, opgelegde maatregel en proceskenmerken. In een volgend punt worden de geselecteerde criteria kort omschreven.

5.1.2. Omschrijving van de geselecteerde criteria

A. Daderbeeld

A.1. Perceptie van de dader

Dit criterium heeft betrekking op de wijze waarop de (jonge) dader gepercipieerd wordt. Wordt hij gezien als iemand met achterliggende problemen waarvan het delict een veruitwendiging vormt, als iemand die bewust de wet overtreden heeft, als iemand die in wezen goed en competent is of als iemand die een gevaar of risico voor de samenleving vormt?

A.2. Verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten

Hier gaat om de mate waarin de (jonge) dader verantwoordelijk geacht wordt voor de gepleegde feiten.

A.3. Verantwoordelijkheid opnemen met betrekking tot de gevolgen van de feiten

Hier gaat het om het al dan niet aangesproken worden op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van de feiten ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.

B. Opgelegde maatregel

B.1. Focus

Dit criterium heeft betrekking op de (centrale) focus bij het opleggen van een maatregel. Gaat deze uit naar de dader en de aanpak van zijn achterliggende problemen, de feiten en de reactie op de feiten, de schade en het herstel van de aangerichte schade of naar risico-inschatting en het inspelen op specifieke risicofactoren?

B.2. Doel

Hier gaat het om het doel dat met de opgelegde maatregel beoogd wordt. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan: behandeling, hulpverlening, heropvoeding, resocialisatie, vergelding (bestrafing), (morele) afkeuring, afschrikking, normbevestiging.

B.3. Algemeen doel

Hier gaat het om het algemeen of finaal doel dat met de gerechtelijke interventie nagestreefd wordt. Wat wenst de rechter uiteindelijk te bereiken: dat gerechtigheid geschiedt, dat misdrijven voorkomen worden, dat schade en geschonden relaties hersteld worden? Hoe rechtvaardigt de rechter met andere woorden zijn ingrijpen?

B.4. Proportionaliteit

Hier gaat het om de mate waarin de opgelegde maatregel al dan niet in verhouding staat tot de ernst van het misdrijf.

B.5. Duur van de maatregel

Hier gaat het om de duur van de opgelegde maatregel. Is deze van bepaalde, dan wel onbepaalde duur?

C. Proceskenmerken

C.1 Sleutelactoren

Het betreft hier de vraag welke rol aan de verschillende procesactoren toegekend wordt en wie een centrale rol toebedeeld krijgt. Het gaat hier niet enkel om professionele actoren (zoals consultants, opvoeders, psychologen of advocaten), maar ook om het slachtoffer.

C.2. Belang proceswaarborgen

Het betreft hier het belang dat gehecht wordt aan formele proceswaarborgen, zoals het recht op de bijstand van een advocaat, het recht om gehoord te worden en het recht op het vermoeden van onschuld.

5.2. Voorstelling van de typologie

Op basis van de literatuurstudie werd een eigen typologie van jeugdrechtmodellen ontwikkeld, bestaande uit vijf jeugdrechtmodellen, die van elkaar onderscheiden worden op basis van tien criteria. Hieronder wordt een voorstelling van de typologie gegeven. Achtereenvolgens wordt elk van de vijf jeugdrechtmodellen beschreven aan de hand van de (tien) geselecteerde criteria. Deze beschrijving is grotendeels gebaseerd op de literatuurstudie en de omschrijving die er door de betrokken auteurs aan de onderscheiden modellen gegeven wordt. Hier en daar werden echter een aantal eigen

keuzes gemaakt. De auteurs spreken elkaar immers soms tegen. Bovendien was het de bedoeling om de onderscheiden jeugdrechtmodellen 'conceptueel' zo zuiver en scherp mogelijk te krijgen, waardoor de invulling hier en daar afwijkt van de invulling die er door de auteurs aan gegeven wordt. Dit is in het bijzonder het geval voor het sanctie- en risicomanagementmodel.

Het sanctiemodel wordt door drie auteurs in hun typologie opgenomen. Volgens de omschrijving van de betreffende auteurs sluit het sanctiemodel enerzijds aan bij het strafmodel, omwille van het grote belang dat gehecht wordt aan de juistheid of proportionaliteit van de straf (sanctie) en aan formele proceswaarborgen. Anderzijds is er ook sprake van het tegemoet komen aan de specifieke noden van de jonge dader en van doelen als 'behandelen' (*treatment*), waardoor het model deels ook aansluit bij of kenmerken vertoont van het beschermingsmodel. Het model, zoals beschreven door de auteurs, is dus eigenlijk een mix van twee jeugdrechtmodellen, waarbij de focus zowel uitgaat naar de dader, als de daad. Er werd voor geopteerd om hierin een duidelijke keuze te maken. In de eigen typologie vertoont het model geen kenmerken meer van het beschermingsmodel en sluit het dicht aan bij het strafmodel, zij het dat het als een meer constructieve variant ervan aanzien wordt. Er wordt uitgegaan van een meer positief daderbeeld en de dader wordt ook aangesproken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Doelen zijn niet zozeer vergelding, afkeuring en/of afschrikking, maar duidelijke normstelling. Ook aan het risicomanagementmodel werd een iets andere invulling gegeven. Het betreffende model wordt door de meeste auteurs op een kritische, zij het soms wat gekleurde wijze, omschreven. Zo leggen Cavadino & Dignan (2006) sterk de nadruk op het zogenaamde punitieve of bestraffende karakter van het model en stellen bijvoorbeeld effectiviteit gelijk aan streng en hard straffen. In de eigen typologie werd getracht om dit wat zuiverder te stellen en het model te ontdoen van zijn mogelijke perverse effecten in de praktijk. Over de invulling van de andere drie modellen – het beschermings-, straf- en herstelmodel – bestaat relatief weinig discussie. De betreffende modellen worden door de auteurs op een zeer gelijkaardige manier omschreven. Enkel wat het strafmodel betreft, worden er afhankelijk van de auteur, iets andere accenten gelegd. Waar sommige meer het bestraffende karakter benadrukken, wijzen andere eerder op de rechts-beschermende kant van het model.

Hieronder volgt een omschrijving van elk van de modellen. Aan het einde is een overzichtstabel opgenomen.

A. Beschermingsmodel

- In het beschermingsmodel wordt de dader gezien als iemand met problemen waarvan het gepleegde delict een veruitwendiging vormt. Er wordt uitgegaan van een verontschuldigende benadering. De dader wordt niet verantwoordelijk geacht voor de feiten die hij pleegde en wordt evenmin aangesproken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Hoogstens wordt hij gevraagd om zijn medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen.
- In het beschermingsmodel staat de persoon van de dader centraal. Het delict op zich is onbelangrijk en vormt hoogstens de aanleiding voor de tussenkomst. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het inspelen op de individuele noden en behoeften van de jonge dader en onrechtstreeks op het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van maatregelen die tot doel hebben de dader te helpen, behandelen, heropvoeden en/of beschermen. Het gaat om sterk geïndividualiseerde maatregelen die van onbepaalde duur zijn en duren tot het vooropgezette doel bereikt wordt. De reactie staat niet in verhouding tot het gepleegde delict, maar is gelieerd aan de onderliggende problemen en behoeften van de jonge dader.
- In het beschermingsmodel wordt een centrale rol toegekend aan de sociale dienst en alle andere actoren die informatie aanreiken over de jonge dader. Niet de waarheid omtrent de feiten, maar de waarheid omtrent de jongere staat centraal. Van alle partijen, waaronder ook de advocaat, wordt verwacht dat ze optreden 'in het belang van de minderjarige'. Er wordt in hoofdzaak over zijn hoofd en in zijn belang beslist. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Het belang van de jongere primeert.

B. Strafmodel

- In het straf- of retributief model wordt uitgegaan van een negatief mensbeeld waarbij de dader gezien wordt als iemand die bewust en uit eigenbelang de wet overtreden heeft, met andere woorden als een calculerende of berekende dader. De dader draagt verantwoordelijkheid voor wat hij gedaan heeft en moet daarvoor boeten. Hij wordt niet aangesproken op het 'actief' opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Hij dient zijn straf 'passief' te ondergaan.

- In het straf- of retributief staat het delict (de daad) centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde morele balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van straffen die de volgende doelen beogen: morele afkeuring, vergelding, individuele en algemene afschrikking en morele hervorming (het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader). Straffen zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.
- In het strafmodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele proceswaarborgen zijn van groot belang.

C. Herstelmodel

- In het herstelmodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.
- In het herstelmodel staat de aangerichte schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstel van een verstoorde sociale balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt bij voorkeur door middel van een informeel en vrijwillig herstelrechtelijk proces, met als doel het herstel van de aangerichte morele en materiele schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. De duur is flexibel en afhankelijk van wat er uit herstelrechtelijk proces naar voren komt.
- In het herstelmodel staat het slachtoffer centraal. De voorkeur gaat uit naar een informeel, buitengerechtelijk proces waar het delict (of conflict) terug in handen van de betrokken actoren - het slachtoffer en de dader - gegeven wordt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang.

D. Sanctiemodel

- In het sanctiemodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid, zij het een verminderde, voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te (leren) nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.
- In het sanctiemodel staat het delict centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde rechtsorde en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van sancties die de volgende doelen beogen: duidelijke normstelling en het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader. Sancties zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.
- In het sanctiemodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van groot belang

E. Risicomanagementmodel

- In het risicomanagementmodel wordt de dader gezien als behorend tot een risicogroep en als een groot of minder groot gevaar of risico voor de samenleving. Er wordt uitgegaan van een verantwoordelijke dader die niet aangesproken wordt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Van de dader wordt wel verwacht dat hij zijn medewerking aan de opgelegde interventie verleent.
- In het risicomanagementmodel staat risico-inschatting centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van interventies die inspelen op specifieke risicofactoren en die zo effectief mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie. Het gaat om geïndividualiseerde maatregelen die in verhouding staan tot het ingeschatte gevaar en duren zolang er zich een risico of gevaar vormt.

- In het risicomanagementmodel wordt een centrale rol toegekend aan gerechtelijke experten die aan risicotaxatie doen en informatie aanreiken omtrent het (potentieel) gevaar dat de dader vormt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Wat primeert is het voorkomen van criminaliteit en de veiligheid van de maatschappij.

Tabel 22. Een typologie van jeugdrechtmodellen

	Beschermingsmodel	Strafmodel	Herstelmodel	Sanctiemodel	Risicomanagementmodel
<u>Daderkenmerken</u>					
Daderbeeld	Met onderliggende problemen	Calculerend, gericht op eigenbelang	In wezen goed en competent	In wezen goed en competent	Behorend tot risicogroep, groot dan wel minder groot gevaar voor samenleving
Verantwoordelijkheid	Nee	Ja	Ja	Verminderde verantwoordelijkheid	Ja
Verantwoordelijkheid opnemen mbt tot de gevolgen	Nee, hoogstens medewerking verlenen aan opgelegde hulp	Nee, straf passief ondergaan	Ja	Ja	Nee, hoogstens medewerking verlenen aan opgelegde interventie
<u>Kenmerken eigen aan de maatregel</u>					
Focus	Dader	Daad	Schade	Daad	Risico's
Algemeen doel	Algemene welzijnsbevordering Voorkomen van criminaliteit	Herstel van een verstoorde morele balans Voorkomen van criminaliteit	Pacificatie of herstel van verstoorde sociale balans Voorkomen van criminaliteit	Herstel van een verstoorde rechtsorde Voorkomen van criminaliteit	Voorkomen van criminaliteit
Doel (middel om algemeen doel te bereiken)	Helpen, behandelen, heropvoeden, helpen	Afkeuren, afschrikken, vergelden, tot inzicht of besef doen komen	Herstel	Norm stellen, tot inzicht of besef doen komen	Inspelen op risicofactoren
Duur	Onbepaald	Bepaald	Onbepaald, flexibel	Bepaald	Onbepaald
Proportionaliteit	In verhouding tot noden van jonge dader	In verhouding tot feiten	In verhouding tot schade	In verhouding tot feiten	In verhouding tot ingeschatte gevaar
<u>Proceskenmerken</u>					
Sleutelactoren	Sociale dienst en andere actoren die informatie aanreiken over de jonge dader	Advocaat	Slachtoffer	Advocaat	Gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen
Belang proceswaarborgen	Van ondergeschikt belang	Van groot belang	Van ondergeschikt belang	Van groot belang	Van ondergeschikt belang

Algemene samenvatting

De bedoeling van de literatuurstudie was een zicht te krijgen op de belangrijkste jeugdrechtmodellen en de criteria op basis waarvan ze zich van elkaar onderscheiden. In de literatuur werden tien auteurs gevonden die een indeling maken in jeugdrechtmodellen op basis van een aantal modellen-onderscheidende criteria, die met andere woorden een typologie ontwikkelen of hanteren, hetzij in het kader van comparatief onderzoek, hetzij om evoluties doorheen de tijd in kaart te brengen, hetzij om praktijkvisies aan te toetsen of hetzij - tot slot - in het kader van een normatief-theoretisch debat.

Een algemeen overzicht van de gevonden typologieën leidde tot de vaststelling dat er een groot aantal jeugdrechtmodellen en criteria onderscheiden worden. Hoewel er in de literatuur klassiek gesproken wordt van twee jeugdrechtmodellen - het *welfare* versus het *justice model* -, kwam op basis van de literatuur een meer gedifferentieerd beeld naar voor. Vervolgens werd getracht een beter zicht te krijgen op de onderscheiden modellen en criteria en deze te reduceren tot een beperkt(er) aantal. Op basis van een grondige studie konden de criteria ondergebracht worden in vier categorieën, zijnde algemene uitgangspunten van een model, proceskenmerken, institutionele kenmerken en maatschappijkenmerken. De jeugdrechtmodellen konden gehergroepeerd worden tot vijf (basis)jeugdrechtmodellen. Vervolgens werden de vijf jeugdrechtmodellen uitvoerig beschreven aan de hand van de vier onderscheiden typen van criteria.

In een laatste punt werd getracht om op basis van de literatuurstudie tot een eigen typologie te komen. Deze omvat vijf jeugdrechtmodellen die op basis van tien criteria van elkaar onderscheiden kunnen worden. Deze typologie vormt het uitgangspunt van het verdere onderzoek, om zowel de Belgische Jeugdwet, als het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters aan te toetsen. Concreet zal telkens nagegaan worden hoe hetzij de wetgever, hetzij de jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk invulling geven aan de onderscheiden criteria en bij welk jeugdrechtmodel – of bij welke jeugdrechtmodellen – deze invulling al dan niet aansluit.

HOOFDSTUK III. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE BELGISCHE JEUGDWET

1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt nagegaan welke jeugdrechtmodellen - of elementen ervan - terug te vinden zijn in de Belgische Jeugdwet. Concreet zal bekeken worden hoe door de wetgever invulling gegeven wordt aan de verschillende modellen-onderscheidende criteria en bij welk jeugdrechtmodel – of welke jeugdrechtmodellen – deze invulling al dan niet aansluit. Er wordt gestart met een korte schets van de Belgische Jeugdwet, de procedure in jeugdzaken en de verschillende reactiewijzen die mogelijk zijn als een jongere naar aanleiding van een strafbaar feit op de jeugdrechtbank aangemeld wordt. In een volgend punt wordt overgegaan tot de concrete toets van de wet aan de theoretische jeugdrechtmodellen. Afsluitend wordt de balans opgemaakt.

2. Korte schets van de Belgische jeugdwet

2.1. Algemeen

In België worden minderjarigen die een delict plegen onder de leeftijd van 18 jaar op een andere wijze berecht dan volwassenen. Ze dienen in principe niet voor een gewone strafrechter, maar voor een jeugdrechter te verschijnen. Deze treedt niet enkel op ten aanzien van jongeren die een ‘als misdrijf omschreven feit’⁵⁰ plegen, maar ook ten aanzien van jongeren die zich in moeilijke of verontrustende situaties bevinden en zogenaamde geesteszieke minderjarigen. De jeugdrechtbank is tot slot ook bevoegd voor de behandeling van beroepen tegen administratieve sancties⁵¹. In het doctoraatsonderzoek gaat de focus enkel uit naar jongeren die naar aanleiding van het

⁵⁰ Er wordt gesproken van ‘als misdrijf omschreven feit’ en niet van ‘misdrijf’, aangezien jongeren, zoals verder nog zal blijken, strafrechtelijk niet in staat geacht worden een misdrijf te plegen. Omwille van de leesbaarheid wordt verder ook gesproken van strafbaar feit.

⁵¹ Minderjarigen kunnen administratiefrechtelijk gesanctioneerd worden. Jongeren boven de 14 jaar die in en rond een voetbalstadion bepaalde overtredingen begaan, riskeren volgens de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, een stadionverbod van drie maanden tot vijf jaar. Minderjarigen die ouder zijn dan 14 jaar kunnen tevens volgens de nieuwe gemeentewet voor een inbreuk op het gemeentelijk reglement veroordeeld worden tot een geldboete van hoogstens 125 euro.

plegen van een strafbaar feit voor de jeugdrechter moeten verschijnen. Op hen is - tot nader order⁵² - de 'Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade' (verder kortweg Jeugdwet) van toepassing. Deze wet werd, zoals in hoofdstuk I reeds aangegeven werd, in 2006 grondig hervormd. In wat volgt wordt kort ingegaan op de procedure en de reactiewijzen waarin de (hervormde) wet voorziet ten aanzien van delinquente minderjarigen zowel op het niveau van het parket⁵³, als op dat van de jeugdrechtbank.

2.2. Afhandelingsmogelijkheden op het niveau van het jeugdparquet

Als een jongere een strafbaar feit pleegt en daarvan door de politie een proces-verbaal wordt opgesteld, wordt het jeugdparquet hiervan op de hoogte gesteld. Het parket moet de feiten kwalificeren en beslissen wat er verder mee gebeurt (FOD Justitie, 2007).

In de eerste plaats kan het jeugdparquet de zaak seponeren of klasseren zonder gevolg⁵⁴. De parketmagistraat kan hieraan een waarschuwing verbinden door middel van een waarschuwingsbrief. In deze brief wordt vermeld dat het openbaar ministerie kennis heeft genomen van de feiten en van oordeel is dat deze feiten lastens de minderjarige vaststaan, maar beslist heeft het dossier te seponeren (art. 45ter Jeugdwet). Het openbaar ministerie kan de vermoedelijke dader en zijn wettelijke vertegenwoordigers (doorgaans zijn ouders) ook oproepen en hen mondeling wijzen op hun wettelijke verplichtingen en de risico's die ze lopen (art. 45ter Jeugdwet). In dit geval wordt gesproken van een herinnering aan de wet of waarschuwingsoproep. Beide dienen de jongere tot het besef te brengen dat ook eenmalige of minder ernstige feiten niet zomaar gedoogd worden (FOD Justitie, 2007). Daarnaast kan de parketmagistraat beslissen om de zaak te seponeren en over te maken aan de vrijwillige hulpverlening, als hij van

⁵² Zoals hoger (1.1.3.) reeds aangegeven werd, wordt een (groot) deel van de bevoegdheid van het jeugdrecht in het kader van de recente zesde staatshervorming overgeheveld van de federale overheid naar de gemeenschappen, waardoor er nieuwe regelgeving op til staat. De gemeenschappen waren reeds bevoegd voor de uitvoering van de maatregelen, maar worden nu ook bevoegd voor de opgave ervan.

⁵³ Het parket wordt ook aangeduid met de term openbaar ministerie.

⁵⁴ Een sepot kan in theorie twee vormen aannemen: een technisch sepot, dan wel een opportuniteitssepot. In eerstgenoemd geval wordt een zaak geseponeerd omdat vervolging onmogelijk is geworden (bijvoorbeeld als gevolg van de dood van de verdachte of een gebrek aan bewijs). In laatstgenoemd geval is vervolging technisch gesproken wel mogelijk, maar wordt om opportuniteitsredenen de voorkeur gegeven aan niet-vervolging (Fijnaut, Van Daele & Parmentier, 2000).

oordeel is dat er mogelijk sprake is van een verontrustende situatie⁵⁵.

Naast het seponeren van de zaak, al dan niet gepaard gaande met een waarschuwing, kan het jeugdparket, op voorwaarde dat er een slachtoffer geïdentificeerd is, een bemiddelingsaanbod doen (art. 45^{quater} Jeugdwet). Het betreft een vrijwillig communicatieproces tussen de minderjarige verdachte, zijn ouders en de benadeelde, begeleid door een onpartijdige derde, met het oog op het herstel van de materiële en emotionele gevolgen van het delict (Vandebroek & Vanfraechem, 2007). In principe dient de parketmagistraat, als aan de voorwaarde voldaan is, steeds een bemiddelingsaanbod te overwegen alvorens de jeugdrechter te vorderen (art. 45^{quater}, § 1 Jeugdwet). De jeugdrechter kan niet worden gevorderd, zonder dat de parketmagistraat aantoont (motiveert) dat op zijn minst een herstelbemiddeling overwogen werd. De partijen zijn niet verplicht op dat aanbod in te gaan.

Daarnaast kan de parketmagistraat beslissen om de jeugdrechter te vatten. De procedure in jeugdzaken verloopt in principe in twee fasen: de voorbereidende fase en de fase ten gronde. De 'vordering' van het openbaar ministerie vormt de start van de voorbereidende of onderzoeksfase. Deze fase heeft voornamelijk tot doel de jeugdrechter⁵⁶ een maatschappelijk onderzoek te laten verrichten naar de leefomstandigheden en de persoonlijkheid van de minderjarige. Het is de sociale dienst voor gerechtelijke jeugdhulp bij de jeugdrechtbank die aan Vlaamse kant belast is met de uitvoering van dit onderzoek. Aan Franstalige kant wordt gesproken van 'service de protection judiciaire (SPJ)'. Naast een maatschappelijk onderzoek kan de jeugdrechter de jongere ook onderwerpen aan een medisch-psychologisch onderzoek dat uitgevoerd wordt door een deskundige. Dergelijk onderzoek is niet verplicht, tenzij in het kader van een uithandengeving of een plaatsing in het geval van een psychiatrische of verslavingsproblematiek. Indien nodig kan de jeugdrechter tijdens de voorbereidende fase 'bij beschikking' overgaan tot het opleggen van een voorlopige maatregel. Na afsluiting van de voorbereidende fase, die in principe maximum zes maanden mag duren, deelt de jeugdrechter het dossier mee aan het jeugdparket, dat vervolgens kan

⁵⁵ De parketmagistraat kan ook beslissen om de jeugdrechter te vatten wanneer hij van oordeel is dat een interventie 'dringend' noodzakelijk is (wanneer er bijvoorbeeld sprake is van mishandeling). De jeugdrechter wordt dan niet gevat op grond van een strafbaar feit, maar op grond van 'hoogdringendheid' (art. 47, eerste lid, 2° Decreet Integrale Jeugdhulp, art. 39 Décret relatif à l'Aide à la Jeunesse).

⁵⁶ De term 'jeugdrechter' wordt gebruikt om te verwijzen naar de persoon van de jeugdrechter. De jeugdrechter is ook de instantie die bevoegd is tijdens de onderzoeks- of voorlopige fase. In deze fase zetelt de jeugdrechter in zijn 'kabinet' en stelt hij 'beschikkingen' op. In de berechtingsfase is de 'jeugdrechtbank' bevoegd. Deze zetelt in 'openbare zitting' en spreekt een 'vonnis' uit (Put, 2010).

beslissen om de zaak ofwel te seponeren, ofwel te ‘dagvaarden’ voor een proces ten gronde. Dit dient in principe te gebeuren binnen een termijn van twee maanden (art. 52*bis* Jeugdwet). Tijdens de procedure ten gronde spreekt de jeugdrechter⁵⁷ zich uit over de schuldvraag en indien er voldoende aanwijzingen zijn van schuld, kan de jeugdrechter bij vonnis een maatregel uitspreken. In uitzonderlijke gevallen kan de onderzoeksrechter gevat worden met het oog op het verrichten van een gerechtelijk onderzoek (art. 49 Jeugdwet). Dit is doorgaans het geval wanneer het om zeer ernstige feiten gaat (zoals bijvoorbeeld moord of doodslag) of wanneer minderjarigen misdrijven plegen waar ook meerderjarigen bij betrokken zijn (De Smet, 2010).

Het jeugdparket kan – tot slot – een ouderstage voorstellen aan ouders die zich duidelijk onverschillig opstellen tegenover het delinquent gedrag van hun minderjarige zoon of dochter (art. 45*bis* Jeugdwet). Deze mogelijkheid wordt echter niet meer toegepast. De beschuldigende wijze waarop de ouderstage in de wet geformuleerd wordt, zorgde voor heel wat tegenkanting en leidde uiteindelijk tot de financiële drooglegging ervan⁵⁸ (Berghmans, 2012).

2.3. Afhandelingsmogelijkheden op het niveau van de jeugdrechtbank

2.3.1. Voorlopige of onderzoeksfase

Als de jeugdrechter door het jeugdparket ‘gevorderd’ wordt, zal hij in eerste instantie een maatschappelijk en/of medisch-psychologisch onderzoek laten verrichten. De jeugdrechter dient het verslag echter niet af te wachten om een voorlopige of onderzoeksmaatregel op te kunnen leggen (art. 52 Jeugdwet). Zo kan de jeugdrechter in de voorlopige fase beslissen om de jongere naar huis te laten gaan en hem onder het toezicht van de sociale dienst plaatsen. De jeugdrechter kan aan een behoud in het thuismilieu ook één of meer voorwaarden koppelen, waaronder geregeld naar school gaan, het leveren van een prestatie van algemeen nut van ten hoogste 30 uur, deelname aan een leer- of vormingsproject, een omgangs- of plaatsverbod, een huisarrest en/of

⁵⁷ In principe zetelt dezelfde jeugdrechter in de voorlopige of onderzoeksfase, als in de fase ten gronde. De betrokken jeugdrechter staat ook in voor de uitvoering van de opgelegde maatregel(en) (Decock, 2012b).

⁵⁸ In een brief van 29 juni 2009 zegde de toenmalige minister van Justitie het samenwerkingsakkoord met de gemeenschappen - en zo ook de federale financiering met ingang van 2 juli 2009 - op.

andere voorwaarden die de jeugdrechter ‘zelf’ bepaalt⁵⁹. Naast deze ambulante maatregelen, kan de jeugdrechter de jongere ook plaatsen. Hij kan de jongere toevertrouwen aan een betrouwbaar persoon (bijvoorbeeld een pleeggezin), een geschikte private voorziening, een ziekenhuisdienst⁶⁰, een dienst deskundig op het vlak van alcohol- of drugsverslaving⁶¹ of een jeugdpsychiatrische dienst⁶². Een jongere kan ook geplaatst worden in een open of gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling. Als hier echter geen plaats is, kan de jongere ook toevertrouwd worden aan een detentiecentrum⁶³. Het moet dan wel gaan om jongens die minstens 14 jaar oud zijn en ernstige feiten pleegden⁶⁴.

Voorlopige maatregelen mogen enkel opgelegd worden met het oog op onderzoek, bewaring en/of beveiliging. Ze mogen met andere woorden nooit genomen worden met het oog op de onmiddellijke bestraffing van de jongere (art. 52 Jeugdwet). Een prestatie van algemeen nut kan bijvoorbeeld in de voorlopige fase enkel opgelegd worden met de bedoeling om de jeugdrechter informatie te verschaffen over (de evolutie van) het gedrag van de minderjarige en zijn opstelling ten aanzien van de maatschappij (Put, 2010).

2.3.2. Fase ten gronde

Als de jeugdrechter door het jeugdparket ‘gedagvaard’ wordt voor een berechting ten gronde, dient er een uitspraak te volgen over schuld en onschuld en kan er een definitieve maatregel opgelegd worden. In principe kunnen dezelfde maatregelen als in de voorlopige fase genomen worden, met uitzondering van een plaatsing in een detentiecentrum. De jeugdrechter beschikt tevens over een aantal bijkomende mogelijkheden (art. 37, § 1 en § 2*bis* Jeugdwet). Zo kan de jeugdrechter de jongere ook berispen. Aan een behoud in het thuismilieu kan hij tevens een aantal bijkomende

⁵⁹ Als de jeugdrechter beslist om de jongere met voorwaarden naar huis te laten gaan, kan hij de sociale dienst vragen om te waken over de naleving ervan. De controle op het huisarrest en het plaats- of omgangsverbod kan toevertrouwd worden aan een politiedienst.

⁶⁰ Dit is enkel mogelijk met het oog op een medisch-psychologische evaluatie.

⁶¹ Deze maatregel is niet in voege.

⁶² Ook deze maatregel is (nog) niet in voege, maar in dit kader werd er een protocolakkoord tussen de bevoegde overheden afgesloten en worden een aantal bedden in de Forensische Kinderpsychiatrie (For-K) voorzien.

⁶³ Op deze jongeren is de Wet Voorlopige Detentie van 1 maart 2002 - ook wel ‘Everbergwet’ genoemd naar de plaats waar het eerste federaal detentiecentrum gevestigd was - van toepassing. In het kader van de recente zesde staatshervorming zijn het voortaan de Gemeenschappen die bevoegd zijn voor de (voormalige) gesloten federale centra. Everberg is intussen omgevormd tot een Vlaamse gemeenschapsinstelling. Aan Vlaamse kant komen jongeren die voorlopig geplaatst worden op basis van de Wet Voorlopige Detentie terecht in het (nieuwe) Vlaamse detentiecentrum ‘De Wijngaard’ te Tongeren. Aan Franstalige kant worden ze opgevangen in het detentiecentrum voor minderjarigen te Saint-Hubert.

⁶⁴ Het gaat om feiten waarop voor meerderjarigen zware straffen staan (opsluiting van vijf tot tien jaar of een zwaardere straf).

voorwaarden verbinden, waaronder een prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut van ten hoogste 150 uur of het verrichten van betaalde arbeid met het oog op de vergoeding van het slachtoffer. Een prestatie kan in de fase ten gronde ook als autonome maatregel opgelegd worden. De jeugdrechter kan ook beslissen dat de jongere zich intensief moet laten begeleiden⁶⁵ of ambulant moet laten behandelen in het kader van een psychologische, psychiatrische of verslavingsproblematiek⁶⁶. Een jongere kan ook toevertrouwd worden aan een rechtspersoon met het oog op een positieve prestatie. Deze prestatie houdt in dat de jongere bijvoorbeeld de mogelijkheid krijgt om deel te nemen aan een georganiseerde voettocht naar Compostella. Als een jongere geplaatst wordt, kan deze plaatsing uitgesteld worden voor een termijn van zes maanden op voorwaarde dat de jongere zich verbindt tot het uitvoeren van een prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut van ten hoogste 150 uur.

Daarnaast voorziet de wet ook in de mogelijkheid voor de minderjarige om 'zelf' een geschreven project voor te stellen (art. 37, § 2ter Jeugdwet). In het kader hiervan kan de minderjarige zich onder meer engageren tot het aanbieden van schriftelijke of mondelinge verontschuldiging, het herstellen van de schade in natura, het deelnemen aan een herstelrechtelijk aanbod, het deelnemen aan een leerproject of aan een programma gericht op de re-integratie in het schoolleven en/of het volgen van een ambulante behandeling⁶⁷. Ook kan de jeugdrechter in elke fase van de procedure, ook in de voorlopige fase, een herstelrechtelijk aanbod - een herstelbemiddeling of een herstelrechtelijk groepsoverleg (hergo) – doen (art. 37bis Jeugdwet).

In de wet is tevens een subsidiariteitsregeling (art. 37, § 2 Jeugdwet) opgenomen. Dit houdt concreet in dat een herstelrechtelijk aanbod steeds de voorkeur geniet. In tweede instantie moet de haalbaarheid van een geschreven project nagegaan worden, alvorens overgegaan kan worden tot het opleggen van een ambulante maatregel. Pas op de vierde plaats komen de plaatsingsmaatregelen, waarbij een plaatsing in een open afdeling de voorkeur geniet boven een plaatsing in een gesloten afdeling. Al de opgesomde maatregelen, voorwaarden en herstelgerichte mogelijkheden kunnen bovendien op cumulatieve wijze opgelegd of voorgesteld worden.

⁶⁵ Een intensieve educatieve begeleiding is als dusdanig enkel aan Franstalige kant mogelijk. Aan Vlaamse kant wordt op dit vlak geen specifiek aanbod gedaan.

⁶⁶ Ook deze maatregel is als dusdanig (nog) niet in voege, maar is wel mogelijk als voorwaarde bij een behoud in de eigen leefomgeving. Eén van de voorwaarden is immers 'de pedagogische of medische richtlijnen van een centrum voor opvoedkundige voorlichting of geestelijke gezondheidszorg in acht nemen'.

⁶⁷ De sociale dienst is belast met het toezicht op de uitvoering van dit project (art. 37, §2ter Jeugdwet).

Tot slot kan de jeugdrechter ook beslissen om een jongere uit handen te geven (art. 57*bis* Jeugdwet). Dit heeft tot gevolg dat de jongere dient te verschijnen voor een bijzondere kamer binnen de jeugdrechtbank, die het gewone strafrecht voor volwassenen toepast. In uitzonderlijke gevallen - wanneer de jongere ervan verdacht wordt een niet-correctionaliseerbare misdaad te hebben gepleegd - dient hij voor het hof van assisen te verschijnen. Een uithandengeving is enkel mogelijk voor minderjarigen die reeds eerder het voorwerp van één of meerdere maatregelen uitmaakten of die verdacht worden van één of meer van de misdrijven die limitatief opgesomd worden in de wet.

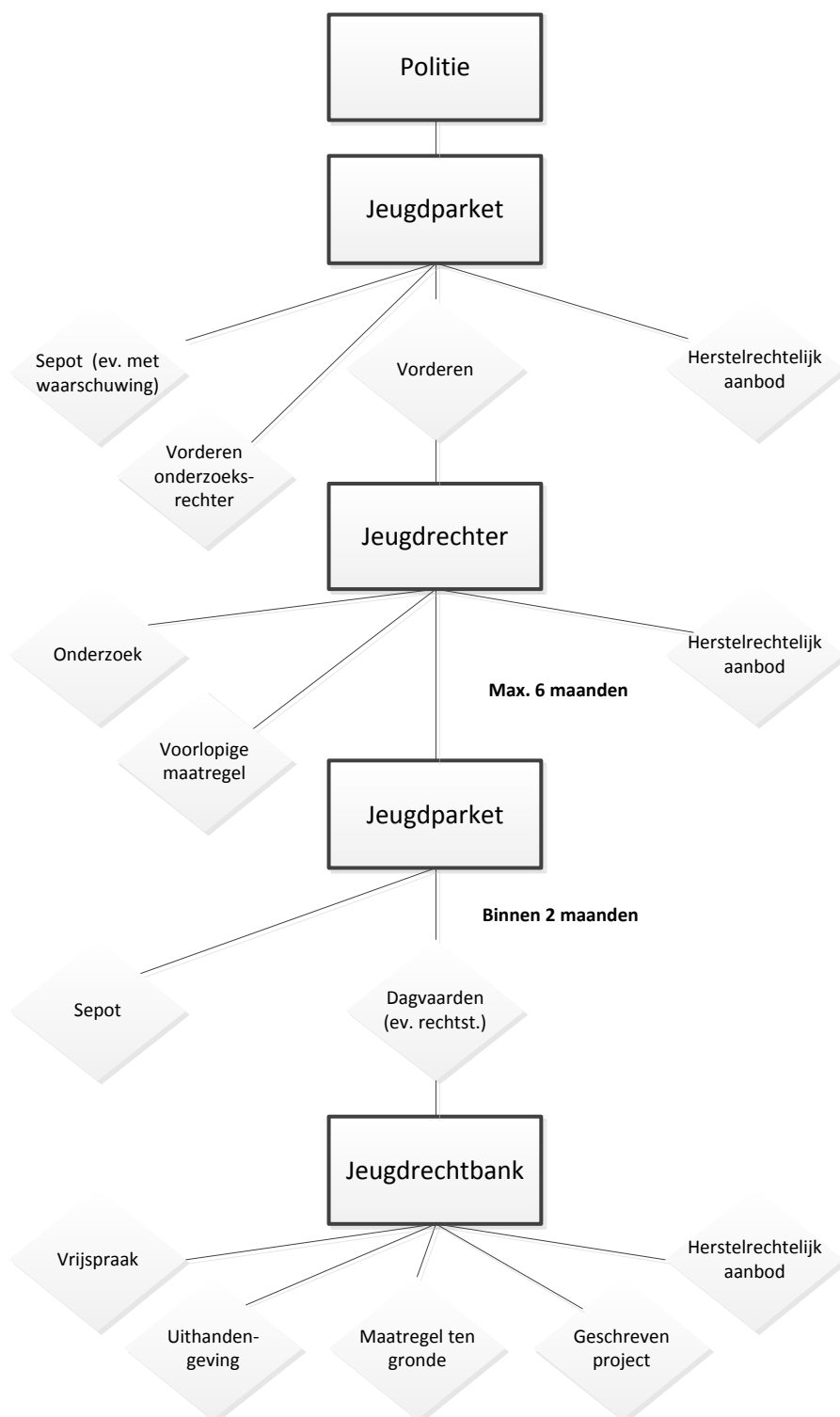
De wet voorziet ook in een aantal maatregelen die ten aanzien van de ouders van de betrokken minderjarige opgelegd kunnen worden, met name het toezicht op de gezinsbijslagen of andere sociale uitkeringen (art. 29 Jeugdwet) en de ontzetting van het ouderlijk gezag (art. 33-35 Jeugdwet). Tevens kan de jeugdrechter ook een ouderstage opleggen (art. 29*bis* Jeugdwet). Deze mogelijkheid is thans, zoals hoger reeds aangegeven werd, dode letter geworden.

Samengevat

Als een jongere een delict pleegt en hiervan een proces-verbaal wordt opgesteld, wordt dit door de politie overgemaakt aan het jeugdparket (figuur 2). Het jeugdparket kan beslissen om de zaak te seponeren, eventueel gekoppeld aan een schriftelijke of mondelinge waarschuwing, de onderzoeksrechter te vatten of de jongere voor de jeugdrechter te brengen. Als er een slachtoffer geïdentificeerd is, dient de parketmagistraat steeds een herstelbemiddeling te overwegen, alvorens hij de jeugdrechter kan vorderen met het oog op het laten verrichten van een maatschappelijk en/of medisch-psychologisch onderzoek en het nemen van een eventuele voorlopige maatregel. Deze maatregelen kunnen zowel ambulant, als residentieel zijn en mogen enkel genomen worden met het oog op onderzoek, bewaring en/of beveiliging. Concreet kan de jeugdrechter de jongere onder het toezicht van de sociale dienst plaatsen en/of hem naar huis laten gaan onder voorwaarden, waaronder naar school gaan, een prestatie uitvoeren, een vorming volgen en/of zich onderwerpen aan een huisarrest. De jeugdrechter kan de jongere ook plaatsen, hetzij bij een betrouwbaar persoon of private voorziening, hetzij in een open of gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling. Bij gebrek aan plaats kan een jongen van minstens 14 jaar oud die ernstige feiten pleegde ook voorlopig geplaatst worden in een federaal detentiecentrum. Tijdens de voorlopige fase kan de jeugdrechter ook steeds een herstelrechtelijk aanbod doen.

Na het afsluiten van de voorlopige fase, die in principe maximum zes maanden kan duren, maakt de jeugdrechter het dossier (terug) over aan het jeugdparket, dat kan beslissen om de zaak te seponeren zonder gevolg, dan wel binnen twee maanden te dagvaarden voor een berechting ten gronde. In de fase ten gronde spreekt de jeugdrechter zich uit over schuld of onschuld. Hij kan de jongere vrijspreken, bij vonnis een maatregel opleggen of beslissen om de voorlopig opgelegde maatregel te bevestigen, in te trekken of te wijzigingen. Met uitzondering van de plaatsing in een federaal detentiecentrum zijn in de fase ten gronde in principe dezelfde maatregelen mogelijk als in de voorlopige fase. De jeugdrechter beschikt tevens over een aantal bijkomende maatregelen, waaronder een berisping, een intensieve educatieve begeleiding of een ambulante behandeling. Hij kan tevens een herstelrechtelijk aanbod doen of een door de jongere zelf geschreven project goedkeuren. Tot slot kan de jeugdrechter ook beslissen een jongere uit handen te geven voor een berechting volgens het gewone strafrecht.

Figuur 2. De procedure en afhandelingsmogelijkheden in MOF-zaken

3. Toets van de Belgische jeugdwet

3.1. Inleiding

In wat volgt wordt de Belgische Jeugdwet aan een modeltoets onderworpen. Daarbij wordt de eigen typologie, die aan het einde van vorig hoofdstuk ontwikkeld werd, als uitgangspunt genomen. In een eerste punt wordt per onderscheiden cluster - daderbeeld, opgelegde maatregel en proceskenmerken - voor elk van de onderscheiden criteria bekeken hoe de wetgever er invulling aan geeft. Vervolgens wordt in een tweede punt de visie van de wetgever getoetst aan de theoretische jeugdrechtmodellen. Concreet wordt de vraag gesteld bij welk jeugdrechtmodel – of welke jeugdrechtmodellen – de visie van de wetgever al dan niet aansluit. De toetsing is in eerste instantie gebaseerd op een analyse van de Jeugdwet zelf. In tweede instantie werd een beroep gedaan op aanverwante documenten, waaronder de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp, ministeriële omzendbrieven en commissieverslagen in Kamer en Senaat⁶⁸. Tot slot werd aanvullend ook de rechtsleer⁶⁹, die op haar beurt verduidelijking en commentaar geeft bij

⁶⁸ Zie onder meer: Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade (kortweg: Jeugdwet); Algemene beleidsnota van de minister van Justitie. *Parl. St.*, Kamer 2003-04, DOC 51, 0325/016 (kortweg: Algemene beleidsnota, 2003); Kadernota van de minister van Justitie betreffende de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming (Kadernota, 2004); Memorie van toelichting. *Parl. St.*, Kamer 2004-05, DOC 51, 1467/001 (kortweg: Mvt, 2004); Verslag namens de commissie voor de justitie. *Parl. St.*, Kamer 2004-05, DOC 51, 1467/012 (kortweg: Commissieverslag Kamer, 2005); Verslag namens de commissie voor de justitie. *Parl. St.*, Senaat 2005-06, 3-1312/7 (kortweg: Commissieverslag Senaat, 2006); Ministeriële Omzendbrief nr. 1/2006 van 28 september 2006 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (kortweg: Omz. Jeugdwet 1/2006); Ministeriële Omzendbrief nr. 1/2007 van 7 maart 2007 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (kortweg: Omz. Jeugdwet 1/2007), Ministeriële Omzendbrief nr. 2/2007 van 7 maart 2007 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (kortweg: Omz. Jeugdwet 2/2007).

⁶⁹ Zie onder meer: Christiaens, J., De Fraene, D. & Ravier, I. (eds.) (2005). *Protection de la jeunesse. Formes et reformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*. Brussel: Bruylant; Claes, E., Deklerck, J., Marchal, A. & Put, J. (eds.) (2008). *Herstel en jeugd: nu in het (r)echt*. Brugge: die Keure; Decock, G. & De Winter, J. (2007). De jeugdbeschermingswetten van 2006: continuïteit of keerpunt? *Nullum Crimen*, pp. 1-37; Decock, G. & Put, J. (2012). *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van het beleid en de praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht*. Gent: De Boeck & Larcier; De Smet, B. (2006). De strafprocedure voor minderjarigen na de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006: jeugdbeschermingsrecht met een vleugje jeugdsanctierecht. *Rechtskundig Weekblad*, jaargang 70, nr. 8, pp. 342-368; De Smet, B. (2010). *Jeugdbeschermingsrecht in hoofdlijnen*. Antwerpen: Intersentia; Dossier: het jeugdbeschermingsrecht hervormd (2006). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2006/4; La réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse. Tous les avis (2004), *Journal du Droit des Jeunes*, mai 2004, numéro 235 ; Moreau, Th. & Berbuto, S. (eds.) (2007).

de wetgeving (en de rechtspraak), geraadpleegd.

3.2. De visie van de wetgever

3.2.1. Daderbeeld

Het daderbeeld heeft enerzijds betrekking op het onderliggende beeld van de jonge dader en anderzijds op de mate waarin de dader verantwoordelijk geacht wordt voor de gepleegde feiten en al dan niet aangesproken wordt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.

3.2.1.1. Beeld van de jonge dader

Bij de hervorming van de Jeugdwet in 2006 werd door de wetgever uitdrukkelijk gekozen voor het behoud van het beschermingsmodel als basis van de (hervormde) wet. In de Kadernota betreffende de hervorming van de wet van 1965 op de jeugdbescherming, maar ook in de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp stelt de (toenmalige) minister van Justitie in dit kader dat het ontwerp er niet op gericht is de filosofie van de wet van 8 april 1965 integraal ter discussie te stellen. Het geldende beschermingssysteem vormt, aldus de minister, een passend antwoord voor de meeste situaties die zich thans voordoen (Kadernota, 2004; Mvt, 2004). Het behoud van het beschermingssysteem als basis van de wet betekent volgens meerdere auteurs dat de Belgische Jeugdwet uitgaat van de gedachte dat het delinquent gedrag van jongeren een veruitwendiging vormt van een onderliggende sociale, opvoedkundige of individuele problematiek (Decock, 2004; De Smet, 2010; Geudens, 2004; Put, 2010; Verstraeten, De Decker & Van hooghenbemt, 2007). Ook in de algemene beleidsnota van de minister van Justitie, waarin aangekondigd wordt dat werk gemaakt zal worden van de hervorming van het jeugdbeschermingsrecht, stelt de minister dat het delinquent gedrag van jongeren mede geduid moet worden als een signaal van gevaar dat zijn oorsprong heeft in de familiale

Réforme du droit de la jeunesse. Questions spéciales. Liège: Anthemis. Moreau, Th., Ravier, I. & Van Keirsbilck, B. (eds.) (2008). *La réforme de la loi 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse – premier bilan et perspectives d'avenir. Actes du colloque des 31 mai et 1er juin 2007.* Liège: Editions Jeunesse et droit, coll. du CIDE; Put, J. (2010). *Handboek jeugdbeschermingsrecht.* Brugge: die Keure; Put, J. & Rom, M. (eds.) (2007). *Het nieuwe jeugdrecht.* Gent: De Boeck & Larcier; Reflecties bij de Kadernota betreffende de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming (2004). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2004/2. Tulkens, F. & Moreau, Th. (2000). *Droit de la jeunesse. Aide – Assistance – Protection.* Brussel: Larcier.

en sociale omgeving en de persoonlijkheid van de jongere (Algemene beleidsnota, 2003). Jongeren worden niet geacht 'doelbewust' strafbare feiten te plegen, getuige ook het feit dat ze geen misdrijven, maar 'als misdrijf omschreven feiten' begaan (De Smet, 2010).

Bij de hervorming werd ook sterk de nadruk gelegd op het feit dat jongeren 'mensen in staat van wording' zijn en zich fundamenteel onderscheiden van volwassenen (Algemene beleidsnota, 2003). Bij het antwoord op delinquent gedrag dient, aldus de toenmalige minister, een centrale plaats gegeven te worden aan de ontwikkelende persoonlijkheid van de jongere, zijn maturiteit en de omstandigheden die eigen zijn aan zijn ontwikkeling (Commissieverslag Kamer, 2005). Ook in de Voorafgaande titel van de Jeugdwet wordt - met verwijzing naar het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind - erop gewezen dat jongeren in het kader van de wet niet alleen genieten van persoonlijke rechten en vrijheden, maar ook van bijzondere waarborgen. Er wordt onder meer gesteld dat de situatie van jongeren die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd toezicht, opvoeding, tucht en begeleiding vereisen en dat hun toestand van afhankelijkheid, hun ontwikkelings- en maturiteitsgraad bijzondere noden scheppen die luisterbereidheid, raad en bijstand vereisen (VT, 5° Jeugdwet). Anderzijds wordt ook benadrukt dat jongeren een eigen stem hebben of moeten krijgen. In de Voorafgaande titel van de wet wordt immers gesteld dat jongeren persoonlijke rechten en vrijheden genieten. Ze hebben 'inzonderheid' het recht om gehoord te worden tijdens het proces dat leidt tot beslissingen die hen aanbelangen en het recht om aan dit proces deel te nemen (VT, 5° Jeugdwet).

Hoewel minderjarige delinquenten vooral gezien worden als jongeren die in ontwikkeling zijn en tevens getuigen van een onderliggende problematiek, werd er bij de wetswijziging ook veel aandacht besteed aan de groep jongeren waarvoor de jeugdbescherming niet (meer) blijkt te werken⁷⁰. Wie deze jongeren zijn, is afgaand op de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp voor de hand liggend: recidivisten en/of zware criminelen. Deze ernstige jeugddelinquenten zouden ontoegankelijk of ongevoelig zijn voor de demarche van de jeugdbescherming (Dumortier & Christiaens, 2006). Met die groep voor ogen diende de procedure van de uithandengeving dan ook behouden (en verbeterd) te worden, waardoor de betreffende jongeren met toepassing van het gewone strafrecht berecht kunnen worden. Er kan immers geen straffeloosheid zijn voor jeugdige criminelen die bij herhaling een misdrijf plegen (Algemene beleidsnota, 2003).

⁷⁰ Zij zouden, aldus de toenmalige minister van Justitie, 10% uitmaken van de jongeren die naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter geleid worden (Algemene beleidsnota, 2003; Kadernota, 2004).

3.2.1.2. Verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten

Sinds het begin van de 20ste eeuw vallen minderjarigen niet langer onder de toepassing van het reguliere strafrecht. Ze kunnen niet 'strafrechtelijk' verantwoordelijk geacht worden voor de feiten die ze plegen. In beginsel zijn ze schuld-onbekwaam. Leeftijd wordt - net als dwang, dwaling en geestesziekte - gezien als een schulduitsluitingsgrond. Minderjarigen worden geacht te jong te zijn om zich de volle draagwijdte van hun handelingen te realiseren (Van den Wyngaert, 2009). Hun intellectuele vermogens zouden onvoldoende ontwikkeld zijn opdat zij ten volle zouden kunnen beseffen dat hun handelen een strafbaar karakter heeft en tot een strafoplegging kan leiden (Put, 2010). Er is dan ook een apart systeem op hen van toepassing.

Door sommigen wordt benadrukt dat door het behoud van het beschermingsmodel als basis voor de wet, jongeren als 'onverantwoordelijk' aanzien worden (Decock, 2012a). Dit wordt echter niet zo expliciet gesteld door de wetgever, ook niet aan het begin van de 20ste eeuw. Zo stelde de minister van Justitie Carton de Wiart reeds in 1912: « *Nous ne disons nullement que nous considérons l'enfant comme incapable de discernement. Mais nous disons que la question ne doit pas se poser* » (De Wiart, 1912, p. 318). Minderjarigen werden strafrechtelijk onverantwoordelijk geacht, niet omdat er daartoe klinische of dogmatische aanwijzingen voor bestonden, maar enkel om hen buiten het strafrecht om te kunnen bejegenen. De schuldvraag wordt met andere woorden geneutraliseerd waardoor een niet-strafrechtelijk optreden legitiem wordt (Brouwers, 2007; Moreau, 2007).

Het jeugdrecht is ook geen schuldloos recht. De jeugdrechter dient immers na te gaan of de feiten materieel bewezen zijn en aan de dader toegerekend kunnen worden en er geen schulduitsluitings- of rechtvaardigingsgronden ingeroepen kunnen worden, waaronder dwang of overmacht. Jongeren kunnen dus ook als dader van een gepleegd feit beschouwd worden en schuldig zijn, alleen kan hen dit niet strafrechtelijk verweten worden en wordt hierop niet gereageerd met straffen, maar met maatregelen (Put, 2010). Jongeren worden dus niet als volledig onverantwoordelijk aanzien. In de wet worden er trouwens diverse afhandelingsmodaliteiten voorzien, die uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid van jongeren en jongeren aansporen om zelf (actief) verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot de gevolgen van hun daden (zie volgend punt). In de Omzendbrief van 28 september 2006 wordt in dit kader gesteld dat jongeren gewezen moeten worden op hun verantwoordelijkheid met betrekking tot de draagwijdte van hun daad, de schade veroorzaakt aan de slachtoffers en de

maatschappelijke orde (Min. Omz. 1/2006). Volgens Decock (2012a) staat het wijzen op de eigen verantwoordelijkheid van jongeren in schril contrast met het basisconcept van de jeugdbescherming, dat juist vertrekt van de onverantwoordelijke minderjarige die in de eerste plaats beschermd moet worden, wat van een weinig coherente visie getuigt.

Op het beginsel dat een persoon beneden de 18 jaar, die een als misdrijf omschreven feit pleegt, geen strafsancie kan oplopen, maar een jeugdrechtsmaatregel opgelegd kan krijgen, bestaan twee uitzonderingen. Een eerste uitzondering betreft de uithandengeving. Het gaat om een individuele uitzondering die voor elke jongere geval per geval moet bekeken worden (art. 57*bis* Jeugdwet). De motivering gebeurt op basis van de persoonlijkheid, omgeving en maturiteitsgraad van de betrokkene. Door de uithandengeving wordt de minderjarige beschouwd als een persoon die vervroegd strafrechtelijk verantwoordelijk is. Wanneer de zaak na de uithandengeving voor de uitgebreide jeugdrechtsbank komt, wordt de minderjarige berecht zoals een volwassene (Put, 2010). De tweede uitzondering betreft de inbreuken tegen de wegverkeerswet (art. 36*bis* Jeugdwet). Voor verkeersmisdrijven gepleegd door minderjarigen tussen 16 en 18 jaar kan het openbaar ministerie de zaak rechtstreeks aanhangig maken bij de politierechtsbank. Hier gaat het om een collectieve uitzondering die van toepassing is op alle jongeren die de betreffende feiten hebben gepleegd. Deze mogelijkheid werd enkel ingevoerd omwille van pragmatische overwegingen (met name de ontlasting van de jeugdrechtsbanken) en niet omwille van principiële redenen, zoals bij de uithandengeving (Put, 2010).

Kortom: minderjarigen worden vermoed niet 'strafrechtelijk' verantwoordelijk te zijn voor de feiten die ze plegen. Dit houdt echter niet in dat ze als volledig onverantwoordelijk of onbekwaam door de wetgever aanzien worden. In de eerste plaats bestaan er uitzonderingen op dit vermoeden van niet strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Jongeren boven de 16 jaar worden in bepaalde gevallen wel geacht strafrechtelijk verantwoordelijk te (kunnen) zijn. Dit is het geval wanneer sprake is van een uithandengeving en de jongere berecht wordt met toepassing van het gewone strafrecht of wanneer jongeren verkeersmisdrijven plegen en dienen te verschijnen voor de politierechtsbank. Minderjarigen kunnen bovendien ook administratiefrechtelijk gesanctioneerd worden vanaf de leeftijd van 14 jaar (stadionverbod en gemeentelijke administratieve sancties of GAS). Bovendien is het jeugdrecht geen schuldloos recht en bevat het diverse bepalingen die uitgaan van de verantwoordelijkheid of bekwaamheid van jongeren om verantwoordelijkheid op te nemen. De wetgever benadrukt wel dat het enigszins anders is dan bij volwassenen. Jongeren zijn immers 'mensen in wording' en moeten nog leren

en groeien naar verantwoordelijkheid. In de Voorafgaande titel van de wet⁷¹ wordt in dit kader expliciet aangegeven dat minderjarigen geenszins gelijkgesteld mogen worden met meerderjarigen wat de mate van verantwoordelijkheid en de gevolgen van hun daden betreft (VT, 4° Jeugdwet).

3.2.1.3. Verantwoordelijkheid opnemen met betrekking tot de gevolgen van de feiten

De Jeugdwet voorziet in tal van mogelijkheden om zelf actief verantwoordelijkheid op te nemen van zijn daden, zowel ten aanzien van het slachtoffer, als ten aanzien van de samenleving. In de Ministeriële Omzendbrief van 28 september 2006 wordt in dit kader het volgende gesteld: *“Verscheidene bepalingen die kaderen binnen de herstellfilosofie zijn opgenomen in de wet. De uitgangsidee is om de schade veroorzaakt aan het slachtoffer en aan de gemeenschap door de jongere te laten herstellen en om de gebroken relaties te helen. De jongere neemt op deze manier verantwoordelijkheid op voor zijn daden”* (Min. Omz. 1/2006, 2.1.2.). Met verscheidende bepalingen wordt onder meer gedoeld op het geschreven project, het herstelrechtelijk aanbod en de prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut. In de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp (2004) wordt aangegeven dat ook de betaalde arbeid met het oog op de vergoeding van het slachtoffer bijdraagt tot de herstelgerichte filosofie.

Meermaals wordt, zowel in de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp als in de omzendbrieven gesteld dat ‘responsabilisering’ en ‘herstel’ sleutelnoties zijn in de nieuwe wet. Ook tijdens de bespreking van het wetsontwerp in de Kamer benadrukt de minister dat het wetsontwerp erop gericht is bepaalde praktijken wettelijk tot regel te verheffen en dat het, met behoud van de educatieve waarden van het huidige beschermende systeem, dit systeem wenst te vervolledigen door de nadruk te leggen op de responsabilisering van de jongere en aandacht voor het slachtoffer (Commissieverslag Kamer, 2005).

Door meerdere auteurs worden deze mogelijkheden tot het actief opnemen van verantwoordelijkheid positief geduid, maar worden er ook kritische kanttekeningen bij geplaatst (Berghmans, 2012; Bradt, Reynaert & De Bie, 2008; Christiaens, 2004; Moreau, 2007). De vraag wordt gesteld in hoever het aanspreken op het opnemen van verantwoordelijkheid door de wetgever gezien wordt als een ‘leerproces’ waarbij de

⁷¹ Er kunnen vragen gesteld worden bij de juridische waarde en afdwingbaarheid van de beginselen van een behoorlijke rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen in de Voorafgaande titel van de Jeugdwet. Put (2010) gaat ervan uit dat aangenomen kan worden dat, afhankelijk van de formulering en de inhoud van de bepalingen, sommige algemeen na te leven voorwaarden zijn, andere eerder een rol spelen bij de interpretatie van de wet en nog andere enkel politieke verplichtingen inhouden.

jongere ondersteund wordt en als autonome betekenisverlener centraal staat, dan wel als een nieuwe 'norm' met alle gevolgen van dien voor zij die dit niet kunnen waarmaken (Bradt, Reynaert & De Bie, 2008)⁷². Ook Christiaens (2004) wijst erop dat participatie kan leiden tot moraliserende en dubbelzinnige situaties als zij wordt opgedrongen in een ongelijke en niet vrijblijvende machtsituatie. Indien participatie enkel gezien wordt als een techniek om de minderjarige daar te brengen waar men hem wil krijgen, dan gaat het volgens Christiaens voorbij aan de essentie zelf, met name de *empowerment* van de jongere.

3.2.2. Opgelegde maatregel

Afhankelijk van het jeugdrechtsmodel wordt niet enkel een andere invulling gegeven aan het onderliggende mens- of daderbeeld en de mate van verantwoordelijkheid met betrekking tot de (gevolgen van de) feiten. Naargelang het model variëren ook een aantal kenmerken eigen aan de reactie, waaronder de centrale focus, de beoogde doelen, de duur en de mate waarin de reactie al dan niet in verhouding staat tot de feiten.

3.2.2.1. Centrale focus

A. Dader (en aanpak van onderliggende problemen)

De keuze voor het behoud van het beschermingsmodel als basis voor de Jeugdwet impliceert volgens meerdere auteurs niet alleen dat delinquentie gezien wordt als een veruitwendiging van een onderliggende problematiek, maar ook dat de gerechtelijke reactie in eerste instantie gericht is op de aanpak daarvan. Dit betekent, aldus de betreffende auteurs, dat de schijnwerpers vooral gericht zijn op de minderjarige dader en dat zijn persoon en leefsituatie centraal staan, meer dan het gepleegde feit (De Smet, 2006; Geudens, 2004; FOD Justitie, 2007; Put, 2010). Volgens Decock (2004) speelt het strafbaar feit slechts een secundaire rol, in die mate dat het herinnert aan een gevaarsituatie die de tussenkomst van de jeugdrechter rechtvaardigt. In de Jeugdwet wordt ook gesproken van 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding' die volgens Put (2010) niet (retrospectief) bedoeld zijn als proportionele sanctie voor het

⁷² Om actief verantwoordelijkheid te 'kunnen' opnemen, hebben mensen middelen nodig. Niet alle jongeren die een strafwet overtreden, beschikken over deze middelen. Volgens Berghmans (2012) dienen er dan ook een aantal voorwaarden, waaronder sociaal-maatschappelijke ondersteuning, vervuld te worden om in staat te zijn verantwoordelijkheid op te nemen, om met andere woorden 'answerable' te zijn. Verantwoordelijkheid van individuen houdt dus noodzakelijk ook een sociaal-maatschappelijk engagement in (Berghmans, 2012 met verwijzing naar Duff, 2001).

gepleegde feit, maar (prospectief) gericht zijn op de aanpak van de onderliggende problemen. De wet stelt ook expliciet dat de jeugdrechter bij het nemen (en motiveren) van zijn beslissing rekening dient te houden met een aantal in de wet opgenomen beslissingscriteria of –factoren, waaronder de persoonlijkheid, de maturiteitsgraad, de leefomgeving en de veiligheid van de betrokken minderjarige (art. 37, § 1 Jeugdwet).

B. Feiten (en reactie op de feiten)

Hoewel de persoon van de minderjarige volgens meerdere auteurs centraal staat, wordt er op verschillende plaatsen in de wet, maar ook in begeleidende documenten, aangegeven dat ook de feiten een rol spelen en niet zonder meer een signaal of veruitwendiging vormen. Naast het feit dat de jeugdrechter bij het nemen (en motiveren) van zijn beslissing rekening dient te houden met de persoon en leefomgeving van de minderjarige, stelt de wet uitdrukkelijk dat ook de ernst van de feiten en de omstandigheden waarin ze zijn gepleegd, beslissingscriteria vormen (art. 37, § 1 Jeugdwet). De wetgever heeft bovendien geen rangorde in deze beslissingsfactoren aangebracht. In haar toelichting voor de Kamer stelde de minister van Justitie dat de jeugdrechter bij het nemen van zijn beslissing rekening zal moeten houden met al deze criteria en niet met slechts enkele ervan (Commissieverslag Kamer, 2005, p. 7).

Dat naast de persoon van de minderjarige ook de feiten (en de reactie op de feiten) spelen was in feite van bij aanvang (van de hervorming) duidelijk. Reeds in het Regeerakkoord (2003) werd gesteld dat bij de hervorming van de jeugdbeschermingswet gestreefd zou worden naar een evenwicht tussen bescherming en sanctionering, beide met als centraal aandachtspunt de responsabilisering van de jongere. Ook in de Kamer gaf de minister van Justitie aan dat het wetsontwerp zich uitstrekt over twee filosofieën, zijnde beschermen en sanctioneren. Enerzijds staat de situatie van de minderjarige centraal. Zijn ontwikkelende persoonlijkheid, zijn maturiteit, de omstandigheden die eigen zijn aan zijn ontwikkeling, het zijn allemaal zaken die, aldus de minister, een centrale plaats moeten hebben in de antwoorden op onrechtmatig gepleegde daden. Maar, zo vervolgt de minister, wanneer anderzijds de opgelegde maatregel bijvoorbeeld een plaatsing in een gemeenschapsinstelling is, hoe zou men dan kunnen zeggen dat er geen sprake is van een sanctie, zelfs indien die samengaat met maatregelen die tot doel hebben de jongere op pedagogisch vlak te begeleiden, met het oog op zijn reclassering? (Verslag Kamercommissie, 2004, p. 51). Een sanctie maakt volgens de minister trouwens integraal deel uit van opvoeding en preventie (Commissieverslag Kamer, 2005, p. 4).

Hoewel in de Jeugdwet expliciet sprake is van 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding' en niet van 'sancties' wordt op verschillende plaatsen toch gesproken van sancties en/of van sanctioneren⁷³. Zo stelt de Ministeriële Omzendbrief van 28 september 2006 in het kader van een huisarrest: *"Het voordeel van een huisarrest is dat het een duidelijk alternatief vormt voor de plaatsing van de jongere. De vrijheid van de jongere wordt minimaal aangetast en hij kan verblijven in zijn vertrouwde omgeving. Tegelijkertijd worden de jongeren ook gesanctioneerd, want ze hebben weinig of geen contact met hun leeftijdgenoten of vrienden, behalve op school"* (Min. Omz, 1/2006, 6.2.3). Ook met betrekking tot andere reactievormen, waaronder een leerproject of gemeenschapsdienst, vinden we eenzelfde bewoording terug⁷⁴. Dit alles wijst er op dat - hoewel er algemeen gesproken wordt van maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding - bepaalde maatregelen toch (ook) als sancties of als sanctionerend aanzien worden. Volgens De Smet (2010) is het onderscheid tussen maatregelen en sancties voor de jongeren zelf vooral academisch van aard. De jongere heeft immers vaak de indruk dat de maatregel vooral bedoeld is als reactie op het strafbaar feit en niet om zijn opvoeding bij te sturen of hem te beschermen (De Smet, 2010 met verwijzing naar De Bock, 2006).

C. Schade (en herstel van de aangerichte schade)

Naast de persoon en de feiten, lijkt de wetgever op meerdere plaatsen aan te geven dat de centrale focus ook - of in eerste instantie - dient uit te gaan naar (het herstel van de) de aangerichte schade. Zo wordt in de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp (2004) gesteld dat er bijzondere aandacht geschonken wordt aan antwoorden die gegrond zijn op het zogenoemde 'herstelgerichte' model. Deze antwoorden benadrukken allemaal de noodzaak de door het slachtoffer en de gemeenschap geleden schade te herstellen en zo de sociale betrekkingen die door het plegen van een als misdrijf omschreven feit zijn verbroken, te herstellen. Het gaat hierbij niet enkel om de schade ten aanzien van het slachtoffer, maar ook ten aanzien van de gemeenschap. Aan deze

⁷³ Over de betekenis van 'sanctioneren' (of een 'sanctie') bestaat er weinig duidelijkheid. Sanctioneren wordt vaak gelijk gesteld aan (be)straffen, maar volgens de Nederlandse Taalunie is dit geen standaardtaal (<http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/726/>). Ze raadt het gebruik in deze betekenis dan ook af. Sanctioneren mag met andere woorden niet gebruikt worden in de betekenis van (be)straffen. Het werkwoord sanctioneren betekent in feite goedkeuren, bekrachtigen of waarborgen, in de zin van het nakomen van een voorschrift. Een sanctie is dan een goedkeuring, een bekrachtiging of een waarborgmiddel om de naleving van een voorschrift af te dwingen (Goedseels, 2012).

⁷⁴ In de Omzendbrief 1/20007 van 7 maart 2007 wordt gesteld: *"Zolang geen rechterlijke instantie uitspraak heeft gedaan over de schuldvraag, geldt een vermoeden van onschuld. Tot zolang mag er geen enkele sanctionerende reactie komen op het feit waarvan de betrokkene verdacht wordt. Op parketniveau kan met andere woorden niet gesanctioneerd worden. Een leerproject, therapie of gemeenschapsdienst kunnen sinds de hervorming niet langer op parketniveau voorgesteld worden"* (Min. Omz. 1/2007, 3.).

herstelgerichte afhandelingsvormen dient een prioritaire plaats gegeven te worden, zowel op parket-, als op jeugdrechtsbankniveau. Dat het herstelrecht een prominente plaats krijgt, blijkt ook uit de gewijzigde titel van de wet, met name 'Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade'. Verder bepaalt de wet dat de jeugdrechter bij het nemen (en motiveren) van zijn beslissing naast de persoon en zijn leefomgeving, en de ernst en omstandigheden van het als misdrijf omschreven feit, 'ook' rekening dient te houden met de schade en de gevolgen voor het slachtoffer (art. 37, § 1 Jeugdwet).

Bij het centraal stellen van (het herstel van) de schade dient mogelijk wel een kanttekening geplaatst te worden. De vraag kan gesteld worden in hoever de focus van de wetgever centraal uitgaat naar schade en herstel, dan wel naar de dader en pedagogische overwegingen. De wijze waarop in sommige documenten naar het herstelrecht verwezen wordt, doet alvast de nodige vragen rijzen. In de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp wordt in het kader van het herstelgerichte maatregelen onder meer het volgende gesteld: *"Met een dergelijke maatregel wordt immers niet alleen beoogd de schade die het slachtoffer heeft geleden te vergoeden op een wijze die door de partijen zelf is overeengekomen, maar tevens en vooral de jongere in staat te stellen zich bewust te worden van de gevolgen van zijn handelingen en zich aldus in de toekomst meer verantwoordelijk te gedragen. In deze zin is de maatregel voornamelijk gericht op hulp en bijstand"* (Mvt, 2004, p. 9). En verder: *"Deze antwoorden benadrukken allemaal de noodzaak de door het slachtoffer en de gemeenschap geleden schade te herstellen en zo de sociale betrekkingen die door het plegen van een misdrijf zijn verbroken, te herstellen. Aan de hand van deze antwoorden kan een signaal gegeven worden dat ten aanzien van het slachtoffer herstelgericht en ten aanzien van de jongere opvoedkundig is"* (Mvt, 2004, p. 10).

D. Risico-inschatting (en inspelen op specifieke risicofactoren)

Noch in de wet, noch in de begeleidende documenten wordt expliciet aandacht besteed aan het belang of de noodzaak van een risico-inschatting. Om jongeren echter in de voorlopige fase te plaatsen in een gemeenschapsinstelling dient aan een aantal voorwaarden voldaan te worden, waaronder het feit dat er ernstige aanwijzingen bestaan om te vrezen dat de betrokkene indien hij opnieuw in vrijheid wordt gesteld nieuwe misdaden of wanbedrijven pleegt, zich aan het gerecht onttrekt, bewijsmateriaal probeert te doen verdwijnen of tot een heimelijke verstandhouding komt met derden (art. 52^{quater}

Jeugdwet). Ook als jongeren geplaatst zijn, kunnen externe uitstappen⁷⁵ door de jeugdrechter verboden worden onder meer uit vrees voor recidive (art. 52*quater*, 3° Jeugdwet). Dit impliceert dat de jeugdrechter in bepaalde gevallen toch een risico-inschatting zal moeten (laten) doen. In de wet wordt ook expliciet gesteld dat de jeugdrechter bij het nemen (en motiveren) van zijn beslissing ‘ook’ rekening dient te houden met de openbare veiligheid (art. 37, § 1 Jeugdwet).

3.2.2.2. Beoogde doelen

A. Beschermen, (her)opvoeden, behandelen, hulp en/of bijstand

In de wet zelf wordt in de Voorafgaande titel gesteld dat de rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen doelstellingen nastreeft inzake opvoeding, verantwoordelijkheidszin, resocialisatie en bescherming van de maatschappij. In de wet wordt ook gesproken van maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding. Deze maatregelen moeten, aldus de Ministeriële Omzendbrief van 28 september 2006, tegelijkertijd beschermend en opvoedkundig zijn en een dwingend karakter hebben. Ook tijdens de hervorming benadrukte de Minister dat de pedagogische aanpak centraal staat in de Jeugdwet (Onkelinx, 2007). Wat precies bedoeld wordt met pedagogisch of met opvoeden en beschermen wordt niet nader gespecificeerd. In het kader van de prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut wordt opvoedkundig of educatief omschreven als zijnde ‘zin hebben ten aanzien van de persoonlijke situatie van de betrokken jongere’ (Mvt, 2004).

Niet alleen in de Voorafgaand titel, maar ook bij de opsomming van de maatregelen wordt er bij bepaalde maatregelen, expliciet dan wel meer impliciet, melding gemaakt van specifieke doelen. Zo kan een jongere toevertrouwd worden aan een betrouwbaar persoon of een geschikte voorziening ‘met het oog’ op huisvesting, behandeling, opvoeding, onderricht of beroepsopleiding (art. 37, § 2, 7° Jeugdwet). Daarnaast kan ook een intensieve ‘educatieve begeleiding’ of een ambulante ‘behandeling’ opgelegd worden (art. 37, § 2, 3° en 5° Jeugdwet).

⁷⁵ Het gaat hier om uitstappen die niet uitdrukkelijk deel uitmaken van het pedagogisch project van de gemeenschapsinstelling (art. 52*quater*, 3° Jeugdwet).

B. Straffen, afschrikken, afkeuren, norm stellen en/of tot inzicht of besef doen komen

Noch in de wet, noch in aanverwante documenten wordt melding gemaakt van het doel van bestraffen (of vergelden), behalve impliciet in het kader van de uithandengeving. Jongeren die uit handen gegeven worden, vallen immers onder de toepassing van het gewone strafrecht. Ook afschrikking wordt nergens als te beogen doel vermeld, tenzij op parketniveau. De parketmagistraat beschikt immers over de mogelijkheid om de jongere een waarschuwingsbrief te sturen of hem en zijn wettelijke vertegenwoordigers op te roepen en hen te wijzen op de wettelijke verplichtingen en de risico's die ze lopen (art. 45ter Jeugdwet). Laatstgenoemde kan als een vorm van afschrikking gezien worden. Ook afkeuren wordt niet als dusdanig als doel naar voor geschoven. De jeugdrechter heeft echter wel de mogelijkheid om de jongere naar aanleiding van een als misdrijf omschreven feiten te berispen, wat in feite een afkeuring inhoudt. Volgens het Nederlands woordenboek betekent berispen immers 'het op een boze toon afkeuren van iemands gedrag'.

Meermaals wordt in de wet en in aanverwante documenten melding gemaakt van 'normstelling' als te beogen doel. Voor de parketmagistraat wordt 'het stellen van de norm' of 'het herinneren aan de wet' uitdrukkelijk voorzien. Een parketmagistraat kan de jongere en zijn ouders immers oproepen om hen te wijzen op hun wettelijke verplichtingen en de risico's die ze lopen. Ook in het kader van een herstelrechtelijk aanbod wordt voorzien dat een politieambtenaar aanwezig kan zijn 'teneinde de feiten ten laste van de minderjarige weer te geven en op die manier de norm in herinnering te brengen' (Min. Omz 1/2007, 1.2.). Tevens wordt in de begeleidende documenten meermaals aangegeven dat jongeren de leefregels moeten aanleren die in de maatschappij gelden en dat ze moeten weten welke verantwoordelijkheden ze op zich moeten nemen (Kadernota, 2004; Mvt, 2004; Commissieverslag Kamer, 2005). Ook in de Voorafgaande titel van de wet wordt uitdrukkelijk gesteld dat elk optreden dat een opvoedende maatregel inhoudt tot doel heeft de jongere aan te moedigen zich de maatschappelijke normen eigen te maken (VT, 5° Jeugdwet). Wat het tot inzicht of besef doen komen van de jongere betreft, wordt op meerdere plaatsen gesteld dat jongeren, ongeacht hun leeftijd, bewust moet worden van hun daden (Kadernota, 2004; Mvt, 2004; Commissieverslag Kamer, 2005).

C. Herstellen van de aangerichte schade

In het kader van de herstelgerichte afhandelingsmogelijkheden wordt zeer uitdrukkelijk zowel in de wet zelf (art. 37*bis* en art. 45*quater* Jeugdwet), als in de begeleidende documenten (Kadernota, 2004; Mvt, 2004; Min. Omz. 1/2006; Min. Omz. 1/2007) gewezen op het doel van herstel.

D. Voorkomen van criminaliteit

Op meerdere plaatsen wordt, ook in de wet zelf, gewezen op het voorkomen van criminaliteit en de (onmiddellijke) bescherming van de maatschappij. Hoger werd er reeds op gewezen dat in de Voorafgaande titel van de wet expliciet gesteld wordt dat de rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen doelstellingen nastreeft inzake opvoeding, verantwoordelijkheidszin, resocialisatie én bescherming van de maatschappij. Ook in de Kadernota en de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp wordt benadrukt dat het antwoord van de maatschappij ten aanzien van een persoon die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd opvoedend, preventief, snel en efficiënt moet zijn. In de geest van de wet 1965 dienen, zo wordt gesteld, doeltreffende maatregelen uitgewerkt te worden ter versterking van het grondrecht op opvoeding en ter voorkoming van recidive (Mvt, 2004).

Een aantal maatregelen, zoals een voorlopige plaatsing in een detentiecentrum, kunnen ook worden genomen met het oog op de onmiddellijke bescherming of beveiliging van de maatschappij. De wet op de Voorlopige Detentie stelt immers expliciet dat een dergelijke plaatsing enkel opgelegd kan worden in dringende, ernstige en uitzonderlijke omstandigheden die betrekking hebben op de vereisten van bescherming van de openbare veiligheid (art. 3 Wet Voorlopige Detentie). Ook een plaatsing in een gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling kan in de voorlopige fase enkel opgelegd worden indien de betrokkene blijkt geeft van gevaarlijk gedrag voor hemzelf of anderen en als er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat de betrokkenen, indien hij opnieuw in vrijheid wordt gesteld, nieuwe misdrijven of wanbedrijven pleegt (art. 52*quater* Jeugdwet).

3.2.2.3. Proportionaliteit

Het principe van proportionaliteit houdt in dat de door de jeugdrechter opgelegde maatregel in verhouding staat tot de ernst van het gepleegde feit. Op twee manieren is getracht dit principe in de Jeugdwet in te bouwen (Decock, 2012b). In de eerste plaats

vormt de ernst van de feiten één van de beoordelingscriteria waarmee de jeugdrechter rekening dient te houden bij het nemen en motiveren van een beslissing (art. 37, § 1 Jeugdwet). In de tweede plaats heeft de wetgever aan bepaalde maatregelen, zoals een plaatsing in een open of gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling of de uithandengeving, voorwaarden verbonden inzake de aard en de ernst van de feiten. Een plaatsing in een publieke voorziening kan met andere woorden enkel worden opgelegd wanneer de feiten voldoende ernstig zijn.

Het proportionaliteitsbeginsel is dus in principe in de Jeugdwet ingeschreven, maar wordt op verschillende manieren onderuitgehaald. Zo vormt de ernst van de feiten niet het enige criterium waarmee de jeugdrechter rekening te houden bij het nemen van een beslissing. De wetgever heeft bovendien geen enkele hiërarchie in de verschillende beslissingsfactoren aangebracht. Het is dus niet zo dat de ernst van de feiten het meest richtinggevend moet zijn. Op de vraag welke factor bij de uiteindelijke afweging doorslaggevend moet zijn, antwoordt de minister dat alle criteria even doorslaggevend zijn in het licht van het opvoedingsmodel dat de wet hanteert (Commissieverslag Senaat, 2006). Daarnaast beschikt de jeugdrechter ook over een zeer ruime herzieningsbevoegdheid. Artikel 60 van de Jeugdwet bepaalt immers dat de jeugdrechter maatregelen ‘te allen tijde’ kan herzien en aanpassen aan de evolutie van de persoonlijkheid van de jongere en zijn leefomgeving⁷⁶ (Put, 2010). De meeste maatregelen moeten in elk geval jaarlijks, en sommige halfjaarlijks⁷⁷, worden onderzocht teneinde verlengd, ingetrokken of gewijzigd te worden (art. 60 Jeugdwet). De Jeugdwet voorziet niet in een duidelijke scheiding tussen de reactie op de feiten enerzijds en de aanpak van een (mogelijke) achterliggende problematiek anderzijds en dus evenmin in een duidelijk afgebakende, proportionele reactie op de feiten. Een jongen die een klein strafbaar feit pleegt, maar zich in een problematische of verontrustende situatie bevindt, kan met andere woorden jaren onder het toezicht van de jeugdrechtbank staan. Decock (2012b) concludeert dan ook dat het principe van proportionaliteit slechts in zeer beperkte mate in de Jeugdwet is ingeschreven. Het is maar één beoordelingscriterium op het ogenblik van de toemeting van de maatregel. Naderhand wordt het beginsel volledig ongedaan gemaakt in de fase van de uitvoering, aangezien de jeugdrechter zijn maatregel te allen tijde kan herzien en de mogelijkheid heeft om deze jaar na jaar telkens

⁷⁶ In het geval van een plaatsingsmaatregel in een publieke voorziening dient ook rekening gehouden te worden met de vereisten van de openbare veiligheid (art. 37 §2 en art. 52quater Jeugdwet, art. 5, §1 Wet Voorlopige Detentie).

⁷⁷ Een plaatsingsmaatregel in een openbare voorziening die bij vonnis werd opgelegd dient opnieuw te worden onderzocht binnen een termijn van zes maanden ten einde bevestigd, ingetrokken of gewijzigd te worden (art. 60 Jeugdwet). Een plaatsing in een federaal detentiecentrum dient na vijf dagen en vervolgens maandelijks herzien te worden met een maximale termijn van twee maanden en vijf dagen (art. 5, §1 Wet Voorlopige Detentie).

weer te verlengen.

Ook het feit dat de jeugdrechter beschikt over de mogelijkheid om de voorziene maatregelen en/of voorwaarden zonder meer te cumuleren, is volgens Dumortier en Christiaens (2006) vanuit het perspectief van de rechtswaarborgen problematisch te noemen. Het biedt, aldus de betrokken auteurs, weinig duidelijkheid en rechtszekerheid voor de jongere en kan in de praktijk aanleiding geven tot meervoudige, disproportionele reacties op delinquente feiten.

3.2.2.4. Duur van de maatregel

Voorlopige maatregelen dienen in principe voor een zo kort mogelijke duur opgelegd te worden met een maximumduur van zes maanden⁷⁸ (art. 52 en art. 52*bis* Jeugdwet). Daarna kunnen de maatregelen nog maximum twee maanden verder blijven gelden (totdat de zaak door het jeugdparket ten gronde gedagvaard, dan wel zonder gevolg geklasseerd wordt). Voor een aantal maatregelen werd echter door de wetgever een strenger stelsel ingevoerd (Put, 2010). Een voorlopige plaatsing in een detentiecentrum kan in eerste instantie slechts voor vijf dagen en moet vervolgens maandelijks herzien worden met een maximumduur van twee maanden en vijf dagen (art. 5, § 1 Wet Voorlopige Detentie). Een voorlopige plaatsing in een gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling kan in principe slechts voor drie maanden en kan slechts eenmaal met drie maanden verlengd worden. Nadien kan de maatregel maandelijks gehandhaafd worden en dit om uitzonderlijke redenen die te maken hebben met de vereisten van de openbare veiligheid of de persoonlijkheid van de jongere (art. 52*quater* Jeugdwet). Ook een prestatie van algemeen nut kan in de voorlopige fase enkel als onderzoeksmaatregel opgelegd worden en mag maximum 30 uur bedragen (art. 52 Jeugdwet).

Wat de maatregelen ten gronde betreft, dient de jeugdrechtbank steeds de maximale duur te bepalen, met uitzondering van de berisping die een onmiddellijk aflopende maatregel is en een plaatsing in een jeugdpsychiatrische dienst, die loopt zolang de behandeling vereist is (art. 37, § 2 Jeugdwet). Enkel voor de prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut wordt door de wetgever zelf een maximale duur van 150 uur vastgelegd (art. 37, § 2 Jeugdwet). Aan een plaatsingsmaatregel in een

⁷⁸ Dit is te rekenen vanaf de vordering van het openbaar ministerie tot aan de mededeling van het dossier door de jeugdrechter aan het jeugdparket.

gemeenschapsinstelling wordt door de wet geen maximale duur verbonden⁷⁹. De plaatsing kan echter enkel verlengd worden wanneer er uitzonderlijke redenen zijn die verband houden met het aanhoudend wangedrag van de jongere en met zijn – voor hemzelf of anderen – gevaarlijk gedrag (art. 37, § 2 Jeugdwet).

Met de hervorming van 2006 werd er door de wetgever bewust voor geopteerd om de positie van de minderjarige te versterken, onder meer door bepaalde (maximale) termijnen vast te leggen en de jeugdrechter te verplichten steeds de maximale duur van de opgelegde maatregel te bepalen (Mvt, 2004). Maar ook hier wordt het principe van de ‘bepaalde’ duur onderuit gehaald door de ruime herzieningsbevoegdheid die de wetgever op basis van artikel 60 aan de jeugdrechter geeft, wat maakt dat de jeugdrechter zijn beslissing te allen tijde kan bevestigen, intrekken of wijzigen in functie van de evolutie van de jongere en zijn leefomgeving. Volgens Vandekerckhove (2004) worden er eerst omwille van de rechtszekerheid termijnen ingevoerd, om dan weer omwille van het opvoedkundige doel verlaten te worden.

3.2.3. Proceskenmerken

Naast het daderbeeld en de opgelegde maatregel wordt naargelang het jeugdrechtmodel ook een andere betekenis gegeven aan een aantal proceskenmerken. Zo worden afhankelijk van het jeugdrechtmodel de rollen van de verschillende procesactoren, waaronder het jeugdparket, de jeugadvocaat, de sociale dienst en het slachtoffer, anders ingevuld en krijgen ze al dan niet een centrale rol toebedeeld. Tevens wordt, afhankelijk van het jeugdrechtmodel, een ander belang gehecht aan formele proceswaarborgen, zoals het recht op bijstand van een advocaat, het recht om gehoord te worden en het recht op het vermoeden van onschuld.

3.2.3.1. Procesactoren

In wat volgt wordt voor de belangrijkste procesactoren, zijnde het jeugdparket, de sociale dienst, de advocaat van de minderjarige, de benadeelde en de ouders van de minderjarige, nagegaan welke (al dan niet centrale) rol of plaats er door de wetgever aan elk van hen wordt toegedicht. De rol of plaats die aan de minderjarige zelf toegekend wordt, wordt in een volgend punt met betrekking tot de proceswaarborgen, in het bijzonder het hoorrecht, behandeld.

⁷⁹ Indien de jeugdrechter echter een plaatsing uitspreekt omdat een eerder opgelegde maatregel niet werd nageleefd, kan de plaatsing maximum zes maanden bedragen (art. 37, §2^{quater} Jeugdwet).

A. Jeugdparket

Artikel 8 van de Jeugdwet bepaalt dat het ambt van openbaar ministerie bij de jeugdrechtbank uitgeoefend wordt door één of meer magistraten van het parket, die door de procureur des Konings aangewezen worden. Het 'jeugdparket' in de strikte zin van het woord bestaat eigenlijk niet. Wel is het zo dat de meeste parketten over een aparte afdeling jeugd beschikken die zich specifiek met jeugdzaken bezighouden⁸⁰. Magistraten die op deze afdeling werken, worden verondersteld een specifieke opleiding genoten te hebben. De Voorafgaande titel van de wet stelt immers dat elke rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen, voor zover mogelijk, gebeurt door actoren, ambtenaren en magistraten met een specifieke en permanente opleiding inzake jeugdrecht (VT, 2° Jeugdwet).

Traditioneel wordt het parket of het openbaar ministerie (OM) beschouwd als de hoogste hoeder van de openbare orde en veiligheid. Het parket heeft als voornaamste taak om misdrijven op te sporen, onderzoek te verrichten naar de feiten en te beslissen over de vervolging of de richting die aan de zaak gegeven wordt⁸¹ (De Smet, 2010). Meerdere auteurs wijzen er op dat de taak van het openbaar ministerie in jeugdzaken enigszins anders is dan in gewone strafzaken. Het jeugdparket treedt immers niet alleen op in het belang van de maatschappij, maar houdt ook rekening met de belangen van de te beschermen minderjarige (D'Haese, 2008; Verhellen, 1996; Tulkens & Moreau, 2000). Dit uit zich ook in het feit dat het openbaar ministerie in jeugdzaken een monopolie van saisinerrecht heeft. In tegenstelling tot zaken met meerderjarige verdachten, kan in zaken met minderjarige verdachten de burgerlijke partij de zaak niet bij rechtstreekse dagvaarding aan de jeugdrechter voorleggen, noch kan de zaak aanhangig worden gemaakt door een klacht met burgerlijke partijstelling (art. 47 Jeugdwet). De benadeelde kan zijn eis tot schadevergoeding dus enkel indienen wanneer het openbaar ministerie een procedure ten gronde heeft ingesteld (Put, 2010). Dit monopolie beoogt, aldus Put (2010), de bescherming van de minderjarige (en bijkomend ook van hun omgeving) door te vermijden dat particulieren in deze delicate materies een gerechtelijke tussenkomst zouden uitlokken.

⁸⁰ In sommige arrondissementen gaat het om een ruimere afdeling (jeugd en) gezin, die zich naast specifieke jeugdzaken ook bezighoudt met de behandeling van zaken zoals intrafamiliaal geweld of zedenfeiten binnen het gezin (Franssens, Put & Deklerck, 2010).

⁸¹ Wat laatstgenoemde betreft, zijn de mogelijkheden van het jeugdparket exhaustief bij wet bepaald. Zoals hoger reeds aangegeven werd, kan de jeugdparketmagistraat beslissen om de zaak te klasseren zonder gevolg (al dan niet met een waarschuwingsbrief of –oproep), een herstelrechtelijk aanbod doen, de onderzoeksrechter vatten, dan wel de zaak voor de jeugdrechter brengen.

In jeugdzaken is het dus enkel het jeugdparket dat kan beslissen over de noodzaak een zaak te laten berechten door de jeugdrechter, waarbij ook de belangen van de jongere spelen. Zo kan het openbaar ministerie beslissen om een zaak niet bij de jeugdrechter aanhangig te maken voor het opleggen van een maatregel ten gronde, zelfs al werd de jeugdrechter gevat om een voorlopige maatregel te nemen. Als deze maatregel het gewenste effect bereikt heeft, kan het openbaar ministerie oordelen dat een berechting ten gronde in het belang van de minderjarige niet langer nodig is (De Smet, 2010). Anderzijds kan het openbaar ministerie in het geval van minder ernstige feiten beslissen om de jeugdrechter toch in te schakelen omdat er mogelijk sprake is van een onderliggende problematiek (De Smet, 2010).

Kortom: in jeugdzaken heeft het openbaar ministerie een centrale rol. Het beschikt immers over het monopolierecht wat het vatten (vorderen of dagvaarden) van de jeugdrechter betreft. Dit monopolie werd ingesteld ter bescherming van de minderjarige dader. Bij de beoordeling om een zaak voor de jeugdrechter te brengen dient het jeugdparket, naast het belang van de maatschappij, ook steeds het belang van de minderjarige voor ogen te houden.

B. Sociale dienst

Aan elke jeugdrechtbank is er een sociale dienst toegevoegd. Het gaat om een autonome dienst die afhangt van de gemeenschappen. De sociale dienst bestaat uit consulenten die werken onder de leiding van een teamverantwoordelijke (FOD Justitie, 2007). Aan Franstalige kant is sprake van 'délégués' die aangestuurd worden door een 'directeur'. De taken van de consulenten of 'délégués' zijn vastgelegd in de respectievelijke decreten⁸², maar ook in de Jeugdwet is een aantal bepalingen opgenomen die specifiek verwijzen naar de rol van de sociale dienst.

Zo bepaalt artikel 50 van de Jeugdwet dat de jeugdrechter alle maatregelen treft en onderzoek doet verrichten dat nodig is om de persoonlijkheid van de betrokkene en het milieu waarin hij wordt groot gebracht, te kennen en om uit te maken wat zijn belang is en welke middelen voor zijn opvoeding of behandeling geschikt zijn. In dit kader kan hij een maatschappelijk onderzoek laten verrichten door de bevoegde sociale dienst⁸³, eventueel

⁸² Decreet 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, BS 11 oktober 2004; Decreet van 4 maart 1991 relatif à l'Aide à la Jeunesse, BS 12 juni 1991.

⁸³ Dit onderzoek dient te resulteren in een uitgebreid schriftelijk verslag dat onder meer informatie moet bevatten met betrekking tot de jongere en zijn gezin, een beschrijving en diagnose van de

aangevuld met een medisch-psychologisch onderzoek door een deskundige. Indien er een maatschappelijk onderzoek gevraagd wordt, dan kan de jeugdrechtsbank in principe slechts een beslissing nemen of wijzigen na kennis genomen te hebben van het advies van de sociale dienst, tenzij dit advies haar niet tijdig (binnen 75 dagen) bereikt (art. 50 Jeugdwet). Bepaalde maatregelen, zoals de uithandengeving, zijn ook maar mogelijk op voorwaarde dat er een maatschappelijk en/of medisch-psychologisch onderzoek voor handen is (art. 57, § 2 Jeugdwet).

Daarnaast bepaalt artikel 42 van de Jeugdwet dat jongeren die een plaatsingsmaatregel opgelegd krijgen tot aan hun meerderjarigheid onder het toezicht van de jeugdrechtsbank (in concreto de sociale dienst) staan. Indien een jongere niet geplaatst wordt, kan de jeugdrechter beslissen om een ondertoezichtstelling op te leggen (art 37, § 2, art. 52 Jeugdwet)⁸⁴. Het is de maatregel bij uitstek om de minderjarige in zijn gezin te laten, maar een aangepaste begeleiding op te leggen (Put, 2010). In het kader van de ondertoezichtstelling hebben de consulenten ook een controlerende taak en dienen ze te waken over de naleving van de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden. Los daarvan kan de jeugdrechter de controle op de naleving van voorwaarden verbonden aan een behoud in het thuismilieu, toevertrouwen aan de sociale dienst (art. 37, §2*bis* Jeugdwet). Ook wanneer een geschreven project door de jeugdrechter goedgekeurd wordt, wordt de sociale dienst belast met het toezicht op de uitvoering ervan (art. 37, §2*ter* Jeugdwet).

Met de hervorming van 2006 opteerde de wetgever ervoor dat alle maatregelen of voorwaarden die een behoud in het thuismilieu inhouden, ook als 'autonome' maatregel opgelegd kunnen worden. Dit impliceert dat ze niet noodzakelijk gekoppeld dienen te worden aan het toezicht en/of de controle van de sociale dienst. Deze beslissing is, aldus de minister van Justitie, genomen om de bevoegde sociale dienst niet te overbelasten (Commissieverslag Senaat, 2006). Volgens Decock (2007) zal de praktijk in dit kader moeten aantonen wat de rol van de sociale dienst bij de jeugdrechtsbank (nog) zal zijn. Mogelijk kunnen de consulenten hierdoor meer tijd vrijmaken voor hun navorsings- of onderzoeksopdrachten, al lijkt het volgens Decock (2007) niet onwaarschijnlijk dat de jeugdrechters voor de uitvoering en controle van al hun maatregelen, althans in een eerste periode, een beroep zullen blijven doen op 'hun' sociale dienst, waardoor deze ten gevolge van de (hervormde) Jeugdwet uiteindelijk toch weer zwaarder belast zal worden.

situatie die aanleiding geeft voor de tussenkomst, een beschrijving en evaluatie van (mogelijke) reeds gerealiseerde hulp en bijstand en zo nodig een voorstel van een maatregel, met ook een aanduiding van de voorziening waaraan de uitvoering kan worden toevertrouwd (Put, 2010).

⁸⁴ Jongeren die een plaatsingsmaatregel opgelegd krijgen, staan automatisch onder het toezicht van de sociale dienst (art. 42).

C. Advocatuur

De taak of missie van de advocaat van de minderjarige is niet bij wet bepaald. In de literatuur wordt vaak verwezen naar drie mogelijke rollen die de advocaat van de minderjarige kan aannemen, namelijk de *guardian ad litem*, de *amicus curiae* en de *avocat défenseur* (Benec'-Le Roux, 2004; Dickens, 1987; Vandorpe, 2004). De rol van *guardian ad litem* houdt in dat de advocaat vooral optreedt in het belang van het kind en zelf op zoek gaat naar wat het beste is voor het kind. Ook de *amicus curiae* treedt op in het belang van het kind, maar informeert de jeugdrechter tevens over de mening van het kind zelf en andere betrokkenen, waaronder de ouders. De rol van *avocat défenseur* leunt het sterkst aan bij de rol die de advocaat in het geval van meerderjarige daders op zich neemt. Hij treedt op als spreekbuis van de minderjarige en waakt over het respect van de rechten van zijn cliënt (Vandorpe, 2004). De meeste jeugdadvocaten zouden zich aansluiten bij het model van de *avocat défenseur* (Put, 2010, met verwijzing naar Moreau, 2005).

Hoewel de taken van de advocaat niet bij wet bepaald zijn, zijn diverse bepalingen in de Jeugdwet op de advocaat van toepassing. Eén van de belangrijkste artikelen terzake is allicht artikel 52ter dat bepaald dat telkens een minderjarige voor de jeugdrechter verschijnt, hij recht heeft op de bijstand van een advocaat⁸⁵. Dit geldt zowel in de voorlopige fase (in het kabinet van de jeugdrechter), als in de fase ten gronde (tijdens de openbare zitting) en houdt ook in dat de jongere voorafgaand een afzonderlijk onderhoud met zijn advocaat moet kunnen hebben (De Smet, 2010). Ook wanneer de jongere voor de onderzoeksrechter moet verschijnen, heeft hij het recht bijgestaan te worden door een advocaat (art. 49 Jeugdwet).

Niet alleen wanneer een minderjarige voor de jeugdrechter moet verschijnen, ook in het kader van een buitengerechtelijk, herstelrechtelijk proces heeft een minderjarige het recht om bij een advocaat raad in te winnen of zich door een advocaat te laten bijstaan op het moment dat het akkoord wordt vastgelegd. De jeugdrechter heeft de plicht de partijen hiervan op de hoogte te brengen (art. 37bis, § 4 Jeugdwet). Deze verplichting geldt ook

⁸⁵ In dit kader dient opgemerkt te worden dat minderjarigen in bepaalde gevallen reeds recht hebben op de bijstand van een advocaat in het kader van een verhoor. Als het gaat om misdrijven waarvan de straf aanleiding kan geven tot het verlenen van een bevel tot aanhouding, heeft de minderjarige recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat voorafgaand aan het verhoor (art. 47bis, § 1, 3° Sv.). Bij een vrijheidsberoving heeft hij recht op een advocaat tijdens het verhoor. De minderjarige kan bovendien geen afstand doen van dit recht (art. 47bis, § 2, 3° Sv. en art. 2bis, § 1 en § 2 Wet Voorlopige hechtenis).

voor de parketmagistraat (art. 45^{quater}, § 1 Jeugdwet). Volgens Van der Mussele (2007) heeft de advocaat in het kader van een herstelrechtelijk aanbod niet alleen de taak om de minderjarige bij te staan of raad te geven, maar dient hij ook na te gaan of er een herstelbemiddeling op parketniveau aangeboden werd, dan wel of er bij afwezigheid een motivering in de vordering opgenomen is. Afwezigheid hiervan houdt immers in dat de vordering voor de jeugdrechtbank niet rechtsgeldig geformuleerd is. Tevens kan de advocaat, aldus de betrokken auteur, een belangrijke rol opnemen in het kader van het geschreven project. Zowel het adviseren van een schriftelijk project, als de verwoording en de bewaking van de motieven bij afwijzing ervan, zijn - sinds de hervorming van 2006 - geheel nieuwe elementen in het takenpakket van de advocaat (Van der Mussele, 2007).

In de Voorafgaande titel van de wet wordt aangegeven dat minderjarigen in het kader van de wet persoonlijke rechten en vrijheden genieten, in het bijzonder het recht om gehoord te worden tijdens het proces dat leidt tot beslissingen die hen aanbelangen en het recht daaraan deel te nemen (VT, 5° Jeugdwet). In dit kader genieten ze tevens bijzondere waarborgen. Zo hebben de jongeren, telkens de wet afbreuk kan doen aan bepaalde rechten en vrijheden, het recht te worden geïnformeerd over de inhoud van deze rechten en vrijheden (VT, 5°, a Jeugdwet). Ook deze bepalingen bevatten, volgens Van der Mussele, belangrijke bijkomende mogelijkheden en opdrachten voor de advocaat van de minderjarige, waaronder het tijdig en juist informeren van de jongere, maar ook het bieden van raad en bijstand om de jongere actief en bewust te laten deelnemen aan het proces. Dit veronderstelt dat ook de advocaat zelf voldoende geïnformeerd wordt. Belangrijk in dit kader is dat bij de hervorming artikel 10 van de Jeugdwet terug in ere hersteld werd. Dit artikel bepaalt dat elke beslissing, of het nu gaat om een voorlopige, dan wel een maatregel ten gronde, op de dag van de beslissing zelf, door de griffier overgezonden moet worden aan de advocaat van de minderjarige.

Volgens Van der Mussele (2007) maken diverse bepalingen in de (hervormde) Jeugdwet dat de advocaat van de minderjarige nieuwe taken en tevens een meer centrale rol krijgt. Dit wordt bij de hervorming ook uitdrukkelijk door de minister gesteld. Ze formuleert het als volgt: *“Ook worden de rechten van de jongere beter beschermd. Zo krijgt de (verplichte!) advocaat van de jongere een centralere rol dan voorheen”* (Onkelinx, 2007, p. 11). De tijd van de louter ceremoniële aanwezigheid van de advocaat van de minderjarige ter terechtzitting is, volgens Van der Mussele (2007), dan ook voorbij.

D. Slachtoffer

Voor de hervorming van de wet op de jeugdbescherming was het slachtoffer eerder een passieve partij die - wettelijk gezien - pas tussenkwam in de fase ten gronde (De Smet, 2007). Het openbaar ministerie heeft in jeugdzaken immers een monopolie van saisinerecht. Slechts indien het jeugdparket beslist te dagvaarden, kan het slachtoffer zich op de zitting ten gronde burgerlijke partij stellen met het oog op het vorderen van een schadevergoeding lastens de minderjarige en/of zijn ouders. Tegen de beslissing van het openbaar ministerie om de zaak niet te vervolgen, kan de benadeelde geen enkel rechtsmiddel aanwenden (Put, 2010).

Met de hervorming van de Jeugdwet is er echter meer aandacht gekomen voor de benadeelde van een misdrijf gepleegd door een minderjarige. Tal van bepalingen in de wet of in de begeleidende documenten verwijzen expliciet naar het slachtoffer en diens rechten of belangen. In de Ministeriële Omzendbrief van 28 september 2006 wordt gesteld: *“Het huidige beschermingssysteem blijft behouden, maar wordt vervolledigd. De nadruk komt te liggen op de responsabilisering van de jongere en de ouders. En het slachtoffer krijgt meer aandacht”* (Min. Omz. 1/2006, 1.). In dezelfde lijn stelt de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp: *“Het antwoord op delinquentie moet in het bijzonder gericht zijn op de responsabilisering van de jongere en het in rekening nemen van de rechten van het slachtoffer”* (Mvt, 2004, p. 5). Bij het nemen van een beslissing dient de jeugdrechter rekening te houden met diverse beslissingscriteria, waaronder ‘ook’ de schade en de gevolgen voor het slachtoffer (art. 37, §1, 3° Jeugdwet). Wanneer de jeugdrechter beslist om de jongere in zijn leefmilieu te behouden, kan hij daar tevens voorwaarden aan koppelen zoals het verrichten van betaalde arbeid met het oog op de vergoeding van het slachtoffer of deelname aan een of meer opleidingsmodules of modules ter bewustwording van de gevolgen van de gestelde handelingen, alsook van de invloed daarvan op de eventuele slachtoffers (art. 37, § 2bis, 3° en 5° Jeugdwet). De jeugdrechter dient ook oog te hebben voor de belangen van het slachtoffer wanneer minderjarigen, die toevertrouwd zijn aan een gesloten publieke voorziening, toelating vragen om de instelling tijdelijk te verlaten (art. 52quater Jeugdwet, art. 6 Wet Voorlopige Detentie).

Ook bepaalt de wet uitdrukkelijk dat voorkeur gegeven moet worden aan een herstelrechtelijk proces (art. 37, § 2 Jeugdwet). Slachtoffers kunnen echter nooit gedwongen worden hieraan deel te nemen en zij die niet op het aanbod ingaan, behouden hun recht om schadevergoeding voor de burgerlijke rechter te eisen (art. 47

Jeugdwet)⁸⁶. Net zoals bij de minderjarige dader (of verdachte) dient de parketmagistraat of jeugdrechter aan het slachtoffer mee te delen dat ze recht hebben op de raad of bijstand van een advocaat (art. 37*bis*, §4 en art. 45*quater*, § 1 Jeugdwet). Een bemiddeling die slaagt, leidt op parketniveau bovendien niet automatisch tot het seponeren van de zaak. Dit behoedt er het slachtoffer voor enkel 'gebruikt' te worden door de minderjarige om verdere vervolging te vermijden en er gemakkelijk(er) vanaf te komen (De Smet, 2007). Tot slot voorziet de hervormde wet in een versoepeling van de procedure inzake (het aanhouden van) de burgerlijke belangen. Benadeelden die verstek laten gaan of niet tijdig aan het proces deelnemen, kunnen een verzoekschrift indienen bij de jeugdrechter om op een latere datum uitspraak te bekomen over de burgerlijke vordering (art. 61 Jeugdwet).

Ondanks die verhoogde aandacht blijkt het slachtoffer op sommige momenten toch nog een vergeten partij (De Smet, 2007). Wanneer de jeugdrechtbank uitspraak doet, moet de griffier meteen een afschrift van het vonnis overhandigen aan de minderjarige en zijn ouders (art. 61*bis* Jeugdwet). De burgerlijke partij wordt echter vergeten. Zij moet van oudsher het vonnis inkijken op de griffie of een afschrift vragen tegen betaling van de kosten. Zo ook wordt in de Omzendbrief van 28 september 2006 een apart hoofdstuk gewijd aan de rechtsbedeling en rechtswaarborgen van de jongeren en zijn ouders. Aan de belangen van het slachtoffer wordt daarentegen geen enkele rubriek gewijd (De Smet, 2007). In strafzaken met meerderjarigen komt het initiatief voor herstelbemiddeling toe aan 'elkeen die een direct belang heeft', waaronder ook de benadeelde (art. 553, § 1 Wetboek van Strafvordering). Is de verdachte echter een minderjarige, dan kan enkel het jeugdparket of de jeugdrechter een herstelrechtelijk aanbod doen. De Smet (2007) besluit dan ook dat het slachtoffer met de hervormde wet meer in het voetlicht treedt, maar verre van een hoofdrol speelt.

E. Ouders

In het Belgisch recht worden minderjarigen als rechts- en handelingsonbekwaam aanzien. Ze dienen vertegenwoordigd te worden door hun ouders die over hen het ouderlijk gezag uitoefenen. Tegenover de ouders bestaat er tevens een vermoeden van ouderlijke aansprakelijkheid. Dit houdt ook in dat wanneer een minderjarige een misdrijf begaat, de

⁸⁶ Voor benadeelden die wel deelnamen aan een herstelbemiddeling staat een burgerlijke procedure enkel nog open wanneer het bereikte akkoord aangeeft dat niet volledig tegemoet is gekomen aan de materiële gevolgen van het als misdrijf omschreven feit. De benadeelde kan zich dan beroepen op een onweerlegbaar vermoeden van fout van de dader (art. 47 Jeugdwet).

ouders in principe⁸⁷ burgerrechtelijk aansprakelijk zijn voor de schade die hiervan het gevolg is (Berghmans, 2007). Ook de gerechtskosten zijn ten laste van de ouders (art. 61 Jeugdwet). De wet voorziet tevens in een aantal maatregelen die ten aanzien van de ouders opgelegd kunnen worden, met name het toezicht op de gezinsbijslagen of andere uitkeringen (art. 29 Jeugdwet) en de ontzetting van het ouderlijk gezag (art. 33-35 Jeugdwet).

Met de hervorming van de wet in 2006 werd een aantal nieuwe bepalingen ingevoerd die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op de ouders van de minderjarigen die naar aanleiding van een delict aangehouden worden en op het jeugdparket of de jeugdrechtbank aangemeld worden. Een eerste reeks van bepalingen heeft betrekking op het recht van jongeren op een privé- en gezinsleven, een recht dat onrechtstreeks ook de ouders betreft. In de Voorafgaande titel van de wet worden in het kader van de persoonlijke rechten en vrijheden van minderjarigen een aantal bijzonder waarborgen opgenomen. Zo stelt artikel 5° (b) dat de vader en de moeder het onderhoud en de opvoeding van en het toezicht op hun kinderen op zich nemen. Bijgevolg kunnen de jongeren enkel aan het ouderlijk gezag onttrokken worden in de gevallen waarin maatregelen die dit gezag handhaven als een contra-indicatie kunnen worden beschouwd. Ook punt f bepaalt dat aan het recht op vrijheid van de jongere slechts minimale beperkingen worden opgelegd die noodzakelijk zijn voor de bescherming van de maatschappij, rekening houdend met de noden van de jongere, de belangen van de familie en het recht van de slachtoffers. De hervormde wet kent de ouders in dit kader tevens het recht toe om na een termijn van één maand de herziening van een voorlopige plaatsing in een openbare voorziening te vragen (art. 60 Jeugdwet).

Daarnaast wordt in een aantal extra waarborgen voorzien die betrekking hebben op het (beter) informeren van de ouders. Zo verplicht artikel 48*bis* van de Jeugdwet dat wanneer een jongere van zijn vrijheid beroofd is, de politieambtenaar zo snel mogelijk de ouders dient te informeren. Als een minderjarige een waarschuwing krijgt van de parketmagistraat door middel van een waarschuwingsbrief, wordt hiervan ook een kopie overgemaakt aan de ouders van de minderjarige (art. 45*ter* Jeugdwet). De ouders kunnen tevens samen met de minderjarige door de parketmagistraat opgeroepen worden die hen wijst op de wettelijke verplichtingen en de risico's die ze lopen (art. 45*ter* Jeugdwet). Naast het systematisch mededelen van afschriften van beschikkingen aan ouders (bestaande art. 52*ter*) dienen sinds de hervorming van 2006 ook de afschriften

⁸⁷ Tenzij de ouders een poging ondernemen om het tegenbewijs van een goede opvoeding en toezicht te leveren (art. 61 Jeugdwet).

van vonnissen en arresten systematisch aan de ouders meegedeeld te worden (art. 61*bis* Jeugdwet). De jeugdrechtbank is tevens verplicht om de ouders te informeren van zodra een zaak met betrekking tot hun zoon of dochter voor de jeugdrechtbank aanhangig is gemaakt, teneinde hen de mogelijkheid te bieden aanwezig te zijn (art. 51, § 1 Jeugdwet). De jeugdrechtbank kan de ouders ook te allen tijde oproepen (art. 51, § 2 Jeugdwet). Aan ouders die zonder wettige reden niet op de oproeping verschijnen, kan een boete van 150 euro opgelegd worden. Een dergelijke veroordeling was reeds langer (voor de hervorming) mogelijk.

Tot slot werd met de hervorming ook de mogelijkheid gecreëerd voor zowel het jeugdparket, als de jeugdrechtbank om een ouderstage voor te stellen of op te leggen aan ouders die zich duidelijk onverschillig opstellen tegenover het delinquent gedrag van hun zoon of dochter (art. 45*bis* en art. 29*bis* Jeugdwet). De ouderstage wordt gezien als een sanctie die toegepast wordt op ouders die hun opvoedende taak ten aanzien van hun delinquenten kinderen verwaarlozen (Mvt, 2004). Ingeval de ouders weigeren of niet meewerken, kan de jeugdrechtbank een gevangenisstraf van één tot zeven dagen en/of een geldboete van één euro tot vijftientig uitspreken (art. 85 Jeugdwet). Zoals hoger reeds aangegeven werd, is de ouderstage intussen dode letter geworden, vooral wegens de sterk moraliserende en veroordelende wijze waarop ze in de wet ingeschreven is.

Met de hervorming heeft de wetgever de context van de jongeren een meer prominente plaats gegeven (Berghmans, 2007). Ouders genieten sinds de hervorming van een aantal bijkomende rechten en waarborgen om hen beter te informeren en nauwer bij de procedure te betrekken. Deze bepalingen lijken echter vooral bedoeld te zijn om de ouders op hun verantwoordelijkheid te wijzen en ter verantwoording te kunnen roepen, eerder dan om hen de nodige ondersteuning te bieden (Berghmans, 2007). Eén van de krachtlijnen van de hervormde wet was niet alleen het responsabiliseren van de jongere, maar ook van zijn ouders.

3.2.3.2. Proceswaarborgen

A. Rechtsbijstand

Hoger werd er reeds op gewezen dat telkens een jongere voor de jeugdrechter verschijnt, hij verplicht bijgestaan moet worden door een advocaat, niet alleen in de fase ten gronde, maar tevens in de voorlopige fase (art. 54*bis* en art. 52*ter* Jeugdwet). Ook als een jongere voor de onderzoeksrechter verschijnt, dient hij in principe bijgestaan te worden

door een advocaat (art. 49 Jeugdwet). Tevens kan hij in het kader van een buitengerechtelijk, herstelrechtelijk proces de raad inwinnen en bijstand verkrijgen van een advocaat (art. 37*bis*, § 4, art. 45*quater*, § 1 Jeugdwet). Als een minderjarige zelf geen advocaat heeft, wordt hem ambtshalve een advocaat toegewezen (art. 54*bis*, § 1 Jeugdwet)⁸⁸. Minderjarigen genieten in dit kader de volledige kosteloosheid van de tweedelijnsbijstand. Om het mogelijk te maken dat een jongere vanaf het eerste contact met het jeugdparket of de jeugdrechter bijgestaan wordt door een advocaat, is er in elk gerechtelijk arrondissement een permanentie van (jeugd)advocaten opgericht (Put, 2010). Deze permanenties bestaan in hoofdzaak uit advocaten die een bijzondere opleiding jeugdrecht⁸⁹ gevolgd hebben of zich daartoe verbinden⁹⁰.

Het recht op juridische bijstand is volgens Decock (2012b) één van de proceswaarborgen van minderjarigen die tot op heden het best gerealiseerd is. Dat de advocaat die de jongere bijstaat een bijzondere deskundigheid moet hebben, is echter wettelijk niet vastgelegd. De instelling van advocaten voor minderjarigen is immers (nog) niet bij wet geregeld. Nochtans wordt in de Voorafgaande titel van de wet uitdrukkelijk bepaald dat elke rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen gebeurt, voor zover dat mogelijk is, door actoren, ambtenaren en magistraten met een specifieke en permanente opleiding inzake jeugdrecht (VT, 2° Jeugdwet). Het recht op juridische bijstand is dus wel verzekerd, maar is slechts een volwaardig recht als de jongere een beroep kan doen op een kwaliteitsvolle advocaat die terdege gevormd is (Decock, 2012b).

B. Hoorrecht

Artikel 52*ter* van de Jeugdwet bepaalt dat de jongere die de leeftijd van 12 jaar heeft steeds door de jeugdrechter gehoord moet worden vooraleer er enige maatregel genomen kan worden, tenzij de jongere niet gevonden kan worden, zijn

⁸⁸ Indien er strijdige belangen zijn tussen de jongere en zijn ouders, dan dient de stafhouder of het Bureau voor Juridische Bijstand (BJB), die in principe een advocaat toewijst, er op toe te zien dat de jongere wordt verdedigd door een andere advocaat dan diegene waarop de ouders een beroep doen (art. 54*bis*, § 3 Jeugdwet).

⁸⁹ Aan beide kanten van de taalgrens wordt op initiatief van de orde van advocaten en in samenwerking met diverse universiteiten een specifieke opleiding aangeboden. Volgens Decock (2012b) is er een consensus over het feit dat elke advocaat die minderjarigen bijstaat een grondige kennis moet hebben van wetten en decreten in verband met jeugdbescherming en jeugdhulp, van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, en van alle internationale verdragen en aanbevelingen die op jongeren betrekking hebben. Daarnaast is ook kennis van criminologie, ontwikkelingspsychologie, en sociale agogiek noodzakelijk, en dient er ook een praktische opleiding voorzien te worden over hoe er met kinderen en jongeren gecommuniceerd dient te worden.

⁹⁰ In dit kader werd er aan Vlaamse kant door de Orde van Vlaamse Balies op 7 december 2005 een aanbeveling uitgevaardigd waarin de balies geadviseerd worden om permanenties op de jeugdrechtbank nog enkel samen te stellen uit advocaten die een bijzondere opleiding jeugdrecht genoten of er zich toe verbinden dit te doen (Decock, 2012b).

gezondheidstoestand het niet toelaat of indien hij weigert te verschijnen. Jongeren die nog geen 12 jaar oud zijn, kunnen, maar moeten niet door de jeugdrechter gehoord worden. In de Voorafgaande titel van de wet wordt tevens uitdrukkelijk gesteld dat jongeren in het kader van de wet persoonlijke rechten en vrijheden genieten, waaronder die omschreven in de Grondwet en in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, inzonderheid het recht om gehoord te worden tijdens het proces dat leidt tot beslissingen die hen aangaan en het recht daaraan deel te nemen (VT, 5° Jeugdwet).

Daarnaast biedt de wet aan de jongere ook andere mogelijkheden om zelf een meer actieve of participatieve rol te spelen bij de afhandeling van het delict. Naast het herstelrechtelijk aanbod, voorziet de wet in de mogelijkheid om zelf een geschreven project voor te leggen aan de jeugdrechter. Volgens de Memorie van toelichting bij het ontwerp van wet biedt deze nieuwe optie de jonge delinquent de mogelijkheid om zo verantwoordelijkheid voor zijn handelingen op zich te nemen door 'zelf' voor een oplossing te zorgen, alsmede zo goed mogelijk te kiezen welke opvoedingsmaatregelen of herstelgerichte maatregelen voor hem nuttig of noodzakelijk zijn (Mvt, 2004). Voor alle andere maatregelen of voorwaarden die de jeugdrechter kan opleggen, is de instemming van de jongere niet vereist. De jongere kan wel, na het verstrijken van één jaar⁹¹, een verzoekschrift indienen bij de jeugdrechtbank met de vraag om de bij vonnis opgelegde maatregel te herzien (art. 60 Jeugdwet). Sinds de hervorming van 2006 heeft de jongere ook het recht om, na een termijn van één maand, de herziening te vragen van een plaatsing in een openbare gemeenschapsinstelling die bij beschikking opgelegd werd (art. 60 Jeugdwet).

Om aan het proces te kunnen deelnemen en zijn stem te laten horen, is het belangrijk dat de jongere voldoende geïnformeerd wordt. Ook in dit kader zijn in de wet specifieke bepalingen opgenomen. Zo wordt in de Voorafgaande titel uitdrukkelijk gesteld dat telkens de wet afbreuk kan doen aan bepaalde rechten en vrijheden van de jongeren, deze het recht hebben te worden geïnformeerd over de inhoud van deze rechten en vrijheden (VT, 5° Jeugdwet). De jongere heeft tevens het recht tot inzage van het dossier, met uitzondering van het maatschappelijk onderzoek⁹² (art. 55 Jeugdwet). Ook dienen naast de afschriften van de beschikkingen, de vonnissen en arresten onmiddellijk ter zitting aan de jongeren die 12 jaar of ouder zijn overhandigd te worden. De afschriften vermelden de rechtsmiddelen die ertegen open staan, alsook de termijnen en vormen die terzake moeten worden nageleefd (art. 61*bis* Jeugdwet). Wat de beschikkingen betreft,

⁹¹ Dit is te rekenen vanaf de dag dat de beslissing definitief werd.

⁹² Het maatschappelijk onderzoek mag ook niet aan de burgerlijke partij meegedeeld worden.

bepaalt de wet dat deze een samenvatting moeten bevatten van de elementen die betrekking hebben op de persoonlijkheid of het milieu van de minderjarige die de beslissing rechtvaardigen, alsook een samenvatting van de ten laste gelegde feiten. Zij dienen tevens te vermelden of de betrokkene werd gehoord of de redenen waarom dit niet gebeurde. Tot slot dienen ook de rechtsmiddelen vermeld te worden die ertegen open staan en de termijnen en vormen die moeten worden nageleefd (art. 52ter Jeugdwet). De hervorming van 2006 bracht tevens met zich mee dat de jeugdrechter elke beslissing die hij neemt dient te motiveren op basis van een aantal in de wet opgenomen beslissingscriteria of -factoren (art. 37, § 2^{quinquies} Jeugdwet). Naast een 'algemene' motiveringsplicht geldt ook een 'bijzondere' motiveringsplicht in het geval de beslissing een plaatsing of een cumulatie van maatregelen en/of voorwaarden betreft.

Naast de rechtsbijstand is dus ook het hoorrecht van minderjarigen formeel bij wet gewaarborgd. De vraag is echter in hoeverre deze bepalingen er daadwerkelijk toe bijdragen dat beslissingen beter gemotiveerd worden en jongeren ook effectief als volwaardige actor aan het proces kunnen deelnemen.

C. Vermoeden van onschuld

Het vermoeden van onschuld houdt in dat wie verdacht wordt van een misdrijf niet schuldig wordt geacht zolang zijn schuld niet bewezen is. Dat betekent ook dat men niet gesanctioneerd of gestraft kan worden zonder dat er een vonnis is waarin uitdrukkelijk de schuld van de verdachte wordt vastgelegd (Decock, 2012b).

Vanuit het oogpunt van het vermoeden van onschuld zijn de bevoegdheden van het jeugdparket exhaustief omschreven, hetgeen betekent dat het jeugdparket geen andere praktijken handhaven dan deze voorzien in de wet (D'hondt, 2007). Het parket kan, zoals hoger aangegeven werd, de zaak klasseren zonder gevolg, een herstelrechtelijk aanbod doen, de onderzoeksrechter vatten, dan wel de jongere voor de jeugdrechter brengen. Een gemeenschapsdienst of leerproject is op parketniveau met andere woorden niet (langer) mogelijk. Het feit dat een herstelrechtelijk aanbod voorgesteld - en dus niet opgelegd - kan worden, vormt in dit kader geen probleem⁹³. Ook in de voorlopige fase kunnen - opnieuw in het licht van het vermoeden van onschuld - enkel maatregelen van

⁹³ Voor Van der Musselen (2007) is het daarentegen wel problematisch dat de fout van de dader die instemde met een herstelbemiddeling onweerlegbaar wordt vermoed (art. 47 Jeugdwet). Deze regel, vervat in artikel 47 Jeugdwet, vormt een inbreuk op de regel dat men niemand kan dwingen om zichzelf te beschuldigen en op het vermoeden van onschuld. Bovendien onzegt dit artikel de minderjarige zijn recht op verdediging, gezien verweer ten aanzien van de beweerdte inbreuken en betichtingen onmogelijk wordt door het onweerlegbaar vermoeden van schuld.

bewaring of onderzoek opgelegd worden (D'hondt, 2007). Voorlopige maatregelen mogen, overeenkomstig artikel 52 van de Jeugdwet, enkel voor een zo kort mogelijke duur genomen worden en slechts wanneer de finaliteit op geen andere manier kan worden bereikt. Zij mogen nooit genomen worden met het oog op de onmiddellijke bestraffing, noch met het oog op de uitoefening van enige vorm van dwang. Aan de (goede) bedoeling van de wetgever kan echter worden getwijfeld. In de Senaatsbespreking geeft de minister toe dat de mogelijkheid om een prestatie van algemeen nut in de voorlopige fase op te leggen, behouden blijft om zo snel mogelijk te kunnen optreden, wat duidelijk iets anders is dan een maatregel van onderzoek (Decock, 2007). Ook wat de leerprojecten betreft, kan de vraag gesteld worden in hoever het om onderzoeksmaatregelen gaat. Het leerproject is veeleer, en zelfs bij uitstek, een maatregel met een pedagogische finaliteit (Decock, 2012b).

Het vermoeden van onschuld is als principe, volgens Decock (2012b), dan ook onderuitgehaald. Zowat alle maatregelen die de jeugdrechter ten gronde kan nemen, kunnen immers ook genomen worden in de onderzoeksfase als voorlopige maatregel. Het zijn lang niet altijd *stricto sensu* maatregelen van bewaring of onderzoek. De jeugdrechter mag bovendien in de voorlopige fase, volgens een uitspraak van het Grondwettelijk Hof van 13 maart 2008, geen overwegingen maken over schuld of onschuld, aangezien hij daarover moet beslissen in de procedure ten gronde en dat, op dat ogenblik, in alle onafhankelijkheid moet kunnen doen (Put, 2010). Ook bij deze onafhankelijkheid kunnen vragen gesteld worden. In hoever zal een jeugdrechter die reeds een voorlopige maatregel ten aanzien van een minderjarige oplegde, immers nog in alle onafhankelijkheid in de fase ten gronde een oordeel kunnen vellen over de schuld of onschuld van de betreffende minderjarige? De kans dat de minderjarige alsnog ten gronde wordt vrijgesproken, is uiterst miniem (Decock, 2012b)⁹⁴. Het feit dat eenzelfde jeugdrechter zowel uitspraak doet in de voorlopige fase, als in de fase ten gronde en tevens ook de verdere uitvoering opvolgt, kan in dit kader problematisch genoemd worden (Decock, 2012).

⁹⁴ In dit kader wordt in het volwassenenstrafrecht geregeld vastgesteld dat een onderzoeksrechter voldoende aanwijzingen van schuld ziet om een aanhoudingsbevel uit te schrijven, waarna de rechter ten gronde toch nog twijfelt over schuld of onschuld en op grond van die twijfel vrijspreekt (Decock, 2012b).

3.3. De visie van de wetgever getoetst aan de jeugdrechtmodellen

In wat volgt wordt per cluster - daderbeeld, opgelegde maatregel en proceskenmerken - bekeken bij welk jeugdrechtmodel of welke jeugdrechtmodellen de hoger geschetste visie van de wetgever al dan niet aansluit. Telkens wordt vooreerst aangegeven hoe er vanuit de theoretische jeugdrechtmodellen invulling aan de onderscheiden criteria gegeven wordt. Vervolgens wordt de visie van de wetgever geplaatst tegenover de theorie. Voorafgaand dient opgemerkt te worden dat de visie van de wetgever niet steeds duidelijk geëxpliciteerd is en - mede daardoor - ook niet steeds even gemakkelijk te vatten is in termen van een of meer jeugdrechtmodellen.

3.3.1. Daderbeeld

3.3.1.1. Daderbeeld volgens de jeugdrechtmodellen

- In het beschermingsmodel wordt de dader gezien als iemand met problemen waarvan het gepleegde delict een veruitwendiging vormt. Er wordt uitgegaan van een verontschuldigende benadering. De dader wordt niet verantwoordelijk geacht voor de feiten die hij pleegde en wordt evenmin aangesproken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Hoogstens wordt hij gevraagd om zijn medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen.
- In het straf- of retributief model wordt uitgegaan van een negatief mensbeeld waarbij de dader gezien wordt als iemand die bewust en uit eigenbelang de wet overtreden heeft, met andere woorden als een calculerende of berekende dader. De dader draagt verantwoordelijkheid voor wat hij gedaan heeft en moet daarvoor boeten. Hij wordt niet aangesproken op het 'actief' opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Hij dient zijn straf 'passief' te ondergaan.
- In het herstelmodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.

- In het sanctiemodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid, zij het een verminderde, voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te (leren) nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.
- In het risicomanagementmodel wordt de dader gezien als behorend tot een risicogroep en als een groot of minder groot gevaar of risico voor de samenleving. Er wordt uitgegaan van een verantwoordelijke dader die niet aangesproken wordt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Van de dader wordt wel verwacht dat hij zijn medewerking aan de opgelegde interventie verleent.

3.1.1.2. Daderbeeld: de visie van de wetgever getoetst aan de modellen

Wat het onderliggende beeld van de jonge dader betreft, sluit de visie van de wetgever in de eerste plaats aan bij het beschermingsmodel. Het delinquent gedrag van jongeren wordt immers gezien als een signaal of veruitwendiging van een onderliggende problematiek of gevaarsituatie. Jongeren worden ook gezien als 'mensen in wording' die nog in een staat van ontwikkeling en afhankelijkheid verkeren en extra bescherming behoeven. Daartoe dient in bijzondere waarborgen voorzien te worden. Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het herstel- en sanctiemodel. Impliciet lijkt de wetgever er immers van uit te gaan dat jongeren competenties hebben en hier ook op aangesproken mogen (moeten) worden. De wet voorziet immers in diverse mogelijkheden voor jongeren om zelf initiatief te nemen en verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot de gevolgen van hun daden. Naast het feit dat jongeren beschermd moeten worden, wordt in de Voorafgaande titel van de wet ook de nadruk gelegd op het hoor- en participatierecht van jongeren. In derde instantie sluit de visie van de wetgever voor een beperkte groep jongeren - zogenaamd 10 % van de jongeren die voor de jeugdrechter moeten verschijnen - aan bij het straf- of risicomanagementmodel. Het gaat om een groep van jongeren waarvan gezegd wordt dat ze ernstige misdrijven plegen en/of blijven recidiveren. Ze zouden ook niet (meer) vatbaar zijn voor bescherming en/of hulpverlening. Dat ze meer doelbewust misdrijven plegen, dan wel eerder een potentieel gevaar of risico voor de samenleving vormen, wordt niet zo expliciet gesteld, waardoor het moeilijk te zeggen valt bij welk jeugdrechtsmodel het geschetste beeld het beste aansluit. Het feit dat de minister aangeeft dat er ten aanzien

van de betreffende groep jongeren geen straffeloosheid mag heersen, pleit eerder in de richting van het strafmodel.

Met betrekking tot verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten, sluit de visie van de wetgever aan bij het sanctiemodel. Jongen dragen verantwoordelijkheid voor de feiten die ze plegen, zij het dat het een verminderde verantwoordelijkheid betreft. Jongeren worden immers gezien als 'mensen in wording', die nog moeten groeien naar verantwoordelijkheid. Ze mogen geenszins gelijk gesteld worden met meerderjarigen wat de mate van verantwoordelijkheid betreft. Ze lijken met andere woorden wat respijt van de wetgever te krijgen. Enkel de 10 % jongeren die niet meer vatbaar zouden zijn voor het jeugd(beschermings)recht, worden geacht vroegrijp te zijn en de volledige verantwoordelijkheid voor hun daden te dragen. Met betrekking tot deze groep sluit de visie van de wetgever aan bij het strafmodel.

Wat het actief opnemen van verantwoordelijkheid ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving betreft, sluit de visie van de wetgever aan bij het herstel- en sanctiemodel. De wet voorziet immers in heel wat mogelijkheden - waaronder het geschreven project, het herstelrechtelijk aanbod en de prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut - voor de jongere om actief verantwoordelijkheid op te nemen. Aan deze afhandelingsvormen dient bovendien prioriteit gegeven te worden. Responsabilisering en herstel zijn sleutelnoties zijn in de wet. De visie van de wetgever lijkt op het eerste gezicht niet aan te sluiten bij het beschermings- en risicomanagementmodel. Nergens wordt immers expliciet aangegeven dat van de jongeren verwacht wordt dat ze hun medewerking aan de opgelegde hulp of interventie verlenen. De maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding waarin de wet voorziet en die 'met dwang' opgelegd kunnen worden, laten echter veronderstellen dat jongeren, als de betreffende maatregelen opgelegd worden, verwacht worden hieraan mee te werken. In dat opzicht sluit de visie van de wetgever impliciet ook aan bij het beschermingsmodel. Tot slot lijkt de wetgever niet uit te gaan van het louter passief ondergaan van de opgelegde straf, in lijn met het strafmodel. Enkel in het kader van de uithandengeving wordt gesteld dat de betrokken jongeren voor de uitgebreide jeugdrechtbank dienen te verschijnen en vervolgens berecht worden volgens het gewone strafrecht, en dus een straf opgelegd krijgen. Deze kan uiteraard diverse vormen aannemen⁹⁵, waarvan enkele ook de actieve inbreng van de dader veronderstellen.

⁹⁵ Het kan onder meer gaan om een werkstraf, een effectieve gevangenisstraf, probatie-uitstel of probatie-opschorting.

In onderstaande tabel wordt getracht om schematisch weer te geven bij welk model de visie van de wetgever aansluit. Een plusteken (+) wijst er op dat de invulling van de wetgever aansluit bij de invulling van het theoretisch model. Een +/- wil zeggen dat de visie van de wetgever in beperkte mate aansluit bij het betreffende model. Indien de tekens tussen haakjes staan, dan betekent dit dat het eerder om een impliciete visie gaat. Op basis van de beschikbare informatie zou, wat het daderbeeld betreft, gesteld kunnen worden dat de visie van de wetgever aansluit bij meerdere jeugdrechtmodellen, zijnde het sanctie-, herstel- en beschermingsmodel. Voor de zogenaamde 10% van de jongeren die in aanmerking komen voor de uithandengeving sluit de visie van de wetgever aan bij het strafmodel.

Tabel 23. Daderbeeld: visie van de wetgever getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Perceptie van de jonge dader	+	(+/-) (voor 10% van de jongeren)	(+)	(+)	
Verantwoordelijkheid tav de feiten		+	+		
Verantwoordelijkheid opnemen	(+)		+	+	

3.3.2. Opgelegde maatregel

3.3.2.1. Opgelegde maatregel in theorie

- In het beschermingsmodel staat de persoon van de dader centraal. Het delict op zich is onbelangrijk en vormt hoogstens de aanleiding voor de tussenkomst. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het inspelen op de individuele noden en behoeften van de jonge dader en onrechtstreeks op het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van maatregelen die tot doel hebben de dader te helpen, behandelen, heropvoeden en/of beschermen. Het gaat om sterk geïndividualiseerde maatregelen die van onbepaalde duur zijn en duren tot het vooropgezette doel bereikt wordt. De reactie staat niet in verhouding tot het gepleegde delict, maar is gelieerd aan de onderliggende problemen en behoeften van de jonge dader.
- In het straf- of retributief staat het delict (de daad) centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde

morele balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van straffen die de volgende doelen beogen: morele afkeuring, vergelding, individuele en algemene afschrikking en morele hervorming (het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader). Straffen zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.

- In het herstelmodel staat de aangerichte schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstel van een verstoorde sociale balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt bij voorkeur door middel van een informeel en vrijwillig herstelrechtelijk proces, met als doel het herstel van de aangerichte morele en materiele schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. De duur is flexibel en afhankelijk van wat er uit herstelrechtelijk proces naar voren komt.
- In het sanctiemodel staat het delict centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde rechtsorde en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van sancties die de volgende doelen beogen: duidelijke normstelling en het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader. Sancties zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.
- In het risicomanagementmodel staat risico-inschatting centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van interventies die inspelen op specifieke risicofactoren en die zo effectief mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie. Het gaat om geïndividualiseerde maatregelen die in verhouding staan tot het ingeschatte gevaar en duren zolang er zich een risico of gevaar vormt.

3.3.2.2. Opgelegde maatregel: de visie van de wetgever getoetst aan de modellen

Wat de focus betreft, sluit de visie van de wetgever in eerste instantie aan bij het beschermingsmodel. De schijnwerpers zijn immers gericht op de minderjarige dader en de aanpak van zijn achterliggende problemen. De jeugdrechter dient bij het opleggen van maatregelen rekening te houden met de persoonlijkheid, maturiteitsgraad, leefomgeving en veiligheid van de betrokken minderjarige. Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het sanctie- en strafmodel. De focus gaat immers niet alleen uit naar de jongere en zijn achterliggende problemen, maar ook naar de feiten en de reactie op de

feiten. De jeugdrechter dient immers bij het nemen en motiveren van zijn beslissing, volgens de wet, ook rekening te houden met de ernst en de omstandigheden van het misdrijf. Hoewel in de wet uitdrukkelijk sprake is van 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding' worden bepaalde maatregelen tussen de lijnen door ook, of vooral, als sancties of sanctionerend aanzien.

Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het herstelmodel. Aan herstelrechtelijke afhandelingsvormen dient immers prioriteit gegeven te worden en de jeugdrechter dient bij het nemen van zijn beslissing ook rekening te houden met de schade en de gevolgen voor het slachtoffer. De wijze waarop de herstelfilosofie in de wet ingeschreven wordt, doet echter vragen rijzen bij de (ware) intentie van de wetgever. Krijgt het herstelrecht immers een prioritaire plaats omwille van (het belang van) het herstellen van de aangerichte schade, dan wel omwille van het mogelijke pedagogische effect op de jonge dader? Tot slot sluit de visie van de wetgever, zij het meer impliciet en in beperkte mate, ook aan bij het risicomanagementmodel. De jeugdrechter dient immers bij het nemen van zijn beslissing ook rekening te houden met de openbare veiligheid. Tevens zal de jeugdrechter, zeker als er sprake is van ernstige feiten, ook een inschatting moeten maken van de kans op hervatting om te beslissen of de jongere al dan niet (verder) geplaatst moet worden en/of de instelling mag verlaten.

Wat de doelen betreft, sluit de invulling van de wetgever in de eerste plaats aan bij het beschermingsmodel. De wet bepaalt uitdrukkelijk dat de rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen doelstellingen nastreeft inzake opvoeding en resocialisatie. In de wet wordt verder gesproken van maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding. Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het herstelmodel. In het kader van de herstelgerichte afhandelingsvormen wordt zeer uitdrukkelijk zowel in de wet zelf, als in de begeleidende documenten, melding gemaakt van het doel van herstel.

Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het sanctiemodel. In de begeleidende documenten bij de wet wordt immers meermaals aangegeven dat jongeren zich bewust moeten worden van hun daden en de leefregels moeten aanleren die in de maatschappij gelden. Ook op parketniveau wordt uitdrukkelijk voorzien in de herinnering aan de wet. De visie van de wetgever sluit in beperkte mate aan bij het strafmodel. Noch in de wet, noch in aanverwante documenten wordt gesproken van het doel van bestraffen of vergelden, tenzij impliciet in het kader van de uithandengeving. Ook afkeuring of afschrikking wordt niet als doel naar voor geschoven, zij het dat afkeuring impliciet vervat zit in een berisping en afschrikking mogelijk wel beoogd wordt met een

waarschuwing op parketniveau. Tot slot sluit de visie van de wetgever in beperkte mate aan bij het risicomanagementmodel. In beperkte mate, aangezien er immers nergens sprake is van maatregelen die effectief moeten zijn in termen van criminaliteitspreventie en die rechtstreeks inspelen op die (risico)factoren die gelieerd worden aan delinquent gedrag van jongeren. De enige uitzondering hierop vormt de onmiddellijke bescherming of beveiliging van de maatschappij door middel van een gesloten plaatsingsmaatregel, die effectief is zolang de maatregel loopt.

Wat het uiteindelijke na te streven doel betreft, is de wetgever minder duidelijk. Het enige algemeen doel waarnaar verwezen wordt is het voorkomen van criminaliteit, een doel dat rechtsreeks of onrechtstreeks aan alle jeugdrechtmodellen verbonden kan worden. De middelen die daartoe ingezet worden, verschillen van model tot model. Op basis van de beschikbare informatie lijkt de wetgever vooral, in de lijn van het beschermingsmodel, uit te gaan van de idee dat door te werken aan de onderliggende problemen van jongeren (onrechtstreeks) ook aan criminaliteitspreventie gedaan wordt. Zo wordt in dit kader onder meer gesteld dat er in de lijn van de geest van de wet van 1965 maatregelen uitgewerkt moeten worden ter versterking van het grondrecht op opvoeding en ter voorkoming van recidive. Daarnaast kan verondersteld worden dat doelen als normstelling, afkeuring, afschrikking, bewustmaking, beveiliging en mogelijk ook herstel, tussendoelen (of middelen) zijn die er finaal op gericht zijn om jongeren ervan te weerhouden verdere delicten te plegen. In dit opzicht sluit de visie van de wetgever impliciet ook aan bij de andere jeugdrechtmodellen.

Met betrekking tot het proportionaliteitsbeginsel, kan worden gesteld dat de invulling van de wetgever op het eerste gezicht aansluit bij het straf- en sanctiemodel. Zo dient de jeugdrechter bij het nemen en motiveren van zijn beslissing rekening te houden met de ernst en omstandigheden van het delict. Ook zijn bepaalde (plaatsings)maatregelen gekoppeld aan criteria inzake de ernst van het misdrijf. Het proportionaliteitsprincipe wordt echter op verschillende manieren onderuitgehaald. Zo dient de jeugdrechter niet alleen - of niet in eerst instantie - rekening te houden met de ernst van de feiten, maar ook met andere beslissingsfactoren, waaronder de persoonlijkheid en leefomgeving van de jongere. Tevens kunnen maatregelen 'te allen tijde' aangepast worden aan de evolutie van de jongere en zijn omgeving. Er wordt met andere woorden niet voorzien in een duidelijk afgebakende en proportionele reactie op de feiten. De visie van de wetgever sluit op dit vlak dus niet aan bij het straf- en sanctiemodel, noch bij het herstelmodel, maar wel bij het beschermingsmodel. In zekere beperkte kan ook aansluiting gevonden worden bij het risicomanagementmodel. Een gesloten

plaatsingsmaatregel kan immers, zij het uitzonderlijk, verlengd worden, zolang de jongere gevaarlijk gedrag stelt voor hemzelf of voor anderen en er een (mogelijke) kans is op herval. In de lijn van het voorgaande kan ook wat de duur betreft, aangegeven worden dat de visie van de wetgever aansluit bij het beschermingsmodel en in beperkte mate ook bij het risicomanagementmodel. Hoewel de jeugdrechter steeds de maximale duur van de opgelegde maatregel moet bepalen, kunnen maatregelen te allen tijde aangepast worden aan de evolutie van de jongere. Tevens kan een maatregel, zij het uitzonderlijk, ook verlengd worden in functie van het gevaar of risico dat de jongere vormt.

Samengevat zou gesteld kunnen worden dat ook wat de opgelegde maatregel betreft, de visie van de wetgever aansluit bij meerdere jeugdrechtmodellen, het beschermingsmodel in het bijzonder.

Tabel 24. Opgelegde maatregel: visie van de wetgever getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Focus	+	+	+	+	(+/-)
Doelen	+	(+/-)	+	+	+/-
Algemeen doel	+	(+)	(+)	(+)	(+)
Proportionaliteit	+				+/-
Duur	+				+/-

3.3.3. Proceskenmerken

3.3.3.1. Proceskenmerken in theorie

- In het beschermingsmodel wordt een centrale rol toegekend aan de sociale dienst en alle andere actoren die informatie aanreiken over de jonge dader. Niet de waarheid omtrent de feiten, maar de waarheid omtrent de jongere staat centraal. Van alle partijen, waaronder ook de advocaat, wordt verwacht dat ze optreden 'in het belang van de minderjarige'. Er wordt in hoofdzaak over zijn hoofd en in zijn belang beslist. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Het belang van de jongere primeert.
- In het strafmodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele proceswaarborgen zijn van groot belang.

- In het herstelmodel staat het slachtoffer centraal. De voorkeur gaat uit naar een informeel, buitengerechtelijk proces waar het delict (of conflict) terug in handen van de betrokken actoren - het slachtoffer en de dader - gegeven wordt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang.
- In het sanctiemodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van groot belang
- In het risicomanagementmodel wordt een centrale rol toegekend aan gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen en informatie aanreiken omtrent het (potentieel) gevaar dat de dader vormt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Wat primeert is het voorkomen van criminaliteit en de veiligheid van de maatschappij.

3.3.3.2. Proceskenmerken: de visie van de wetgever getoetst aan de modellen

Wat de centrale actoren betreft, sluit de wetgever in de eerste plaats aan bij het beschermingsmodel. Aan de sociale dienst wordt een centrale rol toegekend. De wet voorziet immers in een voorlopige fase die er op gericht is de jeugdrechter onderzoek te laten verrichten naar de persoonlijkheid en het milieu van de jongere. Dit maatschappelijk onderzoek wordt uitgevoerd door de sociale dienst die de jeugdrechter ook adviseert over de meest gewenste maatregel en deze ook verder uitwerkt. De sociale dienst volgt de jongere ook verder op en informeert de jeugdrechter over zijn evolutie. Daarnaast kan ook aansluiting gevonden worden bij het straf- en sanctiemodel. De wetgever stelt immers expliciet dat de advocaat een centrale rol heeft. Elke keer dat de minderjarige voor de jeugdrechter verschijnt, geniet hij de bijstand van een advocaat. Daarnaast kan de advocaat de minderjarige ook raad geven en bijstaan in het kader van een herstelrechtelijk proces. De visie van de wetgever sluit in beperkte mate aan bij het herstelmodel. Enerzijds verwijzen tal van bepalingen in de wet en de begeleidende documenten naar het slachtoffer en diens rechten en belangen. Bij het nemen van een beslissing dient de jeugdrechter ook rekening te houden met de schade en de gevolgen voor het slachtoffer. Tevens krijgt de herstelfilosofie een prioritaire plaats. Anderzijds is de visie van de wetgever in zeker opzicht ook contradictorisch te noemen. Hoewel het slachtoffer een centrale rol krijgt, kan het slachtoffer zijn eigen zaak niet zelf aanhangig maken bij de jeugdrechtbank. Enkel als het jeugdparket een zaak ten gronde brengt, kan

het slachtoffer zich burgerlijke partij stellen en een schadevergoeding eisen. De bescherming van de minderjarige jongere lijkt zo te primeren op de belangen van het slachtoffer. Tot slot kan gesteld worden dat de visie van de wetgever niet aansluit bij het risicomanagementmodel. Er is immers geen rol weggelegd voor gerechtelijke experts die aan risico-taxatie doen.

Wat het recht op de bijstand van een advocaat en het recht om gehoord te worden betreft, sluit de visie van de jeugdrechter aan bij het straf- en sanctiemodel. Beide proceswaarborgen zijn formeel gewaarborgd. Telkens een jongere voor de jeugdrechter verschijnt, dient hij bijgestaan te worden door een advocaat. Als een jongere geen advocaat heeft, wordt er ambtshalve en volledig kosteloos een advocaat toegewezen. In het geval er sprake is van tegenstrijdige belangen krijgt de jongere een andere advocaat toegewezen dan de advocaat waarop de ouders een beroep doen. Het enige minpunt is dat de instelling van advocaten voor minderjarigen niet bij wet geregeld is. Ook het hoorrecht van minderjarigen is formeel gewaarborgd. Jongen boven de 12 jaar die voor de jeugdrechter verschijnen, dienen verplicht gehoord te worden alvorens de jeugdrechter een beslissing kan nemen. Het hoor- en participatierecht van jongeren is ook uitdrukkelijk opgenomen in de Voorafgaande titel van de wet. De wet voorziet verder in diverse mogelijkheden die de jongere een meer actieve rol geven bij de afhandeling van het delict, wat in feite ook aansluit bij het herstelmodel. In de wet zijn daarnaast ook tal van bepalingen opgenomen die betrekking hebben op het (beter) informeren van de jongere. Zo voorziet de wet in een (bijzondere) motivatieplicht voor de jeugdrechter. Tevens dienen de afschriften van de beschikkingen en van de vonnissen onmiddellijk ter zitting aan de jongere overhandigd te worden.

Wat het vermoeden van onschuld - tot slot - betreft, lijkt de visie van de wetgever in eerste instantie aan te sluiten bij het straf- en sanctiemodel. Vanuit het oogpunt van het vermoeden van onschuld worden de mogelijkheden van het jeugdparket immers exhaustief omschrijven in de wet. Ook wat de voorlopige fase betreft, wordt gesteld dat maatregelen enkel genomen mogen worden met het doel van bewaring en onderzoek. Heel wat maatregelen die de jeugdrechter ten gronde kan nemen, kunnen echter ook genomen worden in de voorlopige fase en zijn niet altijd *stricto sensu* maatregelen van beveiliging of onderzoek. In de voorlopige fase mag de jeugdrechter bovendien nog geen overwegingen maken wat schuld of onschuld betreft, omdat hij dit in alle onafhankelijkheid in de fase ten gronde zou kunnen doen. Dit roept echter de nodige vragen op. Het feit dat ten aanzien van minderjarigen, vanuit een beschermingsfilosofie, eenzelfde jeugdrechter in alle fasen van de procedure uitspraak doet, kan in het kader

van het vermoeden van onschuld problematisch genoemd worden. In dit opzicht sluit de visie van de wetgever dan ook aan bij het beschermingsmodel. In zeker opzicht zou gesteld kunnen worden dat de visie van de wetgever ook aansluit bij het risicomanagementmodel. In de voorlopige fase kunnen er immers maatregelen van beveiliging genomen worden, zonder dat de schuld van de minderjarige vaststaat. De Wet Voorlopige Detentie bepaalt wel dat er voldoende ernstige aanwijzingen van schuld moeten zijn, een voorwaarde die echter niet geldt indien het een voorlopige plaatsing in een gemeenschapsinstelling betreft.

Samengevat zou gesteld kunnen worden dat wat de proceskenmerken betreft de visie van de wetgever vooral lijkt aan te sluiten bij het sanctie- en strafmodel en in tweede instantie bij het beschermings- en deels ook bij het herstelmodel.

Tabel 25. Proceskenmerken: visie van de wetgever getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Centrale actoren	+	+	+	+/-	
Rechtsbijstand		+	+		
Hoorrecht		+	+	+	
Vermoeden van onschuld	+				(+)

4. De balans opgemaakt

Op basis van tabel 26, waarin een algemeen overzicht gegeven wordt, kan - niet geheel onverwacht - besloten worden dat de visie van de wetgever niet consequent in de lijn van één jeugdrechtsmodel ligt, maar aansluit bij meerdere jeugdrechtsmodellen.

De visie van de wetgever laat zich in de eerste plaats kenmerken door elementen uit het beschermingsmodel. Dit is niet zo verwonderlijk aangezien de wetgever er bij de hervorming van 2006 uitdrukkelijk voor koos om de beschermingsfilosofie van 1965 niet integraal ter discussie te stellen. De minderjarige dader staat nog steeds grotendeels centraal. Zijn delinquent gedrag wordt gezien als een signaal of veruitwendiging van een onderliggende problematiek, die aangepakt moet worden door middel van maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding, die met dwang opgelegd worden en waaraan de jongere zijn medewerking dient te verlenen. De minderjarige wordt ook gezien als een mens in wording die extra bescherming behoeft. Doelen die expliciet, dan wel meer impliciet vooropgezet worden, zijn dan ook bescherming, opvoeding, behandeling, begeleiding en resocialisatie, hetgeen onrechtstreeks moet bijdragen tot het voorkomen

van criminaliteit. De maatregelen zijn gerelateerd aan de onderliggende problematiek en duren zolang er problemen en/of noden zijn. De sociale dienst is nog steeds de rechterarm van de jeugdrechter die hem informeert over de (evolutie van de) persoon van de minderjarige en zijn omgeving en de jongere ook verder opvolgt. Vanuit de beschermingsfilosofie is het eenzelfde jeugdrechter die oordeelt in alle fasen van de procedure, wat problematisch genoemd kan worden in het kader van het vermoeden van onschuld. Tevens zijn tal van maatregelen in de voorlopige fase mogelijk die verder reiken dan onderzoek en beveiliging.

Naast het beschermingsmodel, bevat de wet ook elementen die aansluiten bij het sanctiemodel. Deze vaststelling is niet zo vreemd. Bij de hervorming van de wet werd immers gesteld dat er gestreefd werd naar een evenwicht tussen beschermen en sanctioneren. Naast de persoon van de minderjarige hebben ook de feiten een expliciete plaats. Zo dient de jeugdrechter bij het nemen van zijn beslissing, ook rekening te houden met de ernst en de omstandigheden van het misdrijf. In de wet - en ook in de aanverwante documenten - wordt tevens verwezen naar doelen als het stellen van de norm en het bewust maken van de jongere van zijn daden. Jongeren worden eveneens verantwoordelijk geacht voor de feiten die ze plegen, zij het dat ze op dit vlak geenszins gelijk gesteld mogen worden met meerderjarigen. Jongeren worden tot slot aangespoord om actief hun verantwoordelijkheid op te nemen. Daarnaast zijn ook een aantal proceswaarborgen uitdrukkelijk gewaarborgd in de wet, waaronder het hoorrecht en het recht op de bijstand van een advocaat. Tevens krijgt laatstgenoemde een centrale rol toebedeeld.

Aangezien het strafmodel en het sanctiemodel op een aantal criteria niet kunnen worden onderscheiden, kan ook geargumenteed worden dat er in de wet elementen terug te vinden zijn die verwijzen naar het strafmodel, in het bijzonder wat de rechtswaarborgen en de focus op de feiten betreft. Op andere vlakken sluit de visie van de wetgever niet aan bij dit model. Wat de doelen betreft, is er bijvoorbeeld geenszins sprake van bestraffen of vergelden, met uitzondering dan van de (beperkte) groep jongeren die uithanden gegeven wordt, en slechts in (zeer) beperkte mate en eerder impliciet van afkeuring en afschrikking. Ook dienen jongeren hun straf niet passief te ondergaan.

Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het herstelmodel. De hervorming was er ook uitdrukkelijk op gericht de groeiende herstelrechtelijke praktijken wettelijk te verankeren. Er dient zelfs volgens de wetgever prioriteit aan gegeven te worden, wat enigszins contradictorisch is met de centrale rol die aan de minderjarige dader toegekend

wordt. De jeugdrechter dient bij het nemen van zijn beslissing, naast de minderjarige en de feiten, 'ook' rekening te houden met de schade en de gevolgen voor het slachtoffer. Ook het doel van herstel wordt expliciet in de wet ingeschreven. De wijze waarop het herstelrecht in de wet geformuleerd wordt en de toch nog, in zeker opzicht, zwakke positie van het slachtoffer, die zijn zaak niet zelf aanhangig kan maken bij de jeugdrechter, doen echter vragen rijzen bij de ware intentie van de wetgever om herstel een prioritaire plaats te geven. De vraag kan gesteld worden in hoever de focus van de wetgever in wezen uitgaat naar het terug in handen geven van het delict (conflict) aan de betrokken partijen met het oog op het herstellen van de aangerichte morele en materiële schade ten aanzien van het slachtoffer, dan wel eerder naar het bewust maken of - meer algemeen - naar het opvoeden en responsabiliseren van de jongere dader door middel van een herstelrechtelijk proces.

Tot slot blijkt de visie van de wetgever in beperkte mate en eerder impliciet ook aan te sluiten bij het risicomanagementmodel. In beperkte mate in die zin dat er geenszins sprake is van gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen - al dan niet gebruik makend van actuariële technieken -, noch van maatregelen die zo effectief mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie en die specifiek inspelen op die factoren die als risicofactoren aanzien worden. Impliciet zijn er in de wet toch een aantal bepalingen aanwezig die verwijzen naar het risicomanagementmodel. Zo dient de jeugdrechter bij het nemen van zijn beslissing ook rekening te houden met de openbare veiligheid. De rechtsbedeling ten aanzien van minderjarigen streeft, zo wordt in de Voorafgaande titel van de wet gesteld, doelstellingen na inzake opvoeding, verantwoordelijkheidszin, resocialisatie én bescherming van de maatschappij. Tevens zijn er in de wet een aantal specifieke maatregelen ter bescherming van de maatschappij voorzien. Deze maatregelen kunnen opgelegd (en verlengd) worden indien de jongere getuigt van gevaarlijk gedrag voor hemzelf of voor anderen en er een mogelijke kans is op herval, wat inhoudt dat er in zeker opzicht ook aan risico-inschatting gedaan moet worden.

Tabel 26. Algemeen overzicht: de visie van de wetgever getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Perceptie van de jonge dader	+	(+/-) (voor 10% van de jongeren)	(+)	(+)	
Verantwoordelijkheid tav de feiten			+		+/-
Verantwoordelijkheid opnemen	(+)		+	+	
Focus	+	+	+	+	(+/-)
Doelen	+	(+/-)	+	+	+/-
Algemeen doel	+	(+)	(+)	(+)	(+)
Proportionaliteit	+				+/-
Duur	+				+/-
Centrale actor	+	+	+	+/-	
Rechtsbijstand		+	+		
Hoorrecht		+	+	+	
Vermoeden van onschuld	+				(+)

Kortom: de Belgische Jeugdwet is een heel hybride wet met zeer uiteenlopende en concurrerende doelstellingen (Put, 2007). De wet getuigt geenszins van een consistente visie op de aanpak van jeugddelinquentie. Er is in feite ‘voor elck wat wils’ (Decock, 2006). Volgens De Smet (2010) is het bijzonder jammer dat de wetgever geen duidelijke knoop inzake de modellen heeft doorgehakt. Uit elk model worden ingrediënten gefilterd en met elkaar vermengd. Alleen bestaat er, aldus de auteur, geen duidelijk recept om deze cocktail op smaak te brengen. De jeugdrechter dient voorkeur te geven aan het herstelmodel, maar nergens wordt bepaald in welke gevallen hij kan overstappen naar het beschermings- of sanctiemodel. Zo is het bijvoorbeeld niet duidelijk of de jeugdrechter een herstelaanbod mag verwerpen wegens de ernst van het misdrijf of de noodzaak van verdere begeleiding van de minderjarige. Het gevaar bestaat, aldus De Smet (2010), dat elke samenhang verdwijnt en alles afhangt van de opvatting van de jeugdrechter over criminaliteit, wat nefast is voor het vertrouwen in het gerecht. Ook andere auteurs wijzen er op dat de deur wordt opengezet naar een weinig coherente en eenduidige rechtspraak en dat het voor een groot stuk aan de actoren op het terrein is om de modellenstrijd in hun concrete praktijk te beslechten (Dumortier, 2007; Geudens, 2004).

Hoe de Belgische jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk omgaan met deze hybride wet en daarin keuzen maken, komt in hoofdstuk V uitgebreid aan bod. Vooreerst wordt in een volgend hoofdstuk verslag gedaan van de verkenningstocht doorheen de *sentencing* literatuur.

HOOFDSTUK IV. EEN VERKENNINGSTOCHT DOORHEEN HET *SENTENCING* LANDSCHAP

1. Inleiding

In hoofdstuk II werd er op gewezen dat jeugdrechtsmodellen vooral gebruikt worden om jeugdrechtsystemen te vergelijken, om evoluties doorheen de tijd in kaart te brengen of in het kader van een meer fundamenteel debat, en niet om de concrete straftoematingspraktijk aan te toetsen. Het eigen onderzoek stelt dit wel tot doel en is in die zin dan ook vernieuwend. Er is echter wel al heel wat onderzoek verricht met betrekking tot gerechtelijke besluitvorming (*sentencing*). In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van een verkenningstocht doorheen de *sentencing*-literatuur. In een eerste punt wordt een algemeen overzicht gegeven van de belangrijkste onderzoeksthema's, de verschillende onderzoeksbenaderingen en gehanteerde methoden. Tevens wordt ingegaan op enkele onderzoeksresultaten, waarbij het geenszins de bedoeling is om exhaustief te zijn. In een tweede punt wordt daarentegen wel op een meer exhaustieve wijze ingegaan op bestaand onderzoek inzake besluitvorming van Belgische jeugdrechters (of jeugdmagistraten).

2. *Sentencing* in vogelvlucht

Om een zicht te krijgen op de bestaande literatuur werd in eerste instantie vertrokken van een aantal overzichtsartikelen, reviews of literatuuroverzichten in ander onderzoek (Beyens, 2000; Beyens & Van Hamme, 2008; Cappon & Vander Laenen, 2011; Franssens, Put & Deklerck, 2010; Goethals & Beyens, 2002; Van Hamme & Beyens, 2007). Dit leverde een eerste algemeen beeld op van het *sentencing*-landschap. In tweede instantie werden bijkomend artikels en primaire bronnen opgezocht, waarbij gebruik gemaakt werd van het elektronisch opzoekingsstelsel Limo⁹⁶. De verkennende literatuurstudie is vanuit een brede kijk gebeurd en spitste zich niet enkel toe op gerechtelijke besluitvorming ten aanzien van minderjarige daders. De bedoeling was vooral een zicht te krijgen op reeds bestaande kennis. Dit laat het enerzijds toe om het

⁹⁶ Er werd gezocht op specifieke, voor het eigen onderzoek relevante topics of combinaties van topics, waaronder *sentencing*, *decision making*, *youth court (judge)*, *juvenile court (judge)*, *tribunal pour enfants*, *juge des enfants*, *traitement judiciaire*, *goals*, *orientations*, *punishment*, *advocate(s)*, *avocat(s)*, *lawyer(s)*, *social service(s)*.

eigen onderzoek in een breder perspectief te plaatsen. Anderzijds vormde de literatuurstudie ook een belangrijke inspiratiebron bij de opzet van het eigen empirisch onderzoek.

2.1. Ongelijkheden in de straftoemeting

Een verkenning van de *sentencing*-literatuur leert al heel snel dat het bestaande onderzoek zeer omvangrijk en uitgebreid is. Hoewel er een grote diversiteit aan benaderingen en methodes gehanteerd wordt, vertrekt de overgrote meerderheid van het straftoemetingsonderzoek vanuit de idee van de (vastgestelde) dispariteit⁹⁷ in de straftoemeting, die haar wortels heeft in de grote discretionaire beslissingsruimte waarover de rechter beschikt (Beyens, 2000; Beyens, 2007; Vanhamme & Beyens, 2007).

Heel wat onderzoek focust zich dan ook op de vraag welke factoren van invloed zijn op de gerechtelijke besluitvorming, waarbij meestal een onderscheid gemaakt wordt tussen enerzijds wettelijke (of delict-gerelateerde) en anderzijds buitenwettelijke factoren. Wettelijke factoren hebben onder meer betrekking op de aard en ernst van het misdrijf en het gerechtelijk verleden van de dader (of verdachte). Buitenwettelijke factoren betreffen in de eerste plaats kenmerken eigen aan de dader, waaronder leeftijd, geslacht, sociaal-economische status en etniciteit. In de tweede plaats gaat het om kenmerken eigen aan de persoon van de rechter, waaronder leeftijd, geslacht, aantal jaren ervaring en eigen opvattingen of overtuigingen. Tot slot hebben buitenwettelijke factoren ook betrekking op contextfactoren, die zowel verwijzen naar de organisatorische, als de penale en ruimere maatschappelijke context waarbinnen de rechter handelt (Beyens, 2000; Vanhamme & Beyens, 2007)⁹⁸. In sommige onderzoeken gaat de aandacht in hoofdzaak uit naar één van deze factoren, in andere worden meerdere factoren in rekening genomen. Waar de specifieke focus naar uitgaat, lijkt medebepaald te worden door de discipline van waaruit men vertrekt. Waar er vanuit een (bestraffings)sociologische benadering doorgaans meer aandacht uitgaat naar de organisatorische, penale en ruimere maatschappelijke context waarbinnen de rechter beslissingen neemt, focust onderzoek vanuit de (sociale) psychologie zich eerder op houdingen en cognitieve zingevingsprocessen van rechters en/of interactie- en zingevingsprocessen tijdens de zitting (Beyens, 2000).

⁹⁷ Het gaat hier om verschillen en ongelijkheden in de straftoemeting.

⁹⁸ Cappon & Vander Laenen (2011) maken een andere indeling en spreken van vier categorieën, zijnde (1) wettelijke factoren, (2) karakteristieken van de (minderjarige) dader, (3) structurele factoren waaronder karakteristieken van de jeugdrechter en de jeugdrechtbank en (4) sociale contextfactoren, waaronder media-aandacht en publieke opinie.

Het dispariteitsonderzoek en het onderzoek naar de selectieve werking van de strafrechtsbedeling ten aanzien van bepaalde groepen in de samenleving kende haar hoogtepunt vooral aan het einde van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig⁹⁹. Vanaf de jaren tachtig en negentig gaat de aandacht van het straftoemetingsonderzoek (ook) uit naar twee andere interessepunten (Beyens, 2007). Enerzijds is er een groeiende belangstelling voor de visie van de burger, die een steeds belangrijkere legitimatiegrond vormt voor het voeren van een strafrechtelijk beleid (cfr. publieke opinieonderzoek). Anderzijds groeit de interesse voor instrumenten om tot een meer gelijkmatige bestraffing te komen¹⁰⁰, hetgeen tot heel wat onderzoek geleid heeft, voornamelijk in de Verenigde Staten en in Nederland. Er is, aldus Beyens (2000), een evolutie - zij het niet steeds een lineaire - zichtbaar in het straftoemetingsonderzoek van het in kaart brengen van de dispariteit, over de verklaring ervan, tot het zoeken naar oplossingen voor meer gelijkheid en transparantie in de straftoemeting.

2.2. Twee (dominante) onderzoeksbenaderingen

Globaal genomen is er sprake van twee dominante benaderingen in het onderzoek naar *sentencing* (Beyens, 2007; Vanhamme & Beyens, 2007). In de eerste plaats is er een meer neo-positivistische onderzoekstraditie, waarbij de focus vooral uitgaat naar de output of het resultaat van de beslissing en het in kaart brengen van factoren die hierop van invloed zijn. Hierbij worden diverse, vooraf geïdentificeerde, variabelen in een statistisch model opgenomen en wordt vervolgens nagegaan welke van deze variabelen de sterkste voorspellers zijn¹⁰¹. In de tweede plaats is er onderzoek dat meer vertrekt van een constructivistische, interpretatieve onderzoeksbenadering, waarbij de focus zich meer richt op het proces (hoe beslissingen tot stand komen in interactie en in context), dan wel op de output. Meer aandacht gaat daarbij uit naar processen van interpretatie- en betekenisgeving, alsook naar communicatie- en beslissingsprocessen in, maar ook buiten, de rechtszaal (Beyens & Vanhamme, 2008; Vanhamme & Beyens, 2007).

⁹⁹ Dit is, aldus Beyens (2007) niet zo verwonderlijk. Op maatschappelijk vlak valt deze periode samen met de hoogdagen van de welvaartstaat, die er op gericht is de sociaal-economische ongelijkheden in de samenleving zoveel mogelijk glad te strijken. Het is tevens de periode waarin de criminologiebeoefening sterk beïnvloed wordt door de *labeling*-theorie en de kritische criminologie.

¹⁰⁰ In dit kader kan verwezen worden naar de ontwikkeling van straftoemetingsrichtlijnen, oriëntatiepunten en straftoemetingsdatabanken waarin vonnissen geraadpleegd kunnen worden ter oriëntatie van de straftoemeting (Beyens, 2007).

¹⁰¹ Onder meer door middel van een logistische regressie-analyse. Deze techniek laat toe de invloed van variabelen op de beslissing van de jeugdrechter na te gaan, onafhankelijk van de invloed van andere variabelen (Vanneste, 2003).

Meerdere onderzoekers die vertrekken vanuit een interpretatieve hoek definiëren *sentencing* als een 'sociale praktijk'¹⁰² (Beyens, 2000; Vanhamme, 2006; Hutton, 1995, 2006). Dit betekent dat ze vorm krijgt in interactie met andere actoren en praktijken en dit in een bepaalde penale en maatschappelijke context (Beyens, 2000).

Straftoemetingsonderzoek laat zich dus kenmerken door twee benaderingen. Vanhamme en Beyens stellen in dit kader:: « *On peut donc percevoir des logiques en tension dans l'étude du sentencing: la décision comme résultat versus comme processus; comme produit composé de différents facteurs versus comme procès holistique, comme objet d'analyse abstrait versus comme phénomène contextualisé, comme logique rationnelle et prévisible versus comme processus intuitif et contingent* » (Vanhamme & Beyens, 2007, p. 217). Waar in eerstgenoemde (de neo-positivistische) benadering vooral gebruikt gemaakt wordt van kwantificerende methoden, wordt in laatstgenoemde (de interpretatieve) onderzoekstraditie een beroep gedaan op kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Als gekozen wordt voor kwantitatief onderzoek wordt er vooral gebruik gemaakt van officieel geregistreerde data, dossierstudie en schriftelijke vragenlijsten. Het voordeel van kwantitatief onderzoek is dat ze onderzoekers in staat stellen om algemene uitspraken te doen en een gewicht te geven aan de diverse factoren die de besluitvorming van rechters mede beïnvloeden (Beyens & Goethals, 2002). Kwantitatieve onderzoekstechnieken hebben als grootste nadeel dat de onderzoeker doorgaans afhankelijk is van door andere geselecteerde en vastgelegde gegevens. Niet zelden bevatten dossiers onjuiste en/of tegenstrijdige informatie en ontbreken er heel wat gegevens (Beyens & Goethals, 2002; Mears, 1998; Sanborn, 1996). Daarnaast blijft de invloed van de persoon van de beslissers buiten beschouwing en heerst er onzekerheid over de vraag of er niet andere factoren zijn (waarover niets in het dossier te vinden is) die hun stempel op de besluitvorming drukken (Kannegieter, 1992).

Kwalitatieve onderzoeksdesigns, waarbij onder meer gebruik gemaakt wordt van interviews, *focus groups* en observaties, hebben meer aandacht voor de interpretatie en perceptie van de zogenaamd 'objectieve' factoren en voor de visies van de penale actoren. Ze leiden vaak tot een meer 'holistische' benadering van de realiteit, die ook oog heeft voor (onverwachte) contextfactoren (Beyens & Goethals, 2002). Ze hebben als nadeel dat ze het niet toelaten om het netto-effect van variabelen in kaart te brengen

¹⁰² Wat aansluiting vindt bij de visie van Hogarth (1971) en Robert, Faugeron & Kellens (1975), die rechtspreken definiëren als een humaan proces van interpretatie in een sociale en juridische context.

(Beyens & Goethals, 2002). Tevens hebben rechters het vaak moeilijk om uit te leggen hoe een beslissingsproces precies verloopt¹⁰³ en zijn ze geneigd tot het geven van sociaal-wenselijke antwoorden (D'Angelo, 2007; Van Duyne en Verwoerd, 1985).

Meerdere onderzoekers pleiten er voor om in het kader van een kwalitatieve onderzoeksbenadering naast interviews ook gebruik te maken van observaties. Wat rechters zeggen, komt immers niet altijd overeen met wat ze effectief doen (Vanhamme & Beyens, 2007). Argumentaties die in interviews gegeven worden, vormen legitimeringen of verantwoordingen achteraf, die vaak de affectieve en minder rationele kant van de besluitvorming afzwakken, terwijl die net erg belangrijk is om de straftoemeting te begrijpen (Tata, 2002). Observaties maken het ook mogelijk om de stilzwijgende en vanzelfsprekende kennis van de rechter en de dagelijkse routinepraktijken in kaart te brengen. Strafvorming en –toemeting is volgens Beyens & Vanhamme (2008) een proces dat voor een groot stuk gebeurt op het niveau van het praktisch bewustzijn, waardoor er heel wat denkstappen zijn die de magistraat niet onder woorden brengt of kan brengen. Onderzoek naar deze vorm van praktische kennis (*tacit knowledge*) is uitermate belangrijk voor het begrijpen van de straftoemetingspraktijk. Noch de complexiteit van het concrete beslissingsproces en de interactieprocessen, noch het vanzelfsprekende aspect van de dagelijkse straftoemetingspraktijk kunnen voldoende in interviews gevat worden (Beyens & Vanhamme, 2008; Tata, 2002; Vanhamme, 2005).

Cappon & Vander Laenen (2011) die een heel uitgebreide en systematische literatuurreview doorvoerden met betrekking tot onderzoek naar beslissingsprocessen van 'jeugdrechters'¹⁰⁴ stellen vast dat 83% van de gevonden studies gebruik maakt van kwantitatieve onderzoeksmethoden, 15% van kwalitatieve en 2% van een mix van verschillende methoden ('methoden-triangulariteit').

In wat volgt, wordt kort ingegaan op enkele onderzoeksresultaten, met een centrale focus op de verschillende factoren waarvan verondersteld wordt dat ze van invloed zijn op het besluitvormingsproces van rechters. Er wordt vooreerst aandacht besteed aan de invloed van wettelijke of delict-gebonden factoren. Vervolgens komen buitenwettelijke factoren aan bod. Achtereenvolgens wordt ingegaan op (de invloed van) de persoon van de dader

¹⁰³ Rechters zijn praktijkjuristen die vooral vertrouwd zijn met een casuïstische logica en denken in termen van concrete zaken. Ze zijn dan ook het gemakkelijkste aan het praten te krijgen door een gesprek aan te gaan op basis van concrete, reële of fictieve zaken (Beyens, 2000; Beyens & Vanhamme, 2008).

¹⁰⁴ Het betreft hier onderzoeken die betrekking hebben op de ganse jeugdrechtbankpopulatie (waaronder jongeren in problematische opvoedingssituaties, delinquente jongeren en jongeren die zogenaamde statusdelicten plegen). In totaal werden 137 studies gevonden, waaronder 95 specifiek betrekking hebben op delinquente jongeren (Cappon & Vander Laenen, 2011).

(of verdachte), de persoon van de rechter en - tot slot - op het belang van (ruimere) contextfactoren.

2.3. Een (complex) samenspel van factoren

2.3.1. Wettelijke factoren

In de literatuur heerst er brede consensus over het feit dat variabelen gelieerd aan het delict van groot belang zijn in het beslissingsproces van (jeugd)rechters (Beyens, 2000; Bailleau, 1996; Buysse, van Dijk & Abraham, 2008; Carrington & Moyer, 1995; Caufmann et al., 2007; Cohen & Kluegel, 1978; Parker, Sumner & Jarvis, 1989; Rodriguez, Smith & Zatz, 2009; Ruback & Vardaman, 1997; Sanborn, 1996; Vanhamme, 2005). Vooral de ernst van de feiten en het gerechtelijk verleden van de dader - eerdere contacten met de (jeugd)rechtbank of eerdere veroordelingen - komen naar voor als de meest krachtige voorspellers van gerechtelijke beslissingen. Meerdere onderzoekers benadrukken dat magistraten even veel - of zelfs meer - aandacht besteden aan vroegere veroordelingen, dan aan de ernst van de feiten. Gerechtelijke antecedenten leiden bij de rechter tot een negatieve evaluatie. Het wordt als een teken gezien dat iemand reeds goed verankerd is in de criminaliteit en/of weerbarstig is ten aanzien van gerechtelijke interventies (Beyens, 2000; Vanhamme, 2005).

Hoewel het eerder om een daderkenmerk gaat, wordt in meerdere onderzoeken ook aangegeven dat niet zozeer de feiten op zich, dan wel de houding van de dader ten aanzien van de feiten, waaronder het tonen van schuldbesef of spijt, van groot belang zijn (Emerson, 1969; Sanborn, 1996; Vanhamme, 2005). Volgens Vanhamme (2005) verdraagt de rechter niet dat de verdachte de feiten banaliseert en reageert hierop door de ernst van de feiten te benadrukken. Het draait dus eerder om de banalisering van de feiten, dan wel om de feiten zelf. Vanuit interpretatieve hoek wordt er in dit kader op gewezen dat de genoemde wettelijke of delict-gebonden factoren niet absoluut gegeven zijn of - met andere woorden - geen 'objectieve' factoren zijn. Identieke juridische kwalificaties worden immers zeer uiteenlopend geïnterpreteerd en leiden tot verschillende beslissingen en vonnissen (Beyens, 2000). Om de ernst van een misdrijf te bepalen wordt ook de evaluatie van de persoon van de dader en zijn moraal mee in rekening genomen (Beyens, 2000; Tata, 2002; Vanhamme & Beyens, 2007).

2.3.2. Buitenwettelijke factoren

A. Persoon van de dader (of verdachte)

In heel wat onderzoek wordt de mogelijke invloed van kenmerken eigen aan de dader op de gerechtelijke besluitvorming bestudeerd (Buysse et al., 2008; Carrington & Moyer, 1995; Kaufmann et al., 2007; Cohen & Kluegel, 1978; Rodriguez et al., 2009; Ruback & Vardaman, 1997; Sanborn, 1996). Factoren met betrekking tot de dader betreffen onder meer leeftijd, geslacht, afkomst, school- of werksituatie, familiale situatie, problematisch alcohol- of druggebruik en vrienden en/of vrijetijdsbesteding (Beyens, 2000; Cappon & Vander Laenen, 2011).

Hoewel de resultaten niet eenduidig zijn, wijzen meerdere onderzoeken die gebaseerd zijn op een kwantitatieve benadering op mildere straffen ten aanzien van vrouwen, dan mannen (Gelsthorpe, 1996; Goethals, Maes & Klinckhamers, 1995; Hedderman & Gelsthorpe, 1997; Van Kerckvoorde, 1981a). Vrouwen zouden minder vaak een gevangenisstraf opgelegd krijgen of straffen van minder lange duur. Ter verklaring wordt onder meer gewezen op de familiale kost ten gevolge van een gevangenisstraf die aan een vrouw (moeder) opgelegd wordt. Daarnaast speelt ook de beeldvorming ten aanzien van vrouwen een rol. Vrouwen zouden vaker gepercipieerd worden als personen die problemen hebben (*troubled*), eerder dan als personen die problemen maken (*troublesome*). Een meer beschermende of paternalistische reflex ten aanzien van vrouwen wordt ook teruggevonden in onderzoek met betrekking tot minderjarige meisjes (Carrington & Moyer, 1995; Lemmens & Van Welzenis, 1999; Vanneste et. al., 2001). In tegenstelling tot volwassen vrouwen, worden meisjes daarentegen net wel meer geplaatst.

In meerdere onderzoeken wordt gewezen op de invloed van de werk- of schoolsituatie van de (minderjarige) dader (of verdachte) (Ball, 1981; Kannegieter, 1994; Myers & Talarico, 1978; Sanborn, 1996), hoewel ook hier tegenstrijdig resultaten gevonden worden. Werksituatie wordt vaak geoperationaliseerd als het al dan niet hebben van werk. Werkloosheid zou een gevangenisstraf in de hand werken (Vanhamme & Beyens, 2008). Kannegieter (1994) wijst er in dit verband op dat de sociale kost van een straf door de rechters mee in rekening genomen wordt. Voor werkende mensen zou een gevangenisstraf als zwaarder aanzien worden, dan voor niet werkende mensen. Net zoals het niet hebben van werk, blijkt ook het niet (regelmatig) naar school gaan of het

hebben van problemen op school een invloed uit te oefenen op de beslissing van de (jeugd)rechter (Ball, 1981; Sanborn, 1996).

Ook wat de gezinssituatie - in het geval van minderjarige daders of verdachten - betreft, zijn de onderzoeksresultaten niet eenduidig te noemen (Cappon & Vander Laenen, 2011). In (het beperkte) kwalitatief onderzoek komen variabelen gerelateerd aan het gezin of de familiale situatie van de jongere steeds naar voor als belangrijke beïnvloedende factoren (Ball, 1981; Sanborn, 1996). Factoren gelieerd aan de familiale situatie zijn onder meer de gezinssamenstelling, de werksituatie van de ouders, de mate van toezicht of controle en een al dan niet gerechtelijk of psychiatrisch verleden van de ouders. Uit een veel geciteerd onderzoek van Sanborn (1996) komt onder meer naar voor dat zowel het toezicht en de controle die door ouders uitgeoefend wordt, alsook hun bereidheid om aan gerechtelijke interventies mee te werken, belangrijke beïnvloedende factoren zijn. In kwantitatief onderzoek worden daarentegen geen eenduidige resultaten gevonden en blijken variabelen verbonden aan de familiale context de ene keer wel en de andere keer niet van significant belang te zijn (Cappon & Vander Laenen, 2011).

Hoewel ook met betrekking tot de afkomst van de (jonge) dader de resultaten elkaar soms tegenspreken, wordt in heel wat onderzoek een significante invloed op de beslissing vastgesteld, los van andere factoren (De Pauw, 1996; Hood, 1992; Hudson, 1989; Kirk, 1996; Myers & Talarico, 1987; Vankerckvoorde 1981a). In meerdere van deze onderzoeken wordt er op gewezen dat daders van vreemde origine meer kans hebben op een gevangenisstraf of een plaatsing in een gesloten voorziening. Een van de factoren die ingeroepen wordt ter verklaring van de gevonden verschillen is de houding van de dader (of verdachte) ten aanzien van de feiten. Personen van niet blanke afkomst zouden minder snel schuldig pleiten en om die reden strenger gestraft worden. Daarnaast wordt ook gewezen op de (negatieve) perceptie die er bij rechters ten aanzien van bepaalde bevolkingsgroepen leeft en die een weerslag op de strafmaat heeft.

B. Persoon van de rechter

Naast kenmerken eigen aan de zaak (delict en dader), focussen diverse onderzoeken zich (ook) op de vraag in welke mate kenmerken eigen aan de (jeugd)rechter een rol spelen bij de besluitvorming (Davis et al., 1993; Gibson, 1978; Hogarth, 1971; Mears; 1998; Myers, 1988; Myers en Talarico, 1987; Robert et al., 1975; Sanborn, 1996; Van Duyne & Verwoerd, 1985; Van Kerckvoorde, 1981a, 1981b). Meerdere onderzoekers gaan er van uit dat de persoon van de rechter van groter belang is dan kenmerken eigen

aan de zaak. Hogarth (1971) stelt in dit verband: *“One can explain more about sentencing by knowing a few things about a judge than by knowing a great deal about the facts of the case”* (Hogarth, 1971, p. 350).

Wat kenmerken eigen aan de (jeugd)rechter betreft, wordt onder meer verwezen naar geslacht, leeftijd, aantal jaren ervaring, genoten opleiding, sociale afkomst, vroegere functies binnen en buiten de gerechtelijke wereld, eigen rolperceptie, politieke, religieuze en/of penale opvattingen (Beyens, 2000; Goethals, 1984). Met betrekking tot vroegere functies stellen meerdere onderzoekers vast dat magistraten die in het verleden gewerkt hebben als parketmagistraat meer punitief optreden dan hun collega's (Gibson, 1978; Myers en Talarico, 1987). Oudere rechters zouden in het volwassenstrafrecht ook meer bestraffend zijn dan jonge(re) collega-rechters (Myers, 1988). Bij minderjarigen zou net het omgekeerde waar zijn. Oudere rechters zouden immers nog meer beïnvloed zijn door het klassieke of traditionele doel van rehabilitatie, dan hun jongere collega's (Davis et al., 1993). Een aantal studies toonde ook aan dat het geslacht van de rechter een rol zou spelen, waarbij vrouwelijke rechters meer aandacht zouden hebben voor de context van de verdachte. Huyse en Sabbe (1997) stelden deze bevinding vervolgens in vraag door te suggereren dat de gevonden verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke rechters mogelijks verklaard kunnen worden aan de hand van verschillen op andere bepalende kenmerken. Ook wat kenmerken eigen aan de (jeugd)rechter betreft, spreken de bestaande onderzoeken elkaar nog (te) vaak tegen (Cappon & Vander Laenen, 2011; Goethals, 1984).

Wat de persoon van de rechter betreft, wordt in meerdere onderzoeken aandacht besteed aan de cognitieve en affectieve aspecten van het beslissingsproces van de rechter ('de rechter als informatieverwerker') (Enschede, Moor-Smeets & Swart, 1975; Hogarth, 1971; Van Duyne & Verwoerd, 1971). De verdienste van de studies is volgens Beyens (2000) dat ze een zeer interessant licht werpen op de invloed van daad- en daderkenmerken op de besluitvorming. Hieruit blijkt immers dat het niet zozeer om de kenmerken op zich gaat, maar om de cognitieve en affectieve interpretatie ervan. In dit kader wordt ook gewezen op het belang van stereotypering¹⁰⁵. De wijze waarop rechters informatie selecteren en interpreteren wordt volgens meerdere onderzoekers mede bepaald door hun opvattingen over (de oorzaken van) delinquentie en de na te streven doelen (Davis et al., 1993; Duyne & Verwoerd, 1971; Enschede et al., 1975; Hogarth, 1971). Zo komt Hogarth (1971) tot de bevinding dat resocialiseringsgerichte rechters

¹⁰⁵ Stereotypering is een gevolg van het feit dat rechters aan datareductie doen om ingewikkelde situaties te vereenvoudigen (Robert et al., 1975).

meer informatie betrekken bij het beslissingsproces, meer differentiëren en meer belang hechten aan sociaal-economische determinanten van criminaliteit. Beslissingen van rechters die afschrikking en retributie vooropstellen worden eerder gekenmerkt door cognitieve simpliciteit en een grotere informatiereductie. Criminaliteit wordt door deze rechters eerder verklaard vanuit persoonlijke kenmerken van de dader.

In diverse onderzoeken wordt gepeild naar de doelen die (jeugd)rechters met hun gerechtelijke interventie beogen (Beyens, 2000; De Keijser, 2001; Hogarth, 1971, Kannegieter, 1994; Robert et al. 1975). Beyens (2000) stelt in haar onderzoek vast dat Belgische strafrechters een (impliciete) voorkeur hebben voor een combinatie van klassieke doelstellingen als vergelding, afschrikking, neutralisering, en individuele preventie via normbevestiging. Wat minderjarige daders betreft, blijkt uit heel wat onderzoek de (nog steeds) sterke of primaire gerichtheid van jeugdrechters op de rehabilitatie of behandeling van de jonge dader, hoewel ook hier tegenstrijdige resultaten gevonden worden (Bazemore & Feder, 1997; Sanborn, 1996; Sanborn, 2001; Ward & Kupchik, 2009).

Meerdere onderzoekers (Ashworth et al., 1984; Beyens, 2000; De Keijser, 2001) stellen vast dat de strafpraktijk weinig verankerd is in een samenhangend geheel van straftheoretische of penologische doelstellingen van de straf. De verschillende strafdoelen worden naast en door elkaar gebruikt en de kennis van de effectiviteit van deze doelstellingen is erg miniem. Magistraten zouden geen consistente visie op bestraffing in het algemeen ontwikkelen, maar eerder spreken door middel van individuele zaken. De Keijser (2001) vindt het op basis van zijn onderzoeksresultaten dan ook redelijk te concluderen dat er geen legitimerend of richtinggevend moreel raamwerk aan de huidige praktijk van het straffen van staatswege ten grondslag ligt. Hij stelt in dit kader het volgende: *“Een praktijk die moreel problematisch is en niet herkenbaar stoelt op een eenduidige visie over zin en doelen van straf, loopt op lange termijn het risico haar geloofwaardigheid te verliezen”* (De Keijser, 2001, p. 188).

C. Structurele, penale en maatschappelijke context

In heel wat *sentencing*-onderzoek wordt nagegaan in welke mate contextfactoren van invloed zijn op de besluitvorming van (jeugd)rechters. Hierbij gaat het in de eerste plaats om factoren die gelieerd zijn aan de structurele of organisatorische context, waaronder de grootte van de (jeugd)rechtbank, de locatie (stedelijk versus ruraal), de werklast en werkverdeling, de tijd dat de (jeugd)rechter besteed aan dossiers en/of institutionele

beperkingen (zoals het gebrek aan plaatsen in de instellingen) (Cohen & Kluegel, 1978; Dixon, 1995; Emerson, 1969; Feld, 1991; Hogarth, 1971; Johnson & Secret, 1995; Maupin & Bond-Maupin, 1999; Mears, 1998; Sampson & Laub, 1993; Sanborn, 1996). Meermaals wordt naar onderzoeken die zich hierop focussen verwezen onder de benaming *Justice by geography*- onderzoeken, met verwijzing naar een vaak geciteerd artikel van Feld (1991). Ook onderzoek met betrekking tot (de invloed van) de structurele context levert vaak tegenstrijdige resultaten op. Zo wordt in sommigen onderzoeken gevonden dat stedelijke jeugdrechtbanken, zeker diegene met een hoge vertegenwoordiging van minderheidsgroepen, meer formeel en bestraffend zouden zijn dan landelijke jeugdrechtbanken (Feld, 1991; Sampson & Laub, 1993). In andere onderzoeken wordt daarentegen geen verschil gevonden (Bazemore & Feder, 1997; Sanborn, 2001; Ward & Kupchik, 2008). Volgens Sanborn (2001) zijn er grotere verschillen 'binnen' dan 'tussen' jeugdrechtbanken. Ook met betrekking tot de werklust worden er tegenstrijdige resultaten gevonden. Zo stelt Hogarth (1971) vast dat er een invloed uitgaat van de werklust op de beslissingspraktijk. Een hogere werklust zou aanleiding geven tot een restrictiever en rigider beleid, hetgeen zou resulteren in een grotere neiging tot het opleggen van een gevangenisstraf. Dixon (1995) stelt daarentegen het omgekeerde vast. Gerechtelijke actoren gaan volgens het betreffende onderzoek net meer voorbij aan bestraffing wanneer ze een hoge caseload hebben. Omwille van efficiëntieoverwegingen zouden zaken sneller en milder afgehandeld worden.

Naast de structurele context wordt in de tweede plaats ook gewezen op culturele factoren en de invloed van de penale cultuur¹⁰⁶ (Beyens, 2002; Dixon, 1995; Emerson, 1969; Hutton, 2006; Tata, 2002; Vanhamme, 2005). Hierbij gaat het om een soort van professionele *common sense* die doorgegeven wordt via het socialisatieproces op de rechtbank, onder meer door middel van informeel overleg en impliciete vormen van communicatie. Zo wijzen zowel Beyens (2000), als Vanhamme (2005) in hun onderzoek op het belang van deze penale cultuur, die gedragen wordt door principes van onafhankelijkheid en discretie en door neoklassieke principes van individuele verantwoordelijkheid, vergelding, afschrikking en bescherming van de maatschappij. Deze penale cultuur maakt dat er ondanks de vastgestelde verschillen in straftoemeting toch ook een zekere mate van eensgezindheid of consistentie waar te nemen is (Beyens, 2000).

¹⁰⁶ Beyens (2000) omschrijft de penale cultuur als het bad van ideeën, vertogen en geritualiseerde routines waarin de rechter gesocialiseerd wordt en functioneert. Impliciete of expliciete denkbeelden over straf en dader zijn belangrijke elementen van de penale cultuur.

In een aantal onderzoeken wordt in de derde plaats ook aandacht besteed aan de interactie op de zitting en de (mogelijke) invloed van andere procesactoren, waaronder de verdachte zelf, het openbaar ministerie, de advocaat, de sociale dienst en/of het slachtoffer (Benec'-Le Roux, 2008; Donzelot, 1977; Emerson, 1969; Hoefnagels, 1970; Garapon, 1985; Garfinkel, 1956; Komter, 1994; Rap & Weijers, 2011; Sanborn, 2001; Vanhamme, 2005). De inbreng en perceptie van de ander en de interactie op de zitting zouden mee het verloop van de zaak bepalen. Wat de dader zelf betreft, tonen meerdere onderzoeken aan dat het al dan niet verschijnen, alsook de houding en het voorkomen van de verdachte op de zitting, belangrijke beïnvloedende factoren zijn (Beyens, 2000; Robert et al., 1975; Sanborn, 1996; Vanhamme, 2005). Zo blijkt bijvoorbeeld uit het onderzoek van Beyens (2000) dat rechters arrogantie en agressiviteit op de zitting absoluut niet waarderen, wat zou resulteren in een negatieve invloed op de strafmaat. Hoewel rechters het belangrijk vinden dat de verdachte zelf op de zitting aanwezig is, is er doorgaans weinig ruimte voor zijn eigen inbreng. Uit onderzoek naar het verschijnen voor de jeugdrechter blijkt de mate waarin de jongere gehoord wordt onder meer af te hangen van de persoonlijkheid of stijl van de jeugdrechter (Benec'-Le Roux, 2008; Eggermont, Van Huizen & Smaak, 1994; Rap & Weijers, 2011). Ook de ruimtelijke setting - het al dan niet formeel of intiem karakter ervan - en de strafrechtelijke traditie zouden van belang zijn. Zo zou in landen met een accusatoire procestraditie het verhaal van de jongere slechts een marginale rol spelen. Het debat tussen de aanklager en verdediging staat er immers centraal (Rap & Weijers, 2011).

Meerdere auteurs wijzen er op dat de communicatie en interactie op de strafzitting gekenmerkt wordt door machtsverhoudingen (Bal, 1988; Hoefnagels, 1970). Bal (1988) spreekt in dit kader van 'dwangcommunicatie'. Kenmerkend hiervoor is onder meer het grote machtsverschil tussen de procespartijen, de asymmetrische gespreksstructuur waarbij de rechter bepaalt welke de gespreksthema's zijn en wie wanneer aan het woord komt en het rituele karakter dat afstandelijkheid en formaliteit met zich meebrengt. Volgens Garfinkel (1956) kan een rechtszitting gezien worden als een 'degraderende ceremonie', waar de verdachte ritueel wordt afgekeurd. Komter (1997) spreekt van een 'morele arena' waar de dominante morele orde gecreëerd en herbevestigd wordt. In dat perspectief wordt ook gewezen op de symbolische en communicatieve functie van de straf (of bestraffing). Straftoemeting wordt in dit kader volgens sommigen gezien als een 'betekenende sociale realiteit', die de heersende orde en cultuur niet alleen weerspiegelt, maar ook (re)produceert (Beyens, 2000; Garland, 1990).

Wat de mogelijke invloed van andere procesactoren betreft, wordt in heel wat onderzoek, zeker met betrekking tot minderjarige daders, gewezen op het feit dat jeugdrechters bij de straftoemeting sterk gestuurd worden door sociale of maatschappelijke verslagen (Donzelot, 1977; Maupin & Bond-Maupin, 1999; Parker et al., 1989; Sheehan, 2001). Parker et al. (1989) zien in niet minder dan 80% van de gevallen een beïnvloeding. Ook in onderzoek met betrekking tot meerderjarige daders wordt er een significante samenhang gevonden tussen de aanbevelingen in de sociale rapporten en de straffen opgelegd door de rechters (Boone, 2009; Walsh, 1985). Rechters zouden over het algemeen ook tevreden zijn over de kwaliteit en de informatie in de rapporten. Uit de onderzoeken komt tevens naar voor dat hoe hoger de (perceptie van de) kwaliteit ervan, hoe sterker de invloed op de straftoemeting is. Beyens en Scheirs (2010) stelden in hun onderzoek vast dat de tevredenheid over sociale verslaggeving gemengd is en dat rechters er zich vaak ook (zeer) kritisch over uitlaten. In de lijn van Hutton (2006), Tata et al. (2008) en McNeill et al. (2009) stellen ze dat de strafrechters door de meerwaarde van de verslagen in vraag te stellen en te minimaliseren, hun eigen rol en status als onafhankelijke beslissers (her)bevestigen. Hun rechterlijke dominantie of meerderwaardigheid komt ook tot uiting in de wijze waarop ze omgaan met de informatie en adviezen in de rapporten. Als ze aansluiten bij de eigen denkbeelden, zullen ze ze opvolgen, indien ze afwijken, dan worden ze niet gevolgd (Beyens & Scheirs, 2010). Het is slechts een element dat ze meenemen in hun beslissing, maar zeker geen doorslaggevend element (Beyens, 2000).

In tegenstelling tot de eerder voornamelijk rol voor de sociale dienst, wijzen meerdere onderzoeken op de eerder beperkte rol van de advocaat van de dader (of verdachte) (Benec'-Le Roux, 2008; Beyens, 2000; Kannegieter, 1994). Ook hier hangt de mogelijke invloed samen met de visie van de rechter op de persoon van de advocaat. Daarnaast zou ook de mate waarin de advocaat nieuwe gegevens kan verschaffen over de verdachte, van belang zijn. Naast de advocaat blijkt ook de invloed van het slachtoffer op de besluitvorming eerder miniem te zijn. Het slachtoffer blijft over het algemeen een buitenstaander aan het proces (Bazemore, Leip & Nunemaker 1999; Erez, 1999; Vanhamme, 2005).

Het parket (of openbaar ministerie) blijkt daarentegen een (meer) invloedrijke actor te zijn (Benec'h-Le Roux, 2008; Beyens, 2000; Vanhamme, 2005). Zo wijst Vanhamme (2005) in haar onderzoek op het interactiespel tussen de verschillende actoren wat het opleggen van alternatieven betreft. Als de verdediging er om vraagt, dan kan het openbaar ministerie het voorstel aanvaarden of er zich tegen verzetten, waarmee het de

ondergrens van de straf aangeeft. Tevens geeft het openbaar ministerie hiermee ook een waarschuwing dat het mogelijks in beroep gaat als de rechter toch voor een alternatieve maatregel kiest. Dit illustreert volgens Vanhamme (2005) de macht van het parket wat het al dan niet opleggen van gunstmaatregelen betreft. Volgens Benec'h-Le Roux (2008), die interessant onderzoek verrichte naar de rol en invloed van de verschillende actoren betrokken bij de berechting van minderjarigen daders (of verdachten), ligt de invloed van het parket niet zozeer in de eis die ze formuleert, dan wel in de juridische kwalificatie van de feiten en het 'statuut' dat ze aan de jonge verdachte geeft. Het parket informeert de jeugdrechter immers over het gerechtelijk parcours en over het feit of er nog nieuwe aanmeldingen zijn.

Tot slot wordt in sommige onderzoeken ook gewezen op de invloed van ruimere contextfactoren, waaronder de invloed van de media of publieke opinie. Zo blijkt uit onderzoek van Roberts (2001) dat rechters zich tot op zekere hoogte (ook) zouden laten leiden door de publieke opinie, waarbij het dan gaat over het punitieve oordeel waarvan ze menen dat het bij de bevolking leeft. Uit onderzoek van De Keijser, Van De Bunt & Elffers (2004) komt naar voor dat rechters naar eigen zeggen redelijk bestand zijn tegen de maatschappelijke druk. Naar het bredere publiek toe voelen ze wel een zekere druk, maar van een bedreiging van hun onafhankelijkheid is volgens hen geen sprake.

Ter afsluiting

Afsluitend kan gesteld worden dat de verkenningstocht doorheen de literatuur leert dat er al heel wat onderzoek rond gerechtelijke besluitvorming gebeurd is, zij het dat dit onderzoek zeer versnipperd en fragmentarisch is (Beyens, 2000). Opvallend zijn ook de vele tegenstrijdige resultaten, wat volgens Cappon & Vander Laenen (2011) te wijten is aan verschillende factoren. In de eerste plaats wordt gewezen op contextfactoren. Gedacht wordt onder meer aan verschillen (of verandering) in wetgeving, in rechtstradities, in procedures (tussen landen), die er toe leiden dat de resultaten niet zonder meer vergelijkbaar of overdraagbaar zijn. In de tweede plaats wordt ook gewezen op het ontbreken van een theoretisch kader, dat richting geeft aan onderzoek en ook toelaat om de gevonden resultaten te interpreteren en in een ruimer kader te plaatsen. Cappon & Vander Laenen (2011) stellen op basis van een systematische review inzake besluitvorming van jeugdrechters vast dat in 60% van de onderzoeken geen theoretisch kader aanwezig is. Het gebrek aan een theoretisch kader leidt er ook toe dat variabelen of mogelijke beïnvloedende factoren niet steeds op dezelfde wijze geoperationaliseerd worden. En dit brengt de auteurs bij allicht één van de belangrijkste punten, met name de

verschillen in onderzoeksopzet. De verschillende onderzoeken hebben immers niet steeds dezelfde focus¹⁰⁷ en maken ook gebruik van diverse onderzoeksmethoden, die tot zeer verschillende of tegenstrijdige resultaten aanleiding geven. Volgens sommigen speelt echter ook - of vooral - de complexiteit van het gerechtelijk besluitvormingsgebeuren een zeer belangrijke rol. Sanborn stelt in dit kader het volgende: *“In short, disposition may simply involve too many factors, with interactions too subtle and complex and varying too much among courts, to be subjected to the scrutiny of sound research. We may never be able to derive a completely accurate picture of the factors affecting juvenile court sentencing”* (Sanborn, 1996, p. 112).

3. Onderzoek naar besluitvorming van Belgische jeugdrechters

3.1. Inleiding

In wat volgt wordt een overzicht gegeven van bestaand onderzoek inzake besluitvorming van Belgische jeugdrechters ten aanzien van delinquente jongeren. Enkel studies met een ‘centrale’ focus op besluitvorming van jeugdrechters – of jeugdmagistraten meer algemeen – worden in het overzicht opgenomen. Onderzoeken die zich eerder focussen op de uitvoeringspraktijk en waar soms ook zijdelings aandacht besteed wordt aan het beslissingsproces van jeugdrechters of -parketmagistraten, zijn dus niet mee opgenomen¹⁰⁸. In totaal is sprake van 14 studies¹⁰⁹, waarvan er momenteel nog drie lopende zijn (tabel 27). In een eerste punt wordt een meer algemeen overzicht gegeven, waarbij zowel aandacht besteed wordt aan de centrale onderzoeksthema’s, als aan de gehanteerde onderzoeksmethoden. In een tweede punt wordt aandacht besteed aan de

¹⁰⁷ Ze hebben vaak betrekking op verschillende instanties, maatregelen, momenten of fasen in de procedure.

¹⁰⁸ In dit kader kan onder meer verwezen worden naar het onderzoek van Vanfraechem (2007) naar de praktijk van hergo (herstelgericht groepsoverleg). Haar focus ging vooral uit naar de uitvoerbaarheid en toepasbaarheid van hergo binnen het Belgische jeugdrechtsysteem en de tevredenheid van de betrokken actoren en niet - of minder - naar het besluitvormingsproces van jeugdrechters. Met betrekking tot het herstelrecht voor minderjarigen werden nog twee andere onderzoeken uitgevoerd (Ferwerda & van Leiden, 2012; Légat & Smits, 2012), die zich, net zoals Vanfraechem, vooral richten op de praktijk of de methodiek van herstelbemiddeling en dus niet op de beslissings- of doorverwijzingspraktijk van de jeugdmagistraat. Om dezelfde reden werd ook het onderzoek van Van Dijk (2010) naar de expertisepraktijk in het kader van de uithandengeving niet in het overzicht opgenomen.

¹⁰⁹ Bij een aantal van deze onderzoeken was de onderzoeker zelf betrokken als onderzoeker (Goedseels et al., 2002), promotor (Gilbert, Goedseels, Mahieu & Ravier, 2012) of lid van het begeleidingscomité (Franssens et al., 2010; Heylen, Ravier, Schoffelen & Vanneste, 2009; Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2005).

belangrijkste onderzoeksresultaten, waarbij de structuur die hierboven gehanteerd werd, in grote lijnen gevolgd zal worden.

3.2. Algemeen overzicht van het bestaande onderzoek

3.2.1. Centrale onderzoeksthema's

Grosso modo kan het bestaande onderzoek in vier categorieën ondergebracht worden: (1) onderzoek dat zich meer algemeen richt op het in kaart brengen van de beslissingspraktijk en/of het beslissingsbeleid van Belgische jeugdrechters, (2) onderzoek met betrekking tot de toepassing van specifieke maatregelen, (3) onderzoek inzake besluitvorming ten aanzien van bijzondere (groepen van) jongeren en - tot slot - (4) onderzoek dat zich specifiek richt op de interactie (of interactieprocessen) op de jeugdrechtbank.

3.2.1.1. De beslissingspraktijk en/of het beslissingsbeleid meer algemeen

Een eerste groep van onderzoeken betreft onderzoeken die op een meer algemene manier focussen op de beslissingspraktijk of het beslissingsbeleid van Belgische jeugdrechters. In de eerste plaats kan melding gemaakt worden van het onderzoek van Vanneste et al. (2001). Het onderzoek kwam er op vraag van de Minister van Justitie wegens een groot gebrek aan beschikbare cijfers inzake de gerechtelijke afhandeling van MOF-zaken. Het had als doel het in kaart brengen van de beslissingen van parketmagistraten en jeugdrechters ten aanzien van delinquente jongeren, het profiel van de betrokken jongeren en factoren die van invloed zijn op de genomen beslissingen ('de besluitvormingslogica'). Met dit doel voor ogen werden de parketmagistraten en jeugdrechters van acht gerechtelijke arrondissementen gevraagd om gedurende drie maanden systematisch al hun beslissingen te registreren (op een vooraf opgemaakt registratieformulier)¹¹⁰. Vervolgens werd een diepgaande kwantitatieve analyse¹¹¹ uitgevoerd op een representatief staal van deze beslissingen op basis van enerzijds een dossierstudie en anderzijds een vragenlijst die aan de jeugdmagistraten voorgelegd werd en waarin gepeild werd naar de elementen die meespeelden in hun beslissingsproces¹¹².

¹¹⁰ Op parketniveau werden er in totaal 4546 en op jeugdrechtbankniveau 888 (bepalende) beslissingen geregistreerd.

¹¹¹ Er werd een logistische regressieanalyse uitgevoerd.

¹¹² Op parketniveau werden er 649 dossiers geanalyseerd en 613 vragenlijsten ingevuld. Op jeugdrechtbankniveau gaat het om 476 en 442 vragenlijsten.

In de tweede plaats kan verwezen worden naar het onderzoek van Franssens et al. (2010) naar het beleid van de jeugdmagistraat. Het doel van het onderzoek was het inzicht verschaffen in de beslissingsprocessen van parketmagistraten en jeugdrechters bij het toeleiden van POS- en MOF-jongeren naar het Vlaamse hulpverleningsaanbod. Deelvragen waren onder meer: Wat beïnvloedt het vorderingsbeleid van parketmagistraten?, Wat beïnvloedt het beslissingsbeleid van de jeugdrechters?, Bestaan er verschillen en overeenkomsten tussen arrondissementen en hoe kunnen deze verklaard worden?. Om hierop een zicht te krijgen werden diepte-interviews afgenomen bij tien parketmagistraten en tien jeugdrechters in zeven Vlaamse gerechtelijke arrondissementen. Aanvullend werden er per jeugdrechter tevens tien MOF- en tien POS-dossiers bestudeerd¹¹³. Ter voorbereiding van het empirisch onderzoek werd een literatuurstudie uitgevoerd, zowel met betrekking tot bestaand onderzoek in eigen land, als daarbuiten. Tevens werd het wettelijk kader aan een grondige analyse onderworpen. Beide dienden als kader bij de uitwerking van de topiclijst voor de diepte-interviews.

Ten derde is er het grootschalig onderzoek van Gilbert et al. (2012) naar de maatregelen die jeugdrechters nemen - of wensen te nemen - in MOF-zaken. Het doel van het onderzoek bestond er niet alleen in een zicht te krijgen op de maatregelen die jeugdrechters effectief opleggen, maar ook op het objectiveren van de ervaren noden en behoeften van de jeugdrechters (Welke maatregelen willen jeugdrechters, maar kunnen ze om de een of andere reden niet nemen? In hoever komt het aanbod van de gemeenschappen met andere woorden tegemoet aan de vraag van de jeugdrechters?). Naar analogie met het onderzoek van Vanneste et al. (2001) werden de jeugdrechters gevraagd om gedurende twee maanden alle beslissingen die ze namen of wensten te nemen systematisch te registreren¹¹⁴. Het onderzoek vond plaats in 25 van de 27 arrondissementen en kende een (zeer) hoge responsgraad: 81 van de betrokken 89 jeugdrechters (91%) namen aan het onderzoek deel. Met het oog op de verdere uitdieping en contextualisering van de onderzoeksresultaten werden er aanvullend twee rondetafelgesprekken¹¹⁵ gehouden met vertegenwoordigers uit alle sectoren die betrokken zijn bij de besluitvorming of de uitvoering van de opgelegde maatregelen¹¹⁶.

¹¹³ In totaal werden er 206 dossiers bestudeerd. De verzamelde dossiergegevens werden niet aan een grondige analyse onderworpen.

¹¹⁴ In totaal registreerden de jeugdrechters in de onderzoeksperiode van twee maanden 2020 maatregelen, 54 keer een herstelrechtelijk aanbod en vier keer een geschreven project. Een jeugdrechter vulde gemiddeld drie vragenlijsten per week in.

¹¹⁵ Voor de uitwerking ervan werd een beroep gedaan op de methode van de groepsanalyse (Van Campenhoudt, Chaumont & Franssen, 2005) en de focusgroep (Carey, 1994; Catterall & McLaren,

3.1.1.2. De toepassing of het gebruik van specifieke maatregelen

Een tweede groep van onderzoeken richt zich meer specifiek op de oplegging van een specifieke maatregel, waaronder een gemeenschapsdienst, een (gesloten) plaatsingsmaatregel of een uithandengeving.

A. Gemeenschapsdienst (en andere herstelgerichte afhandelingsvormen)

Een eerste onderzoek waarnaar verwezen kan worden, betreft het onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst (Geudens & Walgrave, 1996; Geudens, 1999; Goedseels et al., 2002). In een eerste fase van het onderzoek werd getracht om op basis van een dossierstudie¹¹⁷ en aanvullende rondetafelgesprekken¹¹⁸ een zicht te krijgen op de doelgroep en de gerechtelijke context waarbinnen een gemeenschapsdienst opgelegd wordt¹¹⁹. Aan het begin van deze fase werd een (beperkte) literatuurstudie gedaan om een zicht te krijgen op de toepassing van de gemeenschapsdienst in andere landen. In een tweede fase verschoof de centrale vraag naar de mogelijke effecten van een gemeenschapsdienst. Er werd een recidiveonderzoek uitgevoerd waarbij op basis van een dossierstudie¹²⁰ nagegaan werd of jongeren die een gemeenschapsdienst opgelegd kregen al dan niet meer nieuwe feiten pleegden in een periode van 18 maanden volgend op de oplegging van de maatregel, dan jongeren die een andere maatregel opgelegd kregen. Om een beter zicht te krijgen op de meer gunstige resultaten ten bate van de groep met een gemeenschapsdienst werd vervolgens een belevingsonderzoek uitgevoerd bij jongeren die een gemeenschapsdienst¹²¹ opgelegd kregen (en deze ook uitvoerden) om de mogelijke positieve effecten van een gemeenschapsdienst in kaart te

1997).

¹¹⁶ Rond de tafel zaten jeugdmagistraten, consultants van de sociale dienst en vertegenwoordigers van de gemeenschapsinstellingen.

¹¹⁷ Het gaat om 614 dossiers, waarvan 45 parketdossiers. De overige dossiers betreffen jeugdrechtbankdossiers.

¹¹⁸ Deze werden gehouden met jeugdrechters, parketmagistraten, hoofdconsultanten van de sociale dienst en vertegenwoordigers van de begeleidende diensten.

¹¹⁹ De volgende vragen stonden centraal: Welke jongeren krijgen een gemeenschapsdienst opgelegd (het gelijkheidsbeginsel)? Wordt het enkel opgelegd in het geval van minder ernstige feiten (het probleem van net-widening)? Wordt het opgelegd na een volwaardige procedure (het recht op een correct proces)? En is de duur (het aantal uren) in verhouding tot de ernst van de feiten (de proportionaliteit)?

¹²⁰ Voor de experimentele groep werd een beroep gedaan op 200 dossiers uit de eerste fase van het onderzoek. Voor de controlegroep werden 200 nieuwe dossiers geselecteerd. Er werd voor gezorgd dat beide groepen op een groot aantal variabelen (waaronder leeftijd, afkomst, gerechtelijk verleden) niet significant van elkaar verschilden.

¹²¹ Er werden 110 jongeren bevraagd aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst.

brengen. Tevens werden jeugdrechters bevestigd¹²² om te achterhalen of ze mogelijk andere elementen in rekening nemen waar in het recidiveonderzoek niet voor gecontroleerd werd. Ook deze fase werd voorafgegaan door een literatuurstudie, enerzijds inzake belevingsonderzoek en onderzoek naar de effecten van een gemeenschapsdienst en anderzijds inzake besluitvorming van jeugdrechters en mogelijke beïnvloedende factoren. De bredere opzet van het onderzoek bestond er in na te gaan in welke mate de praktijk van de gemeenschapsdienst in België beantwoordt aan het theoretisch concept inzake herstelrecht.

In het kader van het herstelrecht kan daarnaast nog verwezen worden naar drie andere, eerder kleinschalige, onderzoeken die recent uitgevoerd worden. In de eerste plaats is er het onderzoek van Viane (2006). Het gaat om een onderzoek dat in opdracht van het Bureau Alternatieve Afhandeling Limburg (BAAL) uitgevoerd werd met als doel zicht te krijgen op hoe de verwijzende instanties aankijken tegen herstelrecht en de herstelgerichte aanpak¹²³. Er werden semi-gestructureerde interviews afgenomen bij tien gerechtelijke actoren (jeugdmagistraten en consulenten) in twee gerechtelijke arrondissementen. Er werd onder meer gepeild naar het doel van een herstelrechtelijke afhandeling, alsook naar de redenen waarom er voor een herstelrechtelijke afhandeling gekozen wordt. Voorafgaand werd een beperkte literatuurstudie uitgevoerd inzake herstelrecht (en de centrale onderzoeksvragen in het bijzonder).

In de tweede plaats kan melding gemaakt worden van het onderzoek van Bradt (2010). Omwille van de vaststelling dat hergo (slechts) in beperkte mate door de jeugdrechters toegepast wordt, werd er vanuit het Agentschap Jongerenwelzijn beslist om - in samenwerking met academici en juridische actoren - hergo meer op de kaart te zetten en actie te ondernemen. In dit kader werd door Bradt (2010) een (kleinschalig) onderzoek uitgevoerd om de knelpunten en hinderpalen in de huidige (doorverwijzings)praktijk in kaart te brengen. In eerste instantie werd een analyse gemaakt van alle hergo-dossiers tussen 1 januari 2007 en 31 december 2010 om een zicht te krijgen op de feitelijke praktijk in Vlaanderen. Daarnaast werden jeugdrechters¹²⁴ bevestigd aan de hand van een schriftelijke vragenlijst en werden tevens een aantal focusgroepen gehouden met consulenten en parketcriminologen.

¹²² In totaal werden er acht jeugdrechters bevestigd, eveneens aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst.

¹²³ De volgende vragen stonden centraal: Hoe denken de gerechtelijke actoren over enkele (kern)elementen van een herstelrechtelijke aanpak?; Hoe verhouden de herstelrechtelijke afhandelingsvormen zich tot andere afhandelingsvormen?; Waarom en wanneer kiezen de gerechtelijke actoren voor een herstelgerichte afhandelingsvorm? en – tot slot – Is het huidige aanbod aangepast aan de wensen van de gerechtelijke actoren?

¹²⁴ Negentien jeugdrechters vulden de vragenlijst in.

Tot slot is er het onderzoek van Dachy & Lauwaert (2013). Het betreft een actieonderzoek op vraag van de Franstalige minister van Jeugd dat enerzijds als doel had een zicht te krijgen op het beperkte gebruik dat van hergo gemaakt wordt en de moeilijkheden die ondervonden worden bij de toepassing ervan. Anderzijds was het de bedoeling om te komen tot voorstellen, praktische oplossingen en actieve strategieën als antwoord op de resultaten. Met dat doel voor ogen werden focusgroepen (*'analyse en groupe'*) georganiseerd met jeugdmagistraten, parketcriminologen, advocaten, consulenten van de sociale dienst, vertegenwoordigers van de diensten die instaan voor de uitvoering van de hergo en - tot slot - ook enkele vertegenwoordigers van slachtofferhulp. Aanvullend werden ook een aantal individuele interviews met een aantal van deze actoren afgenomen. Voorafgaand werd in een exploratieve studie ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd met betrekking tot het gebruik dat door de jeugdrechters van hergo gemaakt wordt.

B. Plaatsingsmaatregel

In de eerste plaats kan gewezen worden op het onderzoek van Lemmens en Van Welzenis (1997, 1999)¹²⁵ naar de plaatsing in een gemeenschapsinstelling. De hoofddoelstelling van het onderzoek was het bereiken van een onderlinge afstemming van het beleid van de verwijzers op elkaar en een afstemming van het beleid en de doelstellingen van de verwijzers op dat van de gemeenschapsinstellingen¹²⁶. Een eerste fase van het onderzoek was gericht op het (eerder exploratief) in kaart brengen van het verwijzersbeleid inzake een plaatsing in een gemeenschapsinstelling. Dit gebeurde door middel van een bevraging van de zogenaamde 'verwijzers' (jeugdrechters, parketmagistraten en consulenten van de sociale dienst bij de jeugdrechtbank¹²⁷). In een tweede fase werd een registratieonderzoek uitgevoerd. Aan zowel de parketmagistraten, de consulenten van de sociale dienst, als de jeugdrechters werd gevraagd om gedurende vier maanden al hun vorderingen, adviezen of beslissingen tot plaatsing systematisch te registreren, met als doel het expliciteren en kwantificeren van hun respectievelijk

¹²⁵ Dit onderzoek maakte deel uit van een ruimer actieonderzoek dat gericht was op de ontwikkeling van trajecten en netwerken vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen.

¹²⁶ Het onderzoek kadert binnen een breder actieonderzoek dat zich richt op de ontwikkeling van trajecten en netwerken vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen.

¹²⁷ In totaal werden er 19 jeugdrechters mondeling bevroegd (hetzij individueel, hetzij in groep). Daarnaast vulden zes parketmagistraten een schriftelijke vragenlijst in en werd één parketmagistraat telefonisch bevroegd. Tot slot vulden ook alle leidende consulenten van de sociale dienst van alle Vlaamse gerechtelijke arrondissementen (N=14) een schriftelijke vragenlijst in.

vorderings-, advies- en plaatsingsbeleid¹²⁸. Om ook een zicht te krijgen op het gevoerde beleid 'in' de gemeenschapsinstellingen zelf, werden ook zij aan een registratie onderworpen. Voorafgaand aan de bevraging en het registratieonderzoek werd de formele wetgeving inzake de plaatsing in een gemeenschapsinstelling (plaatsingsgronden, -doelstellingen en -termijnen) in kaart gebracht.

Tevens kan melding gemaakt worden van het evaluatieonderzoek naar het gebruik van het (voormalig¹²⁹) federale detentiecentrum 'De Grubbe' te Everberg (Heylen et. al, 2009). De bedoeling van het onderzoek was in hoofdzaak een beter zicht te krijgen op de achterliggende logica's van jeugdrechters bij het nemen van een beslissing tot plaatsing in Everberg. De gekozen methodologie is zeer gelijkaardig aan deze die door Vanneste et al. (2001) gehanteerd werd. In acht gerechtelijke arrondissementen werd een dossierstudie¹³⁰ uitgevoerd¹³¹. Tevens werden de jeugdrechters aan een schriftelijke bevraging onderworpen met het oog op het in kaart brengen van de elementen die van invloed waren bij het nemen van de beslissing. Aanvullend werden twee rondetafelgesprekken gehouden met zowel gerechtelijke als terreinactoren, om de resultaten afkomstig van de dossierstudie en de schriftelijke bevraging verder uit te diepen.

C. Uithandengeving

Inzake de praktijk van de uithandengeving kan verwezen worden naar het onderzoek van Nuytiens et al. (2005). De volgende drie vragen stonden in het onderzoek centraal: Wie wordt uit handen gegeven (profiel) en wat zijn de concrete resultaten van een uithandengeving?; Hoe kan de Belgische praktijk gecontextualiseerd worden binnen het internationale debat ter zake?; Wat zijn de implicaties van de bevindingen op het huidige hervormingsdebat? Een eerste fase van het onderzoek was gericht op het cijfermatig in kaart brengen van de uithandengeving in België. Tevens werd een comparatieve (rechtsvergelijkende) literatuurstudie uitgevoerd naar de toepassing van de uithandengeving in verschillende Europese landen. Vervolgens werd in een tweede fase

¹²⁸ Door de parketmagistraten (van 7 van de 14 arrondissementen) werden 55 registratieformulieren ingevuld. Bij de jeugdrechters (van 11 van de 14 arrondissementen) ging het in totaal om 151 ingevulde formulieren en bij de consultants (van alle arrondissementen) om 196 registratieformulieren.

¹²⁹ Zoals hoger (bij het wettelijk kader) reeds aangegeven werd, is sinds 1/1/2015 geen sprake meer van 'federale' detentiecentra.

¹³⁰ Het gaat in totaal om 719 dossiers.

¹³¹ De selectie van de arrondissementen gebeurde op basis van een voorafgaande statistische analyse van beschikbare cijfergegevens. Er werden dossiers bestudeerd in arrondissementen met een laag, gemiddeld of hoog gebruik van de plaatsing in Everberg.

aan de hand van een dossierstudie¹³² in vijf gerechtelijke arrondissementen getracht om een zicht te krijgen op het profiel van de uit handen gegeven jongeren, het verloop van de procedure en de gevolgen van de uithandengeving (vanuit het strafrecht)¹³³. Met betrekking tot laatstgenoemde werden er tevens een aantal interviews verricht bij diensten voor justitieel welzijnswerk, psychosociale diensten van de gevangenissen en justitiehuizen¹³⁴. Tot slot werd ook getracht een zicht te krijgen op de beslissingsmechanismen van de gerechtelijke actoren. In dit kader werden interviews afgenomen bij negen jeugdrechters en zes appelrechters.

3.1.1.3. Besluitvorming ten aanzien van specifieke jongerengroepen

Een derde groep van onderzoeken heeft betrekking op besluitvorming ten aanzien van specifieke (groepen van) jongeren. Het gaat telkens om nog lopende doctoraatsonderzoeken. In de eerste plaats is er het onderzoek van Cappon (UGent) over het beslissingsproces van jeugdrechters ten aanzien van jongeren met een psychiatrische problematiek, dat zo goed als afgerond is. Er werd onderzocht welke elementen (waaronder type misdrijf, aanwezige psychische stoornis en aanwezige informatie) de beslissing van de jeugdrechter beïnvloeden. Naast een (zeer) uitgebreide literatuurstudie, werd er een empirisch onderzoek uitgevoerd, waarbij zowel een dossierstudie¹³⁵ gedaan werd, als interviews afgenomen werden bij jeugdrechters, griffiers, jeugdparketmagistraten, consulente van de sociale dienst, jeugdadvocaten en jeugdpsychiaters¹³⁶. Tot slot werden ook vonnissen en beschikkingen geanalyseerd (Cappon, 2014). In de tweede plaats kan verwezen worden naar het onderzoek van De Bus (VUB) over de genderspecifieke werking van de jeugdrechtbank. Naast een dossierstudie worden jeugdrechtbankzittingen geobserveerd en worden jeugdrechters ook bevraagd¹³⁷. Tot slot kan melding gemaakt worden van het onderzoek van Petintseva

¹³² Er werden in totaal 279 dossiers geconsulteerd met betrekking tot 210 jongeren.

¹³³ Er kan in dit kader nog verwezen worden naar een lopend (doctoraats)onderzoek van Jaspers (VUB). Het gaat om een kwalitatieve studie die zich focust op de gevolgen van een uithandengeving en het verdere strafrechtelijke traject van de betrokkenen jongeren of jongvolwassenen (<http://www.crisresearchgroup.be/index.php/members/yana-jaspers>). Tevens kan opgemerkt worden dat er momenteel een (vervolg)onderzoek (op het onderzoek van Nuytiens et al. (2005)) loopt naar de praktijk van de uithandengeving en de berechting door de uitgebreide jeugdrechtbank. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het NICC in samenwerking met de VUB en dient gekaderd te worden binnen de communautarisering van de jeugdbescherming en de vraag naar (de opportuniteit van) het behoud van de uithandengeving.

¹³⁴ Wat eerstgenoemden betreft, werden er telkens zes diensten bevraagd. Daarnaast werden er vijf justitiehuizen bevraagd.

¹³⁵ Er werden 327 dossiers onderzocht, waarbij in 104 sprake was van een psychiatrische diagnose. Deze 104 dossiers leverden 792 beslissingen op.

¹³⁶ Er werden in totaal 30 personen bevraagd.

¹³⁷ Deze informatie is afkomstig van de Kinderrechtendatabank van het Kenniscentrum Kinderrechten (Keki) (http://www.kekidatabank.be/opac/index.php?lvl=author_see&id=1226).

(UGent) naar de dispariteit in justitiële beslissingen ten aanzien van nieuwe migranten. Centraal in het onderzoek staat de vraag of jonge 'nieuwe migranten' (jongeren van Noord-Kaukasische origine) die verdacht worden van het plegen van een als misdrijf omschreven feit, anders worden bejegend doorheen hun justitiële trajecten in vergelijking met autochtone jongeren of 'oude migranten' in vergelijkbare omstandigheden. Vertrekkende vanuit een interpretatieve traditie wordt stilgestaan bij de wijze waarop dossiers vorm en richting krijgen, hoe definities en hierop gebaseerde beslissingen geconstrueerd en gelegitimeerd worden¹³⁸.

3.1.1.4. Interactie of interactieprocessen op de zitting

Eén (doctoraats)onderzoek spitst zich specifiek toe op het verschijnen voor de jeugdrechter (Françoise, 2012). Centraal staat de interactie en de interactieprocessen op de zitting en de vraag hoe de communicatie verloopt tussen de jeugdrechter en de minderjarige. Het betreft een etnografisch onderzoek in drie Franstalige arrondissementen gedurende acht maanden, waarbij acht jeugdrechters betrokken waren. Er werden zowel observaties gedaan, als interviews afgenomen bij zowel parketmagistraten, als jeugdrechters, advocaten, jongeren, hun ouders en personeel van de uitvoerende diensten en voorzieningen. Er werd uitgegaan van een (volledig) inductieve benadering. Thema's die tijdens het onderzoek naar boven kwamen en nader besproken worden, zijn onder meer het kader van de interactie, de (impliciete) regels die er gelden, de mobilisatie van het dossier door de jeugdrechter, de (voortdurende) responsabilisering van de jongere door de jeugdrechter (en andere actoren) en het gebruik van humor.

3.1.2. Gehanteerde onderzoeksmethoden

Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat er zowel gebruik gemaakt wordt van kwalitatieve, als kwantitatieve onderzoeksmethoden (tabel 27). Als er gebruik gemaakt wordt van kwalitatieve methoden, dan wordt er in hoofdzaak gekozen voor het bevragen¹³⁹ van jeugdrechters (N=8) met het oog op het verwerven van inzicht in de achterliggende beslissingslogica's van de jeugdrechters. In een (beperkt) aantal onderzoeken worden ook appelrechters (N=1), parketmagistraten (N=1), consulenten (N=1), jongeren (N=3), ouders (N=2), advocaten (N=1), personeel van uitvoerende diensten en voorzieningen (N=1) en van diensten voor justitieel welzijnswerk, psychosociale diensten van de

¹³⁸ Ook deze informatie is afkomstig van de Kinderrechtendatabank van het Kenniscentrum Kinderrechten (http://www.kekidatabank.be/opac/index.php?lvl=author_see&id=1227).

¹³⁹ Dit gebeurde hetzij via diepte-interviews, hetzij via semi-gestructureerde interviews.

gevangenissen en justitiehuizen (N=1) aan het woord gelaten. Naast interviews wordt in een aantal onderzoeken (N=5) ook rondetafelgesprekken georganiseerd, voornamelijk met het oog op het verder uitdiepen en interpreteren van de resultaten uit het kwantitatieve luik. In twee onderzoeken worden (ook) observaties van zittingen gedaan.

Kwantitatieve benaderingen betreffen voornamelijk de studie van dossiers (N=7). In twee onderzoeken wordt hieraan ook een schriftelijke bevraging gekoppeld, wat toelaat om de motivaties die uit de dossierstudies naar voor komen ('de effectieve logica') te vergelijken met deze die door de jeugdrechters of parketmagistraten zelf aangebracht worden ('de aangevoerde logica') (Heylen et al. 2009; Vanneste et al., 2001). Daarnaast wordt ook meermaals (N=3) gebruik gemaakt van registratieformulieren (Gilbert et al., 2012; Lemmens & Van Welzenis, 1999; Vanneste et al., 2001). Aan de betrokken actoren wordt dan gevraagd om elke vordering of beslissing of elk advies dat ze geven in een zaak systematisch te registreren, vaak gekoppeld aan de registratie van andere gegevens over de betreffende zaak.

In de meeste onderzoeken (N=9) wordt een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden gehanteerd. In een aantal van deze onderzoeken (N=2) wordt er in hoofdzaak gebruik gemaakt van kwantitatieve methoden (systematische registratie en/of dossierstudie) en wordt voor de uitdieping van de bekomen resultaten een beroep gedaan op kwalitatieve onderzoeksmethoden (rondetafelgesprekken). In de meeste andere onderzoeken wordt naargelang de fase in het onderzoek en de specifieke onderzoeksvraag gekozen voor de ene, dan wel de andere methode. Vanneste et al. (2001) maken enkel gebruik van kwantitatieve onderzoeksmethoden. Franssens et al. (2010), Françoise (2012) en Viane (2006) beperken zich daarentegen uitsluitend tot een kwalitatieve onderzoeksbenadering.

Tabel 27. Overzicht van bestaand onderzoek naar besluitvorming van Belgische jeugdrechters

<u>Uitvoerder(s)</u>	<u>Jaar van publicatie</u>	<u>Onderzoeksobject</u>	<u>Scope</u>	<u>POS/MOF</u>	<u>Benadering</u>	<u>Onderzoeksmethoden</u>	<u>Reikwijdte</u>
Lemmens & Van Welzenis (KUL)	1997, 1999	Onderzoek inzake de plaatsing in een gemeenschapsinstelling	Specifiek	MOF+POS	Kwal. + kwant.	Mondelinge en schriftelijke bevraging van JR's, parketmagistraten en consulenten + registratie door JR's, parket, consulenten en instellingen	Vlaanderen (14 arr)
Geudens, Goedseels & Walgrave (KUL)	1996, 1999, 2002	Onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst	Specifiek	MOF	Kwant. + kwal.	Dossierstudie + ronde tafels + belevingsonderzoek bij jongeren + interviews met JR's	Federaal (9 arr)
Vanneste et al. (NICC)	2001	Onderzoek naar de beslissingen genomen door jeugdmagistraten	Algemeen	MOF	Kwant.	Registratie door parketmagistraten en JR's + dossierstudie + schriftelijke vragenlijst	Federaal (8 arr)
Nuytiens, Christiaens & Eliaerts (VUB)	2005	Onderzoek naar de praktijk van de uithandengeving	Specifiek	MOF	Kwant. + kwal.	Dossierstudie + interviews met JR's en appelrechters en met JJW, PSD en JH	Federaal (5 arr)
Viaene (Steunpunt Jeugdhulp)	2006	Onderzoek naar de herstelgerichte afhandelingsvormen door de ogen van de gerechtelijke actoren	Specifiek	MOF	Kwal.	Interviews met parket, JR's, consulenten	Vlaanderen (2 arr)
Heylen, Ravier, Schoffelen & Vanneste (NICC)	2009	Evaluatieonderzoek naar het gebruik van 'De Grubbe' te Everberg	Specifiek	MOF	Kwant. (+ aanvullend kwal.)	Dossierstudie + schriftelijke vragenlijst (+ aanvullend ronde tafels)	Federaal (8 arr)
Franssens, Put & Deklerck (KUL)	2010	Onderzoek naar het beleid van de jeugdmagistraat	Algemeen	MOF+POS	Kwal.	Interviews met JR's en parketmagistraten (+ dossierstudie ter voorbereiding)	Vlaanderen (7 arr)
Gilbert, Goedseels, Mahieu & Ravier (NICC)	2012	Onderzoek naar genomen (en meest gewenste) maatregelen door jeugdrechters maatregelen	Algemeen	MOF	Kwant (+ aanvullend kwal)	Registratie door JR's (+ aanvullend ronde tafels)	Federaal (25 arr)
Françoise (VUB)	2012	Onderzoek naar de interactie op de jeugdrechtbank	Specifiek	MOF+ POS	Kwal.	Observaties en interviews met JR's, jongeren, ouders, advocaten, diensten en vz	Franstalig België (3 arr)
Bradt (Ugent)	2012	Onderzoek naar toepassing van hergo	Specifiek	MOF	Kwant. + kwal.	Dossierstudie + focusgroepen met consulenten, parketcrim + schrift. vragenlijst JR's	Vlaanderen
Dachy & Lauwaert (ULG)	2013	Onderzoek naar de toepassing van hergo (CRG) in Brussel en Wallonië	Specifiek	MOF	Kwant. + kwal.	Focusgroepen met JR's, parketmag., parketcrim., adv, consulenten, uitv. diensten, slachtofferhulp + interviews	Wallonië en Brussel (9 arr)
Cappon (Ugent)	Lopend	<i>Het beslissingsproces van jeugdrechters tav jongeren met een psychiatrische problematiek</i>	Specifiek	MOF+POS	Kwan. + kwal.	<i>Dossierstudie en interviews JR's, ouders en jongeren</i>	Vlaanderen (2 arr.)
Petintseva (UGent)	Lopend	<i>Dispariteit in justitiële beslissingen in MOF-zaken van nieuwe migranten</i>	Specifiek	MOF	? ¹⁴⁰	?	?
De Bus (VUB)	Lopend	<i>De genderspecifieke werking van de jeugdrechtbank</i>	Specifiek	MOF+POS	Kwan. + kwal.	<i>Dossierstudie, observaties en interviews met JR's</i>	Vlaanderen (2 arr)

¹⁴⁰ Hierover werd geen informatie teruggevonden.

3.3. Een overzicht van de belangrijkste onderzoeksresultaten

In wat volgt wordt dieper ingegaan op de belangrijkste onderzoeksresultaten. In een eerste punt wordt een (recent) cijfermatig beeld gegeven van de maatregelen die jeugdrechters nemen ten aanzien van jongeren die naar aanleiding van een delict voor hen moeten verschijnen. In een tweede punt wordt aandacht besteed aan de achterliggende beslissingslogica's en factoren die van invloed zijn op de besluitvorming van jeugdrechters, waarbij in grote lijnen de structuur gevolgd wordt die hoger bij het algemeen overzicht van onderzoek inzake *sentencing* gehanteerd werd. Er wordt vooreerst aandacht besteed aan het belang van delict-gebonden¹⁴¹ factoren. Vervolgens komen andere, niet delict-gerelateerde factoren aan bod. Daarbij zal een onderscheid gemaakt worden tussen factoren eigen aan de zaak, de rechter en - tot slot - de context waarbinnen de rechter zijn beslissing neemt.

3.3.1. Algemeen overzicht van de opgelegde maatregelen in MOF-zaken

Het onderzoek van een Gilbert et al. (2012) verschaft een recent en representatief beeld van de beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters en de maatregelen die ze opleggen - of wensen op te leggen - ten aanzien van jongeren die naar aanleiding van een delict voor de jeugdrechter moeten verschijnen.

In een vorig hoofdstuk met betrekking tot het wettelijk kader werd er op gewezen dat de procedure in jeugdzaken in twee fasen verloopt, zijnde een voorlopige of onderzoeksfase¹⁴² en een fase ten gronde, waar er een uitspraak gedaan wordt over de schuld of onschuld van de betrokkene en een definitieve maatregel opgelegd wordt. De cijfergegevens tonen aan dat meer dan de helft van de beslissingen (65,6%) in de voorlopige fase genomen worden. Aan Nederlandstalige kant gaat het om 54,6%, aan Franstalige kant om 74,8% van alle beslissingen¹⁴³.

¹⁴¹ Voor de duidelijkheid wordt gesproken van 'delict-gebonden' en niet van 'wettelijke' factoren. In de Belgische jeugdwet zijn immers ook niet delict-gebonden factoren in de wet opgenomen.

¹⁴² De onderzoeksfase is gericht op het onderzoeken van de persoonlijkheid en het milieu van de betrokken minderjarige.

¹⁴³ Ook ander onderzoek toont aan dat in bepaalde Franstalige arrondissementen zaken zeer lang in de voorlopige fase blijven hangen (Detry, Goedseels & Vanneste, 2010), wat vragen oproept bij een aantal rechtswaarborgen als het recht op een eerlijk proces en het recht op het vermoeden van onschuld.

Algemeen genomen kan gesteld worden dat iets meer dan de helft (55,8%) van de opgelegde maatregelen ambulante maatregelen betreffen, waaronder in hoofdzaak een berisping (10%) of een behoud in het eigen leefmilieu onder voorwaarden (33,9%) (tabel 28). De voorwaarde die het meest voorkomt, is geregeld naar school gaan (28,5%), gevolgd door het uitvoeren van een gemeenschapsdienst (19%), vrij door de jeugdrechter te bepalen voorwaarden (17,2%)¹⁴⁴, het volgen van richtlijnen van een centrum voor opvoedkundige voorlichting of geestelijke gezondheidszorg (14,4%), een plaats- of omgangsverbod (12,9%), een leerproject (9%), een huisarrest (8,3%), deelname aan georganiseerde activiteiten (5,3%), een activiteitenverbod (2,4%) en - tot slot – betaalde arbeid met het oog op de vergoeding van het slachtoffer (0,2%) (Goedseels & Gilbert, 2013).

Iets meer dan 1 op 3 (34,9%) van alle reacties die de jeugdrechters optekenden, houden een uithuisplaatsing in, waarbij het zowel gaat om plaatsingen in een gesubsidieerde private voorziening¹⁴⁵, in een gemeenschapsinstelling of in de (voormalige) federale detentiecentra te Everberg en Saint-Hubert¹⁴⁶. Plaatsingsmaatregelen worden in hoofdzaak (83,9%) in de voorlopige fase opgelegd.

Hoewel de wet prioriteit geeft aan het herstelrechtelijk aanbod en het geschreven project, maken deze (slechts) 2,9% uit van alle geregistreerde reacties. Een van de belangrijkste redenen is volgens meerdere onderzoeken te vinden in de wijze waarop het herstelrecht in de wet ingeschreven is. Het jeugdparket dient steeds, als er een slachtoffer geïdentificeerd is, een herstelbemiddeling te overwegen vooraleer het de jeugdrechter vordert. Als het parket een aanbod deed, zal de jeugdrechter het geen tweede keer meer doen (Bradt, 2012; Dachy & Lauwaert, 2013; Gilbert et al., 2012)¹⁴⁷. Daarnaast spelen ook andere factoren een rol, waaronder de relatieve onbekendheid met het herstelrechtelijk gedachtengoed (vooral aan Franstalige kant), het tijd- en arbeidsintensief karakter, zeker in het geval van een hergo, wat ook maakt dat er volgens de jeugdrechters niet kort op de bal gespeeld kan worden (Bradt, 2012; Dachy & Lauwaert,

¹⁴⁴ Het gaat onder meer om de volgende voorwaarden: niet meer met de politie in aanraking komen, geen feiten meer plegen, zich houden aan de regels thuis.

¹⁴⁵ Het gaat hierbij om diverse private voorzieningen waaronder onthaal-, observatie- en oriëntatiecentra (OOOc's), gezins- en begeleidingstehuizen, diensten voor begeleid zelfstandig wonen (BZW), medisch-psychologische diensten (MPI's) en pleeggezinnen. Tevens betreft het plaatsingen in de (forensische) kinder- of jeugdpsychiatrie of gaat het om specifieke projecten zoals onthomingstochten of *Youth at Risk (YAR)* (voor meer informatie zie <http://www.yarvlaanderen.be/>).

¹⁴⁶ Opgelet: jeugdrechters moeten een voorlopige plaatsing in een detentiecentrum - conform de wet - na vijf dagen en dan maandelijks herzien. Dit kan leiden tot een (lichte) overschatting van het aandeel van de betreffende plaatsingen.

¹⁴⁷ Hier dient toch een kleine kanttekening gemaakt te worden. Ook in arrondissementen waar het parket geen systematische doorverwijzing doet, vooral dan aan Franstalige kant, kent hergo een beperkte toepassing.

2013; Gilbert et al. 2012; Viane, 2006). Daar komt nog bij dat de diensten die instaan voor de uitvoering van een herstelrechtelijk aanbod zeer weinig informatie terugkoppelen naar de jeugdrechter en deze een stuk toezicht of controle over het dossier verliest, wat haaks staat op het beschermrechtelijke kader waarbinnen Belgische jeugdrechters al jaar en dag werken. Dat is volgens Gilbert et al. (2012) allicht één van de belangrijkste verklaringen. Hoewel velen het herstelrechtelijk aanbod als een potentieel waardevolle afhandelingsmodaliteit zien, in theorie althans, hebben jeugdrechters - en hun adviesverleners - niet de reflex om prioritair aan herstel te denken. Het herstelrechtelijke gedachtengoed maakt met andere woorden nog geen deel uit van hun professionele cultuur. Als herstelgerichte maatregelen ingezet worden, worden ze in hoofdzaak dadergericht ingevuld (Viane, 2006). Ook Dachy & Lauwaert (2013) stellen in dit kader: *«Le juge continu à mobiliser des aspects protectionnels même au sein d'un modèle restaurateur. En effet, couramment, le premier avantage que le juge voit dans le CRG¹⁴⁸ est la visée éducative pour le jeune. La question de la rencontre avec la victime apparaît souvent beaucoup plus tard, ou jamais...»* (Dachy & Lauwaert, 2013, p. 179).

Tot slot neemt ook de uithandengeving een marginale positie in (0,6%).

¹⁴⁸ *Concertation restauratrice en groupe.*

Tabel 28. Overzicht van de maatregelen die jeugdrechters opleggen in MOF-zaken

	<u>Voorlopige fase</u>		<u>Fase ten gronde</u>		<u>Totaal</u>	
	<u>N</u>	<u>%</u>	<u>N</u>	<u>%</u>	<u>N</u>	<u>%</u>
Geen maatregel	76	5,7	39	5,6	115	5,7
Herstelrechtelijk aanbod of geschreven project	50	3,8	28	4,0	58	2,9
<i>Herstelbemiddeling</i>	27	2,0	5	0,7	32	1,6
<i>Herstelgericht groepsoverleg</i>	20	1,5	22	3,1	22	1,1
<i>Geschreven project</i>	3	0,2	1	0,1	4	0,2
Ambulante maatregel	612	46,2	508	72,5	1120	55,8
<i>Berisping</i>	2 ¹⁴⁹	0,2	207	29,5	209	10,4
<i>Onder toezicht van de sociale dienst</i>	44	3,3	38	5,4	82	4,1
<i>Behoud in het eigen leefmilieu met voorwaarden</i>	480	36,2	200	28,5	680	33,9
<i>Intensieve educatieve begeleiding (enkel fr)</i>	32	2,4	14	2,0	46	2,3
<i>Prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut</i>	21	1,6	37	5,3	58	2,9
<i>Begeleiding na plaatsing (enkel fr)</i>	33	2,5	12	1,7	45	2,2
Plaatsingsmaatregel	588	44,3	113	16,1	701	34,9
<i>Bij een betrouwbaar persoon of in private voorziening</i>	159	12,0	48	6,8	207	10,3
<i>In een gemeenschapsinstelling</i>	266	20,1	61	8,7	327	16,3
<i>In een (voormalig) federaal detentiecentrum</i>	163	12,3	4 ¹⁵⁰	0,6	167	8,3
Uithandengeving	0	0,0	13	1,9	13	0,6
<u>Totaal</u>	<u>1326</u>	<u>100,0</u>	<u>701</u>	<u>100,0</u>	<u>2007</u>	<u>100,0</u>

Bron: Goedseels & Gilbert, 2013

¹⁴⁹ In principe kan een berisping enkel in de fase ten gronde opgelegd worden. Allicht gaat het hier om een foutieve registratie.

¹⁵⁰ Een plaatsing in een federaal centrum kan enkel in de voorlopige fase. Allicht gaat het hier ook om een foutieve registratie.

3.3.2. Beïnvloedende factoren en achterliggende beslissingslogica's

3.3.2.1. Delict-gebonden factoren

Uit alle onderzoeken komt naar voor dat jeugdrechters bij het nemen van een beslissing rekening houden met wettelijke factoren, waaronder de aard en ernst van de feiten en het gerechtelijk verleden van de jongere. Meerdere onderzoeken wijzen er wel op dat parketmagistraten er een aanzienlijk groter belang aan hechten dan jeugdrechters (Franssens et al., 2010; Lemmens & Van Welzenis, 1999; Vanneste et al., 2001). Tevens komen de onderzoeken tot verschillende - of soms zelfs tegenstrijdige – resultaten.

Zo blijkt uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) dat gebaseerd is op een kwantitatieve onderzoeksbenadering – een dossierstudie in combinatie met schriftelijke vragenlijsten - dat jeugdrechters bij hun keuze voor een bepaalde maatregel slechts in minieme mate rekening houden met delict-gebonden factoren. Enkel het gerechtelijk verleden van de minderjarige speelt een rol. Hoe belangrijker de terugkeer in het gerechtelijk circuit, hoe zwaarder de maatregel. Op parketniveau spelen ook de volgende factoren een rol: het feit dat het om pluriforme delinquentie gaat, dat de feiten in bende gepleegd werden en dat er sprake is van recidive (Vanneste, 2001).

Franssens et al. (2010) die zich in hoofdzaak baseren op interviews met jeugdrechters geven aan dat ook jeugdrechters, naar eigen zeggen, in grote mate rekening houden met delict-kenmerken, waaronder niet zozeer het gerechtelijk verleden van de minderjarige, maar wel de ernst van de feiten. Niemand van de jeugdrechters vermeldt spontaan het gerechtelijk verleden van de minderjarige als invloedrijke factor. Deze laatste bevinding staat in contrast met de onderzoeksresultaten van Vanneste et al. (2001).

Ook Lemmens & Van Welzenis (1999) komen in hun registratieonderzoek tot de conclusie dat jeugdrechters in aanzienlijke mate rekening houden met delict-kenmerken, waaronder de ernst van de feiten, de materiële en morele schade ten gevolge van het delict en de omstandigheden waarin het delict gepleegd werd, waarbij voornamelijk de ernst van de feiten van belang zou zijn. Deze delict-kenmerken zijn echter steeds ondergeschikt aan de specifieke situatie van de minderjarige. Doorslaggevend zijn vooral de problematiek of situatie van de minderjarige en in mindere mate het gepleegde feit. Uit de bevraging van de jeugdrechters komt tevens naar voor dat jongeren die zware feiten plegen 'principeel' geplaatst zouden worden in een gesloten voorziening. Ook uit het

onderzoek van Viane (2006) blijkt dat jeugdrechters het gerechtvaardigd vinden dat een zwaar misdrijf streng gesanctioneerd wordt.

Heylen et al. (2009) die specifiek onderzoek verrichten naar het gebruik dat door jeugdrechters gemaakt wordt van het (toenmalig) federaal centrum te Everberg, stellen zowel op basis van de analyse van de gegevens uit de dossierstudie en de schriftelijke vragenlijsten, als de rondetafelgesprekken, vast dat jeugdrechters zeer veel belang hechten aan de zwaarwichtigheid van de feiten - waaronder de aanwezigheid van verzwarende omstandigheid als het plegen in bende en/of gebruik van wapens -, als drempel om tot een plaatsing in Everberg over te gaan. Dit is echter niet zo vreemd, aangezien de wet zelf vereisten oplegt inzake de aard en ernst van de feiten om een jongere in een federaal centrum te mogen plaatsen.

In het onderzoek van Geudens & Walgrave (1996) werd ook nagegaan in welke mate de duur van de opgelegde gemeenschapsdienst in verhouding staat tot het gepleegde feit ('mate van proportionaliteit'). Op basis van de uitgevoerde logistische regressieanalyse komen ze tot de conclusie dat jeugdrechters weinig rekening houden met de verhouding tussen de ernst van het gepleegde delict en de mate van vrijheidsbeperking die via de gemeenschapsdienst opgelegd wordt. Enkel bij zware delicten (of delict-reeksen) komt deze proportionaliteit enigszins naar voor. Andere beïnvloedende factoren zijn: het gerechtelijk arrondissement - er worden grote verschillen vastgesteld in het aantal opgelegde uren tussen de diverse arrondissementen -, de leeftijd van de minderjarige en de gezinssamenstelling (die gelieerd wordt aan de mate van ondersteuning die de jongere geniet).

Hoewel het eerder om een daderkenmerk gaat, wordt in meerdere onderzoeken ook gewezen op de invloed van de houding van de jongere ten aanzien van de feiten (Françoise, 2012; Franssens et al., 2010; Nuytiens et al., 2005; Viane, 2006). In dit kader blijkt het van belang te zijn of de jongere de feiten bekent en al dan niet spijt betoont. Uit het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) blijkt dat jongeren die geen verantwoordelijkheid voor hun daden opnemen en geen schuldbesef tonen, meer kans maken om naar het strafrecht doorverwezen te worden. Ook als de jongere wetens en willens feiten blijft plegen en als het ware kiest voor de delinquentie, zal de beslissing eerder wijzen in de richting van een uithandengeving. Ook Viane (2006) stelt dat het inzicht of besef van de dader voor de jeugdrechter een belangrijke toetssteen vormt voor het bepalen van de reactie op het misdrijf.

3.3.2.2. Niet delict-gebonden factoren

A. Persoon van de dader (of verdachte)

In bijna alle onderzoeken wordt er op gewezen dat jeugdrechters (ook) rekening houden met andere factoren, waaronder factoren eigen aan de dader, bij het nemen van een beslissing. Naast de eerder beperkte invloed van het geslacht en de leeftijd van de jongere, wordt gewezen op het belang van afkomst, persoonsgebonden factoren en factoren gelieerd aan de gezins- en schoolsituatie van de jongere. In meerdere onderzoeken wordt in dit kader aangegeven dat de centrale focus van de jeugdrechters bij het nemen van een beslissing, naar eigen zeggen, vooral uitgaat naar de persoon en context van de minderjarige (Goedseels et al., 2002; Viaene, 2006). Vanneste besluit in dit kader op basis van de eigen onderzoeksresultaten het volgende: *“Dit laat ons toe te besluiten dat de daadwerkelijke besluitvormingslogica - meer dan deze die expliciet op de vragenlijst werd ingevuld - in hoofdzaak overeenkomt met een beschermend model, in die zin dat de moeilijkheden in het persoonlijk leven een essentiële impact hebben op de beslissing”* (Vanneste, 2001, p. 202).

Heylen et al. (2009) komen in hun onderzoek naar het gebruik van het federale detentiecentrum ‘De Grubbe’ daarentegen tot andere bevindingen. De onderzoekers stellen vast dat strafrechtelijke variabelen meer gewicht hebben, dan familiale of schoolgerelateerde variabelen, die niet naar voren komen uit de resultaten van de dossieranalyse. Op de rondetafelgesprekken is daarentegen een iets ander geluid te horen. Er doet zich, aldus de onderzoekers, dan ook een discrepantie voor tussen enerzijds de aangevoerde en anderzijds de effectieve beslissingslogica. De jeugdrechters laten zich met andere woorden meer beschermingsgezind uit in hun discours, dan blijkt uit de feitelijke vaststellingen uit de dossieranalyse (Heylen et al, 2009). Ook Franssens et al. (2010) en Nuytiens et al. (2005) stellen soms tegenstrijdigheden vast tussen wat jeugdrechters zeggen en wat ze volgens informatie uit de dossiers effectief doen.

In wat volgt wat kort ingegaan op de invloed van kenmerken eigen aan de dader. Achtereenvolgens komen aan bod: geslacht, leeftijd, afkomst, persoons-gerelateerde problemen, factoren gelieerd aan het gezin en – tot slot – factoren gelieerd aan de school.

A.1. Geslacht

Uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) blijkt dat het geslacht van de minderjarige – onafhankelijk van het aantal antecedenten en de ernst en omstandigheden van de gepleegde feiten – een zekere invloed heeft op de besluitvorming van jeugdrechters. Meisjes hebben met name een aanzienlijk grotere kans dan jongens om geplaatst te worden in een openbare of privé-inrichting. Volgens Vanneste (2001) komen meisjes veel minder in aanraking met justitie, maar indien het toch gebeurt, worden ze vaker dan jongens aan het gezin onttrokken. Ook het onderzoek van Lemmens & Van Welzenis (1999) toont aan dat jeugdrechters bij hun keuze voor een bepaalde maatregel in zekere zin rekening houden met het geslacht van de minderjarige. Bij meisjes zouden ze zich bij hun besluitvorming voornamelijk laten beïnvloeden door factoren met betrekking tot de problematiek van het meisje, onafhankelijk van de vorderingsgrond (MOF, dan wel POS). Bij jongens speelt de vorderingsgrond daarentegen wel een rol. Zo houden jeugdrechters in het geval van MOF-jongens zowel rekening met delict-kenmerken, als met factoren gerelateerd aan de problematiek van de jongere¹⁵¹.

A.2. Leeftijd

Uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) blijkt dat een plaatsing in een gemeenschapsinstelling in verhouding beduidend meer gebruikt wordt voor minderjarigen van (minder dan) 14 en 15 jaar, dan voor 6 en 17-jarigen. Nuytiens et al. (2005) stellen vast dat voornamelijk jongeren die kort voor hun 18de verjaardag zware feiten plegen, uit handen gegeven te worden, omdat in dat geval jeugdrechters slechts over een beperkte waaier aan interventiemogelijkheden beschikken of omdat de termijn van de interventie te kort bevonden wordt. Als jongeren net voor hun meerderjarigheid lichte feiten plegen, zouden jeugdrechters eerder geneigd zijn om geen (ingrijpende) maatregel meer op te leggen (Goedseels et al., 2002; Vanneste et al., 2001).

¹⁵¹ In dit kader kan opgemerkt worden dat uit verschillende onderzoeken blijkt dat jeugdrechters zeer verschillend omgaan met jongeren die 'zowel' in een problematische situatie verkeren, als feiten plegen. Soms wordt voorrang gegeven aan het ene, dan aan het andere. Niet zelden maken jeugdrechters hierbij pragmatische of strategische keuzen, onder meer in functie van de beschikbaarheid van plaatsen (Goedseels & Gilbert, 2013). Ook Franssens et al. (2010) wijzen er op dat uit de interviews blijkt dat zowel parketmagistraten als jeugdrechters soms creatief omspringen met de kwalificaties – een oorspronkelijk POS-dossier verder behandelen als MOF-dossier of omgekeerd – om een bepaalde interventie tot stand te brengen.

A.3. Afkomst

Zowel in het onderzoek van Vanneste et al. (2001), als in de onderzoeken van Heylen et al. (2009) en Nuytiens et al. (2005) wordt gewezen op de invloed van de afkomst van de jongere. Uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) komt naar voor dat buitenlandse origine, onafhankelijk van alle andere factoren, een significante invloed uitoefent op de beslissingen van zowel parketmagistraten, als jeugdrechters. Uit de onderzoeksresultaten blijkt onder meer dat minderjarigen van vreemde origine ongeveer dubbel zoveel kans hebben om doorverwezen te worden naar de jeugdrechter. De kans op een seponering van het dossier zou daarentegen dalen met bijna twintig procent. Op jeugdrechtbankniveau zouden minderjarigen van vreemde origine een grotere kans hebben om een gemeenschapsdienst en een plaatsing in een gemeenschapsinstelling opgelegd te krijgen, daar waar de kans op een berisping, een gewone ondertoezichtstelling en een plaatsing in een private inrichting afneemt, in vergelijking met minderjarigen van Belgische origine.

Ook uit het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) blijkt dat minderjarigen afkomstig van een land buiten de Europese Unie (EU) sterk oververtegenwoordigd zijn in de groep van uit handen gegeven minderjarigen. De daadwerkelijke invloed van de origine van de minderjarige op de beslissing van de jeugdrechter om de zaak uit handen te geven, kon, aldus de onderzoekers, binnen het bestek van het onderzoek echter niet expliciet bestudeerd worden.

Ook in het onderzoek van Heylen et al. (2009) blijkt op basis van de dossierstudie een invloed uit te gaan van de origine van de jongere op de plaatsing, in die zin dat het hebben van een niet West-Europese origine meer kans geeft op een plaatsing in Everberg. Er is, volgens de onderzoekers, echter voorzichtigheid geboden bij de interpretatie van deze bevindingen, aangezien de analyse niets zegt over het al dan niet intentioneel karakter van deze rationaliteit. De gerechtelijke actoren wijzen op de rondetafelgesprekken ter verklaring onder meer op de moeilijkheden die ze ondervinden om met de betreffende jongeren (en hun gezinnen) te werken. Ze zouden minder ontvankelijk zijn voor de educatieve mogelijkheden die ter beschikking staan. De jeugdrechters zouden dan ook minder geneigd zijn om hier gebruik van te maken. De onderzoekers concluderen dan ook dat de vastgestelde invloed deels verklaard kan worden door een samenspel van, enerzijds, de *de facto* meer uitgesproken aanwezigheid van bepaalde moeilijkheden bij jongeren van vreemde origine en anderzijds de perceptie aangaande deze jongeren waarin dergelijke problemen - al dan niet terecht - met hen

geassocieerd worden. Een samenspel tussen perceptie en realiteit dus.

A.4. Persoons-gerelateerde factoren

Wat de persoons-gerelateerde factoren betreft, wordt onder meer gewezen op (de invloed van) wegloupgedrag, een onderliggende drugsproblematiek, een agressieprobleem of een psychiatrische problematiek.

Zo komen Vanneste et al. (2001) tot de vaststelling dat wegloupgedrag een verhoogde kans geeft op een plaatsing in een (gesloten) openbare gemeenschapsinstelling. Ook wordt een effect van druggebruik vastgesteld. In het geval van druggebruik zouden parketmagistraten sneller geneigd zijn om de zaak naar de jeugdrechter door te verwijzen. Jeugdrechters zouden op hun beurt sneller overgaan tot een plaatsing in een gemeenschapsinstelling of private voorziening en minder vlug kiezen voor een gemeenschapsdienst.

Ook uit het onderzoek van Lemmens en Van Welzenis (1999) blijkt dat zowel parketmagistraten, als jeugdrechters rekening houden met een eventuele drugproblematiek van de minderjarige verdachte. Tevens wordt in het betreffende onderzoek gewezen op de invloed van een (mogelijk) agressieprobleem of een psychiatrische problematiek. Dat laatste komt ook naar voor in zowel het onderzoek naar de uithandengeving (Nuytiens et al., 2005), als in het onderzoek met betrekking tot de toepassing van de gemeenschapsdienst. Jeugdrechters houden bij het al dan niet opleggen van een gemeenschapsdienst, naar eigen zeggen, ook rekening met eventuele mentale beperkingen of een mogelijke behandelingsbehoefte bij de jongere (Goedseels et al., 2002).

Tot slot wordt in het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) nog gewezen op twee andere factoren die gelieerd zijn aan de persoon van de dader, met name de aanwezigheid van een positieve evolutie (aan de hand van het al dan niet mislukken van voorgaande maatregelen) en de bereidheid van de jongere om zijn medewerking aan de interventies te verlenen. Het zijn factoren die een invloed uitoefenen op de afweging van de jeugdrechter of jeugdbeschermingsmaatregelen al dan niet nog adequaat zijn.

A.5. Familiale situatie

Uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) komen de volgende gezins-gerelateerde variabelen naar voor als beïnvloedende factoren: de gezinsstructuur, de aanwezigheid van gerechtelijke en psychiatrische antecedenten in het gezin, de werkonzekerheid van de ouder(s) en de verstandhouding in het gezin, waarbij vooral laatstgenoemde van groot belang blijkt te zijn. Zo verdubbelt de kans op een doorverwijzing naar de jeugdrechter indien er in het dossier sprake is van een slechte gezinssfeer. Op jeugdrechtbankniveau is de kans op een uithuisplaatsing dubbel zo groot als er sprake is van een slechte verstandhouding. Omgekeerd leggen jeugdrechters, wanneer de gezinssfeer expliciet als positief benoemd wordt, beduidend meer berispingen op.

Uit het onderzoek van Franssens et al. (2010) komt uit de diepte-interviews met de jeugdrechters naar voor dat de familiale context of de gezinssituatie van de minderjarige de meest bepalende factor is bij het nemen van een beslissing. Maar ook de parketmagistraten houden er rekening meer. Onder meer de reactie van de ouders, voor zover de parketmagistraten daar een zicht op hebben, zou een rol spelen om een zaak al dan niet te seponeren.

Tot slot blijkt uit het onderzoek van Geudens & Walgrave (1996) naar de toepassing van de gemeenschapsdienst op basis van de dossierstudie dat er een invloed zou uitgaan van de gezinssamenstelling op het aantal uren dienstverlening dat opgelegd wordt. Jongeren uit volledige gezinnen zouden meer uren opgelegd krijgen. Ook uit de bevraging van de rechters komt naar voor dat ze bij de beslissing om al dan niet een gemeenschapsdienst op te leggen, rekening houden met de gezinscontext van de jongere. Een gemeenschapsdienst zou vooral opgelegd worden als ouders voldoende structuur en ondersteuning (kunnen) bieden (Goedseels et al., 2002).

A.6. Schoolsituatie

Tot slot wordt in meerdere onderzoeken gewezen op de invloed van de schoolsituatie van de jongere op de beslissing van de jeugdrechter.

Het onderzoek van Vanneste et al. (2001) toont aan dat minderjarigen die algemeen secundair onderwijs (ASO) volgen, significant minder kans hebben op een doorverwijzing van de zaak naar de jeugdrechter. Ze hebben daarentegen meer kans op een seponering van hun zaak of een alternatieve maatregel op parketniveau. Daarnaast zou ook de

aanwezigheid van problemen een sterke invloed uitoefenen op de besluitvorming en dit zowel op parket-, als op jeugdrechtsbankniveau. Minderjarigen die probleemgedrag vertonen op school hebben op parketniveau significant meer kans om doorverwezen te worden naar de jeugdrechter en op jeugdrechtsbankniveau significant meer kans op een plaatsing in een private voorziening of een gemeenschapsinstelling.

Ook in het onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst komt uit de bevraging van de jeugdrechters naar voor dat ze zich bij het al dan niet opleggen van een gemeenschapsdienst, en vooral ook bij het bepalen van het aantal uren gemeenschapsdienst, laten leiden door de schoolsituatie van de jongere. Jongeren die niet - of niet voltijds - naar school gaan en dus, in de ogen van de jeugdrechters, geen zinvolle dagbesteding hebben, zouden meer uren opgelegd krijgen. In dit kader blijkt ook het al dan niet hebben van een gestructureerde vrijetijdbesteding van belang te zijn (Goedseels et al., 2002).

B. Persoon van de rechter

B.1. Algemeen

In geen enkel van de genoemde onderzoeken werd 'expliciet' aandacht besteed aan de potentiële invloed die uitgaat van de persoon van de jeugdmagistraat. In enkele onderzoeken wordt daarentegen wel gewezen op verschillen tussen individuele jeugdmagistraten en mogelijke onderliggende factoren.

Verschillen tussen jeugdrechters komen het meest uitgesproken naar voor in het onderzoek van Nuytiens et al. (2005), waarin gewezen wordt op de invloed van de individuele overtuiging van de jeugdrechter op de beslissing om een zaak al dan niet uit handen te geven. Een aantal jeugdrechters verwijst immers zelden of nooit een jongere naar het strafrecht, omdat hij of zij aangeeft daar principieel tegen te zijn en trouw wenst te blijven aan de filosofie van de wet op de jeugdbescherming. Andere jeugdrechters spreken daarentegen vaker een uithandengeving uit. Sommigen onder hen zijn van mening dat een uithandengeving voor bepaalde groepen jongeren echt noodzakelijk is. Anderen leggen dan weer een uithandengeving op vanuit pragmatische overwegingen (bijvoorbeeld omwille van een gebrek aan geschikte plaatsen). Kortom: jeugdrechters die omzichtig met de uithandengeving omspringen, doen dit vooral uit principiële overwegingen. Zij die het vaker toepassen doen dit om twee redenen: ofwel omdat ze het nodig vinden voor bepaalde jongeren, ofwel omdat de wettelijke of praktische

mogelijkheden van het beschermend recht als ontoereikend worden beschouwd. Dat de overtuiging van de jeugdrechter een rol speelt, staat volgens de onderzoekers dan ook buiten kijf (Nuytiens et al. 2005, p. 205).

Daarnaast wordt ook in het onderzoek met betrekking tot de toepassing van de gemeenschapsdienst gewezen op grote verschillen tussen jeugdrechters, onder meer wat het minimum en maximum aantal opgelegde uren gemeenschapsdienst betreft. Dit wordt in de bevraging ook door de jeugdrechters zelf opgemerkt en door sommigen als (zeer) problematisch aanzien (Goedseels et al., 2002).

Ook Françoise (2012) stelt op basis van observaties van jeugdrechtbankzittingen (grote) verschillen tussen de jeugdrechters vast, voor wat de wijze van communiceren met en het horen van jongeren betreft, wat gelieerd wordt aan de eigen stijl of persoonlijkheid van de jeugdrechter.

Tot slot wijzen ook Franssens et al. (2010) - ondanks de (relatief grote) homogeniteit voor wat het vorderings- en beslissingsbeleid betreft – op verschillen tussen individuele magistraten. De interviews met de parketmagistraten wijzen onder meer uit dat twee magistraten, zij het op een aantal minder relevante aspecten, afwijkend antwoordden ten opzichte van de andere parketmagistraten. In deze gevallen kan men, aldus de onderzoekers, vermoeden dat de kenmerken van de persoon van de magistraat (professionele ervaring, visie) aan de oorzaak liggen van de gevonden verschillen. Tevens wijzen ook de interviews met de jeugdrechters uit dat niet alle jeugdrechters in gelijke mate gebruik maken van de herstelgerichte afhandelingsvormen, waarbij deze discrepantie volgens de onderzoekers te verklaren valt door de verschillen in kennis inzake de betreffende reactievormen.

B.2. Doelen

In de meeste onderzoeken werd gepeild naar de doelen die Vlaamse en/of Belgische jeugdrechters met de opgelegde maatregelen beogen, vaak echter op zeer verschillende wijzen¹⁵².

¹⁵² Zo peilen Franssens et al. (2010) meer algemeen naar de doelen die jeugdrechters met hun optreden beogen. In andere onderzoeken wordt meer specifiek gepeild naar de doelen die jeugdrechters met bepaalde maatregelen beogen, waaronder een plaatsingsmaatregel, een uithandengeving of een herstelrechtelijk aanbod (Heylen et al. 2009; Nuytiens et al. 2005). Ook worden niet steeds dezelfde doelen in de (voorgelegde) lijst van doelen opgenomen of worden andere termen gehanteerd.

Zo werd in het onderzoek van Heylen et al. (2009) aan de jeugdrechters de vraag gesteld welke doelstelling(en) ze met een plaatsing in Everberg¹⁵³ beogen. Er werd een lijst opgegeven met de volgende doelen: sanctioneren, verwijderen uit het delinquente milieu, (her)opvoeden, *short sharp shock*, verwijderen uit het thuismilieu, (her)oriënteren, beschermen van de samenleving, time-out, observeren, in afwachting van een andere maatregel, bijhouden tot meerderjarigheid, onderzoek mogelijk maken. Doelstellingen die het vaakst aangeduid worden, zijn: verwijdering van de jongere uit het delinquente milieu en de bescherming van de maatschappij¹⁵⁴. Tevens worden voor de beide gemeenschappen afzonderlijk specifieke doelstellingen gevonden. Aan Nederlandstalige zijde speelt ook de bescherming van de jongere een rol. Aan Franstalige zijde komen de doelstellingen sanctie, *short sharp shock* en time-out ook uitgesproken naar voor, wat ook op de rondetafelgesprekken bevestigd wordt. Jongeren worden aan Franstalige kant met andere woorden doelbewust in Everberg geplaatst en niet enkel omwille van een gebrek aan plaats¹⁵⁵. Een plaatsing in Everberg wordt er gezien als een korte straf die tot doel heeft de jongere tot meer inzicht te brengen en zelfreflectie aan de dag te leggen. Het lijkt er volgens de onderzoekers op dat een plaatsing in Everberg in de ogen van de jeugdrechters het meest adequate antwoord is om de jongere bewust te maken van zijn daden, zelfs als een dergelijke plaatsing strikt genomen niet noodzakelijk is om de maatschappij te beschermen¹⁵⁶.

Uit het onderzoek van Franssens et al. (2010) blijkt dat jeugdrechters met hun interventie verschillende doelstellingen beogen (al dan niet tegelijkertijd), die ze in meerdere of mindere mate belangrijk achten. Hierbij valt op dat ze het moeilijk vinden om prioriteiten in de doelstellingen aan te duiden. Ze lijken de meeste doelstellingen belangrijk te vinden. Als gevraagd wordt naar de belangrijkste doelstelling, wordt onder meer gewezen op: recidive vermijden, bewust maken van de gevolgen van het misdrijf, opvoeden en re-integratie in de maatschappij.

Ook uit het onderzoek van Lemmens en Van Welzenis (1999) komt naar voor dat jeugdrechters zeer diverse doelstellingen nastreven met een plaatsing in een

¹⁵³ Er werd ook gepeild naar doelstellingen die jeugdrechters aan andere maatregelen verbinden.

¹⁵⁴ Er zouden echter wel andere doelstellingen nagestreefd worden afhankelijk van de duur van de plaatsing.

¹⁵⁵ Uit het onderzoek van Gilbert et al. (2012) komt naar voor dat dit ook aan Vlaamse kant het geval is.

¹⁵⁶ Het feit dat een plaatsing in Everberg in de voorlopige fase opgelegd wordt, doet uiteraard vragen rijzen bij het vermoeden van onschuld. Ook uit de andere onderzoeken blijkt dat jeugdrechters vaak al in de voorlopige fase een maatregel opleggen met een sanctionerend en/of opvoedkundig karakter, hoewel de schuld van de jongere op dat moment nog niet bewezen is (Geudens & Walgrave, 1996; Gilbert et al., 2012; Lemmens & van Welzenis, 1999).

gemeenschapsinstelling, wat het volgens de onderzoekers voor de instellingen moeilijk maakt om het aanbod en de werkvormen te bepalen en af te stemmen op hun doelpubliek. Uit het onderzoek komt naar voor dat jeugdrechters vooral 'actieve' doelstellingen nastreven met het opleggen van een plaatsingsmaatregel. Actieve doelstellingen hebben betrekking op de opvang en begeleiding van de minderjarigen (waaronder heropvoeden, observeren en oriënteren). In tweede instantie volgen 'passieve' doelstellingen, die betrekking hebben op het bijhouden van de jongere (waaronder bijhouden tot meerderjarigheid, in afwachting van een andere maatregel en verwijderen uit het delinquente milieu). Tot slot worden ook sanctionerende doelstellingen beoogd (waaronder sanctioneren, *short sharp shock* en de bescherming van de maatschappij).

Nuytiens et al. (2005) wijzen in hun onderzoek op het belang van de doelstellingen die de jeugdrechters nastreven, op hun beslissing tot uithandengeving. Zo zouden jeugdrechters die sterk de filosofie van de jeugdbescherming aanhangen, weinig tot nooit gebruik maken van de mogelijkheid tot uithandengeving van de minderjarige. Jeugdrechters die daarentegen van oordeel zijn dat men in uitzonderlijke gevallen toch sanctionerend moet kunnen optreden, zouden vervolgens geen principieel bezwaar hebben tegen de uithandengeving en (af en toe) toch gebruik maken van deze mogelijkheid. In het betreffende onderzoek wordt door de jeugdrechters tijdens de interviews ook gewezen op het afschrikkende effect van de (mogelijkheid tot) uithandengeving. Het feit dat de jongere weet dat zulke ingrijpende beslissing boven zijn hoofd hangt (of kan hangen), zou een escalatie van criminaliteit voorkomen. De uithandengeving zou daarenboven als een soort van generaal preventie kunnen werken naar de entourage van de jongere of naar meerderjarigen die jongeren inzetten om feiten te plegen.

Uit het onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst komt uit de interviews met de jeugdrechters naar voor dat een gemeenschapsdienst vooral opgelegd wordt om de jongere te laten nadenken en te doen beseffen wat hij gedaan heeft. Enkele jeugdrechters wijzen ook op symbolisch herstel ten aanzien van de maatschappij. Ook als gepeild wordt naar de doelen die beoogd worden met een vorming of een herstelbemiddeling, wordt door de jeugdrechters sterk de nadruk gelegd op het tot inzicht brengen van de jongere en/of het aanbrengen van vaardigheden (Goedseels et al., 2002).

Ook Viane (2006) stelt in zijn onderzoek naar de herstelrechtelijke afhandelingsvormen vast dat herstel eerder ondergeschikt is aan de pedagogische finaliteit. Herstel wordt voornamelijk gezien als een middel om jongeren tot meer inzicht te doen komen. Het

appelleert de jongere aan zijn geweten, waardoor attitudeverandering mogelijk wordt. Op die manier beseffen ze wat kan en niet kan. In het betreffende onderzoek wordt door de jeugdrechters ook gewezen op het belang van snel reageren en het geven van een duidelijk signaal.

C. Contextfactoren

C.1. Algemene vaststelling

Een algemene vaststelling die uit alle onderzoeken naar voor komt, zijn de grote verschillen tussen de gerechtelijke arrondissementen - en soms ook de regio's - wat de toepassing of het gebruik van de verschillende maatregelen betreft. Zo wordt in het onderzoek van Gilbert et al. (2012) onder meer gewezen op de grote verschillen tussen de gerechtelijke arrondissementen wat de opgelegde voorwaarden betreft, waaronder het huisarrest. Op sommige plaatsen leggen jeugdrechters zelden tot nooit een huisarrest op. Op andere plaatsen blijkt het een gangbare praktijk te zijn. Ook wat de toepassing van de uithandengeving betreft, doen er zich arrondissementele en regionale verschillen voor (Nuytiens et al. 2005). Hetzelfde geldt ook voor het gebruik dat van de federale centra gemaakt wordt (werd) (Gilbert et al., 2012; Heylen et al., 2009). Vooral in grotere – meer verstedelijkte – arrondissementen zouden jeugdrechters er verhoudingsgewijs meer gebruik van maken (Gilbert et al., 2012). Tot slot werd ook in het onderzoek van Geudens & Walgrave (1996) gewezen op de grote arrondissementele verschillen inzake de toepassing van de gemeenschapsdienst. Tevens kwam het arrondissement er, voor wat het bepalen van het aantal uren gemeenschapsdienst betreft, als één van de belangrijkste verklarende factoren uit,

In geen van de onderzoeken werd dieper ingegaan op de vastgestelde verschillen, maar werd wel een aantal mogelijke hypothesen ter verklaring geformuleerd. Wat de toepassing van het huisarrest betreft, werd door de betrokken onderzoekers gewezen op het feit dat jeugdrechters mede afhankelijk zijn van de bereidheid en beschikbaarheid van de lokale politie, die instaat voor de controle op de naleving ervan. In meerdere onderzoeken wordt gewezen op de aard en ernst van de misdrijven of problematieken waar jeugdrechters in de diverse arrondissementen mee geconfronteerd worden. In grootstedelijke arrondissementen stromen er mogelijk andere zaken op de jeugdrechtbank in, dan in meer landelijke of rurale arrondissementen, wat aanleiding kan geven tot een andere beslissingspraktijk (Geudens & Walgrave, 1996; Gilbert et al., 2012). Door sommigen wordt ook gewezen op een ander vorderings- en/of

beslissingsbeleid in de verschillende gerechtelijke arrondissementen (Geudens & Walgrave, 1996; Gilbert et al., 2012).

C.2. Kenmerken gelieerd aan het hulpverleningsaanbod

In meerdere onderzoeken wordt ook gewezen op de invloed van kenmerken eigen aan het hulpverleningsaanbod, de beschikbaarheid van plaatsen in het bijzonder.

Zo laat het onderzoek van Lemmens en Van Welzenis (1999) zien dat ongeveer 70 % van de plaatsingen in een gemeenschapsinstelling 'oneigenlijke' plaatsingen zijn, dus plaatsingen waarvoor de jeugdrechter een andere maatregel eigenlijk meer geschikt achtte. De redenen die de jeugdrechters aandragen waarom de initiële maatregel niet mogelijk was, betreffen de kenmerken van het hulpverleningsaanbod. In dit kader wordt in de eerste plaats verwezen naar het plaatsgebrek in de meest geschikte instelling. Daarnaast spelen het feit dat de voorziening een bijzondere motivering of intakegesprek eiste en/of het feit dat de voorziening de problematiek van de jongere te zwaar achtte voor de eigen werking.

Ook Cappon (2014) stelt in haar onderzoek vast dat de intakeprocedure een (belangrijke) barrière vormt bij het opleggen van een psychiatrische maatregel. Daarnaast wordt als mogelijke barrière ook gewezen op het verschil in visie wat het omgaan met vertrouwelijke informatie betreft (waar jeugdrechters meer informatie verwachten, dan de psychiaters bereid zijn te geven), alsook op de samenwerking en de negatieve ervaringen op dit vlak van de kant van de jeugdrechters.

Ook uit het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) blijkt dat de beslissing tot uithandengeving onderhevig is aan de beschikbaarheid van plaatsen in het reguliere hulpverleningsaanbod. Verscheidene bevraagde jeugdrechters geven aan dat als gevolg van het plaatsgebrek in de instellingen, de middelen van de jeugdrechtbank sneller uitgeput zijn, waardoor er sneller tot een uithandengeving overgegaan wordt. Dit gebrek wordt sterk aangevoeld wanneer het gaat om minderjarigen met een psychiatrische problematiek of jongeren die in de illegaliteit vertoeven. In die gevallen zouden jeugdrechters nog sneller tot de conclusie komen dat het bestaande aanbod onvoldoende ontoereikend is en tot een uithandengeving overgaan. Deze structurele beperkingen hypothekeren, aldus de onderzoekers, de onafhankelijkheid van de besluitvorming van de jeugdrechters. Naar analogie met het onderzoek van Lemmens & Van Welzenis (1999) wordt aangegeven dat een groot deel van de uithandengevingen 'oneigenlijke'

uithandengevingen zijn. Het zijn immers niet de persoonlijkheid en het gedrag van de jongere, maar wel de beperkingen van het jeugdrecht die vaak bepalend zijn. Ook de (vastgestelde) verschillen tussen de regio's is volgens de onderzoekers in hoofdzaak terug te voeren tot een verschil in beschikbaar aanbod. In die zin sluiten de onderzoekers zich aan bij de hypothese van Eliaerts (2001), die stelt dat de verschillen tussen de beide taalgroepen zich eerder situeren op het politieke niveau en niet in hoofd van de praktijkmensen.

Ook Franssens et al. (2010) geven in hun onderzoek aan dat de ruimere organisatorische context – via de beschikbaarheid van diensten en voorzieningen – een beïnvloedende factor is in de besluitvorming van Vlaamse jeugdrechters. Meer bepaald zou het (gepercipieerde) tekort aan plaatsen in het hulpverleningsaanbod tot gevolg hebben dat jeugdrechters soms een minder ingrijpende maatregel opleggen, dan de maatregel die ze initieel voor ogen hadden of dat ze - net omgekeerd - een meer ingrijpende maatregel nemen, dan de oorspronkelijk beoogde maatregel. Daarnaast wijzen de onderzoekers erop dat ook de kennis van de jeugdrechters over het hulpverleningsaanbod een belangrijke rol speelt. Wat men immers niet kent, zal men niet opleggen. De kennis die men heeft, blijkt af te hangen van diverse factoren. In de eerste plaats zou een grotere anciënniteit van de jeugdrechter leiden tot een betere kennis van het hulpverleningsaanbod. Daarnaast blijkt ook de rol die de sociale dienst, maar ook de voorzieningen zelf, opnemen in het informeren van de rechters, van belang te zijn. Tot slot zouden ook de contacten en samenwerking met de uitvoerende diensten een invloed uitoefenen.

Wat het beschikbare aanbod betreft, kan tot slot gewezen worden op het onderzoek van Gilbert et al. (2012) dat er specifiek op gericht was de ervaren noden en behoeften van de jeugdrechters in kaart te brengen en te objectiveren. De jeugdrechters moesten niet enkel registreren welke maatregel ze namen. Ze moesten ook aangeven of ze een maatregel wilden, maar om de een of andere reden niet konden opleggen. Aan Nederlandstalige kant gaven de jeugdrechters in 1 op 5 van de beslissingen aan niet de meest gewenste maatregel te kunnen nemen. Aan Franstalige kant was dit in 1 op 4 van de beslissingen het geval. De aangehaalde redenen zijn divers van aard en hebben onder meer betrekking op het gebrek aan plaats, het gebrek aan medewerking van de kant van de minderjarige of het feit dat de minderjarige niet over het juiste profiel van de instelling beschikte. Als er enkel gekeken wordt naar het gebrek aan beschikbare plaatsen, kan geconcludeerd worden dat Nederlandstalige jeugdrechters in 11% en Franstalige jeugdrechter in 16% van de beslissingen niet de gewenste maatregel konden

nemen. De meerderheid (82,7%) van de maatregelen die jeugdrechters wilden, maar niet konden opleggen, zijn plaatsingsmaatregelen, vooral dan in de gemeenschapsinstellingen (57%). Aan Nederlandstalige kant ging het verhoudingsgewijs iets vaker om een plaats in de private en aan Franstalige kant om een plaats in de publieke sector. Deze resultaten riepen heel wat ongeloof op bij de deelnemers aan de rondetafelgesprekken, zeker in het licht van de vaak geuite frustratie over het gebrek aan beschikbare plaatsen. Ze haalden dan ook diverse reden aan om het 'lage' cijfer te verklaren en nuanceren. Zo wezen ze onder meer op de te korte periode van de dataverzameling en op het 'anticiperend' optreden van de consultants van de sociale dienst, die enkel maatregelen zouden adviseren die uitvoerbaar zijn. Anderzijds wierpen enkele deelnemers op dat jeugdrechters misschien meer tevreden zijn dan ze zelf beseffen. Het zijn de moeilijke gevallen die tijd en energie vreten en langer blijven hangen. Dit creëert mogelijk een groter gevoel van ontevredenheid dan in werkelijkheid het geval is (Goedseels & Gilbert, 2013).

C.3. Wetgeving en beleid

Het onderzoek van Franssens et al. (2010) is het enige onderzoek dat expliciet aandacht besteedt aan de invloed van wetgeving en beleid op de beslissingspraktijk van jeugdmagistraten. De invloed van beleidsinstrumenten lijkt enkel op parketniveau relevant te zijn. De onderzoekers besluiten in dit kader, dat ondanks het feit dat parketmagistraten rekening dienen te houden met de richtlijnen die uitgaan van een hoger niveau in de hiërarchie, hun (grote) discretionaire ruimte slechts in beperkte mate ingeperkt wordt door de bestaande instrumenten¹⁵⁷. Het beïnvloedend potentieel van deze instrumenten stijgt naargelang ze meer specifiek gericht zijn op het beleid inzake de afhandeling van protectionele zaken. Tevens blijkt dat beleidsinstrumenten die zich eerder op een regionaal of arrondissementeel niveau situeren (het beleid van de procureur des Konings, de zonale veiligheidsplannen en het lokale parketbeleid) een grotere invloed hebben dan beleidsinstrumenten die zich op het meer centrale niveau bevinden (de richtlijnen van het strafrechtelijk beleid, het federaal veiligheidsplan, de omzendbrieven van het college van procureurs-generaal en de omzendbrieven van de procureurgeneraal van het eigen rechtsgebied).

¹⁵⁷ Deze beleidsinstrumenten zijn de volgende: de richtlijnen van het strafrechtelijk beleid (inclusief die van het opsporings- en vervolgingsbeleid) van de minister van Justitie, het federaal veiligheidsplan, de omzendbrieven van het college van procureurs-generaal, de omzendbrieven van de procureur-generaal, het beleid van de procureur des Konings, het specifieke beleid op het niveau van het jeugdparquet en de zonale veiligheidsplannen van de verschillende lokale politiezones.

Wat de invloed van de Jeugdwet op de daadwerkelijke beslissingspraktijk betreft, stellen de onderzoekers vast dat de feitelijke impact op het inhoudelijke beslissingsbeleid gerelativeerd kan worden. Meer specifiek blijkt dat de jeugdrechters wel rekening houden met de door de wet bepaalde beslissingsfactoren en de volgorde van de maatregelen, maar dat ze dit vooral doen vanuit een bezorgdheid over de wettelijkheid van hun beslissing. De wet verplicht de jeugdrechters ook om hun beslissingen te motiveren met verwijzing naar de hoger genoemde beslissingsfactoren. Het onderzoek toont echter aan dat deze (schriftelijke) motiveringen zeer vaak standaardmotiveringen zijn. Ook Cappon (2013) stelt op basis van een kwalitatieve analyse van 782 motiveringen vast dat 70% standaardmotiveringen zijn¹⁵⁸. Uit beide onderzoeksen komt naar voor dat de aanwezigheid van standaardmotiveringen verschilt naargelang het arrondissement. Cappon (2013) die specifiek onderzoek verricht naar besluitvorming ten aanzien van jongeren met een psychiatrische problematiek stelt tevens vast dat bij het opleggen van niet-psychiatrische maatregelen frequenter gebruik gemaakt wordt van standaardmotiveringen, dan in het geval van psychiatrische maatregelen.

C.4. Andere procesactoren

Sociale dienst

In de meeste onderzoeken wordt gewezen op het feit dat de sociale dienst één van de belangrijkste procesactoren is. Jeugdrechters zouden zich bij het nemen van hun beslissing sterk laten leiden door de verslagen en adviezen van de sociale dienst. Ook in de beschikkingen en vonnissen zou zeer vaak naar de sociale dienst verwezen worden, zij het onder de vorm van een standaardzin (Cappon, 2013).

Uit het onderzoek van Gilbert et al. (2012) blijkt dat in iets meer dan de helft (53%) van de geregistreerde beslissingen de jeugdrechter over een advies van de sociale dienst beschikt. Aan Nederlandstalige kant was in 65,7% van de beslissingen een advies aanwezig, aan Franstalige kant in respectievelijk 41,2%. Dit lage percentage kan volgens de deelnemers aan het rondetafelgesprek verklaard worden door het feit dat sommige diensten - bij gebrek aan mankracht en middelen - voorrang geven aan jongeren die zich in een problematische opvoedingssituatie bevinden (*mineurs en danger*). Als er een advies aanwezig is, wordt dit meestal geheel (81%) of gedeeltelijk (13%) gevolgd. Rechters hechten er veel belang aan, wat ze ook bevestigden tijdens de rondetafelgesprekken (Goedseels & Gilbert, 2013). Ook uit het onderzoek van Franssens

¹⁵⁸ Standaardmotivering wordt geoperationaliseerd als de afwezigheid van een verwijzing naar de specifieke situatie van de minderjarige. Deze standaardformulering is een opeenvolging van standaardzinnen (Cappon, 2013).

et al. (2010) komt naar voor dat als er een advies van de sociale voor handen is, dit meestal gevolgd wordt. Volgens Lemmens en Van Welzenis (1999) zijn de consultants met betrekking tot de diverse aspecten van de plaatsing de belangrijkste overlegpartner voor de jeugdrechters.

Ook in het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) wordt gewezen op het (grote) belang dat de jeugdrechters hechten aan zowel het maatschappelijk onderzoek van de sociale dienst, als het medisch-psychologisch onderzoek dat uitgevoerd wordt door een expert. Beide onderzoeken zouden een belangrijk element vormen in de beslissing om een jongere al dan niet uit handen te geven, waarbij de jeugdrechters iets meer belang zouden hechten aan het medisch-psychologisch onderzoek, dat hen beter informeert over de persoonlijkheid van de jongere, waar het maatschappelijk verslag meer informatie bevat over de context van de jongere, alsook over de verschillende maatregelen die hij reeds opgelegd kreeg en de evolutie die hij (al dan niet) doormaakte.

Parket

Uit het onderzoek van Gilbert et al. (2012) blijkt dat in bijna de helft van de beslissingen (49,4%) de eis van het parket niet gepreciseerd is. Als het parket een specifieke maatregel vraagt, dan is dit in 61,1% een plaatsingsmaatregel. Ook Lemmens & Van Welzenis (1999) wijzen er in hun onderzoek op dat parketmagistraten slechts uitzonderlijk een suggestie doen van de maatregel die volgens hen opgelegd moet worden. Vervolgens zouden de jeugdrechters, in die gevallen waar een eis aanwezig is, deze in de helft van de gevallen opvolgen.

In het onderzoek van Vanneste et al. (2001) kregen de magistraten een lijst met elementen waarvoor zij dienden aan te geven of het element 'determinerend', 'belangrijk', 'niet relevant' of 'weinig relevant' was bij het nemen van een beslissing. In tegenstelling tot het slachtoffer en de argumenten van de verdediging, wordt de vordering van het parket als relatief belangrijk of determinerend aanzien. Ook in het onderzoek van Franssens et al. (2010) wordt gewezen op de (matige) invloed van het parket.

Tot slot wijzen Nuytiens et al. (2005) erop dat ook de relatie tussen het parket en de jeugdrechter van belang kan zijn. In arrondissementen waar die relatie goed zit en jeugdrechters het gevoel hebben dat ze op dezelfde golflengte zitten, zou er minder beroep aangetekend worden door het parket indien een vraag tot uithandengeving niet door de jeugdrechter gevolgd wordt. Er wordt verondersteld dat er in de betreffende arrondissementen geen - of een geringe - druk uitgaat van het parket op de beslissing

van de jeugdrechter om een jongere uit handen te geven. De jeugdrechter zou zijn beslissing in de betreffende arrondissementen dan ook onafhankelijker kunnen nemen.

Advocaat

Uit het onderzoek van Franssens et al. (2010) komt naar voor dat het pleidooi en de inbreng van de jeugadvocaat een vrij grote invloed zou hebben, waarbij deze invloed groter is in MOF-, dan in POS-dossiers en deels ook afhankelijk is van de visie van de jeugdrechter op de persoon van de jeugadvocaat. Uit het onderzoek van Vanneste et al. (2001) blijkt daarentegen dat de invloed van de (inbreng van de) advocaat eerder beperkt is. Ook in het onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst wordt er door de jeugdrechters tijdens het interview niet spontaan naar de inbreng van de advocaat verwezen (Goedseels et al., 2002).

Jongere (en zijn ouders)

In meerdere onderzoeken wordt aandacht besteed aan de (mogelijk) invloed van de (inbreng van de) jongere zelf. Uit het onderzoek van Franssens et al. (2010) blijkt dat jeugdrechters naar eigen zeggen steeds rekening houden met de mening van de minderjarige, al zou deze zelden een rechtstreekse invloed hebben op de uiteindelijke beslissing. De inbreng van de ouders zou daarentegen wel een belangrijke factor zijn. Hun inbreng zou de jeugdrechters met name toelaten om in te schatten in welke mate een maatregel, zoals bijvoorbeeld een huisarrest, kans op slagen heeft. Ook Cappon (2010) stelde in haar onderzoek¹⁵⁹ vast dat minderjarigen meestal wel de tijd krijgen om hun mening te geven, maar dat deze meestal niet gevolgd wordt en dat er vaak ook snel over heen gegaan wordt.

Uit het onderzoek van Françoise (2012), dat zich specifiek richtte op interactieprocessen op de jeugdrechtbank, komt onder meer naar voor dat er in de dagelijkse praktijk op de jeugdrechtbank doorgaans weinig ruimte is voor jongeren om zich vrijelijk te uiten. Het gesprek tussen de jeugdrechter en de jongere heeft veelal een 'vraag en antwoord'-structuur met weinig ruimte voor het eigen relaas van de jongere. Vragen naar de feiten worden vaak enkel gesteld om een beter zicht te krijgen op de persoonlijkheid van de minderjarige. De jeugdrechter luistert ook vooral naar de jongere ter bevestiging van zijn eigen visie op de feiten en de oplossing die hij vaak reeds in gedachten heeft. Wat de jongere zegt, krijgt vooral betekenis in het eigen perspectief van de jeugdrechter, dat grotendeels op basis van het gerechtelijk dossier gevormd wordt. Dit dossier neemt, aldus de onderzoeker, een zeer centrale plaats in het besluitvormingsproces in. Het

¹⁵⁹ Gedurende de exploratieve fase werden een aantal observaties uitgevoerd.

'hoorrecht' van de jongere blijkt vooral een 'verhoorrecht' te zijn. De jeugdrechter is de spilfiguur (*master of ceremony*), die zelf veel aan het woord is. Het is hij of zij die bepaalt wie wanneer aan het woord komt. Veel van de communicatie op de jeugdrechtbank is ook erg moraliserend van aard en is vooral gericht op de responsabilisering van de jongere, niet alleen met betrekking tot de feiten, maar ook met betrekking tot de opgelegde maatregel en/of voorwaarde(n).

Slachtoffer

Hoger werd er reeds op gewezen dat er in het onderzoek van Vanneste et al. (2001) gepeild werd naar de mate waarin bepaalde elementen al dan niet determinerend, belangrijk of relevant zijn bij het nemen van een beslissing. Het slachtoffer bungelde ergens achteraan de lijst. Ook in het onderzoek naar de toepassing van de gemeenschapsdienst verwijzen de jeugdrechters bij de vraag met welke elementen ze rekening houden bij het nemen van een beslissing, niet spontaan naar het slachtoffer of de aangerichte schade (Goedseels et al., 2002).

In het onderzoek van Franssens et al. (2010) geven de tien bevraagde jeugdrechters aan dat ze geen rekening houden met de verwachtingen van de burgerlijke partij omtrent de maatregel die ten aanzien van de minderjarige delinquent opgelegd wordt. Er wordt enkel rekening gehouden met de burgerlijke partij daar waar een uitspraak gedaan wordt over de schadevergoeding. Enkele jeugdrechters geven ook aan dat als de burgerlijke partij op de zitting aanwezig is, ze het verloop van de zitting hier enigszins op afstemmen.

Het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) toont – tot slot – aan dat enkele jeugdrechters aangeven dat ze soms ervaren dat hun beslissing tot uithandengeving beïnvloed wordt door de druk vanuit de burgerlijke partij.

Media en publieke opinie

In het onderzoek van Nuytiens et al. (2005) is het merendeel van de respondenten van oordeel dat de media in het algemeen geen invloed uitoefenen op de toepassing van de uithandengeving. Sommige jeugdrechters menen daarentegen van wel, vooral in sterk gemediatiseerde zaken. Er wordt tevens geopperd dat er een onrechtstreekse invloed kan uitgaan van de media via de publieke opinie. Ook Franssens et al. (2010) geven aan dat de publieke opinie een invloed uitoefent, zij het dat deze invloed zich vooral indirect - via de algemeen geldende verhoogde aandacht voor bepaalde problematieken - zou doen gelden.

Ter afsluiting

Afsluitend kan gesteld worden dat er in België al heel wat onderzoek verricht is inzake besluitvorming van jeugdrechters. In de lijn met hetgeen hoger gesteld werd, kan ook voor eigen land vastgesteld worden dat het bestaande onderzoek vanuit verschillende invalshoeken en met gebruik van verschillende onderzoeksmethoden gebeurd is, wat aanleiding geeft tot diverse, en soms ook tegenstrijdige, onderzoeksresultaten. Ook ontbreekt zeer vaak een theoretisch kader of wordt het in elk geval niet of onvoldoende geëxpliciteerd. Opvallend is tevens dat er in heel wat onderzoek diverse onderzoeksmethoden gehanteerd worden, maar dat er zelden van een echte 'methoden-triangulariteit' sprake is. In dit kader werden er ook, met uitzondering van het onderzoek van Françoise (2012), in geen enkel van de onderzoeken observaties verricht, wat maakt dat de alledaagse, deels routinematige, en complexe realiteit voor een stuk buiten beeld blijft.

Toch kunnen er op basis van het bestaande onderzoek een aantal algemene vaststellingen gedaan worden. Uit de resultaten komt naar voor dat het besluitvormingsproces van Belgische jeugdrechters beïnvloed wordt door verschillende factoren die zowel samenhangen met het dossier, de persoon van de rechter, als met de ruimere context waarbinnen de jeugdrechter de wet omzet in de praktijk. Uit de meeste, zo niet alle, onderzoeken komt naar voor dat Belgische jeugdrechters bij het nemen van hun beslissingen rekening houden met delict-gebonden factoren, waaronder vooral de ernst van de feiten en het gerechtelijk verleden van de jongere. Op parketniveau zou er wel meer rekening mee gehouden worden, dan op jeugdrechtbankniveau. Daarnaast spelen ook kenmerken eigen aan de jonge dader (of verdachte) een rol, waarbij vooral de gezinscontext van de jongere voor de jeugdrechter van (groot) belang zou zijn. Niet enkel de gezinssfeer, maar ook de mate van structuur en ondersteuning die de jongere geniet, zouden mede bepalend zijn voor de maatregel die opgelegd wordt. Daarnaast zou ook de houding van de jongere ten aanzien van de feiten mee bepalen in welke richting de beslissing gaat. Naast delict- en dadergebonden factoren, blijkt ook de persoon van de jeugdrechter een rol te spelen. Onder meer anciënniteit, kennis van het aanbod en achterliggende opvattingen zouden van invloed zijn. Uit het onderzoek komt ook naar voor dat jeugdrechters zeer diverse doelen verbinden aan de maatregelen die ze opleggen. Doelen waarnaar verwezen wordt, zijn onder meer opvoeden, re-integratie, *short sharp shock*, tot inzicht of besef doen komen, bescherming van de minderjarige en bescherming van de maatschappij. Tot slot zijn ook contextfactoren van invloed op de beslissingen die de jeugdrechters nemen. Van groot belang blijkt het beschikbare aanbod

te zijn. Daarnaast spelen ook andere (proces)actoren een belangrijke rol, in het bijzonder de consulenten van de sociale dienst. Ook de inbreng van het parket en de advocaat van de minderjarige zijn van belang, zij het in mindere mate. De jongere zelf zou daarentegen door de jeugdrechter weinig 'echt' gehoord worden en ook het slachtoffer staat ergens achteraan in de rij. Wat de context betreft, wijzen alle onderzoeken op verschillen tussen de diverse gerechtelijke arrondissementen - en soms ook tussen de regio's – wat de opgelegde maatregelen betreft. Anderzijds wijzen Franssens et al. (2010) toch ook op een relatief grote mate van homogeniteit, zowel wat het vorderings-, als het beslissingsbeleid van Vlaamse jeugdmagistraten betreft.

HOOFDSTUK V. JEUGDRECHTMODELLEN IN DE DAGELIJKSE BESLISSINGSPRAKTIJK VAN BELGISCHE JEUGDRECHTERS

1. Algemene inleiding

In hoofdstuk II werd vastgesteld dat er in de literatuur sprake is van diverse jeugdrechtmodellen die zich op basis van een aantal criteria duidelijk van elkaar onderscheiden. Deze jeugdrechtmodellen staan voor een bepaalde visie op de (gerechtelijke) aanpak van jeugddelinquentie. In hoofdstuk III werd aangetoond dat de Belgische Jeugdwet een zeer hybride wet is die zich laat kenmerken door elementen uit verschillende jeugdrechtmodellen. Aan de basis van de wet liggen met andere woorden zeer diverse, zelfs tegenstrijdige principes, wat kan leiden tot zeer uiteenlopende praktijken. De grote vraag is dan ook door welke jeugdrechtmodellen – of elementen ervan – het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters zich laat kenmerken. In dit deel, dat als één van de centrale delen van het proefschrift beschouwd kan worden, zal getracht worden om op basis van een empirisch onderzoek op deze vraag een antwoord te formuleren. Er wordt van start gegaan met de methodologie. Er wordt uitvoerig beschreven hoe er precies te werk is gegaan en welke methodologische keuzen gemaakt werden. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de onderzoeksresultaten. Afsluitend zal getracht worden om een antwoord te geven op de vraag welke modellen – of elementen ervan – terug te vinden zijn in de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters.

2. Methodologie

2.1. Inleiding

In wat volgt wordt uitvoerig ingegaan op het verloop van het empirisch onderzoek, de verschillende stappen die ondernomen werden en de keuzes die daarbij gemaakt werden. Er wordt gestart met de keuze voor kwalitatief onderzoek, waarbij ook aandacht besteed zal worden aan de ‘bril’ die tijdens de dataverzameling (en –verwerking) gedragen werd.

Vervolgens wordt dieper ingegaan op de wijze waarop de data verzameld werden. Na de dataverzameling wordt uitvoerig beschreven hoe de verzamelde gegevens op een systematische en cyclische wijze verwerkt werden. Afsluitend volgt een samenvatting, waarbij ook expliciet aandacht besteed zal worden aan de wijze waarop getracht werd om de kwaliteit van het onderzoek te bewaken (of verhogen).

Bij de verschillende keuzen die gemaakt werden, vormde onderzoek naar besluitvorming van (jeugd)rechterers, waarover in het vorige hoofdstuk verslag gedaan werd, een eerste belangrijke inspiratiebron. Daarnaast werden een aantal methodologische handboeken en basiswerken¹⁶⁰ geraadpleegd en werd het vak 'kwalitatieve analyse'¹⁶¹ als vrije student gevolgd. Tot slot werden voorafgaand aan het eigenlijke veldwerk twee proefobservaties gedaan in één gerechtelijk arrondissement¹⁶². Een eerste verkennende observatie was er op gericht een beter zicht te krijgen op het reilen en zeilen van de jeugdrechtbank. De tweede observatie had als doel de uitgewerkte onderzoeksinstrumenten uit te testen. Tevens werd ook een eerste testanalyse gedaan om te na te gaan of de verzamelde gegevens een antwoord konden bieden op de centrale onderzoeksvraag. Op basis hiervan werden de onderzoeksinstrumenten aangepast en op punt gesteld.

¹⁶⁰ Waaronder: Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & van der Meer-Middelburg, A.G.E. (2007). *Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Tweede herziene druk. Groningen: Wolters-Noordhoff; Billiet, J. & Waage, H. (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Tweede druk. Antwerpen: De Boeck; Decorte, T. & Zaitch, D. (red.) (2009). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco; Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., (eds.) (2005). *The Sage handbook of qualitative research*. 3rd Edition. Thousand Oaks: Sage; Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007). *Ethnography*. London: Routledge; Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis. An expanded sourcebook*. Second edition. Thousand Oaks: Sage. Kwalitatief onderzoek in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*. Themanummer, 2008/4; Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco; Mortelmans, D. (2011). *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Leuven: Acco; Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom; Strauss, A.L. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing Grounded Theory*. Newbury Park, California: Sage.

¹⁶¹ B-KUL-SOC92A, Kwalitatieve analyse, Prof. M. Swyngedouw.

¹⁶² Dit arrondissement werd eerder vanuit pragmatische overwegingen geselecteerd. Twee jeugdmagistraten (waaronder een jeugdrechter en een jeugdparketmagistraat) waren reeds gekend in het kader van een onderzoek dat in de schoot van het NICC uitgevoerd werd met betrekking tot de verbetering van de registratie van gegevens op de jeugdparketten en jeugdrechtbanken.

2.2. Keuze voor kwalitatief onderzoek

2.2.1. Betekenissen die door jeugdrechters gegeven worden

De keuze van de onderzoeksmethodologie werd gestuurd door de centrale onderzoeksvraag. Hoger in hoofdstuk II werd dieper ingegaan op de verschillende criteria op basis waarvan jeugdrechtmodellen zich van elkaar onderscheiden. Elk jeugdrechtmodel geeft aan deze criteria andere invulling. De bedoeling van het empirisch onderzoek was dan ook in hoofdzaak na te gaan welke betekenis er door Belgische jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk aan elk van deze criteria gegeven wordt en in welke mate deze betekenis aansluit bij het ene, dan wel het andere jeugdrechtmodel.

Het doel van het onderzoek was niet alleen het uitvoerig en in de diepte 'beschrijven' van de individuele betekenissen die er door jeugdrechters aan hun handelen gegeven wordt, maar tevens om op zoek te gaan naar mogelijke achterliggende patronen. Concreet betekent dit dat ook onderzocht werd of er elementen zijn eigen aan de zaak, de persoon van de jeugdrechter en/of de culturele en structurele context waarin de jeugdrechter handelt, die maken dat bepaalde jeugdrechtmodellen - of elementen ervan - meer dominant aanwezig zijn dan andere.

Er werd gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksbenadering omdat de focus van het onderzoek grotendeels uitgaat naar de 'betekenisgeving' die jeugdrechters zelf aan hun handelen geven. De sociale realiteit wordt met andere woorden doorheen hun ogen bestudeerd. In het onderzoek wordt er vertrokken van een 'actorgerichte' benadering, wat niet wegneemt dat er ook aandacht is voor de ruimere context waarbinnen jeugdrechters handelen. Kwalitatief onderzoek laat het immers toe om de rijke context waarin mensen leven, mee op te nemen in het onderzoek aangezien het uitgevoerd wordt in de natuurlijke biotoop van de betrokken actoren en gericht is op een 'holistisch' begrip van het te onderzoeken fenomeen¹⁶³ (Cambré & Waeye, 2006; Mortelmans, 2007).

¹⁶³ In dit verband wordt vaak gesteld dat kwalitatief onderzoek gericht is op het in de diepte beschrijven van sociale fenomenen of '*thick description*'. Dit concept verwijst naar rijke kwalitatieve data die toelaten om sociale gebeurtenissen niet enkel te beschrijven, maar ook te plaatsen in een bredere context van waaruit het handelen voortkomt (Mortelmans, 2007, p. 282).

2.2.2. Bril

In hoofdstuk I werd op basis van de literatuurstudie een eigen typologie ontwikkeld die vijf jeugdrechtmodellen en tien (modellen)onderscheidende criteria omvat. Het zijn deze criteria die het uitgangspunt vormden voor het empirisch onderzoek. Er werd met andere woorden naar het veld gestapt met een bepaalde bril die gevormd werd door de criteria op basis waarvan de (theoretische) jeugdrechtmodellen zich van elkaar onderscheiden. Verder zal niet langer gesproken worden van 'criteria', maar van centrale 'onderzoeksoptics'. Het gaat om tien topics die samengebracht kunnen worden in drie clusters. Een eerste cluster heeft betrekking op het beeld dat de jeugdrechter van de jongere heeft en de mate waarin hij hem verantwoordelijk acht voor de gepleegde feiten en ook aanspreekt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Cluster twee heeft betrekking op de beslissing van de jeugdrechter. Het betreft onder meer de vraag waar de centrale focus van de jeugdrechter naar uitgaat bij het nemen van zijn beslissing en welk(e) doel(en) hij nastreeft met het opleggen van de maatregel. Cluster drie betreft de proceskenmerken met onder meer wie voor de jeugdrechter een bevoorrechte procesactor is en in welke mate hij belang hecht aan proceswaarborgen, als het recht om gehoord te worden of het recht op de bijstand van een advocaat. Hieronder wordt per cluster een korte omschrijving gegeven van de onderscheiden topics.

Tabel 29. Overzicht van de centrale onderzoekstopics

<u>CLUSTER 1. DADERBEELD</u>	
1.1. Beeld van de minderjarige dader	Het gaat om het beeld dat de jeugdrechter van de persoon en de leefomgeving (of familiale context) van de minderjarige heeft. Hoe wordt de jongere met andere woorden door de jeugdrechter gepercipieerd? Ziet de jeugdrechter de jongere in de eerste plaats als iemand die geholpen moet worden, als een berekende of calculerende dader, als iemand die in staat is inspanningen te leveren met betrekking tot de gevolgen van zijn daden (ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving) of als iemand die een potentieel gevaar vormt?
1.2.A. Verantwoordelijkheid t.a.v. de feiten (passief, retrospectief)	Hier gaat het om de vraag of de jeugdrechter de jongere al dan niet verantwoordelijk acht voor het gepleegde feit (of de gepleegde feiten) en wat de jeugdrechter hier precies onder verstaat.
1.2.B. Verantwoordelijkheid opnemen m.b.t. de gevolgen (actief, prospectief)	Het betreft de vraag of de jeugdrechter van oordeel is dat de jongere aangesproken moet worden op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer (en dit ook effectief doet).
<u>CLUSTER 2. OPGELEGDE MAATREGEL</u>	

2.1. Centrale focus	Hier gaat het om de vraag waar de centrale focus van de jeugdrechter naar uitgaat bij de keuze en motivering van zijn beslissing: naar de feiten (en de reactie op de feiten), de onderliggende noden en behoeften van de jongere (en het bieden van de nodige hulp), de aangerichte schade (en het herstel van de schade) of naar risico-inschatting (en het inspelen op specifieke risicofactoren).
2.2.A. Doel van de opgelegde maatregel (middel om het algemeen doel te bereiken)	Het betreft hier het doel of de doelen die de jeugdrechter beoogt met het opleggen van de maatregel(en). Hierbij kan onder meer gedacht worden aan: behandeling, hulpverlening, heropvoeding, vergelding of bestraffing, (morele) afkeuring, afschrikking, normbevestiging en herstel. Het gaat in feite om het middel dat aangewend wordt om het algemeen doel te bereiken.
2.2.B. Algemeen doel (rechtvaardiging van het gerechtelijk optreden)	Het algemeen doel verwijst naar het uiteindelijk doel dat de jeugdrechter met zijn gerechtelijke interventie beoogt. Wil de jeugdrechter het algemeen welzijn van de jongere bevorderen, het herstel van een geschonden morele balans of rechtsorde, het herstel van schade en geschonden relaties of het beveiligen van de maatschappij? Hoe rechtvaardigt de jeugdrechter met andere woorden zijn eigen ingrijpen?
2.3. Duur van de opgelegde maatregel	Hier betreft het de vraag of de jeugdrechter de duur van de maatregel bepaalt. Gaat het met andere woorden om een duidelijk afgebakende reactie in de tijd of kan de maatregel aangepast of verlengd worden in functie van de noden van de jongere of het gevaar dat hij vormt.
2.4. Proportionaliteit	Hier gaat het om de vraag of de jeugdrechter van mening is dat de opgelegde maatregel in verhouding staat tot de ernst van het gepleegde feit en of de jeugdrechter hier veel belang aan.
<u>CLUSTER 3. PROCESKENMERKEN</u>	
3.1. Centrale procesactoren	Hoe ziet of percipieert de jeugdrechter de rol van de andere procesactoren waaronder de jeugdadvocatuur, het jeugdparket en de sociale dienst? Aan wiens inbreng hecht de jeugdrechter een groot belang? Wie is voor de jeugdrechter met andere woorden een bevoorrechte procesactor?
3.2.A. Rechtsbijstand	Wordt de jongere steeds bijgestaan door zijn advocaat? Welk belang hecht de jeugdrechter hieraan en ook aan het pleidooi van de advocaat?
3.2.B. Hoorrecht	Wordt de jongere steeds gehoord door de jeugdrechter? Vraagt de jeugdrechter naar de mening van de jongere en geeft hij ook aan in welke mate er rekening mee gehouden wordt? Heeft de jongere met andere woorden een stem of wordt er 'in het belang' of 'over het hoofd' van de minderjarige beslist? Wordt de jongere ook geïnformeerd onder meer over 'de regels van het spel'?
3.2.C. Vermoeden van onschuld	Hier gaat het om de vraag of de jeugdrechter het vermoeden van onschuld respecteert.

De centrale onderzoekstopics fungeerden als leidraad zowel bij de dataverzameling (inclusief de uitwerking van de onderzoeksinstrumenten), als de dataverwerking. Voorafgaand aan het veldwerk werd met betrekking tot een aantal onderzoekstopics, in het bijzonder met betrekking tot 'verantwoordelijkheid'¹⁶⁴ en 'strafdoelen'¹⁶⁵ specifieke literatuur doorgenomen om als onderzoeker met een grotere 'gevoeligheid'¹⁶⁶ naar het veld te kunnen stappen, om met andere woorden bepaalde zaken beter te kunnen zien (observeren) en bevragen. Ook de literatuur naar bestaand onderzoek over gerechtelijke besluitvorming vormde een belangrijke inspiratiebron.

¹⁶⁴ Literatuur die in dit verband geraadpleegd werd, betreft onder meer: Arthur, R., (2012). Rethinking the Criminal Responsibility of Young People in England and Wales. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 20, 13-29; Ballet, D. (1990). De minderjarige en het strafrecht: een poging tot verheldering van zijn strafrechtelijke positie. In G. Cappelaere & C. Eliaerts (eds.), *Van Jeugdbeschermingsrecht naar jeugdrecht?* (pp. 150-201). Antwerpen: Kluwer; Barnum, R. (1987). The Development of Responsibility: Implications for Juvenile Justice. In F.X. Hartmann (eds.), *From Children to Citizens. Volume II. The Role of the Juvenile Court*. New York: Springer; Digneffe, F. & Moreau, Th. (2006). *La responsabilité et la responsabilisation dans la justice pénale*. Bruxelles: De Boeck & Larcier (pp. 167-319); Cauffmann, E., Woolard, J., Dickon Reppucci, D. (1998-1999). Justice for Juveniles : New Perspectives on adolescents' Competence and Culpability. *QLR*, Vol.18(3), 403-419; Duff, A. (2002). Punishing the Young; In I. Weijers & A. Duff (eds.), *Punishing Juveniles. Principle and Critique* (pp. 115-134). Oxford: Hart Publishing; Grisso, T. & Schwartz, R.G. (2000). Youth on trial. Developmental Perspectives on Juvenile Justice, Chicago: University of Chicago Press. Hanson, K. (2003-2004). *Kinderrechten en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Een kritische analyse. Proefschrift*. Universiteit Gent; Kinderrechten tussen individuele responsabilisering en maatschappelijke verantwoordelijkheid: enkele beschouwingen (2012). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, Themanummer, 2012/3; Morse, S.J. (1997). Immaturity and Irresponsibility. *Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 88(1), 15-67; Scott, E.S & Steinberg L. (2008). Rethinking juvenile justice. Boston: Harvard University Press. Van den Wyngaert, C. (1999). *Strafrecht en strafprocesrecht*. Antwerpen - Apeldoorn: Maklu (pp. 296-350); Verhellen, E., Cappelaere, G. (1999). Principe 1: De verantwoordelijkheid van het kind. In G. Decock & P. Vansteenkiste (eds.), *Herstel of sanctie. Naar een jeugdsanctierecht* (pp. 201-216). Gent: Mys & Breesch; Vrije wil en verantwoordelijkheid (2013). *Justitiële Verkenningen*, Themanummer, jrg 39; Weijers, I. & Grisso, T. (2009). Criminal Responsibility of Adolescents: Youth as Junior Citizenship. In J. Junger-Tas & F. Dunkel (eds.), *Reforming Juvenile Justice* (pp. 45-67). New York: Springer.

¹⁶⁵ Interessante bijdragen in dit verband zijn onder meer: Beyens, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBPress (pp. 199-288); Claessen, J.A.A.C. (2010). *Misdaad en straf. Een herbezinning op het strafrecht vanuit mystiek perspectief*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers (pp.161-236); De Keijser, J.W. (2001). *Punishment and Purpose. From Moral Theory to Punishment in Action*. Amsterdam: Thela Thesis; De Keijser J.W. (2004). Doelen van straf: morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtspleging. In B. Van Stokkom (red.), *Straf en herstel: Ethische reflecties over sanctiedoeleinden* (pp. 43-65). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers; Van den Wyngaert, C. (1999). *Strafrecht en strafprocesrecht*. Antwerpen - Apeldoorn: Maklu (pp.15-30); Van Dijk, J.J.M., Sagel-Grande, H.I. & Toornvliet, L.G. (1995). *Actuele criminologie*. Lelystad: Koninklijke Vermande BV (pp. 143-163); Von Hirsch, A. (1976). *Doing Justice: The Choice of Punishments*. New York: Hill and Wang; Walgrave, L. (2008). *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Cullompton: Willan Publishing (pp. 44-67); Walker, N. (1991). *Why Punish?* Oxford: Oxford University Press.

¹⁶⁶ In de methodologische literatuur wordt in dit verband gesproken van 'sensitizing concepts'. Volgens Mortelmans (2007) geven deze 'sensitizing concepts' richting aan kwalitatief onderzoek en maken ze de onderzoeker gevoelig voor belangrijke concepten die bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag een rol kunnen spelen. Ze geven aan waar iemand met zijn onderzoek kan starten en maken hem bij het bestuderen van de data theoretisch gevoeliger, zonder daarmee op voorhand alles vast te leggen (Mortelmans, 2007, p. 115).

2.3. Dataverzameling

2.3.1. Algemeen

Het empirisch onderzoek werd uitgevoerd in vier gerechtelijke arrondissementen, twee Nederlandstalige en twee Franstalige, waarbij in totaal tien jeugdrechters betrokken waren. Elk van hen werd geobserveerd en bevraagd over acht reële zaken¹⁶⁷, tachtig zaken in totaal. In wat volgt, wordt vooreerst de motivering voor de selectie van de gerechtelijke arrondissementen, jeugdrechters en reële zaken weergegeven. In tweede instantie wordt kort stilgestaan bij de formele toestemmingen die aangevraagd werden om het veld te kunnen betreden en de concrete intrede in het veld. Tot slot wordt dieper ingegaan op de verschillende dataverzamelmethode, waaronder dossierinzage, observaties en interviews.

2.3.2. Selectie van de gerechtelijke arrondissementen, jeugdrechters en reële zaken

Voor het uitvoeren van het onderzoek dienden er meerdere selecties doorgevoerd te worden. Bij de ganse selectie werd niet zozeer gestreefd naar representativiteit, dan wel naar arrondissementen, jeugdrechters en zaken die 'inhoudelijk' zo relevant of interessant mogelijk zijn, die het met andere woorden toelaten om tot een zo rijk en verfijnd mogelijk beeld te komen.

2.3.2.1. Selectie van de gerechtelijke arrondissementen

Het onderzoek werd uitgevoerd in vier gerechtelijke arrondissementen, twee Nederlandstalige en twee Franstalige. De reden om de beide landsgedeelten te betrekken heeft te maken met het feit dat vaak gesteld wordt, zoals hoger in hoofdstuk I reeds aangegeven werd, dat er verschillende visies zouden leven ten noorden en ten zuiden van de taalgrens. Er werd daarom beslist om aan beide kanten van de taalgrens twee gerechtelijke arrondissementen te selecteren, telkens één grootstedelijk en één meer landelijk arrondissement. Laatstgenoemde werd onder meer ingegeven vanuit het vermoeden dat het groter aantal jeugdrechters of instromende zaken in grootstedelijke

¹⁶⁷ Onder reële zaak verstaan we een specifiek feit of een specifieke gebeurtenis (bijvoorbeeld het niet naleven van een opgelegde voorwaarde) naar aanleiding waarvan de jongere voor de jeugdrechter moet verschijnen en deze een beslissing dient te nemen. Aan de (oorspronkelijke) basis ligt steeds een strafbaar feit.

arrondissementen mogelijk tot een ander type van samenwerking of werkverdeling leidt, wat zich zou kunnen vertalen in een meer systeemgerichte of managementgerichte aanpak in grotere, meer verstedelijkte arrondissementen en een meer beschermende of individugerichte aanpak in kleinere, meer landelijke arrondissementen. De structurele of organisatorische context zou met andere woorden aanleiding kunnen geven tot culturele verschillen of het leggen van andere accenten in termen van jeugdrechtsmodellen.

Naast landsgedeelte en het al dan niet grootstedelijk of landelijk karakter¹⁶⁸ van een arrondissement of jeugdrechtsbank, werd bij de selectie ook rekening gehouden met het aantal van dienst zijnde jeugdrechters en de bereikbaarheid van de jeugdrechtsbank met het openbaar vervoer. Wat het aantal jeugdrechters betreft, werd gekozen voor gerechtelijke arrondissementen met minstens twee jeugdrechters. Enerzijds werd dit ingegeven vanuit pragmatische overwegingen en anderzijds ook vanuit inhoudelijke overwegingen om ook een zicht te kunnen krijgen op mogelijke gedeelde gewoonten, ervaringen en visies van jeugdrechters van eenzelfde arrondissement.

Van deze vier selectiecriteria - landsgedeelte, grootstedelijk versus landelijk karakter, aantal jeugdrechters en bereikbaarheid met het openbaar vervoer – werd een overzichtstabel gemaakt met voor elk gerechtelijk arrondissement een waarde op elk van deze criteria. Vervolgens werd begonnen met een ‘negatieve’ selectie. Zo werden alle gerechtelijke arrondissementen geschrapt waar slechts één jeugdrechter van dienst is. Vervolgens werden de arrondissementen Brussel en Eupen van de lijst verwijderd, Eupen omwille van de taal, Brussel omwille van zijn specifieke karakter en het behoren tot beide taalgemeenschappen. Bijkomend werden nog twee andere arrondissementen, die reeds betrokken waren bij het doctoraatsonderzoek van Françoise (2012), van de lijst gehaald. Dit om niet nogmaals dezelfde jeugdrechters te belasten en daardoor mogelijk ook de kwaliteit van het eigen onderzoek te hypothekeren.

Vervolgens werd van start gegaan met de ‘positieve’ selectie, waarbij getracht werd om aan beide kanten van de taalgrens min of meer ‘gelijkaardige’ gerechtelijke arrondissementen te selecteren. Er werd begonnen met het selecteren van één grootstedelijk arrondissement aan Franstalige kant, waarna een tegenhanger gezocht (en gevonden) werd aan Vlaams kant. Vervolgens werden twee landelijke arrondissementen gekozen die relatief gelijkaardig waren in termen van de vier hogergenoemde selectiecriteria en (gemakkelijk) bereikbaar met het openbaar vervoer. Op die wijze werden vier jeugdrechtsbanken geselecteerd die uiteindelijk ook de facto bij het onderzoek

¹⁶⁸ Dit werd gemeten aan de hand van de bevolkingsdichtheid van het gerechtelijk arrondissement.

betrokken werden. Omwille van de (belofte van) anonimiteit wordt geen verdere beschrijving van deze arrondissementen gegeven. Ook bij de beschrijving van de resultaten zal getracht worden om deze anonimiteit maximaal te bewaken en zal gesproken worden van jeugdrechtsbank A, B, C en D¹⁶⁹.

2.3.2.2. Selectie van de jeugdrechters

Er werd beslist om in de grootstedelijke arrondissementen telkens drie jeugdrechters te selecteren en in de kleinere telkens twee. Dit maakt dat in totaal 10 jeugdrechters aan het onderzoek deelnamen, vijf Franstalige en vijf Nederlandstalige. Dit aantal werd zowel ingegeven vanuit inhoudelijke, als pragmatische overwegingen. Zo wilden we enerzijds voldoende jeugdrechters bij het onderzoek betrekken om vergelijkingen tussen jeugdrechters van verschillende arrondissementen en landsgedeelten te kunnen maken en mogelijke (relevante) contextfactoren in kaart te brengen. Anderzijds diende het aantal beperkt te blijven in termen van haalbaarheid, zowel wat de dataverzameling, als – verwerking betreft.

Aangezien er weinig (mogelijk) inhoudelijk relevante¹⁷⁰ achtergrondgegevens beschikbaar zijn met betrekking tot de populatie van Belgische jeugdrechters, werd beslist om de jeugdrechters op toevallige wijze te selecteren. Zo werden per gerechtelijk arrondissement telkens de eerste twee of drie jeugdrechters, volgens alfabetische volgorde, weerhouden. Wat de twee kleinere of landelijke arrondissementen betreft, namen de vier jeugdrechters die bij toeval uitgekozen werden, ook effectief aan het onderzoek deel. Wat de twee grootstedelijke arrondissementen betreft, dienden een aantal wijzigingen doorgevoerd te worden wegens ziekte, een mogelijke overplaatsing en het niet langer in dienst zijn van één van de geselecteerde jeugdrechters. Aan Franstalige kant werden ter vervanging door de leidend jeugdrechter twee andere namen van jeugdrechters gesuggereerd. Aan Vlaamse kant werd door de jeugdrechter die zicht had op een overplaatsing, zelf een vervanger voorgesteld.

In totaal hebben tien jeugdrechters aan het onderzoek deelgenomen, waarvan twee mannen en acht vrouwen. Het minimum aantal jaren ervaring als jeugdrechter is 1,5 jaar, het maximum aantal bedraagt 15 jaren. Ze hebben vrijwel allen eenzelfde professioneel

¹⁶⁹ Arrondissement A betreft het Nederlandstalig grootstedelijk arrondissement, arrondissement B is het Nederlandstalig klein-stedelijk, arrondissement C is het Franstalig grootstedelijk arrondissement en arrondissement D is het Franstalig klein-stedelijk arrondissement. De letters (A,B,C,D) houden op geen enkele manier verband met de betrokken arrondissementen.

¹⁷⁰ Zoals bijvoorbeeld voorgaande functies, aantal jaren ervaring als jeugdrechter, eigen rolperceptie.

parcours afgelegd: ze werkten eerst als advocaat, vervolgens als parketmagistraat en tot slot als zetelend (jeugd)rechter. Voor acht van hen was het een bewuste keuze om jeugdrechter te worden. Omwille van de beloofde anonimiteit wordt hier niet verder op ingegaan en wordt geen overzichtstabel gegeven.

2.3.2.3. Selectie van de reële zaken

A. Plan van aanpak

Er werd bewust gekozen om te werken met reële zaken om zo dicht mogelijk bij de dagelijkse realiteit van de jeugdrechters te blijven en op die manier sociaal wenselijke antwoorden ook zo veel mogelijk te vermijden (Beyens, 2000). Uit eerder onderzoek is tevens gebleken dat rechters veel vlotter spreken wanneer het om concrete zaken gaat omdat dit beter aansluit bij de rechterlijke, casuïstische logica (Beyens, 2000; Peeters e.a, 1988). Ook in het eigen onderzoek werd vastgesteld hoe 'vlot' en 'graag' jeugdrechters over eigen zaken 'vertellen'.

Wat de selectie van de zaken betreft, werd als oorspronkelijke richtlijn vooropgesteld dat er tien zaken per jeugdrechter zouden gevolgd worden, vijf zaken die berecht werden in de voorlopige fase (kabinetszitting) en vijf in de fase ten gronde (openbare zitting). In totaal zou met andere woorden informatie verzameld worden over 100 reële zaken. Ook hier diende een belangrijke afweging gemaakt te worden. Indien er te weinig zaken zouden gevolgd worden, dan zou dit vergelijkingen en inhoudelijke veralgemeningen mogelijk in de weg staan. Te veel zaken zou daarentegen ten koste gaan van de diepgang van het onderzoek (Cambré & Waeye, 2006). Tien zaken per jeugdrechter werd dan ook als 'richtlijn' voorop gesteld met de mogelijkheid om tijdens het onderzoek eventueel nog bij te sturen indien dit nodig mocht blijken. Tevens werd beslist dat zaken geselecteerd of 'gekozen' zouden worden in functie van het verloop van het onderzoek en mogelijke hypothesen die zich vormden. Wat de kabinetszittingen betreft, diende echter vastgesteld te worden dat er niet elke dag - bij wijze van spreken - tien minderjarigen moeten verschijnen in het kader van een misdrijf, zeker niet in de landelijke, maar ook niet in de grootstedelijke arrondissementen. Wat de openbare zittingen betreft, leek het nog moeilijker om voldoende zaken te selecteren. Regelmatig werd de boodschap gegeven dat er geen enkel MOF-dossier 'op de rol' van de zitting gepland stond¹⁷¹. Wanneer er dan toch een zaak gepland was, gebeurde het meermaals dat de

¹⁷¹ Eén van de redenen waarom er minder dagvaardingen dan vorderingen zijn, is dat niet alle zaken waarvoor gevorderd wordt, ook gedagvaard wordt. Het jeugdparquet kan immers beslissen om een

zaak op vraag van de advocaat van de minderjarige of de burgerlijke partij naar een (veel) latere datum uitgesteld werd, die buiten het geplande tijdsbestek van de dataverzameling viel.

Al snel werd duidelijk dat het oorspronkelijke opzet bijgestuurd diende te worden. Er werd in de eerste plaats beslist om 'alle' zaken te nemen die zich voordeden. Op momenten dat het druk was en er zich plots meerdere zaken aandienden, werd echter wel een keuze gemaakt die voornamelijk inhoudelijk gestuurd werd en waarbij, zeker in het begin van het onderzoek, gestreefd werd naar een zo groot mogelijke 'variatie'. Als er bijvoorbeeld bij één jeugdrechter al meerdere kabinetszittingen geobserveerd werden waarbij jongeren 'aangehouden' voorgeleid werden, dan werd - indien de keuze zich voordeed - de voorkeur gegeven aan een kabinetszitting waarbij de jongere diende te verschijnen naar aanleiding van het verstrijken van de termijn van een opgelegde (plaatings)maatregel¹⁷².

In tweede instantie werd beslist om de jeugdrechters te observeren en bevragen over 'acht' in plaats van 'tien' reële zaken. Dit werd niet alleen ingegeven vanuit de idee dat er niet voldoende zaken waren, maar tevens was het duidelijk geworden dat het een hele organisatie betrof om voor alle zaken alle stappen – dossierinzage, observatie van de zitting, zaak-gerelateerd interview en opvragen van de beschikking of het vonnis – (tijdig) te doorlopen. Het opzet werd dus bijgestuurd, mede vanuit de idee dat - indien dit nodig mocht blijken - er nog altijd 'gericht' bijkomende zaken geselecteerd zouden kunnen worden. Dit bleek niet nodig te zijn. Aan het einde van de laatste dataverzamelingsronde werd een saturatiepunt¹⁷³ bereikt. Ook de Franstalige studente die een groot deel van de transcripties van de opgenomen zittingen en interviews voor haar rekening nam, gaf naar het einde toe aan dat ze de antwoorden van de jeugdrechters min of meer kon voorspellen, wat een (extra) bevestiging inhield. In één van haar laatste mails schreef ze: « *Là je connais vraiment tes questions par cœur et je devine la réponse des juges la plupart du temps* ».

zaak na de voorlopige rechtspleging te seponeren of klasseren zonder gevolg. Tevens worden zaken die afzonderlijk gevorderd werden, vaak gezamenlijk gedagvaard. Anderzijds is het ook wel zo dat een aantal zaken 'rechtstreeks' gedagvaard worden, wat betekent dat er voorafgaand niet gevorderd werd, maar dit blijkt geen gangbare praktijk te zijn in de geobserveerde arrondissementen.

¹⁷² Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een jongere na een verblijf van vijf dagen en een maand in een detentiecentrum of na een verblijf van één maand in een gemeenschapsinstelling of *Institution Publique de Protection de la Jeunesse (IPPJ)* opnieuw voor de jeugdrechter moet verschijnen.

¹⁷³ Het saturatiepunt is bereikt wanneer bijkomende observaties en/of interviews weinig tot geen additionele informatie opleveren (Cambré & Waeye, 2006).

B. Overzicht van de geselecteerde zaken

Zoals hoger reeds aangegeven, werden er per jeugdrechter acht zaken gevolgd, 80 zaken in totaal. Deze hebben betrekking op 72 minderjarigen. Van een aantal minderjarigen werden meerdere zittingen bijgewoond. Het gaat met andere woorden om minderjarigen die in de periode van de dataverzameling meerdere keren voor de jeugdrechter dienden te verschijnen, al dan niet voor dezelfde jeugdrechter en/of in het kader van dezelfde feiten. De meerderheid van de betrokken jongeren zijn jongens die naar aanleiding van - vaak meerdere en diverse types van misdrijven voor de jeugdrechter moeten komen.

Er werden zowel zaken gevolgd die in de voorlopige fase (N=48), als in de fase ten gronde berecht werden (N=32) (tabel 30). Als jongeren in de voorlopige fase voor de jeugdrechter dienen te verschijnen, dan gaat dit meestal door in het kabinet van de jeugdrechter, tenzij er bijvoorbeeld omwille van veiligheidsoverwegingen beslist wordt om de zaak in de openbare zittingszaal te laten doorgaan¹⁷⁴. Als jongeren gedagvaard of opgeroepen worden voor een berechting ten gronde, dan gaat dit door in de openbare zittingszaal. Als jongeren moeten verschijnen met het oog op het wijzigen, intrekken of bevestigen van een maatregel die bij vonnis opgelegd werd, dan heeft de zitting vaak plaats in het kabinet van de jeugdrechter. In totaal werden er 53 kabinetszittingen en 27 openbare zittingen bijgewoond.

De redenen waarvoor de minderjarige voor de jeugdrechter moet komen, zijn divers van aard (tabel 30). In de voorlopige fase kan het zijn dat de jongere moet verschijnen naar aanleiding van nieuwe feiten, waarbij hij hetzij opgeroepen wordt om zich met zijn ouder(s) aan te bieden in het kabinet van de jeugdrechter, hetzij 'aangehouden' voorgeleid wordt. Dit betekent dat hij naar aanleiding van feiten door de politie gearresteerd wordt en – eventueel na een nacht in de cel - voor de jeugdrechter wordt voorgeleid. Deze dient binnen de 24 uren na de arrestatie een beslissing te nemen. Het gaat om 'ongeplande' zittingen waarbij de jongere meestal voor de jeugdrechter van dienst of permanentie¹⁷⁵ verschijnt. Naast nieuwe feiten gebeurt het ook dat de jongere

¹⁷⁴ Dit was in één zaak het geval.

¹⁷⁵ Op dit vlak lijkt er zich een verschil voor te doen tussen de twee grotere of grootstedelijke arrondissementen enerzijds en de kleinere of meer rurale arrondissementen anderzijds. In de twee grotere arrondissementen (JRB A en C) nemen de jeugdrechters van dienst of permanentie, uit praktische noodzaak, 'alle' zaken die tijdens hun dienst aangemeld worden voor hun rekening. Het gaat zowel om jongeren die hetzij nieuw zijn - nog geen voorgaanden hebben – en feiten plegen, hetzij om jongeren die reeds gekend zijn en voor de jeugdrechter moeten verschijnen naar aanleiding van nieuwe feiten, omwille van het verstrijken van de termijn of het niet respecteren van een reeds opgelegde maatregel. Dit betekent dat jongeren die reeds gekend zijn een reële kans

voor de jeugdrechter moet verschijnen omdat de termijn van de voorlopig opgelegde plaatsingsmaatregel verlopen is. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een jongere geplaatst is in een detentiecentrum en na vijf dagen en vervolgens maandelijks voor de jeugdrechter moet verschijnen (met een maximumtermijn van twee maanden en vijf dagen). Daarnaast kan het ook zijn dat jongeren in het kabinet van de jeugdrechter moeten voorkomen met het oog op het wijzigen, intrekken of bevestigen van een reeds opgelegde maatregel, omdat er zich bijvoorbeeld problemen tijdens de uitvoering hebben voorgedaan. Tot slot werd één enkele keer een kabinetszitting bijgewoond die gericht was op het verduidelijken ('clarification') van de doelstellingen van een opgelegde plaatsingsmaatregel. Dit blijkt een gangbare praktijk te zijn op één van de Franstalige jeugdrechtbanken, een praktijk die er mede gekomen is op vraag van de voorzieningen zelf.

In de fase ten gronde werden er in hoofdzaak zittingen bijgewoond die een 'dagvaarding na vordering' inhielden, wat betekent dat de jongere in de voorlopige fase reeds in het kabinet van de jeugdrechter diende te verschijnen, waar er al dan niet een voorlopige maatregel (bij beschikking) genomen en/of een maatschappelijk onderzoek bevolen werd. De jongere moet dan in principe binnen de twee maanden nadat het dossier door de jeugdrechter aan het jeugdparket overgemaakt wordt, opnieuw voor de jeugdrechter verschijnen, maar deze keer in de openbare zittingszaal waar de jeugdrechter uitspraak doet over de grond van de zaak en (bij vonnis) een maatregel ten gronde kan opleggen of de voorlopig opgelegde maatregel kan intrekken, wijzigen of bevestigen. Naast de dagvaardingen na vorderingen, werden ook een (beperkt) aantal zittingen bijgewoond die een 'rechtstreekse dagvaarding' inhielden, waarbij de jongere zich onmiddellijk ten gronde voor de jeugdrechter moet verantwoorden voor het plegen van strafbare feiten, zonder een voorafgaande, voorlopige rechtspleging. Of jongeren rechtstreeks gedagvaard worden, blijkt vooral af te hangen van (het beleid van) het jeugdparket¹⁷⁶. Tot slot werden ook een aantal zittingen bijgewoond met het oog op het evalueren van

hebben om niet voor de eigen jeugdrechter te moeten verschijnen. In de twee kleinere arrondissementen (JRB B en D) wordt het dienstensysteem op een meer minimalistische wijze ingevuld. In één van beide (JRB D) neemt de jeugdrechter van dienst enkel de nieuwe, nog niet gekende, jongeren en de jongeren die 'aangehouden' voorgeleid worden. Dit wil zeggen dat jongeren steeds voor de eigen jeugdrechter verschijnen, tenzij ze 'aangehouden' voorgeleid worden. In het andere arrondissement (JRB B) neemt de jeugdrechter van dienst enkel de nieuwe jongeren voor zijn rekening, wat impliceert dat jongeren steeds voor de eigen jeugdrechter verschijnen. Dit betekent dat in de kleinere arrondissementen jeugdrechters hun eigen dossiers of minderjarigen veel meer zelf opvolgen, dan in de grotere of grootstedelijke arrondissementen.

¹⁷⁶ Op jeugdrechtbank B werd hier in de onderzochte periode meer dan in de andere arrondissementen door het jeugdparket gebruik van gemaakt. Het wordt vooral, aldus de betrokken jeugdrechters, toegepast in zaken waar jongeren reeds meerderjarig zijn en het jeugdparket van oordeel is dat er toch een signaal aan de jongere gegeven moet worden en/of aan het slachtoffer de kans wil geven zich burgerlijke partij te stellen.

maatregelen die bij vonnis opgelegd werden. Sommige van deze zittingen vonden, zoals hoger reeds aangegeven, plaats in het kabinet van de jeugdrechter.

Er werden dus diverse types van zittingen bijgewoond die van elkaar verschillen wat de aanleiding of reden voor het verschijnen betreft. Aan de basis ligt echter steeds een misdrijf. In dit verband dient nog opgemerkt te worden dat aan het begin van de dataverzameling weinig (geplande) evaluatiezittingen (art. 60) bijgewoond werden, omdat de jeugdrechters de data van de betreffende zittingen niet doorgaven. Ze waren immers van mening dat dergelijke zittingen niet in aanmerking kwamen of minder relevant waren voor het onderzoek “omdat het toch niet meer over de feiten ging”. Ook de onderzoeker was zich oorspronkelijk niet bewust van de relevantie ervan. Naarmate het onderzoek echter vorderde en er een aantal geplande evaluatiezittingen gevolgd werden, werd duidelijk dat het net wel (zeer) interessante en relevante zittingen betrof, omdat het duidelijk maakte dat de focus van de jeugdrechter verschuift.

Tabel 30. Overzicht van de geselecteerde zaken naar type zitting, aanleiding van verschijning en arrondissement

	<u>JRB A</u>	<u>JRB B</u>	<u>JRB C</u>	<u>JRB D</u>	<u>Totaal</u>
<u>Voorlopige fase</u>					
Nieuwe feiten	7	3	4	3	17
Einde termijn van een plaatsingsmaatregel	8	4	9	3	24
Art. 60 (wijzigen, intrekken of verlengen van maatregel)	2			4	6
Clarification			1		1
<u>Fase ten gronde</u>					
Dagvaarding na vordering	7	1	6	3	17
Rechtstreekse dagvaarding		3	2	1	6
Art. 60		5	2	2	9
<u>Totaal</u>	<u>24</u>	<u>16</u>	<u>24</u>	<u>16</u>	<u>80</u>

2.3.3. De start van het veldwerk

2.3.3.1. Toestemmingen

Voorafgaand aan de start van het empirisch onderzoek werd schriftelijk de formele toestemming gevraagd aan en bekomen van de bevoegde Procureurs-generaal van de betreffende rechtsgebieden om dossiers te mogen inzien, openbare en kabinetszittingen bij te wonen en jeugdrechters te bevragen.

Daarnaast werd ook telkens de instemming gevraagd van de leidend jeugdrechters van de betrokken arrondissementen of jeugdrechtbanken. Telkens werd ongeveer een half jaar voor de geplande start van de dataverzameling een (formele) mail¹⁷⁷ verstuurd naar de leidend jeugdrechter met een uitvoerige omschrijving van het onderzoek en de vraag om de (bij toeval) geselecteerde jeugdrechters te mogen contacteren om aan het onderzoek deel te nemen. Van de vier leidend jeugdrechters werd een bevestigend antwoord gekregen, waarna vervolgens via mail¹⁷⁸ contact opgenomen werd met de betrokken jeugdrechters met (opnieuw) uitleg over het onderzoek en de vraag of ze eventueel bereid zouden zijn aan het onderzoek mee te werken. Van alle jeugdrechters werd een bevestigend antwoord gekregen, van sommigen vrijwel onmiddellijk, van anderen na één of meer herinneringsmails.

In één gerechtelijk arrondissement diende ook de toestemming gevraagd te worden van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. Deze toestemming was voor de betrokken jeugdrechters een voorwaarde om hun medewerking aan het onderzoek te verlenen.

2.3.3.2. Intrede in het veld

De concrete intrede in het veld vormde telkens opnieuw een ‘spannend’ moment. Enkele weken voor de eigenlijke start van de dataverzameling werd een mail gestuurd naar de betrokken jeugdrechters met de vraag om een afspraak te maken voor een eerste, verkennend gesprek. Soms verliep dit individueel, in andere gevallen collectief (met alle geselecteerde jeugdrechters samen), afhankelijk van hun beschikbaarheid. Op het verkennend gesprek werd nogmaals uitleg gegeven bij het doel en de opzet van het

¹⁷⁷ Er werd tevens een brief gestuurd.

¹⁷⁸ Ook hier werd een brief gestuurd.

onderzoek en werden de concrete verwachtingen geformuleerd¹⁷⁹. Er werd getracht om hier zo transparant en duidelijk mogelijk over te zijn. Tevens werd ook meermaals benadrukt dat alle verzamelde gegevens vertrouwelijk en in alle anonimiteit behandeld zouden worden. Naast uitleg over het onderzoek en de concrete verwachtingen werden ook een aantal praktische vragen gesteld (onder meer met betrekking tot de zittingsdagen, dienstweken, het consulteren van dossiers). Na het gesprek werd meestal door één van de jeugdrechters een korte rondleiding gegeven en werd de onderzoeker voorgesteld aan de belangrijkste betrokken actoren, waaronder de vaste griffier van de jeugdrechter, de medewerkers van de centrale griffie, de leidend jeugdrechter en meestal ook de andere (aanwezige) jeugdrechters. De kennismaking met de jeugdparketmagistraten gebeurde meestal op de zitting zelf, onder meer omdat ze (fysisch) ook gescheiden zitten van de jeugdrechters. Er werd getracht om naar alle partijen toe zo open mogelijk te zijn over de eigen rol als onderzoeker. Het was met andere woorden voor iedereen duidelijk dat de onderzoeker op de jeugdrechtbank aanwezig was in het kader van een doctoraatsonderzoek betreffende “de achterliggende visies van jeugdrechters bij het nemen van beslissingen in MOF-zaken”.

Oorspronkelijk werden voor elk arrondissement een aantal weken voorzien voor een verkennende of beschrijvende observatie om enerzijds een beter zicht te krijgen op het reilen en zeilen van de betreffende jeugdrechtbank en om anderzijds een zekere vertrouwensband op te bouwen, in het bijzonder met de betrokken jeugdrechters, maar ook met de (vaste) griffiers die meermaals gevraagd dienden te worden om een dossier te mogen inzien of een kopie van de beschikking of het vonnis te krijgen. Bij de eerste jeugdrechtbank werden er effectief een aantal weken verkennende observaties gedaan. Bij de andere jeugdrechtbanken bleek dit niet langer nodig te zijn. Meestal was het zo dat de jeugdrechters reeds bij het eerste, verkennende gesprek heel wat informatie gaven over de concrete, lokale werking van de jeugdrechtbank. Mede op basis van de ervaringen die opgedaan werden tijdens de dataverzameling op de eerste jeugdrechtbank konden ook meer gerichte (informatieve) vragen gesteld worden. Vaak haalden de jeugdrechters tijdens het eerste gesprek al onmiddellijk hun agenda boven en gaven aan welke reële MOF-zaken in de volgende weken gepland stonden. Vervolgens

¹⁷⁹ Concreet werd van de jeugdrechters onder meer verwacht dat ze de onderzoeker op de hoogte zouden houden van alle – al dan niet - geplande zittingen in het kader van een MOF. Tevens werd ook aangegeven dat voor elke gevolgde of geobserveerde zaak binnen een zo kort mogelijke termijn na de zitting een interview zou afgenomen worden om de jeugdrechter te bevragen over zijn beslissing in de betreffende zaak. Daarnaast zou ook een meer algemeen interview afgenomen worden, los van de zaak-gerelateerde interviews. Er werd aan de jeugdrechters ook gevraagd of ze er een bezwaar tegen hadden dat zowel de zittingen, als interviews op band opgenomen zouden worden en dat – wat de zittingen betreft - ook telkens de instemming van de jongere gevraagd zou worden.

werden de betreffende dossiers meteen uit de kast of vanop het bureau gehaald, gevolgd door een heel uitvoerige beschrijving van de zaak en de achtergrond van de minderjarige, waardoor de onderzoeker eigenlijk meteen aan de slag kon gaan.

De grote bereidwilligheid van de jeugdrechters om mee te werken aan het onderzoek wekte diverse gevoelens op, in de eerste plaats van tevredenheid en geruststelling dat de nodige gegevens verzameld zouden kunnen worden. Daarnaast was er wel wat ongemak bij zo veel openheid en vriendelijkheid en ook verbazing over het relatief snelle vertrouwen dat de jeugdrechters hadden (of leken te hebben) ten aanzien van de onderzoeker. Dit heeft allicht met verschillende factoren te maken. In de eerste plaats is er het specifieke karakter van de jeugdrechtbank en de eerder informele, gemoedelijke sfeer en overlegcultuur die er heerst. Voor jeugdrechters is het niet ongewoon dat er andere personen in hun kabinet aanwezig zijn om dossiers op te halen, in te kijken of overleg te plegen. Consulents, griffiers, collega-jeugdrechters, en soms ook jeugdparquetmagistraten of advocaten, lopen het kabinet van de jeugdrechter binnen en buiten. Een onderzoeker of observator wordt dan ook niet meteen als een 'vreemde eend' aanzien of ervaren. Een andere mogelijke verklaring is de transparante communicatie over het doel en de opzet van het onderzoek en de concrete verwachtingen die er ten aanzien van de jeugdrechters geformuleerd werden. Daarnaast speelt mogelijk ook het feit dat de onderzoeker reeds heel wat onderzoekservaring had in het domein van het jeugdrecht en vertrouwd was met de materie, wat een zeker vertrouwen kan opwekken. De jeugdrechters dienden dan ook niet voortdurend lastig gevallen te worden met (basis)vragen over onder meer de jeugdwet, de gerechtelijke procedure, de gehanteerde terminologie of het landschap van de uitvoerende diensten en voorzieningen. Bovendien werd van bij aanvang getracht om een zo open en geïnteresseerd mogelijke houding aan te nemen en ook oor te hebben voor het eigen, soms persoonlijke, verhaal van de jeugdrechters, zonder daarbij het eigen opzet uit het oog te verliezen en voldoende afstand te bewaren. Dit bleek een voortdurende evenwichtsoefening te zijn. Het feit dat de onderzoeker zelf 'in' de setting aanwezig was, heeft ongetwijfeld een zekere impact gehad op de data die (al dan niet) verzameld konden worden. Er wordt in dit verband door sommigen dan ook gesteld dat 'subjectiviteit' in kwalitatief onderzoek in zekere zin onvermijdelijk is (Cohen, 2000; Phillips & Earle, 2010). Om dit enigszins te ondervangen wordt zo transparant mogelijk beschreven hoe de data verzameld en ook verwerkt werden.

Op twee jeugdrechtbanken kreeg de onderzoeker een eigen lokaal toegewezen, waar regelmatig gebruik van werd gemaakt voor onder meer het consulteren van dossiers en

bijwerken van nota's die gedurende het hele veldwerk gemaakt werden¹⁸⁰. Op de andere jeugdrechtbanken gebeurde dit op de centrale griffie of op het bureau van de jeugdrechter zelf. Voorafgaand aan de zitting begaf de onderzoeker zich steeds tijdig naar het kabinet of de zittingszaal. Al snel werd immers duidelijk dat er voor - en ook na de zitting - vaak voor het onderzoek relevante zaken gezegd werden over onder meer de (perceptie van de) jongere en zijn ouder(s), de mogelijk te nemen beslissing en/of de inbreng van andere procesactoren¹⁸¹. Niet zelden wordt er voor de zitting door de jeugdrechter ook kort overleg gepleegd of van gedachten gewisseld met onder meer de consulent van de sociale dienst, een collega-rechter, de parketmagistraat, maar ook met de vaste griffier, die zowat de rechterarm van de jeugdrechter lijkt te zijn. Een aantal keren werd op zulke momenten ook de mening van de onderzoeker gevraagd, wat subtiel uit de weg gegaan werd door bijvoorbeeld te antwoorden "dat het inderdaad geen gemakkelijke zaak is".

2.3.3.3. Het eigenlijke veldwerk

Het veldwerk nam in totaal 14 maanden in beslag. In september 2012 werd van start gegaan met de dataverzameling aan Nederlandstalige kant. De eerste ronde duurde tot eind december 2012, waarna in februari 2013 gestart werd met de verzameling van de gegevens in het tweede Nederlandstalige, meer landelijke, arrondissement. Deze tweede ronde was normaal gezien voorzien tot eind april 2013, maar liep wegens onvoorziene omstandigheden¹⁸² enige vertraging op. Een jaar later, in september 2013, werd begonnen met de dataverzameling aan Franstalige kant. De eerste fase liep tot eind december 2013, waarna in maart¹⁸³ begonnen werd aan de laatste dataverzamelingsronde. Eind mei 2014 was het veldwerk zo goed als afgerond. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven.

¹⁸⁰ Hierbij gaat het zowel om inhoudelijke, als methodologische en persoonlijke reflecties. Er werd voor gekozen om niet voortdurend met pen en papier rond te lopen, zeker niet tijdens meer informele momenten (bijvoorbeeld in de keuken of koffieruimte) om zo natuurlijk mogelijk in het veld te kunnen staan. Na een informeel gesprek werd echter steeds getracht om zo snel als mogelijk de opkomende reflecties neer te schrijven.

¹⁸¹ Goffman (1959) spreekt in dit kader van 'backstage' praktijken (versus 'frontstage' praktijken) waarmee hij doelt op de vele informele interacties die er plaatsgrijpen voor, tijdens en na de zitting. Het is ook de plaats waar de rechter 'uit zijn rol treedt' en zichzelf kan zijn.

¹⁸² De onderzoeker kampte met rugproblemen, waardoor de dataverzameling tijdelijk onderbroken moest worden.

¹⁸³ Er werd één maand vertraging opgelopen omdat de toestemming van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, die plots noodzakelijk bleek, op zich liet wachten.

Tabel 31. Periode van de feitelijke dataverzameling

Sept '12	Okt '12	Nov '12	Dec '12	Jan '13	Feb '13	Maart '13	April '13	Juli '13	Juni '13	Juli '13	Aug '13
Jeugdrechtbank 1					Jeugdrechtbank 2						
Sept '13	Okt '13	Nov '13	Dec '13	Jan '14	Feb '14	Maart '14	April '14	Mei '14	Juni '14	Juli '14	Aug '14
Jeugdrechtbank 3						Jeugdrechtbank 4					

Gemiddeld genomen was de onderzoeker drie dagen per week op de jeugdrechtbank aanwezig. Aan het begin van een dataverzamelingsperiode was dit soms zelfs vier tot vijf dagen per week. Welke dagen in het veld doorgebracht werden, was onder meer afhankelijk van de openbare zittingsdagen, geplande kabinetszittingen en interviews. Daarnaast werd ook rekening gehouden met de dienstdagen of -weken van de betrokken jeugdrechters om ook ongeplande voorleidingen te kunnen bijwonen. De 'tussendagen' - waarop niet naar het veld gegaan werd - werden gebruikt voor onder meer het uitschrijven van veldnota's, het ordenen van de data, het bijhouden van een planning of overzicht, het voorbereiden van de zaak-gerelateerde interviews en/of het uittypen van opnames.

De maanden tussen de verschillende dataverzamelingsperioden werden benut voor het voorbereiden van de volgende fase van de dataverzameling, het verder uittypen van de opnames en het opvolgen van de studenten die hielpen bij het uittypen van de registraties¹⁸⁴. In juli 2013 werd gestart met de data-analyse, in eerste instantie met het inwerken in het software programma NVivo. De dataverwerking werd verder gezet tijdens (en tussen) de dataverzameling op de twee Franstalige jeugdrechtbanken. Naarmate de dataverwerking vorderde, kon ook 'selectiever' en 'gericht' te werk gegaan worden bij de verzameling van de gegevens. Er begonnen zich immers bepaalde inzichten te vormen en ondertussen was het ook duidelijk geworden wat al dan niet relevant was in het kader van het onderzoek. Idealiter was het beter geweest om na elke dataverzamelingsronde voldoende tijd te voorzien voor de dataverwerking, om vervolgens nieuwe data te verzamelen, voortbouwend op eerdere bevindingen. Tijdsoverwegingen hebben gemaakt dat met de dataverzameling verder gegaan werd alvorens de dataverwerking volledig af te wachten. Bij de analyse van de data werd daarentegen wel op een zeer cyclische wijze te werk gegaan.

¹⁸⁴ Oorspronkelijk was het de bedoeling om alle opnames zelf uit te typen, toch zeker aan Nederlandstalige kant, maar dit bleek niet haalbaar te zijn. Er werd dan ook een beroep gedaan op studenten criminologie waarbij de voorkeur gegeven werd aan studenten die de materie kenden en/of ervaring hadden met het uittypen van interviews en/of zittingen.

2.3.4. Een combinatie van dataverzamelingsmethoden

Zoals hoger reeds aangegeven, werd voor elke reële zaak systematisch een aantal stappen doorlopen. Telkens werd het dossier van de betrokken minderjarige ingekeken, de zitting geobserveerd, een interview bij de jeugdrechter afgenomen en een kopie van de beschikking of het vonnis opgevraagd. Er werd bewust gekozen om verschillende dataverzamelingsmethoden ('data-triangulatie') aan te wenden om de geloofwaardigheid van het onderzoek te verhogen (Maesschalck, 2009). Data-triangulatie maakt het immers mogelijk om de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters vanuit verschillende perspectieven te bekijken: wat staat er in het dossier, wat zegt of doet de jeugdrechter op de zitting, welke betekenis wordt er achteraf door de jeugdrechter tijdens het interview aan gegeven en wat staat er uiteindelijk in de beschikking of het vonnis?

2.3.4.1. Dossierinzage

Zoals hoger aangegeven, heeft een reële zaak betrekking op een specifiek feit of gebeurtenis naar aanleiding waarvan een jongere voor de jeugdrechter moet verschijnen en deze een beslissing dient te nemen. Deze zaak maakt steeds deel uit van een jeugdrechtbankdossier. Dit dossier werd steeds voorafgaand¹⁸⁵ aan de zitting ingekeken met de bedoeling een beter zicht te krijgen op de context van de zaak en goed voorbereid aan de observatie en het navolgend interview te kunnen beginnen.

Bij de dossierinzage of –studie werd steeds eenzelfde systematiek gehanteerd. Vooreerst werd getracht om een zicht te krijgen op de specifieke zaak en de strafbare feiten die aan de basis ervan lagen. Vervolgens werd getracht een beeld te krijgen van het gerechtelijk verleden van de jongere aan de hand van eerdere beschikkingen en/of vonnissen. Vervolgens werd kennis genomen van de persoon en familiale context (of leefomgeving) van de minderjarige door het doornemen van maatschappelijke verslagen van de sociale dienst en/of observatie-, oriëntatie- en/of evaluatieverslagen van uitvoerende diensten of voorzieningen (voor zover aanwezig in het dossier). Bij elke nieuwe dataverzamelingsronde was het steeds (even) een zoektocht, aangezien de opbouw van een jeugdrechtbankdossier verschilt van jeugdrechtbank tot jeugdrechtbank. Als hulpmiddel of leidraad werd bij de dossierinzage gebruikt gemaakt van een vooraf opgemaakt codeerschema dat gebaseerd was op codeerschema's die in andere onderzoeken gehanteerd werden (Franssens, et al., 2010; Heylen, et al., 2009; Vanneste

¹⁸⁵ Enkele keren gebeurde het na de zitting omdat de onderzoeker slechts op het allerlaatste moment op de hoogte werd gebracht dat een jongere zou voorgeleid worden en/of omdat het dossier door andere procesactoren ingekeken werd.

et al., 2001). Er werden echter heel wat moeilijkheden ondervonden om de rijke data uit de dossiers in de voorziene codes te gieten. Niet zelden was de informatie in het dossier tegenstrijdig of bleek ze achteraf gezien - na de zitting - niet langer *up to date* te zijn. Naast het codeerschema werd door de onderzoeker ook steeds in eigen woorden een korte schets gemaakt van de persoon, context en het gerechtelijk verleden van de minderjarige. Deze schets werd ook verder aangevuld na de zitting. Achteraf (onder meer bij de analyse) bleek het een zeer handig hulpmiddel te zijn om de specifieke zaak of jongere snel weer voor de geest te halen.

De tijd die besteed werd aan de dossierinzage verschilde sterk naargelang het dossier en vooral het gerechtelijk verleden van de jongere. Aan het begin van de dataverzameling nam de dossierinzage veel tijd in beslag om geen relevante informatie uit het oog te verliezen. Omwille van tijdsoverwegingen werd naderhand beslist om de dossierinzage pragmatischer aan te pakken, te meer omdat de informatie uit de dossiers niet of nauwelijks gebruikt werd bij de analyse¹⁸⁶. Het doel was immers voornamelijk vertrouwd te raken met de (context van de) zaak en dit ter voorbereiding van de zitting en het interview. De jeugdrechtsbankdossiers werden naargelang de dataverzameling vorderde dan ook gericht doorgenomen waarbij een selectie in de documenten werd gemaakt. Op dat moment werd de onderzoeker zich ook sterk bewust van de selectie- en interpretatiemechanismen die allicht ook bij de jeugdrechters, die zeer vaak onder tijdsdruk handelen, spelen.

2.3.4.2. Observaties

In totaal werden er 80 zittingen geobserveerd waarvan een groot aantal in het kabinet van de jeugdrechter en een beperkter aantal in de openbare zittingszaal. Wanneer het een openbare zitting betrof, was de onderzoeker vaak vanaf het begin van de zitting aanwezig, aangezien het op voorhand niet steeds vaststond wanneer de eigen zaak behandeld zou worden. Als het enigszins kon¹⁸⁷, werd verkozen om na de behandeling van de eigen zaak op de zitting aanwezig te blijven, omdat er - zoals hoger al aangegeven werd - vaak na de zitting interessante of relevante 'informele' gesprekken gehouden worden hetzij in de zittingszaal zelf, hetzij in de gang of de lift op weg naar het kabinet van de jeugdrechter. Tijdens de observaties werd een 'passieve' rol opgenomen, wat inhoudt dat de onderzoeker steeds aan de zijlijn bleef en nooit uitvoerende taken heeft

¹⁸⁶ De informatie werd gebruikt als achtergrondinformatie of als geheugensteun bij de analyse van de gegevens.

¹⁸⁷ Dit was onder meer afhankelijk van het eigen werk (van bijvoorbeeld andere geplande zittingen of interviews).

gedaan.

De onderzoeker nam bij het observeren van de zittingen steeds plaats links of rechts aan de zijkant van het bureau van de jeugdrechter om zowel een goed zicht te hebben op de jeugdrechter en de andere procesactoren, als op de interacties tussen beiden. Alle zittingen werden opgenomen met behulp van een klein opnameapparaat dat subtiel op het bureau of de tafel van de jeugdrechter gelegd werd. Alle opnames werden integraal uitgetypt, wat de nauwkeurigheid van de analyses achteraf sterk bevorderde (Cambré & Waegel, 2006). Telkens werd aan het begin van de zitting door de jeugdrechter een korte toelichting gegeven bij de aanwezigheid van de onderzoeker en werd ook steeds¹⁸⁸ aan de jongere gevraagd of hij er mee kon instemmen dat de zitting opgenomen werd¹⁸⁹. Telkens werd zeer nadrukkelijk gesteld dat de onderzoeker voornamelijk geïnteresseerd was in de visies van de jeugdrechters en dat alle gegevens anoniem en vertrouwelijk verwerkt zouden worden. De namen van de jongeren zouden nergens verschijnen. Geen enkele keer weigerde een jongere zijn instemming te verlenen. Hoewel de onderzoeker de jeugdrechters er zeer vaak vlak voor de zitting nog even aan herinnerden, vergaten ze zeer vaak om de onderzoeker voor te stellen en toestemming voor opname te vragen. Eenmaal iedereen aanwezig was, stapten ze als het ware in hun 'rol' en vergaten de vraag te stellen. Er werd dan zeer subtiel getracht de aandacht van de jeugdrechter te trekken, zodat hij alsnog een korte toelichting kon geven en de instemming van de jongere kon vragen. Het feit dat de jeugdrechters de onderzoeker zeer vaak 'vergaten', kan in het kader van het probleem van 'reactiviteit'¹⁹⁰ in kwalitatief onderzoek in zekere zin als positief aanzien worden. Het zou er immers op kunnen wijzen dat de jeugdrechters deels al gewoon waren aan de aanwezigheid van de onderzoeker of er zich in elk geval niet heel erg bewust van waren.

Aangezien de zittingen integraal opgenomen werden, was het niet nodig alles letterlijk neer te schrijven. Toch werden er (summiere) notities genomen waarbij een zekere systematiek gevolgd werd, mede geïnspireerd door de observatieleidraad die door Merriam (1998) ontwikkeld werd. Zo werd aan het begin van de zitting steeds genoteerd wie op de zitting aanwezig was en de plaatsen die ze innamen. Vervolgens werd ook de opbouw van de zitting systematisch bijgehouden (wie met andere woorden achtereenvolgens aan het woord kwam). Daarnaast werden ook inhoudelijke reflecties

¹⁸⁸ Een aantal jeugdrechters gaf aan de vraag niet expliciet te stellen als het een openbare zitting betrof, aangezien deze toch publiek of openbaar is. Met in het achterhoofd het feit dat er tot dan toe nog geen enkele weigering was geweest, kon de onderzoeker zich daarbij neerleggen.

¹⁸⁹ Zeer vaak werd de vraag ook aan de advocaat gericht ("Is het voor u ook ok meester?").

¹⁹⁰ Dit houdt in dat er mogelijk een invloed kan uitgaan van de observeerder op de situatie die hij observeert (Boeije, 2010).

met betrekking tot de centrale topics neergeschreven. Tot slot probeerde de onderzoeker ook aandacht te hebben voor de interactieprocessen tussen de verschillende actoren, waarbij zowel gekeken werd naar verbale, als non-verbale communicatie. De nota's bleken achteraf een handig hulpmiddel en een belangrijke geheugensteun te zijn bij de verwerking van de gegevens. Maar ook tijdens de observaties bleek het nemen van nota's af en toe zeer handig te zijn, zeker op momenten dat de sfeer zeer beladen was en de onderzoeker zich heel bewust werd van de eigen aanwezigheid en niet goed wist waar te kijken (of te kruipen).

Een zitting duurde gemiddeld 24 minuten, met een minimum van 5 minuten¹⁹¹ en een maximum van 66 minuten¹⁹². Hoe lang een zitting duurt, is niet zozeer afhankelijk van het type zitting. Het is met andere woorden niet zo dat kabinetszittingen systematisch langer duren dan openbare zittingen (of omgekeerd)¹⁹³. De duur van een zitting is heel wisselend en lijkt af te hangen van een complex samenspel van factoren, waaronder onder meer het al dan niet betwist worden van de feiten of de rol die door de verschillende procesactoren (zoals het openbaar ministerie of de advocaat van de jongere) opgenomen wordt.

De zittingen werden niet alleen gevolgd of geobserveerd ter voorbereiding van de interviews, maar vormden op zich een belangrijke bron van informatie. Immers, waar interviews het mogelijk maken om een zicht te krijgen op het 'discursieve' bewustzijn¹⁹⁴ van jeugdrechters, laten observaties beter toe om de effecten van het 'praktisch' bewustzijn¹⁹⁵ bloot te leggen (Beyens, 2000; Beyens & Tournel, 2009).

¹⁹¹ Het gaat hier om een kabinetszitting waar een jongere diende te verschijnen omdat er een plaats vrij was gekomen in een instelling waarvoor hij op de wachtlijst stond. De jongen was op de wachtlijst geplaatst omdat er zich problemen voordeden bij de uitvoering van een eerder opgelegde maatregel. Enkel de jongen en zijn advocaat waren op de zitting aanwezig. Er was weinig discussie. De jongen wist wat er boven zijn hoofd hing.

¹⁹² Het gaat hier om een openbare zitting waarbij een jongen gedagvaard werd voor een hele reeks van feiten, waarvan er een heel aantal betwist werden. De verschillende feiten werden één voor één overlopen. Ook de advocaat van de jongere nam heel uitgebreid het woord en hield een uitvoerig pleidooi.

¹⁹³ Eerstgenoemden duren gemiddeld 20 minuten, laatstgenoemden 23 minuten.

¹⁹⁴ Het 'discursief' bewustzijn verwijst naar het feit dat mensen in staat zijn om redenen te geven of verantwoording af te leggen over het eigen handelen en de eigen beslissingen (Beyens, 2000; Beyens & Tournel, 2009).

¹⁹⁵ Het 'praktisch' bewustzijn verwijst naar de stilzwijgende kennis (*tacit knowledge*) die men niet noodzakelijk kan verwoorden, maar die het handelen feitelijk bepalen (Beyens, 2000; Beyens & Tournel, 2009).

2.3.4.3. Interviews

A. Algemeen

Naast dossierinzage en observaties werden ook interviews afgenomen bij de tien betrokken jeugdrechters. Bij elke jeugdrechter werd enerzijds een meer 'algemeen' interview afgenomen en anderzijds tien zaak-gerelateerde interviews (bijlage 1). Het gaat telkens om semi-gestructureerde interviews waarbij gebruik gemaakt werd van een 'vragenprotocol', waarbij de vragen met andere woorden op voorhand in spreektaal uitgeschreven werden. Bij de uitwerking van de vragen werd uitgegaan van de centrale onderzoekstopics.

De interviews vonden plaats in het bureau van de jeugdrechter of in het (eigen) lokaal dat de onderzoeker op twee jeugdrechtbanken ter beschikking kreeg¹⁹⁶. Alle interviews werden, uiteraard met de instemming van de jeugdrechters, op band opgenomen en achteraf integraal uitgetypt. Aan het einde van elk interview werden, na het uitzetten van de bandrecorder, de eigen papieren 'in alle rust' opgeruimd om zo de jeugdrechter de gelegenheid te geven om eventueel nog iets aan het interview toe te voegen, wat ook vaak gebeurde. Dit werd dan nadien zo snel als mogelijk neergeschreven, tenzij de jeugdrechter uitdrukkelijk aangaf dat het '*off the record*' was.

Hoewel steeds getracht werd om het interview in de meest optimale omstandigheden te laten verlopen, bleek dit niet altijd mogelijk te zijn. Als het interview bijvoorbeeld doorging in het bureau van de jeugdrechter gebeurde het wel eens dat het onderbroken werd door een telefoon of door iemand die binnen kwam, wat er onder meer toe leidde dat een vraag (achteraf gezien) niet volledig of onvoldoende beantwoord was. Daarnaast speelde soms ook de tijdsdruk parten. Hoewel interviews steeds op voorhand gepland werden en er steeds voldoende marge voorzien werd, gebeurde het wel eens dat een jeugdrechter uiteindelijk minder tijd had omdat een zitting uitgelopen was of omdat er zich plots een (onvoorziene) voorleiding voordeed. Daarnaast spelen ook menselijke factoren een rol, zoals vermoeidheid bij de jeugdrechter, maar ook bij de onderzoeker¹⁹⁷. Zo had één van de interviews plaats na een lange en 'zware'¹⁹⁸ openbare zitting, waarbij de jeugdrechter zelf meermaals aangaf 'moe' te zijn. Ook het feit dat niet alle interviews in de moedertaal

¹⁹⁶ Een beperkt aantal keren vond het interview plaats in het bureau van de jeugdrechter in aanwezigheid van de vaste griffier. In één arrondissement delen beide immers één en hetzelfde bureau. Dit werd zo veel als mogelijk vermeden.

¹⁹⁷ Achteraf (bij de analyse) werd vastgesteld dat er onvoldoende doorgesproken was op een antwoord van de jeugdrechter.

¹⁹⁸ Het gaat om een zitting waar een aantal moeilijke POS-dossiers behandeld werden.

van de onderzoeker afgenomen werden, maakte een aantal keren dat iets wat de jeugdrechter gezegd had (zij het dat het eerder een detail betrof), pas achteraf bij de uitgeschreven transcripties helemaal duidelijk werd.

B. Algemeen interview

Het algemeen interview (bijlage 2) omvatte in eerste instantie een aantal vragen over de persoon van de jeugdrechter, waaronder aantal jaren ervaring, genoten opleiding, vorige functies en perceptie van de eigen rol als jeugdrechter. Vervolgens volgden een reeks vragen over de rolperceptie van en samenwerking met andere, professionele sleutelactoren waaronder het openbaar ministerie (of jeugdparket), de jeugdadvocatuur, de consultants van de sociale dienst en collega-jeugdrechters. Er werd tevens gepeild naar het belang dat de jeugdrechters over het algemeen hechten aan de inbreng - de vordering, het advies of het pleidooi - van elk van deze actoren. Tot slot werden een aantal vragen gesteld over de huidige jeugdwet, waaronder een vraag naar de tevredenheid met de actuele wet, de mate waarin jeugdrechters rekening houden met de vooropgestelde prioriteitenbepaling en de koppeling van bepaalde maatregelen aan de ernst van het misdrijf.

Op de jeugdrechtbank waar als eerste gegevens verzameld werden, vond het algemeen interview plaats aan het begin van de dataverzameling tijdens de verkennende observaties. Bij de andere jeugdrechtbanken werd er voor gekozen om het algemeen interview eerder naar het einde toe af te nemen om met meer kennis van zaken (onder meer van de lokale praktijken en gewoonten) het interview te kunnen afnemen. Gemiddeld duurde het algemeen interview 57 minuten. Het langste interview duurde 96, het kortste 50 minuten.

C. Zaak-gerelateerd interview

Naast het algemeen interview werd bij elke jeugdrechter ook een korter interview afgenomen over elke geobserveerde zaak. Per jeugdrechter werden er dus acht zaak-gerelateerde interviews afgenomen, tachtig in totaal. Elk interview bestond uit drie reeksen vragen. De eerste reeks had betrekking op de beslissing van de jeugdrechter, meer concreet op de opgelegde maatregel. Er werd onder meer gepeild naar de motivering van de jeugdrechter (waarom voor de betreffende maatregel gekozen werd), de doelen die hij met de opgelegde maatregel beoogde, de voorziene duur en op welke basis deze duur bepaald werd. Een tweede reeks vragen had onder meer betrekking op

de perceptie van de minderjarige dader, zijn verantwoordelijkheid met betrekking tot de gepleegde feiten en het al dan niet opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen ervan en eventuele (mede)verantwoordelijkheid van andere personen. Een derde reeks van vragen, tot slot, had betrekking op proceskenmerken en betrof onder meer de vraag wiens inbreng voor de jeugdrechter van belang was bij het nemen zijn beslissing en met wie er eventueel voorafgaand aan de zitting overleg werd gepleegd.

Er werd ook gebruik gemaakt van een beperkt aantal 'gesloten' vragen, waarbij aan de jeugdrechters gevraagd werd om één of meer antwoordcategorieën te omcirkelen. Zo werd hen onder meer gevraagd om uit een lijst van 13 doelen het doel of de doelen te omcirkelen die ze met de opgelegde maatregel(en) beoogden. Tevens werd hen gevraagd welk algemeen doel ze met hun gerechtelijke interventie voor ogen hadden, waarbij ze in dit geval slechts één antwoordmogelijkheid konden aankruisen. Hoewel de vragen op voorhand uitgewerkt werden, werd telkens voldoende ruimte gelaten voor zaken die jeugdrechters zelf spontaan aanbrachten. Aan het einde van elk interview werd aan de jeugdrechters ook steeds de kans gegeven om zelf spontaan nog iets toe te voegen met betrekking tot het interview.

Gemiddeld duurde een zaak-gerelateerd interview 18 minuten met een spreiding van minimaal 7 en maximaal 36 minuten. Het kortste interview betrof een zaak waar de jeugdrechter besliste om geen maatregel op te leggen, waardoor een aantal vragen niet of minder relevant waren. Het ging tevens om een minderjarige die nog niet gekend was op de jeugdrechtbank waardoor ook de vragen met betrekking tot de perceptie van de minderjarige en zijn familiale context beperkt beantwoord konden worden.

Om er voor te zorgen dat de zaak nog fris in het geheugen van de jeugdrechter zou zitten, werd er naar gestreefd om het interview relatief snel (binnen de week) na de zitting¹⁹⁹ te laten plaatsgrijpen. Niet zelden dienden geplande interviews verplaatst te worden naar een later moment omdat er plots iets anders (bijvoorbeeld een onverwachte voorleiding) tussengekomen was. Gemiddeld genomen waren er vijf dagen tussen de zitting en het zaak-gerelateerd interview. Het minimum aantal dagen bedroeg 0 en het maximum aantal 14 dagen²⁰⁰. Een aantal keren werd het interview de dag zelf gedaan. Het grote

¹⁹⁹ In het geval van een openbare zitting waarbij de zaak in beraad werd genomen, werd het interview meestal afgenomen na het opmaken van het vonnis (dus op het moment van de uitspraak).

²⁰⁰ Op één jeugdrechtbank was de tijd tussen de zitting en het zaak-gerelateerd interview systematisch langer. De reden hiervoor was dat de betreffende jeugdrechters, in tegenstelling tot de jeugdrechters van de andere jeugdrechtbanken, regelmatig de voorzieningen bezoeken waar jongeren geplaatst worden onder meer met het oog op het bijwonen van evaluatie- of

voordeel hiervan was dat de zaak nog heel vers in het geheugen van de jeugdrechter zat. Het nadeel daarentegen was dat (eventuele) emoties die met de zitting gepaard gingen, nog niet helemaal gezakt waren. Zo is één van de zaak-gerelateerde interviews van minder goede kwaliteit omdat het hele interview overschaduwd werd door de ergernis van de jeugdrechter over het jeugdparket dat een zaak niet goed voorbereid had. Met uitzondering van de interviews die de dag zelf of de dag nadien werden afgenomen, startte de onderzoeker het interview steeds met een korte en zo neutraal mogelijke schets of opfrissing van de gevolgde zaak ²⁰¹ zodat het voor de jeugdrechter zeer duidelijk was over welke zaak het precies ging.

2.3.4.4. Beschikkingen en vonnissen

Tot slot werd voor elke case telkens een kopie van de beschikking of het vonnis, meestal bij de vaste griffier, opgevraagd. Enkele keren werd zelf een kopie van de beschikking of het vonnis (uit het dossier) gemaakt.

Beschikkingen worden meestal onmiddellijk na de kabinetszitting opgemaakt en aan de betrokken procesactoren bezorgd. Vaak begint de vaste griffier al tijdens de zitting aan een ontwerp van de beschikking en wordt vlak na de zitting enkel nog de motivering van de jeugdrechter toegevoegd. Sommigen jeugdrechters dicteren de motivering aan hun griffier, anderen schrijven het op papier of maken het over via mail. Meerdere keren kon ook vastgesteld worden dat de jeugdrechter zijn beschikking reeds voor de zitting opgemaakt had en de beslissing eigenlijk al zo goed als vaststond.

Vonnissen worden in principe opgemaakt tegen de zitting waarop de uitspraak volgt. Dit is meestal drie tot vier weken na de openbare zitting waarop de zaak behandeld wordt. Aan het einde van de zitting deelt de jeugdrechter de dag mee waarop er een uitspraak gedaan wordt. In de realiteit betekent dat vanaf die dag het vonnis kan ingekeken worden op de centrale griffie of vanaf die datum het vonnis naar de betrokken partijen opgestuurd wordt. De partijen dienen met andere woorden niet (opnieuw) naar de jeugdrechtbank te komen om de uitspraak te horen.

synthesevergaderingen.

²⁰¹ Er werd kort een beschrijving gegeven van de betrokken jongere, de reden waarom hij diende te verschijnen, de door de jeugdrechter opgelegde maatregel en de andere aanwezige actoren.

2.3.5. Uitgeleide (bij het veldwerk)

Met betrekking tot het veldwerk wordt nog opgemerkt dat het als een zeer leerzame, maar ook als een zeer intensieve en soms ook uitputtende fase ervaren werd. Een onderzoeker die het veld betreedt, staat immers voortdurend ‘op scherp’ om niets te missen wat mogelijk relevant voor het onderzoek kan zijn. Ook dient er voortdurend een evenwicht gezocht te worden tussen enerzijds voldoende betrokkenheid, maar anderzijds ook de nodige afstand, wat bij de ene jeugdrechter al wat moeilijker bleek dan bij de andere.

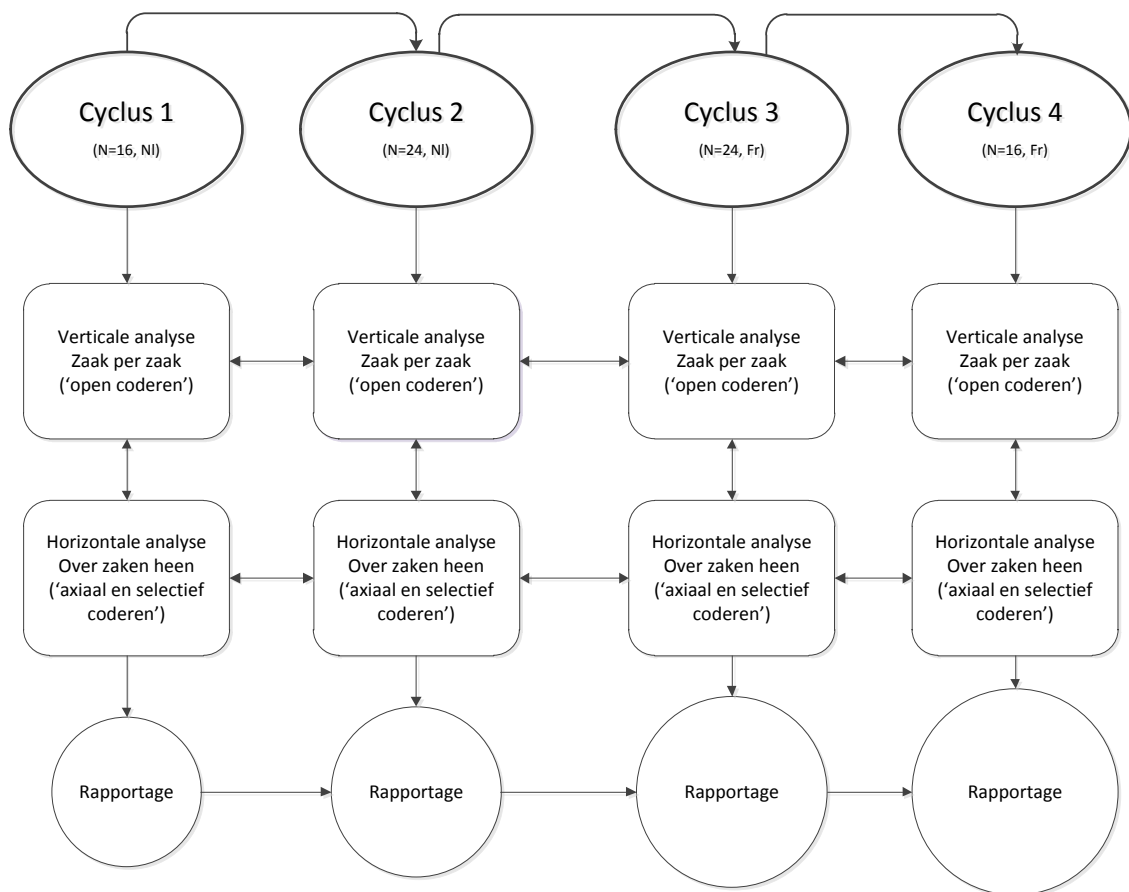
Tevens ging de fase van de dataverzameling ook met zeer wisselende gevoelens gepaard. Enerzijds was er vaak zeer veel begrip en bewondering voor de moeilijke en moedige beslissingen die jeugdrechters, in soms zeer schrijnende dossiers, moeten nemen. Anderzijds waren er soms ook gevoelens van verontwaardiging of verbazing. Een aantal keren was de onderzoeker ook geschokt, niet zozeer over de beslissing die genomen werd, dan wel over de wijze waarop jongeren en/of hun ouder(s) behandeld of aangesproken werden. Om het opgebouwde vertrouwen niet te schenden, werd dit niet aan de betrokken jeugdrechters getoond. Ook door andere onderzoekers wordt gewezen op de vele, soms ambivalente, gevoelens die met veldwerk gepaard (kunnen) gaan en het gevoel dat kan ontstaan van ‘onecht’ te zijn (Nuytiens & Scheirs, 2011). In dit verband pleitten Nuytiens & Scheirs (2011) voor het creëren van een onderzoekscultuur die de emotionele dimensie van veldwerk (h)erkent en onderzoekers hier ook beter op voorbereidt. In zekere zin kan de onderzoeker zich hier bij aansluiten, zeker omdat ervaren gevoelens de aandacht ook kunnen vestigen op bepaalde thema's die onderzoeksmatig relevant kunnen zijn (Dunn, 1991; Harris & Huntington, 2001)²⁰². Anderzijds blijft het toch belangrijk om voldoende afstand te houden en ook afstand te nemen, zeker op het moment van de data-analyse. In die zin sluit de onderzoeker zich volledig aan bij wat Françoise in dit verband stelt: « *Nous sommes convaincue que la prise de distance est, à un moment ou à un autre, nécessaire. Le temps écoulé entre le terrain et l'analyse formelle nous a permis de laisser quelque peu ces affects de côté et de revenir en dehors de l'agitation du tribunal, calmement sur nos données brutes* » (Françoise, 2012, p. 114).

²⁰² Zelf was de onderzoeker geregeld verbaasd over de wijze waarop de ouders van de voorgeleide minderjarige door de jeugdrechter aangesproken werden (of net helemaal niet aangesproken werden). Dit roept interessante vragen op naar de plaats en de rol van de ouders in een gerechtelijk proces.

2.4. Data-analyse

Bij de data-analyse werd op een heel 'systematische' en 'cyclische' wijze te werk gegaan. Concreet houdt dit in dat een bepaalde cyclus meermaals op eenzelfde, systematische wijze doorlopen werd en leidde tot het steeds verder opbouwen, aanpassen en verfijnen van de analyseresultaten (figuur 3). Om het analyseproces sneller en efficiënter te laten verlopen en de analyses ook meer diepgang te geven, werd beslist om gebruik te maken van het software programma Nvivo²⁰³ (Mortelmans, 2011).

Figuur 3. Analyseproces

In een eerste fase of cyclus werd gestart met de analyse van de gegevens die verzameld werden bij twee jeugdrechters van eenzelfde jeugdrechtbank. De analyse werd met andere woorden in eerste instantie uitgevoerd op een sub-set van de data. Het gaat in

²⁰³ De keuze voor NVivo (en niet voor een ander softwareprogramma) gebeurde eerder vanuit pragmatische overwegingen. Het programma wordt door meerdere collega-onderzoekers van het NICC gehanteerd en in dat kader werd een introductiecursus (van twee halve dagen) georganiseerd. De onderzoeker was dus in zekere zin reeds vertrouwd met het programma.

totaal om gegevens van 16 'reële' zaken waarvoor telkens het dossier ingekeken werd, de zitting geobserveerd, een zaak-gerelateerd interview afgenomen en een kopie van de beschikking of het vonnis opgevraagd werd. Voor elke zaak werd gestart met het grondig doornemen van de verschillende informatiebronnen. Vervolgens werden deze verschillende bronnen per zaak 'open' gecodeerd²⁰⁴, waarbij de centrale topics als leidraad fungeerden. Per centrale topic werden op voorhand een beperkt aantal codes uitgewerkt²⁰⁵. Er werd ook een code 'varia' voorzien om (mogelijke) relevante stukken tekst te coderen die niet onmiddellijk onder één van de centrale topics onder te brengen waren. Er werd dus gestart met een vooraf opgestelde summiere code-boom die doorheen de analyse meerdere vertakkingen – codes en sub-codes - kreeg. Aan het begin van de analyse werd relatief inductief te werk gegaan en werden heel wat nieuwe (sub)codes aangemaakt. Naarmate de analyse vorderde, gebeurde het coderen op een meer deductieve wijze. Het codeerwerk gebeurde steeds in eerste instantie op papier ('denkwerk') waarna het vervolgens in Nvivo ingebracht werd ('doewerk'). Tijdens de hele analyse werden er, net zoals tijdens het veldwerk, op systematische wijze inhoudelijke en methodologische reflecties bijgehouden.

Na het open coderen van de afzonderlijke zaken werd van start gegaan met de 'horizontale' analyse, dus niet meer 'zaak per zaak' ('verticale' analyse). De aandacht verschoof met andere woorden naar de invulling van de centrale topics 'over zaken' heen. Per centrale topic werden per code en sub-code alle gecodeerde stukken tekst afgeprint en grondig doorgenomen en verwerkt. Dit leidde er toe dat bepaalde (sub)codes samengevoegd en anderen opgesplitst werden. Op basis hiervan werden de centrale topics en sub-topics verder uitgewerkt in termen van eigenschappen en dimensies²⁰⁶²⁰⁷. Vervolgens werd een stap verder gegaan en werd getracht om voorzichtige relaties tussen de codes, sub-topics en centrale topics te leggen²⁰⁸²⁰⁹. Er werd met andere woorden op zoek gegaan naar bepaalde lijnen of patronen. Er werden in dit verband hypothesen of vermoedens geformuleerd die vervolgens geverifieerd, dan wel gefalsifieerd werden in de data, waarbij telkens teruggegrepen of teruggegaan werd naar

²⁰⁴ 'Open coderen' staat voor het geven van codes aan stukken tekst, waarbij deze codes nog zeer dicht bij de data blijven (Mortelmans, 2011).

²⁰⁵ Zo bijvoorbeeld bevatte de centrale topic 'perceptie van de dader' de volgende twee codes: 'persoon van de dader' en 'familiale context'.

²⁰⁶ Dit proces wordt ook wel 'axiaal' coderen genoemd (Mortelmans, 2011).

²⁰⁷ Zo bevatte de code 'daderbeeld' twee subcodes, zijnde persoon van de minderjarige en context van de minderjarige. De sub-code persoon van de minderjarige omvatte onder meer de volgende eigenschappen: psychologische problemen, onbuigzaam, verslavingsproblematiek, nood aan grenzen, mentaal zwak.

²⁰⁸ In dit kader wordt gesproken van 'selectief' coderen (Mortelmans, 2011).

²⁰⁹ Zo werden er bijvoorbeeld linken gelegd tussen de codes 'fase in de procedure', 'focus van de jeugdrechter' en de 'nagestreefde doelen'.

de reële zaken. Daarbij werd NVivo als een zeer handig en nuttig hulpmiddel beschouwd. Naarmate de analyses vorderden, werd voor bepaalde onderdelen ook gebruik gemaakt van 'Excel' voor het opstellen van matrixen of tabellen om gemakkelijker 'patronen' op het spoor te komen. Tot slot werd ook een beroep gedaan op 'Visio' om grafische voorstellingen te maken.

De eerste analyseronde leidde tot een eerste, voorlopige rapportage van de bevindingen, waarbij ook de structuur van de eindrapportage min of meer vastgelegd werd. Het neerschrijven van de eerste bevindingen vormde een belangrijke stap in het analyseproces. Schrijven is een denkproces, zoals Becker (1986) het stelt. Bij het schrijven vormen zich immers nieuwe vragen of hypothesen die bij een volgende fase verder bekeken en geverifieerd of gefalsificeerd kunnen worden. De eerste rapportagetekst stond dan ook vol met vraagtekens bij bevindingen die nog onduidelijk waren of vermoedens die nog verder onderzocht dienden te worden. De neerslag van de eerste onderzoeksresultaten werd voorgelegd aan de (co)promotoren die feedback gaven op de resultaten en de wijze van rapporteren en tevens interessante suggesties en tips aanreikten om verder te onderzoeken.

Vervolgens werd gestart met een tweede cyclus waarbij de zaken van de drie andere Nederlandstalige jeugdrechters op eenzelfde wijze gecodeerd en geanalyseerd werden. In eerste instantie werd gestart met het open coderen van elke zaak. Wanneer nieuwe codes of sub-codes gevormd werden, werden de zaken uit de eerste ronde soms opnieuw bij de hand genomen om stukken tekst te her-coderen of bijkomend te coderen. Na de verticale analyse werd vervolgens gestart met de horizontale analyse (over zaken heen) waarbij de centrale topics en sub-topics op basis van de nieuwe data verder verfijnd werden, onder meer door het toevoegen van nieuwe dimensies of eigenschappen. Vervolgens werden de eerste onderzoeksbevindingen, vermoedens en hypothesen verder uitgewerkt, geverifieerd en gefalsificeerd op basis van de nieuwe data. Dit hele proces leidde tot het verder aanvullen en aanpassen van de eerste rapportage die een voorlopig beeld verschaftte van de visies van de Nederlandstalige jeugdrechters. Dit betekende met andere woorden dat per centrale topic een beeld ontstond van de invulling die er door de deelnemende Nederlandstalige jeugdrechters aan gegeven werd.

Met de nodige nieuwsgierigheid werd vervolgens van start gegaan met de derde en vervolgens de vierde cyclus, waarbij telkens op eenzelfde wijze te werk gegaan werd. Daarbij dient wel opgemerkt te worden dat naarmate de analyse vorderde, het coderen steeds sneller en efficiënter verliep, aangezien het ondertussen duidelijk was geworden

welke informatie al dan niet relevant was in het kader van het onderzoek en er steeds minder nieuwe informatie opdook. Op basis van de derde en laatste analyseronde werden bepaalde lijnen of patronen steeds duidelijker en konden eerdere bevindingen verder verfijnd en aangevuld worden.

Het hele analyseproces leek wel op het maken van één grote puzzel waarbij eerst verschillende kleinere puzzels (reële zaken) één voor één afgebroken werden om er vervolgens stapsgewijs één grote puzzel van te (proberen) maken. Mortelmans (2007) spreekt in dit verband van het afbreken van data (coderen, indiceren, labelen) om ze vervolgens weer op te bouwen (linken, verbinden, aggregeren). Op basis van bovenstaande beschrijving zou de indruk gewekt kunnen worden dat het analyseproces gemakkelijk en rechtlijnig verlopen is, maar in werkelijkheid was het een heel moeizame zoektocht die met veel *'trial and error'* gepaard ging.

Samengevat

Aan de basis van het empirisch onderzoek lag een duidelijke onderzoeksvraag, met name de vraag door welke jeugdrechtsmodellen – of elementen ervan – het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters zich laten kenmerken. Hoger (in hoofdstuk I) werd een eigen typologie ontwikkeld bestaande uit vijf jeugdrechtsmodellen die zich van elkaar onderscheiden op basis van tien criteria. Het zijn deze tien criteria of onderzoekstopcis die de leidraad vormden bij het empirisch onderzoek, zowel bij de dataverzameling, de dataverwerking als de (eind)rapportage. Centraal stond de vraag welke invulling of betekenis er door de jeugdrechters in hun alledaagse beslissingspraktijk aan elk van deze topics gegeven wordt en in welke mate deze betekenis aansluiting vindt bij het ene, dan wel het andere jeugdrechtsmodel. Aangezien het de bedoeling was om de betekenisgeving en interpretaties van jeugdrechters te achterhalen, werd bewust gekozen voor een 'kwalitatieve' onderzoeksbenadering.

Het onderzoek werd uitgevoerd in vier gerechtelijke arrondissementen, twee Nederlandstalige en twee Franstalige, waarbij in totaal tien jeugdrechters betrokken waren. Elk van hen werd geobserveerd en bevraagd over acht reële zaken, tachtig zaken in totaal. Voor elke reële zaak werd het jeugdrechtsbankdossier van de betrokken jongere ingekeken, de zitting geobserveerd, de jeugdrechter bevraagd en de beschikking of het vonnis opgevraagd. Naast de zaak-gerelateerde interviews werden de jeugdrechters ook meer algemeen bevraagd over onder meer de eigen rolperceptie, de rolperceptie van en samenwerking met andere professionele procesactoren en hun opvatting over de actuele

jeugdwet. De dataverzameling nam in totaal 14 maanden in beslag. Tijdens de fase van de dataverzameling werd reeds gestart met de dataverwerking. Tijdsoverwegingen hebben gemaakt dat met de dataverzameling in een volgend arrondissement begonnen werd alvorens de verwerking van de gegevens, die verzameld werden in een vorig arrondissement, volledig achter de rug was. Bij de dataverwerking werd daarentegen op een heel systematische en cyclische wijze te werk gegaan.

Gedurende heel het empirisch onderzoek, zowel bij de dataverzameling, dataverwerking als eindrapportage werd op verschillende manieren getracht om de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek maximaal te bewaken of verbeteren. Zeer algemeen werd er naar gestreefd om bij elke stap die gezet werd zo 'nauwgezet' mogelijk te werk te gaan. Daarnaast werd met het oog op het verhogen van de 'geloofwaardigheid'²¹⁰ van het onderzoek bij de dataverzameling bewust gekozen voor 'datatriangulatie'. Het gebruik van verschillende databronnen maakt het immers mogelijk om de sociale werkelijkheid vanuit verschillende perspectieven te bekijken: wat staat er in het dossier, wat zegt of doet de jeugdrechter op de zitting, wat vertelt hij tijdens het interview en wat staat er in de beschikking of het vonnis? Op die manier wordt een zo breed mogelijke kijk op het onderwerp verkregen. Dit leidt er niet alleen toe dat de resultaten rijker en krachtiger zijn, maar voorkomt tevens bias (Maesschalck, 2009; Mortelmans, 2007). Een andere manier die bij de dataverwerking aangewend werd om de geloofwaardigheid van het onderzoek te verhogen, was het systematisch verifiëren, maar vooral ook falsifiëren van bevindingen aan de hand van nieuwe gegevens op basis waarvan de eerdere bevindingen bijgesteld en verder verfijnd konden worden, wat de resultaten niet alleen geloofwaardiger maakt, maar ook meer diepgang geeft. Afwijkende cases helpen immers om de condities te specificeren waaronder de propositie geldt (Maesschalck, 2009; Mortelmans, 2007). Het feit dat de data op een zeer cyclische en systematische wijze geanalyseerd werd, komt ook de 'overtuigingskracht' van het onderzoek ten goede. Systematische analyseprocedures vermijden immers dat de resultaten snelle, persoonlijke opinies van de onderzoeker zijn (Mortelmans, 2007). Met het oog op de 'overdraagbaarheid' van de onderzoeksbevindingen werd in de eerste plaats getracht om meerdere gerechtelijke arrondissementen en regio's, met andere woorden diverse contexten, in het onderzoek te betrekken. Ook het in de diepte beschrijven van de onderzoeksbevindingen waarbij aandacht uitgaat naar de bredere context waarin het handelen plaatsgrijpt ('*thick description*') maakt dat personen die vertrouwd zijn met andere contexten een inschatting kunnen maken of de onderzoeksresultaten veralgemeend kunnen worden naar een andere context of setting (Mortelmans, 2007). Tot slot werd, en dit was ook de

²¹⁰ In kwantitatief onderzoek wordt in dit kader gesproken van 'interne validiteit'.

hoofdbedoeling van dit methodologisch deel, getracht om op een zo transparant en open mogelijk wijze te communiceren over de wijze waarop het onderzoek gevoerd werd en de verschillende keuzen die daarbij gemaakt werden. Dit zou de ‘betrouwbaarheid’ van het onderzoek ten goede moeten komen.

3. Resultaten

3.1. Inleiding

In wat volgt worden de resultaten van het empirisch onderzoek gepresenteerd, waarbij achtereenvolgens aandacht besteed wordt aan de drie onderscheiden clusters. In de eerste plaats komt het daderbeeld (3.2.) aan bod, vervolgens wordt dieper ingegaan op de opgelegde maatregel (3.3.), waarna de proceskenmerken (3.4.) volgen. Afsluitend (3.5.) wordt getracht een antwoord te formuleren op de vraag die aan de basis ligt van het empirisch onderzoek, met name: ‘Door welke modellen – of elementen ervan – laat het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters zich kenmerken?’.

Net zoals de dataverwerking was ook de rapportage een zoektocht waarin voortdurend naar een evenwicht gezocht werd tussen enerzijds het zo trouw mogelijk blijven aan de complexe, dagelijkse beslissingsrealiteit van de jeugdrechters en anderzijds het optillen van de data naar een hoger (abstractie)niveau en het ontdekken van gemeenschappelijke patronen in wat jeugdrechters aan de hand van heel concrete en reële zaken proberen te verwoorden. Wat voorligt is het resultaat van deze zoektocht, waarbij getracht wordt een rijke en gecontextualiseerde beschrijving te geven van de invulling die door de jeugdrechters aan de centrale onderzoekstopcis in hun dagelijkse beslissingspraktijk gegeven wordt met ook aandacht voor onderliggende lijnen of patronen. Om voldoende dicht bij de eigen betekenisgeving van de jeugdrechters te blijven, worden ze geregeld zelf, door middel van citaten, aan het woord gelaten²¹¹.

²¹¹ Waarbij telkens op anonieme wijze verwezen wordt naar de jeugdrechtbank, de jeugdrechter en de specifieke zaak waarover een uitspraak gedaan wordt (bijvoorbeeld JRB A, JR 1, zaak 1). Als er met de woorden van de jeugdrechters gesproken wordt, wordt dit telkens tussen aanhalingstekens (“...”) geplaatst. Als een uitspraak van een jeugdrechter niet onmiddellijk betrekking heeft op een specifieke zaak of afkomstig is van het algemeen interview, dan wordt enkel de jeugdrechter vermeld die de uitspraak deed (bijvoorbeeld JR A).

3.2. Daderbeeld

Het daderbeeld heeft enerzijds betrekking op het beeld dat de jeugdrechter van de jonge dader heeft en anderzijds op de mate waarin de jeugdrechter de betrokkene verantwoordelijk acht voor de gepleegde feiten en al dan niet aanspreekt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Elk jeugdrechtmodel geeft hier een andere invulling aan.

In wat volgt, wordt in een eerste punt (3.2.1.) bekeken welk beeld de geobserveerde en bevraagde jeugdrechters van de betrokken minderjarigen hebben. In een tweede punt (3.2.2.) wordt dieper ingegaan op de vraag of de jeugdrechters de minderjarigen verantwoordelijk achten voor de feiten die ze pleegden en hen al dan niet aanspreken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van hun daden.

3.2.1. Beeld van de jonge dader

De resultaten die hieronder gepresenteerd worden, zijn in eerste instantie gebaseerd op de antwoorden die de jeugdrechters geven op de vraag welk beeld ze van de betrokken minderjarige hebben. Er werd niet alleen gepeild naar het beeld van de persoon van de minderjarige, maar ook naar het beeld van de familiale context of leefomgeving waarin de minderjarige opgroeit. Deze informatie is tevens aangevuld met antwoorden op andere vragen waarin de jeugdrechter het over de betrokken minderjarige heeft of hetgeen de jeugdrechter voor, tijdens of na de zitting over (of tegen) de jongere zegt. Zo laat een jeugdrechter zich op een bepaald moment tijdens de openbare zitting het volgende ontvallen over een jongere: *“Kijk, wij hebben daar op de jeugdrechtbank een woord voor, onhandelbare kinderen waar dat geen, zoals we dat op z’n Vlaams zeggen, geen verf meer op pakt”* (JRB A, JR 1, zaak 1). Daarnaast wordt aanvullend een beroep gedaan op informatie aanwezig in de beschikkingen en vonnissen.

3.2.1.1. De constructie van een beeld

A. Diverse informatiebronnen

Tijdens het interview werd niet expliciet gevraagd op basis waarvan jeugdrechters hun beeld vormen. Uit wat ze zelf aangeven, baseren ze zich in de eerste plaats op wat ze in de dossiers lezen, in het bijzonder op verslagen, waaronder het maatschappelijk verslag van de sociale dienst, maar ook oriëntatie- en observatieverslagen, medisch-psychologische verslagen, evaluatie-, tussentijdse en eindverslagen van diensten en voorzieningen waar jongeren verblijven of die hen ambulant begeleiden. De jeugdrechters verwijzen hier ook regelmatig naar zowel tijdens het interview (*“Ik denk dat ik dat ook in de verslagen heb gelezen”*), in de beschikking of het vonnis (*“Attendu qu’il résulte du rapport transmis...”*), als op de zitting (*“Ik heb een heel verslag gekregen, een heel dik verslag van Everberg, ze hebben veel geschreven over u”*).

Dat ze zich baseren op (verslagen in) het dossier blijkt ook wanneer jeugdrechters aangeven nog geen of onvoldoende zicht te hebben op de persoon en de context van de minderjarige. Ter argumentatie wordt dan aangevoerd dat ze immers (nog) niet beschikken over een maatschappelijk verslag. Dit is onder meer het geval wanneer jongeren nog geen voorgaanden hebben en voor de eerste keer of na vijf dagen Everberg of Saint-Hubert voor de jeugdrechter dienen te verschijnen of in het geval van een rechtstreekse dagvaarding. Dan baseren de jeugdrechters zich enerzijds op de processen-verbaal en anderzijds op hetgeen op de zitting aangebracht wordt door de minderjarige zelf, zijn²¹² advocaat, de ouder(s) en/of de consulent van de sociale dienst, voor zover deze aanwezig is. In dergelijke zaken “kan de zitting het verschil maken”, aldus één van de jeugdrechters.

Naast dossiergegevens, vormen jeugdrechters zich ook een beeld van de jongere en zijn leefomgeving op basis van wat er op de zitting aangebracht wordt. Hierbij gaat het niet enkel om verbale, maar ook om non-verbale communicatie. Bij de omschrijving van het beeld dat ze van de jongere hebben, verwijzen jeugdrechters ook vaak naar de ‘houding’ van de jongere. Zo antwoordt een jeugdrechter op de vraag wat voor een beeld hij van de betrokken minderjarige heeft, het volgende: *“Ja, een simpele (lacht). Ik weet niet waarom. Het is zijn reactie of zijn houding. Ik kan mij natuurlijk vergissen. Het is niet dat ik de wijsheid in pacht heb of alle mensenkennis van de wereld heb. Dat is natuurlijk een*

²¹² Omwille van de leesbaarheid zal verder consequent gesproken worden over de minderjarige in termen van ‘hij’ of ‘zij’, waarmee uiteraard ook bedoeld wordt op vrouwelijke minderjarigen. Hetzelfde geldt voor de jeugdrechters. Er zal systematisch over ‘hij’ gesproken worden.

indruk, zijn non-verbale communicatie, zijn manier waarop hij spreekt, hoe dat hij... Ja, ik denk dat het vooral non-verbale communicatie is" (JRB A, JR 2, zaak 1). Een andere jeugdrechter formuleert het als volgt: *« Donc moi, j'ai ce sentiment-là. On regarde aussi l'attitude générale, je veux dire, si j'ai un jeune qui vient, qui est à l'heure, qui est respectueux, qui écoute ce qu'on lui raconte, moi ça me confirme qu'il y a de bonnes bases en lui »* (JRB C, JR 6, zaak 1).

Ook voor het beeld dat de jeugdrechters zich van de ouders vormen, baseren ze zich niet alleen op wat er in het dossier staat, maar ook hoe ze zich gedragen of reageren op de zitting. Onder meer de houding die de ouders ten aanzien van de gepleegde feiten aannemen, blijkt voor de jeugdrechters een belangrijke indicator te zijn. Jeugdrechters schijnen het (zeer) moeilijk te hebben met ouders die het gedrag van hun zoon of dochter goedpraten of minimaliseren en daarmee onder meer aangeven geen grenzen te (kunnen) stellen. Ook het feit dat ouders helemaal niet op de zitting aanwezig zijn, is voor de jeugdrechters vaak 'veelzeggend'. Het wijst er voor hen onder meer op dat ouders weinig betrokken zijn, het opgegeven hebben en/of van slechte wil zijn en zich aan elke (gerechtelijke) interventie trachten te onttrekken.

B. Een gefilterd beeld

Het beeld dat de jeugdrechters neerzetten, blijkt een 'gefilterd' beeld te zijn. Immers, zeer vaak is er in het dossier veel meer informatie aanwezig dan wat jeugdrechters aangeven tijdens het interview. Dit kan in de eerste plaats te maken hebben met het feit dat ze vooral datgene weergeven of benadrukken wat voor hen op het ogenblik van de bevraging het meest relevant is met het oog op het motiveren of legitimeren van de genomen beslissing. Daarnaast heeft het ook te maken met het feit dat jeugdrechters bij de voorbereiding van een zitting omwille van de tijd vaak genoodzaakt zijn een selectie te maken in de documenten die in het dossier aanwezig zijn, wat ze zelf ook aangeven en ook vastgesteld kon worden tijdens de observaties. Voor jongeren die ze zelf onder hun toezicht hebben en waarvan ze het traject of (gerechtelijk) verleden goed kennen²¹³, beperken ze zich vaak tot de laatste nota's of verslagen om een update van de situatie te krijgen. Als ze een beslissing moeten nemen in een dossier van een collega-jeugdrechter, dienen ze vaak nog een beeld te vormen, waarvoor het dossier selectief geraadpleegd

²¹³ Het gepercipieerd beeld dat jeugdrechters van 'eigen' minderjarigen hebben (met andere woorden van minderjarigen die onder hun toezicht staan), is vaak veel 'rijker' of 'gevarieerder' dan wanneer het om minderjarigen van andere jeugdrechters of jongeren zonder voorgaanden gaat. Op de vraag welk beeld ze van de betrokken jongere hebben, volgt zeer vaak een uitgebreide en gedetailleerde beschrijving.

wordt. Ze nemen dan vooral die documenten door waarvan ze uit ervaring geleerd hebben dat ze de meest belangrijke informatie bevatten. Vaak beperken ze zich, wat de verslagen betreft, noodgedwongen tot de conclusies.

Daarnaast lijkt de informatie die ze uit de dossiers of de zitting halen ook selectief verwerkt of opgeslagen te worden, waarbij mogelijk (onbewust) bepaalde psychologische mechanismen spelen. Meermaals kon vastgesteld worden dat jeugdrechters bepaalde reacties van jongeren of ouders op de zitting interpreteren in functie van hetgeen ze in het dossier gelezen hebben. Het beeld dat ze zich met andere woorden gevormd hebben op basis van het dossier, wordt aangevuld of versterkt met hetgeen ze op de zitting horen of zien, waarbij datgene wat niet in het beeld past, uitgefilterd wordt. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: *“Ik schrijf dan hier de kernpunten op, punten waar ik het in de bespreking wil over hebben, maar ook wat typerend is, ook van de ouders of de context, en dan heb je wel zo direct een beeld van de persoon voor u. Dan ben je veel beter mee en ook als iemand dan reageert, dan kun je direct die reactie kaderen in hoe dat die mensen zijn of dat je gelezen hebt dat ze zijn tenminste. Het is niet altijd correct of helemaal ..., maar je hebt wel een vrij goed beeld. Als je gelezen hebt dat het een mama is die niet kan begrenzen en ze zit het opnieuw goed te praten, dan weet je het wel direct”* (JR 3). Niet zelden wordt het beeld dat jeugdrechters zich vormen op basis van het dossier en de zitting, ook verder ook gevuld met veronderstellingen of stereotype denkbeelden. Zo spreekt een jeugdrechter in een zaak waar weinig informatie over de jongere en zijn familiale context aanwezig is van “typische nachtwinkelmensen”.

Welke informatie opgeslagen of aan welke informatie belang wordt gehecht, wordt ook mede beïnvloed door het eigen referentiekader²¹⁴ van de jeugdrechter. Een jeugdrechter geeft in dit verband aan vanuit haar persoonlijke levensgeschiedenis een zekere gevoeligheid of alertheid voor een bepaalde problematiek ontwikkeld te hebben en daar systematisch ook meer oog voor te hebben. Bij de beschrijving van de jongeren en hun familiale context gebruiken de jeugdrechters ook vaak dezelfde bewoordingen. Ze lijken met andere woorden eigen ‘stokpaardjes’ te hebben. Daarnaast is hun beeld mogelijk ook gekleurd door de mate waarin het ‘klikt’ met de jongere. Zo zegt een jeugdrechter over één van de jongere het volgende: *« Donc voilà, moi je l’aime bien. Ça c’est clair qu’il y a des jeunes avec lesquels on n’accroche pas et d’autres avec lesquels on accroche. Mais moi j’accroche vraiment bien avec ce gamin-là. Il me revient bien (rit) »* (JRB C, JR 6, zaak 5). Sommige jeugdrechters lijken zich hier meer bewust van te zijn dan anderen (of ze expliciteren het althans meer). Daarnaast lijken jeugdrechters ook beïnvloed te worden

²¹⁴ Dit wordt onder meer mede bepaald door de achtergrond en opleiding van de rechter.

door de referentiekaders en taalregisters van andere (proces)actoren. Zo wordt in één van de arrondissementen de familiale context van de jongere opvallend vaak als “betrokken” gepercipieerd of benoemd. Het is een term die zeer vaak gebruikt wordt door de consulente van de sociale dienst in het betreffende arrondissement, zowel in hun schriftelijke, als mondelinge verslaggeving op de zitting. De jeugdrechters lijken zich met andere woorden de taal van de consulente eigen gemaakt te hebben.

Kortom: in wat volgt gaat het dus niet over hoe jongeren werkelijk zijn, maar over het beeld dat de jeugdrechters op het moment van de bevraging van de betrokken jongeren hebben. Het gaat om een gefilterd beeld dat gevormd en samengesteld wordt op basis van wat jeugdrechters gelezen hebben in het dossier, maar ook op basis van wat ze zien, horen, (aan)voelen, denken en/of veronderstellen. Laatstgenoemde blijkt ook uit de wijze waarop ze de betrokken jongeren omschrijven in termen van “ik denk”, “ik heb de indruk”, “naar mijn aanvoelen”.

3.2.1.2. Bouwstenen van het daderbeeld

A. Algemeen

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de eigenschappen of karakteristieken waar jeugdrechters naar verwijzen wanneer ze uitdrukking geven aan het beeld dat ze van de betrokken minderjarigen hebben. De termen die gebruikt worden, zijn deze die door de jeugdrechters zelf aangebracht worden, zonder daarbij volledig exhaustief te willen zijn. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds aspecten die betrekking hebben op de persoon van de minderjarige en anderzijds op de familiale context of leefomgeving van de jongere. Het cijfer in de rechterkolom slaat op het aantal zaken waarin naar de betrokken eigenschap verwezen wordt. Hierbij is het geenszins de bedoeling om te kwantificeren, maar enkel om enig gewicht aan de beschreven eigenschappen of karakteristieken te geven. Omwille van de overzichtelijkheid worden enkel die aspecten opgenomen waar in vijf of meer zaken naar verwezen wordt.

In wat volgt worden de vernoemde eigenschappen kort overlopen. Er wordt gestart met de kenmerken eigen aan de persoon van de minderjarige. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de kenmerken die de jeugdrechters toedichten aan de familiale context van de jongeren. Op te merken valt dat de meeste jongeren omschreven worden aan de hand van meerdere aspecten zowel op persoons-, als omgevingsniveau. In een volgend punt (3.2.1.3) waarin getracht wordt om tot een typologie te komen van minderjarige daders

die voor de jeugdrechter dienen te verschijnen, wordt hier nog uitvoeriger op terug gekomen.

Tabel 32. Bouwstenen van het daderbeeld

<u>KENMERKEN OP PERSOONSNIVEAU</u>	N
Sociaal-emotionele of psychische problemen, problèmes psychologiques ou psychiatriques, troubles psychologiques, un jeune en grande souffrance, un jeune qui est perdu, malheureux, gedragsproblemen, troubles du comportement, ADHD	23
Druggebruik, drugsproblematiek, verslavingsproblematiek, alcoholmisbruik, consommation de stupéfiants et d'alcool	22
Gebrekkig waarden- en normenpatroon, weinig normbesef, normvervaging, andere waarden en normen	19
Onbuigzaam, onhandelbaar, niet aan regels en afspraken kunnen houden, grenzeloos, weggeloopt gedrag	19
Goeie jongen, geen slechte jongen, geen slechte inborst, geen crimineel, pas profil délinquant, un bon fond, quelqu'un d'attachant, pas mauvais fondamentalement	18
Potentieel gevaarlijk, onveilig persoon, inquiétant, à surveiller, personnalité dangereuse, un dangereux, un gars qui me fait peur	15
Beïnvloedbaar, meeloper, naïf, (très) influençable	14
Agressieprobleem of -problematiek, problématique de violence ou d'agressivité	14
Mentaal zwak, iemand met beperkte mogelijkheden, mentale beperkingen, pas très malin, enseignement spécial, un peu limité intellectuellement	12
Nood aan structuur, begrenzing, opvolging	11
Puberende jongen, puber, onvolwassen, nog niet rijp, qua maturiteit nog een weg te gaan, jong, très immature, jeune	11
Gevaar voor zichzelf, jongen die tegen zichzelf beschermd moet worden, jongere die diep zit, complètement marginalisé, fragilisé, personnalité dangereuse pour elle-même	10
Manipulatief, manipulateur et séducteur, menteur, faux, hypocrite	7
Verbaal sterk, verbaal sterker dan hij is, niet op zijn mondje gevallen, parle très bien	5
<u>KENMERKEN OP OMGEVINGSNIVEAU</u>	
POS, als POS beschouwd, mineur en danger	25
Over-beschermen, vergoelijken, verwennen, te weinig grenzen, gebrek aan grenzen	21
Gebrek aan toezicht, controle, structuur, pas d'encadrement, faible surveillance familiale	21
Ouders die het niet aan kunnen, die er geen vat op hebben, pas beaucoup d'autorité	21
Ouders die het hebben laten afweten, (affectieve) verwaarlozing, y a rien, mère/père qui est rejetant(e) / dénigrante	14
Betrokken, ouder(s) die het goed menen, ouders die doen wat ze kunnen, parents sont soucieux et à l'écoute de leur fils, famille ou mère soutenance	21
Afwezige vader, père absent, papa qui reste à l'écart, mère absente	12
(V)echtscheiding, séparation difficile, verstoorde gezinsdynamiek	10
Cultuurverschil, taalbarrière, un passé de migration	10
Alleenstaande ouder, moeder die er alleen voor staat, elle est seule à éduquer	7
Alcoholisme, druggebruik in het thuismilieu	7
Ouder(s) met gerechtelijk verleden (qui a fait de la prison), c'est une famille avec des tendances délinquantes, famille dehors la loi	6

B. Persoon van de minderjarige

Bij de omschrijving van het beeld dat ze van de persoon van de betrokken jongeren hebben, wordt het vaakst door de jeugdrechters verwezen naar sociaal-emotionele of psychische problemen. Daarbij is er enerzijds sprake van jongeren die zich tijdelijk niet goed in hun vel voelen omwille van een bepaalde gebeurtenis, zoals een (v)echtscheiding of het overlijden van een broertje. Anderzijds gaat het om jongeren die eerder te kampen hebben met zwaardere psychische of sociaal-emotionele problemen waaronder depressieve buien, zelfmoordneigingen, angsten of niet meer buitenshuis durven gaan. Bij een aantal van hen wordt hun psychische problematiek ook in verband gebracht met een agressieprobleem. Meerdere jongeren zouden met agressieproblemen te kampen hebben. Bij een (zeer) beperkt aantal jongeren is sprake van een onderliggende seksuele problematiek, hetgeen zich ook uit in het type delict dat ze plegen.

In heel wat zaken wordt aangegeven dat het gaat om jongeren met een problematisch drugs- of alcoholgebruik. Enerzijds gaat het om jongeren, zo wordt gezegd, die zich niet goed hun vel voelen, aan het afglijden zijn en hun 'toevlucht' zoeken in overmatig alcohol- of druggebruik. Van de betreffende jongeren wordt ook gezegd dat ze "een gevaar vormen voor zichzelf". Anderzijds betreft het jongeren wiens druggebruik eerder aan de basis ligt van hun delinquent gedrag. Ze zijn verwikkeld geraakt in het drugsmilieu en ook bezig met het dealen van drugs. Of ze plegen andere delicten om zo hun drugs te kunnen bekostigen.

In een aantal zaken wordt tijdens het interview, bij de vraag welk beeld ze van de jongere hebben, 'expliciet' aangegeven dat het gaat om "iemand die (potentieel) gevaarlijk is", "een onveilig persoon in de samenleving", "une personnalité dangereuse". Het gaat telkens om jongeren die, volgens de perceptie van de jeugdrechter, ernstige feiten pleegden, zeer vaak met een geweldskarakter en waarvan de kans op recidive hoog wordt ingeschat. Vaak zijn het ook jongeren met een (vermoeden van een) onderliggende psychische problematiek. Een aantal keren wordt ook naar de grote fysiek van de jongere verwezen. Eén van hen wordt als volgt omschreven: « *Je dirais qu'il est troublant et parfois inquiétant quand même. Comme je disais, c'est un gros nounours. Il fait gros nounours. Il est grand, il est fort, il est gros. Il est blond avec des grosses joues rouges. Il parle très bien, très posément, mais en même temps, on a l'impression qu'il peut exploser. Son comportement est troublant et je reste assez inquiète pour lui au plan psychiatrique, au plan du passage à l'acte même* » (JRB D, JR 9, zaak 4). Op te merken valt

dat in een aantal zaken in de beschikking en/of op de zitting aangegeven wordt dat de jongere “een gevaar is voor zichzelf en voor anderen”, “de veiligheid van anderen in gevaar brengt” en/of dat er “een reële kans op recidive is”, maar wordt hier tijdens het interview niet naar verwezen noch bij de motivering van de opgelegde maatregel, noch bij de vraag naar het beeld dat ze van de jongere hebben. Mogelijk wordt het aangehaald ter rechtvaardiging van een plaatsingsmaatregel die om andere redenen opgelegd wordt dan ter beveiliging van de maatschappij, zoals verder (3.3.2) bij de beoogde doelen nog zal blijken. Wat jeugdrechters tijdens het interview aangegeven komt dus niet steeds overeen met hetgeen ze op de zitting zeggen of wat ze in de beschikking of het vonnis opnemen. De reden van deze censuur zou mogelijk kunnen liggen in het feit dat wat jeugdrechters publiekelijk zeggen ‘juridisch’ correct moet zijn, willen ze een beroep tegen hun beslissing vermijden.

Een andere eigenschap waar op persoonsniveau meermaals naar verwezen wordt, is het ‘gebrekig waarden- en normenpatroon’ waarvan het delict een uiting of veruitwendiging vormt. Meermaals wordt in de beschikking opgenomen dat het gestelde gedrag “getuigt” van weinig normbesef. In sommige zaken wordt aangegeven dat de betrokken jongeren ‘geen tot weinig’ normen en waarden meegekregen hebben, dat ze met andere woorden niet geleerd hebben wat goed en kwaad is of wat mag en niet mag. In een aantal andere zaken wordt gesteld dat ze er duidelijk ‘andere’ waarden en normen op nahouden, onder meer met betrekking tot (het gebruik van) geweld. Zo zegt een jeugdrechter over een jongen het volgende: *“Ja, ik denk toch met, hoe kan ik dat mooi formuleren, normen en waarden liggen anders dan bij een doorsnee mens. Het gebruik van geweld is voor die jongen in bepaalde gevallen aanvaardbaar, terwijl dat voor het merendeel van de mensen totaal niet acceptabel en aanvaardbaar is. Voor het overige zal die inderdaad wel functioneren in de maatschappij, en gaan werken en een normaal leven leiden, maar ik denk als die in een conflict terecht komt, zal hij er niet voor terug deinzen om daar geweld bij te gebruiken”* (JRB A, JR 3, zaak 7). Bij andere jongeren is eerder sprake van ‘normvervaging’. Zo wordt over één van de jongeren gezegd dat hij al zo lang drugs gebruikt, dat hij denkt dat het normaal is en ook niet strafbaar zou zijn, wat volgens de jeugdrechter aantoont dat zijn normen en waarden duidelijk vervaagd zijn.

Van een aantal jongeren wordt (ook) gezegd dat ze zich moeilijk aan regels en afspraken kunnen houden. Het gaat hierbij niet alleen om regels thuis, maar ook op school of in de instelling waar ze verblijven. Een aantal van hen lopen ook geregeld weg. De betreffende jongeren worden onder meer bestempeld als “onbuigzaam” of “onhandelbaar”. Eén van de jeugdrechters spreekt ook van jongeren die “grenzeloos” zijn, die met andere woorden

“over alle grenzen heen gaan”. Daarnaast is ook sprake van jongeren die “naïef” of “beïnvloedbaar” zijn of “zich gemakkelijk laten meeslepen”, wat zich onder meer uit in – of afgeleid wordt uit - het aandeel of de rol van de betrokken jongere bij de gepleegde feiten. In een aantal zaken wordt ook een link gelegd met het feit dat de betrokken jongeren nog jong zijn en/of mentale beperkingen hebben. Meermaals worden jongeren omschreven als “mentaal zwak”, “simpel”, “iemand met beperkte mogelijkheden”, wat onder meer afgeleid wordt uit het type onderwijs dat ze volgen.

Een ander punt dat geregeld terugkomt, is de nood van sommige jongeren aan begrenzing, structuur, omkadering, opvolging, toezicht of controle. Dit wordt enerzijds aangegeven bij jongeren die zich moeilijk aan regels en afspreken kunnen houden en steeds over alle grenzen heen gaan. Anderzijds wordt ook gewezen op de nood aan omkadering en opvolging bij jongeren die eerder als zwak en/of beïnvloedbaar bestempeld worden. Meermaals wordt van deze jongeren gezegd dat het eigenlijk wel “goede jongens” of “jongens met een goede inborst” zijn, maar ze hebben structuur nodig. Als ze omkadering hebben, dan werkt het. Vaak zijn het echter jongeren waar de structuur en het toezicht net ontbreken in het thuismilieu.

Naast al deze zaken wordt in een beperkter aantal zaken ook verwezen naar andere eigenschappen of karakteristieken. Zo wordt meerdere keren aangegeven dat het gaat om jongeren “die nog jong zijn”, “die aan het puberen zijn”, “die qua maturiteit nog een hele weg te gaan hebben”. Daarnaast worden een aantal jongeren ook omschreven als “impulsief”, “manipulatief”, “hypocriet”, “emotieloos” of als “jongeren die stoer doen of zich stoer gedragen”. Tot slot wordt enkele keren ook gewezen op (meer) positieve eigenschappen als “plantrekker”, “zelfstandig”, “optimistisch” of “humoristisch”.

C. Familiale context

Op de vraag welk beeld de jeugdrechters hebben van de familiale context van de betrokken minderjarigen, wordt in een deel van de zaken aangegeven dat het jongeren zijn die reeds op de jeugdrechtbank gekend zijn in het kader van een ‘POS’²¹⁵-dossier of een dossier ‘mineur en danger’. Het gaat om jongeren die in de eerste plaats op de jeugdrechtbank aangemeld werden in het kader van problemen in het thuismilieu, maar die vervolgens ook overgaan zijn tot het plegen van strafbare feiten. Anderen jongeren worden daarentegen eerst aangemeld voor strafbare feiten, naar aanleiding waarvan

²¹⁵ Aan Vlaamse kant is niet langer sprake van POS (problematische opvoedingssituatie), maar van VOS (verontrustende opvoedingssituatie). Omdat op het ogenblik van de dataverzameling nog de term POS gebruikt werd, wordt aan deze benaming vastgehouden.

onderliggende thuisproblemen aan de oppervlakte komen²¹⁶. Ook van deze jongeren wordt soms gezegd dat het gaat om minderjarigen in een problematische opvoedingssituatie ('POS') of minderjarigen in gevaar ('mineurs en danger'). Eén van de jeugdrechters geeft in dit verband meermaals aan dat hij de betreffende zaak "als een POS behandelt heeft". De vlag 'POS' of 'mineur en danger' dekt uiteraard diverse ladingen, maar geeft minstens aan dat er in het thuismilieu problemen zijn.

Eén van de problemen waar (zeer) vaak naar verwezen wordt, is het feit dat ouders "te weinig grenzen stellen" of jongeren "te veel in bescherming nemen", "over-beschermen" of "verwennen". Het gaat dan om ouders, zo wordt gezegd, die alles toelaten of goedkeuren, wat zich onder meer uit in het minimaliseren of vergoelijken van de feiten die de jongeren gepleegd heeft. Volgens een aantal jeugdrechters komt dit ook tot uiting op de zitting, omdat de betreffende ouders vaak het woord nemen in de plaats van de jongere. Eén van de jeugdrechter zegt hierover het volgende: « *Mais c'est vrai que plusieurs fois, elle a pris la parole pour lui et elle est ... et ça, ça posait déjà problème quand je les ai reçus pour les faits de coups. J'avais une maman qui suivait un peu le gamin par rapport aux faits et par rapport aux conséquences, qui minimisait les conséquences tant elle couvrait le fils. Donc on a une maman qui ne lui rend pas service mais en même temps, elle fait ce qu'elle peut, elle est toute seule pour élever un gamin, ça ne doit pas être simple* » (JRB C, JR 6, zaak 8). De betreffende jeugdrechter spreekt de ouder hier op de zitting ook op aan : « *Mais laissez le parler madame, vous ne savez rien lui laisser faire, laissez un peu d'autonomie nom de dieu* ». Van meerdere van deze ouders wordt gezegd "dat ze het eigenlijk wel goed menen", "dat ze heel betrokken" zijn of "dat ze het beste willen voor hun kind". Dit wordt trouwens van veel ouders gezegd, ondanks de problemen die er vaak zijn.

²¹⁶ De reden waarom in deze gevallen geen aparte POS-procedure opgestart wordt voor de onderliggende problemen, is dat er dan eerst via de vrijwillige hupverlening gepoogd moet worden om tot een oplossing te komen en er dan, aldus de jeugdrechters, kostbare tijd verloren gaat. Tevens kunnen in het kader van een MOF meer (ingrijpende) maatregelen genomen worden. Een Nederlandstalige jeugdrechter zegt hierover het volgende: "Het idee is, in een MOF kunnen wij alles doen en in een POS zijn wij heel erg afhankelijk van opnieuw de weg via het parket en de bemiddelingscommissie. Daar gaat heel veel tijd overeen, terwijl wij in de MOF, zeker als er ondertussen feiten gepleegd zijn of worden gepleegd, kunnen wij eigenlijk veel gemakkelijker korter op de bal spelen" (JR 1). Ook aan Franstalige kant is eenzelfde geluid te horen. Een Franstalige jeugdrechter verwoordt het als volgt: « *Ici, quand il y a un 38 (mineur en danger) en cours et qu'il y a des faits de délinquance (36.4), on clôture le 38 et on travaille dans le 36.4. Et en plus, les déléguées du service de protection judiciaire aime bien parce qu'en 36.4 on peut prendre des mesures comme l'IPPJ, mettre un point d'arrêt. 15 jours en IPPJ pour quelqu'un qui n'a jamais été. Tandis qu'en article 38, c'est des institutions traditionnelles, ce n'est pas des IPPJ, ce n'est pas vraiment un placement de mesure, de sanction entre guillemets* » (JR 6). Hier wordt verder in het kader van de vraag naar de 'proportionaliteit' (3.3.4) nog op terug gekomen.

Meerdere keren wordt het gebrek aan grenzen ook in één adem genoemd met een 'gebrek aan toezicht, controle, opvolging, structuur of omkadering', waarmee dan bedoeld wordt op het feit dat jongeren heel vrij gelaten worden. Het gaat dan om ouders die niet weten waar jongeren zijn, met wie ze omgaan, wanneer ze thuiskomen en daar ook geen regels of afspraken over maken. In een aantal zaken is sprake van een ruimere verwaarlozingsproblematiek, waarbij aangegeven wordt dat het gaat om "ouders die zich niets van hun kinderen aantrekken" of « des parents qui sont dénigrants ou rejetants ». Een aantal jongeren zou helemaal geen thuis hebben. Over één van hen wordt het volgende gezegd: « *Non, y a rien, il a rien... Il n'a pas d'affectif pour se raccrocher, il a personne. Ça doit être terrible. Il vit dans un vide terrible. Il n'a pas de modèle, il n'a pas de personne à respecter par une autorité naturelle, qu'elle soit un père, une mère, un grand-père, une grand-mère, y a rien ! C'est horrible de... Comment voulez-vous vous former quand on n'a rien pour apprendre ? C'est fou !* » (JRB D, JR 10, zaak 6). Een ander probleem waarnaar verwezen wordt, en dat in sommige zaken ook gelinkt wordt aan voorgaande problemen, is het feit dat ouders niets aan hun zoon of dochter te zeggen hebben. Ouders worden dan omschreven als "ouders die het niet aankunnen", "die er geen vat op hebben", "die geen gezag of autoriteit meer hebben".

In meerdere zaken is sprake van een (v)rechtscheidingsproblematiek. Veel van de problemen, ook van de jongeren, zijn dan, aldus de jeugdrechters, te wijten aan of het gevolg van het conflict tussen de ouders. Meermaals wordt er in dit verband ook op gewezen dat ouders - vaak moeders – er "alleen voor staan". Zo antwoordt een jeugdrechter op de vraag wat voor een beeld hij van de familiale context heeft, het volgende: "*Ik denk, een typische, hoor ik mezelf dan bijna zeggen, problematische opvoedingssituatie, waar dat eigenlijk, vaak ja, een alleenstaande ouder, moeder in dit geval, het heel moeilijk heeft om haar kinderen op te voeden, en het grenzen stellen, en het toezicht uitoefenen. Ik denk dat een heel groot deel van onze minderjarigen zijn ook kinderen in eenoudergezinnen. Het is al niet evident om een kind op te voeden met twee en als je er dan alleen voor staat en dan vaak financiële moeilijkheden en dan heel wat andere zorgen en stress in het gezin, en ook veel verwerkingen, emotionele verwerking van ja, bepaalde zaken*" (JRB A, JR 3, zaak 2).

Daarnaast wordt in een beperkter aantal zaken ook aangegeven dat het gaat om ouders die "onbereikbaar zijn", "ontredderd zijn", "niet mee zijn", "niet weten wat van hen verwacht wordt". Vaak gaat het dan om gezinnen van allochtone afkomst waarbij ook gewezen wordt op culturele verschillen en/of taalbarrières die mogelijk spelen. In sommige zaken wordt ook aangegeven dat er in het thuismilieu sprake is van agressie, alcoholisme, een

psychiatrische problematiek en/of dat één van de ouders (of beiden) een gerechtelijk verleden heeft. Tot slot wordt de thuissituatie in een aantal zaken ook omschreven in termen van “een treffelijk gezin”, “een doorsneecontext”, “een goede of degelijke opvoeding”, “juiste waarden en normen”, « encadrement familial adéquat ».

3.2.1.3. Naar een typologie van minderjarige daders die voor de jeugdrechter moeten verschijnen

Zoals hoger reeds aangegeven werd, worden de meeste jongeren beschreven aan de hand van verscheidene kenmerken zowel op persoons-, als omgevingsniveau. Hoewel het zeer vaak gaat om een complex samenspel van verschillende eigenschappen, werd al snel duidelijk dat sommige jongeren op een aantal van deze kenmerken grote overeenkomsten vertonen en duidelijk verschillen van andere (types van) jongeren. Er werd dan ook getracht om een exploratieve typologie te ontwikkelen van minderjarige daders die voor de jeugdrechter dienen te verschijnen.

Op basis van een grondige analyse zou gesproken kunnen worden van vijf types van jongeren²¹⁷. Deze exploratieve typologie is gebaseerd op de volgende vijf criteria: persoonskenmerken, kenmerken eigen aan de familiale context, school- of werksituatie, aard en ernst van de gepleegde feiten en mate van ingeschatte gevaarlijkheid. In wat volgt, wordt elk van deze types kort geschetst aan de hand van deze vijf onderscheiden criteria. Afsluitend wordt een overzichtstabel gegeven waarbij voor elk ‘type’ dader een invulling gegeven wordt aan elk van de criteria. Tevens wordt kort stil gestaan bij de waarde van de ontwikkelde typologie.

A. Vermoedelijke eendagsvliegen (n=7)

‘Eendagsvliegen’ zijn jongeren die nog niet gekend zijn op de jeugdrechtbank, ook niet in het kader van een POS-dossier of een dossier ‘mineur en danger’. Ze hebben met andere woorden geen voorgaanden of geen gerechtelijk verleden. Ze doen het op alle vlakken relatief goed en vertonen geen noemenswaardige problemen, noch thuis, noch op school. Op persoonsniveau worden ze omschreven in termen van “een goeie jongen” of “een normaal meisje”. Wat de familiale context betreft, wordt onder meer gesproken van “een treffelijk gezin”, “een degelijke opvoeding”, “un cadre adéquat”. Het lijkt om

²¹⁷ Deze indeling is in hoofdzaak gebaseerd op de beschrijving van de jongeren door de jeugdrechters, hier en daar aangevuld (of geverifieerd) met informatie uit de dossiers of met informatie die op de zitting meegedeeld werd, onder meer met betrekking tot de werk- of schoolsituatie van de jongere, waarnaar niet expliciet gepeild werd tijdens het interview.

ouders te gaan die de feiten enerzijds afkeuren, en daar vaak zelf ook al een sanctie voor gegeven hebben, maar de jongere anderzijds wel (blijven) ondersteunen. Een jeugdrechter omschrijft één van de betrokken ouders als volgt: « *Ici, j'ai une maman qui elle aussi est respectueuse, elle est arrivée à l'heure, désapprouve ouvertement devant le gamin, mais en même temps en étant soutenant à son égard et en le valorisant, donc moi ça me rassure sur les capacités de cette maman qui a su désapprouver ce qu'il a fait, mais qui en même temps - parce que des fois aussi il y en a qui sont dans le rejet total, et ça ne va pas non plus - qui a su aussi valoriser son gamin* » (JRB C, JR 1, zaak 1).

Het zijn jongeren waar een bepaalde omstandigheid ertoe geleid heeft dat ze over de schreef zijn gegaan. Ze hebben zich laten meeslepen of zaten tijdelijk niet goed in hun vel. Een « *accident de parcours* » of « *une erreur de sa vie* », zo wordt gesteld. Het gaat ook (bijna) steeds om feiten die als minder ernstig worden gepercipieerd, waaronder een uit de hand gelopen ruzie in een park of een inbraak overdag in een school waarbij zakjes chips werden onttreemd. Eén jongen is op dat vlak wat atypisch. Hij was als mededader betrokken bij ernstige feiten²¹⁸, althans volgens de appreciatie van de jeugdrechter, waarvoor hij voor vijf dagen naar Everberg werd gestuurd. Geen van deze jongeren wordt als 'potentieel gevaarlijk' aanzien. Herhaaldelijk wordt gesteld dat het jongeren zijn die ze allicht niet meer terug zullen zien.

B. Jongeren met een specifieke problematiek (n=13)

Algemeen zou gesteld kunnen worden dat het hier gaat om jongeren die in de eerste plaats getypeerd kunnen worden als jongeren met een specifieke problematiek op persoonsniveau, die mede aan de basis ligt van hun delinquent gedrag. Het gaat om een agressie-, een (zware) psychische, een seksuele of een verslavingsproblematiek, al dan niet in combinatie met of gelieerd aan problemen in de familiale context. De delicten naar aanleiding waarvan deze jongeren moeten verschijnen, worden als zeer ernstig gepercipieerd. Het gaat onder meer om moord, poging tot doodslag, opzettelijke slagen en verwondingen, verkrachting en aanranding van de eerbaarheid. De kans op recidive wordt bij deze jongeren hoog ingeschat. Een aantal van hen wordt omschreven als « *un jeune à surveiller* », « *une personnalité dangereuse* », "een gevaar voor de maatschappij". Binnen dit type kan nog een opdeling worden gemaakt in drie subtypes.

²¹⁸ De jongen wordt verdacht van 'opzettelijke slagen en verwondingen' en 'diefstal met geweld'. Het ging om een ruzie op een bus waarbij slagen werden uitgedeeld en een GSM (met geweld) werd onttreemd.

De eerste subgroep betreft jongeren die voornamelijk een agressieprobleem hebben en die het voor de rest wel goed lijken te doen op school (of op het werk), voor zover de jeugdrechter daar een zicht op heeft. Bij een aantal van hen gaat het immers om een rechtstreekse dagvaarding. Wat de familiale context betreft, is onder meer sprake van een vechtscheiding, agressie in het thuismilieu en/of ouders die hun zoon niet meer de baas kunnen. Het gaat om jongeren die enkel op de jeugdrechtbank gekend zijn in het kader van 'slagen en verwondingen', met uitzondering van één jongen, die ook diende te verschijnen in het kader van 'handel en bezit van verdovende middelen'.

De tweede subgroep betreft jongeren met een zware psychische problematiek, bij een aantal ook gepaard gaande met een agressieprobleem. Ze werden aangemeld op de jeugdrechtbank in het kader van seksuele misdrijven, (poging tot) moord of doodslag of slagen en verwondingen. Bij al deze jongeren is daarnaast ook sprake van ernstige problemen in de familiale context. Bij twee van hen gaat het om een vrij gelijkaardige situatie. Het gaat om jongens waar sprake is van over-bescherming, zo wordt althans gesteld, en waarbij vragen gesteld worden bij de zoon-moeder relatie ("geen gezonde moeder-zoon relatie" of « une relation fusionnelle »). Beide jongeren hebben te kampen met angsten en durven op een bijna pathologische manier niet buitenshuis te gaan. Bij de andere jongeren is telkens sprake van een ernstige verwaarlozingsproblematiek. Het gaat om jongeren die meermaals verlaten werden of geconfronteerd werden met meerdere breuken. Bij een aantal van hen wordt ook melding gemaakt van ouders met een gerechtelijk verleden, met een alcoholprobleem (ook tijdens de zwangerschap) en/of met psychiatrische problemen. Twee van hen zouden een muur rond zich hebben gebouwd, wat hen, aldus de betrokken jeugdrechter, potentieel gevaarlijk maakt. Hij verwoordt het als volgt op de zitting tegen één van deze jongeren: *« Toi, on a l'impression que tu as une espèce d'armure qui au fil des années, très certainement avec ton histoire qui n'est pas facile au niveau familial et personnel, on a l'impression qu'il y a une espèce d'armure qui s'est installée, et que tu te protèges comme ça. Le problème c'est que quand tu te protèges, tu peux faire des choses graves évidemment parce que ton armure te protège de tout ce que tu peux ressentir au niveau émotions, au niveau de ce que tu fais. Donc ça c'est vrai que ça, ça peut nous inquiéter. Parce qu'il sait glisser, mettre son armure et faire des choses sans prendre du recul, donc il reste potentiellement dangereux »* (JRB C, JR 6, zaak 7).

Voor een derde subgroep is sprake van een onderliggende verslavingsproblematiek. Tot deze groep kan één jongere gerekend worden. Het gaat om een jongens wiens drugsverslaving geleid heeft tot zijn delinquent gedrag en tal van andere problemen

zowel thuis, als op school. De betreffende jongen is ondertussen terug op het goede pad. De jeugdrechter geeft wel aan op zijn hoede te zijn, zeker in het geval van drugs als onderliggende problematiek omdat dit, aldus de betrokken jeugdrechter, veel kan doorkruisen en van de ene op de andere dag alles in een heel andere richting kan duwen.

Op te merken valt dat deze indeling grote gelijkenissen vertoont met de typologie die door Beke, Arts & Giesberts (2005) ontwikkeld werd met betrekking tot 'veelplegers geweld'. De betreffende auteurs onderscheiden vier types van 'geweldplegers', met name de gewoonte, de psychisch onberekenbare, de verslaafde en de criminele geweldpleger. De gewoonte geweldpleger vertoont veel overeenkomsten met de eerste subgroep die hierboven onderscheiden werd. Kenmerkend voor dit type is de 'normaliteit' van geweld. Het gaat om personen met zogenaamd 'losse handjes', waarbij geweldpleging eerder impulsief is en een uiting vormt van een lage frustratietolerantie²¹⁹. Het is het type dat de neiging heeft zichzelf te accepteren zoals ze zijn ("zo ben ik nu eenmaal") of de schuld buiten zichzelf te leggen. Personen van dit type blijken relatief ongevoelig voor correctie, maar lijken daarentegen over het algemeen wel (goed) te functioneren. Het tweede type, de psychisch onberekenbare geweldpleger, lijkt overeen te komen met de tweede subgroep. Dit type van personen pleegt zware geweldsdelicten die voortvloeien uit hun psychische stoornis of problematiek. Ze laten zich onder meer kenmerken door het volledig ontkennen van de feiten en het zich afsluiten van de werkelijkheid. Bij het derde type ligt een verslaving aan de basis van het geweld, dat in hoofdzaak instrumenteel van aard is. De betreffende personen gaan meer berekend of calculerend te werk. De verslaafde geweldpleger is in de eerste plaats verslaafd, maar kan na verloop van tijd ook te kampen krijgen met een psychische problematiek. De psychisch onberekenbare daarentegen kampt in de eerste plaats met psychische problemen, waarvan een deel echter na verloop van tijd ook verslaafd geraakt. In tegenstelling tot het eerste type (de gewoonte geweldpleger) is de kans groot dat personen die behoren tot deze twee laatste types aan lager wal geraken en leven in de marginaliteit. Het vierde type dat onderscheiden wordt, met name de criminele geweldplegers, lijkt overeenkomsten te vertonen met het vijfde type jongeren uit de eigen typologie, waar verder nog uitvoeriger op terug gekomen wordt.

²¹⁹ De opvoeding van deze jongeren zou zich laat kenmerken door verwenning en daarmee samenhangend de neiging snel toe te geven aan wensen en behoeften, met als gevolg een lage frustratietolerantie en nood aan snelle behoeftebevrediging.

C. Jongeren die tegen zichzelf beschermd moeten worden (N=7)

Tot dit type kunnen jongeren gerekend worden die enerzijds in hoofdzaak gekenmerkt worden door sociaal-emotionele of psychische problemen en anderzijds door problemen op familiaal vlak, waaronder onder meer verwaarlozing, een vechtscheidingsproblematiek, een alleenstaande ouder die er niet in slaagt voldoende toezicht te houden en grenzen te stellen. Het zijn grotendeels jongeren die in instellingen verblijven (of verbleven hebben). Het gaat om jongeren waarvan gezegd wordt dat ze “diep zitten”, “dat ze zichzelf aan het kapot maken zijn”, « des jeunes en grande souffrance ». Het zijn stuk voor stuk jongeren die hun toevlucht zoeken in overmatig drugs- of alcoholgebruik. Velen onder hen hebben het ook moeilijk om zich aan regels en normen te houden en lopen ook geregeld weg, onder meer uit de instelling waar ze verblijven. Enkelen van hen worden ook getypeerd als jongeren die “grenzeloos” zijn, die over alle grenzen heen gaan. Eén van hen wordt als volgt omschreven: « *C’est la grande déchéance dans laquelle le jeune est en train de plonger. Surtout ses consommations immodérées d’alcool, de drogue. Il respecte aucune règle, il se met extrêmement en danger, il s’est retrouvé déjà plus d’une fois à l’hôpital suite à des drogues et de l’alcool. Et c’était dans un état où sa vie était en danger, donc, c’est ça surtout. Surtout qu’y a pas de contexte familial pour le retenir, y a rien* ». Van enkele van deze jongeren wordt gezegd dat ze capaciteiten hebben of dat ze de moeite waard zijn (« *qui en vaut la peine* »).

De delicten die ze plegen, met uitzondering van het druggebruik, vallen in hoofdzaak onder wat vaak ‘statusdelinquentie’ wordt genoemd, waaronder onbuigzaamheid, weglopen en spijbelen. In enkele zaken is ook sprake van agressief gedrag, maar dit wordt eerder gerelateerd aan de (intra)familiale problematiek. Het is onder meer op dit vlak dat dit type jongeren zich duidelijk onderscheidt van jongeren uit de voorgaande groep, in het bijzonder subtype twee. Ze worden ook niet gezien als een gevaar voor de maatschappij, maar in de eerste plaats als jongeren die een gevaar vormen voor zichzelf en tegen zichzelf beschermd moeten worden.

Bij elk van deze jongeren wordt het agressie-incident of het druggebruik²²⁰ aangegrepen om de jongeren in een gesloten voorziening te plaatsen, enerzijds om het verder afglijden te stoppen en anderzijds om de jongeren te (kunnen) helpen. Eén van de jeugdrechters formuleert het als volgt: “*Het is eigenlijk echt wel een POS-problematiek, maar waar we dan eigenlijk een kapstok zoeken om die jongen met een gesloten structuur te helpen omdat we merken dat open en vrijwillige hulpverlening, dat is te vrijblijvend en dat*

²²⁰ Om de jongere in een gesloten voorziening te kunnen plaatsen worden ze verdacht van het gebruik van drugs ‘in het bijzijn van minderjarigen’.

marcheert niet. Je probeert die toch te helpen door die wat onder druk te zetten, hoe erg dat ook klinkt, daar is dat zo'n beetje het doel heiligt de middelen" (JRB A, JR 1, zaak 3). Het zijn jongeren waarbij ook private voorzieningen aangeven op hun grenzen te botsen.

D. Jongeren die aan het ontsporen zijn (n=33)

Hier gaat het om een (grote) groep van jongeren die enerzijds omschreven wordt in termen van onder meer jong, puber, nog onvolwassen, mentaal zwak, beïnvloedbaar, onbuigzaam, jongeren met een gebrekkig waarden- en normpatroon, jongeren die nood hebben aan structuur en begrenzing, en anderzijds in termen van een thuiscontext waar sprake is van ouders - vaak alleenstaande ouders - die hun zoon of dochter te veel in bescherming nemen, te veel vergoelijken, te weinig grenzen stellen, te weinig toezicht houden en structuur bieden, en/of de situatie – om diverse reden - niet (meer) machtig zijn. Deze combinatie van factoren uit zich in problematisch gedrag, vaak in de eerste plaats thuis, maar ook op school (spijbelgedrag, problematisch schoolgedrag) en glijdt dan verder af naar delinquent gedrag. Bij een heel aantal is op de zitting of in het dossier ook sprake van omgang met slechte vrienden en/of druggebruik. Het gaat om een groep van jongeren die op diverse vlakken aan het ontsporen zijn²²¹. Bij de meeste van deze jongeren gaat het om een combinatie of een samenspel van een individuele problematiek met problemen in de familiale context. In een deel van de zaken wordt door de jeugdrechters echter sterk met de vinger gewezen in de richting van de ouders. Meermaals wordt in dit verband gesteld dat mocht de wieg van de jongere elders gestaan hebben, hij allicht een heel ander parcours had afgelegd.

Ook hier kunnen enkele subgroepen onderscheiden worden. Een eerste (kleine) groep zijn de rebelse of onbuigzame jongeren. Het gaat om jongeren die vooral hun zin lijken te doen en waar ouders niets meer aan te zeggen hebben. Een tweede grote groep zijn jongeren die enerzijds als jong, immatuur, beïnvloedbaar en/of soms ook zwak aanzien worden en waarvan ook gezegd wordt dat ze nood hebben aan structuur en opvolging. Anderzijds zou net dat ontbreken in hun thuiscontext. Verscheidene van hen worden bestempeld als 'vogels voor de kat'. Een jeugdrechter omschrijft één van deze jongeren als volgt: « *Mais donc on a aussi une proie pour les chats comme on dit. Je crois que c'est quelqu'un qui, même s'il est grand, fort, c'est quelqu'un de sensible qui n'a pas*

²²¹ Een aantal van hen waren aan het ontsporen, maar zijn intussen weer op de goede weg. Over één van hen wordt het volgende gezegd: « *Je crois que c'est un jeune qui a beaucoup de qualités mais qui était très influençable quand il était plus jeune. Il manquait de maturité, il se laissait... il était suiveur, il suivait les mauvais conseils qu'on lui donnait. Maintenant, je pense qu'il a pris de la maturité et qu'il va... je pense qu'on peut espérer qu'il évolue bien* » (JRB D, JR 10, zaak 7).

toutes les armes en mains pour pouvoir bien se structurer. Il n'a pas de repère éducatif. Donc un peu livré à lui-même mais avec un bon fond, mais qui pourrait être vite influençable » (JRB D, JR 9, zaak 1). Een derde subgroep zijn jongeren die vooral lijden onder een (v)chtscheiding, hun plek niet meer vinden, op de dool zijn en/of van de situatie profiteren.

De delicten die deze jongeren plegen, zijn in de eerste plaats vermogensdelicten, met andere woorden alle vormen van diefstal, van gewone diefstal tot diefstal met geweld. In de tweede plaats gaat het om slagen en verwondingen. Waar bij een groot deel van deze jongeren (voorlopig) sprake is van een eerste feit of eerste feiten, is er toch een aantal onder hen die al wat langer aan het ontsporen zijn en waarvan de jeugdrechter zich afvraagt of er toch niets meer aan de hand is en er mogelijk sprake is van een specifieke problematiek. In tegenstelling tot de andere jongeren van dit type worden deze 'blijvende' ontspoorders vaker als "potentieel gevaarlijk" of "onveilig persoon" aanzien.

E. Jongeren die verwikkeld zijn in een crimineel milieu (n=9)

Een laatste type jongeren zijn jongeren waarvan wordt vermoed dat ze betrokken of verwikkeld zijn in een crimineel milieu, waarbij onder meer gesproken wordt van het Oost-Europese criminele milieu of het lokale drugsmilieu. De feiten die deze jongeren plegen worden als zeer ernstig gepercipieerd en hebben een meer georganiseerd karakter, waaronder diefstal met braak, handel in verdovende middelen of gewapende overval. Meermaals is sprake van het gebruik van wapens. Het gaat om jongeren die de feiten vaak (volledig) ontkennen of beweren onder druk te hebben gehandeld en geen namen te kunnen noemen uit schrik voor represailles. Enkele keren geven de jeugdrechters echter aan dat de betreffende jongeren zeer goed weten waar ze mee bezig zijn en heel bewust gehandeld hebben.

De familiale context van deze jongeren laat zich onder meer kenmerken door problemen van over-bescherming en een gebrek aan grenzen, toezicht en/of controle. De betreffende jongeren worden onder meer getypeerd als beïnvloedbaar of jongeren met een gebrekkig waarden- en normbesef. Van een aantal van hen wordt ook gezegd dat ze manipulatief, vals of hypocriet zijn. Ze doen zich vaak veel beter voor dan ze zijn. Van enkelen wordt ook gezegd dat er moeilijk mee te werken valt, onder meer omdat ze zich heel gedeisd houden, weinig informatie verschaffen en het achterste van hun tong niet laten zien. Hun enige doel is zo snel mogelijk weer buiten staan om hun (criminele) activiteiten verder te kunnen zetten. Het zijn ook jongeren waarvan gezegd wordt dat ze

later in de gevangenis zullen belanden. Ze worden ook als potentieel gevaarlijk aanzien. Van een aantal wordt echter in de eerste plaats gezegd dat ze zichzelf in gevaar aan het brengen zijn. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *C'est un jeune garçon je pense qui volontairement ou pas pourrait se laisser entraîner dans de la plus grande criminalité. Et donc je crois qu'à l'avenir, si on le laisse aller sur cette voie-là, il pourrait vraiment être dangereux pour la société. Alors que pour l'instant... il est surtout dangereux pour lui-même et surtout dans les stups mais il est quand même là avec d'autres jeunes, lui a une arme, et il nie toujours tout* » (JRB D, JR 9, zaak 2).

Dit type jongeren lijkt sterke overeenkomsten te vertonen met de 'criminele geweldpleger' uit de typologie van Beke, Arts & Giesberts (2005). Bij dit type gaat het om eerder jonge geweldplegers die aan het begin staan van een lange criminele carrière. Kenmerkend is het opereren in groepsverband en het gebruik van wapens. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de harde kern (leiders of aanstaande leiders) en anderzijds de meelopers. Eerstgenoemde zouden vaak intellectuele capaciteiten hebben en veel berekender te werk gaan. Ze zouden de schuld ook vaak afschuiven op anderen of de schade zoveel mogelijk trachten te beperken. Laatstgenoemden daarentegen zouden uit naïviteit hetzij alles bekennen, hetzij volledig ontkennen.

F. Waarde van de typologie

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de vijf 'dadertypes', met telkens per type de invulling op elk van de onderscheiden criteria. Over het algemeen genomen kan de meerderheid van de jongeren relatief gemakkelijk onder één van de types (of subtypes) geplaatst worden. Bij een beperkt aantal jongeren (N=3) is dat minder eenvoudig. De reden is dat voor deze jongeren onvoldoende informatie voorhanden was. Zo diende een jongen voor de jeugdrechter te verschijnen in het kader van een diefstal met geweld. De jongen had echter nog geen voorgaanden. Op de zitting gaf de jongen zelf aan dat het op school goed ging, maar de jeugdrechter had hier zijn twijfels over. De jongen kwam op de zitting volgens de jeugdrechter over als "een simpele jongen". Zijn familiale context werd getypeerd als "typische nachtwinkelmensen". Omwille van het onduidelijke beeld, kan deze jongen moeilijk in één van de types ondergebracht worden.

Daarnaast toont een aantal jongeren duidelijke overeenkomsten met een bepaald type, maar zijn ze op één van de kenmerken eerder atypisch. Hoger werd reeds verwezen naar een jongen die alle kenmerken vertoont van een vermoedelijke eendagsvlieg, maar in tegenstelling tot alle andere eendagsvliegen ernstige feiten gepleegd heeft. Mogelijk is

het een jongen die nog verder zal ontsporen? Ook andere jongeren lijken tussen twee types te hangen, zoals bijvoorbeeld de 'blijvende' ontspoorders waarbij de vraag gesteld wordt of er toch niet meer aan de hand is en er mogelijk sprake is van een specifieke problematiek op persoonsniveau. Ook zijn er jongeren die tot een bepaald type behoren, maar er aan het uitgroeien zijn. Het gaat met andere woorden om jongeren die een positieve evolutie doormaken. Tot welk type een jongere behoort, hangt ook af van waar ze zaten in hun traject op het moment van de dataverzameling. Een daderbeeld is immers niet statistisch. Het gaat om een perceptie die kan wijzigen doorheen de tijd.

Tabel 33. Typologie van minderjarige daders die naar aanleiding van een delict voor de jeugdrechter moeten verschijnen

<u>Criteria</u> ↓	<u>Types</u> →	<u>Vermoedelijke</u> <u>eendagsvliegen</u>	<u>Jongeren met een</u> <u>specifieke problematiek</u>	<u>Jongeren die een</u> <u>gevaar vormen voor</u> <u>zichzelf</u>	<u>Jongeren die aan het</u> <u>ontsporen zijn</u>	<u>Jongeren die</u> <u>verwikkeld zijn in een</u> <u>crimineel milieu</u>
Kenmerken op persoonsniveau		Normale jongen, normaal meisje, goeie jongen	Agressieprobleem, psychische problematiek of stoornis, seksuele of verslavingsproblematiek	Psychische en sociaal emotionele problemen, onbuigzaam, grenzeloos, wegloopgedrag	Puber, immatuur, beïnvloedbaar, zwak, nood aan toezicht / structuur	Gebrekkig waarden- en normenpatroon, beïnvloedbaar, manipulatief, vals, hypocriet
Kenmerken op familiaal niveau		Treffelijk gezin, goede opvoeding, degelijke opvoeding, familie soutenante et cadranse, cadre familial adéquat	Ouders die situatie niet meer machtig zijn, verwaarlozing, ouders met alcohol-, agressie-, psychiatrische problematiek	Verwaarlozing, alleenstaande moeder die situatie niet meer machtig is	Over-bescherming, gebrek aan grenzen / toezicht / structuur, (v)echtscheiding	Over-bescherming, gebrek aan grenzen / toezicht / structuur
School- of werksituatie		Loopt goed	Jongeren met agressieprobleem ('kort lontje'): loopt goed Anderen: problematisch (spijbelgedrag, probleemgedrag op school)	Problematisch; spijbelgedrag, probleemgedrag op school	Problematisch: spijbelgedrag, probleemgedrag op school	Problematisch: spijbelgedrag, probleemgedrag op school
Aard en ernst van gepleegde delict		Eerder lichte feiten (uit de hand gelopen ruzie, diefstal in school bij dag)	Ernstige delicten (seksuele delicten, poging moord of doodslag, slagen en verwondingen, diefstal met geweld)	Eerder lichte feiten (druggebruik, soms ook agressie, maar in familiale context of instelling)	Zowel lichte als ernstige feiten (van gewone diefstal tot diefstal met braak, slagen en verwondingen)	Ernstige feiten, vaak gewapend (overval, handel in drugs, diefstal met braak)
Gepercipieerde gevaarlijkheid		Laag, weinig kans op recidive	Hoog, reële kans op recidive	Laag, vooral gevaar voor zichzelf	Eerder laag Hoog voor 'blijvende ontspoorders'	Hoog, reële kans op recidive Ook gevaar voor zichzelf

Samengevat

Het beeld dat in de eerste plaats naar voren komt, is een beeld van jongeren met 'problemen', 'beperkingen' en/of 'noden': jongeren met onder meer een gebrekkig waarden- en normenpatroon, mentale beperkingen, psychische of sociaal-emotionele problemen, een agressieprobleem of een nood aan structuur en opvolging, waarvan het delict een veruitwendiging vormt. Zeer vaak gaat het om een combinatie van problemen zowel op persoonsniveau, als in de familiale context. Problemen in de familiale context hebben onder meer betrekking op een tekort aan begrenzing, opvolging, toezicht, omkadering en/of ondersteuning. Een aantal jongeren wordt wel omschreven als "goeie jongen", "geen slechte jongen", "jongen die geen slechte inborst heeft", maar wel "met een probleem". Ook van ouders wordt gezegd dat ze "betrokken zijn, maar...".

Er wordt opvallend weinig verwezen naar positieve eigenschappen of competenties van jongeren. Ook op de zitting is hier relatief weinig aandacht voor. Sommige jeugdrechters hebben hier iets meer oog voor dan andere. Als er iets positief gezegd wordt, wordt er niet zelden aan toegevoegd dat dit ook het 'enige' positieve is dat gezegd kan worden. Als jongeren positief bekrachtigd worden, is dit meestal ook nadat of omdat een maatregel, bijvoorbeeld een leerproject, tot een goede einde werd gebracht of omdat een jongere zich in Everberg of Saint-Hubert goed gedragen heeft. Ook wanneer jongeren "van ver komen" en een positieve evolutie hebben doorgemaakt, worden ze hier op de zitting meestal positief op aangesproken.

Van geen enkele jongere wordt gezegd dat hij een slechte inborst heeft. Toch wordt er bij een (beperkt) aantal jongeren aangegeven dat ze op een meer 'bewuste' of 'intentionele' manier bezig zijn met het plegen van strafbare feiten. Het gaat voornamelijk om jongeren die betrokken zijn in een crimineel milieu en volgens de jeugdrechters heel goed weten waar ze mee bezig zijn. Het zijn jongeren die zich heel gedeisd houden, weinig informatie verschaffen en het achterste van hun tong niet laten zien. Hun enige doel is zo snel mogelijk weer buiten staan om hun criminele activiteiten verder te kunnen zetten.

Tot slot worden een aantal jongeren (ook) als 'potentieel gevaarlijk' aanzien. Het gaat om jongeren die ernstige feiten pleegden en waarvan de kans op recidive hoog wordt ingeschat. Het zijn in hoofdzaak jongeren met een specifieke (psychische) onderliggende problematiek of jongeren die verwickeld zijn in een crimineel milieu, zeer vaak ook gepaard gaande met problemen in de familiale context.

3.2.2. Verantwoordelijkheid

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de vraag of de jeugdrechters van mening zijn dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen en ook aangesproken moeten worden op het opnemen van hun verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van hun daden.

De voorgestelde resultaten zijn in eerste instantie gebaseerd op de antwoorden die de jeugdrechters geven tijdens het zaak-gerelateerd interview op de vraag of de betrokken jongere verantwoordelijk is voor de gepleegde feiten, of hij ook aangesproken moet worden op het opnemen van zijn verantwoordelijkheid (en hoe dan?) en of er nog andere personen mede verantwoordelijk zijn. Deze informatie is aangevuld met informatie afkomstig van de observaties, hetgeen toelaat na te gaan of de jeugdrechter de jongere al dan niet aanspreekt op zijn verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten. Roept de jeugdrechter de betrokken jongere met andere woorden ‘ter verantwoording’? En spreekt de jeugdrechter de jongere ook effectief aan op het opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving?

3.2.2.1. Verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten

A. Ze ‘weten’ dat het niet mag

Op de vraag of de betrokken jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen, antwoorden negen van de tien²²² jeugdrechters bijna altijd resoluut “ja”, “ja, uiteraard”, “ja altijd”, “natuurlijk”, « oui bien sûr », « oui, ça oui, clairement », « oui, tout à fait, oui ». Ter argumentatie halen de jeugdrechters aan dat jongeren ‘weten’ dat hetgeen ze gedaan hebben, niet mag of niet kan. Zo zegt één van hen in antwoord op de vraag of de jongen verantwoordelijk is voor de gepleegde feiten: “Ja, hij weet goed genoeg, ik denk dat iedereen weet dat drugs dealen en coke, dat dat niet kan” (JRB B, JR 4, zaak 7). Een andere jeugdrechter formuleert het als: « Ca ne peut pas rester sans suite. Elle sait bien que de rébellions et des coups, ça ne se fait pas » (JRB C, JR 7, zaak 3). Meermaals wordt ook aangegeven dat de jongere de ‘keuze’ had om anders te handelen. Jeugdrechters zijn

²²² Ook de tiende jeugdrechter lijkt te suggereren dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen, maar het antwoord van de betreffende jeugdrechter is minder uitgesproken of resoluut dan dat van de andere negen jeugdrechters. Zo geeft de jeugdrechter in meerdere zaken aan dat de jongere op het moment van de feiten zijn verantwoordelijkheid duidelijk niet opnam of dat op het moment van de feiten verantwoordelijkheid ver te zoeken was.

dus van mening dat jongeren verantwoordelijkheid dragen voor de feiten die ze pleegden. Ze hebben immers ‘wetens en willens’ gehandeld.

Dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze pleegden, geven de jeugdrechters niet alleen aan tijdens het interview. Ook op de zitting spreken ze de jongeren aan op hun verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten. Ze wijzen hen er op op dat wat ‘zij’ gedaan hebben ‘niet kan’ of ‘niet mag’ en ‘dat ze dat hadden moeten weten’. Afhankelijk van de persoonlijkheid of stijl van de jeugdrechter worden jongeren al dan niet uitvoerig op de feiten of hun gedrag aangesproken. Bij de meeste jeugdrechters beperkt het zich tot een korte ‘preek’ waarin onder meer aangegeven wordt dat het gedrag dat door de jongere gesteld werd, niet getolereerd wordt of “dat er op de jeugdrechtbank met zulke zaken niet gelachen wordt”. Eén van de jeugdrechters (JR 1) geeft in dit verband aan dat hij de jongeren aanspreekt op de feiten, maar zichzelf geen “goeie preker” vindt en ook niet het gevoel heeft daar echt overtuigend in te zijn. Andere jeugdrechters (JR 2, JR 6, JR 9) gaan daarentegen uitvoeriger in op de feiten en roepen de jongeren ook letterlijk ‘ter verantwoording’. Ze vragen hen onder meer ‘waarom’ ze het gedaan hebben en hoe ze anders hadden kunnen of moeten handelen, waarvan de volgende conversatie getuigt (JRB D, JR 9, zaak 3):

Juge : « *Donc tu savais quand même que tu allais commettre quelque chose d’illégal ?* »

Jeune : « *Pas vraiment d’illégal. Fin oui d’illégal parce que les choses c’est illégal on va dire.* »

Juge : « *Quelqu’un qui voit ça, quelqu’un qui est honnête, qui découvre ça, qu’est-ce qu’il fait ?* »

Jeune : « *Normalement, il aurait appelé la police ou laissé ça comme ça.* »

Juge : « *La police voilà « je viens de tomber sur un hangar ». A la rigueur tu peux dire je n’ai pas envie d’être mêlé à cette histoire, surtout ne mettez pas mon nom dans les PV ni rien mais je vous préviens que. Toi et tes copains, qu’est-ce que vous avez fait ?* »

Jeune : « *Maintenant franchement, je regrette vraiment.* »

Juge : « *Ah mais ça, avant de regretter mon grand, il faudra apprendre à réfléchir. Tu vas être majeur à 18 ans, les autres ils sont à l’instruction.* »

Achterliggende problemen of omstandigheden kunnen de gepleegde feiten volgens de jeugdrechters wel “kaderen” of “verklaren”, maar “praten ze niet goed”. Jongeren zijn verantwoordelijk voor hetgeen ze gedaan hebben, ook al kan er begrip opgebracht

worden voor het feit dat het zo ver is kunnen komen. Met betrekking tot een jongen die geplaatst is in een private voorziening, maar zich daar niet aan de regels gehouden heeft, weggelopen is en drugs heeft gebruikt, verwoordt een jeugdrechter het als volgt tijdens het interview: *“De vraag is van kan je het hem kwalijk nemen, ja en nee, ja, strikt voor zijn gedrag, want hij weet dat hij dat niet moet doen, maar als je heel de achtergrond ziet en mee in rekening neemt, ja, dan kan je wel begrijpen dat hij zich soms wel eens moet afreageren. Rechtvaardigt dat dan alles, neen, maar je kan er wel begrip voor opbrengen”* (JRB A, JR 2, zaak 7). Andere uitspraken in dit verband zijn: *« Comme je renvoie aux jeunes, on a pas mal de jeunes qui malheureusement ont subi des faits de mœurs, qui ont connu de la violence physique, ça ne les autorise pas à reproduire »* (JRB C, JR 6, zaak 2), *« Il y a l'histoire familiale aussi: maman est brave et gentille. Mais voilà, elle est seule à éduquer son fils et le père est totalement absent. Mais il est quand même responsable »* (JRB D, JR 9, zaak 6), *« Evidemment il dira que la grand-mère n'était pas gentille avec lui, mais ce n'est pas une raison pour frapper sa grand-mère »* (JRB D, JR 10, zaak 3).

Deze boodschap wordt ook op de zitting zelf aan de jongeren meegegeven. Jeugdrechters geven in dit verband onder meer aan dat het niet is omdat ze zich hebben laten meeslepen of enkel op de uitkijk stonden, dat ze geen verantwoordelijkheid zouden dragen. Ook het feit dat ze uitgedaagd geweest zijn of dat anderen begonnen zijn, geeft hen niet het recht om er zelf op te slaan. Met betrekking tot een achterliggende ADHD-problematiek zegt een jeugdrechter tegen de betrokken jongen op de zitting dat het niet is omdat hij zijn pillen niet genomen heeft, dat hij erop moet slaan. Het steken op de medicatie vindt de betrokken jeugdrechter “zever”. Ook het feit dat een meisje haar broertje verloren heeft en zelf verkracht is geweest, geeft haar niet het recht om slagen uit te delen. Het feit dat ze een bagage meedraagt, kan het volgens de jeugdrechter wel kaderen, maar praat het niet goed.

Slechts in een beperkt aantal zaken lijkt de achterliggende specifieke (psychische) problematiek van die aard te zijn, dat er vragen gesteld worden bij de mate waarin de jongere (volledig) verantwoordelijk is voor de gepleegde feiten. Zo wordt in één van de zaken aangegeven dat de betrokken jongen wel weet en beseft dat hij iets verkeerd gedaan heeft, maar dat hij veel zaken niet meer in de hand heeft of er geen controle meer over heeft. Er is bij de betrokken jongen, aldus de jeugdrechter, iets op een verziekte manier heel scheef gegroeid. In een andere zaak zegt een jeugdrechter in dit verband: *« Dans la mesure où il y a un point psychiatrique, c'est un peu. Il n'est pas responsable de tout, d'une partie »* (JRB D, JR 9, zaak 4).

B. Maar 'beseffen' ze het ook?

Hoewel jeugdrechters zeer nadrukkelijk aangeven dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen omdat ze 'weten' dat het niet mag en anders hadden kunnen handelen, worden heel wat vragen gesteld bij het 'schuldbesef' of het 'schuld- of feiteninzicht'²²³ van de jongeren. De jeugdrechters twijfelen er met andere woorden aan of de jongeren voldoende 'beseffen' waar ze mee bezig zijn en wat de gevolgen van hun daden zijn, in eerste instantie voor het slachtoffer, maar ook voor henzelf en voor derden waaronder hun ouders. Jongeren zouden onvoldoende stil staan bij de feiten en de gevolgen van hun daden. Meermaals wordt hier ook in de beschikking of het vonnis naar verwezen: *"Tijdens de kabinetsbespreking lijkt de minderjarige weinig (schuld)inzicht te hebben in de feiten", "Van een oprecht schuldbesef lijkt nog geen sprake te zijn"*.

Of jongeren al dan niet schuldinzicht hebben, is volgens de jeugdrechters moeilijk in te schatten. Dit blijkt ook uit de wijze waarop ze antwoorden op de vraag of de jongere beseft wat hij gedaan heeft of waar hij mee bezig is: "ik vraag het me af", "ik vrees ervoor", "ik weet het niet", « je pense » , « je crois » , « je ne sais pas dire » , « il ne donne pas l'impression » , « je crois que oui mais je ne sais pas » , « il me semble » . De ene jeugdrechter lijkt al wat sceptischer dan de andere. De inschatting hangt ook af van het traject dat de jongere al dan niet reeds doorlopen heeft op het moment van de bevraging. Bij jongeren voor wie de opgelegde maatregel positief verlopen is, geven de jeugdrechters vaker aan dat ze denken of hopen dat ze tot besef zijn gekomen, maar dan nog blijft het een inschatting of aanvoelen. In een aantal zaken geven jeugdrechters ook aan dat jongeren wel enigszins tot besef zijn gekomen en zich mogelijk wel gaan gedragen, niet zozeer omwille van de gevolgen voor het slachtoffer, dan wel omwille van de gevolgen voor zichzelf, met andere woorden meer vanuit een 'extrinsieke' dan 'intrinsieke' motivatie.

²²³ Een aantal jeugdrechters spreekt ook (ruimer) van een gebrek aan 'probleeminzicht', waarmee dan bedoeld wordt op het feit dat jongeren niet inzien hoe problematisch hun gedrag is en ook geen inzicht hebben in het 'waarom' van hun handelen. Dit wordt onder meer afgeleid uit het feit dat ze, ondanks hun (zware) onderliggende problematiek, aangeven dat het vanaf morgen 'plots' helemaal gaat veranderen, dat ze zich met andere woorden helemaal gaan herpakken. Een jeugdrechter zegt hierover bij één van de zaken het volgende: *"Hij was verbaal heel sterk en hij kon het echt wel goed uitleggen, maar ik had de indruk..., hij blijft nog heel erg steken. Het was te mooi om waar te zijn. Hij gelooft in zijn eigen mooie praatjes. Nu gaat het ineens veranderen. Dat was voor mij..., dat kan niet op vijf dagen, zo'n zware problematiek en hij zag het allemaal glashelder hoe het zou opgelost geraken en het zou gewoon met wat goede wil opgelost geraken. Dat is te simpel. Zijn voorgestelde oplossingen waren gewoon te simpel, en ja, dat toont dan wel aan dat hij eigenlijk niet inziet hoe ernstig zijn problematisch gedrag is"* (JRB 1, JR 3, zaak 2).

Of jongeren schuldbesef hebben, lijken de jeugdrechters in de eerste plaats af te leiden uit de houding van de jongere ten aanzien van de feiten. Zo rijzen er twijfels als jongeren de feiten minimaliseren of banaliseren (“het is allemaal toch zo erg niet”, “het was maar een grapje”) waarmee ze in feite aangeven de ernst van de feiten niet in te zien. Daarnaast wordt ook aan het schuldbesef getwijfeld wanneer jongeren heel snel over de feiten heen gaan (“ik heb toch toegegeven, wat is het probleem?”). In de lijn hiervan stellen enkele jeugdrechters zich ook vragen als jongeren heel veel spijt²²⁴ tonen, maar dit helemaal niet strookt met hun gedrag of het beeld dat de jeugdrechter van de jongeren heeft. Een aantal jeugdrechters geeft daarnaast ook aan verstoeld te staan van de antwoorden die jongeren geven op de vraag of ze zich kunnen inbeelden wat het voor het slachtoffer moet betekenen om dergelijke feiten mee te maken. Antwoorden die, aldus de jeugdrechters, geenszins getuigen van veel schuldbesef. Ook het feit dat jongeren reeds betrokken zijn bij nieuwe feiten is voor sommige jeugdrechters een teken “dat ze het nog steeds niet begrepen hebben”. Als jongeren daarentegen gedurende een zekere periode geen delicten meer gepleegd hebben, kan dit er voor de jeugdrechter op wijzen dat ze (eindelijk) tot enig inzicht zijn gekomen. Ook de houding van de jongere op de zitting is voor sommige jeugdrechters veelzeggend. Het feit dat jongeren onder de indruk zijn van hun verschijning en zich verlegen of onwennig gedragen, is voor hen een teken dat ze zich schamen en ergens wel beseffen dat ze in de fout zijn gegaan. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende op de zitting tegen een jongen die aangeeft niet op zijn gemak te zijn: « *Mais je relève ça avec plaisir. Ce n'est pas que je sois particulièrement perverse, mais je préfère un jeune qui se sente mal à l'aise devant un juge que certains qui sont ici comme un poisson dans un bocal. Si on s'adapte à ça c'est qu'effectivement, on trouve naturel de rendre des comptes à la justice. Et j'ai un gamin ici qui rougit, qui est mal à l'aise, qui regarde partout* » (JRB C, JR 6, zaak 4).

Jongeren tot meer inzicht of besef brengen lijkt één van de belangrijkste doelen te zijn die jeugdrechters nastreven met het opleggen van een maatregel. Verder bij de doelen (3.3.2.) wordt hier nog uitvoerig op terug gekomen. Maar ook op de zitting trachten de jeugdrechters jongeren op allerlei manieren tot meer inzicht te brengen, onder meer door hen te wijzen op de ernst en gevolgen van hun daden. Met betrekking tot laatstgenoemde, wordt in de eerste plaats gewezen op de gevolgen voor het slachtoffer. Jongeren worden ook meermaals gevraagd zich in het slachtoffer in te leven of zich in te beelden wat het moet betekenen om zo iets mee te maken. Jeugdrechters vragen ook of de jongeren hetzelfde zouden doen mocht het hun moeder of grootmoeder zijn. Daarnaast wijzen de

²²⁴ Het gaat hier om het schuldgevoel – de affectieve competent – dat met het schuldbesef gepaard gaat.

jeugdrechters de jongeren ook op de gevolgen voor henzelf. Ze maken hen onder meer duidelijk dat als ze zo verder blijven doen, ze in de gevangenis belanden en hun eigen toekomst hypothekeren. Daarnaast wordt ook gewezen op het verdriet dat de jongeren hun ouders aandoen en op mogelijke gevolgen voor derden. Zo krijgt een jongen die gestolen heeft bij zijn 'patron'²²⁵ te horen van de jeugdrechter dat door zijn gedrag die mensen misschien nooit meer medeleerlingen van zijn school zullen aannemen. De jeugdrechter zegt er nadien in het interview het volgende over: *"Ik heb dat natuurlijk wel wat overdreven, van ja, besef jij wel, die mensen gaan misschien nooit nog medeleerlingen van uw school aannemen en zo, dus ik ben daar wat in overdrive gegaan, maar dat is eigenlijk vooral in de hoop om hem duidelijk te maken van denk nu toch eens twee keer na voor dat je zo iets doet"* (JRB A, JR 2, zaak 6). Om jongeren te doen stil staan bij de 'ernst' van de feiten wijzen de jeugdrechters onder meer op de straffen die er op de gepleegde feiten staan, mochten ze meerderjarig zijn. Een andere jeugdrechter geeft aan ook altijd eerst de tenlastelegging voor te lezen om te laten horen hoe zwaar de kwalificatie is en hoe ernstig de feiten zijn, een 'tactiek' waar ook andere jeugdrechters gebruik van lijken te maken.

C. Verantwoordelijkheid als 'leerproces'

De jeugdrechters zeggen dus eigenlijk dat jongeren wel 'weten' dat bepaald gedrag niet mag, maar onvoldoende stilstaan bij of zich onvoldoende bewust zijn van de mogelijke gevolgen van hun daden. Meerdere jeugdrechters geven aan dat jongeren op dit vlak nog veel 'te leren' hebben en daarom ook nog niet volwassen of meerderjarig zijn. Het zijn « des jeunes en construction », zoals één van de Franstalige jeugdrechters het zegt. Volgens één van de jeugdrechter zouden jongeren 'neurologisch' nog niet helemaal volgroeid zijn. Een aantal andere keren wordt in dit verband ook verwezen naar andere factoren. Zo zouden sommigen jongeren mentaal te zwak zijn, nooit geleerd hebben om stil te staan bij de gevolgen van hun daden of zich laten meeslepen zonder verder na te denken.

Voor de jeugdrechter die het minst resoluut 'ja' antwoordde op de vraag of jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen, is verantwoordelijkheid 'leren' opnemen een centraal thema binnen opvoeding. Het gaat er volgens de betrokken jeugdrechter om de jongeren te wijzen op het feit dat ze hun verantwoordelijkheid niet opnemen en niet nadenken over de gevolgen van hun daden. De betrokken jeugdrechter zegt in dit kader het volgende tijdens het algemeen interview waarin ook gepeild werd naar de

²²⁵ Het gaat om een jongere die deeltijds onderwijs vormt.

(gepercipieerde) rol of taak van een jeugdrechter: *“In het kader van een MOF, vind ik de taak van de jeugdrechter vooral van de jongere aan te spreken en proberen duidelijk te maken waarom iets verkeerd is en verantwoordelijkheid bij te brengen over wat hij gedaan heeft, beseffen dat dat zijn verantwoordelijkheid is en dat als je iets uitsteekt dat het ook gevolgen heeft. Ik denk dat dat de belangrijkste taak is van de jeugdrechter om iemand ja, te leren verantwoordelijkheid op te nemen”* (JR 3).

Dat verantwoordelijkheid ook door de andere jeugdrechters voor een stuk gezien wordt als een leerproces waarin jongeren moeten groeien, blijkt uit het feit dat ze andere verwachtingen hebben ten aanzien van jongeren die al wat ouder zijn. Zo wordt in dit verband een aantal keren gesteld: *“Hij is 17 en een half, het wordt tijd dat hij zijn verantwoordelijkheid neemt”, “Aan die ouderdom moet je wel weten dat slagen gevolgen kunnen hebben”, « Donc je pense qu’à cet âge-là, on peut à un moment donné prendre quand même certaines décisions »*. Bij een aantal andere jongeren wordt daarentegen benadrukt dat ze “nog jong zijn” of “qua maturiteit en verantwoordelijkheid nog een lange weg te gaan hebben”.

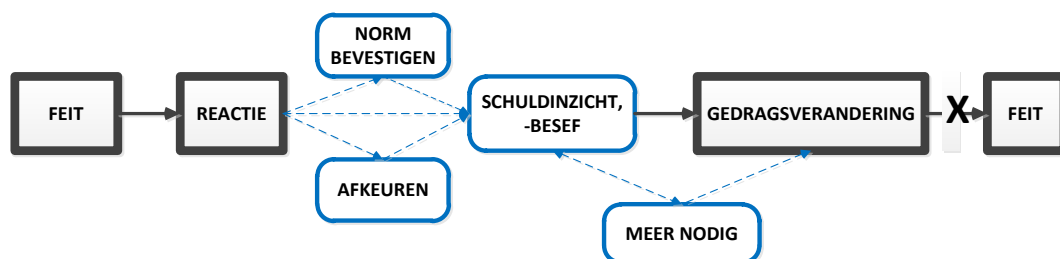
D. Meer nodig om tot gedragsverandering te komen

Hoewel de jeugdrechters aangegeven dat ze het belangrijk vinden om de jongeren aan te spreken op de feiten en hun verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten en hen ook duidelijk willen maken dat bepaald gedrag niet kan, wordt meermaals aangegeven - zoals verder bij de opgelegde maatregel (3.3.) nog zal blijken - dat dit bij een deel van de jongeren allicht niet voldoende is om ervoor te zorgen dat ze op het rechte pad blijven en geen delicten meer plegen. Of jongeren zich verantwoordelijk gedragen veronderstelt niet alleen dat jongeren weten dat iets niet mag en inzicht hebben in de gevolgen ervan, er dient ook iets aan de onderliggende problemen gedaan te worden. Het volstaat met andere woorden niet om jongeren enkel op hun verantwoordelijkheid aan te spreken. Ze hebben ‘meer’ nodig om tot gedragsverandering te komen. Een jeugdrechter stelt in dit verband het volgende: *“Daarom dat ik en de vorming en de prestatie heel belangrijk vind, maar het gaat volgens mij iets intenser moeten zijn dan dat om tot inzicht en gedragsverandering te komen. Ik denk dat het met de jongen al te ver is om louter alleen met die maatregelen alleen gedragsverandering op korte termijn te verwezenlijken, dat het intenser moet”* (JRB A, JR 3, zaak 1). Een aantal jeugdrechters lijkt in dit verband een onderscheid te maken tussen zogenaamde MOF-maatregelen zoals een prestatie of een (korte) vorming²²⁶ enerzijds en ‘echte’ hulpverlening anderzijds.

²²⁶ Het kan ook gaan om een korte plaatsing als ‘*short sharp shock*’ (waarover verder bij de doelen

Zonder causale uitspraken te willen doen, zou hetgeen hoger gesteld werd, als volgt schematisch voorgesteld kunnen worden (figuur 4). Als jongeren een delict plegen en voor de jeugdrechter moeten verschijnen, volgt er een reactie op de feiten, zowel mondeling op de zitting, als met het opleggen van een maatregel. Daarmee geven jeugdrechters aan de jongeren de 'expliciete' of 'impliciete' boodschap dat wat ze gedaan hebben niet kan en ook niet mag, hetgeen ze eigenlijk hadden moeten weten. Met hun reactie willen jeugdrechters jongeren 'doen beseffen' of 'tot het inzicht doen komen' dat bepaald gedrag niet getolereerd wordt en dat - of omdat - het gevolgen heeft, niet alleen voor de slachtoffers, maar ook voor henzelf, hun naasten en eventuele andere betrokkenen. Dit inzicht of besef moet er toe leiden dat ze de volgende keer nadenken voor ze handelen, leren om hun verantwoordelijkheid op te nemen en dus ook geen delicten meer plegen. Bij een deel van de jongeren is een reactie op de feiten volgens de jeugdrechters allicht niet voldoende en is er meer nodig om tot inzicht en/of gedragsverandering te komen. Wat dit precies inhoudt, is afhankelijk van de ingeschatte - of nog in te schatten - onderliggende problematiek en kan ook wijzigen naargelang de fase in de procedure (of beter: de evolutie van de jongere).

Figuur 4. Meer nodig dan inzicht om tot gedragsverandering te komen

E. Ouders of peers zijn ook (mede)verantwoordelijk

Dat niet alleen jongeren, maar ook anderen (onrechtstreeks) mede verantwoordelijk zijn, blijkt uit de antwoorden van de jeugdrechters op de vraag of er nog andere personen een verantwoordelijkheid dragen in de betreffende zaak. Ook in antwoord op de vraag of de jongeren verantwoordelijk zijn voor de gepleegde feiten, geven jeugdrechters meermaals spontaan aan dat ook andere personen een (grote) verantwoordelijkheid dragen. De antwoorden van de jeugdrechters lijken in grote mate bepaald te worden door de

meer).

perceptie die ze van de jongere, maar vooral ook van zijn familiale context, hebben. De ene jeugdrechter drukt zich tevens al wat genuanceerder uit dan de andere.

In een beperkt aantal zaken wordt uitdrukkelijk aangegeven dat de jongeren 'alleen' verantwoordelijk is voor de feiten die hij pleegde of de situatie waarin hij terecht is gekomen. Het gaat om jongeren wiens feiten, aldus de betrokken jeugdrechters, niet te verklaren zijn vanuit een onderliggende problematiek en waarvan ook gezegd wordt dat ze meer 'bewust' gehandeld hebben. In meerdere zaken wordt door de jeugdrechters ook verwezen naar de verantwoordelijkheid van mededaders of *peers*. In dit verband wordt ook gewezen op de groepsdruk of –dynamiek die er toe geleid heeft dat de jongere bij de feiten betrokken was. Vaak gaat het dan ook om jongeren die als zwak en/of beïnvloedbaar gepercipieerd worden. Eén van de jeugdrechters verwijst bijna in elke zaak enkel naar de verantwoordelijkheid van de mededaders. Een mogelijke reden zou kunnen zijn dat de betreffende jeugdrechter de vraag eng opgevat heeft en niet onmiddellijk dacht aan andere personen die mogelijk 'onrechtstreeks' een verantwoordelijkheid dragen²²⁷. Anderzijds zou het ook kunnen dat de betreffende jeugdrechter de verantwoordelijkheid, meer dan de andere jeugdrechters, toch vooral of in eerste instantie bij de jongeren zelf legt. Ook tijdens de interviews kon vastgesteld worden dat de betreffende jeugdrechter, in tegenstelling tot de andere jeugdrechters, minder met de vinger naar de ouders wijst en ook op de zitting in één zaak duidelijk de kant van de ouders kiest²²⁸.

Door de andere jeugdrechters wordt daarentegen meermaals - en door sommigen bijna systematisch - naar de ouders verwezen en de (grote) medeverantwoordelijkheid die zij dragen. Dit gebeurt vooral in zaken waar er sprake is van ouders die te weinig grenzen stellen, hun zoon of dochter te veel in bescherming nemen, onvoldoende toezicht houden, er onvoldoende zijn en/of verwickeld zijn in een vechtscheiding. De jeugdrechters spreken de ouders hier op de zitting ook op aan. Afhankelijk van de stijl van de jeugdrechter gebeurt dit al dan niet op een heel directe wijze. De jeugdrechters geven de ouders onder meer de boodschap dat ze meer toezicht moeten houden of meer structuur moeten bieden, grenzen moeten (durven) stellen of hun eigen conflict aan de kant moeten schuiven in het belang van de jongere. Zo zegt één van de jeugdrechters het

²²⁷ Er werd voorzichtig doorgevraagd, maar de onderzoekers wenste geenszins suggestief te zijn.

²²⁸ Het gaat om een zaak waar het thuis volledig mis dreigt te lopen. De jongen wordt aanzien als iemand die onderhandelbaar of onbuigzaam is, waar de ouders niets meer aan te zeggen hebben. Op de zitting geeft de jongere zelf meermaals aan dat 'zij' (zijn ouders) ook niet normaal doen tegen hem. Ook de advocaat geeft aan dat er maatregelen moeten genomen worden 'ter bescherming van de jongere'. De jeugdrechter lijkt echter vooral het verhaal van de ouders (in concreto de moeder) te horen en geen of weinig oor te hebben voor wat de jongere zelf probeert te zeggen. De bal wordt bijna volledig in zijn kamp gelegd.

volgende op de openbare zitting tegen (of over) de ouders: *“De ouders zijn zeer betrokken, ze zijn er altijd voor u, maar wat de ouders ook moeten beseffen is dat hij extra toezicht nodig heeft. Ze zitten op een moeilijke leeftijd en hij meer dan wie anders, want het loopt mis als je hem niet controleert, vaste uren van thuiskomen. Het is gebleken in de voorziening dat hij echt behoefte heeft aan heel veel regels, duidelijkheid, structuur, om dat uur thuis. De ouders moeten weten wie zijn vrienden zijn, met wie hij weg gaat, waar hij naartoe gaat. Die controle is nodig bij u omdat het anders misloopt”* (JRB A, JR 3, zaak 8). Eén enkele keer wordt ook aangegeven dat er een plaatsing boven het hoofd hangt als de ouders niet meewerken.

Bij het aanspreken van de ouders op hun verantwoordelijk hanteren de jeugdrechters vaak een zeer normatief taalgebruik. Ze spreken vooral in termen van “moeten” of « il faut » (« il faut collaborer », « il faut rester cohérent », « il faut prendre vos responsabilités »). Het aanspreken van de ouders op hun verantwoordelijkheid gaat een aantal keren ook verder dan de gepercipieerde problematiek, waarvan de volgende conversatie getuigt (JRB D, JR 10, zaak 3). Het gaat over een jongen met een diabetesprobleem. De jeugdrechter vraagt op de zitting aan de moeder van de jongen of er op dat vlak nog bezorgdheden zijn.

Juge : *« Bien. Enfin, pas de gros souci à ce niveau-là ? Madame, vous le surveillez je suppose ? »*

Mère : *« Oui. Maintenant, les bonbons sont sous clé. »*

Juge : *« Et pourquoi acheter des bonbons ? Il ne faut pas en acheter. »*

Mère : *« Pour la petite. »*

Avocate : *« Elle à 5 ans. »*

Juge : *« Ah, elle a 5 ans. Pas bon pour les dents ça, il faut les éviter. »*

Mère : *« Ce n'est pas des gommes ou quoi, c'est plus des biscuits, gâteaux. »*

Juge : *« Ah oui, ça d'accord. On les enferme alors. »*

Een aantal jeugdrechters spreken zich iets genuanceerder uit en plaatsen ook de problemen van de ouders in een ruimer kader. Er wordt dan onder meer verwezen naar het feit dat ouders er alleen voor staan, de taal onvoldoende machtig zijn, ontredderd zijn en/of op hun beurt ook niet de mogelijkheden of kansen hebben gekregen en in een vicieuze cirkel terecht zijn gekomen. Eén van de jeugdrechters stelt zich meermaals de vraag of het de ouders kwalijk kan genomen worden. In één van de zaken formuleert hij het als volgt: *« Donc, je crois que (...) est arrivé là par la faute des adultes aussi, mais est-ce qu'eux-mêmes étaient tout à fait responsables de la situation ? Je ne veux pas*

non plus les blâmer » (JRB C, JR 6, zaak 5). Een andere jeugdrechter geeft in dit verband aan eenzelfde standpunt in te nemen als bij de jongeren zelf. Het kan het allemaal wel kaderen, maar het praat het daarom nog niet goed.

Een beperkt aantal keren wordt ook verwezen naar ruimere 'context-' of 'maatschappelijke' factoren. In een zaak waar een meisje aangeeft verkracht te zijn geweest en waar niets met de aanklacht gebeurde, wijst de jeugdrechter met de vinger naar het systeem. Een aantal keren worden ook vragen gesteld bij het werk dat (al dan niet) door andere (gerechtelijke) actoren geleverd werd, waaronder het jeugdparket (om een slecht dossier aan te brengen) of een consultant (om een zaak onvoldoende op te volgen). Eén van de jeugdrechters wijst - tot slot - ook op het minimaliseren of banaliseren van bepaalde zaken of feiten in de maatschappij. Op de vraag of er nog anderen een verantwoordelijkheid dragen in de zaak²²⁹, antwoordt de jeugdrechter het volgende: « *Non, je dirais la société quand même, la banalisation de tout ça, c'est quand même, des jeux vidéo et autres, c'est tout ça. C'était un jeu, c'est un dessin animé. Ils reproduisent ce qu'ils voient* » (JRB D, JR 9, zaak 5).

3.2.2.2. Verantwoordelijkheid opnemen

Aan de jeugdrechters werd ook gevraagd of ze van mening zijn dat de betrokken jongere aangesproken dient te worden op het opnemen van zijn verantwoordelijkheid (en hoe dan?). Om niet suggestief te zijn, werd de vraag bewust zeer open geformuleerd en werd niet expliciet gepeild naar het opnemen van verantwoordelijkheid ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Uit de antwoorden blijkt dat het opnemen van verantwoordelijkheid door de jeugdrechters op zeer verschillende wijzen ingevuld wordt. Zo geven ze onder meer aan dat de betrokken jongere zijn verantwoordelijkheid dient op te nemen door zich aan de opgelegde voorwaarden te houden, door zijn bereidheid te tonen om iets aan zijn probleem te doen, door zijn frustraties te leren beheersen, door zijn plaatsingsmaatregel te aanvaarden of ondergaan. De mate waarin jongeren hun verantwoordelijkheid dienen op te nemen en wat dit precies inhoudt, blijkt ook af te hangen van de fase waarin ze zich bevinden. Een jeugdrechter stelt in dit verband het volgende: « *Mais l'assumer, à ce stade-ci, c'est encore difficile à dire parce que même l'IPPJ ne sait pas encore trop comment travailler. Pour le moment, il assume par*

²²⁹ Het gaat over een jongen die diende voor te komen naar aanleiding van feiten die zich afspeelden in de schoolcontext. Een groepje jongens had een spel bedacht, dat gebaseerd was op een tekenfilm. De jongen van de klas die als laatste uit de kleedkamer (na de turnles) kwam, werd door één van de jongens vastgehouden waarbij één van de anderen probeerde met de vingers de anus van de jongen aan te tikken. Een aantal slachtoffers diende klacht in en het groepje jongeren diende voor de jeugdrechter te verschijnen.

l'enfermement, j'ai envie de dire. On n'est que là. Ce n'est pas très productif pour le moment, mais c'est une mesure nécessaire pour moi » (JRB C, JR 6, zaak 7).

In een relatief beperkt aantal zaken wordt verwezen naar het (actief) opnemen van verantwoordelijkheid ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Enkele jeugdrechters stellen in dit verband: *“De prestatie is natuurlijk een manier om verantwoordelijkheid te nemen en iets terug te doen”* (JRB A, JR 1, zaak 1), *“En dan de prestatie heb ik opgelegd omdat het om zeer ernstige feiten ging en eigenlijk om iets terug te doen ten aanzien van de maatschappij, dat was daar de bedoeling van”* (JRB A, JR 3, zaak 4), *« Oui, c'est vrai que les prestations... On a enfreint la loi, on a fait quelque chose de mal, on répare symboliquement le dommage qu'on a fait à la société »* (JRB C, JR 8, zaak 5). Redenen die aangehaald worden om jongeren niet aan te spreken op het (actief) opnemen van verantwoordelijkheid zijn onder meer dat slachtoffers vaak niet wensen mee te werken, maar ook dat sommige jongeren mogelijk te zwak zijn, een confrontatie van de dader met het slachtoffer voor deze laatste tot meer trauma's zou kunnen leiden of dat er eerst meer inzicht bij de dader nodig is. Jeugdrechters lijken met andere woorden te twifelen aan de capaciteiten of mogelijkheden van sommige jongeren om verantwoordelijkheid ten aanzien van het slachtoffer op te nemen.

Ook tijdens de observaties kon worden vastgesteld dat jongeren weinig tot zeer weinig aangesproken worden op het actief opnemen van verantwoordelijkheid. Het beperkt aantal keren dat een herstelrechtelijk aanbod gedaan wordt, geven de jeugdrechters op de zitting onder meer aan dat dit de jongere de kans geeft om zijn excuses aan het slachtoffer aan te bieden en/of de schade te vergoeden. In het geval van een gemeenschapsdienst wordt in de zaken waarin een motivering wordt gegeven²³⁰, onder meer gesteld *“dat de jongen werk moet uitvoeren ten dienste van de gemeenschap”* of *“moet gaan werken om goed te maken wat hij aan de maatschappij heeft fout gedaan”*.

Op de zitting worden jongeren op diverse (andere) manieren aangesproken om hun verantwoordelijkheid op te nemen. In zaken waar jongeren een plaatsingsmaatregel opgelegd krijgen, worden ze onder meer gevraagd of aangespoord om *“met de hulpverlening aan de slag te gaan”, “mee te werken”, “hard aan zichzelf te werken”, “aan hun problemen te werken”*. Ook wanneer jongeren geplaagd worden in het kader van een oriëntatie of observatie geven jeugdrechters aan dat jongeren *“moeten meewerken”* of *“in zichzelf moeten laten kijken”*. Eén van de jeugdrechters *“eist”* in dit kader volledige

²³⁰ In een aantal zaken betrof het een bevestiging van een prestatie die eerder werd opgelegd en dus niet nog een keer werd gemotiveerd.

medewerking van de jongere. Ook als jongeren naar huis mogen, worden hier vaak één of meer voorwaarden aan gekoppeld waaraan de jongeren zich 'moeten' houden. Niet zelden gaan jongeren naar huis met een hele waslijst aan voorwaarden die nageleefd 'moeten' worden. Voorwaarden die in dit kader opgelegd worden, zijn onder meer: stipt naar school gaan, werk zoeken en daarvan de bewijzen binnen brengen op de griffie, geen delicten meer plegen, niet meer met bepaalde vrienden omgaan, zich houden aan de regels en afspraken thuis, een sportactiviteit of zinvolle dagbesteding zoeken, stoppen met druggebruik, therapie zoeken en/of urinetesten laten doen, meewerken met de thuisbegeleiding, zich houden aan het huisarrest, de opgelegde gemeenschapsdienst of vorming uitvoeren. Niet zelden wordt gesteld dat het de laatste of ultieme kans is die de jongere krijgt, met de stok van een plaatsing achter de deur.

Als jongeren aangesproken worden op het opnemen van verantwoordelijkheid gaat het in hoofdzaak om een verantwoordelijkheid die hen 'toegewezen' wordt. Jeugdrechters spreken in dit kader van 'verwachten', 'moeten', 'eisen', 'il faut'. Het gaat niet om een keuze, maar om een gebod of verbod. Zelden of nooit wordt aan de jongeren gevraagd hoe ze zelf denken hun verantwoordelijkheid op te nemen. Er wordt hen weinig verantwoordelijkheid of vertrouwen 'gegeven'. Jongeren worden met andere woorden nauwelijks op de eigen mogelijkheden of capaciteiten aangesproken. Twee jeugdrechters vormen hier enigszins een uitzondering op. Zo vraagt één van hen in meerdere zaken op de zitting hoe de jongere het 'zelf' denkt op te lossen, waarbij hij hen wil bewegen of krijgen in de richting van herstel. Een andere jeugdrechter geeft meermaals aan een gemeenschapsdienst op te leggen met de bedoeling om de jongere de kans te geven zichzelf te valoriseren en zijn capaciteiten te tonen. Ook op de zitting motiveert de betreffende jeugdrechter een opgelegde prestatie als volgt: « *C'est un travail de réflexion sur ce qui a été fait, ça c'est clair, c'est un travail de réparation pour montrer aussi que tu es capable de faire des choses positives* » (JRB D, JR 9, zaak 7).

Jongeren worden dus vooral gevraagd of aangespoord om hun verantwoordelijkheid op te nemen en met hulp van anderen aan hun problemen te werken, waarbij het welslagen vaak voor een groot stuk in hun handen (en ook van hun ouders) wordt gelegd. Jeugdrechters zeggen in dit kader onder meer "dat het nu aan de jongeren is om het waar te maken", "dat veel zal afhangen van hun medewerking", "dat de bal nu in hun kamp ligt", "dat hoe beter zij hun best doen, hoe sneller hun traject kan doorlopen worden". In de praktijk hangt het traject van jongeren, naast hun eigen inzet, echter van heel wat andere factoren af, waaronder het beschikbaar zijn van de meest adequate hulp, de werklast en inzet van de consulenten van de sociale dienst, de kwaliteit van het werk

dat in private voorzieningen geleverd wordt, de kansen die scholen en ook 'patrons' aan jongeren geven. Niet zelden speelt daarbij ook de persoon of persoonlijkheid van mensen een rol. Zo wordt meermaals op informele momenten, maar ook tijdens de interviews, aangegeven dat het om een "goede" of "ervaren" consulent gaat die in staat is om veel met jongeren en hun gezinnen te bereiken. Van anderen wordt daarentegen gezegd dat ze er weinig vertrouwen in hebben. Hetzelfde geldt ook voor de voorzieningen of diensten waar jongeren verblijven of die jongeren en hun gezinnen opvolgen en begeleiden. Met sommigen van hen werken jeugdrechters heel graag samen, met anderen minder. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *Moi, j'aime beaucoup cette institution-là. Je trouve qu'ils font des résultats extraordinaires en matière de faits de mœurs. J'en ai deux, trois qui sont passés là-bas, c'est extraordinaire comment ils font progresser les jeunes. Mais ils ne prennent de toute façon pas les jeunes en-dessous de 14 ans* » (JRB C, JR 6, zaak 2). Een aantal keren wordt ook aangegeven dat bepaalde private voorzieningen snel de handen er van af houden wanneer het moeilijk begint te lopen. Andere, daarentegen, trachten zelf creatieve oplossingen te zoeken en geven jongeren telkens weer nieuwe kansen.

Jeugdrechters zijn er zich ergens wel bewust van dat er ook andere factoren spelen, alleen wordt dit niet altijd zo gecommuniceerd naar de jongere en de ouders toe. Vaak wordt relatief eenzijdig in hun richting gekeken, waarbij de jeugdrechters soms lijken te vergeten dat er ook andere (f)actoren spelen en dat het gaat om jongeren waarvan ze zelf aangeven dat ze nog 'in ontwikkeling' zijn en die zich bovendien vaak in zeer moeilijke of kwetsbare situaties bevinden.

Samengevat

De jeugdrechters zijn van mening dat in de meerderheid van de gevallen jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen. Ze 'weten' immers dat hetgeen ze gedaan hebben niet mag en hadden anders kunnen handelen. Achterliggende problemen op persoonsniveau en/of in de familiale context kunnen de feiten wel kaderen of verklaren, maar praten ze niet goed. Hoewel jongeren 'weten' dat bepaald gedrag niet kan, worden heel wat vragen gesteld bij hun schuldbesef of –inzicht. De jeugdrechters stellen zich met andere woorden de vraag of de jongeren wel voldoende 'beseffen' waar ze mee bezig zijn of wat de gevolgen zijn van hun daden, zowel voor de slachtoffers, als voor henzelf en mogelijke derden, waaronder ook hun ouders. Of jongeren schuldbesef hebben, is volgens de jeugdrechters moeilijk in te schatten. Het wordt onder meer afgeleid uit de houding van de jongere ten aanzien van de feiten. Er rijzen onder meer

twijfels als jongeren de feiten minimaliseren of er heel snel overgaan. Ook het feit dat jongeren nieuwe feiten plegen, is een teken voor de jeugdrechters “dat ze het nog steeds niet doorhebben”. Op de zitting trachten de jeugdrechters de jongeren op allerlei manieren tot meer inzicht of besef te brengen, onder meer door ze te wijzen op de gevolgen voor het slachtoffer of het verdriet dat ze hun ouders aandoen. Het feit dat jongeren onvoldoende schuldinzicht (zouden) hebben, wordt onder meer toegeschreven aan het feit dat ze nog jong en in ontwikkeling zijn. Het wordt als één van de taken van de jeugdrechters gezien om jongeren te wijzen op de gevolgen van hun daden en hen te ‘leren’ zich verantwoordelijk te gedragen. Bij een deel van de jongeren is dit echter allicht niet voldoende en is er meer nodig om tot gedragsverandering - of het vermijden van delinquent gedrag - te komen. Er moet bijkomend ook aan de achterliggende problemen gewerkt worden.

Jongeren worden geacht verantwoordelijk te zijn voor de feiten die ze plegen, maar het gaat om een ‘gedeelde’ verantwoordelijkheid. Mededaders, maar vooral ook ouders, dragen onrechtstreeks, aldus de jeugdrechters, een grote verantwoordelijkheid. De jeugdrechters - sommigen althans - spreken de ouders daar op de zitting ook expliciet op aan. Er wordt hen onder meer de boodschap gegeven dat ze grenzen ‘moeten’ stellen, toezicht ‘moeten’ houden, structuur of omkadering ‘moeten’ bieden of hun eigen conflict aan de kant ‘moeten’ zetten. Niet alleen de ouders, ook de jongeren worden aangesproken op het opnemen van verantwoordelijkheid, niet zozeer of niet in de eerste plaats met betrekking tot de gevolgen van hun daden voor het slachtoffer en/of de samenleving. Ze worden vooral aangespoord om hun medewerking te verlenen en met de hulp van anderen aan hun problemen te werken, waarbij ze voor een groot stuk zelf, samen met hun ouders, verantwoordelijk geacht worden voor het welslagen van de opgelegde hulp.

3.3. Opgelegde maatregel

Afhankelijk van het jeugdrechtmodel wordt niet enkel een andere invulling gegeven aan het mens- of daderbeeld en de mate waarin de dader verantwoordelijk geacht wordt voor de gepleegde feiten. Naargelang het model varieert ook de centrale focus, het doel en de duur van de opgelegde maatregel en de mate waarin deze in verhouding staat tot de ernst van het gepleegde feit.

In wat volgt wordt vooreerst aandacht besteed aan de vraag waar de centrale focus van

de jeugdrechters naar uitgaat bij het nemen van een beslissing (3.3.1.). Vervolgens wordt dieper ingegaan op de doelen die ze aangeven na te streven met het opleggen van een maatregel (3.3.2.). Naast de doelen die gekoppeld worden aan een concrete maatregel, wordt ook bekeken welk algemeen doel ze met hun gerechtelijke interventie beogen. Vervolgens wordt bekeken of de maatregelen die jeugdrechters opleggen van bepaalde, dan wel onbepaalde duur zijn (3.3.3.). Afsluitend wordt ingegaan op de vraag of de jeugdrechters van mening zijn dat de maatregel die ze opleggen al dan niet in verhouding is tot het gepleegde feit (3.3.4.).

3.3.1. Centrale focus

De resultaten die hieronder gepresenteerd worden, zijn in eerste instantie gebaseerd op de antwoorden van de jeugdrechters op de gesloten vraag naar waar hun centrale focus uitgaat bij het opleggen van een maatregel. Deze informatie is verder aangevuld met informatie met betrekking tot de motivering van de opgelegde maatregel zowel tijdens het interview, als op de zitting en in de beschikking of het vonnis.

Hoewel de jeugdrechters in een groot deel van de zaken op de expliciete vraag naar waar hun centrale focus uitgaat, antwoorden ‘de jongere en zijn context’, blijkt uit de observaties en de antwoorden op andere vragen dat ze daarnaast ook in meerdere of mindere mate aandacht besteden aan de feiten, de aangerichte schade en/of het inschatten van mogelijke risico's op herval. Afhankelijk van diverse factoren - waar verder nog uitvoeriger op teruggekomen wordt - treden er accentverschuivingen op en ligt de focus meer of minder op het één, dan wel het ander.

3.3.1.1. Centrale focus op de persoon en/of context van de minderjarige

Als jongeren naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter moeten verschijnen, spreken deze hen op de feiten aan - zoals zo dadelijk (3.3.1.2.) nog zal blijken - maar daarna gaan ze, naar eigen zeggen, wel verder. Heel snel verschuift hun focus naar de vraag “Hoe is het zover kunnen komen?” en “Hoe kunnen we jongeren helpen en voorkomen dat er nieuwe feiten gepleegd worden?”. Meermaals stellen ze in dit verband dat ze ‘jeugdrechter’ en geen ‘strafrechter’ zijn en dat het bij minderjarigen heel anders is dan bij volwassenen. Een jeugdrechter formuleert het als volgt: *“En je spreekt die jongere daar dan op aan, juist om de ernst van de feiten te laten inzien en wat ze gepleegd hebben om hun natuurlijk op hun gedrag aan te spreken, maar dan ga je wel verder, want normaal gezien zou je dan bij een volwassene een bestraffing gaan opleggen en dat*

doen wij niet, dan moeten we gaan kijken hoe komt hij nu tot die feiten, hoe kunnen we verhelpen dat er nieuwe feiten komen, en daar gaat bij ons toch heel snel de aandacht naartoe. Het grootste deel van besprekingen, denk ik, toch bij mij, maar ik denk ook bij de collega's, draait dan rond welke hulpverlening of welke maatregel zetten we daar nu op in" (JR 3).

Dat de centrale focus van de jeugdrechters uitgaat naar de jongere en/of zijn context blijkt ook uit het feit dat ze jongeren (bijna²³¹) standaard onder het toezicht van de sociale dienst bij de jeugdrechtbank plaatsen en in dat kader een maatschappelijk onderzoek vragen om een zicht te krijgen op (mogelijke) onderliggende problemen. Als er op het eerste gezicht geen noemenswaardige problemen zijn en de feiten niet als ernstig gepercipieerd worden, zoals in het geval van de zogenaamde 'eendagsvliegen', vragen de jeugdrechters vaak enkel een 'beperkt' of 'beknopt' maatschappelijk onderzoek om de sociale dienst niet nodeloos te belasten. In zaken waar jongeren aanhoudend delinquent gedrag stellen en/of ernstige feiten plegen, zoals de 'blijvende ontspoorders' of 'jongeren met een specifieke problematiek', hebben de jeugdrechters vaak nood aan bijkomend onderzoek, in hoofdzaak om een beter zicht te krijgen op de persoon(lijkheid) van de minderjarige. Jongeren worden dan geplaatst, niet alleen vanuit het oogpunt van maatschappelijke beveiliging, maar tevens met het oog op een observatie-, oriëntatie- en/of medisch-psychologisch onderzoek. Waar het onderzoek van de sociale dienst vooral een zicht geeft op de familiale context van de jongere, is het onderzoek dat in de instellingen of voorzieningen gebeurt, meer gefocust op het psychisch functioneren van de minderjarige²³². Op basis van de verzamelde informatie, in eerste instantie de informatie die bekomen wordt op de kabinetszitting, aangevuld met hetgeen uit de gevraagde onderzoeken blijkt, wordt de meest gepaste 'voorlopige' maatregel genomen, die aldus de jeugdrechters, veel ruimer en ingrijpender is dan bij de volwassenen.

De fase ten gronde wordt door de jeugdrechters, naar eigen zeggen, vooral gezien als een 'evaluatiemoment' waarop bekeken wordt hoe de voorlopige maatregelen gelopen zijn en de vraag gesteld wordt of deze al dan niet verlengd of gewijzigd moeten worden. Dat de openbare zitting als een moment van evaluatie gezien wordt, wordt ook vastgesteld tijdens de observaties. De jeugdrechters vragen aan de jongere en/of zijn ouder(s) onder meer hoe de maatregelen verlopen zijn, wat ze er uit geleerd hebben en

²³¹ Het gebeurt meestal niet als er rechtstreeks gedagvaard wordt en/of als jongeren bijna of reeds meerderjarig zijn op het moment dat ze voor de jeugdrechter moeten komen.

²³² Waarbij, zeker in de federale detentiecentra, ook allerlei testen worden afgenomen, waaronder MMPI-A (Minnesota Multphasic Personality Inventory – Adolescentenversie), ZALC (ZinnenAanvulLijst – Curium), ZAT =(ZinnenAanvulTest), KLAD (Klachtenlijst voor Adolescenten), SEM-J (Individueel Screeningsinstrument Ervaringen met Middelengebruik voor Jongeren).

hoe het gaat thuis en op school. In het geval er nog problemen of bezorgdheden zijn, wordt beslist om de opgelegde (voorlopige) maatregel nog te verlengen of eventueel te wijzigen. Zo blijkt bijvoorbeeld in één van de zaken uit de nota van de consultant ter voorbereiding van de openbare zitting dat de jongen opnieuw spijbelt en zich zou inlaten met drugs, wat op de zitting bevestigd wordt. De jeugdrechter beslist dan ook om het toezicht van de jeugdrechtbank nog verder te laten doorlopen, gekoppeld aan een aantal voorwaarden, met de bedoeling om “het nog te proberen recht te trekken”. Een aantal andere zaken wordt daarentegen afgesloten met een berisping omdat de jeugdrechter van oordeel is dat een gerechtelijke interventie niet langer nodig is. In één van de zaken motiveert de jeugdrechter zijn beslissing als volgt tijdens het interview: « *Antérieurement, c’est vrai que ce jeune avait passé une période très difficile où effectivement il a commis les faits. Et là, il était placé en IPPJ. Et depuis lors, c’est vrai que depuis le dernier fait qui remonte quand même à quelques temps, à deux ans, il s’est calmé. Et c’est vrai qu’il ne fait plus parler de lui. Et c’est confirmé par sa famille donc j’estimais qu’une réprimande suffisait* » (JRB D, JR 10, zaak 8).

3.3.1.2. Feiten en reactie op de feiten

Ondanks het feit dat de jeugdrechters aangeven dat hun centrale focus uitgaat naar de persoon en de context van de minderjarige, wordt er ook aandacht besteed aan de feiten of gaat de focus op een bepaald moment (ook) uit naar de feiten. Jongeren worden immers aangemeld ‘naar aanleiding van’ feiten waarop, aldus de jeugdrechters een reactie moet volgen. Ze geven in dit kader onder meer aan “dat er een duidelijk signaal gegeven moet worden”, “dat een onmiddellijke reactie nodig is”, “dat de feiten te ernstig zijn om te laten passeren”. Er wordt van hen, naar eigen zeggen, ook verwacht dat ze een reactie geven. Immers, als het jeugdparket vordert of dagvaardt, zou het, aldus één van hen, een verkeerd signaal zijn om niet te reageren. Een andere jeugdrechter spreekt van “een dynamiek waar ze ingeduwde worden”, zij het niet steeds gewild. Een aantal keren wordt aangegeven dat ze niet goed begrijpen waarom het jeugdparket de betreffende zaak gevorderd of gedagvaard heeft. Desalniettemin wordt toch een maatregel opgelegd. De reactie die gegeven wordt, dient volgens de jeugdrechters ook zo snel mogelijk na de feiten te volgen, anders zijn het “vijgen na Pasen”. Er dient met andere woorden ‘kort op de bal’ gespeeld te worden.

Of en in welke mate de focus van de jeugdrechters uitgaat naar de feiten en de reactie op de feiten, lijkt samen te hangen met (een samenspel van) verschillende factoren. Deze hebben onder meer te maken met de fase in de procedure, de houding ten aanzien van

de feiten, de (nakende) meerderjarigheid van de jongere, de stijl van de jeugdmagistraat en/of de aan- of afwezigheid van het slachtoffer op de openbare zitting. In wat volgt, wordt kort op elk van deze punten ingegaan.

A. Fase in de procedure

Een eerste belangrijke factor blijkt de fase in de procedure te zijn of het moment waarop de jongere voor de jeugdrechter dient te verschijnen. Vanuit de idee dat er kort op de bal gespeeld moet worden, spreken de jeugdrechters de jongeren op de feiten aan de allereerste keer dat ze naar aanleiding van de feiten moeten voorkomen. Dit is meestal in de voorlopige fase in het kabinet van de jeugdrechter, tenzij het om een rechtstreekse dagvaarding gaat. In een zaak waar een jongere na een verblijf van twee maanden en vijf dagen in een federaal detentiecentrum voor de jeugdrechter moet komen, zegt deze in dit verband: *“Op zijn verantwoordelijkheid is hij al aangesproken de eerste keer. Ik vind nu niet dat ik moet blijven... Hij heeft daar eigenlijk voor in Ruiselede gezeten. Dus ik vind nu niet dat ik moet blijven zeggen “het was toch wel ernstig wat je gedaan hebt”. Nu ligt die focus, gezien die herziening, meer op zijn persoonlijkheid en de hulpverlening voor hem. Het is gewisseld”* (JRB 2, JR 5, zaak 3). Een andere jeugdrechter zegt hierover: *«D’abord le placement en IPPJ, 15 jours pour lui marquer le coup. Mais maintenant aussi la suite est nécessaire, parce que quand on voit dans quel milieu il évolue au niveau parental, il faut une aide et un soutien, même au niveau des parents parce que le père il est très dénigrant »* (JRB D, JR 10, zaak 5).

Als jongeren naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter moeten komen, volgt er eerst een reactie op de feiten waarmee ze aan de jongeren duidelijk willen maken dat wat ze gedaan hebben niet kan en niet mag, een boodschap die ze ook meegeven met het opleggen van een maatregel. Nadien verschuift de focus van de jeugdrechters, naar eigen zeggen, naar de persoon en context van de minderjarige. Hoe verder in hun traject, hoe meer de focus uitsluitend ligt op de jongere en (de aanpak van) de achterliggende problemen. In een aantal zaken waar de jongere reeds een zeker parcours of traject heeft afgelegd, geven jeugdrechters zelfs aan niet eens meer te weten over welke feiten het ging of welke feiten precies aan de basis liggen. Een jeugdrechter zegt hierover: *« Je vous avoue, le fait au départ, c’était quoi ? Je ne me rappelle même plus. Si, je crois que ce sont des coups”* (JRB C, JR 6, zaak 5). Enkel wanneer jongeren geen of weinig medewerking verlenen aan de uitvoering van de opgelegde maatregel, worden ze vaak nogmaals heel uitdrukkelijk aan de feiten herinnerd. Zo zegt een jeugdrechter het volgende tegen een meisje dat zich niet bereid toont om mee te werken in de instelling

waar ze geplaatst werd: « *On rappelle quand même, on va le dire, les mots... t'es là parce que tu as commis un meurtre, ça va ? Bien ?* » (JRB D, JR 10, zaak 1). De feiten vormen niet enkel de aanleiding, maar fungeren tevens als legitimering en 'stok achter de deur'.

Wanneer de zaak ten gronde gedagvaard wordt, gaat de focus in principe (nogmaals) uit naar de feiten, al is dat volgens sommige jeugdrechters in de meeste zaken eerder *pro forma*. Er is immers al een reactie op de feiten geweest. De jongere wordt wel gedagvaard om zich te komen verantwoorden voor de feiten en de jeugdrechter dient zich tevens uit te spreken over schuld of onschuld, maar meestal beperkt hij zich tot het al dan niet bewezen verklaren van de feiten en een korte preek of waarschuwing aan het einde van de zitting.

B. Ernst en houding ten aanzien van de feiten

Naast de fase in de procedure speelt ook de ernst van de feiten een rol. Indien de feiten ernstig zijn, dient er aldus de jeugdrechters, in elk geval een (streng) reactie te volgen. Daarnaast blijkt, mogelijk meer nog dan de ernst van de feiten, ook de houding van de jongeren ten aanzien van de feiten een (zeer) belangrijke factor te zijn. Als de feiten door de jongeren betwist of ontkent worden, zal de jeugdrechter er op de kabinetszitting meer dan anders, in de eerste plaats vanuit juridische overwegingen, tijd aan besteden. De jeugdrechter moet immers een (juridische) grond hebben om een beslissing te kunnen nemen. Als de jongen effectief niet bij de feiten betrokken is, dan kan er ook geen maatregel opgelegd worden. De jeugdrechter zal de jongere dan verder 'verhoren' en confronteren met hetgeen door anderen (mededaders of getuigen) gezegd is, om hem alsnog tot bekentenissen te laten overgaan of - bij twijfel - verder onderzoek af te wachten. Ook op de openbare zitting ligt de focus veel meer op de feiten als er een betwisting is omtrent de betrokkenheid bij, of de kwalificatie van, de feiten. De jeugdrechter moet immers over voldoende informatie beschikken om een juridisch correcte uitspraak over schuld en onschuld te kunnen doen.

Niet alleen als jongeren de feiten ontkennen, maar ook als ze de feiten minimaliseren of bagatelliseren, snel over de feiten heen gaan of blijven feiten plegen, zal de jeugdrechter er meestal iets meer tijd aan besteden. Het is voor hen een teken dat ze het nog steeds niet doorhebben of onvoldoende inzien dat bepaalde zaken niet mogen of niet kunnen, wat weinig goeds voorspelt voor de toekomst. Dan dienen ze er (nogmaals) streng op aangesproken te worden en dient er ook een strenge reactie - vaak onder de vorm van

een plaatsing - te volgen, in de hoop de jongere zo tot meer inzicht of besef te brengen. Ook tijdens de observaties van de zittingen ten gronde kon meermaals vastgesteld worden dat in een aantal zaken een bijkomende²³³ maatregel onder de vorm van een gemeenschapsdienst opgelegd werd, niet alleen omwille van de ernst van de feiten, maar ook - of vooral - omwille van de houding van de jongere ten aanzien van de feiten.

C. Tijd tussen het plegen van de feiten en het voorkomen voor de jeugdrechter

Met betrekking tot de feiten, lijkt niet enkel de ernst of de houding van de jongere van belang te zijn, maar ook het feit of het al dan niet om oude(re) feiten gaat. Enkele keren wordt in dit verband aangegeven dat, hoewel de jongere voor het eerst naar aanleiding van feiten dient te verschijnen, de focus hier minder naar uitgaat omdat het over relatief oude zaken gaat. Ook door andere jeugdrechters wordt een aantal keren gesteld dat moesten de feiten eerder gevorderd of (rechtstreeks) gedagvaard geweest zijn, er allicht een strengere reactie gevolgd was. De tijd tussen het plegen van de feiten enerzijds en het voorkomen voor de jeugdrechter anderzijds heeft mogelijk niet alleen een invloed op het feit of er al dan niet een reactie volgt, maar ook hoe streng deze is. Met andere woorden: hoe korter op de bal, hoe feller er - bij wijze van spreken – op gemept wordt.

D. Gebrek aan informatie

Meermaals wordt door de jeugdrechters ook aangegeven dat de focus noodgedwongen meer of alleen uitgaat naar de feiten (en de reactie op de feiten) omdat ze over weinig andere gegevens beschikken. Dit is voornamelijk het geval wanneer jongeren nog geen voorgaanden hebben en/of rechtstreeks gedagvaard worden. Veel hangt er op dat moment van af wat er op de zitting al dan niet door de betrokken partijen gezegd wordt. Zo krijgt een jongere die naar aanleiding van voetbalgeweld rechtsreeks gedagvaard wordt een leerproject opgelegd omdat zijn mama aan het einde van de zitting aangeeft (of toegeeft) dat haar zoon een agressieprobleem heeft, waardoor de focus deels naar de persoon van de jongere verschuift. Ook in een andere zaak die in de voorlopige fase berecht wordt, gaat de focus van de jeugdrechter enkel uit naar de feiten. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat de jongen nog geen voorgaanden heeft. Anderzijds

²³³ In één van de zaken had de betreffende jongere in de voorlopige fase reeds een aantal maatregelen opgelegd gekregen, met name een plaatsing in Everberg gedurende twee maanden en vijf dagen, gevolgd door een begeleiding, eerst residentieel, dan ambulant door een private voorziening. De jongere werkte ook positief mee aan een herstelbemiddeling die op het parket aangeboden was en die tot een goed einde werd gebracht. Omdat de jeugdrechter echter van mening is dat de jongere nog van weinig schuldinzicht getuigt, wordt mede op vraag van het jeugdparquet een bijkomende prestatie van 30 uren opgelegd.

speelt ook het feit dat noch de vader, noch de jongen op de zitting veel informatie verschaft. Bovendien heeft de consulent van dienst²³⁴ - wegens een uitzonderlijk drukke dag - geen voorafgaand gesprek met de jongere gehad, waardoor ook zij de jeugdrechter niet kan informeren. Deze samenloop van omstandigheden maakt dat de jeugdrechter zich, naar eigen zeggen, noodgedwongen enkel richt op de feiten (en de aangerichte schade)²³⁵.

E. Bijna of reeds meerderjarig

Ook het feit dat jongeren bijna of reeds meerderjarig zijn op het moment van hun verschijning, zeker in de fase ten gronde, maakt dat de focus van de jeugdrechters in hoofdzaak uitgaat naar de feiten en de reactie op de feiten. Het heeft op dat moment voor de jeugdrechters nog weinig zin om hulpverlening op te starten of verder aan te bieden. Op de vraag aan één van de jeugdrechters wat het meest doorslaggevend was bij het nemen van zijn beslissing, zijnde een berisping, antwoordt deze het volgende: « *Le plus important. Je dirais quelque part la majorité du jeune. C'est vrai que s'il n'avait pas été majeur, j'aurais mis à la rigueur "autorisons à rester sous la surveillance du SPJ" ou une petite mesure comme ça, juste une surveillance, comme il est majeur en plus, donc c'est, ça ne sert à rien voilà* » (JRB D, JR 9, zaak 5). Ook in een andere zaak waar een jongere, die ondertussen meerderjarig is, rechtstreeks gedagvaard wordt, zegt de jeugdrechter de zaak behandeld te hebben “alsof het een volwassene betrof”. De jeugdrechter geeft aan de jongere niet meer te kunnen helpen en hem enkel nog te bestraffen voor wat er is gebeurd. Hoewel de jeugdrechters de betreffende jongeren in principe nog verder zouden kunnen opvolgen tot aan de leeftijd van 20 jaar²³⁶, lijken ze hen, eens ze (bijna) meerderjarig zijn, ‘los te laten’. “Het is nu aan hen om het waar te maken”, zoals één van de jeugdrechters het stelt. In de voorlopige fase lijken ze soms nog een laatste inspanning of investering te (willen) doen. Zo wordt een jongere die naar aanleiding van ernstige feiten voorgeleid wordt, ondanks zijn meerderjarigheid, voor drie maanden naar een gemeenschapsinstelling gestuurd, waar op het moment van de voorleiding eerder ‘bij toeval’ een plaats vrij was. Het gaat om een laatste kans die hij, aldus de jeugdrechter, nog van de bijzondere jeugdbijstand krijgt om aan zichzelf te werken. Bij een andere

²³⁴ Op de betreffende jeugdrechtbank heeft de sociale dienst een permanentie op de jeugdrechtbank. Eén van de (twee) consulenten die van dienst is, tracht steeds voorafgaand aan de zitting met de jongere en zijn ouder(s) een gesprek te voeren, waarover de jeugdrechter voorafgaand aan de zitting (kort) gebriefd wordt en waarbij de consulent ook zijn advies formuleert. Op de andere jeugdrechtbanken is dit niet (of minder) het geval. Verder bij de proceskenmerken (3.4.) wordt hier nog op teruggekomen.

²³⁵ Er wordt een huisarrest opgelegd en een herstelgericht groepsoverleg (hergo) voorgesteld.

²³⁶ Dit kan enkel voor zover het misdrijf gepleegd is na de leeftijd van 17 jaar (art. 37, § 3, tweede lid, 1° en 2° Jeugdwet).

jongere daarentegen wordt die investering niet meer gedaan. De jongen krijgt (enkel) een gemeenschapsdienst opgelegd als signaal of reactie op de feiten. Het gaat om een jongen die bijna 18 jaar is en alle maatregelen gehad heeft die hij kon krijgen. De bijzondere jeugdzorg kan hem, volgens de betrokken jeugdrechter, niets meer bijbrengen. Het is “einde verhaal”.

F. Persoon van de jeugdmagistraat

Hoger (3.2.2.1.) werd er reeds op gewezen dat het aanspreken van jongeren op (hun verantwoordelijkheid met betrekking tot) de feiten, verschilt van jeugdrechter tot jeugdrechter. Afhankelijk van de jeugdrechter waarvoor ze dienen te verschijnen, wordt er al dan niet uitvoeriger op de feiten ingegaan. Ook op de openbare zitting, kan vastgesteld worden dat mede afhankelijk van de persoon of stijl van de jeugdparketmagistraat de jongere nogmaals al dan niet zeer uitdrukkelijk met de neus op de feiten wordt gedrukt. De rol die het jeugdparket in dit verband opneemt, lijkt ook te verschillen van arrondissement tot arrondissement. Elke jeugdrechtbank lijkt hierin zowat zijn eigen traditie of gewoonten ontwikkeld te hebben. Op sommigen jeugdrechtbanken overloopt de jeugdparketmagistraat op zeer uitvoerige en chronologische wijze de feiten waarvoor de jongere gedagvaard wordt, op andere plaatsen niet (of althans minder). Indien het jeugdparket uitvoerig op de feiten ingaat, zal de jeugdrechter dit meestal niet nog eens doen. Op dat vlak wordt er aan ‘rolverdeling’ gedaan, zoals één van de jeugdrechters het stelt.

Naast de stijl spelen mogelijk ook eigen gevoeligheden of ervaringen van de jeugdparketmagistraat of jeugdrechter een rol. Op de vraag of het jeugdparket een bepaald vorderingsbeleid heeft, geven de jeugdrechters aan dat ze daar in feite (officieel) geen weet van hebben, maar het soms wel merken in het type zaken dat op een bepaald moment gevorderd of gedagvaard wordt. Het hangt volgens hen ook af van de persoon van de jeugdparketmagistraat. Elke parketmagistraat voert op dat vlak zijn eigen politiek of heeft zijn eigen gevoeligheden, aldus één van de jeugdrechters, waarbij mogelijk (onbewust) ook persoonlijke ervaringen kunnen spelen. Zo ook geeft één van de jeugdrechters in dit verband het volgende aan (of toe) tijdens een interview: *“Ooit eens hadden ze bij ons thuis ingebroken. Een paar weken later of zelfs veel later, heb ik een zaak met een inbreker. Ja, je bekijkt het dan misschien wel anders. Ik was me daar wel van bewust, ben ik nu niet te streng, gewoon het feit dat die jongen een inbraak had gepleegd in de buurt van mijn woonplaats, speelt dat dan niet mee. Ja, misschien wel. Ik*

kan dat niet uitsluiten, maar je moet je er wel bewust van zijn dat je niet in overdrive gaat of ook niet te terughoudend bent ook niet” (JR 2).

G. Aan- of afwezigheid van het slachtoffer en/of van een schade-eis

Tot slot wordt, wat de openbare zittingen betreft, door enkele jeugdrechters ook gewezen op de invloed van de aan- of afwezigheid van de burgerlijke partij. Als het slachtoffer aanwezig is, kunnen ze, naar eigen zeggen, bijna niet anders dan nog even bij de feiten stil te staan. Als de burgerlijke partij daarentegen verstek laat gaan, is het gemakkelijker of wordt de neiging groter, aldus de betreffende jeugdrechters, om meer aandacht te besteden aan de persoon van de jongere. Zo geeft een jeugdrechter in een concrete zaak, waar de burgerlijke partij op de zitting aanwezig was, tijdens het interview aan dat het debat waarschijnlijk heel anders was gelopen, mocht het slachtoffer niet aanwezig geweest zijn. Het zou zich allicht meer toegespitst hebben op de vraag of de jongen al dan niet nog verder onder het toezicht van de jeugdrechtbank moet blijven. Nu richtte de aandacht zich meer of in hoofdzaak op de feiten, wat ook effectief tijdens de observatie vastgesteld kon worden. Op de zitting vraagt de jeugdrechter onder meer wat de jongen (nu) van de feiten vindt en of hij begrijpt dat het slachtoffer nog steeds angsten heeft. Hij nodigt de jongen ook uit om nog iets aan het slachtoffer te zeggen (*“Heb jij misschien zelf nog iets te zeggen aan mijnheer?”*). Niet alleen de aanwezigheid van het slachtoffer, ook het feit of er al dan niet een schade-eis is, maakt dat de feiten al dan niet nogmaals (uitvoerig) aan bod komen. Om de eis kracht bij te zetten en te beargumenteren gaat de advocaat van de burgerlijke partij vaak zeer detaillistisch in op de feiten en wat er precies gebeurd is.

3.3.1.3. Risico-inschatting en mate van toezicht of beveiliging

Als jongeren voorgeleid worden voor feiten maken jeugdrechters, naar eigen zeggen, zeker als het om ernstige feiten gaat, ‘steeds’ (ook) de afweging of er een reële kans op recidive is of - met andere woorden - de jongere een potentieel gevaar vormt. Hierbij gaat het vaak om een eigen ‘inschatting’ of ‘aanvoelen’ van de jeugdrechter. Eén van de jeugdrechters spreekt in dit verband van “natte vingerwerk”. Vaak is de afweging moeilijk te maken omdat de jeugdrechters, naar eigen zeggen in deze fase, over (te) weinig informatie beschikken, buiten het feit dat er ernstige feiten gepleegd werden. Dit is het geval wanneer jongeren voor de eerste keer voorgeleid worden en nog geen voorgaanden hebben. Dan wordt er bijna *d’office* voor een beveiligings- of plaatsingsmaatregel gekozen in afwachting van bijkomende informatie. In sommige

zaken is de inschatting gebaseerd of ondersteund door verslaggeving. In de eindconclusie van de verslagen wordt soms ook een inschatting van de kans op recidive gemaakt, wat ook vastgesteld kon worden tijdens de dossierinzage. Het gaat dan om een inschatting die gemaakt wordt op basis van het gedrag van de jongere in de voorziening, de individuele gesprekken die door de psycholoog met de jongere gevoerd werden en de testen die daarbij eventueel afgenomen werden. Er wordt in dit verband weinig tot geen gebruik gemaakt van actuariële instrumenten.

Een factor waarnaar jeugdrechters in de eerste plaats verwijzen als ze aangeven dat jongeren een potentieel gevaar vormen, is de ernst van de feiten. Daarnaast blijken de volgende factoren meermaals terug te komen bij de motivering van de opgelegde (plaatsings)maatregel: de aanwezigheid van een onderliggende specifieke, voornamelijk psychische, problematiek, een gebrekkig waarden- en normenpatroon, weinig of geen schuldbesef, betrokkenheid in een crimineel milieu, gerechtelijke antecedenten, het feit zwak en/of beïnvloedbaar te zijn, onvoldoende opvolging en toezicht in het thuismilieu en/of het hebben van geen zinvolle dagbesteding waaronder school, werk of een gestructureerde vrijetijdsbesteding. Zeer vaak gaat het om een combinatie van verschillende factoren. Zo zegt een jeugdrechter over een jongen die hij als potentieel gevaarlijk aanziet en voor drie maanden in een gesloten gemeenschapsinstelling plaatst, het volgende: *“Ik denk dat ik mij hier toch vooral heb laten leiden door de zware feiten. En het feit dat ik vrees dat er ook heel weinig inzicht is. Wat maakt dat ik het gevoel heb van hier is wel een serieuze recidivekans. Maar dat is dan ook in samenspel met de zwakke persoon van de jongen”* (JRB A, JR 1, zaak 1). Als het risico op recidive hoog wordt ingeschat en jongeren als potentieel gevaarlijk aanzien worden, wordt in hoofdzaak gekozen voor een plaatsingsmaatregel.

Niet alleen in zaken waar sprake is van een hoge kans op recidive, maar ook als dit risico laag of lager wordt ingeschat – en jongeren met voorwaarden naar huis mogen - wordt in een zekere vorm van toezicht of controle voorzien. In de eerste plaats onder vorm van een ondertoezichtstelling van de jeugdrechtbank. Dit houdt immers niet alleen in dat er een consulent wordt aangesteld die een maatschappelijk onderzoek uitvoert en de jongere en zijn gezin ondersteunt bij de uitvoering van de maatregelen. De consulent dient tevens te waken of controle uit te voeren over de naleving van de opgelegde maatregel of voorwaarden en de jeugdrechter hierover te rapporteren, wat de jeugdrechter de mogelijkheid geeft om onmiddellijk in te grijpen wanneer dit nodig mocht blijken. In een zaak waar de jeugdrechter de jongere onder het toezicht van de jeugdrechtbank plaatst, motiveert hij deze beslissing als volgt tijdens het interview: « *Mais*

c'est un moyen aussi de faire comprendre au jeune qu'on garde un œil sur lui » (JRB C, JR 6, zaak 3). Bij een aantal jongeren wordt daarnaast nog een bijkomende vorm van toezicht of controle opgelegd, voornamelijk onder de vorm van een huisarrest.

Welke specifieke maatregel van beveiliging opgelegd wordt, blijkt mede afhankelijk te zijn van het toezicht, de opvolging en controle die ouders zelf (kunnen) uitoefenen. Het lijkt er op dat hoe meer de ouders op dat vlak als ontoereikend worden gepercipieerd, hoe groter of ingrijpender de controle of het toezicht van de jeugdrechtbank is. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: *“Soms heb ik het gevoel, achteraf bekijkend, dat ik niet plaats, of minder rap zal plaats, dat lijkt mij evident ook eigenlijk, dat je minder rap plaatst als de ouders, als je voelt dat de ouders betrokken zijn. En dat zij het nog aankunnen op één of andere manier. Dat heeft wel een serieuze impact, hoe dat ouders reageren, hoe dat ze zijn of dat je voelt dat ze zelf gaan ingrijpen. Ja, dan moet ik dat niet doen he”* (JR 2).

Hoewel de centrale focus van de jeugdrechters naar eigen zeggen uitgaat naar de persoon van de jongere en diens onderliggende problemen, noden en behoeften, speelt ook het aspect van maatschappelijke beveiliging een rol. Jongeren worden immers aangemeld in het kader van strafbare feiten, waaronder ook (zeer) ernstige feiten, en zolang er problemen zijn en er nog geen verandering is op getreden, vormen ze een reëel gevaar. Zelden of nooit is er sprake van ‘pure’ beveiliging of controle, zonder dat er met andere woorden ook gewerkt wordt aan de onderliggende problemen. In een aantal gevallen wordt uitzonderlijk aangegeven dat er enkel sprake is van beveiliging of bescherming van de maatschappij. De reden is dat de betrokken jongeren de feiten, ondanks de vele bewijzen, blijven ontkennen, waardoor er niet verder met hen gewerkt kan worden. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: *« Il n'y a pas moyen de travailler avec (...), il n'y a donc le travail éducatif, il est complètement bloqué puisqu'on ne sait pas aborder les faits »* (JRB C, JR 8, zaak 1). Het gaat hierbij niet enkel om het werken rond de feiten, maar ook rond problemen die (mogelijk) aan de grondslag liggen. Zolang de feiten niet bespreekbaar zijn, kan de volgende stap, aldus de jeugdrechters, ook niet gezet worden.

3.3.1.4. Schade en herstel van schade

Hoger (3.2.2.2.) kon reeds vastgesteld worden dat de jeugdrechters de jongeren in een beperkt aantal zaken aanspreken op het opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot het herstel van de aangerichte schade ten aanzien van het slachtoffer en/of

de samenleving. Ook op de expliciete vraag naar waar hun centrale focus uitgaat, wordt een (zeer) beperkt aantal keren verwezen naar herstel van schade. Het reële slachtoffer lijkt niet het eerste aandachtspunt van de jeugdrechters te zijn, integendeel zelfs. Een jeugdrechter verwoordt het als volgt: « *La victime elle passe souvent au second plan, ce n'est pas beau mais...* » (JR 6). Dit heeft mogelijk ook te maken met het feit dat het slachtoffer in het jeugdrecht, zoals hoger bij het wettelijk kader aangegeven werd, eerder een passieve rol heeft en pas aan het einde van de rit, op het moment van de berechting ten gronde, in beeld komt.

Als het slachtoffer ter sprake komt, is het eerder om de jongere op de zitting te wijzen op de gevolgen van zijn daden, met als voornaamste doel de jongere tot meer schuldbesef te laten komen. Door het werken aan het schuldinzicht en tevens aan de onderliggende problemen van jongeren wordt getracht om delinquent gedrag te voorkomen en te vermijden dat er opnieuw slachtoffers vallen. De focus van de jeugdrechters lijkt dus eerder uit te gaan naar 'potentiele' slachtoffers, dan wel naar het herstel van de schade aan het 'reële' slachtoffer. Een jeugdrechter zegt hierover tijdens het interview bij de motivering van zijn beslissing het volgende: "*Ik besef naar het slachtoffer toe, zal dit heel moeilijk te horen zijn dat een jongere er dan eigenlijk vrij goed vanaf komt in de ogen van de maatschappij en het slachtoffer. En dat is misschien omdat alles wordt ingezet op die hulpverlening en dat is een heel moeilijke boodschap, maar ja voor ons, wat mij betreft, ik heb het in het begin gezegd, als je niet inzet op die hulpverlening, dan is de kans op recidive en op andere slachtoffers heel hoog. Er moet gewerkt worden aan die problematiek*" (JRB A, JR 3, zaak 1). Een andere jeugdrechter formuleert het als volgt: « *Donc là je travaille toujours pour lui dans son intérêt, pour éviter qu'il ne devienne un délinquant majeur, mais justement, le travail que l'on fait maintenant, c'est aussi pour éviter qu'il y ait d'autres victimes à l'avenir* » (JRB D, JR 9, zaak 2).

Ook hier weer lijken diverse factoren te spelen die maken of de focus van de jeugdrechter al dan niet in eerste instantie uitgaat naar het herstel van de aangerichte schade. Ze worden kort overlopen.

A. Type, ernst en houding ten aanzien van de feiten

In de eerste plaats speelt uiteraard het type delict een rol, zeker wat het herstelrechtelijk aanbod betreft. Een herstelbemiddeling of hergo kan immers enkel aangeboden worden wanneer er sprake is van een geïdentificeerd slachtoffer. Slachtoffer-loze delicten komen

dus al niet in aanmerking. Daarnaast kan met enige voorzichtigheid²³⁷ vastgesteld worden dat bij de zaken waarin een herstelrechtelijk aanbod gedaan wordt, het in drie van de vijf zaken om een ruzie of conflict gaat hetzij tussen jongeren, hetzij in de intra-familiale sfeer waar zowel de daders, als slachtoffers “boter op het hoofd” hebben, zoals één van de jeugdrechters het zegt. Hij formuleert het tijdens het interview als volgt: *“Ja, mijn filosofie is, ieder zijn ding, ieder zijn verantwoordelijkheid, ieder zijn rol. Om ruzie te maken, ben je meestal met twee, dus iedereen heeft vanuit zijn eigen invalshoek wel een aantal dingen gedaan die hij beter niet had gedaan en in die zin vond ik dan die hergo heel nuttig, terug weer die herstelgedachte, het feit dat ze dan eens in elkaar gezicht de dingen zouden kunnen uitspreken, als daar een bereidheid voor is.”* (JRB A, JR 2, zaak 5). Er zou met andere woorden (voorzichtig) gesteld kunnen worden dat er vooral aan herstel gedacht wordt als het om een interpersoonlijk ‘conflict’ gaat, zeker tussen mensen die elkaar kennen en nadien nog met elkaar verder moeten. Hoewel een aantal keren aangegeven wordt dat een herstelrechtelijk aanbod ook in zeer ernstige zaken mogelijk is, worden de zaken waarin het effectief voorgesteld wordt niet als zeer ernstig gepercipieerd. Een gemeenschapsdienst, als een vorm van symbolisch herstel naar de samenleving toe, wordt daarentegen in hoofdzaak opgelegd in ernstige zaken. Jeugdrechters motiveren hun beslissing meestal ook als dusdanig. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: *“Zoals een prestatie, dat zou ik niet opleggen als het gaat om feiten van minder zware, als ik denk van, dit is echt een prestatie van 30 uren, dit is om nog eens iets terug te doen ten aanzien van de maatschappij”* (JRB A, JR 3, zaak 4). Dit wijst er met andere woorden op dat vooral aan symbolisch herstel gedacht wordt als feiten voldoende ernstig zijn of het samenleven voldoende ernstig verstoord werd, althans in de ogen van de jeugdrechters.

Naast het type delict, lijkt ook de houding ten aanzien van de feiten of de mate van schuldbesef een rol te spelen. Meermaals wordt door de jeugdrechters aangegeven dat een bemiddeling of hergo op termijn een mogelijke optie is, maar dat er eerst meer inzicht nodig is. *« Il faut d’abord qu’il comprenne avant de réparer »*, zoals één van de jeugdrechters het zegt (JRB D, JR 10, zaak 2). Bij het opleggen van een gemeenschapsdienst als een vorm van symbolisch herstel, lijkt een gebrek aan schuldinzicht geen bezwaar te vormen. Integendeel zelfs, een prestatie wordt net vaak opgelegd in zaken waar de jeugdrechter van mening is dat de jongere onvoldoende beseft waar hij mee bezig is, met als doel (of één van de doelen) de jongere tot meer inzicht te brengen.

²³⁷ Het gaat immers om een beperkt aantal zaken.

B. Profiel van de minderjarige

Hoger (3.2.2.2.) werd er reeds op gewezen dat bij sommige jongeren getwijfeld wordt aan hun competenties om deel te nemen aan een herstelrechtelijk proces. Het gaat vooral om jongeren die als zwak gepercipieerd worden en waarbij ook twijfels bestaan over hun schuldbesef. In de (weinige) zaken waarin effectief een herstelrechtelijk aanbod gedaan wordt, gaat het vooral om minderjarigen die tot het type van de ‘vermoedelijke eendagsvliegen’ gerekend kunnen worden. Geen van hen heeft op het eerste gezicht een (zware) onderliggende problematiek waarvoor (echte) hulpverlening nodig wordt geacht. De kans op herval wordt ook relatief laag ingeschat. Dit zou er op kunnen wijzen dat de centrale focus uitgaat naar (het herstel van) de aangerichte schade, toch zeker ten aanzien van het reële slachtoffer, in die gevallen waar de focus zich niet in eerste instantie dient te richten op de beveiliging van de maatschappij, de aanpak van een onderliggende problematiek en/of een strenge reactie op de feiten.

C. Kennis van het herstelrechtelijk denken

Mogelijk speelt ook de kennis van of vertrouwen met het herstelrechtelijk denken een rol. Zo geven drie jeugdrechters expliciet aan voorstanders van het herstelrecht te zijn, onder meer omwille van het feit dat er meer tijd en aandacht uitgaat naar de beleving zowel van het slachtoffer, als de dader en laatstgenoemde ook de kans krijgt om zich te excuseren of het goed te maken. Alle drie blijken er op één of andere manier relatief vertrouwd mee te zijn. Zo is één van hen aanspreekpunt voor de HCA-diensten²³⁸ binnen zijn gerechtelijk arrondissement. Een andere jeugdrechter geeft aan er veel ervaring mee te hebben in burgerlijke zaken in het kader van echtscheidingsproblemen en in dat verband ook een opleiding te hebben gevolgd. Het bemiddelingsbureau (inzake familiale bemiddeling) is ook naast het kabinet van de jeugdrechter gelegen. Dat de betreffende jeugdrechters - toch twee van de drie - er een zekere gevoeligheid voor hebben, blijkt ook uit het feit dat ze het herstelrechtelijk aanbod dat in principe systematisch²³⁹ door het jeugdparket gedaan wordt, opvolgen en soms ook reactiveren. Als het goed afloopt, spreken ze er de jongeren op de zitting ook positief op aan. Andere jeugdrechters zien het daarentegen eerder als iets dat zuiver op het niveau van het jeugdparket afgehandeld wordt. In één van de zaken waar de herstelbemiddeling (die op parketniveau geïnitieerd werd) tot een

²³⁸ De HCA-diensten zijn de diensten die instaan voor de uitvoering van herstelrechtelijke en constructieve afhandelingsvormen waaronder het leerproject of de vorming, de herstelbemiddeling, het herstelgericht groepsoverleg (hergo) en de dienstverlening.

²³⁹ Dit lijkt het geval te zijn aan Nederlandstalige, maar niet aan Franstalige kant, althans in de gerechtelijke arrondissementen die bij het onderzoek betrokken waren.

goed einde werd gebracht, zegt een jeugdrechter daarover tijdens het interview enkel het volgende: *“Ja, hier was het in zekere zin gemakkelijk voor mij, in die zin dat er bij de herstelbemiddeling een overeenkomst is gekomen, dus moet ik mij eigenlijk ten aanzien van het slachtoffer nog weinig aantrekken, dat aspect is opgelost eigenlijk”* (JRB A, JR 3, zaak 7). De betreffende jeugdrechter spreekt de jongere er op de zitting ook niet op aan.

Of er aandacht is voor schade(herstel), blijkt niet alleen af te hangen van de kennis van of vertrouwdheid van de jeugdrechters met het herstelrechtelijke denken. Ook de kennis of gevoeligheid van andere actoren blijkt een (mogelijke) rol te spelen. Zo wordt in één de zaken een aanbod gedaan, mede - of vooral - op vraag van de advocaat van de minderjarige.

D. Onwil van het slachtoffer

Meermaals wordt er door de jeugdrechters, tot slot, op gewezen dat ze geen herstelrechtelijk aanbod doen omdat het slachtoffer allicht niet zal wensen deel te nemen. Eén van de jeugdrechters, die ook aangeeft een voorstander van bemiddeling te zijn, zegt te spreken uit ervaring. Hij formuleert het als volgt: *« Mais ici les médiations, généralement les victimes elles ne veulent pas venir. J’ai essayé parce que je suis pour la médiation depuis toujours. J’ai même suivi des études de médiation donc je suis très favorable à la médiation. Mais en matière de 36.4, j’ai déjà essayé dans beaucoup de dossiers des médiations, souvent la victime ne veut pas venir »* (JR 10).

Samengevat

Samenvattend zou gesteld kunnen worden dat de centrale focus van de jeugdrechters, naar eigen zeggen, uitgaat naar de persoon en familiale context van de jongere. Hun focus gaat met andere woorden in hoofdzaak uit naar de vraag hoe jongeren geholpen kunnen worden en zo ook voorkomen kan worden dat ze nieuwe feiten plegen. Op dit vlak is het bij minderjarigen heel anders dan bij volwassenen, aldus de jeugdrechters. Daarom zijn ze ook ‘jeugdrechters’ en geen ‘strafrechters’.

Ondanks het feit echter dat de jeugdrechters aangeven dat hun centrale focus uitgaat naar de persoon en leefomgeving van de jongere, gaat de focus op een bepaald moment (ook) uit naar de feiten. De feiten vormen immers de aanleiding waarop ook een reactie moet volgen. Als het jeugdparket vordert, zou het immers een verkeerd signaal zijn om niet te reageren. Dit gebeurt in hoofdzaak bij de eerste verschijning in het kabinet van de

jeugdrechter. Er moet immers 'zo kort mogelijk op de bal' gespeeld worden. De reactie op de feiten gebeurt zowel mondeling op de zitting, als met het opleggen van een maatregel. Nadien verschuift de centrale focus van de jeugdrechters naar de persoon en/of context van de minderjarige. Hoe verder in het traject, hoe meer de focus eenzijdig uitgaat naar de jongere en zijn leefomgeving. Enkel wanneer ze niet goed meewerken, worden ze nog even aan de feiten herinnerd. Ook wanneer de feiten ontkent, betwist of geminimaliseerd worden of jongeren blijven recidiveren, gaat de centrale focus meer uit naar de feiten en de reactie op de feiten. Het is voor de jeugdrechters immers een teken dat ze het nog steeds niet doorhebben, wat weinig goeds voorspelt voor de toekomst. Er dient dan ook een (strengere) reactie te volgen om jongeren tot meer inzicht of schuldbesef te brengen. Ook wanneer jeugdrechters over weinig informatie over de jongere beschikken en/of deze (bijna) meerderjarig is, ligt de focus in hoofdzaak op de feiten en de reactie op de feiten. De feiten krijgen ook meer aandacht als het slachtoffer op de zitting aanwezig is. Tot slot spelen mogelijk ook de stijl en eigen ervaringen en gevoeligheden van de jeugdmagistraat een rol op de vraag of - en in welke mate - een reactie op de feiten volgt.

Daarnaast wordt, zeker als het ernstige feiten betreft, ook steeds een inschatting van de kans op recidive gemaakt. Het gaat in hoofdzaak om een eigen inschatting of aanvoelen van de jeugdrechter. Op basis van de ingeschatte gevaarlijkheid van de dader, wordt steeds in één of andere vorm van toezicht of controle voorzien. Factoren die maken dat de kans op recidive hoog (of hoger) wordt ingeschat zijn onder meer: een onderliggende psychische problematiek, weinig schuldbesef, een gebrekkig normen- en waardenpatroon, zwak en beïnvloedbaar zijn en/of geen zinvolle dagbesteding hebben. Het lijkt er ook op dat hoe minder de ouders zelf controle of toezicht uitoefenen, hoe groter of ingrijpender het toezicht of de controle van de jeugdrechtbank is.

Tot slot blijkt in een beperkt aantal zaken de focus van de jeugdrechters ook uit te gaan naar het (symbolisch) herstel van de aangerichte schade. Herstel aan het reële slachtoffer is echter enkel mogelijk als het slachtoffer gekend is en er, volgens sommige jeugdrechters, ook enig schuldinzicht bij de jongere aanwezig is. Een herstelrechtelijk aanbod lijkt vooral voorgesteld te worden in zaken waar de centrale focus zich niet in eerste instantie dient te richten op de beveiliging van de maatschappij, de aanpak van een onderliggende problematiek en/of de reactie op de feiten (in concreto: het bevorderen van het schuldinzicht). Daarnaast speelt mogelijk ook de vertrouwdsheid van de jeugdrechters, maar ook van andere actoren, met het herstelrechtelijk denken een rol. Het lijkt er in elk geval op dat het reële slachtoffer niet in het brandpunt van de aandacht van de jeugdrechter staat. Jeugdrechters lijken meer oog te hebben voor potentiële, dan

wel reële slachtoffers. Deze hebben in de procedure ook slechts een passieve rol en komen slechts aan het einde van de rit, in de fase ten gronde, in beeld.

Kortom: hoewel de jeugdrechters algemeen aangeven dat hun centrale focus uitgaat naar de persoon van de minderjarige en de aanpak van (mogelijke) onderliggende problemen, wordt er daarnaast ook aandacht besteed aan de feiten (en de reactie op de feiten), aan de inschatting van het potentieel gevaar dat de jongere vormt (en de beveiliging van de maatschappij), alsook - zij het in beperkte mate - aan het (symbolisch) herstel van de aangerichte schade. In de praktijk is er niet één centrale focus, maar gaat de focus van de jeugdrechters, al dan niet gelijktijdig, uit naar verschillende aspecten. Waar de focus zich op richt, lijkt een complex samenspel van diverse factoren te zijn. Hierbij spelen soms ook eerder 'toevallige' zaken een rol, zoals een plaats die eerder bij toeval beschikbaar is, een mama die iets zegt of net niet zegt of een consulent die wegens onvoorziene omstandigheden geen of weinig tijd heeft.

3.3.2. Doelen

Onderstaande resultaten zijn in eerste instantie gebaseerd op de antwoorden van de jeugdrechters op de gesloten vraag naar het doel of de doelen die ze beogen met de opgelegde maatregel en het algemeen doel dat ze met hun gerechtelijk optreden voor ogen hebben. Deze informatie wordt aangevuld of geplaatst tegenover informatie afkomstig van de motivering van de opgelegde maatregel zowel tijdens de zitting, het interview, als in de beschikking of het vonnis.

Er wordt aangevangen met een algemeen overzicht van de doelen die de jeugdrechters aangeven na te streven met de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden. Vervolgens worden de verschillende doelen per jeugdrechtmodel kort overlopen, waarbij onder meer bekeken wordt of er bepaalde lijnen of patronen te onderkennen zijn. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het algemeen doel dat de jeugdrechters, naar eigen zeggen, met hun gerechtelijke tussenkomst beogen. Afsluitend volgt een korte samenvatting.

Op te merken valt dat bij de analyses systematisch nagegaan werd of er mogelijke linken zijn tussen de doelen enerzijds en kenmerken van de zaak (waaronder het profiel van de minderjarige of de houding ten aanzien van de feiten) anderzijds. Ook werd telkens nagegaan of er zich (systematische) verschillen voordoen tussen de jeugdrechters, de arrondissementen of de regio's. Enkel wanneer er een samenhang gevonden werd, wordt dit uitdrukkelijk vermeld.

3.3.2.1. Algemeen overzicht

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de door de jeugdrechters aangevinkte doelen. Gemiddeld worden er per zaak vier doelen aangekruist. Het minimum aantal doelen is één, het maximum negen. Aan een plaatsingsmaatregel wordt gemiddeld genomen het meest aantal doelen toegekend. Een jeugdrechter zegt in dit verband: « *Donc la solution IPPJ²⁴⁰, moi elle me permet de répondre à pas mal de choses* » (JRB C, JR 6, zaak 2).

Doelen die het meest genoemd worden zijn enerzijds doelen verbonden aan het sanctiemodel (norm bevestigen, tot inzicht of besef brengen), deels ook het strafmodel (afkeuren, tot inzicht of besef brengen) en anderzijds het beschermingsmodel (helpen, begeleiden, ondersteunen of heropvoeden van de minderjarige). In een aantal zaken speelt ook het aspect van maatschappelijke beveiliging een rol. Er wordt het minst vaak verwezen naar doelen uit het herstelmodel.

Tabel 34. Overzicht van de aangevinkte doelen

	Aantal zaken waarin het doel vermeld wordt (N=76 ²⁴¹)
Norm bevestigen (<i>sanctiemodel</i>)	54
Tot inzicht, tot besef brengen (<i>straf- en sanctiemodel</i>)	50
Helpen, begeleiden, ondersteunen van de minderjarige en/of zijn context (<i>beschermingsmodel</i>)	42
Afkeuren (<i>strafmodel</i>)	37
Heropvoeden (<i>beschermingsmodel</i>)	26
Beschermen van de maatschappij (<i>risicomanagementmodel</i>)	25
Beschermen van de minderjarige (<i>beschermingsmodel</i>)	20
Herstel van schade aan de samenleving (<i>herstelmodel</i>)	16
Behandelen (<i>beschermingsmodel</i>)	15
Vergelden, (be)straffen, laten voelen (<i>strafmodel</i>)	14
Afschrikken (<i>strafmodel</i>)	7
Herstel van schade aan het slachtoffer (<i>herstelmodel</i>)	4

In een groot deel van de zaken wordt een 'combinatie' van doelen aangekruist, enerzijds doelen uit het straf- of sanctiemodel en anderzijds het beschermingsmodel. De jeugdrechters - en dit geldt voor alle jeugdrechters - beogen met de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden enerzijds een duidelijk signaal te geven aan de jongeren en hen te doen inzien dat bepaalde zaken niet mogen of niet kunnen en anderzijds de

²⁴⁰ Institution Publique de Protection de la Jeunesse.

²⁴¹ In vier zaken werd geen maatregel opgelegd (en dus ook geen doelen aangekruist).

jongeren (en/of hun omgeving) ook te helpen, ondersteunen, begeleiden, (her) op te voeden, behandelen en/of beschermen. De opgelegde maatregelen zijn met andere woorden zowel retrospectief, als prospectief. Enerzijds houdt het een reactie in op de feiten (op wat is gebeurd), anderzijds is het gericht op de toekomst (op het verhelpen en voorkomen dat het nog gebeurt). In een aantal zaken wordt daarnaast ook maatschappelijke beveiliging beoogd en/of (symbolisch) herstel van de aangerichte schade. Niet zelden worden in één en dezelfde zaak doelen uit twee of meer modellen nagestreefd.

Bij een beperkt aantal zaken is ‘enkel’ sprake van doelen uit het beschermingsmodel. Het gaat dan om jongeren die al wat verder staan in hun (hulpverlenings)traject en waar jeugdrechters aangeven dat het aspect normstelling, afkeuring, bestraffing en/of tot inzicht of besef brengen reeds achter de rug is. Bij een aantal andere zaken wordt daarentegen geen enkel doel uit het beschermingsmodel beoogd. Het gaat enerzijds om zaken waar het aspect hulpverlening, heropvoeding of behandeling reeds afgelopen is en/of niet meer aan de orde is wegens het bereiken van de meerderjarigheid, zoals een jeugdrechter in één van de zaken stelt: « *Oui, il est majeur, il n’y a plus de mesure en cours. Non mais ici c’était surtout pour rappeler une dernière fois la norme vu qu’il avait déjà connu des mesures antérieures* » (JRB D, JR 10, zaak 7). Anderzijds gaat het om zaken waar de hulpverlening nog opgestart dient te worden en waar de focus in eerste instantie uitgaat naar duidelijke normstelling, afkeuring, eventueel bestraffing en/of tot inzicht of besef brengen, vaak in combinatie met beveiliging en/of onderzoek.

Wat hier gezegd wordt met betrekking tot de doelen sluit mooi aan bij hetgeen hoger werd aangegeven met betrekking tot de centrale focus van de jeugdrechters, die zowel uitgaat naar de persoon en context van de minderjarige, de feiten, het inschatten van het potentieel gevaar en, in mindere mate, naar de aangerichte schade. Dit weerspiegelt zich ook in de doelen die ze nastreven met het opleggen van een maatregel. Dat de focus van de jeugdrechters niet zozeer achtereenvolgens, maar vaak ‘tegelijkertijd’ uitgaat naar deze verschillende aspecten, blijkt uit de diversiteit van doelen die jeugdrechters koppelen aan de maatregelen en/of voorwaarden die ze opleggen. Dat jeugdrechters tegelijkertijd diverse doelen voor ogen hebben, uit zich ook in het feit dat ze zowel spreken van straffen, sancties en/of maatregelen. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: “*Sancties of maatregelen, zoals je eigenlijk wil*” (JR 1). Een andere jeugdrechter spreekt van “*een straf of maatregel die ook als bestraffing bedoeld is*” (JR 3). Verder wordt omwille van de leesbaarheid en eenduidigheid consequent gesproken van ‘maatregelen’, maar met in het achterhoofd dat deze vaak ook een ‘bestraffend’ of

‘sanctionerend’ aspect inhouden.

3.3.2.2. Bespreking van de doelen per jeugdrechtsmodel

A. Doelen verbonden aan het straf- en sanctiemodel

Het straf- en sanctiemodel worden samen besproken aangezien een aantal doelen overlappen.

A.1. Norm bevestigen, afkeuren

In theorie wordt er een onderscheid gemaakt tussen afkeuren (‘dit kan niet’) enerzijds en normstellen (‘dit mag niet’) anderzijds, waarbij eerstgenoemde gekoppeld is aan het strafmodel en laatstgenoemde aan het sanctiemodel. Voor een aantal jeugdrechters is het onderscheid tussen beide niet zo duidelijk en gaat het in feite over hetzelfde. Bij een groot deel van de zaken wordt één van deze doelen (of beide) aangevinkt. Het gaat zowel om zaken die in de voorlopige, als in de fase ten gronde berecht worden. Beide doelen worden gekoppeld aan diverse maatregelen waaronder in hoofdzaak een plaatsingsmaatregel, prestatie, huisarrest of berisping. Daarnaast worden ze ook aangevinkt bij een aantal voorwaarden verbonden aan een behoud in het thuismilieu, zijnde zich houden aan de regels thuis en geen delicten meer plegen. Er doen zich wel verschillen voor tussen jeugdrechters, in die zin dat ze verschillende doelen aan dezelfde maatregelen verbinden. Sommige jeugdrechters leggen een plaatsing op met de bedoeling de norm duidelijk te stellen of het gedrag van de minderjarige af te keuren. Anderen niet, of niet altijd, want de doelen die jeugdrechters verbinden aan een maatregel verschillen soms van zaak tot zaak²⁴². Voor de ene jongen wordt bijvoorbeeld een plaatsingsmaatregel of prestatie opgelegd met de duidelijke boodschap hem nog eens aan de norm te herinneren of zijn gedrag af te keuren, voor de andere niet. De logica er achter is echter niet steeds duidelijk.

Hoger (3.2.2.1.) werd er reeds op gewezen dat jeugdrechters op de zitting zelf expliciet de norm stellen of het gedrag van de jongere afkeuren (*“dat doe je gewoonweg niet”*,

²⁴² Een jeugdrechter zegt in dit verband dat de doelen die aan een plaatsingsmaatregel gekoppeld worden ook afhangen van de instelling of het regime waaraan de jongeren toevertrouwd worden. Zo kan een jongere geplaagd worden, toch zeker aan Franstalige kant, in onder meer de sectie ‘onthaal’, ‘observatie-evaluatie’ of ‘(her)opvoeding’. Maar dan nog worden diverse doelen gekoppeld aan één en dezelfde soort plaatsing. De betreffende jeugdrechter merkt ook op dat de na te streven doelen ook afhangen van de kwaliteit van het werk dat door de instellingen geleverd wordt. Deze kan, aldus de betreffende jeugdrechter, (sterk) verschillen van instelling tot instelling.

« *ça ne se fait pas* », « *il y a des limites à ne pas dépasser* »), maar het is ook een boodschap die ze 'impliciet' meegeven met het opleggen van een maatregel. Jeugdrechters leggen met andere woorden maatregelen en/of voorwaarden op met de 'impliciete' boodschap dat wat jongeren gedaan hebben, niet kan en/of niet mag. Ze zeggen dat niet als dusdanig op de zitting tegen de jongeren. Ook in de beschikking of het vonnis wordt hier geen expliciete melding van gemaakt. Nergens wordt met andere woorden vermeld dat het doel van de opgelegde maatregel 'normstelling' en/of 'afkeuring' is. Een beperkt aantal keren wordt er in de beschikking of het vonnis meer algemeen gewezen op het feit dat bepaald gedrag niet getolereerd wordt. Een jeugdrechter neemt in dit verband het volgende op in zijn vonnis: *"(...) dient erop gewezen te worden dat hij zich in alle omstandigheden moet kunnen beheersen en dat agressie niet kan getolereerd worden"* (JRB B, JR 5, zaak 6).

A.2. Straffen, vergelden, laten voelen

In een beperkt aantal zaken is sprake van 'bestrafning'. Jeugdrechters vinken met andere woorden aan dat de maatregel opgelegd wordt met de bedoeling de jongere 'te straffen' of 'het eens te laten voelen'. Aan Nederlandstalige kant lijkt het iets vaker als doel beoogd (of althans aangeduid) te worden, dan aan Franstalige kant, vooral dan door de jeugdrechters van één jeugdrechtbank (JRB A). Als er sprake is van bestrafning gaat het in hoofdzaak om maatregelen en/of voorwaarden die in de voorlopige fase opgelegd worden. Het doel van bestrafning is steeds gekoppeld aan één van de volgende maatregelen: een plaatsing, huisarrest of prestatie. Ook hier weer is geen systematiek te onderkennen. Bij sommigen jongeren worden de genoemde maatregelen opgelegd met de uitdrukkelijke bedoeling te straffen, bij anderen niet, wat allicht in hoofde van de jongeren niet steeds duidelijk is. Ook - of vooral - omdat de jeugdrechters er niet openlijk over communiceren op de zitting.

In zaken waar er sprake is van 'bestrafning', gaat het volgens de perceptie van de jeugdrechters steeds om ernstige feiten. Bij twee jongeren wordt aangegeven "dat ze het verdienen". Het gaat om jongeren die op een bewuste en intentionele wijze bezig zijn met het dealen van drugs. Jongeren die met andere woorden heel goed weten waar ze mee bezig zijn. In de andere zaken gaat het telkens om jongeren die de feiten (deels) ontkennen, minimaliseren of er heel snel overgaan, die met andere woorden onvoldoende schuldbesef hebben, althans volgens de perceptie of het aanvoelen van de jeugdrechter. De maatregel (of straf) lijkt dan enerzijds opgelegd te worden vanuit een boosheid (of frustratie) omdat de jongere zijn verantwoordelijkheid niet opneemt met

betrekking tot de gepleegde feiten (de feiten met andere woorden ontkent) en/of anderzijds als middel om de jongeren tot meer inzicht of besef te brengen. Eén jeugdrechter maakt zich daar echter geen illusies over en stelt in dit verband: *“Dat is meer puur een signaal van ‘ik straf u, ik zet u in de hoek’, bij wijze van spreken, en ‘denk dan maar een keer na’, maar dat dat hun zo tot inzicht zal brengen, daar maak ik mij geen illusies over”* (JRB A, JR 2, zaak 5).

In dit kader wordt door de jeugdrechters ook een aantal keer gesproken van ‘*short sharp shock*’ of « *coup d’arrêt* ». Het gaat dan om een korte plaatsing die opgelegd wordt om de jongere “wakker te schudden”, “een klik te laten maken”, “tot besef te brengen”. Dit ‘werkt’ volgens een aantal jeugdrechters vooral bij jongeren die ‘plots’ ernstige feiten plegen, maar die geen voorgaanden en een stabiele thuisbasis hebben. Jongeren die met andere woorden na vijf dagen ‘schok’ weer naar huis kunnen. Dit is minder het geval bij jongeren die al een heel traject achter de rug hebben en bij wie een korte opsluiting, aldus de betreffende jeugdrechters, geen grote gedragsverandering te weeg zal brengen.

Het doel ‘bestrafen, vergelden of laten voelen’ wordt door een aantal jeugdrechters aangevinkt in de lijst van doelen en wordt ook tijdens het interview vermeld bij de motivering van de beslissing, maar is ‘nooit’ ter sprake gekomen noch op de zitting, tenzij één maal onder de bewoording van “een streng signaal”, noch in het vonnis of de beschikking. In één zaak wordt tijdens het interview aangegeven dat de maatregel onder meer opgelegd wordt om de jongere te straffen, terwijl de jeugdrechter uitdrukkelijk op de zitting zegt dat het ‘niet’ om een straf gaat. De betrokken jeugdrechter zegt het als volgt tegen de jongen: *“Maar een straf is het sowieso niet, het is wat we hier noemen een maatregel. Dit is eigenlijk gewoon een signaal aan jou van zo kan het niet verder, eigenlijk een grens die opgelegd wordt, om vandaaruit te vertrekken om terug aan uzelf te werken, en uw gedrag te verbeteren. Dat is de bedoeling, het is niet van zit uw straf uit en dan kan je terug naar buiten gaan, nee, we zeggen van kijk (naam jongen), hier ga je te ver, stop hier mee en nu gaan we vanuit een gesloten structuur, een gesloten setting of een centrum aan uzelf werken zodanig dat uw gedrag verbetert”* (JRB A, JR 3, zaak 3). De betreffende jeugdrechter zegt dus op de zitting tegen de jongere uitdrukkelijk dat het niet om een straf gaat, terwijl hij ‘straffen, vergelden, laten voelen’ wel aanduidt als één van de te beogen doelen. Een andere jeugdrechter geeft tijdens het interview toe te straffen, maar het te verbloemen als “een pedagogische tik”. Nog een andere jeugdrechter spreekt telkens over straffen “tussen haakjes”. Het lijkt erop dat de betreffende jeugdrechters weten dat straffen bij minderjarigen wettelijk gezien niet mag, het daarentegen wel doen, maar er niet openlijk voor (durven) uitkomen.

A.3. Afschrikken

In een beperkt aantal zaken wordt aangegeven dat de maatregel opgelegd wordt met de bedoeling om de jongere af te schrikken. Jeugdrechters hopen met andere woorden dat de opgelegde maatregel de jongere er de volgende keer van zal weerhouden nieuwe feiten te plegen. Net als bij het voorgaande doel ('bestrafen'), wordt dit doel ('afschrikken') vooral aangevinkt wanneer het om een plaatsing, huisarrest of prestatie gaat, maar ook hier gebeurt het niet systematisch. Het is onduidelijk waarom het de éne keer wel en de andere keer niet wordt beoogd. Als 'afschrikken' aangevinkt wordt, wordt vaak ook 'bestrafen' aangekruist. Dat zou erop kunnen wijzen dat de jeugdrechters het de jongeren willen laten voelen en hen zo hopen te weerhouden van het plegen van nieuwe feiten. Met enige voorzichtigheid wordt vastgesteld dat enkel de jeugdrechters van één gerechtelijk arrondissement (JRB A) aangeven 'afschrikking' te beogen en één van hen meer dan de anderen. Van de betreffende jeugdrechter werden meer 'Everberg-zittingen' gevolgd (met meer plaatsingsmaatregelen als gevolg) wat een mogelijke verklaring kan vormen. Anderzijds zou het ook kunnen dat de betreffende jeugdrechter, meer dan de andere, een plaatsingsmaatregel in een gesloten federaal detentiecentrum oplegt onder meer met de bedoeling de jongere af te schrikken en hen er zo van te weerhouden nieuwe feiten te plegen.

Op de zitting worden jongeren echter zeer vaak op verschillende manieren door de jeugdrechter 'afgeschrikt', zowel in de voorlopige, als in de fase ten gronde. In de eerste plaats wordt meermaals aangegeven dat jongeren "in de gevangenis zullen belanden" als ze zo verder doen, in het bijzonder wanneer de betrokken jongeren bijna of reeds meerderjarig zijn. Uitspraken in dit verband zijn onder meer: *"En besef, als je betrokken geraakt opnieuw bij dergelijke feiten, je bent nu meerderjarig, dan is het gevangenis, en dan daarna geraak je nog veel moeilijker aan werk"* (JRB 1, JR 3, zaak 7), *"Want alles wat je nu nog doet, vlieg je direct de (naam gevangenis) in en als je dit doet als je 18 bent (jeugdrechter verheft zijn stem), is het voor straffen van mogelijk 10 tot 15 jaar, weet jij wat dat is, ik denk niet dat je weet wat dat is en je wilt het niet weten"* (JRB A, JR 1, zaak 8), *« Dans 3 semaines, on te suspecte d'actes comme ceux-ci, tu es à (...). Et tu es à (...) pour un paquet de mois »* (JRB C, JR 8, zaak 1), *« Et dans quelques mois, c'est quand ton anniversaire ? Au mois de mai ? Ce n'est plus si loin. Ce n'est plus section D Monsieur (...) non plus. Tu as encore le choix. C'est le moment ou jamais de se dire j'arrête tout, sinon mon avenir c'est la prison »* (JRB D, JR 9, zaak 2). Daarnaast geven de jeugdrechters de jongeren ook vaak de boodschap mee dat als ze nog eens zulke feiten plegen, "ze er

niet zo goed vanaf zullen komen”, “er zwaardere sancties zullen volgen”, “de jeugdrechter niet zal aarzelen hen binnen te steken”, “er een uithandengeving volgt”. Tot slot waarschuwen de jeugdrechters de jongeren er ook voor wat hen boven het hoofd hangt als ze zich niet aan de opgelegde maatregelen of voorwaarden houden. Zo krijgt een jongen op de zitting te horen dat hij nog een kans krijgt om zich te herpakken. Als hij het daarentegen opnieuw uithangt, zal de jeugdrechter geen medelijden hebben en zal het een plaatsing in Everberg zijn. Ook in de beschikking of het vonnis worden jongeren er een (beperkt) aantal keren aan herinnerd wat hen te wachten staat als ze zich niet aan de opgelegde maatregel of voorwaarden houden.

In één zaak waar meerdere minderjarigen bij betrokken zijn, geeft de jeugdrechter aan dat hij een maatregel oplegt ten aanzien van de voorgeleide minderjarige, onder meer omdat er een reactie moet komen. Tegelijkertijd hoopt de jeugdrechter met de opgelegde maatregel ook een signaal te geven aan de andere minderjarigen zodat ze weten “dat ze moeten oppassen”. De jeugdrechter beoogt met andere woorden ook de andere jongeren die bij de feiten betrokken waren, maar (nog) niet voor de jeugdrechter dienden te verschijnen, met zijn reactie af te schrikken. Hier is eerder sprake van algemene afschrikking.

A.4. Tot inzicht, tot besef brengen

Hoger (3.2.2.1.) werd er reeds op gewezen dat de jeugdrechters op de zitting zelf op allerlei manieren proberen om jongeren tot meer schuldinzicht of -besef te brengen (« faire prendre conscience »), onder meer door hen te wijzen op de gevolgen voor het slachtoffer, maar ook voor henzelf en hun ouders. Het is tevens een doel dat ze nastreven met de opgelegde maatregel, zowel in de voorlopige, als in de fase ten gronde. Het wordt voornamelijk gekoppeld aan een plaatsingsmaatregel, prestatie of vorming. Bij laatstgenoemde wordt het systematisch door alle jeugdrechters aangevinkt. Een vorming lijkt met andere woorden de maatregel bij uitstek te zijn om jongeren tot meer inzicht te brengen. Hierbij gaat het om diverse types van vormingen waaronder ‘Slachtoffer in beeld’²⁴³ en ‘Rots en Water’^{244 245}.

²⁴³ In de vorming ‘Slachtoffer in beeld’ (‘Recto Verso’ aan Franstalige kant) wordt er in groep gepraat over de slachtoffers die jongeren met het plegen van delicten maken. Aan de hand van oefeningen wordt getracht om het inzicht van jongeren te vergroten met betrekking tot de beleving van slachtofferschap. Het gaat om een korte vorming van 20 uur (<http://www.elegast.be/contact/vorming.html>).

²⁴⁴ Dit is een psycho-fysieke weerbaarheidstraining met het oog op het versterken van het zelfvertrouwen, de zelfbeheersing en zelfreflectie van jongeren. De training duurt 20 uur en wordt in groep gegeven (<http://www.depatiovzw.be/afdelingen/BAAB/sociale%20vaardigheidstraining.html>).

²⁴⁵ Welke vorming al dan niet opgelegd kan worden, verschilt van het aanbod dat in elk gerechtelijk

Hoewel in heel wat zaken maatregelen en/of voorwaarden opgelegd worden om de jongere tot meer inzicht te brengen, wordt hier tijdens de zitting slechts enkele keren expliciet naar verwezen. In een zaak waar de jeugdrechter een vorming oplegt, motiveert hij zijn beslissing als volgt: *“Daarnaast ga ik hem ook een vorming opleggen omtrent de feiten en seksueel grensoverschrijdend gedrag, ook om hem te leren stil te staan bij deze feiten, erover te reflecteren, na te denken en meer inzicht te verwerven voor hemzelf, ook inzicht proberen te krijgen vanwaar is dat gekomen, dat is ook belangrijk”* (JRB 1, JR 3, zaak 1). Inzicht lijkt onder meer te volgen uit het feit dat jongeren stil staan bij of reflecteren over hetgeen gebeurd is en hoe ze in de toekomst anders zouden kunnen handelen. Ook in het kader van een plaatsingsmaatregel wordt meerdere keren gezegd dat jongeren de tijd zullen hebben “om eens goed na te denken” of “te reflecteren” over de feiten die ze pleegden en de weg die ze willen inslaan.

Een beperkt aantal keren wordt in de beschikking aangegeven dat de maatregel opgelegd wordt met het doel om tot (meer) inzicht of besef te komen. Zo wordt in één van de beschikkingen ter motivering van een plaatsingsmaatregel het volgende gesteld: *“Attendu qu’au vu de ces éléments, une mesure de placement s’avère être la mesure la plus adéquate afin de faire prendre conscience au jeune de la gravité des faits commis et de sa responsabilisation quant à leur conséquence »* (JRB D, JR 9, zaak 3).

B. Doelen verbonden aan het beschermingsmodel

B.1. Helpen, ondersteunen of begeleiden

In een deel van de zaken vinken jeugdrechters aan dat ze de maatregel opleggen met de bedoeling de jongere en zijn context te ‘helpen, ondersteunen en/of begeleiden’. Deze doelen worden vooral verbonden aan een aantal voorwaarden die opgelegd worden wanneer jongeren toevertrouwd worden aan hun thuismilieu, waaronder naar school gaan, meewerken met de thuisbegeleiding, therapie volgen in het kader van een drugsproblematiek, psychologische hulp zoeken, een vorming of leerproject volgen. Daarnaast worden de betreffende doelen ook gekoppeld aan een plaatsing in een gemeenschapsinstelling of private voorziening. Het gaat telkens om maatregelen en/of

arrondissement voor handen is. Op één jeugdrechtbank (JRB D) kan er geen vorming of leerproject opgelegd worden omdat het niet als dusdanig bestaat of aangeboden wordt. Als er daarentegen een prestatie of gemeenschapsdienst opgelegd wordt, worden er door de uitvoerende dienst telkens een aantal uren voorzien om stil te staan bij en/of na te denken over de feiten die gepleegd werden (onder meer door middel van een film).

voorwaarden die zowel opgelegd worden in de voorlopige, als in de fase ten gronde en die enerzijds gericht zijn op het ondersteunen of begeleiden van de jongere, al dan niet residentieel, en anderzijds op het ondersteunen of begeleiden van het thuismilieu. Deze doelen worden vooral aangekruist in zaken waar op persoonsniveau onder meer sprake is van psychologische problemen, een drugsproblematiek, jongeren die beïnvloedbaar zijn en/of nood hebben aan structuur, omkadering of ondersteuning. Op familiaal niveau is onder meer sprake van ouders die onvoldoende structuur bieden, te weinig grenzen stellen en/of er alleen voor staan.

Iets meer dan bij de voorgaande doelen wordt door de jeugdrechters op de zitting melding gemaakt van het betreffende doel bij het nemen van hun beslissing. Jeugdrechters geven met andere woorden bij het motiveren van hun beslissing aan dat ze de maatregel opleggen onder meer met de bedoeling de jongere en/of zijn ouders te helpen, ondersteunen, begeleiden en/of omkaderen. Een jeugdrechter die een thuisbegeleiding ter ondersteuning van het thuismilieu nodig acht, zegt in dit verband op de zitting het volgende: *“En ik ga ook vragen aan mevrouw (...) van zodra ze terug is, dat ze ook wil kijken voor thuisbegeleiding, omdat ik toch wel vind dat je daar nood kan aan hebben, mevrouw, omdat ik denk dat dat jou wel wat kan ondersteunen, terug thuisbegeleiding, al was het maar terug een korte periode, om ze toch tot, je zit daar met twee zoons, om het toch een klein beetje te overbruggen”* (JRB B, JR 5, zaak 8).

Als er in de beschikking of het vonnis sprake is van ‘hulpverlening, begeleiding of ondersteuning’, is het niet zozeer in de motivering van de beslissing, dan wel in de benaming van de opgelegde maatregel of voorwaarde (zoals ‘thuisbegeleiding’, ‘drugshulpverlening’, ‘suivi psychologique’, ‘suivi en famille’) of onder de vorm van een standaardzin. Zo wordt op één van de jeugdrechtbanken de volgende zin standaard opgenomen in het vonnis: *“Met de hierna vermelde maatregelen beoogt de jeugdrechtbank dat aan minderjarige de op dit ogenblik meest gepaste hulp zou geboden worden. (...) Het belang van de minderjarige vereist dat de hulpverlening verder kan gaan, zodat het vonnis uitvoerbaar bij voorraad verklaard wordt”*. Een aantal keren wordt ook aangegeven dat er nood is aan verder onderzoek of ‘hulpverlening’ in de bijzondere jeugdzorg nog aan de orde is of om ‘vervolghulpverlening’ uit te werken. Of wordt een maatregel opgelegd in afwachting van een internsief ‘hulpverleningstraject’ of een ‘begeleiding’ door een private voorziening.

B.2. Heropvoeden

In een deel van de zaken wordt met de opgelegde maatregel ook, aldus de jeugdrechters, ‘(her)opvoeding’ beoogd. Dit doel wordt voornamelijk verbonden aan een plaatsingsmaatregel en in iets mindere mate aan een prestatie of vorming, die zowel in de voorlopige, als fase ten gronde opgelegd wordt. Niet bij al deze maatregelen is er sprake van heropvoeding. Ook hier worden afhankelijk van de zaak en de jeugdrechter andere doelen gekoppeld aan één en dezelfde maatregel. Opvallend is dat een aantal jeugdrechters geen enkele keer ‘heropvoeding’ als te beogen doel omcirkelt. Enkel onder hen geven ook expliciet aan ‘(her)opvoeden’ een te sterke uitdrukking te vinden. Zo verkiest één van hen in het kader van een vorming te spreken van “handvatten aanreiken” in plaats van ‘heropvoeden’. Een andere jeugdrechter stelt, ook in het kader van een vorming of leerproject, het volgende: *“Het zijn de ouders die moeten opvoeden, niet wij, maar dat ze toch nog eens een keer opnieuw de waarden en normen voor zich krijgen waaraan dat ze zich moeten houden”* (JRB B, JR 4, zaak 1). In zaken waarin voor het doel van heropvoeding gekozen wordt, gaat het meermaals om jongeren bij wie vragen gesteld worden bij hun waarden- en normenpatroon en/of die aanhoudend delinquent of grensoverschrijdend gedrag stellen. Een aantal van hen heeft ook nooit een echte thuis(basis) gehad. Het gaat met andere woorden om jongeren bij wie er werk aan de winkel is of een « travail de fond » dient te gebeuren, zoals een Franstalige jeugdrechter het verwoordt.

Als er op de zitting sprake is van (het doel van) heropvoeden, dan gebeurt dit doorgaans niet letterlijk. Eén enkele keer wordt op de zitting door één van de jeugdrechters aangegeven dat Everberg een jeugdinstelling is waar “pedagogisch” gewerkt wordt met de jongeren. In andere zaken wordt onder meer gesteld dat jongeren moeten ‘leren’ om grenzen te respecteren, juiste keuzes te maken of juiste waarden en normen moeten aanleren. In dit kader valt op te merken dat op de zitting vaak in zeer algemene termen gesproken wordt waarbij het niet steeds duidelijk is wat de jeugdrechter precies be’doel’t. Jongeren dienen zich onder meer ‘te herpakken’, ‘aan de slag te gaan’, ‘te werken aan’ of ‘werk te maken van’. Zo krijgt één van de jongeren, die bijna meerderjarig is, nog een laatste kans van de jeugdrechter om in de gesloten instelling ‘aan zichzelf te werken’.

Ook in de beschikking of het vonnis wordt ‘heropvoeden’ niet als dusdanig vermeld ter motivering van een opgelegde maatregel, maar staat het enkel vermeld in de benaming (prestatie van ‘opvoedkundige’ aard, openbare instelling voor observatie en ‘opvoeding’, mesures ‘éducatives’). In één van de arrondissementen wordt bij een plaatsing in een

federaal detentiecentrum standaard de volgende zin opgenomen: *“Rekening houdend met dit alles en gelet bovendien op de spoedeisendheid en het onmiddellijk pedagogisch belang van de te nemen maatregelen (...)”*. Eén enkele keer stelt een jeugdrechter het als volgt in zijn vonnis: *« Seul un placement de longue durée en régime éducatif fermé d'une IPPJ est de nature, si cela est encore possible, à recadrer le mineur et à lui inculquer le respect des normes en vigueur dans notre société »* (JRB D, JR 8, zaak 7) .

B.3. Behandelen

In een beperkt aantal zaken streven de jeugdrechters met de opgelegde maatregel ook 'behandeling' na. Deze lijkt vooral beoogd te worden in zaken waar jongeren te kampen hebben met een (onderliggende) drugs- of verslavingsproblematiek, een seksuele problematiek, een gezondheidsprobleem, een psychisch en/of agressieprobleem. Het behandelingsdoel wordt in hoofdzaak gekoppeld aan een plaatsingsmaatregel of aan hulpverlening die als volwaarde opgelegd wordt voor een behoud in het thuismilieu, zowel in de voorlopige, als in de fase ten gronde. Noch op de zitting, noch in het vonnis wordt melding gemaakt van (het doel van) 'behandeling'. Eén enkele keer wordt op de zitting gesteld dat de jongen moet meewerken aan de begeleiding van de (...) die zal nagaan of de jongen residentieel opgenomen moet worden, dan wel of de drugsproblematiek ambulant 'behandeld' kan worden.

B.4. Beschermen van de minderjarige

In een aantal zaken wordt een maatregel ook opgelegd 'ter bescherming van de minderjarige'. Het betreffende doel wordt steeds gekoppeld aan een plaatsingsmaatregel die in hoofdzaak in de voorlopige fase opgelegd wordt. Zaken waarin naar het betreffende doel verwezen wordt, betreffen in de eerste plaats jongeren die 'getypeerd' worden als 'jongeren die een gevaar vormen voor zichzelf'. Jongeren die met andere woorden volledig aan het afglijden zijn en die 'gestopt' of 'afgeblokt' moeten worden. Daarnaast wordt dit doel ook meerdere keren aangekruist in zaken waar aangegeven wordt dat de jongere (mogelijk) verweekeld zit in een crimineel milieu en zichzelf in gevaarlijke situaties aan het begeven is. Tot slot wordt in een beperkt aantal zaken gesteld dat jongeren beschermd dienen te worden tegen een criminogeen thuismilieu en in hun eigen belang uit het milieu verwijderd moeten worden. Door een aantal jeugdrechters wordt 'beschermen van de minderjarige' nooit als na te streven doel aangevinkt, door anderen relatief vaak. Dit zou kunnen wijzen op een meer 'beschermrechtelijke' insteek bij sommige van de jeugdrechters. Enkele jeugdrechters

zouden met andere woorden iets meer dan anderen het accent leggen, althans in hun discours, op de bescherming van de jongere.

Op de zitting zelf wordt bij de motivering van de maatregel nooit 'rechtstreeks' verwezen naar het feit dat een maatregel opgelegd wordt om 'de jongere te beschermen'. 'Onrechtstreeks' wordt wel een aantal keren aangegeven dat een plaatsingsmaatregel noodzakelijk is omdat de jongere zichzelf in gevaar aan het brengen is. In de beschikking wordt daarentegen een aantal keren 'expliciet' gesteld dat een plaatsingsmaatregel opgelegd wordt "ter bescherming van de minderjarige (tegen zichzelf)".

B.5. Onderzoek, oriëntatie, observatie

Het doel van 'onderzoek' ('oriëntatie' of 'observatie') werd niet mee opgenomen in de lijst van doelen die aan de jeugdrechters voorgelegd werd. Tijdens het interview wordt er bij de motivering van de maatregel wel herhaaldelijk door de jeugdrechters spontaan naar verwezen. Het gaat in hoofdzaak om zaken waar de jeugdrechter aangeeft onvoldoende zicht te hebben op de jongere en/of zijn omgeving, hetzij omdat hij nog geen voorgaanden heeft, hetzij omdat hij aanhoudend delinquent gedrag stelt en de jeugdrechter wil begrijpen waarom de jongen blijft recidiveren. Het doel van 'onderzoek', 'oriëntatie' of 'observatie' wordt vooral beoogd met een ondertoezichtstelling of een plaatsingsmaatregel in een gemeenschapsinstelling of federaal detentiecentrum en dit hoofdzakelijk in de voorlopige fase. Enkele jeugdrechters geven in dit verband ook aan (of toe) dat ze een plaatsingsmaatregel wel eens verlengen met het oog op een gedegen onderzoek. Een jeugdrechter motiveert een verlenging van een plaatsing in Everberg tijdens het interview als volgt: *"En nu een verlenging, omdat ik eigenlijk wat in de Grubbe ook gebeurd is, op korte termijn, na een maand, heb je al, en zeker na twee maanden, heb je eigenlijk al een grondig medisch-psychologisch onderzoek van de minderjarige, iets wat je anders in de hulpverlening toch niet zo snel kan krijgen en dan heb je direct een oriëntatie waardoor je weet welke hulpverlening nog kan aanslaan en wat er moet gebeuren. Als ik hem nu na vijf dagen zou laten gaan, dan hebben we dat opnieuw niet. Dus dan moet je soms wel een keer die verlenging doen, gewoon om die oriëntatie te bekomen"* (JRB A, JR 3, zaak 3).

Ook op de zitting geven jeugdrechters meermaals aan dat ze een plaatsingsmaatregel of ondertoezichtstelling opleggen "omdat ze nog niet genoeg van de jongere weten", "omdat ze nog onvoldoende zicht hebben op wat er aan de hand is", "omdat ze willen weten wat de jongere nodig heeft". Ook in de beschikking wordt onder meer gesteld dat "een

oriëntatie zich opdringt”, “een oriëntatie de diverse problematieken van de jongere grondig moet onderzoeken en nagaan of hulpverlening in de bijzondere jeugdzorg nog aan de orde is”, “een screening van de minderjarige zich opdringt met betrekking tot zijn impulsiviteit, gebrek aan remmingen en beïnvloedbaarheid”. Een aantal keren wordt ook aangegeven dat een jongere geplaatst wordt in een gemeenschapsinstelling voor een “oriëntatie” of in ‘l’IPPJ de (...) section « observation-évaluation ».

C. Doelen verbonden aan het risicomanagementmodel

C.1. Beschermen van de samenleving

In een aantal zaken beogen de jeugdrechters met het opleggen van een maatregel het ‘beschermen van de maatschappij’. Als het doel van beveiliging aangekruist wordt, is dit in hoofdzaak in zaken waar er ernstige feiten werden gepleegd en de jeugdrechter van mening is dat er een reële kans op recidive is. Eén keer wordt dit doel gekoppeld aan een contactverbod en één keer aan een huisarrest. Al de andere keren is het één van de doelen die beoogd wordt met een plaatsingsmaatregel, die hoofdzakelijk in de voorlopige fase opgelegd wordt. In dit kader kan nog opgemerkt worden dat bepaalde voorwaarden die gekoppeld worden aan een behoud in het thuismilieu (zoals naar school gaan of een zinvolle dag- of vrijetijdsbesteding zoeken) vooral opgelegd worden met het oog op het ‘helpen en ondersteunen’ van de jongere. Dit is althans het doel dat het meest aangevinkt wordt. Anderzijds geven de jeugdrechters ook aan dat deze voorwaarden maken dat jongeren niet op straat rondhangen en daardoor ook geen of minder delicten kunnen plegen. Ze worden dus deels ook opgelegd ter bescherming of beveiliging van de maatschappij, hoewel dit meestal niet als dusdanig als doel gezien (of aangevinkt) wordt.

Op de zitting wordt een aantal keren al dan niet op een directe wijze aangegeven dat de maatregel opgelegd wordt vanuit het oogpunt van maatschappelijke beveiliging. Indirect in die zin dat jeugdrechters niet expliciet spreken van maatschappelijke beveiliging of bescherming van de maatschappij, maar aangeven dat een (plaatsings)maatregel noodzakelijk is “om recidive te vermijden” of “omdat het recidivegevaar te groot is”. Ook in de beschikking of het vonnis is meermaals sprake van ‘bescherming van de maatschappij’, vijf keer is dit onder de vorm van een standaardzin (“*Gelet op ... is de kans op recidive groot. Ter bescherming van de openbare veiligheid is een plaatsing in een gesloten gemeenschapsinstelling noodzakelijk*”). Een aantal keren zit het vervat in de benaming van de maatregel (‘maatregel van beveiliging’). Daarnaast wordt er, zoals op

de zitting, ook indirect naar verwezen (“een gesloten plaatsing is noodzakelijk om recidive te voorkomen”).

Een aantal keren wordt op de zitting, in de beschikking of het vonnis verwezen naar het doel van maatschappelijke beveiliging, maar wordt dit tijdens het interview niet aangevinkt als na te streven doel. Een plaatsingsmaatregel wordt met andere woorden opgelegd om andere redenen²⁴⁶ dan ter bescherming van de maatschappij, maar wordt wel als dusdanig gelegitimeerd of gerechtvaardigd op de zitting of in de beschikking of het vonnis. Zoals hoger reeds opgemerkt werd, zou dit onder meer te maken kunnen hebben met het feit dat wat jeugdrechters publiekelijk zeggen juridisch correct moet zijn, willen ze een beroep tegen hun beslissing vermijden.

C.2. Toezicht en controle

Hoger (3.3.1.3.) werd er reeds op gewezen dat ook in zaken waar jongeren niet geplaatst worden, sprake is van een minimale vorm van controle of toezicht, in hoofdzaak onder de vorm van een ondertoezichtstelling. Met uitzondering van enkele jongeren die aan het einde van de rit zijn gekomen, worden alle andere jongeren onder het toezicht van de jeugdrechtbank geplaatst. Standaard wordt dit ook opgenomen in de beschikking of het vonnis (*“Gelast de sociale dienst voor gerechtelijke jeugdbijstand te (plaats van de jeugdrechtbank) te waken over de naleving van de huidige maatregel en stelt minderjarige onder toezicht van voornoemde sociale dienst”*). De doelen die beoogd worden met een ondertoezichtstelling werden niet systematisch bevraagd, tenzij het als ‘enige’ maatregel opgelegd wordt. Het doel dat, aldus de jeugdrechters, met deze maatregel in hoofdzaak beoogd wordt, is het ‘helpen, begeleiden en/of ondersteunen van de minderjarige en zijn context’.

Op de zitting is daarentegen niet alleen - of niet zozeer - sprake van ‘hulp, ondersteuning en begeleiding’ van de jongere en/of zijn context, maar ook van ‘toezicht en controle’. Zo geven jeugdrechters op de zitting meermaals aan dat jongeren onder het toezicht van de jeugdrechtbank staan, wat betekent dat “ze in het oog gehouden worden” of “dat er een oogje in het zeil gehouden wordt”. Enkele uitspraken in dit verband zijn: *“En verder blijf jij onder toezicht, want inderdaad de procureur houdt u verder in het oog”* (JRB A, JR 1, zaak 3), *“Want weet goed dat je hier nu een dossier op de jeugdrechtbank hebt en dat je nu verder opgevolgd wordt en bij om het even wat jij doet, hoe klein het feit ook is, moet je opnieuw voor de jeugdrechter komen”* (JRB A, JR 3, zaak 4), *“En het toezicht van de*

²⁴⁶ Zoals heropvoeding, onderzoek of het helpen, ondersteunen of begeleiden van de jongere.

rechtbank gaat blijven, zodanig dat ik kan ingrijpen het moment dat het nodig is om in te grijpen” (JRB B, JR 4, zaak 6), *“Hij is bijna 18, hij gaat af van de controle van de jeugdrechtbank”* (JRB B, JR 5, zaak 3), *“Maar aan de andere kant ben je gewaarschuwd, dat weet je, dat we je in de gaten houden, we are watching you”* (JRB B, JR 5, zaak 8), *« Tu as un dossier maintenant ouvert ici, je serai de toute façon avertie de ce que tu fais. Il y aura de toute façon une déléguée du SPJ qui interviendra pour vérifier les conditions. Si tu as des absences, je suis avertie. La balle est dans ton camp. Quand on est mineur, on ne fait pas ce que l'on veut »* (JRB C, JR 7, zaak 6). Aan Vlaamse kant lijken jeugdrechters iets vaker op de zitting het toezicht of de controle van de sociale dienst te benadrukken. Het zou er enerzijds op kunnen wijzen dat Vlaamse jeugdrechters, meer dan hun Franstalige collega's, het accent leggen op de toezichthoudende taak van de consultants van de sociale dienst.

D. Doelen verbonden aan het herstelmodel

In een beperkt aantal zaken geven de jeugdrechters aan (symbolisch) 'herstel van de schade aan het slachtoffer' met de gerechtelijke interventie te beogen. 'Herstel aan het slachtoffer' wordt systematisch aangevinkt als doel van een herstelgericht groepsoverleg (hergo) of herstelbemiddeling, 'symbolisch herstel aan de samenleving' systematisch als doel van een prestatie, maar ook van een hergo. In tegenstelling tot de andere maatregelen, lijkt over de doelen die aan een herstelrechtelijk aanbod gekoppeld worden, relatieve eensgezindheid te bestaan²⁴⁷.

In zaken waar een herstelbemiddeling of hergo wordt voorgesteld, wordt op de zitting bij de motivering onder meer verwezen naar het feit dat de jongere de kans krijgt “om het goed te maken”, “de schade te vergoeden”, “excuses aan te bieden”. Ook in de beschikking wordt eerder uitzonderlijk verwezen naar het doel van (symbolisch) herstel. Een gemeenschapsdienst of prestatie wordt op de zitting een (beperkt) aantal keer opgelegd met de expliciete boodschap dat het de jongere de kans geeft “om goed te maken wat hij aan de maatschappij heeft fout gedaan”. Ook in de beschikking wordt eerder uitzonderlijk verwezen naar het doel van (symbolisch) herstel.

3.3.2.3. Algemeen doel

Aan de jeugdrechters werd ook gevraagd welk algemeen of finaal doel ze met hun gerechtelijk optreden beogen. Ook hier werd gebruik gemaakt van een gesloten vraag. In

²⁴⁷ Op te merken valt wel dat het over een beperkt aantal voorstellen gaat.

tegenstelling tot de vorige vraag, mochten de jeugdrechters slechts één antwoord aanvinken. Meermaals geven de jeugdrechters aan dat het een moeilijke vraag betreft. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: “*(Jeugdrechter zucht) Moeilijk, moeilijk, tja, voor wat doe ik het, het uiteindelijk doel, in dit geval, dat hij het niet meer doet zeker*” (JR 2). Zeer vaak wordt aangegeven dat ze in feite ‘alle’ doelen met hun interventie beogen.

Als ze dan toch een keuze moeten maken, kiezen de jeugdrechters overwegend voor hetzij ‘algemene welzijnsbevordering van de minderjarige’, hetzij ‘voorkomen van criminaliteit’. Bijna alle jeugdrechters wijzen er op dat beide voor hen samenhangen en dat het één voortvloeit uit het ander. Als er gewerkt wordt aan de algemene welzijnsbevordering van jongeren, dan onrechtstreeks ook aan het voorkomen van criminaliteit, aldus de jeugdrechters. Als ze uit beide moeten kiezen, wordt vaak voor het ‘voorkomen van criminaliteit’ gekozen. De reden hiertoe is voornamelijk “dat het begonnen is als een MOF”, dat er met andere woorden sprake is van een delict of dat een delict aan de basis ligt. Eén van hen stelt het als volgt: “*Als je het algemeen welzijn bevordert, ja dan is de kans ook groter dat je niet meer hervalt, maar als ik er één moet kiezen, dan voorkomen van criminaliteit, vooral omdat het begonnen is als een MOF, dat is het accent dat je dan legt*” (JR 2). Een aantal jeugdrechters geeft in dit verband ook aan dat het de taak van justitie is om te reageren op gebeurtenissen in de maatschappij. Ze moeten niet enkel het belang van de jongere, maar ook het belang van de maatschappij voor ogen houden. In zaken waar de jeugdrechters toch kiezen voor ‘algemene welzijnsbevordering’ als algemeen doel, gaat het vooral om zaken waar jongeren reeds aan het einde van de rit zijn gekomen en van feiten geen sprake meer is of om jongeren die vooral een gevaar vormen voor zichzelf en tegen zichzelf beschermd dienen te worden. Zaken waar de kans op recidive met andere woorden eerder laag wordt ingeschat. Een (beperkt) aantal keren wordt gekozen voor het herstel van een verstoorde rechtsorde. Het is opvallend vaker in zaken waar jongeren aan het einde van de rit een berisping opgelegd krijgen, waarmee jeugdrechters hen nog een laatste keer aan de (geschonden) rechtsnorm willen herinneren.

Twee jeugdrechters kiezen iets vaker voor ‘algemene welzijnsbevordering’ als uiteindelijk doel. Eén van hen zegt ook heel duidelijk in het algemeen interview dat de Belgische of Vlaamse visie er nog altijd één is van pure ‘jeugdbescherming’, wat ook voor hem de prioriteit dient te zijn, zij het af en toe via een omweg. Beiden vinken ook iets vaker ‘heropvoeding’ en ‘bescherming van de minderjarige’ aan als te beogen doelen. Eén jeugdrechter (JR 2) kiest in een beperkt aantal zaken ook voor herstel van schade en

geschonden relaties als finaal doel. Het zijn telkens zaken waarin een herstelrechtelijk aanbod gedaan werd.

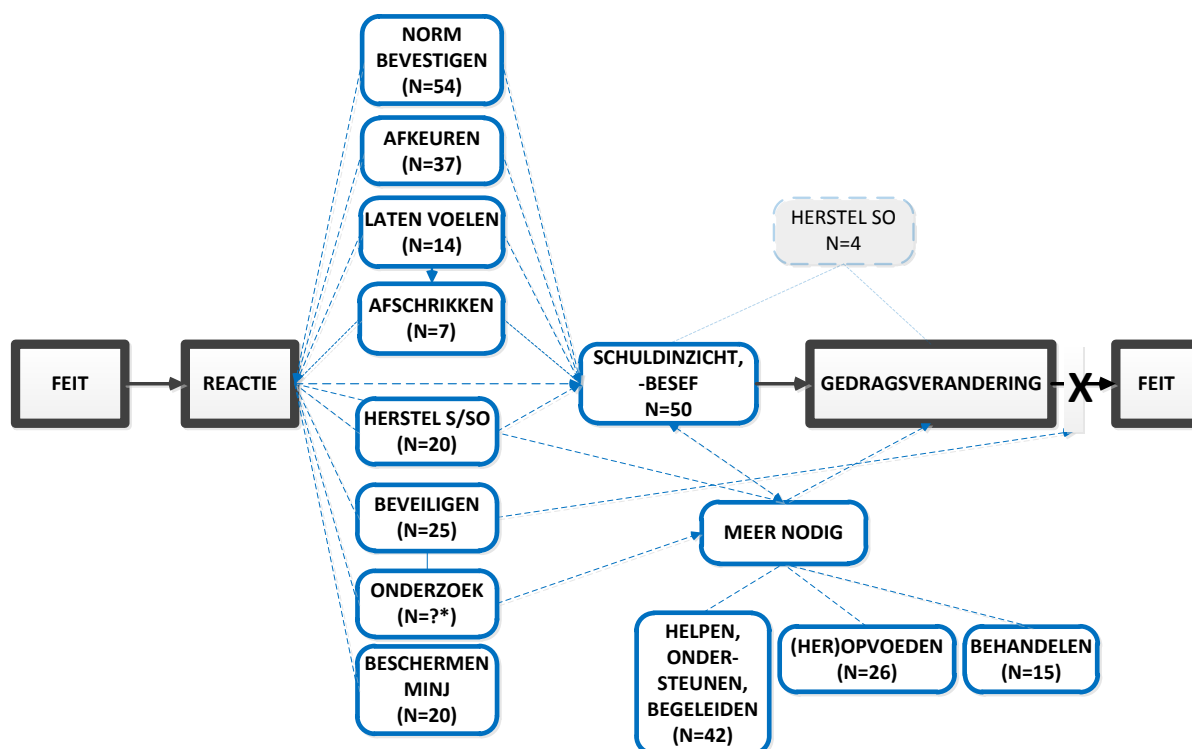
Hoewel duidelijk geëxpliciteerd werd dat het algemeen doel slaat op het doel dat de jeugdrechters 'finaal' of 'uiteindelijk' met hun gerechtelijk optreden beogen, lijken ze het niet los te zien van een reële zaak. Ze lijken met andere woorden niet uit te gaan van een algemene visie over zaken heen. Afhankelijk van de zaak lijkt hun finaal doel al dan niet meer uit te gaan naar het ene, dan wel het andere doel. Maar ook hier is de logica van de jeugdrechters soms zoek.

Samengevat

Algemeen zou gesteld kunnen worden dat de jeugdrechters met de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden diverse doelen nastreven die niet gelinkt zijn aan één enkel model. In een groot deel van de zaken wordt een 'combinatie' van doelen aangekruist, enerzijds doelen uit het straf- of sanctiemodel en anderzijds het beschermingsmodel. Jeugdrechters leggen met andere woorden maatregelen op die enerzijds een reactie inhouden op de feiten en anderzijds gericht zijn op de toekomst (op het verhelpen en voorkomen dat het nog gebeurt). In een aantal zaken wordt daarnaast ook maatschappelijke beveiliging beoogd of herstel van de aangerichte schade.

Hetgeen met betrekking tot de doelen gesteld werd, zou schematisch als volgt voorgesteld kunnen worden, waarbij verder gebouwd wordt op hetgeen hoger in het kader van het aanspreken van de jongeren op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten (3.2.2.1.) aangegeven werd.

Figuur 5. Overzicht van de beoogde doelen²⁴⁸

* Dit doel werd niet mee opgenomen in de lijst van na te streven doelen. Bij benadering kan gesteld worden dat in 23 zaken aangegeven wordt dat (bijkomend) onderzoek (of een oriëntatie of observatie) nodig is.

De figuur kan als volgt gelezen worden. Als jongeren in het kader van een delict voor de jeugdrechter dienen te verschijnen, volgt doorgaans een reactie, niet alleen mondeling op de zitting, maar ook met het opleggen van een maatregel. Hiermee geven de jeugdrechters aan de jongeren de impliciete of expliciete boodschap dat wat ze gedaan hebben niet mag (norm bevestigen) en/of niet kan (afkeuren). Jongeren moeten immers inzien of beseffen dat bepaalde zaken niet getolereerd worden omdat ze gevolgen hebben, in de eerste plaats voor de slachtoffers, maar ook voor henzelf en hun naasten. Plegen jongeren op een meer bewuste of intentionele wijze feiten of getuigen ze van weinig schuldinzicht, dan worden maatregelen ook opgelegd met de bedoeling het de jongere eens te laten voelen, in de hoop hen af te schrikken en zo tot meer schuldinzicht of –beseft te brengen. Ook op de zitting trachten jeugdrechters jongeren op allerlei manieren af te schrikken, onder meer door hen te wijzen op wat er boven hun hoofd hangt als ze nieuwe feiten plegen of zich niet aan de opgelegde maatregelen of

²⁴⁸ Er wordt tevens aangegeven in hoeveel zaken het doel aangevinkt werd.

voorwaarden houden.

In een (groot) deel van de zaken blijkt dit echter niet voldoende te zijn en is er meer nodig om tot inzicht en gedragsverandering te komen. Om hierop een zicht te krijgen, is een maatschappelijk of medisch-psychologisch onderzoek nodig of dient een observatie- of oriëntatieonderzoek te gebeuren. Op basis hiervan beslist de jeugdrechter waar de jongere en/of zijn omgeving nood aan heeft: een specifieke behandeling in het kader van een onderliggende verslavings-, seksuele of psychische problematiek, het aanleren of bijbrengen van bepaalde waarden en normen en/of het bieden van hulp, begeleiding of ondersteuning zowel aan de jongere, als aan zijn ouders.

In een deel van de zaken wordt daarnaast ook maatschappelijke beveiliging of een andere vorm van toezicht of controle beoogt. Immers, zolang de jeugdrechter onvoldoende zicht heeft op de jongere en/of de onderliggende problemen nog niet aangepakt zijn, is er een reële kans op recidive. In een aantal zaken, waar jongeren aan het afglijden zijn en/of in een criminogeen milieu vertoeven, dient niet alleen de maatschappij, maar ook de jongere beschermd te worden. Tot slot wordt in een aantal zaken ook (symbolisch) herstel van de schade aan het slachtoffer en/of de samenleving beoogd, waarbij door sommige jeugdrechters aangegeven wordt dat er eerst (enig) inzicht of schuldbesef nodig is, alvorens er aan herstel ten aanzien van het slachtoffer gedacht kan worden.

Zeer vaak streeft de jeugdrechter met de opgelegde maatregel verschillende doelen tegelijk na. Een plaatsingsmaatregel wordt bijvoorbeeld meermaals opgelegd met één of meer van de volgende doelen: afkeuring of duidelijke normstelling, bestraffing, beveiliging, onderzoek en/of helpen, ondersteunen en begeleiden van de jongere. Zo ook wordt een dienstverlening opgelegd met de impliciete boodschap van normbevestiging, maar (soms) ook om het de jongere eens te laten voelen en/of als een vorm van symbolisch herstel. Of de jeugdrechter beoogt met de prestatie de jongere tevens een aantal zaken bij te brengen, zoals op tijd leren komen en zich aan afspraken leren houden. Hoewel er zeer vaak meerdere doelen uit verschillende modellen nagestreefd worden, komt afhankelijk van verschillende factoren het accent - conform de centrale focus - meer op het ene, dan wel het andere te liggen. Zo wordt afhankelijk van de fase in de procedure de nadruk meer gelegd op doelen uit het straf- of sanctiemodel, dan wel uit het beschermingsmodel. Hoe verder in het traject, hoe groter de kans dat (alleen) doelen uit het laatstgenoemd model (nog) beoogd zullen worden. Ook de houding van de jongere ten aanzien van de feiten of het gepercipieerde schuldbesef speelt een rol. Hoe minder jeugdrechters het

gevoel hebben dat jongeren het begrepen hebben, hoe groter de kans dat er doelen uit het strafmodel (bestrafning en/of afschrikking) vooropgesteld worden. Daarnaast bepaalt ook het profiel van de jongere of de gepercipieerde problematiek waar het accent al dan niet meer komt te liggen. Ook de persoon van de jeugdrechter kan mogelijk een rol spelen. Zo leggen sommige jeugdrechters iets meer de nadruk op (symbolisch) herstel, waar andere meer de bescherming van de minderjarige voor ogen houden. Nog anderen lijken iets meer aan (of toe) te geven de jongeren ook te willen bestraffen en/of af te schrikken met het opleggen van een maatregel.

Uit de resultaten komt tevens naar voor dat aan de meeste maatregelen doelen uit de verschillende jeugdrechtmodellen verbonden worden, zoals in onderstaande tabel weergegeven wordt, zonder daarbij volledig exhaustief te willen zijn (tabel 35). Hierbij valt op dat jeugdrechters onderling andere doelen aan dezelfde maatregelen koppelen. Welke doelen ze met een maatregel beogen, blijkt tevens te verschillen van zaak tot zaak. Zo wordt een plaatsing in een federaal detentiecentrum of een prestatie bij de ene jongere opgelegd met de uitdrukkelijke bedoeling het eens te laten voelen, maar bij de andere niet, waarvan de logica niet steeds duidelijk is. Jeugdrechters lijken er niet echt een consequent doelenbeleid op na te houden, noch over alle jeugdrechters heen, noch voor zichzelf. Dit blijkt ook uit de vraag naar het doel dat ze met hun gerechtelijk optreden 'finaal' beogen.

De doelen die de jeugdrechters aanvinken tijdens het interview komen ook niet steeds overeen met de doelen die ze benadrukken op de zitting en/of opnemen in hun beschikking of vonnis. Daarin wordt doorgaans geen tot zeer weinig melding gemaakt van het doel of de doelen die de jeugdrechters beogen met de opgelegde maatregelen of voorwaarden, tenzij onder de vorm van een standaardformulering of in de benaming van de opgelegde maatregel of voorwaarde. Tijdens de zitting spreken jeugdrechters zich wel uit over de doelen die ze beogen met hun interventie. Er worden echter opmerkelijk minder doelen vermeld dan tijdens het interview en ook inhoudelijk zijn er verschillen vast te stellen. Jeugdrechters lijken er niet alleen geen consequent, maar ook geen transparant doelenbeleid op na te houden. Ze lijken bovendien het minst transparant te zijn over doelen die verbonden zijn aan het sanctie- of strafmodel.

Tot slot kan vastgesteld worden dat de jeugdrechters in de voorlopige fase veel meer doelen nastreven dan enkel onderzoek en beveiliging. Jeugdrechters geven in dit kader ook aan dat, zoals hoger reeds gesteld werd, het zwaartepunt van hun beslissingen in de voorlopige fase ligt. De reactie op de feiten dient immers zo snel mogelijk na de feiten te

komen, ander zijn het vijgen na Pasen. Ook onderliggende problemen dienen zo snel als mogelijk aangepakt te worden om een escalatie van problemen of probleemgedrag te voorkomen. Heel wat hulpverlening wordt dan ook reeds in de voorlopige fase opgestart. Dit heeft uiteraard belangrijke consequenties voor de rechts- of proceswaarborgen van jongeren, waaronder het vermoeden van onschuld. Hier wordt in een volgend deel (3.4.) met betrekking tot de proceskenmerken uitvoeriger op terug gekomen.

Tabel 35. Algemeen overzicht van de (belangrijkste) doelen per maatregel

	Afkeuren, norm stellen	Straffen	Afschrikken	Inzicht, besef	(Symb.) Herstel	Helpen, ondersteunen begeleiden	Behandelen	Her- opvoeden	Besch mind.	Onderzoek	Besch maat.
Plaatsing	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x
Prestatie	x	x	x	x	x			x			
Herstelgericht aanbod					x						
Vorming				x		x		x			
Huisarrest	x	x	x								x
Berisping	x										
Onder toezichtstelling						x				x	(x)
Contactverbod											x
Zich houden aan de regels thuis, geen delicten meer plegen	x					x					
Stipt school lopen, zinvolle vrijtijds- of dagbesteding zoeken						x					x
Ambulante hulpverlening						x	x				
Thuis- begeleiding						x					

3.3.3. Duur

De onderstaande resultaten zijn in hoofdzaak gebaseerd op hetgeen de jeugdrechters op de zitting en/of in hun beschikkingen of vonnissen aangeven met betrekking tot de duur van de opgelegde maatregel. Wordt de duur meegedeeld? Is deze bepaald of onbepaald? Wordt er met andere worden aangegeven hoe lang de maatregel zal duren? Tevens hebben de resultaten betrekking op de antwoorden van de jeugdrechters op de vraag op basis waarvan de duur van de opgelegde maatregel bepaald wordt.

3.3.3.1. Van bepaalde duur

Doorgaans is de duur van de opgelegde maatregel - op het eerste gezicht - bepaald. De wet verplicht de jeugdrechters daar ook toe. Ze dienen immers steeds de maximale duur van de opgelegde maatregel vast te leggen (Art. 37, § 2, vierde tot zevende lid en § 3, vierde lid Jeugdwet). Deze duur is, naar eigen zeggen, voornamelijk bepaald op basis van de wet. De duur die opgelegd wordt is dus vaak de (maximale) termijn die door de wet voorgeschreven wordt. Bij een aantal maatregelen wordt de duur ook mede gestuurd door de diensten of voorzieningen die instaan voor de uitvoering ervan en die de duur bepalen in functie van hun inhoudelijk programma. Een aantal jeugdrechters geeft ook aan zich bij het bepalen van de duur te laten leiden door wat het jeugdparket op de openbare zitting vraagt. De eis van het jeugdparket wordt dan gebruikt als richtsnoer, maar meestal wordt er, aldus één van hen, nog iets af gedaan. Indien jeugdrechters de duur vrij kunnen bepalen, speelt ook de ernst van de feiten (of de houding ten aanzien van de feiten) een rol. De duur wordt bijna²⁴⁹ steeds opgenomen in de beschikking of het vonnis en ook meegedeeld op de zitting. In wat volgt, wordt voor de meest voorkomende maatregelen en voorwaarden de bepaalde duur kort overlopen.

Wat een plaatsingmaatregel in een gemeenschapsinstelling betreft, is de duur aan Vlaamse kant in hoofdzaak één maand of drie maanden²⁵⁰. Drie maanden is de maximale termijn voor een gesloten plaatsing in de voorlopige fase, die slechts om uitzonderlijke redenen verlengd kan worden. Eén van de jeugdrechters geeft aan vanuit pragmatische overwegingen meestal drie maanden op te leggen. Uit ervaring heeft hij immers geleerd dat er na één maand zelden een oriëntatie- of observatieverslag en/of een alternatief voor handen is. Een andere jeugdrechter kiest ervoor om te beginnen met één maand “en dan verder te zien”. Aan Franstalige kant is de duur zeer divers en afhankelijk van het

²⁴⁹ Een (beperkt) aantal keren wordt de duur niet vermeld, doorgaans in het geval van een herstelrechtelijk aanbod, een berisping, een ondertoezichtstelling of een vorming.

²⁵⁰ Het gaat hier om een beperkt aantal zaken.

regime of de sectie waaraan de jongere toevertrouwd wordt. Geregeld wordt er gekozen voor een plaatsing van 15 dagen in een onthaalsectie (accueil), wat aan Vlaamse kant niet bestaat. Een (beperkt) aantal keren wordt een jongere voor drie maanden geplaatst in een regime dat gericht is op (her)opvoeding (education). Eén meisje wordt voor een termijn van 42 dagen geplaatst in een gesloten afdeling (section individualisation), wat enkel voor meisjes mogelijk blijkt te zijn. Wanneer een voorlopige plaatsingsmaatregel in een federaal detentiecentrum opgelegd wordt, is de opgelegde duur vijf dagen of één maand. De wet bepaalt immers dat een dergelijke plaatsing in eerste instantie slechts kan voor vijf dagen. Vervolgens dient zij maandelijks herzien te worden met een totale maximumduur van twee maanden en vijf dagen.

De prestaties die in de voorlopige fase opgelegd worden, bedragen telkens 30 uur. Het gaat om het maximum aantal uren dat wettelijk gezien in de voorlopige fase opgelegd kan worden. Een jeugdrechter geeft in dit verband aan tevens niet minder dan 30 uur te kunnen opleggen, omdat de uitvoerende dienst dit niet wenselijk acht. Hij stelt het als volgt: *« 30 heures, c'est le minimum et maximum en fait, c'est les deux. Donc ça veut dire que c'est le maximum au niveau légal, mais (naam van de dienst), donc lasbl qui soccupe des prestations, nous dit qu'ils ne peuvent pas aller en-dessous de 30 heures, que ça na pas de sens de faire moins. Donc on est coincé. C'est une pratique qu'on a mise sur pieds avec eux »* (JRB C, JR 6, zaak 6). Een aantal keren wordt er ook een prestatie opgelegd bij vonnis. Deze bedraagt meestal 30 of 40 uur, in functie van de ernst en/of de houding van de jongere ten aanzien van de feiten. In één arrondissement wordt vaker gekozen voor 60 uur omdat er steeds aan aantal uren voorbehouden worden om te reflecteren over de feiten, onder meer door middel van een film.

Als er een vorming of leerproject opgelegd wordt, is de duur ervan in hoofdzaak 20 uur. Eén van de jeugdrechters heeft zich naar eigen zeggen nog nooit de vraag gesteld waarom hij 20 uur oplegt. Volgens de betrokkene is het standaard 20 uur. Ook andere jeugdrechters geven aan dat de duur van de vorming vastligt en bepaald wordt door de dienst die de vorming of het leerproject aanbiedt. In één arrondissement hebben de jeugdrechters, naar eigen zeggen, de keuze tussen vormingen of leerprojecten van 20 of 40 uur. In de andere twee arrondissementen is de duur steeds beperkt tot 20 uur. In één arrondissement worden er helemaal geen vormingen aangeboden en wordt het aspect reflectie mee opgenomen in het kader van een prestatie.

In zaken waar een huisarrest opgelegd wordt, is dit telkens voor één of twee maanden. Eén enkele keer wordt de duur niet gespecificeerd. Volgens één van de jeugdrechters is

het bepalen van de duur van een huisarrest vooral “natte vingerwerk”. De wet geeft er immers geen specificaties over. De betreffende jeugdrechter geeft aan dat hij doorgaans één maand oplegt. Twee maanden worden enkel opgelegd als het om ernstige feiten gaat. Drie maanden vindt de betrokken jeugdrechter te lang, omdat het, naar zijn mening, voor jongeren moeilijk vol te houden is. Een andere jeugdrechter twijfelt ook aan het effect van een langdurig huisarrest. Als jongeren het, aldus de betrokken jeugdrechter, na twee maanden nog niet doorhebben, “dan zullen ze het nooit beseffen”. De jeugdrechters geven ook aan bij het bepalen van de duur rekening te houden met de capaciteit van de politie, die de controle over de naleving dient uit te voeren. Daarnaast speelt ook de haalbaarheid voor de ouders een rol.

De ondertoezichtstelling van de jeugdrechtbank is de maatregel waarvan de duur het minst vaakst bepaald wordt. Jeugdrechtbanken lijken er op dit vlak eigen (lokale) praktijken op na te houden, wat allicht mede beïnvloed wordt door het gebruik van uniforme beschikkingen en vonnissen waarin bepaalde standaardzinnen opgenomen zijn. Op één jeugdrechtbank wordt een ondertoezichtstelling in de voorlopige fase steeds opgelegd voor een termijn van zes maanden²⁵¹ en dit vanaf de vordering van het openbaar ministerie. Dit wordt ook als dusdanig (standaard) opgenomen in de beschikking: *“Wij, jeugdrechter te (...), stellen de minderjarige vanaf heden tot (...) - dit is zes maanden na de vordering - verder onder toezicht van de sociale dienst voor gerechtelijke jeugdbijstand”*. Op andere jeugdrechtbanken wordt de duur van een ondertoezichtstelling in de voorlopige fase vaak niet bepaald of gespecificeerd. De ondertoezichtstelling duurt dan stilzwijgend tot er een nieuwe beslissing genomen wordt, vaak op de zitting ten gronde waar de jeugdrechter oordeelt of de jongere al dan niet nog langer onder het toezicht van de jeugdrechtbank moet blijven. Als de ondertoezichtstelling dan behouden blijft, wordt de duur vaak vastgelegd op zes maanden of één jaar, omdat maatregelen wettelijk gezien na zes maanden of één jaar - afhankelijk van het type maatregel - herzien of geëvalueerd moeten worden. Diverse keren wordt een ondertoezichtstelling in de fase ten gronde ook opgelegd “tot aan de leeftijd van de meerderjarigheid”, in het bijzonder in zaken waar de betrokken jongeren bijna 18 jaar zijn.

²⁵¹ Deze duur komt overeen met de duur van de voorbereidende rechtspleging.

3.3.3.2. Ten alle tijden wijzigen, bevestigen of intrekken

De duur van de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden lijkt op het eerste gezicht steeds bepaald te zijn. Als de termijn verstreken is of wanneer de jongere op de zitting ten gronde verschijnt, wordt echter bekeken of de opgelegde maatregel al dan niet verlengd, gewijzigd of ingetrokken moet worden. De wet laat immers toe om maatregelen ten alle tijden in te trekken, aan te passen of te verlengen in functie van de evolutie van de jongere. Dit wordt meestal ook (standaard) vermeld in de beschikking of het vonnis. Zo wordt op één van de jeugdrechtbanken standaard de volgende zin in het vonnis opgenomen: *“De rechtbank wijst er op dat de jeugdrechter op verzoek en na onderzoek de genomen maatregel steeds kan intrekken, herzien, wijzigen of bevestigen”*.

A. Voorlopige fase

Niet alleen in de beschikking, maar ook op de (kabinets)zitting geven de jeugdrechters zeer vaak de boodschap aan de jongeren dat er een maatregel opgelegd wordt voor een bepaalde termijn, maar dat nadien bekeken zal worden of de maatregel al dan niet verlengd of aangepast moet worden in functie van de evolutie van de jongere en/of hetgeen uit het onderzoek blijkt. Jongeren krijgen met andere woorden heel vaak de boodschap « on verra (bien) » of “we zullen zien”. In zaken die betrekking hebben op jongeren die als eendagsvliegen of beginnende ontspoorders getypeerd kunnen worden en waar op het eerste gezicht geen (zware) onderliggende problematiek aanwezig is, wordt vaak aangegeven dat als de jongere zich aan de voorwaarde(n) houdt en er zich geen noemenswaardige problemen voordoen, de zaak in voorkomend geval nog in de voorlopige fase afgesloten kan worden of dat er op de zitting ten gronde geen bijkomende maatregel opgelegd zal worden. Als de jongere zich met andere woorden “herpakt”, worden er geen verdere maatregelen genomen.

Een maatregel wordt niet enkel verlengd in functie van de evolutie of de noden en behoeften van de jongere. Daarnaast spelen ook de noden van de maatschappij een rol, zeker in het geval van ernstige feiten. Immers, zo stellen de jeugdrechters, zolang er (mogelijke) onderliggende problemen zijn, is er een reële kans op recidive en dient ook de maatschappij beveiligd te worden. Zo wordt in één van de beschikkingen het volgende opgenomen ter motivering van een verlenging van een gesloten plaatsingsmaatregel: *“Wij achten het op heden nog niet opportuun om de minderjarige naar huis te laten gaan, zelfs al worden er daar voorwaarden of een huisarrest aan gekoppeld. Er is nog te weinig zicht op het functioneren van de minderjarige en de dynamieken van zijn thuismilieu. De*

kans op recidive kan hoog worden ingeschat. De samenleving dient immers ook beschermd te worden" (JRB B, JR 5, zaak 7).

Naast de noden van de jongere en/of de samenleving hangt de duur van een maatregel soms ook af van een beschikbare plaats. Meerdere keren wordt een plaatsingsmaatregel opgelegd met de boodschap dat de duur zal afhangen van wat er uit de bus komt of wat er aan alternatieven voor handen is. Of en waar er plaats is, bepaalt niet alleen hoe lang een plaatsingsmaatregel zal duren, maar bepaalt vaak ook de initiële duur ervan. Immers, als een jongere naar aanleiding van (ernstige) feiten voorgeleid wordt en er is toevallig plaats in een gemeenschapsinstelling, wordt hij mogelijks voor drie maanden geplaatst. Indien er geen plaats is in een gemeenschapsinstelling, komt de jongere terecht in een detentiecentrum voor een duur van – om te beginnen – vijf dagen, die al dan niet twee keer met een maand verlengd kan worden. Waar een jongere terecht komt (en dus ook voor hoe lang) is voor een stuk “de speling van het lot”, zoals één van de jeugdrechters het stelt.

B. Fase ten gronde

Zoals hoger bij de centrale focus (3.3.1.) reeds aangegeven werd, wordt de fase ten gronde vooral gezien als een evaluatiemoment waarop bekeken wordt hoe de voorlopige maatregelen gelopen zijn en of deze al dan niet bevestigd, ingetrokken of gewijzigd moeten worden. Zo wordt bij een aantal zaken die tijdens de openbare berechting geobserveerd werden, een positieve evolutie vastgesteld. De betreffende zaken worden hetzij afgesloten zonder maatregel, hetzij met een (officieuze) berisping. In één van deze zaken motiveert de jeugdrechter zijn beslissing op de zitting als volgt: *“Ik ga geen bijkomende maatregelen nemen, ik denk dat jij inderdaad al een aantal sancties hebt doorlopen en nog belangrijker dat je je hebt ingezet om beterschap, om het zo te zeggen, te bekomen, dus ik denk dat een bijkomende maatregel of sanctie op dit ogenblik niet meer aan de orde is”* (JRB A, JR 1, zaak 2). Ook in andere zaken wordt aangegeven dat omwille van het feit dat alles goed verlopen is en de jongere zich goed gedragen heeft, geen verdere maatregelen genomen worden.²⁵²

In enkele zaken wordt de lopende maatregel op de openbare zitting verlengd, in de eerste plaats om de jongere de kans te geven de voorlopig opgelegde maatregel te beëindigen of tot een goed einde te brengen. Het gaat dan om zaken waar in de

²⁵² Op één van de jeugdrechtbanken wordt er bewust voor gekozen om geen maatregel op te leggen of enkel een ‘officieuze’ berisping uit te spreken om er voor te zorgen dat de jongere geen strafblad heeft en zijn toekomst niet gehypothekeerd wordt.

voorlopige fase bijvoorbeeld een vorming of prestatie opgelegd werd, maar die nog niet helemaal afgerond is of nog opgestart moet worden. In een aantal andere zaken is er daarentegen sprake van een verlenging omwille van de negatieve evolutie van de jongere. Zo beslist een jeugdrechter in één van de zaken het toezicht van de jeugdrechtbank verder te laten lopen of te verlengen omdat de jongere terug aan het spijbelen is en zich zou inlaten met het dealen van drugs. In een beperkt aantal zaken wordt er omwille van de negatieve evolutie nog een bijkomende maatregel opgelegd. Zo zegt een jeugdrechter op de zitting tegen een jongen, die een bijkomende voorwaarde (deelname aan een YAR-project) opgelegd krijgt, het volgende: *“Dat is van mij een kans die je krijgt om u te herpakken en dan zullen we zien wat er daar uitkomt en dan is mogelijk thuisbegeleiding terug aangewezen, maar dat ga ik op dit moment niet verderzetten”* (JRB A, JR 1, zaak 1). Ook hier wordt de duur afhankelijk gemaakt van “wat er daar uitkomt”.

Samengevat

Uit de resultaten komt in eerste instantie naar voor dat de jeugdrechters, op enkele uitzonderingen na, steeds maatregelen opleggen van bepaalde duur. Deze duur wordt in hoofdzaak bepaald door de wet en voor sommige maatregelen ook door de diensten die instaan voor de uitvoering ervan, waarbij zich niet alleen verschillen voordoen tussen de regio's of landsgedeelten²⁵³, maar ook tussen de gerechtelijke arrondissementen²⁵⁴, wat vragen doet rijzen met betrekking tot de rechtsgelijkheid.

Hoewel de opgelegde maatregelen van bepaalde duur zijn, zijn ze in de realiteit bijna steeds van onbepaalde duur. De wet laat het de jeugdrechters immers toe om maatregelen ten alle tijden in te trekken, te wijzigen of te bevestigen in functie van de evolutie van de jongere en/of zijn familiale context. Zo worden maatregelen in de voorlopige zeer fase zeer vaak opgelegd met de uitdrukkelijke boodschap dat afhankelijk van de evolutie en inzet van de jongere bekeken zal worden of er verder nog maatregelen nodig zijn. Of een maatregel al dan niet ingetrokken, gewijzigd of verlengd wordt, lijkt niet alleen af te hangen van de evolutie van de jongere, maar wordt ook medebepaald door wat er aan beschikbare alternatieven voor handen is. Niet zelden worden maatregelen opgelegd of verlengd ‘in afwachting’ van. Daarnaast speelt ook de bescherming van de maatschappij een rol. Zolang er een kans op recidive is, dient er in

²⁵³ Het zijn de gemeenschappen die instaan voor de uitvoering van de opgelegde maatregelen en elk hun eigen beleid (en aanbod) ontwikkeld hebben.

²⁵⁴ Op lokaal vlak wordt er op verschillende manieren invulling gegeven aan het algemeen beleid dat op het niveau van de gemeenschappen uitgewerkt wordt.

een vorm van toezicht, controle of beveiliging voorzien te worden en dienen (plaatsings)maatregelen mede met dat doel voor ogen verlengd of bevestigd te worden. Kortom, zelden is de reactie van de jeugdrechters op de gepleegde feiten een proportionele en duidelijk afgebakende reactie in de tijd. Dit roept uiteraard vragen op inzake proportionaliteit, waar in een volgend punt aandacht aan wordt besteed.

3.3.4. Proportionaliteit

Onderstaande resultaten zijn in hoofdzaak gebaseerd op de antwoorden van de jeugdrechters op de vraag of ze van mening zijn dat de (totale) reactie in verhouding is met de gepleegde feiten. Het betreft dus niet enkel de opgelegde maatregel, maar ook eventuele maatregelen die voordien reeds naar aanleiding van de feiten genomen werden. Deze informatie is ook aangevuld met informatie afkomstig van de motivering van de beslissing, zowel tijdens het interview, op de zitting als in de beschikking of het vonnis. In hoeverre verwijzen de jeugdrechters naar de (ernst van de) feiten bij het motiveren van hun beslissing?

3.3.4.1. In verhouding met de feiten

Op de vraag of de jeugdrechters de (totale) reactie in verhouding vinden met de feiten, antwoorden ze zeer vaak ja. Uitspraken in dit verband zijn onder meer *“Ja, het ging om veel feiten, zware feiten”* (JRB 1, JR 1, zaak 2), *“Ja, twee maanden is lang, maar ik vind de feiten wel serieus genoeg om twee maanden verantwoord te achten”* (JRB A, JR 2, zaak 1), *“Het zou disproportioneel zijn om de jongen in Everberg op te sluiten, dat zou er over zijn”* (JRB A, JR 2, zaak 7), *“Ja, de totale reactie van het geheel arsenaal van maatregelen binnen de voorlopige fase, en dan dit, dan vind ik dat een afdoende reactie, de berisping op zich, vind ik niet afdoende, maar natuurlijk, dit is gewoon een sluitstuk”* (JRB A, JR 3, zaak 7), *“De feiten die hij gepleegd heeft waren ernstig genoeg om hem naar Everberg te sturen, maar niet om hem opnieuw maanden toe te vertrouwen aan een gemeenschapsinstelling”* (JRB B, JR 4, zaak 2), *« Donc oui, si j'ai pris la mesure, c'est que ça me semble proportionnel »* (JRB C, JR 6, zaak 2), *« Donc en fait, le nouveau fait qui est établi, ça ne justifie pas une mesure complémentaire, c'était un vol simple de bijoux »* (JRB C, JR 7, zaak 3), *« Et ici pour un seul fait de coups, je n'allais pas le placer six mois en éducation »* (JRB C, JR 8, zaak 8), *« Oui, moi je trouve. On n'aurait peut-être pas cette réaction-là si on avait du vol à l'étalage »* (JRB D, JR 9, zaak 2), *« Ah oui, oui quand même. On ne met pas un mineur en milieu fermé pour des faits mineurs »* (JRB D, JR 10, zaak 1).

De jeugdrechters geven uitdrukkelijk aan, ook bij de motivering van hun beslissing, rekening te houden met de ernst van de feiten. De aard en ernst van de feiten bepalen mee welke maatregel genomen wordt en vooral hoe ingrijpend deze is. Bij (zeer) ernstige feiten dient, aldus de jeugdrechters, een streng signaal gegeven te worden, voornamelijk onder de vorm van een plaatsing of - als de context als voldoende toereikend aanzien wordt – onder de vorm van een behoud in het thuismilieu met een hele reeks (streng) voorwaarden, waaronder een huisarrest, prestatie en/of vorming, eventueel na vijf dagen *short sharp shock*. Er dient immers, aldus één van de jeugdrechters, een afdoend signaal gegeven te worden. De wet verplicht de jeugdrechters ook rekening te houden met de (ernst van de) feiten en sommigen maatregelen zijn ook maar mogelijk indien de feiten voldoende ernstig zijn.

Herhaaldelijk wordt door de jeugdrechters aangegeven dat de reactie voor hen in feite niet streng genoeg is. Hoger (3.3.1.2.) werd er reeds op gewezen dat indien de feiten pas na langere tijd gevorderd of gedagvaard worden, er meestal een mildere reactie volgt. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende tijdens het interview: *“Gelet op de tijdsperiode, het was al meer dan een jaar geleden, was het met een vordering gebeurd en kort nadien, ging er waarschijnlijk nog een huisarrest aan vasthangen”* (JRB B, JR 4, zaak 1). Voor de betreffende jeugdrechter is de reactie (zijnde een vorming) in feite niet voldoende in verhouding met de feiten. Ook in andere zaken wordt aangegeven dat de reactie eigenlijk niet streng genoeg is. Factoren die ingeroepen worden als verzachtende omstandigheid zijn onder meer de jeugdige leeftijd, zwakbegaafdheid en het nakende vaderschap van de minderjarige. Met betrekking tot laatstgenoemde geeft de jeugdrechter aan dat hij de reactie in feite niet in verhouding vindt met de feiten, maar rekening heeft gehouden met het feit dat de jongen bijna vader wordt. Mocht dit niet het geval zijn, dan zou er een strengere reactie (*in concreto* meer uren prestatie) opgelegd zijn. In een andere zaak waar sprake is van voetbalgeweld, geeft de jeugdrechter aan dat de reactie mogelijk niet afdoende is, maar dat ook rekening werd gehouden met het feit dat de jongen reeds een schorsing van de voetbalbond gekregen heeft. In nog een andere zaak, tot slot, geeft een jeugdrechter aan de reactie te licht te vinden, maar er was geen gesloten plaats beschikbaar. Hij motiveert het als volgt: *« Mais ici, je trouve que la décision prise ici nest pas proportionnelle. Elle est trop légère parce que les faits commis sajoutent dautres faits qui étaient graves aussi donc on est dans une escalade. Et donc je trouve quelle nest pas proportionnelle à la gravité des faits. Il aurait dû être sanctionné plus sévèrement en milieu fermé je pense »* (JRB D, JR 9, zaak 6).

In veel minder zaken geven de jeugdrechters aan dat er mogelijk sprake is van een overreactie. Zo geeft een jeugdrechter in één van de zaken, waar een minderjarige voor drie maanden aan een gesloten gemeenschapsinstelling wordt toevertrouwd, aan dat de reactie juridisch gezien perfect mogelijk is, maar dat de juiste verhouding er allicht één is ten opzichte van de feiten, de voorgaanden én de persoonlijkheid van de minderjarige. Ook in een andere zaak, waar sprake is van een minderjarige die een gevaar vormt voor zichzelf, geeft de betreffende jeugdrechter aan dat de feiten op zich niet voldoende zijn ter rechtvaardiging van een plaatsing in Everberg, maar wel in combinatie met de beschikbaarheidsmogelijkheden én de problematiek van de jongen. Ook door andere jeugdrechters worden in een aantal zaken nuancerings aangebracht en wordt verwezen naar onderliggende problemen die de betreffende maatregel (of een wijziging of verlenging ervan) rechtvaardigen.

De antwoorden van de jeugdrechters zijn enigszins verrassend in het licht van wat er in een vorig punt aangegeven werd met betrekking tot de duur van de opgelegde maatregel. Maatregelen worden immers vaak gewijzigd of verlengd in functie van de noden van de jongere en/of de samenleving en houden geenszins een proportionele reactie in op de feiten. Dit zou er enerzijds op kunnen wijzen dat de jeugdrechters vooral sociaal wenselijke antwoorden gegeven hebben. Anderzijds zou het er ook op kunnen wijzen dat ze ergens een onderscheid maken tussen de reactie op de feiten enerzijds en het werken aan de onderliggende problemen van de jongere anderzijds. De eerste reactie die naar aanleiding van de feiten gegeven wordt, dient in verhouding te zijn met de feiten, of dient met andere woorden een afdoende reactie te zijn. Als de opgelegde maatregel nadien, bij het verlopen van de termijn of in de fase in fase ten gronde, bevestigd of gewijzigd wordt, gaat het voor hen niet meer over de feiten, maar over de persoon en/of context van de minderjarige. De focus van de jeugdrechters is immers verschoven, zoals hoger bij de centrale focus (3.3.1.) aangegeven werd. Meermaals geven de jeugdrechters in antwoord op de vraag of de (totale) reactie in verhouding is tot de feiten een bevestigend antwoord, maar voegen er aan toe dat het daar nu in feite niet meer over gaat. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: « *On est au-delà évidemment, donc c'est une autre... proportionnelle oui parce qu'à un moment donné, il y a une réaction plus ferme. Et puis maintenant, on est plus dans la reconstruction* » (JRB C, JR 9, zaak 5). Een andere jeugdrechter motiveert zijn beslissing om het toezicht van de jeugdrechtbank in de fase ten gronde te verlengen in dit verband als volgt: « *De feiten op zich gingen kunnen toelaten om het af te sluiten in de voorlopige fase. Vooral ook omdat er een geslaagde herstelbemiddeling was. Hij is aan de norm herinnerd, maar omdat hij eigenlijk verder is gaan afglijden en het vermoeden van drugs, hebben wij het niet afgesloten. Maar*

uiteindelijk staat de maatregel dat ik nu genomen heb, is vooral een maatregel die betrekking heeft op zijn persoonlijkheid en op zijn leefmilieu, eigenlijk ja, het staat eigenlijk wat af van de feiten. Het is daarom ook dat ik geen berisping heb genomen voor de feiten. Ik vond het er over, dat moest niet, gewoon bewezen volstaat voor mij, maar ja, dan is toch die jeugdbeschermingsmaatregel daar gekomen omwille van zijn leefmilieu en omwille van zijn persoonlijkheid, en ook omdat het op school slecht gaat” (JRB B, JR 5, zaak 2).

De jeugdrechters lijken in hun hoofd ergens een onderscheid te maken tussen de reactie op de feiten enerzijds en de aanpak van onderliggende problemen anderzijds, maar waar het ene stopt en het andere begint is niet steeds duidelijk. Het loopt voor een stuk door elkaar, wat ook blijkt uit de verschillende doelen die ze tegelijkertijd aan één en dezelfde maatregel toekennen. Of dit voor de jongere altijd zo duidelijk is, is de vraag. Het is en blijft immers een reactie op een feit in het kader van een MOF-procedure, ook al gaat het daar voor de jeugdrechters al lang niet meer over. Maar ook voor hen henzelf lijkt het niet steeds eenduidig te zijn, getuige het volgende citaat: *“Die voorwaarden zijn eigenlijk nu meer POS-voorwaarden, eerder dan dat het nog rekening houdt met zijn MOF, maar ergens houdt het ook rekening met zijn MOF, want het waren ernstige feiten”* (JRB B, JR 5, zaak 8). Volgens de betreffende jeugdrechter zit je hier echt “met het gewrongene tussen jeugdbescherming en feiten”.

3.3.4.2. Geen gescheiden MOF- en POS-trajecten

Dat er geen duidelijke afgebakende reactie volgt op de feiten blijkt ook uit het feit dat de jeugdrechters niet werken met gescheiden MOF- en POS-dossiers of gescheiden trajecten voor de feiten enerzijds en de onderliggende problemen anderzijds. In de praktijk is het zo dat als jongeren reeds een lopend (gerechtelijk) POS-dossier hebben en nadien strafbare feiten plegen, het POS-dossier op stop (*on hold*) wordt gezet en er verder wordt gewerkt in het MOF-dossier. Eén van de redenen die door de jeugdrechters aangeven wordt om verder in het MOF-dossier te werken, is dat er in dat kader veel meer maatregelen mogelijk zijn. Bepaalde maatregelen kunnen immers niet opgelegd worden in het kader van een POS-dossier²⁵⁵. Als jongeren daarentegen eerst feiten plegen naar aanleiding waarvan onderliggende problemen aan de oppervlakte komen, worden deze ook mee opgenomen in het MOF-dossier. De reden waarom in deze gevallen geen

²⁵⁵ Zo kunnen jongeren aan Franstalige kant enkel in een gemeenschapsinstelling geplaatst worden als er sprake is van strafbare feiten. Zo ook zijn maatregelen in de Forensische kinderpsychiatrie (FOR-K maatregelen) aan Vlaamse kant enkel mogelijk in het kader van een MOF-dossier.

aparte POS-procedure opgestart wordt voor de onderliggende problemen, is dat er dan eerst via de vrijwillige hulpverlening gepoogd moet worden om tot een oplossing te komen en er dan, aldus de jeugdrechters, kostbare tijd verloren gaat. Beide worden dus samen aangepakt. Er wordt dus een reactie gegeven op de feiten waarbij tegelijkertijd ook werk gemaakt wordt van problemen die (mogelijk) aan de basis liggen.

Twee jeugdrechters geven in dit kader aan het graag zuiverder te willen spelen en van zodra kan, nadat er een reactie op de feiten gegeven is, terug over te schakelen naar het POS-dossier of indien er nog geen POS-dossier is, hulpverlening voor de onderliggende problemen via de vrijwilligheid op te starten. Ze willen op die manier onder meer vermijden dat jongeren voor een (zeer) lange periode een MOF-etiquette opgeplakt krijgen. Eén van hen zegt het als volgt: « *Mais des fois, tu ouvres un 36.4²⁵⁶ et tu prends des mesures qui sont vraiment pour moi des mesures article 38²⁵⁷, alors tu es embêtée à un moment donné parce que ton dossier tu ne le fermes jamais, parce qu'un 38, ça peut durer des années, ça peut durer 10 ans. Et moi je trouve que c'est moche de rester avec l'étiquette 36.4. C'est ça aussi que j'ai renvoyé à Monsieur (...), je ne trouve pas normal de laisser un 36.4 éternellement ouvert alors que tu fais du protectionnel avec l'étiquette protectionnelle* ». Maar ook zij geven aan dat pragmatische redenen hen er vaak van weerhouden om de overschakeling te doen, waaronder het groter aanbod van maatregelen die in het kader van een MOF mogelijk zijn, maar bijvoorbeeld ook het feit dat het goed klikt tussen de jongen en de consulent die in het kader van het MOF-dossier aangesteld is. Als het dossier overgemaakt wordt aan de vrijwilligheid, dient er een nieuwe consulent aangesteld te worden en dient het vertrouwen opnieuw opgebouwd te worden.

Samengevat

Op de vraag of ze de reactie in verhouding vinden tot de feiten, geven de jeugdrechters in een groot deel van de zaken een bevestigend antwoord. De antwoorden van de jeugdrechters zijn enigszins verrassend in het licht van wat er in een vorig punt met betrekking tot de duur van de opgelegde maatregelen gezegd werd. Maatregelen worden immers vaak gewijzigd of verlengd in functie van de noden van de jongere en/of de samenleving en houden geenszins een proportionele reactie in op de feiten. De jeugdrechters werken bovendien ook niet met gescheiden MOF- en POS-dossiers of

²⁵⁶ Het gaat hier om het openen van een MOF-dossier.

²⁵⁷ Het gaat hier om maatregelen in het kader van een problematische opvoedingssituatie ('mineur en danger').

gescheiden trajecten voor de feiten enerzijds en de onderliggende problemen anderzijds. Beide worden samen aangepakt. Het lijkt er echter op dat de jeugdrechters in hun hoofd wel een onderscheid tussen beide maken. De eerste reactie die naar aanleiding van de feiten gegeven wordt, dient er mee in verhouding te zijn. Er dient immers een afdoende reactie op de feiten te volgen. Als de opgelegde maatregel nadien, bij het verlopen van de termijn of in de fase ten gronde, bevestigd of gewijzigd wordt, dan is de vraag van de proportionaliteit niet langer aan de orde. Dan gaat het voor hen immers niet meer over de feiten, maar over de persoon en/of context van de minderjarige.

3.4. Proceskenmerken

Naast het daderbeeld en de opgelegde maatregel wordt naargelang het model ook een andere betekenis gegeven aan een aantal proceskenmerken. Zo worden afhankelijk van het jeugdrechtmodel de rollen van de andere procesactoren (waaronder het jeugdparket, de jeugdadvocaat en de sociale dienst) anders ingevuld en krijgen ze al dan niet een centrale rol toebedeeld door de jeugdrechter. Tevens wordt er ook, afhankelijk van het jeugdrechtmodel, een ander belang gehecht aan formele rechtswaarborgen als het recht op de bijstand van een advocaat, het recht om gehoord te worden en het recht op het vermoeden van onschuld

Vooraleer dieper in te gaan op de onderzoeksresultaten wordt een algemeen beeld geschetst van de partijen die (in principe) op de zitting aanwezig zijn, de plaatsen die ze innemen en het algemeen verloop van de zitting. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de vraag welke rol door de jeugdrechters toegekend wordt aan de belangrijkste procesactoren. Tevens wordt bekeken wiens inbreng voor de jeugdrechters van belang is voor het nemen van een beslissing in een reële zaak. Tot slot wordt nagegaan welk belang er door de jeugdrechters gehecht wordt aan formele proceswaarborgen als het recht op de bijstand van een advocaat, het recht op het vermoeden van onschuld en het recht om gehoord te worden.

3.4.1. Algemeen beeld

3.4.1.1. Op de zitting aanwezige partijen

In tabel 36 wordt een algemeen overzicht gegeven van de op de zitting aanwezige partijen. Bij alle geobserveerde zittingen is de minderjarige zelf aanwezig, steeds bijgestaan door zijn advocaat, met uitzondering van één zaak waar door een misverstand de advocaat zeer laat op de hoogte was gebracht en zich bijgevolg niet meer vrij kon maken. Als de advocaat van de jongere aanwezig is, kan dit de 'eigen' advocaat zijn - een zelf gekozen, dan wel een pro-deo advocaat aangesteld door de orde van advocaten - of de advocaat die van permanentie is²⁵⁸. De aanwezigheid van een advocaat die van permanentie is, komt meestal voor bij voorleidingen, wanneer jongeren met andere woorden 'aangehouden' voorgeleid worden, tenzij ze reeds een eigen advocaat hebben die zich op het moment van de voorleiding vrij kan maken.

Tabel 36. Aanwezige partijen op de zitting

	JRB A NI (N=24)		JRB B NI (N=16)		JRB C Fr (N=24)		JRB D Fr (N=16)		Totaal NI + fr (N=80)	
	K*	O	K	O	K	O	K	O	K	O
Minderjarige	17	7	8	8	15	9	13	3	53	27
Advocaat van de minderjarige	17	7	8	8	15	9	12	3	52	27
Ouder(s)	14	7	7	7	11	7	9	3	41	24
Advocaat van de ouders	1			2	1	2	1	1	3	5
Tolk (voor de ouders)		3								4
Vriendin (van de jongere)				1				1		2
Slachtoffer of burgerlijke partij		1								1
Advocaat van de burgerlijke partij		1		3		5		2		11
Openbaar ministerie	8	7	4	8		9		3	18	27
Sociale dienst	11		8				6		28	
Voorzieningen, diensten		3	1	1	3	1	11		15	5

K = kabinet, O= openbaar

²⁵⁸ In elk arrondissement is er dagelijks een jeugadvocaat die van permanentie is. In de grote arrondissementen hebben ze een eigen lokaal ter beschikking waar ze vaak aanwezig zijn in afwachting van jongeren die (aangehouden) voorgeleid worden. In de kleinere arrondissementen zijn ze minder vaak (permanent) aanwezig. Ze worden opgebeld als een jongere voorgeleid wordt.

Meestal is ook minstens één van de ouders²⁵⁹ op de zitting aanwezig. Een beperkt aantal keren is dit niet het geval. Het gaat vooral om jongeren die reeds meerderjarig zijn of in een instelling verblijven, of om ouders waarvan gezegd wordt dat ze onbereikbaar zijn of het opgegeven hebben. Soms worden de ouders, in hoofdzaak op de openbare zitting, ook bijgestaan door een advocaat en dit voornamelijk in het kader van hun burgerlijke aansprakelijkheid. In de grootstedelijke arrondissementen is op de zitting soms ook een tolk voor de ouders aanwezig²⁶⁰. Een beperkt aantal keren is de jongere ook vergezeld door zijn vriendin.

In een zeer beperkt aantal zaken is het slachtoffer op de zitting aanwezig. Slachtoffers kunnen in principe enkel aanwezig zijn op de zitting ten gronde, waar de jeugdrechter niet alleen een uitspraak doet over schuld en onschuld, maar ook over een (eventuele) vergoeding aan het slachtoffer. Als ze zich burgerlijke partij stellen met het oog op het bekomen van een vergoeding van de geleden schade, worden de slachtoffers meestal bijgestaan - en zeer vaak ook vertegenwoordigd - door hun advocaat. Drie slachtoffers zijn zelf op de zitting aanwezig. Eén van hen stelt zich burgerlijke partij (zonder de bijstand van een advocaat). In de andere twee zaken gaat het telkens om de vriendin van de jongere die voor de jeugdrechter moet verschijnen.

Het openbaar ministerie is steeds aanwezig op de zitting ten gronde. In de voorlopige fase is dit enkel het geval wanneer jongeren geplaatst zijn in een federaal detentiecentrum en na het verstrijken van de wettelijk voorziene termijn in het kabinet van de jeugdrechter moeten verschijnen en er beslist wordt of de maatregel al dan niet verlengd wordt²⁶¹ (een zogenaamde Everbergzitting). In de betreffende zaken is ook de politie (in burgerkledij) op de kabinetszitting aanwezig. De jongeren worden meestal geboeid binnengeleid. De boeien worden aan het begin van de zitting uitgedaan.

²⁵⁹ Het gaat hier ook om stiefouders.

²⁶⁰ Dit lijkt een rechtstreekse dialoog tussen de jeugdrechter en de ouders enigszins te bemoeilijken. Het gesprek dient immers steeds via een derde te gaan. De vraag kan tevens gesteld worden of de ouders wel begrijpen wat er precies gezegd wordt en/of wat er gebeurt. De jeugdrechters gaan dit zelden of nooit na. Ze vragen met andere woorden niet of zeer weinig (via de tolk) of alles duidelijk is en/of er nog vragen zijn.

²⁶¹ Op jeugdrechtbank D werden er geen zittingen bijgewoond waar jongeren na een verblijf in een detentiecentrum voor de jeugdrechter moesten verschijnen. Dit is eerder toevallig. Meerdere jongeren konden in een gemeenschapsinstelling geplaatst worden, waardoor geen gebruik gemaakt moest worden van de buffercapaciteit van het federaal detentiecentrum (te Saint-Hubert). Jongeren kunnen immers maar in een federaal detentiecentrum geplaatst worden als er geen plaats is in een gemeenschapsinstelling. Eén van de gevolgde jongeren werd voor vijf dagen in Saint-Hubert geplaatst en moest na vijf dagen opnieuw voor de jeugdrechter verschijnen. Deze jeugdrechter maakte echter geen deel uit van de selectie, waardoor de zitting niet gevolgd werd. In het betreffende arrondissement werden ook slechts drie openbare zittingen bijgewoond, omdat een aantal geselecteerde zaken die ten gronde berecht moesten worden, uitgesteld werden naar een latere datum die buiten het tijdsbestek van de dataverzameling viel. Vandaar het beperkter aantal zittingen waar het openbaar ministerie aanwezig is.

De consulenten van de sociale dienst zijn niet systematisch op de zitting aanwezig. Als ze aanwezig zijn, is dit steeds in het kabinet van de jeugdrechter. Ze zijn er zelden of nooit wanneer de zaak ten gronde berecht wordt. Aan Vlaamse kant zijn ze iets vaker aanwezig, dan aan Franstalige kant. De consulent die aanwezig is, kan de vaste consulent dan wel de consulent van dienst²⁶² zijn. Of er al dan niet een consulent op de zitting aanwezig is, hangt in grote mate af van de werklast of beschikbaarheid²⁶³. Mogelijk speelt ook de betrokkenheid bij het dossier een rol. Zo zei een consulent voorafgaand aan een zitting dat ze speciaal gekomen was omdat “het een jongen is waar je voor wil blijven gaan”. Enkele jeugdrechters geven in dit verband ook aan dat consulenten hun ‘préféré-dossiers’ hebben. Begeleiders of opvoeders van diensten of voorzieningen die instaan voor de uitvoering van de opgelegde maatregelen zijn niet zo vaak op de zitting aanwezig. Het gaat om diensten of voorzieningen die de jongere hetzij residentieel begeleiden, hetzij in hun thuiscontext. Als ze aanwezig zijn, is dit meestal in het kabinet van de jeugdrechter. Aan Franstalige kant zijn ze iets vaker op de zitting aanwezig, dan aan Vlaamse kant, in het bijzonder op jeugdrechtbank D²⁶⁴.

Bij de openbare zittingen is er in alle arrondissementen ook een bode aanwezig, die alles in goede banen probeert te leiden. Hij gaat voor alle zaken die de betreffende dag ‘op de rol staan’ na welke partijen reeds aanwezig zijn en informeert de jeugdrechter (en zijn griffier) hierover. Indien alle betrokkenen aanwezig zijn, kan de jeugdrechter ‘de zaak nemen’ en roept de bode iedereen binnen. De jeugdrechter wordt op de zitting ook altijd bijgestaan door zijn griffier die een beknopt verslag maakt van de zitting.

²⁶² Op één van de jeugdrechtbanken heeft de sociale dienst dagelijks een permanentie (in concreto een eigen lokaal) in het gerechtshof. De consulent die van dienst is, tracht steeds voorafgaand aan de zitting een gesprek te voeren met de jongere en zijn ouder(s), waarover de jeugdrechter voorafgaand aan de zitting (kort) gebriefd wordt en waarbij de consulent ook zijn advies formuleert. De consulent tracht ook steeds op de zitting zelf aanwezig te zijn. Op de andere jeugdrechtbanken is dit niet (of minder) het geval.

²⁶³ Als het een ongeplande voorleiding betreft, is de kans groot dat de vaste consulent niet aanwezig kan zijn.

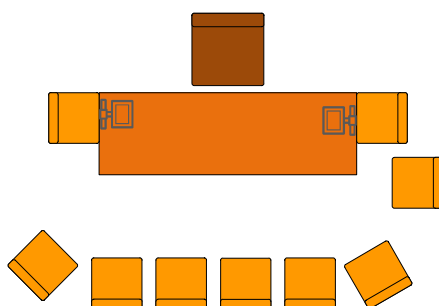
²⁶⁴ De jeugdrechters van het betreffende arrondissement geven aan hun eigen dossiers zeer nauw op te volgen. In dit verband hebben ze de gewoonte om zaken waarin jongeren naar huis mogen met voorwaarden, op de voet te volgen. Op geregelde tijdstippen (om de twee à drie maanden) verschijnt de jongere met zijn ouders in het kabinet van de jeugdrechter om te kijken hoe het gaat. Ook de dienst (zeer vaak gaat het om dezelfde dienst) die aangesteld is om de jongere en zijn context te begeleiden en ondersteunen, is op de zitting aanwezig.

3.4.1.2. Plaats op de zitting

A. Kabinetszitting

De kabinetszitting vindt steeds achter gesloten deuren plaats in het kabinet of het bureau van de jeugdrechter²⁶⁵. Hoewel het kabinet van de jeugdrechter kan verschillen naar grootte, mate van lichtinval, klassiek dan wel modern interieur en inkleding (al dan niet foto's, tekeningen en/of planten), is de opstelling meestal zeer gelijkaardig (figuur 6).

Figuur 6. Opstelling van het kabinet van de jeugdrechter

De jeugdrechter zit tijdens de zitting steeds achter zijn bureau in een stoel die doorgaans groter of imposanter is dan de andere stoelen in het kabinet. Links of rechts van de jeugdrechter zit de griffier achter zijn computer met het oog op het opmaken van een kort verslag van de zitting. Op de stoelen tegenover de jeugdrechter zitten de jongere, zijn ouder(s), de advocaat van de jongere en/of een begeleider of opvoeder van de voorziening of instelling die de jongere en/of zijn gezin begeleidt. Meestal worden de plaatsen vrij gekozen, maar soms wordt door de jeugdrechter gesuggereerd waar een jongere dient plaats te nemen ("zet u maar daar"). De jongere zit doorgaans recht tegenover de jeugdrechter met aan de ene kant zijn advocaat en aan de andere kant zijn ouder(s), begeleider en/of opvoeder. Het openbaar ministerie en de sociale dienst nemen meestal een afzonderlijke plaats in, tussen de jongere (en zijn achterban) enerzijds en de jeugdrechter anderzijds (op de stoel links van de griffier). In één arrondissement zitten de consulenten bij één jeugdrechter (JR 2) eerder naast of 'aan de kant van' de jeugdrechter. Op de kabinetszitting wordt er door niemand een toga gedragen, met uitzondering van één arrondissement (JRB A) waar de advocaat ook tijdens de kabinetszitting een toga

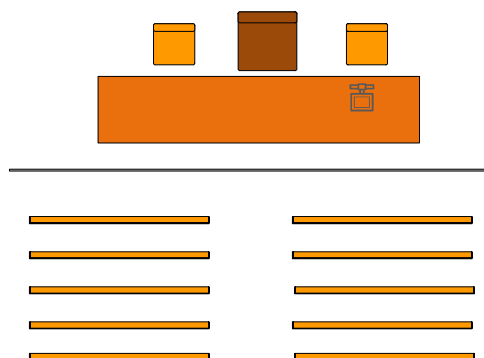
²⁶⁵ In één van de klein-stedelijke arrondissementen (JRB D) heeft de kabinetszitting, in het geval van een groot aantal aanwezige partijen, plaats in een afzonderlijk lokaal, omdat het kabinet van de jeugdrechter dan te klein is.

draagt.

B. Openbare zitting

De zittingszaal waar de openbare zitting plaats heeft, ziet er doorgaans heel anders uit. In drie van de vier geselecteerde arrondissementen gaat het om een typische zittingszaal met houten banken en een verhoog, zoals op onderstaande figuur afgebeeld wordt. De jeugdrechter zit steeds op een verhoog, met links van hem zijn griffier en rechts het openbaar ministerie, allen in toga. Ook hier weerspiegelt de grootte van de stoel de plaats die elk van hen bekleedt. Op de banken links (vanuit het standpunt van de jeugdrechter) zit de burgerlijke partij (indien aanwezig), met achter hem, rechtstaand, de advocaat. Aan de rechterkant (vanuit het standpunt van de jeugdrechter), zit de jongere, met naast hem zijn ouder(s), begeleider of opvoeder. De advocaat van de minderjarige staat achter de jongen, met naast hem eventueel de advocaat van de ouder(s). De advocaten dragen op de openbare zitting steeds een toga.

Figuur 7. Opstelling van de openbare zittingszaal

In één klein-stedelijk arrondissement lijkt de opstelling van de openbare zittingszaal meer op die van het kabinet van de jeugdrechter. Er is geen verhoog en de partijen zitten, zoals bij de kabinetszitting, rondom een grote tafel, waardoor de sociale en fysieke afstand tussen de jeugdrechter en de jongere (en zijn achterban) veel kleiner is. De plaatsen waar de partijen zitten, zijn in het betreffende arrondissement zeer gelijkaardig aan de plaatsen die ze innemen bij de andere arrondissementen. Alleen staat de advocaat niet achter de jongere, maar zit hij er naast. Ook hier dragen de jeugdrechter, het openbaar ministerie, de griffier en de advocaten allen een toga.

3.4.1.3. Verloop van de zitting

Voor het verloop van een kabinetszitting worden in principe de procedureregels gevolgd die gelden voor een openbare zitting, conform de regels van een gewoon strafproces. Deze regels houden in dat de (jeugd)rechter eerst de beklaagde hoort en eventuele getuigen of deskundigen aan het woord laat. Dan legt de burgerlijke partij haar vordering voor²⁶⁶, gevolgd door de vordering van het openbaar ministerie. Tot slot houdt de verdediging van de beklaagde haar pleidooi, waarna de voorzitter - in jeugdzaken de alleen zetelende jeugdrechter – de beslissing uitspreekt, hetzij direct, hetzij op een latere zitting waarvan de datum op de zitting meegedeeld wordt.

In de praktijk kennen de zittingen - zowel de kabinets-, als openbare zittingen - eerder een wisselend verloop. Wat de kabinetszittingen betreft, richt de jeugdrechter zich vaak in eerste instantie tot de jongere zelf. Afhankelijk van de reden waarom de jongere dient te verschijnen²⁶⁷, gaat de jeugdrechter in op de feiten, het verblijf van de jongere in de instelling en/of de (niet) nageleefde voorwaarden. De ene jeugdrechter doet dit al wat uitvoeriger dan de andere. Daarbij speelt ook de specifieke situatie een rol. Als de jongere de feiten ontkent, wordt er doorgaans, zoals hoger reeds aangegeven werd, langer bij stil gestaan dan wanneer hij onmiddellijk tot bekentenissen overgaat. Vervolgens komt (komen) - indien aanwezig - in wisselende volgorde de ouder(s), begeleider en/of consulent van de sociale dienst aan het woord. Op vraag van de jeugdrechter geven zij aan hoe het met de jongere gaat, onder meer thuis, op school of in de instelling waar hij verblijft. Indien het een 'Everberg-zitting' betreft, vordert nadien het openbaar ministerie. Soms wordt echter eerst het woord gegeven aan het openbaar ministerie, waarna de andere partijen volgen. Het is niet echt duidelijk wanneer of waarom het openbaar ministerie al dan niet als eerste aan het woord komt. Wat wel een constante blijkt te zijn, is dat de advocaat van de minderjarige, ongeacht het type zitting of ongeacht de situatie, steeds het laatste woord krijgt, alvorens de jeugdrechter zijn beslissing neemt. Het 'aller'laatste woord is meestal voor de jeugdrechter.

Als het een openbare zitting betreft, lijken er zich verschillen voor te doen tussen een rechtstreekse dagvaarding of dagvaarding na vordering enerzijds en een zitting met het oog op het herzien - intrekken, wijzigen of bevestigen - van een maatregel anderzijds. In

²⁶⁶ Dit geldt enkel voor de openbare zitting, aangezien de burgerlijke partij nooit aanwezig is op een kabinetszitting.

²⁶⁷ Een jongere kan immers om verschillende redenen moeten voorkomen, hetzij naar aanleiding van nieuwe feiten, hetzij naar aanleiding van het verstrijken van de termijn van een plaatsingsmaatregel, hetzij met het oog op het herzien van een opgelegde maatregel.

het eerste geval is het verloop van de zitting nagenoeg hetzelfde als het verloop van de kabinetszitting, maar ook hier blijken er (lokale) verschillen te zijn. In één van de arrondissementen komt het openbaar ministerie vrijwel onmiddellijk (uitgebreid) aan het woord, in de andere arrondissementen niet. Betreft het een openbare zitting met het oog op de herziening van een nog lopende maatregel, dan is er reeds een uitspraak over de grond van de zaak gedaan. Meestal wordt dan eerst ingegaan op de vraag hoe het met de jongere gaat, waarna de jeugdrechter aangeeft of hij de maatregel al dan niet denkt te wijzigen, te verlengen of in te trekken. Vervolgens geven zowel het openbaar ministerie als de advocaat van de jongere aan of ze hier al dan niet akkoord mee kunnen gaan. Hun rol is beduidend kleiner dan wanneer er nog een uitspraak over de feiten dient te gebeuren. Vervolgens spreekt de jeugdrechter zijn beslissing uit. Ook op de openbare zitting wordt steeds het laatste woord gegeven aan de advocaat van de minderjarige. Sommige jeugdrechters laten na het pleidooi van de advocaat, ook de jongere nog even kort aan het woord. Twee jeugdrechters (JR 3, JR 9) vragen ook steeds aan de jongere om recht te gaan staan. In het geval de burgerlijke partij aanwezig is (of vertegenwoordigd wordt door zijn advocaat), wordt deze meestal als eerste aan het woord gelaten, maar ook hier treden er verschillen op.

Samengevat blijken noch de openbare, noch de kabinetszittingen een standaardverloop te kennen. In principe verloopt de zitting conform de regels van een gewoon strafproces, maar hier wordt regelmatig van afgeweken. Het is niet steeds duidelijk welke systematiek de jeugdrechters volgen. Ze expliciteren het ook niet aan het begin van de zitting. Zelden of nooit wordt aan de jongere meegedeeld welke partijen op de zitting aanwezig zijn, noch hoe de zitting verder zal verlopen. Wie achtereenvolgens aan het woord komt, lijkt deels bepaald te worden door het type zitting, met andere woorden de aanleiding waarom de jongere voor de jeugdrechter moet verschijnen. Jeugdrechters en jeugdrechtbanken lijken wat het verloop van de zitting betreft ook eigen (lokale) gewoonten te hebben. Wat wel een constante blijkt te zijn, is dat de advocaat van de jongere het laatste woord krijgt - eventueel gevolgd door een allerlaatste woord van de jongere zelf - alvorens de jeugdrechter zijn beslissing neemt of - indien het een openbare zitting betreft - aangeeft wanneer de uitspraak zal volgen.

3.4.2. Centrale actoren

In wat volgt, wordt bekeken welke rol door de jeugdrechters toegekend wordt aan de verschillende procesactoren en wie als centrale actor aanzien wordt. De resultaten zijn in de eerste plaats gebaseerd op de antwoorden die de jeugdrechters tijdens het algemeen

interview geven op de vraag wat volgens hen de rol is van het jeugdparket, de jeugdadvocatuur en de sociale dienst in MOF-dossiers. Ze zijn tevens gebaseerd op de antwoorden die de jeugdrechters tijdens het zaak-gerelateerd interview formuleren op de vraag wiens inbreng in de betreffende zaak voor hen van belang is voor het nemen van een beslissing en op de vraag of er al dan niet voorafgaand overleg werd gepleegd (en zo ja, met wie). Deze informatie wordt aangevuld met informatie afkomstig van de zittingen, vonnissen en beschikkingen. Wie laten de jeugdrechters effectief aan het woord en naar wiens inbreng verwijzen ze bij de motivering van hun beslissing?

Er wordt vooral bekeken welke rol of plaats door de jeugdrechters aan de andere, al dan niet professionele, actoren toegekend wordt. Het is niet de bedoeling van deze studie om grondig in te gaan op de rol die door elk van deze actoren ook effectief opgenomen wordt.

3.4.2.1. Sociale dienst²⁶⁸

A. Algemene rolperceptie

De taak van de consultants²⁶⁹ van de sociale dienst is volgens alle jeugdrechters in de eerste plaats het uitvoeren van een maatschappelijk onderzoek naar de persoonlijkheid en leefomgeving van de minderjarige en hiervan een schriftelijk verslag opmaken. Meerdere jeugdrechters geven aan dat het maatschappelijk verslag van de sociale dienst voor hen één van de belangrijkste bronnen van informatie vormt bij het nemen van een beslissing. Een jeugdrechter zegt in dit verband geen goed werk te kunnen leveren zonder de inbreng van de consultants: « *Sans eux, je leur dit toujours, je ne saurais pas faire du bon travail parce qu'ils m'apportent les informations. Le jour où je suis arrivée à la jeunesse, quand je me suis rendue compte de la difficulté des dossiers et qu'on m'a dit « le SPJ fait des études sociales », j'ai dit « merveilleux », parce qu'ils sont vraiment des collaborateurs très précieux qui m'informent et avec lesquels j'ai d'excellents contacts. Donc pour moi ce sont des gens indispensables* » (JR 10).

In principe wordt door de jeugdrechters in alle zaken standaard een maatschappelijk onderzoek gevraagd. In één arrondissement gebeurt dit zelfs automatisch vanuit de griffie. De meeste jeugdrechters nuanceren wel en geven aan dat ze in lichtere²⁷⁰ zaken aan de consultant de boodschap geven dat een beperkt of beknopt onderzoek volstaat.

²⁶⁸ Aan Franstalige zijde is dit de 'Service de protection judiciaire (SPJ)'.

²⁶⁹ Aan Franstalige zijde wordt gesproken van 'les délégués'.

²⁷⁰ Het gaat hier om zaken met minder ernstige feiten en waar er op het eerste gezicht geen noemenswaardige problemen zijn, noch op persoonsniveau, noch in de familiale context van de minderjarige.

Waar op drie van de vier jeugdrechtbanken deze beslissing in handen ligt van de jeugdrechters, heeft de sociale dienst van de vierde jeugdrechtbank (JRB A), wegens personeelsgebrek en/of een te hoge werklast, zelf beslist om geen maatschappelijk onderzoek te verrichten in zaken waar jongeren geen voorgaanden hebben en een alternatieve maatregel opgelegd krijgen, wat voor de betrokken jeugdrechters “problematisch” is. Het leidt volgens hen tot situaties waarin MOF-dossiers inhoudelijk te weinig onderbouwd zijn. Ze zijn bovendien van mening dat problemen vermeden kunnen worden als er korter op de bal gespeeld wordt en ze, via een maatschappelijk onderzoek, sneller op de hoogte worden gebracht van mogelijke onderliggende problemen. Eén van de jeugdrechters geeft ook aan dat het risico bestaat dat ze voor een meer ingrijpende maatregel zouden kiezen (met andere woorden een plaatsingsmaatregel) om alsnog een verslag te bekomen.

Naast het uitvoeren van een maatschappelijk onderzoek is het volgens de jeugdrechters ook de taak van de sociale dienst om hen te adviseren over de meest gewenste maatregel. Dit advies wordt, naar eigen zeggen, bijna steeds gevolgd, temeer omdat het vaak al mondeling of telefonisch afgetoetst werd met de jeugdrechter, wat ook tijdens de observaties vastgesteld wordt. Ook omgekeerd geven enkele jeugdrechters aan de eigen beslissing, zeker wanneer er (nog) geen verslag en/of advies voor handen is, eerst af te toetsen met de (vaste) consulent. Als het advies niet gevolgd wordt, is dit meestal omdat er tijdens de zitting informatie naar boven komt die de zaak in een ander daglicht stelt. Een jeugdrechter geeft ook aan dat de consulent, in tegenstelling tot de jeugdrechter, niet de taak heeft om de feiten te beoordelen, wat maakt dat hij soms tot een andere oplossing kan komen dan de jeugdrechter zelf. Hij stelt het als volgt: *“Zij (= consulenten, nvdr) zullen dan de focus echt leggen op de persoonlijkheid van de minderjarige en wat zijn noden zijn in het kader van zijn context, terwijl wij wel degelijk ook rekening moeten houden met de feiten, de voorgaanden, waar dat, denk ik, de consulent perfect in overeenstemming met zijn job-omschrijving kan zeggen ik denk niet dat hier een plaatsing naar een gemeenschapsinstelling noodzakelijk is, want eigenlijk heeft die jonge behoefte aan heel andere zaken, dat kan”* (JR 1). Tijdens de observaties wordt vastgesteld dat het advies van de consulenten op de zitting meestal in de richting gaat van ‘er is verder onderzoek nodig’ of ‘de jongere dient verder geobserveerd te worden met het oog op vervolghulpverlening’. Een beperkt aantal keer adviseert de consulent echter ook dat er een duidelijk signaal moet gegeven worden. Zo formuleert één van hen het als volgt op de zitting: *“Vanuit de sociale dienst willen we wel voorstellen dat er een vorming en prestatie zou opgelegd worden met een huisarrest, dat er toch een duidelijk signaal komt dat dit gedrag niet kan en dat er verder een maatschappelijk onderzoek kan gebeuren”*

(JRB 1, consulent). Een andere consulent zegt het volgende op de zitting tegen de jongere zelf: *“Dringt het niet echt door dat je met verkeerde mensen bezig bent of verkeerde dingen aan het doen bent. Ik denk dat er echt wel een signaal moet komen om te zeggen dat wat er nu aan het gebeuren is, dat dat echt niet kan”* (JRB 2, consulent). De vraag kan gesteld worden of dit de taak van de consulenten is.

De consulenten hebben ten derde, aldus de jeugdrechters, ook de taak om de (voorgestelde) hulpverlening uit te werken en op te starten. Dit houdt onder meer in dat ze contact opnemen met de betreffende dienst of instelling die instaat voor de uitvoering van de op te leggen maatregel, nagaan of er effectief een plaats beschikbaar is en zo nodig de jongere op de wachtlijst plaatsen. Volgens één van de jeugdrechters vormt de consulent de spil of schakel tussen de jeugdrechter enerzijds en de uitvoerende diensten en instellingen anderzijds. Meerdere keren wordt, vooral aan Franstalige kant, door de jeugdrechters aangegeven dat, hoewel het in principe de taak van de consulent is, ze vaak zelf rechtstreeks contact opnemen met de diensten of voorzieningen om te horen of er eventueel een plaats beschikbaar is, wat ook tijdens de observaties vastgesteld kan worden. Niet zelden wordt vijf minuten voor de zitting nog door de jeugdrechter rondgebeld in de hoop een plaats voor de jongere te vinden.

Ten vierde wordt van de consulenten verwacht dat ze de dossiers die ze toegewezen krijgen, effectief opvolgen, dat ze met andere woorden toezicht houden. Dit houdt enerzijds in dat ze controle uitoefenen op de opgelegde maatregelen of voorwaarden. Als een jongere bijvoorbeeld als voorwaarde ‘stipt school lopen’ opgelegd krijgt, dient de consulent na te gaan of de jongere effectief naar school gaat, door bijvoorbeeld op geregelde tijdstippen de school van de jongere te contacteren. Anderzijds houdt het ook een algemeen toezicht in. De consulent dient met andere woorden na te gaan hoe het over het algemeen met de jongere gaat, zowel op persoonlijk vlak, als thuis en op school. Een jeugdrechter omschrijft de toezichthoudende functie van de consulenten als volgt: *« Donc la surveillance porte notamment sur le respect des conditions. Donc le délégué, ou la déléguée, est censée vérifier le respect des conditions. Et alors je ne sais pas, genre tous les trois ou six mois faire un rapport pour dire... Alors dans le rapport de surveillance tu as des rubriques comme scolarité, famille. Donc le délégué est en contact avec l'école, il va aller voir les parents. Donc il surveille de façon générale et il surveille aussi le respect des conditions »* (JR 6). Ook als jongeren geplaatst zijn, is het de taak van de consulent om de plaatsingsmaatregel op te volgen. De consulenten dienen de jeugdrechter ook op regelmatige basis schriftelijk te rapporteren over de evolutie van de jongere. Voorafgaand aan de openbare zitting wordt ook steeds aan de consulent

gevraagd om een verslag of nota op te stellen met een *update* van de situatie²⁷¹. Naast het maatschappelijk verslag vormen deze aanvullende nota's of verslagen (« des rapports de surveillance »), naar eigen zeggen, een zeer belangrijke bron van informatie voor de jeugdrechters.

Een aantal jeugdrechters geeft - tot slot - aan dat de consulent ook de taak heeft om de jongere en zijn gezin te helpen of te ondersteunen bij de uitvoering van de opgelegde maatregelen, bijvoorbeeld bij het zoeken van een therapeut of een geschikte school. De consulent is voor de jongere en zijn ouders ook het eerste aanspreekpunt in hun contact met de jeugdrechtbank. Voor één van de jeugdrechters vormt de consulent niet enkel een schakel tussen de jeugdrechter en de uitvoerende diensten en voorzieningen, maar ook tussen de jeugdrechter enerzijds en de jongere en zijn gezin anderzijds. Hij zegt het als volgt: « *Et la déléguée, pour moi, doit être un peu un relai, un intermédiaire entre le jeune et son juge* » (JR 9).

Kortom: alle jeugdrechters geven aan dat de sociale dienst voor hen een zeer belangrijke procesactor vormt. De consulenten (van de sociale dienst) hebben in de eerste plaats een belangrijke informerende taak. Door middel van een maatschappelijk onderzoek (en verslag) dienen ze de jeugdrechters te informeren over de persoon, en vooral ook de familiale context, van de jongere. Daarnaast dienen ze gepaste hulpverlening te adviseren en deze ook verder uit te werken. Ze vormen als het ware de schakel tussen de jeugdrechters enerzijds en de uitvoerende diensten en voorzieningen anderzijds. Eens maatregelen en/of voorwaarden opgelegd zijn, dienen de consulenten ook te waken over de uitvoering en/of naleving ervan en de jeugdrechters daar ook op regelmatige tijdstippen over te rapporteren. Door enkele jeugdrechters wordt ook gewezen op de ondersteunende taak van de consulenten ten aanzien van de jongere en zijn ouders. Ze vormen de schakel tussen de jongere enerzijds en de jeugdrechter anderzijds. In dit opzicht hebben de consulenten in feite een dubbele rol. Enerzijds fungeren ze als een (vertrouwd) persoon die de jongere en zijn gezin ondersteunt en hun eerste aanspreekpunt vormt in hun contact met de jeugdrechtbank. Anderzijds hebben ze ook een belangrijke toezichthoudende of controlerende taak. Ze dienen de jeugdrechter op regelmatige basis op de hoogte te houden van de mate waarin de opgelegde maatregelen en/of voorwaarden nageleefd worden en de algemene evolutie van de

²⁷¹ Op het moment dat vastgelegd wordt wanneer een zaak op de openbare zitting berecht zal worden (en de dagvaarding opgemaakt wordt) wordt (standaard) ook een brief of kantschrift verstuurd naar de vaste consulent met de vraag om ter voorbereiding van de openbare zitting een verslag of nota op te stellen en over te maken aan de jeugdrechter.

jongere (en zijn gezin). Deze dubbele rol weerspiegelt zich ook in de plaats van de consulenten op de zitting: ergens tussen de jeugdrechter en de jongere in.

B. Inbreng in specifieke zaken

Dat de sociale dienst voor de jeugdrechters een (zeer) belangrijke procesactor vormt, blijkt ook uit de antwoorden van alle jeugdrechters op de vraag wiens inbreng in een concrete of reële zaak voor hen van belang is bij het nemen van de beslissing. Bij een groot deel van de zaken wordt verwezen naar de inbreng van de consulent²⁷². De sociale dienst is de actor waarnaar het meest verwezen wordt. Enkele uitspraken in dit verband zijn: *“De afwezige had de meeste inbreng, dus de consulent eigenlijk, ik heb al geschetst dat die voor mij heel bepalend is geweest, en dat bleek ook wel uit vorige verslagen ook, dat die consulent echt voor de jongen eigenlijk nog iets zocht”* (JRB 1, JR 1, zaak 4), *“Ja, ik denk opnieuw de sociale dienst en ook de bevindingen van de Grubbe, hoe zij hem ervaren hadden, ja”* (JRB 1, JR 3, zaak 4), *“De sociale dienst met het zoeken naar oplossingen, creatieve oplossingen”* (JRB B, JR 4, zaak 2), *“Hier is de consulente wel belangrijk geweest. Omdat zij ook op voorhand wat met die ouders heeft kunnen spreken, ja”* (JRB B, JR 5, zaak 1), *« Oui, et alors l'éclairage de Monsieur (naam consulent) est assez important parce que lui, il a vu la famille, il a vu comment ça fonctionnait dans la famille. Et il est allé voir le jeune »* (JRB C, JR 7, zaak 4), *« Le rapport oui dans le dossier, l'étude sociale, oui, c'est ce qui a permis de déceler les causes du mal-être du jeune »* (JRB D, JR 9, zaak 8). Ook bij het motiveren van hun beslissing zowel tijdens het interview, als op de zitting en in de beschikking of het vonnis, wordt er door de jeugdrechters (zeer) vaak spontaan verwezen naar wat de consulent gezegd of aangebracht heeft en/of naar wat ze in het verslag van de consulent gelezen hebben.

Als er verwezen wordt naar de inbreng van de consulent, heeft deze (inbreng) enerzijds betrekking op informatie over de persoon en context van de minderjarige. Anderzijds gaat het om informatie over al dan niet beschikbare hulpverlening. Beide zijn voor de jeugdrechters van groot belang voor het nemen van een beslissing. Ook op de vraag of er al dan niet voorafgaand overleg werd gepleegd en met wie, wordt er, als er bevestigend geantwoord wordt, in hoofdzaak verwezen naar de consulenten van de

²⁷² Er kan vastgesteld worden dat er vaker naar de inbreng van de consulenten gewezen wordt aan Franstalige, dan aan Nederlandstalige kant, wat te maken kan hebben met de rol die effectief door de consulenten opgenomen wordt. Mogelijk nemen de consulenten aan Nederlandstalige kant een iets actievere rol op, dan aan Franstalige kant. Eén van de gevolgen hiervan kan zijn dat de Franstalige jeugdrechters zelf meer taken op zich nemen en bijvoorbeeld zelf meer rechtstreeks contact opnemen met de voorzieningen of diensten die jongeren begeleiden, wat ook tijdens de observaties vastgesteld wordt.

sociale dienst. Als er overleg geweest is, is dat hetzij telefonisch, hetzij mondeling vlak voor de zitting in het kabinet van de jeugdrechter. Enkele keren wordt ook ‘tijdens’ de zitting door de jeugdrechter telefonisch contact opgenomen met de vaste consulent in de hoop alsnog (*up to date*) informatie te bekomen.

Naast de verslagen van de consulenten van de sociale dienst, wordt door de jeugdrechters ook vaak verwezen, zowel tijdens het interview, als op de zitting en in de beschikking of het vonnis, naar de verslagen van de uitvoerende diensten en voorzieningen, hetzij onrechtstreeks, hetzij rechtstreeks. Onrechtstreeks in die zin dat de consulenten van de sociale dienst zich voor hun opvolgingsverslagen of nota's (groten)deels baseren op de verslagen van de uitvoerende diensten en voorzieningen. Niet zelden worden, zo blijkt uit de dossierinzage, hele stukken uit de verslagen van deze diensten overgenomen in de eigen nota's of verslagen van de consulent. Daarnaast verwijzen de jeugdrechters ook rechtstreeks naar wat ze zelf in de verslagen van de uitvoerende diensten hebben gelezen. Het gaat dan enerzijds over verslagen van diensten die jongeren ambulant begeleiden, bijvoorbeeld bij de uitvoering van een gemeenschapsdienst of vorming of in het kader van een thuisbegeleiding. Anderzijds gaat het om verslagen van instellingen waar jongeren residentieel verblijven. Meermaals wordt aangegeven dat het, zeker wat de gemeenschapsinstellingen betreft, om goed uitgewerkte verslagen gaat die veel informatie verschaffen, in hoofdzaak over de persoon²⁷³ van de minderjarige. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *Les intervenants c'est capital. Dès qu'on place en IPPJ, toutes les IPPJ apportent beaucoup d'informations sur le mineur parce que pendant toute la durée du placement, il y a l'observation qui est faite par les éducateurs, par les assistants sociaux, la psychologue. Ils ont tous des regards différents et ça donne beaucoup d'éléments au juge pour apprécier le caractère du mineur. C'est important et ils font du très bon travail* » (JR 10). Als de jeugdrechters melding maken van de betreffende verslagen, verwijzen ze niet enkel naar de informatie met betrekking tot de persoon van de minderjarige, maar vaak ook naar de adviezen die aan het einde van de verslagen geformuleerd worden en die hen ook helpen bij het ondersteunen of legitimeren van hun beslissing. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende op de zitting: « *Tu sais bien que le rapport de l'IPPJ est*

²⁷³ Als jongeren voor een (zeer) korte periode geplaatst worden, bijvoorbeeld voor 15 dagen in een gemeenschapsinstelling (wat enkel aan Franstalige kant mogelijk is), leveren de verslagen vooral interessante informatie op, aldus de jeugdrechters, over de houding van de jongere, aangezien de tijd vaak te kort is om reeds een grondig beeld van de jongere te schetsen. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *Et alors aussi le rapport de l'IPPJ, son passage là-bas, voir comment il a réagi en fonction de... C'était quand même son premier placement, 15 jours, pour la première fois, voir un peu comment il s'est comporté. C'est vrai qu'ils disent quand même que c'était fort superficiel, la manière dont il s'est comporté. Il a presque attendu 'que ça passe' pour peut-être déjà reprendre un peu dans sa tête ses habitudes* » (JRB D, JR 10, zaak 5).

clair. Pour eux, ils veulent le maintien en institution » (JRB D, JR 9, zaak 6).

Een aantal keren wordt door de jeugdrechters ook expliciet aangegeven dat in een bepaalde zaak de inbreng van de consulent van weinig of geen belang is. In de eerste plaats wordt dan verwezen naar het feit dat jongeren nog niet gekend zijn op de jeugdrechtbank en er nog geen consulent is aangesteld en/of deze nog geen maatschappelijk onderzoek heeft verricht. Ook in het geval van een rechtstreekse dagvaarding wordt hier meermaals naar verwezen. Daarnaast wordt ook gewezen op het feit dat een consulent zijn werk niet goed gedaan heeft. Dit houdt onder meer in dat hij het dossier niet goed opgevolgd heeft, (nog) geen verslag overgemaakt heeft en/of nog geen (vervolg)hulpverlening uitgewerkt heeft. Zo antwoordt een jeugdrechter op de vraag wiens inbreng in de betreffende zaak van belang is, het volgende: « *Je l'ai dit, la déléguée: rien. Je l'ai déjà dit mais je le répète* » (JRB C, JR 8, zaak 2). Meermaals wordt daarentegen gewezen op het feit dat het een heel goede of ervaren consulent betreft, waar ze veel vertrouwen in hebben. Dit zou er op kunnen wijzen dat de perceptie van de persoon van de consulent mee bepaalt of zijn inbreng al dan niet van belang is. Dit gegeven blijkt ook bij de andere procesactoren terug te komen.

3.4.2.2. Openbaar ministerie

A. Algemene rolperceptie

Door alle jeugdrechters wordt op de vraag wat voor hen de rol van het openbaar ministerie (of jeugdparket) is, in eerste instantie verwezen naar hun 'klassieke rol', zoals één van de jeugdrechters het zegt. Het betreft het filteren en aanbrengen van zaken. Het jeugdparket beslist met andere woorden welke zaken al dan niet voor de jeugdrechter gebracht worden. Op de vraag of er op dit vlak een bepaald vorderingsbeleid gevoerd wordt, geven de jeugdrechters aan dat ze het eigenlijk niet goed weten of dat ze denken of veronderstellen dat er wel een bepaald beleid is. Antwoorden in dit verband zijn: "*ik vraag het me af*", "*denk ik toch, zo komt het toch over*", "*je suppose qu'ils ont des directives*", "*je ne sais pas si la politique est claire*", "*je ne sais pas très bien ça*". Meerdere keren wordt ook aangegeven dat het afhangt van persoon tot persoon.

Daarnaast is het ook de rol van het jeugdparket om het dossier, dat ze voor de jeugdrechter brengen, goed op te bouwen. Dit veronderstelt ook het stellen van bijkomende onderzoeksdaden, zoals het verhoren van getuigen. Het is daarnaast ook de taak van het jeugdparket om de feiten te (her)kwalificeren. Het jeugdparket heeft « le rôle

d'enquête et de qualification », zoals één van de Franstalige jeugdrechters het stelt. Meerdere jeugdrechters geven ook aan dat het jeugdparket de taak heeft hen (bijkomend) te informeren. Het jeugdparket beschikt immers vaak over belangrijke, aanvullende informatie waarover de jeugdrechter niet noodzakelijk beschikt. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: *« Il est quand même beaucoup plus en première ligne que nous. Il est en contact avec les services de police. Et donc c'est intéressant parce qu'ils ont parfois des informations qu'ils ont eu notamment par téléphone par les services de police, etc. qui ne sont pas nécessairement clairement dans un PV. Mais donc ça par contre, c'est intéressant, surtout pour les jeunes très connus. Ils ont des informations qu'on n'a pas nécessairement »* (JR 8).

Het jeugdparket dient niet enkel zaken aan te brengen. Het is ook zijn taak om een maatregel te vorderen. Waar de jeugdrechters aangeven het advies van de sociale dienst meestal te volgen, is het antwoord op de vraag of ze over het algemeen rekening houden met de eis van het jeugdparket, veel genuanceerder. Het is één van de standpunten die ze horen. Ze voelen er zich, naar eigen zeggen, zeker niet door gebonden. Meerdere jeugdrechters benadrukken dat ze uiteindelijk zelf de beslissing nemen. Enkele uitspraken in dit verband zijn: *« En général, je me fais mon idée moi-même, mais je regarde ce qu'il demande. Mais c'est vrai que je me fais mon idée moi-même »* (JR 8), *« Donc oui, je suis attentive à leurs réquisitions, mais je délibère en toute impartialité »* (JR 9), *« Mais moi je ne me sens pas d'office liée avec l'avis du parquet. Quand je suis en délibération seule, je me souviens de ce qu'il a pu dire mais je peux aussi prendre une décision qui ne correspond pas à son avis. On reste très libre dans sa tête »* (JR 10). Eén van de jeugdrechters (JR 2) geeft aan (of toe) eerder zelden rekening te houden met de eis van het jeugdparket. Volgens de betreffende jeugdrechter is het probleem van het jeugdparket dat het, in tegenstelling tot de jeugdrechter en de sociale dienst - die volgens de betreffende jeugdrechter een tandem vormen²⁷⁴ - veel minder kort op het dossier zit. Er kan immers nog veel gebeuren tussen het moment dat het jeugdparket dagvaardt en de eigenlijke openbare zitting. Als de nieuwe informatie niet actief aan het jeugdparket meegedeeld wordt, dan weet het deze vaak pas twee minuten voor de zitting en dat maakt het voor hem vaak zeer moeilijk, aldus de jeugdrechter, om een gepaste eis te formuleren.

Een aantal jeugdrechters geeft aan meer rekening te houden met de eis van het jeugdparket in de fase ten gronde, dan in de voorlopige fase. Dan zitten ze, naar eigen

²⁷⁴ Het is ook bij deze jeugdrechter dat de sociale dienst tijdens de kabinetszitting niet tussen de jeugdrechter en de jongere, maar eerder aan de kant van de jeugdrechter zit.

zeggen, vaak veel meer op dezelfde golflengte. Op dat moment beschikt het jeugdparket in principe ook over informatie over de jongere en de (eventuele) reeds genomen voorlopige maatregel. In de voorlopige fase vordert het jeugdparket meestal enkel op basis van de feiten. De jeugdrechter gaat daarentegen in zijn beoordeling veel verder en probeert reeds zo veel mogelijk informatie over de jongere en/of zijn context in rekening te nemen voor het nemen van zijn beslissing, waardoor de jeugdrechter, volgens één van hen, op heel andere oplossingen uitkomt dan het jeugdparket. Meermaals wordt erop gewezen dat het jeugdparket een meer repressieve rol opneemt dan de jeugdrechter. Het jeugdparket ziet in de eerste plaats de feiten en vertolkt ook meer de stem van het algemeen belang. Een aantal jeugdrechters geeft aan dit ook van het jeugdparket te verwachten (« *il faut qu'il marque le coup* »). De focus van de jeugdrechter ligt daarentegen meer op de jongere en/of zijn context.

Ondanks het feit dat het jeugdparket meer de nadruk legt op de feiten wordt door meerdere jeugdrechters aangegeven dat het jeugdparket en de jeugdrechtbank veel meer op dezelfde lijn zitten, dan het correctioneel parket en de correctionele rechtbank. Ze werken ook veel meer samen. Twee jeugdrechters (JR 6, JR 10) benadrukken dat de rol van het jeugdparket in feite identiek is aan die van de jeugdrechtbank. Enerzijds dienen ze de jongere te herinneren aan de wet en hen duidelijk te maken dat bepaalde zaken niet kunnen. Anderzijds dienen ze ook constructief na te denken over wat er moet gebeuren om te voorkomen dat jongeren nieuwe feiten plegen. Eén van hen zegt het als volgt: « *On n'a pas un travail très différent, sauf que c'est moi qui tranche. Mais je pense que la fonction, elle est un peu la même, c'est taper sur les doigts, mais en même temps en ayant une vue constructive. Bon voilà, tu as commis tel fait, ce n'est pas acceptable, tu vas payer, mais maintenant, qu'est-ce qu'on peut mettre en place pour te venir en aide* » (JR 6). Ook tijdens de observaties kan vastgesteld wordt dat het jeugdparket deze dubbele rol zeer vaak op zich neemt. Enerzijds wijzen de parketmagistraten op de ernst van de feiten en vaak ook op de gevolgen ervan voor het slachtoffer, maar ook voor de jongere zelf en/of zijn ouders. Anderzijds geven ze ook aan dat er hulpverlening opgestart moet worden. Een parketmagistraat zegt het volgende op de zitting: “*Ik vind echt dat er verder onderzoek moet gebeuren naar dat gedrag en de redenen waarom dat gedrag gesteld wordt en welke hulpverlening dan geïnstalleerd kan worden*” (JRB A, parketmagistraat).

Kortom: de rol van het jeugdparket is volgens de jeugdrechters in de eerste plaats het filteren en aandragen van dossiers. Van het jeugdparket wordt tevens verwacht dat het de dossiers goed opbouwt en in dat kader bijkomende onderzoeksdaden stelt. De jeugdrechters geven ook aan dat het jeugdparket vaak over belangrijke (aanvullende)

informatie beschikt, waar de jeugdrechters niet noodzakelijk weet van hebben. Meer dan van de jeugdrechtbank ligt de focus van het jeugdparket op de feiten, zeker in de voorlopige fase. Vaak hebben de parketmagistraten op dat moment veel minder zicht dan de jeugdrechters op de jongere en/of zijn familiale context en op het eventuele traject dat reeds doorlopen werd. Het jeugdparket dient ook meer dan de jeugdrechtbank de stem van het algemeen belang te vertolken. Sommigen jeugdrechters verwachten dat het jeugdparket deze rol ook opneemt op de zitting en de jongere er nog eens uitdrukkelijk op wijst dat wat hij gedaan heeft, niet kan of niet mag. Anderzijds wordt door meerdere jeugdrechters aangegeven dat het jeugdparket toch enigszins verschilt van het correctioneel parket en dat het naast het herinneren aan de wet, zich ook steeds de vraag moet stellen (en dit ook doet) welke hulpverlening geïnstalleerd dient te worden om de jongere te helpen en (zo ook) te vermijden dat er nieuwe feiten gepleegd worden.

B. Inbreng in specifieke zaken

In tegenstelling tot de consulenten van de sociale dienst wordt een beperkt aantal keren verwezen naar het jeugdparket op de vraag wiens inbreng in een reële zaak van belang is. Als er naar het jeugdparket verwezen wordt, is dit in hoofdzaak omdat er door de parketmagistraat nieuwe informatie aangebracht wordt, informatie waarover de jeugdrechter (nog) niet beschikt. Het gaat dan vooral over het feit dat de jongere opnieuw op het jeugdparket aangemeld werd in het kader van nieuwe feiten. Zo antwoordt een jeugdrechter het volgende op de vraag wiens inbreng in de betreffende zaak voor hem van belang is voor het nemen van een beslissing: *“Ook hier weer het doorlopen traject en dan is dat eigenlijk het advies van de sociale dienst, en ook wel het openbaar ministerie dat ook verwees naar het groot aantal vorderingen op korte termijn en de onderzoeken die nog lopende zijn”* (JRB A, JR 3, zaak 3). Een andere jeugdrechter zegt het als volgt: *“Dus uiteindelijk wiens inbreng. Gewoon hetgeen we hebben vernomen van informatie van het parket. Dus wat is er hier doorslaggevend geweest. Dat hij rond november weer aan het afglijden was. Dan heb ik dat gevraagd aan het parket om dat al dan niet te bevestigen of dat dat klopt”* (JRB B, JR 5, zaak 2). Het feit dat jongeren nieuwe feiten plegen of verder aan het afglijden zijn, is voor de jeugdrechter belangrijke informatie. Het wijst er op dat de jongere het nog steeds niet doorheeft en er verdere (gerechtelijke) interventies nodig zijn. Eén van de jeugdrechters geeft in zijn antwoord ook aan dat hij het jeugdparket - dat op de zitting een balans van de situatie opmaakt en wijst op de positieve evolutie van de jongere - heel “accuraat” en “beklijvend” vond. De jeugdrechter lijkt het met andere woorden te appreciëren dat het jeugdparket rekening houdt met de positieve evolutie van de jongere en niets bijkomend vordert, ondanks de vele en ernstige feiten waaraan de

jongere zich schuldig heeft gemaakt.

Los van de vraag wiens inbreng voor de jeugdrechter van belang is in een specifieke zaak, wordt er door de jeugdrechters slechts een beperkt aantal keren tijdens het interview, op de zitting of in de beschikking of het vonnis spontaan verwezen naar wat er door de jeugdparketmagistraat aangebracht werd. Als het gebeurt, is het voornamelijk op de zitting bij het motiveren van de eigen beslissing. De jeugdrechter verwijst dan naar het jeugdparket dat ook wijst op de ernst van de feiten, de kans op recidive of de noodzaak om verdere maatregelen te nemen. Het lijkt er op dat de jeugdrechters vooral verwijzen naar wat door het jeugdparket aangebracht werd, ter ondersteuning of legitimering van de eigen beslissing, om - met andere woorden - de eigen beslissing meer kracht bij te zetten. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende op de zitting tegen een jongen: « *Qu'est-ce qu'on avait dit ici en présence de Madame le procureur du Roi, si on te libérerait sous conditions ? (Jeugdrechter leest de vorige beschikking voor.) Que le mineur avait été remis en famille sous le respect de certaines conditions, et avisé par Madame le procureur du Roi du risque de dessaisissement en cas de nouveaux faits* » (JRB D, JR 9, zaak 2).

Een aantal keren wordt ook expliciet aangegeven dat de inbreng van het jeugdparket van geen of weinig belang is. Het gaat in hoofdzaak om zaken waar de jeugdrechters zich boos maken over het feit dat het jeugdparket het dossier niet goed opgebouwd heeft en het onvoldoende duidelijk is of de jongere al dan niet bij de feiten betrokken is, wat het de jeugdrechters moeilijk maakt om een gegronde beslissing te nemen. Een aantal andere keren wordt gezegd dat de inbreng van het jeugdparket van weinig of geen belang is, omdat het jeugdparket zelf niet goed wist wat met de zaak te doen. Eén keer wordt ook aangegeven dat het jeugdparket geen eigen rol heeft wil spelen, omdat de jeugdrechter op de zitting heel duidelijk had aangegeven in welke richting hij wilde gaan. Dit wijst er op dat de rollen die door de verschillende procesactoren gespeeld worden, ook op elkaar afgestemd worden.

Op de vraag of er voorafgaand overleg gepleegd werd (en met wie) wordt zelden tot nooit door de jeugdrechters naar het jeugdparket verwezen. Eén enkele keer geeft een jeugdrechter aan (of toe) dat er soms voorafgaand aan de zitting wel eens afgetoetst wordt door het jeugdparket in welke richting de jeugdrechter denkt te gaan om er min of meer zeker van te zijn te zullen krijgen, wat er gevraagd wordt. In één van de zaken zegt hij hierover het volgende: « *Pour celle-là, je ne sais plus si j'en ai discuté avec (...), avec le substitut d'audience. Non, ou alors on en a peut-être parlé au moment de l'audience. Oui, elle m'a dit qu'elle allait demander des heures. Et c'est vrai que de temps en temps,*

ça dépend des substituts, ça dépend des juges aussi, mais c'est vrai, elle lance un peu l'idée comme elle l'a fait pour le deuxième dossier dont on parlera après, elle était toute perdue, elle ne savait pas quoi demander. Ici, c'est vrai qu'elle a lancé l'idée pour voir comment j'allais réagir. Parce que c'est vrai que ça peut être intéressant pour elle dans son réquisitoire d'être plus ou moins sure d'avoir ce qu'elle va demander ou pas. Donc voilà, elle a m'a annoncé ça » (JRB C, JR 6, zaak 1). Tijdens de observaties wordt ook vastgesteld dat voorafgaand aan de zitting soms wederzijds (nieuwe) informatie wordt uitgewisseld. Zo zal het jeugdparket de jeugdrechter bijvoorbeeld informeren over het feit dat er nieuwe feiten aangemeld werden. De jeugdrechter van zijn kant zal wijzen op informatie uit het verslag van de sociale dienst dat hij pas zeer recent (bijvoorbeeld de dag voordien) onder ogen heeft gekregen, informatie die mogelijk van belang kan zijn voor het houden van het requisitoir of het nemen van een beslissing. Het uitwisselen van informatie lijken ze voor een stuk ook te doen om de ander geen 'dom figuur' te doen slaan. In een zaak waar een jeugdrechter van plan is om een jongen na vijf dagen Saint-Hubert naar huis te laten gaan, omdat hij vindt dat er onvoldoende bewijzen in het dossier aanwezig zijn, signaleert hij dit voorafgaand aan de zitting aan de parketmagistraat, waarvan hij vermoedt dat hij standaard de verlenging zal vragen. Hij zegt hierover het volgende: *« Voilà, je lui ai signalé pour ne pas qu'elle ait l'air bête si je puis dire »* (JRB C, JR 6, zaak 3).

3.4.2.3. Advocatuur

A. Algemene rolperceptie

De meerderheid van de jeugdrechters geeft aan dat de rol van de jeugadvocaat anders is dan de rol die een gewone advocaat op zich neemt. De jeugadvocaat heeft in feite, aldus de jeugdrechters, een dubbele taak. Enerzijds moet hij verwoorden wat zijn cliënt wenst, anderzijds dient hij ook te pleiten in het belang van de minderjarige. Een jeugdrechter verwoordt het als volgt: *“Want een jeugadvocaat is niet hetzelfde als een advocaat, vind ik, een jeugadvocaat moet ook voor mij die pedagogische inslag hebben en zien in welke richting die jongere moet evolueren, met daarbij ook nog de juridische kennis, maar ook individueel gericht naar zijn of haar minderjarige en wat je dan best doet”* (JR 2). Een Franstalige collega verwoordt het op bijna dezelfde manier: *« C'est de défendre son client. Mais c'est un rôle plus particulier à la jeunesse parce que c'est défendre le jeune, mais non pas comme on défend un adulte devant un tribunal correctionnel. C'est viser l'intérêt du mineur qui parfois ne correspond pas à ce que le mineur souhaiterait »* (JR 10). Volgens één van de jeugdrechters vallen beide – de stem

van de jongere enerzijds en zijn belang anderzijds – niet steeds samen en is het de kunst van de advocaat om daar een mooi evenwicht in te vinden. Twee jeugdrechters (JR, 5, JR 9) leggen iets meer de nadruk op het feit dat de advocaat vooral de spreekbuis (« porte-parole ») van de jongere moet zijn. Eén van hen geeft daarbij wel aan dat het niet evident moet zijn voor de advocaat om enerzijds te vertolken wat de jongere wil, maar anderzijds ook het discours van de jeugdrechter te begrijpen die van mening is dat een (jeugdbeschermings)maatregel noodzakelijk is. Eén van de jeugdrechters (JR 7) geeft ook aan dat het de taak van de advocaat is om duidelijk te maken aan dat de jongere dat wat hij gedaan heeft, niet kan.

In twee van de vier arrondissementen wordt er aangegeven dat de jeugdadvocaten een bepaald beleid volgen, hoewel hier in één van de arrondissementen oneigheid over bestaat. In één van beide (JRB A) zou het volgens één van de jeugdrechters de traditie zijn om het dubbele mandaat op te nemen. De advocaten geven zelf, aldus de betrokken jeugdrechter, aan van ‘kijk mijn cliënt heeft gevraagd van dit aan u mee te delen, maar ik sluit mij eigenlijk in het belang van de minderjarige toch aan bij het advies dat er is, waar mijn cliënt niet mee akkoord gaat’. Het is een dubbele rol die consequent aangehouden wordt, aldus de betrokken jeugdrechter. Dit wordt echter niet door alle jeugdrechters van het betreffende arrondissement op dezelfde manier ervaren. Een andere jeugdrechter benadrukt eerder de (grote) verschillen die er tussen de jeugdadvocaten zijn. Voor hem zijn er twee uitersten met aan de ene kant advocaten die vooral de spreekbuis van de minderjarige zijn en aan de andere kant advocaten die zeggen van ‘mijn cliënt zegt dit, maar ik treed ook op in het belang van de minderjarige op langere termijn’, met daartussen, aldus de jeugdrechter, “een ongelooflijk ruime, grijze zone”.

In het andere arrondissement (JRB C) wordt door alle jeugdrechters aangegeven dat er door de jeugdadvocatuur voor gekozen wordt om vooral de stem van de jongere te vertegenwoordigen wat, volgens één van de jeugdrechters, soms tot vreemde situaties kan leiden. De betreffende jeugdrechter verwoordt het als volgt. « *A (...), comme j’ai expliqué, leur politique c’est de reprendre la parole du mineur, donc ce n’est pas plaider ce que eux considèrent le plus conforme à leur intérêt, mais c’est de plaider ce que le jeune demande qu’on plaide, même si ça peut être des fois totalement farfelu* ». In de praktijk zouden niet alle advocaten zich aan deze richtlijn van de balie houden en pleiten zoals ze het zelf het beste achten. Het zou afhangen van advocaat tot advocaat. Eén van de jeugdrechters geeft in dit verband aan dat sommige jeugdadvocaten er zeer goed in slagen om de stem van de jongere te vertolken en tegelijkertijd ook aan te geven wat volgens hen in het belang van de minderjarige is, ook al is dat niet hun mandaat. Andere

advocaten brengen daarentegen geen nuances aan, wat volgens de betrokken jeugdrechter heel “irritant” kan zijn. In de twee andere gerechtelijke arrondissementen zou er geen sprake zijn van een bepaald beleid. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *Non pas du tout. C’est-à-dire qu’il n’y a pas de politique comme ça, c’est de l’individualité* » (JR 10).

Alle jeugdrechters geven daarnaast aan dat de jeugadvocaat ook een belangrijke juridische taak heeft. Deze moet niet alleen nagaan of de feiten correct gekwalificeerd werden. Hij moet ook verifiëren of er aan de voorwaarden voldaan is om een bepaalde maatregel op te kunnen leggen. Daarnaast wijzen velen er ook op dat de jeugadvocaat een belangrijke informerende taak heeft. Hij moet de jongere onder meer informeren over hoe de procedure loopt, welke maatregelen de jeugdrechter kan opleggen en met welk doel voor ogen. Een jeugdrechter wijst er in dit kader op dat de jeugadvocaat eigen voorstellen met de jongere kan uitwerken wat, aldus de betrokkene, te weinig gebeurt. De betreffende jeugdrechter geeft ook aan dat een jeugadvocaat goed met jongeren moet kunnen communiceren. Een aantal geven ook aan dat de jeugadvocaat de jongere moet helpen, als er bijvoorbeeld op burgerlijk vlak zaken (zoals een naamsverandering) geregeld moeten worden. Eén van de jeugdrechters geeft aan dat de jeugadvocaat in feite een vertrouwenspersoon of een laagdrempelig aanspreekpunt voor de jongere moet zijn. In dit verband wordt echter opgemerkt dat jongeren soms niet weten wie hun advocaat is of hoe ze hem kunnen bereiken. Eén jeugdrechter geeft aan dat het ook de taak van de jeugadvocaat is om te wijzen op positieve zaken van de jongere. Tot slot wordt ook aangegeven dat de jeugadvocaat een rol dient te vervullen met betrekking tot het weerleggen van de eis van de burgerlijke partij (voor zover deze er is).

Op de vraag in welke mate de jeugdrechters rekening houden met het pleidooi van de advocaat, geven drie jeugdrechters (JR 1, JR 2, JR 6) aan dat de meerwaarde van de jeugadvocaat voor hen doorgaans klein is. Eén van hen verwoordt het als volgt: « *Ca dépend vraiment de l’avocat et de ce qu’il raconte. Mais c’est rare quand ça m’apporte grand-chose dans ma prise de décision. C’est très rare, vraiment très rare. Je trouve qu’en règle générale le dossier, il est ce qu’il est (juge rit)* » (JR 6). Het hangt volgens hen ook of van de relatie die de jeugadvocaat met de jongere heeft of - met andere woorden - de mate waarin hij over (bijkomende) informatie over de jongere en/of zijn familiale context beschikt. Volgens één van de betreffende jeugdrechters zal zijn idee over de zaak niet veranderen als de jeugadvocaat enkel herkaut wat er in het dossier aanwezig is. Meerdere keren wordt er door hen op gewezen dat er goeie en slechte jeugadvocaten zijn. Een aantal zouden hun rol zeer minimalistisch invullen en het

bijstaan van jongere enkel zien als “een gemakkelijke manier om aan punten te geraken”. Dat sommigen jeugdadvocaten hun rol relatief minimalistisch invullen, kan ook tijdens de observaties vastgesteld worden. Zo zegt een advocaat in zijn pleidooi (enkel) het volgende: *“Meneer de jeugdrechter, ik ben niet de vaste advocaat en dat is altijd een beetje problematisch natuurlijk. Ik hoor mevrouw de procureur hier zeer harde woorden zeggen. Ik heb met hem gesproken en ik had wel de indruk dat hij schuldbesef had, maar ja goed, wie ben ik, ik ben maar diegene die hem nu heeft gesproken”* (JRB 1, jeugdadvoocaat).

Anderen geven aan over het algemeen wel rekening te houden met het pleidooi van de advocaat. Ze vinden dat de advocaten een meerwaarde hebben en dat ook respect opgebracht moet worden voor wat ze doen. « *Chacun doit faire son travail* », aldus één van de jeugdrechters. Hun meerwaarde bestaat enerzijds in dat ze belangrijke informatie of nuances kunnen aanbrengen met betrekking tot de feiten. Het kan de jeugdrechters ook helpen wanneer ze zich dienen uit te spreken over schuld en onschuld. Anderzijds kunnen ze ook een meerwaarde zijn als ze nieuwe informatie aandragen omtrent de jongere en/of zijn familiale context. Maar ook door hen wordt er meermaals op gewezen dat het afhangt van advocaat tot advocaat.

Kortom: het lijkt er enerzijds op dat de jeugdrechters van (jeugd)advocaten verwachten dat ze hun eigen, juridisch, werk goed doen. Ze moeten de jongeren bijstaan, informeren en ook een juridische controle uitvoeren. Ze dienen met andere woorden na te gaan of er voldoende materiele bewijzen zijn, of de feiten correct gekwalificeerd werden en of bepaalde maatregelen mogelijk zijn. Ook dienen ze ook de stem van de jongere te vertolken. Anderzijds wordt van hen ook verwacht dat ze steeds het belang van de minderjarige voor ogen houden, zeker wat de op te leggen maatregel betreft. Ze dienen daarin een evenwicht te zoeken. Eén van de jeugdrechters vat deze dubbele rol als volgt samen: « *Donc pour un mineur délinquant, c'est assez confortable parfois d'avoir, confortable et inconfortable, ça dépend de l'avocat, mais d'avoir un avocat comme on disait, je ne sais plus qui, d'avoir un avocat pénaliste par exemple. C'est vrai qu'il va plaider comme au correctionnel par rapport aux faits, par rapport à la qualification et tout ça, moi j'aime bien, je trouve ça confortable. Par contre, il faut après qu'il puisse rebasculer comme avocat de mineur quand on aborde la question de la mesure quoi qu'il puisse se remettre* » (JR 8).

B. Inbreng in specifieke zaken

Op de vraag wiens inbreng in de betreffende zaak van belang is, wordt in een beperkt aantal zaken verwezen naar de inbreng van de advocaat. De jeugdrechters verwijzen ook eerder zelden tot nooit spontaan naar zijn inbreng bij de motivering van hun beslissing, noch tijdens het interview, noch op de zitting, noch in de beschikking of het vonnis. Twee jeugdrechters (JR 5, JR 9) verwijzen iets vaker dan de anderen naar de inbreng van de advocaat. Het zijn ook de jeugdrechters die aangeven dat de advocaat vooral de stem van de jongere moet vertolken. Als er door de jeugdrechters verwezen wordt naar de inbreng van de advocaat, dan wordt vaak aangegeven dat ze vinden dat de advocaat “goed gepleit” heeft, in het bijzonder met betrekking tot de feiten, maar ook een aantal keren met betrekking tot de op te leggen maatregel. De jeugdrechters geven in dit verband ook aan dat als advocaten goed pleiten, hen dat ook verplicht om hun beslissing beter te motiveren, zeker als ze de advocaat niet volgen in zijn vraag. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: « *Il a bien plaidé, parce qu’il a plaidé pour le recel dans le deuxième fait, il a fait son boulot quoi. Je ne vais pas suivre ce qu’il a dit, mais il m’ennuie, parce qu’il va m’obliger quand même à motiver plus le fait que je retiens le deuxième fait. Il va m’obliger à motiver la raison pour laquelle malgré tout je réprimande, alors qu’il y a des avocats quand on dit réprimande, ils s’en réfèrent. Donc il a bien fait son boulot je trouve. Il a bien plaidé, mais je vais quand même dire que c’est établi et réprimander* » (JRB C, JR 8, zaak 4). Jeugdrechters lijken het te appreciëren als advocaten hun (juridisch) werk doen. Anderzijds dienen ze daar ook niet in te overdrijven en voor ogen te houden dat het om een pedagogische setting gaat. In een zaak waar een groep jongeren voor de jeugdrechter moeten verschijnen voor een berechting ten gronde en waar heel wat discussie is over de kwalificatie van de feiten zegt de jeugdrechter aan het begin van de zitting tegen alle aanwezige advocaten het volgende: « *Donc ici, on est dans des mesures éducatives et protectionnelles. Et j’insiste à ce niveau-là auprès des plaidoiries c’est la prise de conscience pour ces jeunes. Moi je demande de la sincérité, ok ?* » (JRB D, JR 9, zaak 5).

Een aantal keren wordt expliciet aangegeven dat de inbreng van de advocaat van weinig of geen belang voor hen is. Enkele uitspraken in dit verband zijn: “*De rol van de advocaat vond ik het minst relevant*” (JRB A, JR 1, zaak 1), “*Om dan nu te zeggen dat het parket echt een invloed heeft gehad of zelfs de advocaat, zeer beperkt he, zeer beperkt*” (JRB A, JR 2, zaak 1). “*Zijn advocaat, wie was dat, dat was toch die dat we uit de gang geplukt hebben zeker*” (JRB B, JR 4, zaak 2), « *L’avocat, rarement (juge rit)* » (JRB C, JR 6, zaak 4), « *Bah, l’avocat m’a confirmé ça, m’enfin, n’avoir qu’un son de cloche* » (JRB C, JR 7, zaak 2), « *Et je*

ne me rappelle à nouveau plus de ce que l'avocat a dit » (JRB C, JR 8, zaak 2). Of er al dan niet naar de inbreng van de advocaat verwezen wordt, hangt, naar eigen zeggen, niet enkel af van de perceptie die de jeugdrechter van de advocaat van de jongere heeft. Meermaals wordt aangegeven dat er ook andere factoren spelen, zoals de fase in de procedure, de mate waarin de jongere reeds door de jeugdrechter gekend is, of het feit of hij bijgestaan wordt door zijn vaste advocaat, dan wel de advocaat van permanentie. Als de jeugdrechter de jongere bijvoorbeeld zeer goed kent en al gedurende lange tijd opvolgt, zal de advocaat doorgaans niet veel extra informatie kunnen toevoegen. Ook als een jongere aan het einde van de rit voor de jeugdrechter moet komen en alles loopt goed, is de rol van de jeugdadvocaat eerder klein. Hij zal zich dan vaak beperken tot de volgende woorden 'dat is allemaal goed nieuws, ik kan hier niet veel aan toevoegen'. Het lijkt erop dat de rol van de advocaat het grootst is als er bij de jeugdrechter enige twijfel aanwezig is. Dan kan het pleidooi van de advocaat de beslissing in de ene, dan wel de andere richting doen overhellen, zeker als de jeugdrechter vertrouwen heeft in de betrokken advocaat. Heel anders is het als de jeugdrechter duidelijk weet (en aangeeft) in welke richting hij wil gaan. Een jeugdrechter zegt in dit verband het volgende: « *Je pense que l'avocat n'a pas dit grand-chose dans ce dossier-ci puisque j'ai dit tout de suite: moi je veux un service et on se revoit »* (JRB C, JR 8, zaak 2).

Meerdere keren geven de jeugdrechters ook aan zich aan de advocaat "gestoord" te hebben. Ze storen er zich aan dat advocaten op zich laten wachten en/of het dossier nog moeten inkijken op het moment dat de zitting eigenlijk al begonnen moest zijn. Enkele keren wordt ook aangegeven dat het hun ergert dat de advocaat foute informatie aan de mensen geeft. Zo is één van de jeugdrechters (zeer) lastig dat de advocaat van de minderjarige het federale detentiecentrum van Everberg voorstelt als een jeugdgevangenis terwijl er, aldus de betrokken jeugdrechter, ook pedagogisch gewerkt wordt met de jongeren. Jeugdrechters storen er zich ook aan als advocaten de verantwoordelijkheid voor de feiten afwentelen van de jongeren of zaken voorstellen die niet echt geloofwaardig zijn. Op een vraag van een advocaat om de jongere met voorwaarden naar huis te laten gaan, antwoordt de jeugdrechter in dit kader het volgende: *"(Jeugdrechter verheft zijn stem) Meester, hij is pas nog voorgeleid geweest wegens het niet naleven van een huisarrest!"* (JRB A, JR 1, zaak 8).

3.4.2.4. Niet-professionele actoren

Op de vraag wiens inbreng in de betreffende zaak van belang is, wordt door de jeugdrechters naast de inbreng van professionele actoren als de sociale dienst, het

jeugdparket en de jeugdadvocatuur, ook verwezen naar de inbreng van niet-professionele actoren, zoals de ouders, de jongere zelf en het slachtoffer. In wat volgt wordt kort ingegaan op de inbreng van de ouders en het slachtoffer. Het belang dat gehecht wordt aan de inbreng van de jongere komt in een volgend punt met betrekking tot de rechtswaarborgen, in het bijzonder het recht om gehoord te worden, uitgebreid aan bod.

A. Ouder(s)

Op de vraag wiens inbreng van belang is voor het nemen van een beslissing, wordt door de jeugdrechters vaak (ook) verwezen naar de inbreng van de ouder(s). Enkele uitspraken in dit verband zijn: *“Ik vond het gesprek met de mama en de papa heel verhelderend. Dus de mama die heel erg betrokken is en veel problemen ziet. Misschien teveel, dat kan ook. Dat weet ik nog niet. De papa die weinig betrokken is. En die duidelijk nog in een serieuze strijd met elkaar zitten”* (JRB A, JR 1, zaak 7), *« L’apport du papa qui me disait qu’il avait à nouveau des contacts avec (jeune), qu’effectivement il confirmait qu’elle allait à l’école, qu’elle se comportait mieux, qu’elle avait un meilleur contact avec lui. Donc tout ça me confirmait qu’apparemment elle aurait compris certaines choses, et qu’elle aurait décidé de tourner la page et de reprendre un chemin cohérent »* (JRB C, JR 7, zaak 3), *« Enfin si, les parents aussi. A l’audience, les parents ont quand même expliqué comment le jeune vivait la relation parentale depuis pas mal de temps. Ça aussi ça éclaire un petit peu le juge »* (JRB D, JR 10, zaak 5). Ook tijdens het interview, op de zitting of in de beschikking of het vonnis wordt meermaals spontaan verwezen naar hetgeen door de ouders aangegeven werd. De inbreng van de ouders blijkt vooral van belang te zijn omdat deze voor de jeugdrechter belangrijke (bijkomende) informatie verschaft over de jongere en de (mogelijke) achterliggende problematiek. Niet alleen wat ouders zeggen, maar ook hoe ouders overkomen is voor de jeugdrechters veelzeggend en is mede van invloed op hun beslissing. Vooral de houding of reactie van de ouders met betrekking tot de feiten lijkt voor jeugdrechters een belangrijke indicator te zijn. Ook als de ouders de indruk geven dat ze de situatie niet meer machtig zijn of ontredderd zijn, is het in de ogen van de jeugdrechters een teken dat er ingegrepen moet worden.

Op te merken valt dat een aantal jeugdrechters de ouders niet steeds aan het woord laten. Zo laat één van hen (JR 3) de ouders in vier (van de acht) zaken helemaal niet aan het woord. Ook een andere jeugdrechter (JR 2) laat zich tijdens het interview ontvallen dat hij geen zin had om de ouders aan het woord te laten. In zaken waar de ouders niet aan

het woord geweest, wordt daarentegen in de beschikking of het vonnis wel formeel vermeld dat de betrokkenen gehoord werden (*“Tweede en derde gedaagden waren aanwezig op de zitting en konden hun standpunt toelichten”*). Als de jeugdrechters het woord aan de ouders geven, is dit meestal om (bijkomende) informatie over de jongere in te winnen. Ze vragen hen dan onder meer hoe het gaat met de jongere thuis en op school, bij wie de jongere woont, waar hij naar school gaat, hoe het zit met de verblijfsregeling. Daarnaast peilen ze af en toe ook naar de mening van de ouders over de feiten. Een zeer beperkt aantal keren wordt gevraagd wat de ouders vinden van de opgelegde (of op te leggen) maatregel. Een uitzonderlijke keer vraagt een jeugdrechter het volgende op de zitting: *“Wat is het standpunt van de mama als zij hoort wat het advies is?”* (JRB 1, JR 1, zaak 8).

Ouders komen niet enkel aan het woord op vraag van de jeugdrechter. In heel wat zaken nemen ze ook zelf het woord, meestal omdat ze praktische vragen hebben. Op één van de zittingen stelt een mama de volgende vragen aan de jeugdrechter: *“Mag ik nu eens iets vragen? Die hergo worden wij daarvan op de hoogte gebracht?, En die vorming wordt dat ook beslist waar en wat?”*. Even later vraagt ze in het kader van de ondertoezichtstelling het volgende: *“Mag ik nog eens iets vragen? Gaat ze dan opgevolgd worden op school en de thuissituatie?, En gaan die dan thuis komen? Of eerst op school?”* (JRB A, mama). Dit toont ook aan dat de jeugdrechters over het algemeen weinig uitleg geven bij de opgelegde maatregelen, noch inhoudelijk, noch over het praktische verloop ervan. Verder wordt hier in het kader van het hoorrecht (3.3.3.3.) nog op teruggekomen.

B. Slachtoffer

In een zaak is het slachtoffer zelf op de zitting aanwezig. De jeugdrechter geeft in de betreffende zaak ook uitdrukkelijk het woord aan het slachtoffer (die zonder advocaat verschijnt) en zegt het volgende: *“Ja mijnheer, u heeft een nota ingediend. Wil u misschien zelf nog een aantal dingen vertellen om te zeggen hoe u aan dat bedrag komt of wat er juist gebeurd is en waarom u dat bedrag vraagt? We gaan straks ook nog een uitleg krijgen van de Procureur des Konings. Maar ik wil u zelf ook wel aan het woord laten om de dingen te zeggen die u wil zeggen”*. De jeugdrechter vraagt ook aan de jongere of hij nog iets aan het slachtoffer wenst te zeggen. Op de vraag wiens inbreng van belang is, wordt in de betreffende zaak door de jeugdrechter verwezen naar de aanwezigheid van het slachtoffer. Deze heeft niet zozeer een invloed op de beslissing die de jeugdrechter neemt, maar maakt wel, aldus de betreffende jeugdrechter, dat de focus

op de zitting meer uitgaat naar de feiten en de aangerichte schade, dan wel naar de persoon en context van de minderjarige.

Samengevat

Het lijkt er op dat de meest bevoorrechte of centrale partners voor de jeugdrechters die actoren zijn die hen informatie aanreiken over de persoon en/of familiale context van de minderjarige. Op de vraag wiens inbreng in een zaak voor hen van belang is, wordt door de jeugdrechters het meest verwezen naar de consultants van de sociale dienst, maar ook naar de diensten en instellingen die jongeren en hun gezinnen begeleiden, hetzij ambulant, hetzij residentieel. Deze actoren voeren onderzoek uit naar de persoon en context van de minderjarige en doen hier tevens uitgebreid verslag over. Ze volgen de jongeren ook verder op en informeren de jeugdrechters op regelmatige tijdstippen over de evolutie die hij doormaakt en adviseren ook aangepaste hulp. Het zijn ook die actoren waarnaar de jeugdrechters het meest spontaan verwijzen bij de motivering (of legitimering) van hun beslissing, zowel tijdens het interview, op de zitting, als in de beschikking of het vonnis. In tweede instantie vormen de ouders een belangrijke bron van informatie. Niet alleen wat ze zeggen, maar ook hoe ze zich gedragen op de zitting is voor de jeugdrechters vaak veelzeggend. De ouders worden op de zitting vooral aan het woord gelaten om te horen hoe het met de jongere gaat en om tevens een inschatting te kunnen maken of een terugkeer naar huis al dan niet opportuun is. Er wordt door de jeugdrechters, naar eigen zeggen, minder belang gehecht aan de eis van het openbaar ministerie of het pleidooi van de advocaat. Ze vinden het belangrijk dat deze actoren hun eigen werk (goed) doen, hetzij dossiers aanbrengen en onderbouwen, de stem van het algemeen belang vertolken en de jongeren nog eens herinneren aan de wet, hetzij de jongeren informeren, bijstaan, hun stem vertolken en een juridische controle doen. Daarnaast dienen ze echter ook - of vooral - mee te denken in het belang van de minderjarige, zeker wat de op te leggen maatregel betreft. Meermaals wordt door de jeugdrechters benadrukt dat de rol van deze actoren toch anders is bij minderjarigen, dan bij volwassenen.

In hoever in een reële zaak belang gehecht wordt aan de inbreng van de verschillende actoren, lijkt voor een stuk ook samen te hangen met de perceptie die de jeugdrechter van de betrokken actor of persoon heeft. Het lijkt er op dat hoe hoger hun (professionele) kwaliteit ingeschat wordt, hoe meer vertrouwen de jeugdrechters hebben in hetgeen door de betrokkenen aangebracht wordt en hoe meer er ook belang aan wordt gehecht. Daarnaast lijkt de mate waarin de verschillende actoren een inbreng (kunnen) hebben,

ook afhankelijk te zijn van de specifieke situatie. Als een jongere voor de eerste keer voor de jeugdrechter voorgeleid wordt - en hij met andere woorden nog geen gerechtelijk verleden heeft - bieden noch de consulent, noch de advocaat een grote meerwaarde. Dan is vooral hetgeen op de zitting door de ouders aangebracht wordt, van doorslaggevend belang. Hetzelfde gaat ook op wanneer een jongere aan het einde van de rit is gekomen. Als alles goed gaat, is de inbreng van de consulent, het openbaar ministerie of de advocaat, eerder beperkt. Wat laatstgenoemde betreft, lijkt het er op dat zijn rol het grootst is op het moment dat de jeugdrechter in twijfel is. Dan kan hetgeen de advocaat zegt, zeker als hij het vertrouwen van de jeugdrechter geniet, zijn beslissing in de ene, dan wel de andere richting doen overhellen. Tot slot kan vastgesteld worden dat de rol die de verschillende procesactoren opnemen, ook op elkaar afgestemd wordt.

3.4.3. Formele rechts- en proceswaarborgen

3.4.3.1. Het recht op de bijstand van een advocaat

Met uitzondering van één zaak, wordt de minderjarige steeds bijgestaan door een advocaat. De betrokken jeugdrechter geeft aan dat het voor hem in de betreffende zaak niet echt een probleem vormt, aangezien er geen nieuwe maatregel opgelegd wordt. Hij zegt hierover het volgende: « *C'était sortie d'IPPJ, l'avocat n'a pas su venir, mais donc ce n'était pas en vue de prendre vraiment de nouvelles mesures, donc ce n'est pas grave si l'avocat n'était pas là. Si par contre j'avais décidé de prolonger son placement à (naam instelling), là, j'aurais appelé l'avocat de permanence* » (JRB D, JR 9, zaak 1). De jeugdrechter vraagt ook uitdrukkelijk de instemming van de jongere om de zaak in afwezigheid van zijn advocaat te mogen behandelen. Ook een andere jeugdrechter geeft aan dat het - eerder uitzonderlijk - gebeurt dat een beslissing genomen wordt in afwezigheid van de advocaat, maar enkel als de zitting plaatsvindt met het oog op het verlengen van een mandaat. De betreffende jeugdrechter geeft tevens aan dat hij nooit een plaatsingsmaatregel zou opleggen zonder dat de advocaat van de jongere aanwezig is.

Als de advocaat van de minderjarige aanwezig is, wordt deze ook altijd uitdrukkelijk het woord gegeven ("Meester..."). Standaard wordt ook altijd vermeld in de beschikking of het vonnis dat de jongere bijgestaan wordt door een advocaat. 'Formeel' wordt het recht op de bijstand van een advocaat dus zo goed als altijd gerespecteerd, wat allicht mede het gevolg van de wettelijke verplichting is. Maar ook in hun 'discours' geven de jeugdrechters aan dat ze het belangrijk vinden dat de minderjarige steeds de bijstand van

een advocaat geniet. Tijdens het algemeen interview geven ze in dit verband, zoals hoger reeds aangegeven werd, aan dat ze het belangrijk vinden dat de advocaten hun werk doen en de rechten van de jongeren vrijwaren, met andere woorden de jongere informeren, hem bijstaan, zijn stem laten horen, nakijken of er voldoende materiële bewijzen zijn en of de voorwaarden voor de maatregel vervuld zijn. Ook in de 'praktijk' geven ze in een aantal reële zaken aan dat ze het appreciëren dat de advocaat zijn werk goed gedaan heeft. Het is voor henzelf in zekere zin ook comfortabel, zoals één van de jeugdrechters het stelt, als advocaten hun huiswerk maken, zeker met betrekking tot de feiten. Het kan hen helpen bij hun oordeel over schuld of onschuld en het opmaken van het vonnis. De betreffende jeugdrechter zegt hierover het volgende: « *Mais un avocat pénaliste qui fait ça bien, moi je trouve ça pas mal. Ça me donne des éléments, je prends des notes et puis quand je fais mon jugement, je relis les PV, je regarde si ce qu'il m'a raconté est conforme au PV et parfois il m'apporte des éclairages. Ça oui. Et on voit tout de suite les avocats qui ne sont pas habitués et qui passent sur les faits parfois alors qu'il y a des choses à dire* » (JR 8).

De jeugdrechters vinden - of geven dit althans aan - het van groot belang dat jongeren bijgestaan worden door een (goede) advocaat. Deze moet er enerzijds uithalen wat er uit te halen valt. Anderzijds mag hij hier ook niet in overdrijven. Hij mag immers niet vergeten dat het om minderjarigen gaat die (nog) moeten leren en er op gewezen moeten worden dat bepaalde zaken niet kunnen. Dit geldt ook voor wat het vertolken van de stem van de minderjarige betreft. De advocaat mag zijn stem wel laten horen, maar moet tegelijkertijd mee denken (en pleiten) 'in het belang van de minderjarige'. Hij moet daarin een evenwicht proberen te vinden. De advocaat is voor de jeugdrechters ook niet één van de meest centrale of bevoorrechte partners, integendeel zelfs. Over het algemeen wordt in reële zaken weinig belang gehecht aan het pleidooi van de advocaat. Er wordt ook zeer weinig tot nooit verwezen naar hetgeen de advocaat aangebracht heeft bij de motivering van de beslissing, noch tijdens het interview, noch op de zitting of in de beschikking of het vonnis. Ook in zaken waar aangegeven wordt dat de advocaat van de minderjarige goed gepleit heeft, wordt hier uiteindelijk weinig tot geen rekening mee gehouden. Het heeft er vooral toe geleid dat ze hun beslissing extra (moeten) motiveren. Een aantal keren laten de jeugdrechters zich ook ontvallen dat de advocaten wel eens vergeten worden, onder meer in het kader van het recht op een tegensprekelijk debat. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: « *Des fois certains délégués me sonnent, me disent voilà, il se passe ça, est-ce que vous voulez un rapport ? Alors moi je dis oui, je dis non. Quand c'est vraiment essentiel je dis « faites-moi une page pour que l'avocat sache aussi ce qu'il se passe », parce qu'alors des fois on oublie l'avocat et lui ne suit pas toute*

l'évolution du dossier » (JR 6).

Samengevat kan gesteld worden dat het recht op de bijstand van een advocaat 'formeel' steeds gewaarborgd is. Een minderjarige die voor de jeugdrechter verschijnt, wordt zo goed als altijd bijgestaan door een advocaat. Dit wordt ook standaard vermeld in de beschikking of het vonnis. Het feit dat er steeds een advocaat aanwezig is, is allicht mede het gevolg van de wettelijke verplichting. De jeugdrechters geven in hun 'discours' ook aan het belangrijk te vinden dat jongeren steeds bijgestaan worden door een advocaat die waakt over hun rechten. Ze appreciëren het ook als de advocaat in concrete zaken zijn werk goed doet. Toch dienen hier een aantal kanttekeningen bij geplaatst te worden. In hun alledaagse beslissingspraktijk blijkt de advocaat van de minderjarige niet de meest bevoorrechte procesactor te zijn en over het algemeen wordt weinig tot geen rekening gehouden met zijn pleidooi. Daar komt nog bij dat er verwacht wordt dat hij de stem van de jongere vertolkt, maar dat hij ook – of vooral – mee denkt wat in het belang van de jongere is. Hij mag proberen eruit te halen wat er uit te halen valt, maar mag daarbij ook - of vooral – niet vergeten dat het om een pedagogische context gaat.

3.4.3.2. Het recht op het vermoeden van onschuld

Hoger bij de doelen werd er reeds op gewezen dat er problemen rijzen met betrekking tot het vermoeden van onschuld. In de voorlopige fase - waarin nog geen uitspraak gebeurd is over schuld en onschuld – leggen de jeugdrechters (zeer) vaak maatregelen op met de uitdrukkelijke bedoeling de jongere te sanctioneren en/of bestraffen enerzijds of te helpen, behandelen en/of (her) op te voeden anderzijds. De jeugdrechters wensen immers zo kort mogelijk op de bal te spelen en/of problemen zo snel mogelijk aan te pakken. Een jeugdrechter zegt hierover het volgende: *“Want voor hen is het ook belangrijk dat ze een feit plegen en dat er heel kort op de bal gespeeld wordt en dat er snel een reactie op komt, want anders kunnen zij dat niet vatten. Want als ik die jongen pas na zes, of soms langer, acht maanden nog iets ga opleggen, dan maken die vaak moeilijk de link met dat feit. Ook omdat ze zich soms beter gedragen, thuis en op school, en dan hebben die zoiets van, “maar ik doe het toch goed, waarom moet ik nog een straf of nog een maatregel krijgen”. Ik heb mij toch verbeterd, dat kunnen zij heel moeilijk vatten en dan is er vaak ook heel veel verzet”* (JR 3).

Een aantal keren kan ook vastgesteld worden dat er voorlopige maatregelen opgelegd worden waarbij de jeugdrechter tussen de regels aangeeft dat hij niet zeker is dat de jongen bij de feiten betrokken is. Zo krijgt een jongen in de voorlopige fase een

gemeenschapsdienst opgelegd met de bedoeling een duidelijk signaal te geven, terwijl de jongen de feiten ontkent en de jeugdrechter uitdrukkelijk in de beschikking opneemt dat er nog verder onderzoek (naar de feiten) dient te gebeuren. Ook de advocaat wijst erop dat er onvoldoende bewijzen zijn dat de jongen bij de feiten betrokken is. Ondanks het feit dat de jeugdrechter van mening is dat de advocaat van de minderjarige goed gepleit heeft, wordt er toch een gemeenschapsdienst opgelegd. Sommige jeugdrechters lijken, meer dan andere jeugdrechters, jongeren op dit vlak het voordeel van de twijfel te geven. Dit geldt ook in het geval er sprake is van nieuwe aanmeldingen op het jeugdparket. Voor sommige jeugdrechters is dit een duidelijk teken of een bevestiging van het feit dat de jongere niet goed bezig is. Voor anderen gaat het daarentegen slechts om een vermoeden. Een jeugdrechter, die meer dan de andere jeugdrechters aangeeft de rechten van jongeren hoog in het vaandel te dragen, zegt in dit verband het volgende: *“Ik vind ook niet dat ik hier specifiek iets over drugs kan zeggen, omdat ja, hij zit nog met het vermoeden van onschuld. Dus ik weet niet of hij effectief met die drugs bezig is. Er zijn vermoedens. Dus vind ik ook niet dat ik als jeugdrechter een voorwaarde kan opleggen met betrekking tot de drugs, impliciet wel “het zich onthouden van het plegen van strafbare feiten” dat zit er ook tussen, maar specifiek wijzen op drugs, dat vind ik dat niet kan. Dat vind ik het vermoeden van onschuld”* (JRB B, JR 5, zaak 2).

Jeugdrechters lijken hier soms ook contradictorisch in te zijn. Zo laat een jeugdrechter een jongen, die na een verblijf van vijf dagen in Saint-Hubert in zijn kabinet moet verschijnen, vrij omdat hij van mening is dat er in het dossier tegenstrijdige informatie aanwezig is. Ondanks het feit dat hij dit vervelend vindt tegenover zijn collega-jeugdrechter die de jongen vijf dagen ervoor op basis van dezelfde informatie wel naar het gesloten centrum had gestuurd, dient hij, naar eigen zeggen, zijn verantwoordelijkheid te nemen. Hoewel de jeugdrechter de jongere het voordeel van de twijfel geeft en vrij laat, worden er toch een aantal voorwaarden²⁷⁵ opgelegd. De jeugdrechter zegt hierover het volgende: *« Oui voilà, c’est libéré. Et là lui, il est content, il s’en sort bien évidemment puisqu’il n’est pas placé. Mais moi, ça me semble proportionnel puisque, même à la limite excessif puisque dans la cohérence des faits si je considère qu’il n’y a pas suffisamment d’éléments, j’aurais dû le libérer purement et simplement. Mais bon, de façon un peu intuitive je me dis qu’il a certainement quelque chose à voir, d’une façon ou d’une autre et, en posant des conditions, je mets un peu la pression »* (JRB C, JR 6, zaak 3). De opgelegde voorwaarden hebben vooral tot doel, aldus

²⁷⁵ Het gaat om de volgende voorwaarden: stipt naar school gaan, geen delicten meer plegen, een gestructureerde vrijetijdsbesteding zoeken en een contactverbod. De jongen wordt tevens onder het toezicht van de sociale dienst geplaatst die moet waken over de naleving van de voorwaarden en tevens een maatschappelijk onderzoek dient te verrichten.

de jeugdrechter, structuur aan te brengen, verder afglijden te voorkomen en de jongere de boodschap te geven dat hij in het oog gehouden wordt. Met andere woorden: ondanks het feit dat er onvoldoende bewijzen zijn dat de jongen bij de feiten betrokken is, worden er (preventief) toch voorwaarden opgelegd en wordt tevens een maatschappelijk onderzoek bevolen.

Ook in andere zaken worden er voorlopige maatregelen opgelegd in het belang van de jongere, ondanks het feit dat er twijfels zijn of deze al dan niet bij de feiten betrokken is. Zo vindt een jeugdrechter een plaatsing van 15 dagen in een gemeenschapsinstelling in een zaak, ondanks het feit dat de jongen de feiten ontkent en er nog twijfel is over zijn betrokkenheid, toch noodzakelijk omdat de jongen niet naar school gaat, thuis onhandelbaar is - aldus de ouders - en bij een bende betrokken zou zijn. De jeugdrechter geeft aan dat hij begrijpt dat de advocaat van de minderjarige in beroep is gegaan, hoewel dit - gegeven de context van het dossier - niet in het belang van de minderjarige is. Ook een andere jeugdrechter geeft het voorbeeld van een jongen die verdacht wordt van afpersing, bij nacht. De jongen zou op het ogenblik van de feiten dronken geweest zijn. De advocaat mag er, aldus de jeugdrechter, wel op wijzen dat er onvoldoende bewijzen zijn en dat er verder onderzoek dient te gebeuren. Dit neemt voor de jeugdrechter echter niet weg dat er in de voorlopige fase al maatregelen kunnen genomen worden vanuit een pedagogische bezorgdheid. Het is volgens hem immers niet normaal dat een jongen 's nachts zat rondhangt op straat en ook niet naar school gaat. Meerdere keren wordt ook in zaken waar sprake is van jongeren die getypeerd worden als 'minderjarigen die een gevaar vormen voor zichzelf' een delict aangegrepen of overgekwalificeerd²⁷⁶ om de jongere toch de gepaste hulpverlening te kunnen geven. Volgens één van de jeugdrechters heiligt het doel in sommige zaken de middelen. In één van de zaken zegt hij hierover het volgende: *“Je moet roeien met de riemen die je hebt, en dan is dat soms wel dat het doel dat je voor ogen hebt, de middelen heiligt, omdat je weet dat die jongen anders, die is al zo vaak voorgeleid, en allerlei kansen, maar die geraakt daar gewoon niet uit en die gaat eindigen op een bank, als een junkie, zoals hij zelf aangeeft, een depressieve junkie, en dan hebben wij ook allemaal gefaald, dus dan bedenk je op dat moment, ja misschien is dit nodig, ook al is die kwalificatie...”* (JRB 1, JR 3, zaak 5).

Meermaals wordt door de jeugdrechters hetzij expliciet, hetzij tussen de regels door

²⁷⁶ Zo wordt in een zaak waar een jongen verdacht wordt van druggebruik (in een instelling), waarbij mogelijk een minderjarig meisje betrokken is, gekozen voor de kwalificatie 'handel en bezit van verdovende middelen in het bijzijn van een minderjarige' om de betrokken jongere in een gesloten voorziening te kunnen plaatsen.

aangegeven dat de vraag naar de schuld bij minderjarigen niet centraal staat en er eigenlijk ook niet zo toe doet. De centrale vraag bij minderjarigen is met andere woorden niet zozeer wat heeft de jongere (precies) gedaan en welke straf dient daar tegenover te staan. Wat centraal staat is enerzijds duidelijk maken dat wat er gebeurd is niet kan en anderzijds maken dat het niet meer gebeurt en werken aan de oorzaken, zowel in het belang van de jongere, als in het belang van de maatschappij. De hoofdbekommernis is niet zozeer de waarheid omtrent de feiten, maar de waarheid omtrent de jongere en de aanpak van zijn onderliggende problemen. Eén van de jeugdrechters geeft in dit verband ook aan dat het onderscheid tussen hoofddader, mededader of medeplichtige op de jeugdrechtbank eigenlijk wat vervaagt, juist omdat ze, aldus de betrokkene, in een pedagogische context werken. Hetzelfde geldt ook voor het feit of er al dan niet sprake is van verzachtende of verzwarende omstandigheden. « *On s'en fout* », zoals één van de Franstalige jeugdrechters het stelt. Hij zegt hierover het volgende: « *De toute façon on ne va pas prononcer une peine, donc ça ne va pas aggraver la peine, on prononce une mesure. Nous c'est le contexte, le fait de porter des coups, au niveau de la mesure, des circonstances aggravantes... ça dépend lesquelles – évidemment quand tu as des coups et blessures quand c'est des circonstances aggravantes d'incapacité, des choses comme ça, ça c'est important, parce que c'est important pour l'indemnisation de la victime, donc ça tu dois bien l'avoir en tête - mais je veux dire des circonstances aggravantes qui aggraveraient la peine pour un majeur, nous ce n'est pas tellement quelque chose qui nous perturbe* » (JR 8).

Samengevat kan gesteld worden dat de jeugdrechters het eigenlijk niet zo nauw nemen met het vermoeden van onschuld. Zeer vaak worden voorlopige maatregelen opgelegd met doelen die (veel) verder reiken dan enkel onderzoek en beveiliging. De jeugdrechters wensen immers zo kort mogelijk op de bal te spelen. Er worden in de voorlopige fase met andere woorden vaak (ingrijpende) maatregelen opgelegd, zonder dat de schuld van de jongere op dat moment (formeel) bewezen is. In een aantal zaken worden er zelfs voorlopige maatregelen opgelegd bij twijfel over de betrokkenheid van de jongere bij de feiten. De jeugdrechters geven aan dat, zeker in dat laatste geval, ze begrijpen dat advocaten het daar moeilijk mee hebben, maar dat er 'in het belang van de jongere' maatregelen genomen moeten worden. Het doel heiligt soms de middelen. Al dan niet tussen de regels wordt door de jeugdrechters aangegeven dat de vraag naar de schuld of het precieze aandeel van de jongere bij de feiten eigenlijk niet centraal staat. Daar gaat het in de eerste plaats niet om. Wat centraal staat, is de jongere zelf en de aanpak van de achterliggende problemen.

3.4.3.3. Het recht om gehoord te worden²⁷⁷

Tot slot wordt - in een laatste punt - dieper ingegaan op het recht van jongeren om gehoord te worden. Het gaat hier met andere woorden om de vraag of de mening van de jongeren steeds gevraagd wordt. Vooraleer hier dieper op in te gaan, wordt eerst bekeken in welke mate jongeren geïnformeerd worden. Een stem (kunnen) geven, veronderstelt immers in de eerste plaats begrijpen waarover het gaat. Zonder kennis van de spelregels valt er immers niet te spelen.

De resultaten zijn in de eerste plaats gebaseerd op de antwoorden van de jeugdrechters op de vraag wiens inbreng voor hen in een specifieke zaak van belang is. Verwijzen de jeugdrechters (ook) naar de inbreng van de jongeren zelf? Daarnaast wordt ook gekeken naar de motivering van de beslissing zowel op de zitting, als tijdens het interview en in de beschikking of het vonnis. Wordt daarin aangegeven in welke mate met de inbreng van de jongere rekening wordt gehouden? Tot slot vormen ook de (uitgetypte) zittingen een belangrijke bron van informatie. Laten de jeugdrechters de jongeren effectief aan het woord? Waarover worden ze gehoord en worden ze aangemoedigd om hun stem te laten horen?

A. Geïnformeerd?

Aan het begin van de zitting wordt er zelden tot nooit door de jeugdrechter aangegeven wie er op de zitting aanwezig is en wat hun respectievelijke rol is. Vaak zijn de andere procesactoren, zeker als het een kabinetszitting betreft, door de jongere wel gekend, maar de jeugdrechter gaat dit zelden tot nooit na. Mogelijk gaan ze ervan uit dat de advocaat van de minderjarige deze (informerende) rol op zich neemt, maar dan nog wordt niet even nagegaan of dit effectief zo is en of het voor de jongere duidelijk is wie er op de zitting aanwezig is. Er wordt ook zelden informatie gegeven over het precieze verloop van de zitting. Zeer vaak wordt, eens alle partijen aanwezig zijn, onmiddellijk met de deur in huis gevallen. Eerder uitzonderlijk zegt een jeugdrechter het volgende bij aanvang van de zitting tegen een jongere: *“Je bent hier nu na vijf dagen Everberg, dat is een beetje een speciale procedure, in die zin dat we eerst het woord gaan geven aan*

²⁷⁷ Het hoorrecht wordt vaak in één adem genoemd met het participatierecht van jongeren, waarbij zeer vaak verwezen wordt naar artikel 12 van het kinderrechtenverdrag, dat stelt dat kinderen hun mening moeten kunnen vormen en uiten in elke gelegenheid die op hen betrekking heeft. Tevens dient hier ook een passend belang aan te worden gehecht. Dit betekent niet dat de mening van kinderen of jongeren steeds voorrang moet krijgen, maar het betekent wel dat telkens (of bij elke beslissing die ten aanzien van het kind genomen wordt) aangegeven wordt op welke wijze al dan niet rekening werd gehouden met de mening van het kind (Hanson, 2000).

mijnheer de procureur des Konings²⁷⁸, die een paar dagen geleden nog gevraagd heeft om u op te sluiten, waar mijn collega dan op ingegaan is, dus die geef ik eerst het woord en dan geef ik het woord aan de consulent van de sociale dienst die dan een advies zal verlenen en dan geef ik het woord aan uw papa en uw advocaat uiteraard en jij als laatste en dan zal ik al dan niet direct beslissen wat er verder moet gebeuren en dat kan een verlenging zijn met een maand, hetzij u naar een andere instelling sturen, hetzij iets helemaal anders, ja, dat gaat van alles of niks, goed, meneer de procureur” (JRB A, JR 2, zaak 1).

Over de gang van zaken wordt er over het algemeen weinig (openlijk) gecommuniceerd. De beslissingen die de jeugdrechters nemen, worden - daarentegen – relatief uitvoerig gemotiveerd. De jeugdrechters geven met andere woorden op de zitting duidelijk aan ‘waarom’ ze een maatregel opleggen, verlengen, wijzigen of intrekken. Dit gebeurt meestal aan het einde van de zitting, tenzij het een openbare zitting betreft en de uitspraak op een latere datum volgt. Afhankelijk van de reden waarom de jongere moet verschijnen en het type maatregel die genomen wordt, gebeurt het al dan niet op een meer uitvoerige wijze en worden er andere accenten gelegd. Als een jongere bijvoorbeeld een plaatsingsmaatregel opgelegd krijgt, zal de beslissing vaak uitvoerig(er) gemotiveerd worden en zal ook verwezen worden naar de ernst van de feiten en de reële kans op recidive. Heel anders is het als een jongere de voorlopige maatregel tot een goed einde heeft gebracht en de jeugdrechter beslist om geen verdere maatregel te nemen. Dan volstaat vaak een korte motivering met een verwijzing naar de positieve evolutie.

Ook in de beschikkingen en vonnissen wordt telkens aangegeven waarom een bepaalde beslissing genomen wordt. Ook hier bepaalt de specifieke situatie of dit al dan niet uitvoerig gebeurt. In het vonnis wordt - wat de motivering van de beslissing betreft – meestal een onderscheid gemaakt tussen de feiten enerzijds en de reeds genomen (voorlopige) maatregelen anderzijds²⁷⁹. Wat ‘de feiten’ betreft, dient de jeugdrechter aan te geven of ze al dan niet bewezen verklaard worden. Indien de jongeren de feiten bekend en er dus geen betwisting is, wordt hier in het vonnis vaak slechts één zin aan gewijd of gebeurt het onder de vorm van een standaardzin (*“Minderjarige heeft de hem ten laste gelegde feiten gepleegd, zoals blijkt uit de objectieve elementen en verklaringen in het strafdossier, onder meer de bekentenissen van de minderjarige”*). Indien er een

²⁷⁸ De vraag is of de jongere wel weet wie of wat een procureur des Konings is.

²⁷⁹ Ook in de beschikking wordt er meestal in de motivering zowel verwezen naar de feiten (die de aanleiding van de beslissing vormen), als naar de persoon en context van de minderjarige (en zijn eventueel gerechtelijk parcours), maar wordt het niet onder een afzonderlijke hoofding geplaatst.

betwisting van de feiten of een burgerlijke partijstelling is, motiveert de jeugdrechter op een meer uitvoerige basis waarom hij de feiten al dan niet bewezen verklaart en/of wat het precieze aandeel van de jongere is. Ook wat 'eerder genomen (voorlopige) maatregelen' betreft, besteedt de jeugdrechter hieraan meer aandacht als hij beslist de maatregel te verlengen of te wijzigen. Zo wordt in één van de zaken beslist om in de fase ten gronde een plaatsingsmaatregel op te leggen. Ter motivering van deze (ingrijpende) maatregel, maakt de jeugdrechter een kort overzicht van de reeds genomen maatregelen ten aanzien van de jongere, die ondanks al deze maatregelen blijft recidiveren, aldus de jeugdrechter in zijn motivering. Jeugdrechters van eenzelfde arrondissement motiveren hun beslissing vaak op een gelijkaardige wijze. Dit is mede het gevolg van het gebruik van uniforme beschikkingen en vonnissen die een standaardopbouw kennen en waarin vaak ook een (groot) aantal standaardzinnen opgenomen zijn.

Hoewel de jeugdrechters hun beslissing relatief uitvoerig motiveren en aangeven waarom ze al dan niet een maatregel opleggen, wordt over het algemeen relatief weinig informatie gegeven, noch over de inhoud van de opgelegde maatregel, noch over het praktische verloop ervan. Als er uitleg over een maatregel volgt, is deze vaak beperkt of zeer vaag. Zo geeft één van de jeugdrechters de volgende uitleg bij een ondertoezichtstelling: *“De beschikking, dus waarbij alles wat gemotiveerd wordt, gaat jullie worden opgestuurd en daaruit gaat dus blijken dat je voorlopig onder toezicht wordt gesteld van de sociale dienst van de jeugdrechtbank, wat betekent dat je gewoon verder bij mama blijft wonen, maar dat er toch wel iemand is die een oogje in het zeil houdt, om te kijken hoe het met jou verder loopt, dus nu is het aan jou om te tonen dat jij jou herpakt hebt, nu nog de komende maanden”* (JRB B, JR 5, zaak 1). Wat een 'oogje in het zeil houden' precies inhoudt, wordt niet gepreciseerd. Over het algemeen wordt iets meer uitleg gegeven als het een huisarrest, herstelgericht groepsoverleg (hergo) of gemeenschapsdienst betreft. Ook praktisch weten jongeren vaak niet goed wat hen precies te doen staat. Moeten ze bijvoorbeeld al dan niet zelf contact opnemen met de dienst die instaat voor de opgelegde gemeenschapsdienst of vorming? Meermaals wordt tijdens de observaties vastgesteld dat jongeren aan het einde van de zitting, als de beslissing genomen is, de indruk geven niet goed te weten wat ze precies moeten doen. Jeugdrechters vragen regelmatig of de jongeren het begrepen hebben en of alles duidelijk is, maar soms lijkt dit meer een bevel, dan een vraag te zijn (« c'est clair ! », “begrepen!”, “is het duidelijk!”, “ik hoop dat ik duidelijk ben geweest!”). Soms wordt het wel als een vraag geformuleerd, maar wordt het antwoord van de jongere niet echt afgewacht. Niet zelden wordt de (motivering van de) beslissing afgerond met de zin “en nu kan je gaan”²⁸⁰. De

²⁸⁰ Op twee jeugdrechtbanken (JRB B en D) wordt de kabinetszitting aan het einde soms even

jeugdrechters gaan er allicht ook van uit dat de advocaat of de consulent verder uitleg zal geven, maar dit wordt zelden tot nooit geëxpliciteerd.

Tot slot kan de vraag gesteld worden of de jongeren steeds begrijpen wat er op de zitting gezegd wordt of wat er in de beschikking of het vonnis staat²⁸¹. Tijdens de observaties kan vastgesteld worden dat de jeugdrechters, zeker tijdens de kabinetszittingen, hun taal aanpassen aan de jongeren (en de ouders) en zeer vaak ook het plaatselijke dialect hanteren. Ze praten ook in termen van 'ge' en 'gij' en maken weinig gebruik van juridisch vakjargon. Heel af en toe wordt er wel eens verwezen naar een dienst of worden er woorden gebruikt (zoals 'ambulante' begeleiding of 'burgerlijke partij') waarbij de vraag gesteld kan worden of deze diensten of termen door de jongeren gekend zijn. Voor de jeugdrechters zijn deze allicht zo evident dat ze er niet stil bij staan dat jongeren niet weten waar het over gaat. Tijdens de openbare zitting gaat het er over het algemeen iets formeler aan toe, maar ook hier worden door de jeugdrechters weinig juridisch termen gehanteerd, toch zeker in de communicatie met de jongere. Enkel wanneer professionele actoren - de jeugdrechter, het openbaar ministerie, de advocaten – met elkaar in gesprek of discussie gaan, wordt er wel eens vakjargon gehanteerd. Zo vraagt de jeugdrechter op één van de openbare zittingen aan de advocaat van de minderjarige of hij omwille van de minderjarigheid "een herleiding van de rechtsplegingvergoeding" vraagt. Het is erg twijfelachtig of de jongere op zulke momenten begrijpt wat er gezegd wordt. Het wordt in elk geval niet gevraagd, noch wordt er in begrijpbare woorden uitgelegd waarover het precies gaat.

In tegenstelling tot de zitting, worden er in de beschikkingen en vonnissen heel wat juridische termen gehanteerd. Er wordt zeer vaak verwezen naar wetten en wetsartikelen²⁸². Er worden ook heel wat standaardzinnen gehanteerd met vaak een verouderd en moeilijk taalgebruik ("De jeugdrechtbank heeft het volgende vonnis verleend", "In de zaak ambtshalve vervolgd door het Openbaar Ministerie", "De tweede en de derde: om zich wettelijk aansprakelijk te horen verklaren en bijgevolg hoofdelijk met de eerste gehouden tot de betaling van de kosten, gebeurlijk tot teruggave en tot schadevergoeding", "De burgerlijke belangen dienen ambtshalve aangehouden te

onderbroken om de beschikking op te maken, waarna de jeugdrechter deze voorleest en overloopt met de jongere.

²⁸¹ De jongeren werden hier in het kader van deze studie niet zelf over bevraagd.

²⁸² Een voorbeeld hiervan is: « *Vu les dispositions de la loi du 15 juin 1935 dont il a été fait application; vu les articles 36/4, 60 de la loi du 8 avril 1965 modifiée par l'article 22 de la loi du 22/6/2006, vu les lois des 15 mai et 13 juin 2006 modifiant la législation relative à la protection de la jeunesse et la prise en charge des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction. Vu l'article 17 de la loi du 13 juin 2006* » of "Gezien de artikelen 11, 12, 31 tot 37 en 41 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken".

worden”). Het deel van de beschikking dat betrekking heeft op de (motivering van de) beslissing, is meestal wel in een meer begrijpbare taal geschreven, maar ook hier worden regelmatig woorden gebruikt die niet courant zijn in het dagelijks leven en waar jongeren allicht niet vertrouwd mee zijn, zoals bijvoorbeeld ‘vanaf heden’, ‘overwegende dat’, ‘gelast’, ‘thans’. De (motivering van de) beslissing staat, in het vonnis, vaak ergens tussen de wetsartikelen en standaardzinnen in, waardoor het allicht voor een jongere niet evident is om de beschikking of het vonnis te lezen en te begrijpen wat er al dan niet voor hem relevant is.

B. Gehoord?

B.1. Algemeen

Formeel wordt het hoorrecht van jongeren steeds gewaarborgd. In elke gevolgde zaak wordt het woord gegeven aan de jongere, met uitzondering van één zaak²⁸³. Dat de jongere gehoord wordt, wordt ook altijd uitdrukkelijk vermeld in de beschikking of het vonnis (*“De jongere wordt gehoord en wordt bijgestaan door Meester (naam van de advocaat)”* of *“Minderjarige was aanwezig op de zitting en kon zijn standpunt toelichten, bijgestaan door (naam van de advocaat), advocaat”*). Jongeren zijn gemiddeld genomen ongeveer een tiende²⁸⁴ van de zitting zelf aan het woord (tabel 37). Professionele actoren, waaronder de jeugdrechter, de parketmagistraat of de advocaat van de jongere, zijn over het algemeen het meest aan het woord. Jongeren komen iets vaker aan het woord als de zitting doorgaat in het kabinet van de jeugdrechter, dan als het een openbare zitting betreft, ook als deze een minder formele opstelling kent (zoals dit het geval is op jeugdrechtbank B). In onderstaande tabel wordt een algemeen overzicht gegeven.

²⁸³ Het gaat om een zaak waar de jeugdrechter op de openbare zitting aangeeft dat het opgelegde leerproject (zeer) goed werd uitgevoerd en dat er verder dan ook geen maatregelen genomen worden.

²⁸⁴ Dit werd berekend aan de hand van NVivo. Wat door elke actor op de zitting gezegd wordt, werd systematisch gecodeerd. Zo werd alles wat door het jeugdparquet gezegd wordt, gecodeerd onder de code ‘OM aan het woord’ of wat de jongere zegt onder de code ‘minj aan het woord’. Op basis hiervan kan bekeken worden hoeveel percent van de tekst ‘gecoverd’ wordt door elk van de codes. Als bijvoorbeeld 34% van de tekst gecoverd wordt door de code ‘JR aan het woord’, is de jeugdrechter ongeveer een derde van de zitting aan het woord geweest.

Tabel 37. Procesactoren aan het woord²⁸⁵

	Kabinetszitting (N=53)	Openbare zitting (N=27)	Totaal (N=80)
Jeugdrechter	53,2%	40,2%	48,8%
Openbaar ministerie	10,9%	19,8%	16,2%
Diensten en voorzieningen	17,8%	8,3%	15,5%
Advocaat minderjarige	12%	19%	14,4%
Advocaat ouders	5%	13,6%	11,4%
Minderjarige	12,5%	6,3%	10,4%
Advocaat burgerlijke partij	Nvt	8,5%	8,5%
Ouder(s)	10,1%	5,2%	8,3%
Sociale dienst	6,4%	Nvt	6,4%
Slachtoffer of burgerlijke partij	Nvt	5,5%	5,5%

Of en in welke mate jongeren gehoord worden of aan het woord komen, is heel wisselend van zitting tot zitting²⁸⁶ en blijkt af te hangen van diverse factoren. Als jongeren veel aan het woord zijn, hangt dit voor een stuk ook samen met de (persoon van de) jongere zelf. Zo zijn er jongeren die zelf het woord (durven) nemen, vragen stellen en hun mening geven. Het zijn vaak jongeren waarvan ook gezegd wordt dat ze verbaal sterk zijn, een babbelaar zijn, of niet op hun mondje gevallen zijn. De jeugdrechters lijken het wel te appreciëren, en zeggen dit ook, als jongeren heel open zijn en bijvoorbeeld ook wel eens een grapje durven maken. Ze hebben het vaak moeilijker met jongeren die niets zeggen (of niets lossen) en waar ze bijgevolg ook geen zicht of vat op krijgen. Als jongeren het woord (durven) nemen, dienen ze dit wel volgens de (impliciete) regels van het spel te doen. Zo wordt het niet geapprecieerd als jongeren voortdurend het woord nemen, de anderen onderbreken of zich in de ogen van de jeugdrechters arrogant gedragen. Op één van de zittingen spreekt een jeugdparquetmagistraat een jongere hier ook op aan en zegt het volgende: *“Probeer dan al eens als iemand als een procureur of een jeugdrechter met u praat of iemand van de sociale dienst om ons niet om de vijf minuten te onderbreken, respect, begin daar misschien al eens aan te werken”* (JRB A, parketmagistraat). De advocaten (van de jongeren) komen in dit verband ook tussen om de jongere te kalmeren of aan te geven dat ze even moeten zwijgen totdat de jeugdrechter of parketmagistraat uitgepraat is.

In welke mate jongeren aan het woord komen, hangt ook af van de specifieke situatie. Als de jongeren de feiten betwisten of als de jeugdrechters nog niet beschikken over een maatschappelijk verslag (of andere verslaggeving) worden jongeren vaak uitvoeriger bevraagd of gehoord (verhoord). Jongeren worden met andere woorden meer aan het woord gelaten als er nog weinig over hen geweten is en/of de jeugdrechters bijkomende informatie nodig hebben om zich een beeld van de jongere (en zijn context) te vormen en

²⁸⁵ Het gaat hier om het gemiddeld percentage dat ze aan het woord zijn.

²⁸⁶ Dit percentage varieert tussen 0,2% en 34%.

op basis daarvan hun beslissing te nemen. Als er verslagen voor handen zijn, vormen deze vaak een belangrijke bron van informatie en lijken de jongeren vaak, eerder pro forma, gehoord te worden.

Daarnaast lijkt ook de (communicatie)stijl van de jeugdrechter een rol te spelen. Sommige jeugdrechters (JR 2, JR 6, JR 9) lijken iets meer dan anderen ook het verhaal van de jongere te willen horen en nodigen hen uit om in hun eigen woorden te vertellen wat er precies gebeurd is. Enkele uitspraken in dit verband zijn: “ik wil jouw verhaal wel eens horen”, “maar ik wil horen wat jij ervan vindt”, « mais toi avec tes mots », « à ton avis », « donc, quelle est ta version du jour et qu'est-ce que tu as envie de me dire par rapport à ces faits ». De betreffende jeugdrechters lijken de verslagen ook niet als heilig te aanzien en zeggen in dit kader bijvoorbeeld dat ze ook maar verder gaan op wat anderen zeggen of wat ze gelezen hebben. Als anderen, waaronder de ouders, het woord nemen in de plaats van de jongere, vragen ze hen ook om de jongeren het zelf te laten zeggen (« chacun à son tour » of « laisser le parler »). Vier andere jeugdrechters (JR 1, JR 3, JR 4, JR 10) lijken een meer betuttelende of moraliserende - en soms ook een wat strenge of autoritaire - houding ten aanzien van de jongeren aan te nemen. Meermaals wordt door deze jeugdrechters op de zitting aangegeven dat zij het zijn die de beslissingen nemen. Uitspraken in dit verband zijn: “ik zeg u wat ik denk, wat goed voor u zou zijn”, “waarbij we ook gaan kijken bij wie dat wij zeggen dat jij gaat wonen”, “het zal ik zijn die het nu gaat zeggen”, « et ce n'est pas toi qui décideras ». Aan de jongeren wordt wel de kans gegeven om hun mening te geven, maar het is minder aanmoedigend of uitnodigend dan bij de vorige jeugdrechters. Zo zegt één van de jeugdrechters het volgende tegen een jongere op de zitting: « *Voilà, est-ce que tu as des choses à ajouter ? Ça ferait plaisir de t'entendre, mais je ne sais pas ce que tu vas pouvoir nous dire* » (JRB D, JR 10, zaak 1)²⁸⁷. De betreffende jeugdrechters hechten ook veel belang aan het verslag. Tot slot zijn er drie jeugdrechters (JR 5, JR 7, JR 8) die een meer neutrale of minder uitgesproken houding aannemen. Ze laten de jongeren aan het woord omdat het hun recht is, maar zullen hun ook niet speciaal aanmoedigen. Ze geven ook aan dat zij de beslissingen nemen, maar geven de jongeren wel een stem, naast de andere informatiebronnen waarover ze

²⁸⁷ Enigszins opvallend is dat de betreffende jeugdrechter tijdens één van de interviews aangeeft zeer graag (en ook vaak) samen te werken met een bepaalde thuisbegeleidingsdienst, omwille van de manier waarop ze met de jongeren omgaan. Hij zegt hierover het volgende: « *Moi j'aime bien travailler avec eux parce que je trouve qu'ils sont sérieux tout en étant pas trop professeur et gendarme avec le jeune. En laissant au jeune aussi une certaine forme de liberté qui lui permet d'être vraiment lui-même. Et c'est pour ça que j'aime bien travailler avec eux, ils ne sont pas trop professeurs* ». De jeugdrechter lijkt het te appreciëren dat de betreffende dienst jongeren zichzelf laten zijn en hen ook een eigen stem geven, maar ziet voor zichzelf blijkbaar een andere rol weggelegd. Het is eerder zijn rol om bij te sturen als het nodig is. Hij zegt hierover: « *Les intervenants qui interviennent en famille aiment bien travailler comme ça parce qu'au moins, si la situation se dégrade un peu, on peut recadrer avec l'autorité du juge* ».

beschikken.

B.2. Waarover worden de jongeren gehoord?

Als jongeren gehoord worden, is dat in de eerste plaats over de feiten, vooral wanneer jongeren in het kabinet van de jeugdrechter moeten verschijnen naar aanleiding van nieuwe feiten. De jeugdrechters willen dan vooral weten of de jongere de feiten al dan niet bekent en enig schuldbesef heeft. De jeugdrechters willen de jongeren, zoals hoger reeds aangegeven werd, ook doen inzien wat de gevolgen zijn van hun daden. Sommige jeugdrechters doen dit vooral onder de vorm van een preek, andere meer in dialoogvorm. Door het stellen van vragen proberen ze de jongeren zelf tot meer inzicht te brengen. Als de jongere de feiten ontkent, worden ze ook verder gehoord of verhoord om na te gaan of er voldoende aanwijzingen zijn dat de jongere bij de feiten betrokken is.

Naast de feiten worden de jongeren ook gehoord, zeker als ze nog niet op de jeugdrechtbank gekend zijn, over hoe het met hen gaat zowel thuis, als op school. Tevens wordt hen ook gevraagd wat ze doen in hun vrije tijd. Op basis van een aantal zeer gerichte vragen (waar ze naar school gaan, welke richting ze volgen, of ze blijven zitten zijn, of ze regelmatig naar school gaan, of ze een gestructureerde vrijetijdsbesteding hebben, hoe ze thuis zijn) trachten de jeugdrechters zich (snel) een beeld van de jongere (en zijn context) te vormen. Daarbij wordt vaak weinig ingegaan of doorgevraagd op de antwoorden van de jongeren zelf of wat jongeren zelf spontaan aangeven. De jeugdrechters vragen vooral datgene na waarvan zij denken dat het belangrijk is voor het vormen van een beeld en het nemen van een beslissing, getuige de volgende conversatie (JRB A, JR 2, zaak 1):

Jeugdrechter: *“Heb jij hobby’s?”*

Jongere: *“Hobby’s?”*

Jeugdrechter: *“Hobby’s, iets wat je deftig doet na school.”*

Jongere: *“Ja, als het zaterdag is, ga ik met mijn vriend voetballen in (...).”*

Jeugdrechter: *“Maar niet in een club.”*

Als jongeren moeten verschijnen nadat de termijn van een lopende maatregel verlopen is, ter evaluatie van een opgelegde maatregel of voor een berechting ten gronde, worden ze meestal ook gehoord over het verloop van de eerder opgelegde (voorlopige) maatregel. De jeugdrechters vragen dan aan de jongeren bijvoorbeeld hoe hun verblijf in Everberg gelopen is of wat ze uit de vorming geleerd hebben. Vaak lijkt dit echter eerder een formaliteit te zijn of een manier om de zitting te openen. Als jongeren een antwoord

geven, wordt daar meestal niet echt op ingegaan of op doorgevraagd.

In weinig zaken wordt de mening van de jongere gevraagd over de opgelegde (of op te leggen) maatregel. De jeugdrechters zeggen aan het einde van hun beslissing zeer vaak “ok”, “afgesproken”, “in orde”, “goed”, « ça va », « d'accord », maar ook hier lijkt het meer een ‘!’ dan een ‘?’ te zijn. Vaak wordt het antwoord van de jongere niet afgewacht. Zoals hoger reeds aangegeven werd, wordt na de beslissing van de jeugdrechter vaak aangegeven “dat ze mogen gaan”, zonder dat nog een laatste woord aan de jongere gegeven wordt. Als voorafgaand aan de beslissing de mening van de jongere gevraagd wordt, is het eerder wanneer jongeren aan het einde van de rit zijn gekomen en de centrale focus enkel nog uitgaat naar het ondersteunen of begeleiden van de jongere (en zijn context). Aan een jongere die al een lang parcours achter de rug heeft, terug thuis verblijft en ondersteuning krijgt van een begeleidende dienst, vraagt de jeugdrechter op de zitting expliciet wat hij ervan denkt: « *Par rapport à (naam voorziening), qu'est-ce que tu penses de tout ça ?* » (JRB C, JR 6, zaak 5). Bij zijn beslissing houdt de betreffende jeugdrechter ook rekening met wat door de jongere ingebracht werd.

Eén keer vraagt één van de jeugdrechters de uitdrukkelijke instemming van de jongere met de maatregel die hij wenst op te leggen. Het gaat om een maatregel die mondeling geadviseerd werd door de consulent en dus niet in het dossier aanwezig is. De jeugdrechter zegt hierover het volgende tijdens het interview: “*Maar dat staat dus nergens in een nota. Die vervangende consulent heeft niet de tijd gevonden om daar een nota van te maken. Dus ben ik wel verplicht. Ik heb daar met haar aan de telefoon over gepraat. Het is uiteraard op dat ogenblik niet tegensprekelijk. Het zit niet in het dossier, dus ik ben daar zelf over begonnen op de zitting, om hem te vragen of hij weet wat het is en of hij dat ziet zitten*” (JRB A, JR 1, zaak 1). De jeugdrechter is met andere woorden niet zozeer geïnteresseerd in de mening van de jongere, maar vraagt uitdrukkelijk zijn instemming om juridisch correct te zijn. Eén jeugdrechter (JR 2) vraagt meer dan de andere jeugdrechters aan de jongeren, wanneer ze voorgeleid worden in het kader van nieuwe feiten, hoe ze het ‘zelf’ denken op te lossen of wat ‘zij’ zouden doen mochten ze in zijn stoel zitten, waarbij hij hen telkens tracht te bewegen in de richting van herstel. Als jongeren, bij monde van hun advocaat, aangeven dat ze bijvoorbeeld bereid zijn om een gemeenschapsdienst uit te voeren of een herstellbemiddeling te doen, wordt hier door de jeugdrechters in hoofdzaak op ingegaan als ze toch al van plan waren om de jongere met voorwaarden naar huis te laten gaan. Niet zelden wordt het dan als een extra voorwaarde toegevoegd.

Op de vraag wiens inbreng van belang is voor het nemen van de beslissing wordt er meerdere keren naar de jongere verwezen. Enkele uitspraken in dit verband zijn: *“Ja, de consulente en het meisje zelf, ik denk dat dat de voornaamste beïnvloedingen waren, hoe dat het meisje overkwam”* (JRB A, JR 2, zaak 2), *“Ook zijn houding heeft ertoe geleid dat ik vond dat hij er toch niet zo gemakkelijk mocht van afkomen. Een berisping was voor mij te gemakkelijk. (...) Ik vond dat hij niet oprecht was”* (JRB C, JR 5, zaak 2). Niet zozeer wat jongeren zeggen of inbrengen, maar wel hoe ze in de ogen van de jeugdrechters zijn, lijkt voor hen van belang te zijn. Eerder zelden wordt bij de motivering van de beslissing aangegeven op welke wijze al dan niet rekening wordt gehouden met de mening of inbreng van de jongere.

Samengevat

Formeel wordt het hoorrecht van jongeren steeds gerespecteerd. Met uitzondering van één zaak wordt de jongere steeds door de jeugdrechter gehoord. Jongeren komen vaker aan het woord als de zitting doorgaat in het kabinet van de jeugdrechter, dan in de openbare zittingszaal. Als jongeren gehoord worden, is dat het minst vaak over de (mogelijke) op te leggen maatregel. De jeugdrechters geven ook zelden tot nooit expliciet aan op welke wijze al dan niet rekening wordt gehouden met de mening van de jongere bij het nemen van een beslissing. De beslissingen die de jeugdrechters nemen, worden over het algemeen wel gemotiveerd, zowel tijdens de zitting als in de beschikking of het vonnis. Hoewel de jeugdrechters hun beslissing relatief uitvoerig ‘motiveren’ en aangeven waarom ze al dan niet een maatregel opleggen, wordt over het algemeen relatief weinig informatie gegeven, noch over de inhoud van de opgelegde maatregel, noch over het praktische verloop ervan. Als er uitleg over een maatregel volgt, is deze vaak beperkt of zeer vaag. Ook over de gang van zaken (wie er op de zitting aanwezig is en hoe de zitting zal verlopen) wordt weinig openlijk gecommuniceerd.

Als jongeren gehoord worden is dat vooral over de feiten, over hoe het met hen gaat of over het verloop van een (eventueel) eerder opgelegde maatregel. Ze worden uitvoeriger gehoord als er nog weinig over hen geweten is en/of de jeugdrechter bijkomende informatie nodig heeft om zijn beslissing te kunnen nemen. Als er verslagen voor handen zijn, vormen deze vaak een belangrijke bron van informatie en lijken de jongeren vaak, eerder *pro forma*, aan het woord gelaten te worden. De mate waarin jongeren aan het woord komen, hangt deels ook van henzelf af. Sommige jongeren durven meer dan anderen zelf het woord te nemen, vragen te stellen en hun mening te geven. De jeugdrechters lijken dit wel te appreciëren op voorwaarde dat ze zich houden aan de

(impliciete) regels van het spel. Het lijkt er tevens op dat sommige jeugdrechters, meer dan andere, trachten om de jongeren (echt) te horen en een stem te geven. Dit uit zich vooral in de wijze waarop de betreffende jeugdrechters de jongeren aanspreken. Ze vragen de jongeren om 'hun' versie van het verhaal te vertellen, hoe 'zij' het denken op te lossen of wat 'zij' ervan vinden. Verslagen worden door hen ook als minder heilig aanzien. De stijl of houding die een jeugdrechter aanneemt verschilt wel van situatie tot situatie en hangt ook af van de houding die de jongere zelf aanneemt. Het gaat uiteindelijk om een interactieproces, niet alleen tussen de jeugdrechter en de jongere, maar waarin ook andere actoren, waaronder de ouders, de advocaat en de parketmagistraat, een rol spelen.

3.5. Besluit met betrekking tot de jeugdrechtmodellen

3.5.1. Inleiding

In wat volgt, wordt een antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag met name: 'Door welke jeugdrechtmodellen – of elementen ervan – laten het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters zich kenmerken?'. In een eerste punt wordt voor de onderscheiden onderzoekstopics nagegaan of de betekenis die er door de jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk aan gegeven wordt, aansluit bij één of meerdere jeugdrechtmodellen. De onderzoekstopics worden, zoals bij de bespreking van de onderzoeksresultaten, ondergebracht in drie clusters, zijnde daderbeeld, opgelegde maatregel en proceskenmerken. Telkens wordt per cluster vooreerst aangegeven hoe de vijf onderscheiden jeugdrechtmodellen er in theorie invulling geven aan de onderscheiden onderzoekstopics. Vervolgens worden het discours en de praktijk van jeugdrechters hieraan getoetst. In een tweede punt wordt er over alle clusters (en onderzoekstopics) heen een algemeen beeld geschetst. In een derde punt wordt dieper ingegaan op uitzonderingen en variaties op dit algemeen beeld. Concreet wordt nagegaan of er kenmerken zijn eigen aan de zaak, de jeugdrechter en/of de context die maken dat er van dit algemeen beeld afgeweken wordt of dat er iets andere accenten gelegd worden.

3.5.2. Toets van het discours en de praktijk van de jeugdrechters

3.5.2.1. Daderbeeld

A. Daderbeeld in theorie

- In het beschermingsmodel wordt de dader gezien als iemand met problemen waarvan het gepleegde delict een veruitwendiging vormt. Er wordt uitgegaan van een verontschuldigende benadering. De dader wordt niet verantwoordelijk geacht voor de feiten die hij pleegde en wordt evenmin aangesproken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Hoogstens wordt hij gevraagd om zijn medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen.
- In het straf- of retributief model wordt uitgegaan van een negatief mensbeeld waarbij de dader gezien wordt als iemand die bewust en uit eigenbelang de wet overtreden heeft, met andere woorden als een calculerende of berekende dader. De dader draagt verantwoordelijkheid voor wat hij gedaan heeft en moet daarvoor boeten. Hij wordt niet aangesproken op het 'actief' opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Hij dient zijn straf 'passief' te ondergaan.
- In het herstelmodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.
- In het sanctiemodel wordt uitgegaan van een positief mensbeeld. De dader is iemand die in wezen goed en competent is en ook op zijn competenties aangesproken wordt. Hij draagt verantwoordelijkheid, zij het een verminderde, voor de feiten die hij pleegde en dient tevens actief verantwoordelijkheid op te (leren) nemen met betrekking tot de gevolgen van zijn daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving.
- In het risicomanagementmodel wordt de dader gezien als behorend tot een risicogroep en als een groot of minder groot gevaar of risico voor de samenleving. Er wordt uitgegaan van een verantwoordelijke dader die niet aangesproken wordt op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn

dadten ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Van de dader wordt wel verwacht dat hij zijn medewerking aan de opgelegde interventie verleent.

B. Daderbeeld: de visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

B.1. Perceptie van de dader

Wat de perceptie van de dader betreft, sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters in de eerste plaats aan bij het beschermingsmodel. Er komt immers een beeld naar voor van jongeren met problemen, noden en/of beperkingen. Op persoonsniveau wordt onder meer verwezen naar sociaal-emotionele of psychische problemen, problematisch gebruik van drugs en/of alcohol, een gebrekkig waarden- of normenpatroon, beïnvloedbaarheid, onbuigzaam of grenzeloos gedrag. Op familiaal vlak komen onder meer aan bod een gebrek aan toezicht, controle en opvolging, overbescherming, (affectieve) verwaarlozing, pedagogische onmacht en/of een vechtscheidingsproblematiek. Het delict wordt gezien als een veruitwendiging van deze onderliggende problemen.

Daarnaast sluiten het discours en de praktijk ook aan bij het risicomanagementmodel. Als jongeren naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter moeten verschijnen, maakt deze steeds, zij het impliciet dan wel expliciet, de afweging in welke mate de jongere een gevaar vormt en er in een vorm van beveiliging of toezicht voorzien moet worden. Van een aantal jongeren wordt ook expliciet gezegd dat ze (potentieel) gevaarlijk zijn. Het gaat telkens om jongeren die, volgens de perceptie van de jeugdrechters, ernstige feiten pleegden en waarvan de kans op recidive hoog wordt ingeschat. Vaak zijn het jongeren met een (vermoeden van een) onderliggende persoonlijkheidsproblematiek, jongeren die betrokken zijn in een crimineel milieu of jongeren die blijvend aan het ontsporen zijn. Het zijn jongeren die in de eerste plaats problemen hebben, maar die mede daardoor een potentieel gevaar voor de samenleving vormen. Zolang er niets aan hun onderliggende problemen gedaan wordt, is er een reële kans op recidive en worden ze als potentieel gevaarlijk aanzien.

Het discours en de praktijk van de jeugdrechters sluiten het minst aan bij het straf-, herstel- of sanctiemodel. Het beeld dat de jeugdrechters van de jonge daders neerzetten, is zelden een beeld van een berekende dader die bewust en uit eigenbelang de wet overtreden heeft. Ook wordt weinig verwezen naar en/of uitgegaan van positieve

eigenschappen of competenties van jongeren. Jongeren worden in hoofdzaak omschreven in termen van problemen en/of het mogelijk gevaar of risico dat ze vormen.

B.2. Verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten

Wat verantwoordelijkheid ten aanzien van de feiten betreft, kan aansluiting gevonden worden bij het sanctiemodel. Jongeren worden immers verantwoordelijk geacht voor de feiten die ze plegen, zij het dat het toch wel om een verminderde verantwoordelijkheid gaat. Jongeren lijken in zeker opzicht respijt te krijgen. Volgens de jeugdrechters zijn ze zich vaak onvoldoende bewust van, of staan ze onvoldoende stil bij, de gevolgen van hun daden. Dit zou eigen zijn aan het jong zijn en nog in ontwikkeling zijn. Jongeren moeten nog 'leren' om zich verantwoordelijk te gedragen en na te denken voor ze handelen. Het wordt als een van de taken gezien van de jeugdrechter om jongeren daarop te wijzen.

B.3. Verantwoordelijkheid opnemen

Wat het 'opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van hun daden' betreft, sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters noch aan bij het straf-, noch bij het herstel- of sanctiemodel. Jongeren moeten immers zelden tot nooit hun straf 'passief' ondergaan of boeten voor wat ze gedaan hebben. Jongeren worden ook weinig aangesproken op het 'actief' (leren) opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van hun daden ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. Ze worden vooral gevraagd om hun medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen, wat zowel aansluit bij het beschermings-, als risicomanagementmodel. Aangezien deze twee jeugdrechtmodellen dezelfde invulling aan deze topic geven, kan niet verder tussen beide gedifferentieerd worden.

Wat zonet gesteld werd, kan overzichtelijk als volgt weergegeven worden:

Tabel 38. Daderbeeld: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

	Beschermings- model	Straf- model	Sanctie- model	Herstel- model	Risicomanagement- model
Perceptie van de dader	+				+
Verantwoordelijkheid			+		
Opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden	+				+

3.5.2.2. Opgelegde maatregel

A. Opgelegde maatregel in theorie

- In het beschermingsmodel staat de persoon van de dader centraal. Het delict op zich is onbelangrijk en vormt hoogstens de aanleiding voor de tussenkomst. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het inspelen op de individuele noden en behoeften van de jonge dader en onrechtstreeks op het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van maatregelen die tot doel hebben de dader te helpen, behandelen, heropvoeden en/of beschermen. Het gaat om sterk geïndividualiseerde maatregelen die van onbepaalde duur zijn en duren tot het vooropgezette doel bereikt wordt. De reactie staat niet in verhouding tot het gepleegde delict, maar is gelieerd aan de onderliggende problemen en behoeften van de jonge dader.
- In het straf- of retributief staat het delict (de daad) centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde morele balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van straffen die de volgende doelen beogen: morele afkeuring, vergelding, individuele en algemene afschrikking en morele hervorming (het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader). Straffen zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.
- In het herstelmodel staat de aangerichte schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstel van een verstoorde sociale balans en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt bij voorkeur door middel van een informeel en vrijwillig herstelrechtelijk proces, met als doel het herstel van de aangerichte morele en materiele schade ten aanzien van het slachtoffer en/of de samenleving. De duur is flexibel en afhankelijk van wat er uit herstelrechtelijk proces naar voren komt.
- In het sanctiemodel staat het delict centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het herstellen van een verstoorde rechtsorde en het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door middel van sancties die de volgende doelen beogen: duidelijke normstelling en het tot inzicht of besef doen komen van de jonge dader. Sancties zijn van bepaalde duur en staan in verhouding tot het gepleegde delict.

- In het risicomanagementmodel staat risico-inschatting centraal. Het algemeen doel (of de rechtvaardiging) van het gerechtelijk optreden is het voorkomen van criminaliteit. Dit gebeurt door het opleggen van interventies die inspelen op specifieke risicofactoren en die zo effectief mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie. Het gaat om geïndividualiseerde maatregelen die in verhouding staan tot het ingeschatte gevaar en duren zolang er zich een risico of gevaar vormt.

B. Opgelegde maatregel: de visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

B.1. Focus

Naar eigen zeggen gaat de (centrale) focus van de jeugdrechters uit naar de persoon van de dader en de aanpak van (mogelijke) onderliggende problemen. Dat de focus van de jeugdrechters uitgaat naar de dader blijkt ook uit het feit dat de jeugdrechters jongeren (bijna) standaard onder het toezicht van de sociale dienst bij de jeugdrechtbank plaatsen en in dat kader een maatschappelijk onderzoek vragen om een zicht te krijgen op de persoon en de leefomgeving van de jongere. Op dit vlak sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters aan bij het beschermingsmodel.

Daarnaast kan ook aansluiting gevonden worden bij het risicomanagementmodel. Als jongeren immers naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter moet verschijnen, zal deze ook altijd, zij het impliciet, een inschatting maken van het risico of het gevaar dat de jongere vormt. Zeer vaak gaat het hierbij om een eigen inschatting of aanvoelen van de jeugdrechter, enerzijds op basis van wat hij ziet of hoort op de zitting en anderzijds op basis van wat er in de verslaggeving staat, voor zover deze voor handen is. Factoren die als 'risicofactoren'²⁸⁸ aanzien lijken te worden, zijn: weinig of geen schuldbesef, gerechtelijke antecedenten, een persoonlijkheidsproblematiek, zwak en/of beïnvloedbaar, een gebrekkig waarden- en normenpatroon, betrokkenheid in een crimineel milieu, onvoldoende opvolging en toezicht in het thuismilieu en/of het hebben van geen zinvolle dagbesteding waaronder school, werk en/of een gestructureerde vrijetijdsbesteding. Vaak gaat het om een combinatie van meerdere van deze factoren

Daarnaast sluit, wat de jeugdrechters zeggen en doen, ook aan bij het sanctiemodel en strafmodel. Jongeren worden immers aangemeld in het kader van feiten waarop, aldus de jeugdrechters, een reactie moet volgen. Dit wordt, naar eigen zeggen, ook van hen

²⁸⁸ De jeugdrechters spreken zelf niet in termen van risico's, risicofactoren of risicogroepen.

verwacht. Het is volgens de jeugdrechters belangrijk dat de reactie snel na de feiten volgt, anders heeft het nog weinig zin. Aangezien beide modellen eenzelfde invulling geven, kan er niet verder gedifferentieerd worden.

Er wordt geen of weinig aansluiting gevonden bij het herstelmodel. De focus van de jeugdrechters gaat immers niet - of zeer weinig uit - naar (het herstel van) de aangerichte schade ten aanzien van het slachtoffer. Het systeem voorziet wel dat de schade vergoed kan worden, maar dit gebeurt aan het einde van de rit wanneer de zaak door het jeugdparket gedagvaard wordt en het slachtoffer zich burgerlijke partij kan stellen. Zelden wordt aan het slachtoffer een meer centrale rol toebedeeld door middel van een herstelrechtelijk aanbod waar het delict terug in handen van de betrokken actoren gegeven wordt en waar gezamenlijk bekeken wordt hoe de schade aan het slachtoffer hersteld kan worden. Symbolisch herstel van de schade aan de samenleving wordt iets vaker aangevinkt als te beogen doel. Het lijkt vooral aan de orde te zijn als jongeren met voorwaarden (*in concreto* een gemeenschapsdienst) naar huis mogen (of kunnen) en de feiten als voldoende ernstig gepercipieerd worden. Of (herstel van) de schade aan de samenleving dan de hoofbekommernis van de jeugdrechters is, is wel de vraag. Zeer vaak wordt een gemeenschapsdienst opgelegd (en gemotiveerd) als zijnde een reactie op de feiten met de bedoeling een duidelijk signaal te geven en de jongere tot meer inzicht te brengen of het hem eens te laten voelen. Dat het de jongere ook de kans geeft om iets terug te doen en de aangerichte schade symbolisch te herstellen, lijkt (mooi) meegenomen te zijn.

Op de merken valt dat de focus van de jeugdrechter verschuift. Hoe verder in het traject, hoe meer de focus eenzijdig uitgaat naar de jongere en de aanpak van zijn onderliggende problemen.

B.2. Doelen

De jeugdrechters streven met hun reactie, conform hun (diverse) focus, doelen na die gekoppeld zijn aan verschillende jeugdrechtmodellen. In de eerste plaats gaat het om doelen uit het beschermingsmodel, zijnde behandelen, heropvoeden, beschermen en helpen, ondersteunen of begeleiden van de jongere en zijn context. Het gaat om doelen die verband houden met de aanpak van de (ingeschatte) onderliggende problematiek. In de meeste zaken, met uitzondering van die zaken waar de focus niet (langer) uitgaat naar de persoon en/of context van de minderjarige, worden één of meer doelen uit het

beschermingsmodel beoogd. Afhankelijk van de ingeschatte problematiek ligt het accent meer op het ene, dan wel het andere doel.

Naast doelen uit het beschermingsmodel streven de jeugdrechters met het opleggen van een maatregel - zeker bij de eerste maatregel die naar aanleiding van feiten opgelegd wordt - doelen na die verbonden zijn aan het straf- of sanctiemodel. Het zijn doelen die verband houden met de gepleegde feiten, met name afkeuring, duidelijke normstelling en tot inzicht of besef doen komen. In een beperkt aantal zaken wordt ook bestraffing beoogd. Dit is vooral het geval wanneer jongeren volgens de perceptie van de jeugdrechter meer bewust bezig zijn met het plegen van feiten en/of getuigen van weinig tot geen schuldbesef. Soms wordt hier ook individuele afschrikking aan gekoppeld. De jeugdrechters willen het de jongeren met andere woorden laten voelen en hopen hen zo te weerhouden van het plegen van nieuwe feiten. Hoewel afschrikking (zeer) weinig beoogd wordt met het opleggen van een maatregel, trachten 'alle' jeugdrechters de jongeren op de zitting wel af te schrikken door te wijzen op wat hen boven het hoofd hangt als ze zo verder doen en/of zich niet aan de opgelegde maatregelen of voorwaarden houden.

Naast doelen uit het beschermings-, straf- en sanctiemodel worden met de opgelegde maatregelen ook doelen uit het risico-managementmodel beoogd, waaronder het voorkomen van criminaliteit en de bescherming (beveiliging) van de samenleving. Het gaat dan vooral om zaken waar aangegeven wordt dat de betrokken jongeren een potentieel gevaar voor de samenleving vormen, of met andere woorden om jongeren die ernstige feiten pleegden en waarbij de kans op recidive hoog wordt ingeschat. Maar ook als jongeren naar huis mogen, worden daar voorwaarden - zoals stipt naar school gaan of een huisarrest - aan gekoppeld die enerzijds bedoeld zijn om de jongere en/of zijn ouders te helpen of ondersteunen, maar die anderzijds ook beogen om de jongere van straat te houden en op die manier de samenleving te beschermen. Tevens wordt ook (bijna) steeds in een toezicht door de jeugdrechtbank voorzien, wat inhoudt dat de jeugdrechtbank een oogje in het zeil houdt. Ook op de zitting wordt aan de jongeren meermaals de boodschap gegeven 'dat ze in het oog gehouden worden'. Het lijkt er in dit verband ook op dat hoe minder toezicht er door de ouders uitgeoefend wordt, althans volgens de perceptie van de jeugdrechters, hoe ingrijpender de controle of het toezicht van de jeugdrechtbank is. Het discours en de praktijk van de jeugdrechters sluiten echter slechts deels aan bij het risicomanagementmodel, in die zin dat er geen sprake is van interventies die inspelen op specifieke risicofactoren en die zo effectief mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie.

Doelen uit het herstelmodel, zijnde herstel of symbolisch herstel van de aangerichte schade aan het slachtoffer en/of de samenleving, worden het minst vaak beoogd. Als er sprake is van herstel, dan gaat het in hoofdzaak om symbolisch herstel ten aanzien van de samenleving.

B.3. Algemeen doel

Wat het algemeen doel betreft, sluit de visie van de jeugdrechters aan bij het beschermingsmodel. Met hun gerechtelijk optreden streven ze, naar eigen zeggen, zowel algemene welzijnsbevordering, als het voorkomen van criminaliteit na. Beiden hangen volgens hen samen. Als er immers gewerkt wordt aan de onderliggende problemen van jongeren, komt dit onrechtstreeks ook de samenleving ten goede.

B.4. Duur

Wat de duur betreft sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters aan bij het beschermings- en risicomanagementmodel. De duur van de maatregelen wordt immers afhankelijk gemaakt van de evolutie van de jongere en/of het potentieel gevaar dat de jongere vormt. Deze boodschap wordt meestal ook expliciet aan de jongere meegegeven op de zitting.

B.5. Proportionaliteit

Ook wat proportionaliteit betreft, kan aansluiting gevonden worden bij het beschermings- en risicomanagementmodel. Zelden is de reactie van de jeugdrechter op de feiten een duidelijk afgebakende, proportionele reactie in de tijd, conform het straf- of sanctiemodel.

Wat zonet gesteld werd, kan overzichtelijk als volgt weergegeven worden:

Tabel 39. Opgelegde maatregel: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Focus	+	+	+	+/-	+
Doelen	+	+	+	+/-	+/-
Algemeen doel	+				
Duur	+				+
Proportionaliteit	+				+

3.5.2.3. Proceskenmerken

A. Proceskenmerken in theorie

- In het beschermingsmodel wordt een centrale rol toegekend aan de sociale dienst en alle andere actoren die informatie aanreiken over de jonge dader. Niet de waarheid omtrent de feiten, maar de waarheid omtrent de jongere staat centraal. Van alle partijen, waaronder ook de advocaat, wordt verwacht dat ze optreden 'in het belang van de minderjarige'. Er wordt in hoofdzaak over zijn hoofd en in zijn belang beslist. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Het belang van de jongere primeert.
- In het strafmodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele proceswaarborgen zijn van groot belang.
- In het herstelmodel staat het slachtoffer centraal. De voorkeur gaat uit naar een informeel, buitengerechtelijk proces waar het delict (of conflict) terug in handen van de betrokken actoren - het slachtoffer en de dader - gegeven wordt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang.
- In het sanctiemodel staat niet de waarheid omtrent de jongere, maar de waarheid omtrent de feiten centraal. De advocaat van de minderjarige krijgt een centrale rol toebedeeld. Hij moet waken over de rechten van de jongere en zijn stem vertegenwoordigen. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van groot belang.
- In het risicomanagementmodel wordt een centrale rol toegekend aan gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen en informatie aanreiken omtrent het (potentieel) gevaar dat de dader vormt. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Wat primeert is het voorkomen van criminaliteit en de veiligheid van de maatschappij.

B. Proceskenmerken: de visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

B.1. Centrale actoren

Wat de centrale procesactoren betreft, sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters aan bij het beschermingsmodel. De meest bevoorrechte actoren voor de jeugdrechters zijn die actoren die hen informeren over de persoon en/of familiale context van de minderjarige. De actoren die voor de jeugdrechters, naar eigen zeggen, het meest cruciaal zijn in hun dagelijkse beslissingspraktijk zijn in de eerste plaats de consulenten van de sociale dienst. Deze voeren (bijna) standaard een maatschappelijk onderzoek uit naar de jongere en zijn leefomgeving en doen hier uitgebreid verslag over. Ze volgen de jongeren ook verder op en informeren de jeugdrechters op regelmatige tijdstippen over de evolutie die ze doormaken. Ze adviseren tevens over de meest adequate hulp en werken deze hulp ook verder uit. Voorafgaand aan de zitting wordt door de jeugdrechters ook zeer vaak overleg gepleegd met de consulenten van de sociale dienst. Daarnaast vormen ook de diensten en voorzieningen die jongeren en hun gezinnen begeleiden, hetzij ambulant, hetzij residentieel belangrijke actoren voor de jeugdrechters. Ook zij verschaffen hen informatie over de (evolutie van de) jongere en zijn context, die het hen toelaat om te beslissen of de opgelegde maatregel al dan niet verlengd, ingetrokken of gewijzigd moet worden. Niet alleen in hun discours, ook bij het nemen van beslissingen in reële zaken, wordt zeer vaak naar de inbreng van deze actoren - de consulenten en/of uitvoerende diensten - verwezen.

Er wordt door de jeugdrechters, naar eigen zeggen, veel minder belang gehecht aan de eis van het openbaar ministerie of het pleidooi van de advocaat. Ze vinden het belangrijk dat deze actoren hun werk goed doen, maar daarnaast dienen ze echter ook - of vooral - mee te denken in het belang van de minderjarige. Meermaals wordt door de jeugdrechters benadrukt dat de rol van deze actoren toch enigszins anders is bij minderjarigen, dan bij volwassenen.

B.2. Het recht op de bijstand van een advocaat

Wat de rechtsbijstand betreft sluit het discours van de jeugdrechters aan bij het sanctie- en strafmodel. Formeel wordt het recht op de bijstand van een advocaat steeds gewaarborgd. De jeugdrechters geven in hun 'discours' aan het belangrijk te vinden dat jongeren steeds bijgestaan worden door een advocaat die waakt over hun rechten. Ze

appreciëren het ook als de advocaat in concrete zaken zijn werk goed doet en de rechten van jongeren vrijwaren.

Daarnaast sluiten het discours en de praktijk ook aan bij het beschermingsmodel. In hun alledaagse beslissingspraktijk blijkt de advocaat van de minderjarige, zoals hoger reeds aangegeven werd, niet de meest bevoorrechte procesactor te zijn en over het algemeen wordt weinig tot geen rekening gehouden met zijn pleidooi. Daar komt nog bij dat er verwacht wordt dat hij de stem van de jongere vertolkt, maar dat hij ook – of vooral – mee denkt in het belang van de jongere. Hij mag proberen eruit te halen wat er uit te halen valt, maar mag daarbij ook - of vooral - niet vergeten dat het om een pedagogische context gaat.

B.3. Het recht op het vermoeden van onschuld

Ook wat het vermoeden van onschuld betreft, sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters aan bij het beschermingsmodel. Door alle jeugdrechters worden er immers voorlopige maatregelen opgelegd met doelen die verder reiken dan onderzoek en beveiliging. De jeugdrechters wensen immers zo kort mogelijk (na de feiten) op de bal te spelen en problemen zo snel mogelijk aan te pakken. Er worden in de voorlopige fase met andere woorden zeer vaak (ingrijpende) maatregelen opgelegd, zonder dat de schuld van de jongere op dat moment formeel bewezen is. Meermaals wordt door de jeugdrechters hetzij expliciet, hetzij tussen de regels aangegeven dat de vraag naar de schuld bij minderjarigen minder centraal staat. Ook de vraag naar het precieze aandeel van de jongere is van minder groot belang dan bij de volwassenen. De centrale vraag bij minderjarigen is niet zozeer wat heeft de jongere precies gedaan en welke straf staat daar tegenover. De hoofdbekommernis is met andere woorden niet zozeer de waarheid omtrent de feiten, maar de waarheid omtrent de jongere. Wat heeft de jongere er toe gebracht dat de feiten gepleegd werden en wat moet er gedaan worden om te voorkomen dat het nog gebeurt, zowel in het belang van de minderjarige, als onrechtstreeks in het belang van de maatschappij.

B.4. Het recht om gehoord te worden

Wat het hoorrecht betreft sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters aan bij het sanctie- en strafmodel. ‘Formeel’ wordt het hoorrecht van jongeren steeds gerespecteerd.

Maar ook hier kunnen kanttekeningen geplaatst worden en sluiten het discours en de praktijk ook - of vooral - aan bij het beschermings- en risicomanagementmodel. De jeugdrechters zijn vaak niet echt – of niet in de eerste plaats – geïnteresseerd in de eigen beleving en betekenisgeving van de jongeren. Ze bevragen de jongeren vooral over datgene wat ‘zij’ nodig hebben om hun beslissing te kunnen nemen en stellen in dit kader op de zitting een aantal zeer gerichte vragen. Op basis hiervan trachten de jeugdrechters een inschatting te maken van de mogelijke onderliggende problematiek en de kans op herval en/of de mate waarin de jongere een potentieel gevaar voor de samenleving vormt. Als er reeds verslaggeving voor handen is, worden de jongeren doorgaans minder uitvoerig bevraagd en gaan de jeugdrechters verder op wat ze in het verslag gelezen hebben. De jeugdrechters geven ook zelden tot nooit expliciet aan op welke wijze al dan niet rekening wordt gehouden met de mening van de jongere bij het nemen van hun beslissing. Ook wordt aan de jongeren over het algemeen relatief weinig informatie gegeven, noch over de inhoud van de opgelegde maatregel, noch over het praktische verloop ervan. Als er uitleg over een maatregel volgt, is deze vaak beperkt of zeer vaag. Ook over de gang van zaken (wie er op de zitting aanwezig is en hoe de zitting zal verlopen) wordt weinig openlijk gecommuniceerd.

Tabel 40. Proceskenmerken: visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

	Beschermings-model	Straf-model	Sanctie-model	Herstel-model	Risicomanagement-model
Centrale actoren	+				
Rechtsbijstand	+/-	+/-	+/-		
Vermoeden van onschuld	+				
Hoorrecht	+	+/-	+/-		+

3.5.3. Algemeen beeld

Op basis van de onderzoeksresultaten zou algemeen gesteld kunnen worden dat het discours en de praktijk van de Belgische jeugdrechters, toch diegene die bevraagd en geobserveerd werden, zich op het eerste zicht laten kenmerken door elementen uit in hoofdzaak vier jeugdrechtmodellen (tabel 41). Het beschermingsmodel is het meest dominant aanwezig, in combinatie met het risicomanagementmodel en het sanctie –en strafmodel. Het discours en de praktijk van de jeugdrechters sluiten het minst aan bij het herstelmodel.

Tabel 41. Algemeen overzicht: de visie van de jeugdrechters getoetst aan de modellen

	Beschermings- model	Straf- model	Sanctie- model	Herstel- model	Risicomanagement- model
Perceptie van de dader	+				+
Verantwoordelijkheid			+		
Opnemen van verantwoordelijkheid	+				+
Focus	+	+	+	+/-	+
Doelen	+	+	+	+/-	+/-
Algemeen doel	+				
Duur	+				+
Proportionaliteit	+				+
Centrale actoren	+				
Rechtsbijstand	+/-	+/-	+/-		
Vermoeden van onschuld	+				
Hoorrecht	+/-	+/-	+/-		+

Zoals uit de tabel duidelijk naar voor komt, sluiten het discours en de praktijk van de jeugdrechters het dichtst aan bij het beschermingsmodel. Zo gaat hun (centrale) focus, conform het dit model, centraal uit naar de minderjarige dader, die in hoofdzaak gepercipieerd wordt als iemand met problemen, gebreken of noden, zowel op persoon- als omgevingsniveau. Vandaar ook de centrale rol die door de jeugdrechters toegekend wordt aan de consulenten van de sociale dienst en andere diensten en voorzieningen die informatie verschaffen over de persoon en familiale context van de jongere, tevens informeren over de meest adequate hulp en de jongere en zijn gezin ook verder opvolgen, zodat de jeugdrechter kan ingrijpen als dit in het belang van de jongere nodig mocht blijken. Er worden dan ook maatregelen opgelegd van onbepaalde duur die lopen zolang er, volgens de jeugdrechter, specifieke noden of problemen zijn. Deze maatregelen hebben, afhankelijk van de ingeschatte problematiek, tot doel de jongere te helpen, beschermen, behandelen en/of her op te voeden, met als finaal doel de algemene welzijnsbevordering van de jongere en onrechtstreeks ook het voorkomen van criminaliteit. Jongeren hebben een beperkte stem en worden vooral gevraagd hun medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen. Van advocaten en het jeugdparket verwachten de jeugdrechters dat ze hun eigen werk goed doen, maar dat ze ook - of vooral - mee nadenken wat in het belang van de minderjarige is.

Daarnaast laten het discours en de praktijk van de jeugdrechters zich 'ook' kenmerken door elementen uit het sanctiemodel. De jongere moet immers voor de jeugdrechter verschijnen naar aanleiding van feiten waarop een reactie dient te volgen. Jongeren worden - in de meeste gevallen - verantwoordelijk geacht voor de feiten die ze pleegden. Ze 'weten' immers heel goed dat bepaald gedrag niet kan en hadden volgens de inschatting van de jeugdrechters de mogelijkheid om anders te handelen. Hun

onderliggende problemen kunnen de feiten wel plaatsen of kaderen, maar rechtvaardigen ze niet. Er wordt van de jeugdrechters, naar eigen zeggen, ook verwacht dat ze een duidelijk signaal geven dat bepaald gedrag in de samenleving niet getolereerd wordt. Het gebeurt doorgaans in de voorlopige fase bij de eerste verschijning voor de jeugdrechter op een moment dat de schuld van de jongere formeel nog niet bewezen is. Wat de precieze schuld of het aandeel van de jongere is, doet er eigenlijk niet zo veel toe. Het is vooral belangrijk dat de jongere kort na de feiten de boodschap krijgt en tot het besef komt dat bepaald gedrag in de samenleving niet mag en gevolgen heeft voor het slachtoffer, maar ook voor hemzelf en zijn naasten. Maatregelen (of sancties) worden dus 'ook' opgelegd met de bedoeling de norm duidelijk te stellen en de jongere tot meer inzicht te brengen. De aandacht van de jeugdrechters gaat dus niet enkel uit naar de jonge dader en zijn onderliggende problemen, maar ook naar het sanctioneren van de feiten. In de dagelijkse beslissingspraktijk van de jeugdrechters zijn er met andere woorden 'ook' elementen uit het sanctiemodel aanwezig. Het gaat echter om een verkapte vorm, in die zin dat jongeren wel verantwoordelijk geacht worden voor de feiten die ze plegen, maar niet aangesproken worden om hun verantwoordelijkheid ook actief op te (leren) nemen met betrekking tot de gevolgen van hun daden. Ze worden vooral gevraagd hun medewerking te verlenen bij de aanpak van hun problemen, waarvan verondersteld wordt dat ze mee aan de basis liggen van hun delinquent gedrag. De reactie blijft dan ook niet beperkt tot een proportionele en duidelijk afgebakende reactie op de feiten. Rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Zo mag de advocaat van de jongere wel waken over zijn rechten, maar mag hij ook - of vooral - het belang van de jongere niet uit het oog verliezen en niet vergeten dat het om een pedagogische context gaat.

Het strafmodel lijkt op veel vlakken op het sanctiemodel en is in die zin ook aanwezig, maar de jeugdrechters hebben, op enkele uitzonderingen na, niet de bedoeling te straffen of de jongere het eens te laten voelen. Ze dienen hun straf ook niet passief te ondergaan en het finale doel van de jeugdrechters is zelden tot nooit dat er 'gerechtigheid moet geschieden'. Daarentegen beogen ze wel allen, zonder uitzondering, de jongere af te schrikken. Veelvuldig worden jongeren er op de zitting immers aan herinnerd wat hen boven het hoofd hangt als ze zich niet aan de opgelegde maatregelen of voorwaarden houden en/of als ze zich zo blijven gedragen.

Als jongeren voor de jeugdrechter voorgeleid worden naar aanleiding van feiten maken de jeugdrechters, naar eigen zeggen, 'ook' steeds de afweging of er een kans is op herval en/of de jongere een mogelijk gevaar voor de samenleving vormt. In functie

hiervan wordt er in een zekere vorm van toezicht, controle of beveiliging voorzien. Problemen of noden van jongeren - zoals bijvoorbeeld het feit dat ze niet naar school gaan of geen zinvolle dagbesteding hebben - verhogen, volgens de perceptie of het aanvoelen van de jeugdrechters, de kans op delinquent gedrag en zolang ze niet aangepakt worden, is er een (reële) kans op herval. Problemen of noden van jongeren worden niet in de eerste plaats gezien of gedefinieerd in termen van risico's, maar houden wel een zeker risico in en dienen aangepakt te worden, in de eerste plaats in het belang van de jongere, maar ook in het belang van de maatschappij. Jongeren (en hun ouders) worden dan ook gevraagd hun medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen, met de stok van het delict achter de deur. Het discours en de praktijk van de Belgische jeugdrechters laten zich dus 'ook' kenmerken door elementen van het risicomanagementmodel, hoewel de vlag de lading niet helemaal dekt. Zelden of nooit wordt er door de jeugdrechters gesproken in termen van 'risico's', 'risicofactoren' of 'risicogroepen'. Ook is er geenszins sprake van gerechtelijke experten die aan risicotaxatie doen of gebruik maken van actuariële technieken²⁸⁹. Als de jeugdrechters een inschatting maken van de mate waarin de jongere een potentieel gevaar vormt, gaat dit vooral om een eigen inschatting of aanvoelen van de jeugdrechter. Tevens is ook geen sprake van het opleggen van maatregelen die inwerken op specifieke risicofactoren en waarvan geweten is dat ze effectief zijn in termen van criminaliteitspreventie. De jeugdrechters gaan er eerder van uit dat door het werken aan de onderliggende problemen van jongeren (onrechtstreeks) ook aan criminaliteitspreventie gedaan wordt (wat aansluit bij het beschermingsmodel).

²⁸⁹ Volgens de literatuur laat het risicomanagementmodel zich op 'systeemniveau' ook kenmerken door een 'managementgerichte' aanpak, waarbij efficiëntie en effectiviteit belangrijke doelen vormen. Justitie zou in dit opzicht functioneren als een bedrijf. Dit werd in het kader van het onderzoek niet grondig onderzocht. Aan de jeugdrechters werd tijdens het algemeen interview wel gevraagd of ze van mening zijn dat justitie meer en meer een bedrijf aan het worden is waar gedacht wordt in termen van input en output, efficiëntie en effectiviteit. Volgens de jeugdrechters is deze tendens vooral op centraal niveau - op het niveau van de administratie - aanwezig en drukt zich, aldus de jeugdrechters, in hoofdzaak uit in de toenemende vraag naar cijfers of, zoals één van hen het zegt, 'de slag om de cijfers'. Mede op basis van de cijfers wordt immers bepaald welke middelen de gerechtelijke arrondissementen toebedeeld krijgen. Meerdere jeugdrechters wijzen op deze tendens tot kwantificeren en het gevoel dat hiermee gepaard gaat van gecontroleerd te worden. De meeste jeugdrechters tonen hier echter een grote weerstand tegenover, in de eerste plaats omdat de tellingen volgens hen niet uniform en dus ook niet correct gebeuren. In de tweede plaats zijn ze van mening dat hun werk niet te kwantificeren is of te herleiden is tot het tellen van beschikkingen en vonnissen. Justitie is volgens een aantal jeugdrechters ook geen bedrijf en zou dit ook niet mogen zijn. Het gaat in eerste instantie om een dienstverlening naar de burgers toe. Drie Vlaamse jeugdrechters (JR 1, JR 2, JR 5) geven aan dat er op het vlak van efficiëntie binnen justitie nog heel wat verbetering mogelijk is, onder meer op het vlak van informatica en de doorstroom van zaken. Van een managementgerichte aanpak lijkt er op het eerste gezicht in de 'dagelijkse' beslissingspraktijk van de jeugdrechters weinig of geen sprake te zijn. Geen van hen geeft bij de behandeling van concrete dossiers aan een druk te voelen om efficiënter of effectiever te moeten presteren of om - als het ware - meer te renderen. De vraag kan dan ook gesteld worden of er in de lijn van Walgrave (1996) niet beter gesproken wordt van beveiligings- dan van risicomanagementmodel?

Tot slot lijkt het herstel van de aangerichte morele en materiële schade aan het reële slachtoffer helemaal geen bekommernis van de jeugdrechters te zijn. Het systeem voorziet wel dat de schade aan het slachtoffer vergoed kan worden, maar dit gebeurt hoogstens aan het einde van de rit wanneer de zaak door het jeugdparket gedagvaard wordt en het slachtoffer zich burgerlijke partij kan stellen. Als dit gebeurt, laat het slachtoffer zich meestal vertegenwoordigen door zijn advocaat en lijkt het vooral om een technisch-juridische aangelegenheid te gaan, waarbij de morele en materiële schade in hoofdzaak uitgedrukt wordt in een financieel bedrag. Zelden wordt er aan het slachtoffer een meer centrale rol toebedeeld door middel van een herstelrechtelijk proces waar het delict terug in handen van de betrokken actoren gegeven wordt en er ruimte is voor de beleving en betekenisgeving van zowel het slachtoffer, als de minderjarige dader en in onderling overleg bekeken wordt hoe de schade hersteld kan worden. Het lijkt er op dat de focus zich richt (of kan richten) op herstel in zaken waar de focus in mindere mate dient uit te gaan naar een strenge reactie op de feiten, de beveiliging van de maatschappij en de aanpak van een onderliggende problematiek. En dan nog hangt het af van het feit of de jeugdrechter al dan niet vertrouwd is met het herstelrechtelijk gedachtengoed. Niet alle jeugdrechters hebben, naar eigen zeggen, de reflex om aan een herstelrechtelijk aanbod te denken. Symbolisch herstel van de schade aan de samenleving lijkt vooral aan de orde te zijn als jongeren met voorwaarden (in concreto een gemeenschapsdienst) naar huis mogen (of kunnen) en de feiten als voldoende ernstig gepercipieerd worden. Of herstel van de schade aan de samenleving dan de hoofdbekommernis van de jeugdrechters is, is wel de vraag. Zeer vaak wordt een gemeenschapsdienst opgelegd (en gemotiveerd) als zijnde een reactie op de feiten met de bedoeling een duidelijk signaal te geven en de jongere tot meer inzicht te brengen. Dat het de jongere ook de kans geeft om iets terug te doen en de aangerichte schade symbolisch te herstellen, lijkt mooi meegenomen te zijn (of klinkt in elk geval mooi).

Samengevat zou gesteld kunnen worden dat de dagelijkse besluitvormingspraktijk van Belgische jeugdrechters zich laat kenmerken door een combinatie van elementen uit drie jeugdrechtmodellen. Er zou in dit kader gesproken kunnen worden van een 'praktijkmodel', dat in hoofdzaak elementen bevat van het beschermingsmodel, aangevuld met elementen uit het sanctie- en risicomanagement (of misschien beter: beveiligingsmodel).

3.5.4. Afwijkingen van het praktijkmodel

Voor de meeste zaken lijkt het hoger geschetste praktijkmodel op te gaan²⁹⁰. In een aantal zaken (n=10) wordt er echter van dit algemeen beeld afgeweken. Het gaat om zaken waar de jeugdrechter uitdrukkelijk aangeeft dat zijn (centrale) focus niet uitgaat - of kan uitgaan - naar de jongere en de aanpak van eventuele onderliggende problemen. In de betreffende zaken laten het discours en de praktijk van de jeugdrechters zich in hoofdzaak kenmerken door elementen uit hetzij het sanctiemodel, hetzij het risicomanagementmodel.

Eén van de factoren die in dit kader van belang blijkt te zijn, is de nakende meerderjarigheid van de jongere. Vijf van de tien zaken waar het gangbare model niet blijkt op te gaan, hebben betrekking op jongeren die bijna of reeds meerderjarig zijn en waarbij de betrokken jeugdrechters van mening zijn dat hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg geen zin meer heeft of niet langer aan de orde is, wat allicht ook de mening van het jeugdparket is. Het zijn bijna allemaal zaken, op één uitzondering na²⁹¹, waarvoor er door het jeugdparket rechtstreeks gedagvaard wordt. De voornaamste reden, aldus de jeugdrechters, waarom het jeugdparket de jeugdrechter nog vat, is in hoofdzaak om het slachtoffer de kans te geven zich burgerlijke partij te stellen en/of de jongere een duidelijk signaal te geven dat bepaald gedrag in de samenleving niet getolereerd wordt, zeker als het om relatief ernstige feiten gaat.

In drie andere zaken speelt het gebrek aan informatie een belangrijke rol. In deze zaken is hulpverlening mogelijk wel zinvol, maar beschikt de jeugdrechter, naar eigen zeggen, over onvoldoende informatie aangaande de jongere en zijn familiale situatie. In twee zaken gaat het om jongeren zonder voorgaanden, waarvoor het jeugdparket beslist om

²⁹⁰ Met die beperking dat niet alle opeenvolgende beslissingen in een zaak bekeken en 'geverifieerd' konden worden. Dit was gezien de opzet van de dataverzameling niet mogelijk. Voor de tachtig zaken werd er immers telkens slechts één moment in het traject van de jongere geobserveerd en bevraagd, waarbij de jeugdrechters ook wel ingingen op wat reeds gebeurd was en eventueel nog ging komen. Door het samenleggen van alle informatie over alle zaken heen kon een algemeen beeld gevormd worden.

²⁹¹ In één zaak wordt er door het jeugdparket gevorderd, maar beslist de jeugdrechter zelf om geen voorlopige maatregelen te nemen met de bedoeling de jongere alsnog te helpen, beschermen, behandelen en/of her op te voeden. De jongere heeft volgens de jeugdrechter immers alle maatregelen gehad die hij kon krijgen. De bijzondere jeugdzorg kan voor de betrokkene niets meer betekenen. Het is einde verhaal. In een andere zaak met betrekking tot een jongen die reeds meerderjarig is, beslist dezelfde jeugdrechter daarentegen om toch nog een laatste investering in de voorlopige fase te doen. De jongen wordt voor drie maanden naar een gemeenschapsinstelling gestuurd. Het is volgens de betrokken jeugdrechter de laatste kans die de jongen van de bijzondere jeugdzorg krijgt om aan zichzelf te werken.

rechtstreeks te dagvaarden²⁹², waardoor er geen maatschappelijk onderzoek werd uitgevoerd. Ook de derde zaak gaat over een jongen die nog niet gekend is op de jeugdrechtsbank. De jongen, noch zijn vader verschaften op de kabinetszitting veel informatie. De jeugdrechter zal bovendien weinig bijkomende informatie krijgen wegens het beleid van de sociale dienst in het betreffende arrondissement (JRB A) om geen maatschappelijk onderzoek te verrichten in zaken waar jongeren met voorwaarden naar huis mogen, tenzij er problemen zouden opduiken tijdens de uitvoering van de opgelegde maatregel of voorwaarden en de sociale dienst op aandringen van de jeugdrechter alsnog overgaat tot een maatschappelijk onderzoek.

In deze acht zaken zijn vooral elementen uit het sanctiemodel terug te vinden. De focus van de jeugdrechters gaat, al dan niet noodgedwongen, in hoofdzaak uit naar de reactie op de feiten en dit onder de vorm van een berisping, vorming, dienstverlening of huisarrest. Het gaat telkens om een duidelijk afgebakende reactie in de tijd, die in verhouding staat tot het gepleegde feit. De betreffende maatregelen of voorwaarden worden opgelegd met als doel het gestelde gedrag af te keuren, de norm duidelijk te stellen en/of de jongere tot meer inzicht te brengen. In de betreffende zaken speelt de sociale dienst geen centrale rol. Ook het recht op het vermoeden van onschuld wordt in deze zaken, met uitzondering van de twee zaken waarin gevorderd wordt, gerespecteerd. In laatstgenoemde zaken wordt naast de reactie op de feiten 'ook' in een vorm van toezicht voorzien en in één zaak wordt ook een herstelrechtelijk aanbod gedaan, waardoor naast elementen uit het sanctiemodel, ook enkele elementen uit het risicomanagement- en herstelmodel aanwezig zijn.

In twee andere zaken zijn in hoofdzaak elementen uit het beveiligingsmodel terug te vinden. De betrokken jeugdrechters geven uitdrukkelijk aan dat hun focus enkel uitgaat - of kan uitgaan - naar maatschappelijke beveiliging omdat de betrokken jongeren de feiten blijven ontkennen, waardoor het volgens de jeugdrechters onmogelijk is om te werken noch rond de feiten en het schuldinzicht van de jongere, noch rond eventuele onderliggende problemen. Bij één van hen beslist de jeugdrechter om de voorlopige plaatsing in het federaal detentiecentrum met één maand te verlengen. Volgens de

²⁹² Waarom het jeugdparket rechtstreeks dagvaardt, is voor de jeugdrechters niet steeds duidelijk. Het lijkt in elk geval geen gangbare praktijk te zijn en wordt, zoals hoger reeds aangegeven werd, vooral gedaan in zaken waar beschermende maatregelen ten aanzien van de minderjarige niet nodig of niet langer zinvol worden geacht en het jeugdparket vooral aan het slachtoffer de kans wil geven om zich burgerlijke partij te stellen en/of de jongere nog een duidelijk signaal wil geven. Op één van de arrondissementen (JRB B) waren er tijdens de fase van de dataverzameling relatief gezien meer rechtstreekse dagvaardingen, wat eerder aan 'toevallige' factoren te wijten was. Volgens één van de jeugdrechters had het te maken met het feit dat één van de parketmagistraten, in het kader van zijn nakend vertrek, zijn bureau aan het leegmaken was.

betrokken jeugdrechter gaat het hier in feite om een loutere voorlopige hechtenis, zoals dit bij de volwassenen het geval is. De andere jongere is reeds aan het einde van de maximale termijn van twee maanden en vijf dagen gekomen²⁹³. De jeugdrechter beslist om de jongere naar huis te laten gaan en enkel nog een toezicht op te leggen tot aan de berechting ten gronde. Meer kan de jeugdrechter, naar eigen zeggen, niet doen.

3.5.5. Variaties op het praktijkmodel

Hoewel het hoger geschetste beeld voor de meeste zaken lijkt op te gaan, treden er afhankelijk van kenmerken eigen aan de zaak, de jeugdrechter en/of de context variaties op met betrekking tot de invulling die er aan sommige onderzoekstopics gegeven wordt, die echter in wezen geen afbreuk doen aan het gangbare praktijkmodel. In wat volgt, wordt hier kort op ingegaan. Er wordt gestart met kenmerken eigen aan de zaak. Ondanks het feit dat het hoger geschetste beeld voor 'alle' jeugdrechters lijkt op te gaan, drukken ze toch een eigen stempel op hun beslissingspraktijk. Elke jeugdrechter heeft zijn eigen stijl of stokpaardjes. Tot slot wordt stilgestaan bij kenmerken eigen aan de context. Ook tussen de gerechtelijke arrondissementen en regio's (of landsgedeelten) lijken er zich op het eerste gezicht geen fundamentele verschillen voor te doen in termen van het hoger geschetste algemeen beeld. Elke jeugdrechtbank heeft daarentegen wel eigen gewoonten of praktijken die maken dat hier en daar iets andere accenten gelegd worden. Ook het verschillende aanbod in de diverse arrondissementen en regio's maakt dat het gangbare model, afhankelijk van de plaats, een iets andere concrete uitvoering krijgt.

3.5.5.1. Kenmerken eigen aan de zaak²⁹⁴

Als jongeren voor de jeugdrechter voorgeleid worden naar aanleiding van feiten zal de jeugdrechter, conform het praktijkmodel, reageren op de feiten, nagaan of er onderliggende problemen zijn en hulpverlening opstarten, en – tot slot – ook een inschatting maken van de mate waarin de jongere een potentieel gevaar vormt en in functie daarvan in een vorm van beveiliging of toezicht voorzien. Afhankelijk van kenmerken eigen aan de zaak zullen er hierbij echter iets andere accenten gelegd worden.

²⁹³ Het gaat hier ook om een plaatsing in een federaal detentiecentrum.

²⁹⁴ Met kenmerken eigen aan de zaak wordt enerzijds bedoeld op de aard en ernst van de feiten, de houding ten aanzien van de feiten en het gerechtelijk verleden van de jongere en anderzijds op het profiel van de betrokken minderjarige waaronder zijn leeftijd, zijn (vermoedelijke) onderliggende problematiek en een eventueel reeds doorlopen hulpverleningstraject.

Zo zal er steeds gereageerd worden op de feiten, maar hoe streng deze reactie is, zal afhangen van kenmerken eigen aan de zaak, waaronder niet alleen de ernst van de feiten, maar ook de houding van de jongere ten aanzien van de feiten. Hoe meer de jeugdrechter de indruk heeft dat de jongere het niet door heeft, hoe meer de focus op de hoe strenger of ingrijpender de reactie zal zijn, in de hoop de jongere tot meer inzicht te brengen. Ook het feit dat jongeren reeds een gerechtelijk verleden hebben en blijven recidiveren, wijst er volgens de jeugdrechters op dat ze het nog steeds niet doorhebben en lokt een strenge(re) reactie uit. De reactie zal allicht milder zijn als de voorgeleide minderjarige nog jong is of reeds een positief traject heeft afgelegd. Zo ook zal de mate waarin de samenleving beveiligd moet worden afhangen van de mate waarin de jongere als potentieel gevaarlijk aanzien wordt.

3.5.5.2. Kenmerken eigen aan de jeugdrechter

Het hoger geschetste algemeen beeld lijkt voor alle jeugdrechters op te gaan. Hoewel de jeugdrechters fundamenteel niet van elkaar verschillen, leggen ze hier en daar toch iets andere accenten of hebben eigen stokpaardjes. Als er variaties optreden, lijkt dit onder meer te maken te hebben met een bepaalde taak die de jeugdrechter op zich neemt, een specifieke opleiding die hij genoot, een voorgaande functie die hij bekleedde en/of de eigen stijl of persoonlijkheid van de jeugdrechter.

Eerder uitzonderlijk gaat de focus van de jeugdrechter uit naar het herstel van de aangerichte schade. Als het gebeurt, lijken niet enkel kenmerken eigen aan de zaak, maar ook kenmerken eigen aan de jeugdrechter een rol te spelen. Drie jeugdrechters (JR 2, JR 5, JR 10) geven expliciet in hun 'discours' aan voorstander van het herstelrecht te zijn. Het zijn telkens jeugdrechters die er op één of andere manier ook vertrouwd mee zijn. Eén van hen is het aanspreekpunt voor de HCA-diensten²⁹⁵. Een andere jeugdrechter geeft aan ervaring te hebben met bemiddeling in familiale zaken en in dat verband ook een opleiding te hebben gevolgd. Dat ze er een zekere gevoeligheid voor hebben, komt - althans voor twee van hen (JR 2, JR 5)²⁹⁶ - ook tot uiting in hun dagelijkse beslissingspraktijk. Ze gaan vaker na of er op parketniveau al dan niet een bemiddelingsaanbod gedaan werd en spreken de jongere hier ook (positief) op aan. Eén van hen stelt ook twee keer

²⁹⁵ De HCA-diensten zijn de diensten die instaan voor de uitvoering van herstelrechtelijke en constructieve afhandelingsvormen waaronder het leerproject of de vorming, de herstelbemiddeling, het herstelgericht groepsoverleg (hergo) en de dienstverlening.

²⁹⁶ De derde jeugdrechter zegt dat hij ondertussen uit ervaring geleerd heeft dat slachtoffers zeer vaak niet wensen mee te werken.

een hergo voor en laat een jongere naar huis gaan met onder meer als voorwaarde 'het positief meewerken met de herstelbemiddeling voorgesteld door de procureur des Konings'²⁹⁷.

Ook wat de rol betreft die aan de andere professionele actoren – het jeugdparket, de advocaat en de sociale dienst – toegekend wordt, worden er door de jeugdrechters iets andere accenten gelegd. De belangrijkste verschillen hebben betrekking op de gepercipieerde rol van de advocaat van de minderjarige. Waar de meeste jeugdrechters aangeven dat de advocaat van de jongere in feite een dubbele taak heeft, enerzijds verwoorden wat de jongere wenst en anderzijds pleiten in het belang van de jongere, leggen twee jeugdrechters (JR 5, JR 9) meer het accent op de rol van de advocaat als spreekbuis van de jongere. Voor hen moet de advocaat met andere woorden vooral de stem van de jongere verwoorden²⁹⁸. Eén van deze jeugdrechters benadrukt in zijn 'discours', meer dan de andere jeugdrechters, het belang van de rechtswaarborgen van jongeren, wat naar eigen zeggen te maken heeft met het feit dat hij in het verleden een functie bekleedde waar hij veel rond kinderrechten werkte. Ook in reële zaken wordt door de beide jeugdrechters, iets vaker dan de andere jeugdrechters, naar de inbreng van de advocaat verwezen. Drie andere jeugdrechters (JR 1, JR 2, JR 6) geven daarentegen aan dat de meerwaarde van de advocaat voor hen in reële zaken doorgaans zeer klein is, maar dat dit afhangt van advocaat tot advocaat.

De jeugdrechters lijken – tot slot - het sterkst van elkaar te verschillen wat hun manier van communiceren met de jongeren betreft en de mate waarin de jongere 'echt' gehoord worden. Dit lijkt vooral te maken te hebben met de eigen stijl of persoonlijkheid van de jeugdrechter. Met enige voorzichtigheid²⁹⁹ zouden, algemeen genomen, drie stijlen onderscheiden kunnen worden. In de eerste plaats zijn er drie jeugdrechters (JR 2, JR 6, JR 9) die zich eerder laten kenmerken door een heel open en directe stijl van communiceren³⁰⁰. Het zijn jeugdrechters die op de zitting zeggen wat ze denken en voelen. Ze noemen een kat een kat, zoals ze zelf aangeven, wat maakt dat ze soms ook wel eens hard uit de hoek kunnen komen, in de zin van klinkt het niet, dan botst het wel.

²⁹⁷ Dit doet vragen rijzen bij de mate waarin de jongere 'vrijwillig' aan het herstelrechtelijk aanbod kan deelnemen.

²⁹⁸ In een concrete zaak wijst één van hen (JR 9) de advocaten er daarentegen wel op dat het om een pedagogische context gaat en vraagt ze hen heel uitdrukkelijk om dit niet uit het oog te verliezen.

²⁹⁹ De stijl die de jeugdrechter hanteert, wordt voor een stuk ook medebepaald, niet alleen door de specifieke situatie, maar tevens ook door de houding van de jongere en door de andere aanwezige actoren op de zitting.

³⁰⁰ Dit kwam ook tot uiting in de communicatie naar de onderzoeker toe, niet alleen tijdens de interviews, maar ook tijdens informele momenten.

Het zijn echter ook die jeugdrechters die, meer dan de andere, de jongeren een stem geven³⁰¹ en met hen in dialoog gaan, hoewel één van hen (JR 2) ook lange monologen durft te houden..

Vier andere jeugdrechters (JR 1, JR 3, JR 4, JR 10) lijken een meer paternalistische, moraliserende - en soms ook wat autoritaire - houding ten aanzien van de jongeren aan te nemen. Meermaals wordt door deze jeugdrechters op de zitting aangegeven dat 'zij' het zijn die de beslissingen nemen, maar wel 'in het belang van de jongere'. De jongeren krijgen minder een eigen stem en worden iets minder 'au sérieux' genomen, dan bij de vorige drie jeugdrechters. Hun discours laat zich ook iets vaker kenmerken door een normatief taalgebruik (« il faut », "je moet"), niet alleen ten aanzien van de jongeren, maar ook ten aanzien van de ouders. Eén van die jeugdrechters (JR 1) vormt hier een uitzondering op, in die zin dat hij aan de ouders een belangrijke plaats toekent³⁰² en hen ook minder medeverantwoordelijk acht voor hetgeen gebeurd is.

Tot slot zijn er drie jeugdrechters (JR 5, JR 7, JR 8) die een meer neutrale of minder uitgesproken stijl hanteren. Het zijn jeugdrechters die op de zitting een eerder gereserveerde houding aannemen en doorgaans ook relatief kalm blijven. Ze laten zich minder – of dat lijkt althans zo – leiden door wat ze denken of voelen (zoals de eerste groep jeugdrechters) of door hun goede bedoelingen (zoals de tweede groep). Het zijn jeugdrechters die proberen om (juridisch) zo correct mogelijk te zijn. Ze wijden tijdens de interviews met de onderzoeker ook iets vaker uit over juridische kwesties. In zeker opzicht zou gesteld kunnen worden dat het jeugdrechters zijn die iets meer 'onpartijdige rechter' zijn. Eén van hen (JR 5) geeft ook aan het werk van een jeugdrechter soms iets te weinig juridisch en te veel hulpverlenend te vinden.

3.5.5.3. Kenmerken eigen aan het arrondissement

Algemeen genomen zijn er geen opvallende, fundamentele, verschillen tussen de gerechtelijke arrondissementen waar te nemen. Het is met andere woorden niet zo dat de jeugdrechters van één gerechtelijk arrondissement in hun discours en praktijk systematisch verschillen van de jeugdrechters van andere gerechtelijke arrondissementen. Het gangbare praktijkmodel lijkt voor alle gerechtelijke arrondissementen op te gaan. Al naargelang het gerechtelijke arrondissement doen er

³⁰¹ Ze vragen de jongeren bijvoorbeeld om 'hun' versie van de feiten te vertellen, wat 'zij' ervan vinden of hoe 'zij' het denken op te lossen. Verslagen worden door hen ook minder als 'de' waarheid aanzien.

³⁰² De betreffende jeugdrechter laat de ouders bijvoorbeeld vaak uitvoerig aan het woord.

zich wel andere praktijken of gewoonten voor, die maken dat er iets andere accenten gelegd worden, maar die in wezen, op één uitzondering na, geen afbreuk doen aan het gangbare model. In wat volgt wordt op een aantal van deze praktijken of gewoonten, die maken dat er zich variaties voordoen, kort ingegaan. Het gaat in de eerste plaats om de rol die er door de andere professionele actoren opgenomen wordt. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de wijze waarop de diensten of permanenties in de verschillende arrondissementen geregeld worden. Hoger werd er reeds op gewezen dat er zich op dit vlak verschillen voordoen tussen de kleinere of meer rurale arrondissementen enerzijds en de grotere of grootstedelijke arrondissementen anderzijds, waarvan vermoed werd dat het een mogelijke invloed zou kunnen hebben in termen van de (aanwezigheid van elementen uit de) jeugdrechtmodellen³⁰³. Tot slot wordt ingegaan op (de invloed van) het beschikbare aanbod.

A. Rol die er door de andere (professionele) actoren opgenomen wordt

In de eerste plaatst verschillen de gerechtelijke arrondissementen van elkaar wat de rol betreft die door andere actoren, waaronder het jeugdparket, de advocatuur en de sociale dienst, opgenomen wordt. Zo is het openbaar ministerie in één van de gerechtelijke arrondissementen (JRB A) op de zitting ten gronde veel dominanter aanwezig dan in de andere gerechtelijke arrondissementen³⁰⁴, in die zin dat de parketmagistraat steeds als eerste het woord krijgt en zeer uitvoerig en chronologisch ingaat op de feiten die de jongere ten laste worden gelegd. Dit leidt er toe dat in het betreffende arrondissement 'de focus' op de openbare zitting iets meer uitgaat naar de feiten en de jongere nog eens nadrukkelijk met de neus op de feiten wordt geduwd. Hoewel het een gangbare praktijk blijkt te zijn, hangt de rol die het jeugdparket in het betreffende arrondissement opneemt, net zoals bij de jeugdrechters, ook af van de persoonlijkheid of stijl van de parketmagistraat, deels in combinatie met de specifieke situatie. Zo kon vastgesteld worden dat één van de parketmagistraten in een zaak waar de jongen volgens zijn perceptie van weinig schuldbesef getuigde, 'alle registers opentrok', zoals hij zelf aangaf, en de jongere nog eens uitvoerig op de feiten aansprak en een bijkomende

³⁰³ Er werd uitgegaan van het vermoeden dat het groter aantal jeugdrechters of instromende zaken in grootstedelijke arrondissementen mogelijk tot een ander type van samenwerking of werkverdeling leidt, wat zich zou kunnen vertalen in een meer systeemgerichte of managementgerichte aanpak in grotere, meer verstedelijkte arrondissementen en een meer beschermende of individugerichte aanpak in kleinere, meer landelijke arrondissementen. De structurele of organisatorische context zou met andere woorden aanleiding kunnen geven tot culturele verschillen of het leggen van andere accenten in termen van jeugdrechtmodellen.

³⁰⁴ Het openbaar ministerie is in het betreffende arrondissement op de openbare zitting verhoudingsgewijs ook vaker aan het woord dan in de drie andere arrondissementen (34,4% tegenover 20,3% op JRB B, 15,8% op JRB C en 26,3% op JRB D).

gemeenschapsdienst vorderde. In een andere zaak, waar de jongere een positieve evolutie doormaakte, stelde dezelfde parketmagistraat zich iets gematigder op.

Ook de rol die door de advocaten opgenomen wordt, lijkt te verschillen naargelang het arrondissement. Zo wordt er in één van de arrondissementen (JRB C) door alle drie de jeugdrechters aangegeven dat er vanuit de balie voor gekozen wordt om als advocaat van de minderjarige vooral zijn spreekbuis te zijn en op te komen voor zijn rechten. Dit kon ook in de dagelijkse praktijk vastgesteld worden, met die nuance dat er, zoals de jeugdrechters ook aangeven, grote verschillen tussen de advocaten zijn. Een gevolg van het beleid dat door de balie gevoerd wordt, is dat er in het betreffende arrondissement, voornamelijk op de openbare zitting, meer discussie lijkt te zijn omtrent de feiten omdat de advocaten de betrokkenheid van de jongere bij de feiten of de kwalificatie ervan vaker betwisten. Fundamenteel verandert dit echter weinig aan de algemene beslissingspraktijk van de jeugdrechters. Het verplicht hen er, naar eigen zeggen, wel toe om meer tijd in hun vonnissen te steken en hun beslissingen beter te motiveren, wat onrechtstreeks de rechtswaarborgen van jongeren ten goede komt.

Ook wat de sociale dienst betreft, doen er zich verschillen tussen de arrondissementen voor. In één van de arrondissementen (JRB A) heeft de sociale dienst een dagelijkse permanentie in het gerechtsgebouw³⁰⁵, wat niet het geval is in de andere arrondissementen. De consulent die van dienst is, tracht steeds voorafgaand aan de kabinetszitting een gesprek met de jongere en zijn ouder(s) te voeren, waarover de jeugdrechter voorafgaand aan de zitting kort gebriefd wordt en waarbij de consulent ook reeds zijn advies formuleert. De consulent van dienst is vaak ook op de zitting aanwezig. Dit heeft echter op het eerste gezicht niet tot gevolg dat de beslissingspraktijk van de betreffende jeugdrechters fundamenteel verschilt van die van zijn collega-jeugdrechters uit andere arrondissementen. Het gevolg is wel dat de jeugdrechters de jongere (en zijn ouders) op de zitting minder uitvoerig hoeven te bevragen, aangezien de sociale dienst dit reeds gedaan heeft en daar zowel voorafgaand aan de zitting, als op de zitting zelf - over het hoofd van de jongere - verslag over doet. Het leidt er ook toe dat de jeugdrechters voorafgaand aan de zitting kort even met de consulent kunnen overleggen, wat in de andere arrondissementen minder het geval is of eerder telefonisch gebeurd. Tot slot leidt het er ook toe dat de jeugdrechters van het betreffende arrondissement mogelijk sneller dan de jeugdrechters van de andere arrondissementen over (geverifieerde³⁰⁶)

³⁰⁵ De sociale dienst is gevestigd in de vleugel waar ook de jeugdrechtbank zit.

³⁰⁶ In die zin dat de consulent vaak voorafgaand aan de zitting reeds contact opneemt met de school om te horen hoe het gaat of - in het geval van een plaatsing in een federaal detentiecentrum - met de instelling om te horen hoe de plaatsing verlopen is.

informatie beschikken en daardoor iets korter op de bal kunnen spelen³⁰⁷. In het betreffende arrondissement heeft de sociale dienst daarentegen wel beslist om geen maatschappelijk onderzoek uit te voeren in zaken waar enkel een alternatieve maatregel opgelegd wordt, wat de jeugdrechters problematisch vinden en er volgens hen toe kan leiden dat problemen te laat ontdekt worden. Het leidt er in bepaalde zaken - zeker wanneer de sociale dienst voorafgaand aan de zitting niet met de jongere en zijn ouder(s) heeft kunnen spreken - ook toe dat de focus van de jeugdrechter noodgedwongen enkel uitgaat naar de (reactie op de) feiten, omdat de jeugdrechter over geen of weinig informatie over de jongere en zijn familiale context beschikt, wat afbreuk doet aan het gangbare model, zoals hoger reeds aangegeven werd. Het beleid van de sociale dienst maakt met andere woorden dat de focus van de jeugdrechters in bepaalde zaken niet of onvoldoende kan uitgaan naar de jongere en zijn onderliggende problemen. In de praktijk is het echter wel zo dat mochten er tijdens de uitvoering van de opgelegde (alternatieve) maatregel problemen naar boven komen, er alsnog een maatschappelijk onderzoek gebeurt.

B. Dienstregeling

Naast de rol die er door andere actoren opgenomen wordt, verschillen de vier jeugdrechtbanken ook van elkaar wat hun dienstregeling betreft. In de twee grootstedelijke arrondissementen (JRB A en C) nemen de jeugdrechters die van dienst zijn, uit praktische noodzaak³⁰⁸, alle jongeren voor hun rekening die tijdens hun dienst voorgeleid worden³⁰⁹. In de twee kleinere arrondissementen (JRB B en D) wordt het dienstensysteem daarentegen op een meer minimalistische wijze ingevuld³¹⁰. Concreet

³⁰⁷ Wat hiervan het concrete gevolg is, is minder goed in te schatten en kan verschillende richtingen uitgaan afhankelijk van de informatie die bekomen wordt. Het kan er enerzijds toe leiden dat de jeugdrechter overgaat tot minder ingrijpende maatregelen omdat hij op basis van de informatie van de sociale dienst van mening is (en gerustgesteld is) dat een terugkeer naar huis mogelijk is. Anderzijds kan het ook zijn dat de informatie die bekomen wordt, minder gunstig is en tot een verlenging van de plaatsingsmaatregel of tot meer controle of toezicht leidt.

³⁰⁸ De jeugdrechters hebben immers, naar eigen zeggen, heel veel jongeren onder hun toezicht wat het onmogelijk maakt om alle - in hoofdzaak onverwachte - voorleidingen van hun eigen jongeren voor hun rekening te nemen. Het zou het plannen van hun ander werk (zoals het voorbereiden van zittingen, het opmaken van vonnissen, het bijwonen van evaluatie- of andere vergaderingen) onmogelijk maken.

³⁰⁹ In het éne arrondissement zijn de jeugdrechters telkens één specifieke dag in de week van dienst, in het andere arrondissement is dit een hele week. Op die dag of gedurende die hele week hebben ze geen openbare zitting en moeten ze de hele dag op de jeugdrechtbank aanwezig zijn om alle jongeren die (al dan niet aangehouden) voorgeleid worden in hun kabinet te ontvangen en een voorlopige beslissing te nemen. Het gaat hierbij zowel om jongeren die nog geen voorgaanden hebben, als om jongeren die reeds gekend zijn en voor de jeugdrechter moeten verschijnen naar aanleiding van nieuwe feiten, omwille van het verstrijken van de termijn of het niet respecteren van een reeds opgelegde maatregel.

³¹⁰ In één van beide neemt de jeugdrechter van dienst enkel de nog niet gekende jongeren en de jongeren die 'aangehouden' voorgeleid worden voor zijn rekening, wat betekent dat jongeren

betekent dit dat de jeugdrechters van de kleinere arrondissementen hun eigen dossiers of minderjarigen veel meer zelf opvolgen, dan in de grotere of grootstedelijke arrondissementen, waar jongeren veel meer kans maken om in de voorlopige fase³¹¹ voor de jeugdrechter van dienst te verschijnen. Er werd van uitgegaan dat dit mogelijk een invloed zou kunnen hebben, in die zin dat jeugdrechters die hun eigen dossiers of jongeren zelf opvolgen, zich zouden laten kenmerken door een meer beschermende aanpak, en jeugdrechters die een verdergaande werkverdeling kennen en hun eigen jongeren minder zelf opvolgen door een meer risicomanagementgerichte en/of sanctionerende (of bestraffende) aanpak. In wezen lijkt er zich echter geen fundamenteel verschil voor te doen. Het lijkt er met andere woorden niet op dat jeugdrechters die hun eigen minderjarigen zelf opvolgen, een andere invulling geven aan de centrale onderzoekstopics die meer aansluit bij het beschermingsmodel, dan jeugdrechters die vaker beslissingen moeten nemen in dossiers van collega-jeugdrechters.

De verschillende dienstensystemen leiden er wel toe dat jeugdrechters anders te werk (moeten) gaan, bijvoorbeeld bij het voorbereiden van zijn kabinetszitting, wat ze zelf ook aangeven. Als er immers een minderjarige van een collega-jeugdrechter voor hen moet verschijnen, zal dit iets meer voorbereiding vragen, dan wanneer het een eigen dossier betreft dat ze heel goed kennen. Het leidt mogelijk ook tot meer onderling overleg tussen de jeugdrechters, wat ook tijdens de observaties vastgesteld kon worden. Algemeen lijkt het er op dat jeugdrechters in grotere arrondissementen iets meer samenwerken en contact hebben met elkaar dan in kleinere of klein-stedelijke arrondissementen. Dit wordt mogelijk nog versterkt door het feit dat de bureaus van de jeugdrechters in de grootstedelijke arrondissementen, al dan niet toevallig, allemaal naast elkaar in dezelfde gang liggen, wat niet zo is in de kleinere arrondissementen. Ook is er in de kleinere arrondissementen, althans niet bij diegene die bij het onderzoek betrokken waren, geen aparte koffieruimte waar de jeugdrechters elkaar informeel kunnen ontmoeten of tijdens de middag samen kunnen eten, wat in de grotere arrondissementen wel het geval is (en waar ook effectief gebruik van gemaakt wordt).

steeds voor de eigen jeugdrechter verschijnen, tenzij ze 'aangehouden' voorgeleid worden. In het andere arrondissement neemt de jeugdrechter van dienst enkel de nieuwe jongeren voor zijn rekening, wat impliceert dat jongeren altijd voor de eigen jeugdrechter verschijnen.

³¹¹ In de fase ten gronde is het steeds de eigen jeugdrechter, met andere woorden de jeugdrechter die titularis is van het dossier, die de zaak behandelt en een uitspraak (ten gronde) doet.

C. Beschikbare aanbod

Als jongeren naar aanleiding van feiten voor de jeugdrechter moeten verschijnen, dient daarop, aldus de jeugdrechters, een reactie te volgen. Wat deze reactie concreet inhoudt, lijkt medebepaald te worden door het beschikbare aanbod in het gerechtelijk arrondissement, zeker als jongeren met voorwaarden naar huis mogen. In het ene arrondissement zal de reactie op de feiten vaker gebeuren onder de vorm van een vorming, waar dit in een ander arrondissement (JRB D) niet mogelijk is en de jeugdrechters (noodgedwongen) vaker kiezen voor een gemeenschapsdienst³¹² of andere voorwaarden. Ook het type vorming en de duur ervan verschilt van arrondissement tot arrondissement. Zo kunnen de jeugdrechters in één arrondissement (JRB A) kiezen tussen meerdere types van vormingen, waaronder ook een langdurige vorming van 40 uur. In de twee andere arrondissementen (JRB B en C) gaat het telkens om één specifieke, kortdurende vorming van 20 uur. Ook het huisarrest lijkt in het ene arrondissement (JRB A) meer ingeburgerd te zijn dan in het andere, maar ook hier bepalen contextfactoren, zoals de capaciteit van de politie die waakt over de naleving ervan, wat al dan niet mogelijk is.

Op het vlak van de opgelegde maatregelen of voorwaarden lijken jeugdrechters niet enkel beïnvloed te worden door het beschikbare aanbod. Binnen dit beschikbare aanbod lijken ze zelf ook een eigen keuze te maken en daarin bepaalde gewoontes of routines ontwikkeld te hebben. Als jeugdrechters jongeren bijvoorbeeld naar huis sturen met voorwaarden, vallen ze zeer vaak terug op dezelfde voorwaarden of werken ze systematisch samen met dezelfde diensten of voorzieningen, waar ze - naar eigen zeggen - graag mee samenwerken en/of veel vertrouwen in hebben. De jeugdrechters van eenzelfde arrondissement lijken elkaar hier ook wederzijds in te beïnvloeden, wat ook tijdens de observaties vastgesteld kon worden. Op informele momenten delen de jeugdrechters onder meer hun ervaringen die ze met het praktijkveld hebben. Ook tijdens de individuele interviews viel het op dat jeugdrechters van eenzelfde gerechtelijk arrondissement op dat vlak vaak een gemeenschappelijk discours hanteren en - los van elkaar - dezelfde meningen over bepaalde diensten of voorzieningen verkondigen.

In verband met het beschikbare aanbod kon ook vastgesteld worden, en dit geldt voor 'alle' gerechtelijke arrondissementen, dat jeugdrechters meermaals botsen op het niet beschikbaar zijn van de voor hen meest gewenste maatregel, in hoofdzaak een

³¹² Er worden dan vaak iets meer uren opgelegd, omdat de uitvoerende dienst een aantal uren voorziet voor reflectie over de feiten (wat in feite sterk aanleunt bij een vorming en als alternatief ervan gezien kan worden).

plaatsingsmaatregel in een gemeenschapsinstelling. Zo wilde een jeugdrechter een jongere naar een gesloten voorziening sturen, maar wegens een gebrek aan plaats liet hij de jongere - met tegenzin - onder voorwaarden naar huis gaan. Volgens de betreffende jeugdrechter leidde dit er toe dat de reactie niet afdoende was en noch de jongere, noch de samenleving voldoende beschermd was. Ook omgekeerd werden een aantal jongeren, als alternatief voor een plaatsing in een gemeenschapsinstelling, naar een federaal detentiecentrum gestuurd, waardoor de maatregel op het vlak van beveiliging meer ingrijpend was, dan in feite nodig was. Fundamenteel doet dit echter geen afbreuk aan het gangbare praktijkmodel.

3.5.5.4. Kenmerken eigen aan de regio

Het hoger geschetste praktijkmodel en de nuances lijkt op te gaan voor 'alle' jeugdrechters, zowel ten noorden als ten zuiden van het land. Er doen zich met andere woorden, in tegenstelling tot wat vaak gesteld wordt, geen opvallende verschillen voor tussen de Nederlandstalige jeugdrechters enerzijds en de Franstalige jeugdrechters anderzijds. Net zoals bij de gerechtelijke arrondissementen doen er zich aan beide kanten van de taalgrens een aantal eigen praktijken voor, die echter wezenlijk geen afbreuk doen aan het zogenaamd gangbare 'praktijkmodel'. Deze verschillende praktijken situeren zich op het niveau van de sociale dienst en het jeugdparket. Daarnaast doen er zich ook verschillen voor wat het beschikbare aanbod betreft.

A. Rol die er door de sociale dienst opgenomen wordt

Meermaals werd er met betrekking tot de sociale dienst gewezen op verschillen tussen de Nederlandstalige en Franstalige jeugdrechters. Zo geven Franstalige jeugdrechters vaker dan hun Nederlandstalige collega's aan dat consulenten van de sociale dienst hun werk niet goed doen. In reële zaken verwijzen ze ook minder vaak naar de inbreng van de consulenten en deze zijn ook iets minder vaak op de kabinetszitting aanwezig, dan aan Vlaamse kant. Het lijkt er met andere woorden op dat de consulenten van de sociale dienst aan Franstalige kant een minder actieve rol opnemen in MOF-dossiers, dan aan Vlaamse kant, wat te maken kan hebben met de grotere rol of autonomie die ze in POS-dossiers (dossiers 'mineur en danger') hebben. Waar aan Vlaamse kant de jeugdrechters zelf alle beslissingen in POS-dossiers nemen en meermaals aangeven dat deze dossiers, meer dan de MOF-dossiers, het grootste deel van hun tijd opslorpen, is dit aan Franstalige kant heel anders. Daar beslist de jeugdrechter in POS-dossiers enkel of een jongere al dan niet geplaatst moet worden. De verdere beslissingen (zoals bijvoorbeeld in

welke voorziening de jongere geplaatst moet worden) worden genomen door de sociale dienst. In principe dienen POS-jongeren enkel jaarlijks op de openbare zitting voor de jeugdrechter te verschijnen, waarbij bekeken wordt of de plaatsingsmaatregel al dan niet ingetrokken, verlengd of gewijzigd moet worden. Dit alles heeft tot gevolg dat de consulente aan Franstalige kant allicht minder tijd (kunnen) steken in MOF-dossiers en jeugdrechters daardoor zelf meer taken op zich (moeten) nemen en bijvoorbeeld zelf rechtstreeks contact opnemen met de uitvoerende diensten en voorzieningen, zonder tussenkomst van de consulente.

B. Bemiddelingsaanbod vanuit het jeugdparket

Op basis van de vorderingen van het jeugdparket³¹³ en het discours van de jeugdrechters kan vastgesteld worden dat parketmagistraten aan Vlaamse kant, conform de wet, bijna systematisch een bemiddelingsaanbod doen alvorens de jeugdrechter te vorderen. Aan Franstalige kant lijkt dit geenszins het geval te zijn. Dit lijkt echter geen tot weinig effect te hebben op de beslissingspraktijk van de jeugdrechters. Het is niet zo dat jeugdrechters aan Franstalige kant vaker een bemiddelingsaanbod doen, omdat het jeugdparket het nog niet deed. Ook is het niet zo dat Vlaamse jeugdrechters de jongeren hier systematisch over horen³¹⁴ en/of rekening houden met een geslaagde (of opgestarte) bemiddeling bij het nemen van een beslissing³¹⁵. De meerderheid van de jeugdrechters lijkt niet de reflex te hebben om te denken aan herstel, wat voor de beiden kanten van de taalgrens geldt, ongeacht het beleid of de praktijk van het jeugdparket.

C. Beschikbare aanbod

Ook wat het aanbod van maatregelen betreft, doen er zich verschillen voor, niet alleen tussen de gerechtelijke arrondissementen, maar ook op regionaal niveau, in de eerste

³¹³ In de vordering van de parketmagistraat wordt (bijna) systematisch opgenomen of er al dan niet een bemiddelingsaanbod op parketniveau gedaan werd en ook van de reden waarom dit mogelijk niet gebeurde. Dit is het gevolg van de wettelijke verplichting dat het parket, indien er een slachtoffer geïdentificeerd is, steeds een bemiddelingsvoorstel dient te overwegen. Haar beslissing om een dossier al dan niet naar een bemiddelingsprocedure te oriënteren moet schriftelijk zijn en gemotiveerd worden, tenzij het dossier geseponeerd wordt. De afwezigheid van een dergelijke motivering heeft tot gevolg dat de zaak niet regelmatig aanhangig gemaakt kan worden bij de jeugdrechtbank (Art. 45^{quater}, §1 Jeugdwet).

³¹⁴ Twee jeugdrechters (JR 2 en JR 5) lijken hier iets meer oog voor te hebben dan de andere jeugdrechters.

³¹⁵ Mogelijk worden er aan Vlaamse kant minder zaken voor de jeugdrechter gebracht worden, omdat er op parketniveau een geslaagde herstelbemiddeling plaatsvond, maar daar kan op basis van de onderzoeksresultaten geen uitspraak over gedaan worden. De praktijk toont trouwens aan dat er op parketniveau vaak een aanbod gedaan wordt, maar dat er tegelijkertijd ook gevorderd wordt voor de jeugdrechter. Het één sluit het ander niet uit en leidt er mogelijk toe dat jongeren zich tot meerdere zaken dienen te engageren zowel op parket-, als op jeugdrechtbankniveau.

plaats met betrekking tot de gemeenschapsinstellingen. Aan beide kanten van de taalgrens bestaan er andere secties of regimes, waaraan ook andere termijnen verbonden zijn. Franstalige jeugdrechters kunnen jongeren voor 15 dagen naar een onthaalsessie van een gemeenschapsinstelling sturen, wat aan Vlaamse kant niet mogelijk is. De Franstalige jeugdrechters lijken hier regelmatig gebruik van te maken als een vorm van *short sharp shock*, om jongere tot meer inzicht te brengen. Vlaamse jeugdrechters vallen hiervoor terug op het detentiecentrum te Everberg, waar jongeren dan voor vijf dagen aan toevertrouwd worden. Daarnaast lijkt ook het vormingsaanbod aan Vlaamse kan iets beter uitgewerkt te zijn dan aan Franstalige kant. Jongeren lijken hierdoor aan Vlaamse kant vaker naar huis te gaan met als voorwaarde 'deelname aan een vormingsproject'. Aan Franstalige kant lijkt dan weer vaker gekozen te worden voor een gemeenschapsdienst of meer algemene voorwaarden als 'zich houden aan de regels thuis' of 'geen delicten meer plegen'. Dit leidt echter niet tot fundamentele verschillen tussen de jeugdrechters aan beide kanten van de taalgrens. Het zorgt er enkel voor dat het gangbare praktijkmodel een iets andere concrete uitvoering krijgt ten noorden en ten zuiden van de taalgrens.

HOOFDSTUK VI. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

1. Van modellendebat naar modellen in wetgeving en praktijk

Het modellendebat vormde het startpunt van het doctoraatsonderzoek. Al geruime tijd is er in België, zoals in veel andere landen, een discussie aan de gang over de aanpak van minderjarigen delinquenten, in het bijzonder met betrekking tot de wet op de jeugdbescherming. Deze wet is gebaseerd op het beschermingsmodel, wat onder meer inhoudt dat delinquentie gezien wordt als een veruitwendiging van een onderliggende problematiek. De gerechtelijke reactie dient gericht te zijn op de aanpak van de onderliggende problemen. Er worden maatregelen opgelegd van onbepaalde duur om tijd te voorzien voor de aanpak van de problemen of specifieke noden. Deze aanpak houdt echter ook een aantal gevaren in. Het kan immers aanleiding geven tot een vergaand interventionisme en paternalisme en houdt tevens risico's in voor de rechtswaarborgen van jongeren. Er werden in het verleden dan ook tal van initiatieven genomen om de wet op de jeugdbescherming te hervormen. Hoewel er grote eensgezindheid was over de tekorten van de wet, was dit geenszins het geval voor wat het mogelijke alternatief betrof. Zo pleitten sommigen voor de vervanging van het beschermingsmodel door een ander model, sommigen schoven het sanctiemodel naar voor en anderen het herstelmodel. Nog anderen waren dan weer voorstander voor het behoud van het beschermingsmodel, mits een aantal aanpassingen. Deze 'modellendiscussie' heeft het hervormingsdebat sterk beheerst.

Uiteindelijk werd de wet in 2006 hervormd. Het resultaat is een compromiswet of een hybride wet met een beschermrechtelijke basis, maar aangevuld met elementen uit het herstel-, sanctie- en ook strafmodel. Volgens velen werd hiermee de deur opengezet voor een weinig coherente en niet eenduidige rechtspraak (Decock, 2006; De Smet, 2010; Dumortier, 2007; Geudens, 2004). De vraag drong zich dan ook op hoe deze modellendiscussie in de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters beslecht wordt. Dit leidde tot de volgende centrale onderzoeksvraag: 'Door welke jeugdrechtmodellen – of elementen ervan – laat de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters zich kenmerken?'.

In wat volgt, worden in een eerste punt de belangrijkste resultaten van het onderzoek nog even kort opgelijst. In een tweede punt volgt een discussie, waarbij in eerste instantie dieper ingegaan wordt op enkele methodologische aspecten, zijnde het gebruik van jeugdrechtmodellen als toetsingskader en de keuze voor een kwalitatieve onderzoeksbenadering. In een tweede punt wordt dieper ingegaan op een aantal inhoudelijke aspecten. Op basis van de onderzoeksresultaten, en onder meer de vaststelling dat jongeren (nog steeds) over gebrekkige rechtswaarborgen beschikken, wordt de vraag gesteld of er niet dringend werk gemaakt moet worden van een meer coherente of geïntegreerde visie op de gerechtelijke aanpak van jeugddelinquentie. Tevens wordt ingegaan op de vraag of er niet meer nodig is dan enkel een wetswijziging om tot een mentaliteitsverandering en een wezenlijke verandering in de concrete beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters te komen. Aan de vooravond van nieuwe jeugdrechtdecreten kan dit de wetgever mogelijk inspiratie geven. Tot slot volgen nog enkele pistes voor verder onderzoek.

2. Een overzicht van de belangrijkste resultaten

2.1. Jeugdrechtmodellen in de literatuur

Een eerste stap in het onderzoek bestond er in een beter zicht te krijgen op de belangrijkste (theoretische) jeugdrechtmodellen, hun betekenis en de criteria op basis waarvan ze zich van elkaar onderscheiden. Dit is niet alleen theoretisch van belang, maar vormde ook de basis voor de ontwikkeling van een toetsingskader van waaruit zowel de wet en de rechtspraktijk bestudeerd konden worden. Met deze doelen voor ogen werd een literatuurstudie uitgevoerd. Specifiek werd in de literatuur op zoek gegaan naar auteurs die een opdeling maken in jeugdrechtmodellen aan de hand van een aantal modellen-onderscheidende criteria, die met andere woorden een typologie van jeugdrechtmodellen gebruiken of ontwikkelen. De zoektocht in de literatuur leidde tot tien typologieën. De typologie wordt onder meer gebruikt in het kader van comparatief onderzoek of om evoluties over de tijd in kaart te brengen. Hoewel jeugdrechtmodellen gezien worden als theoretische of ideaaltypische, en ook vereenvoudigde, voorstellingen van de realiteit, die nooit in hun zuivere vorm voorkomen, vormen ze volgens meerdere auteurs, een handig (analyse)instrument om jeugdrechtsystemen in de brede zin van het woord – beleid, wetgeving en praktijk – te beschrijven, analyseren en vergelijken en een zicht te krijgen op de wisselende balans van invloeden. Een aantal auteurs maakt ook

gebruik van een typologie van jeugdrechtmodellen vanuit een normatief-theoretisch perspectief met de bedoeling een bepaald jeugdrechtmodel naar voor te schuiven als de meest wenselijke aanpak.

Hoewel er in de literatuur klassiek gesproken wordt van twee jeugdrechtmodellen - het *welfare* versus het *justice model* -, leverde de literstudie een meer gedifferentieerd beeld op. Het aantal binnen de typologie onderscheiden modellen varieert van drie bij Pratt (1989) of Walgrave (2000) tot zes bij Winterdyk (2002). Tevens wordt gebruikt gemaakt van zeer diverse criteria om de modellen van elkaar te onderscheiden. Op basis van een grondige studie konden de criteria ondergebracht worden in vier categorieën, zijnde algemene uitgangspunten van een model, proceskenmerken, institutionele kenmerken en maatschappijkenmerken. De jeugdrechtmodellen konden gehergroepeerd worden tot vijf (basis)jeugdrechtmodellen, zijnde beschermings-, straf-, herstel-, sanctie- en risicomanagementmodel. Op te merken valt dat er zeer diverse benamingen voor de onderscheiden modellen gebruikt worden, maar ook dat een aantal auteurs de gehanteerde typologie onvoldoende uitwerkt. Dit roept uiteraard vragen op, gezien het gebruik dat van deze typologieën gemaakt wordt als 'conceptual tools' in het kader van onder meer comparatief onderzoek.

Op basis van de resultaten de literatuurstudie werd een eigen typologie ontwikkeld, die er specifiek op gericht was het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters te toetsen. Deze typologie omvat de vijf hoger vermelde jeugdrechtmodellen. Wat de criteria betreft werd een selectie gemaakt. Met het empirisch onderzoek voor ogen werd er beslist om enkel criteria te weerhouden die relevant zijn in het kader van het alledaagse rechtspreken. Criteria die verwijzen naar maatschappijkenmerken of institutionele kenmerken werden dan ook niet mee opgenomen in de typologie (of het toetsingskader). Er werden tien criteria³¹⁶ weerhouden die samengevoegd werden in drie clusters, zijnde daderbeeld, opgelegde maatregel en proceskenmerken. De omschrijving van de in de typologie weerhouden modellen is grotendeels gebaseerd op de omschrijving die er in de literatuur door de betrokken auteurs aan gegeven wordt. Hier en daar dienden echter een aantal (eigen) keuzes gemaakt te worden. De auteurs spreken elkaar immers soms tegen. Bovendien was het de bedoeling om de onderscheiden jeugdrechtmodellen 'conceptueel' zo zuiver en scherp mogelijk te krijgen, waardoor de invulling hier en daar afwijkt van de invulling die er door de auteurs aan gegeven wordt.

³¹⁶ Het gaat om de volgende criteria: daderbeeld, verantwoordelijkheid met betrekking tot de feiten, (actief) verantwoordelijkheid opnemen met betrekking tot de gevolgen van de feiten, focus, doel, algemeen doel, proportionaliteit, duur, sleutelactoren en belang van formele proceswaarborgen

Deze typologie vormde het uitgangspunt van het verdere onderzoek, om zowel de Belgische Jeugdwet, als het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters aan te toetsen. Concreet werd telkens nagegaan hoe hetzij de wetgever, hetzij de jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk invulling geven aan de onderscheiden criteria en bij welk jeugdrechtmodel – of bij welke jeugdrechtmodellen – deze invulling al dan niet aansluit.

2.2. Jeugdrechtmodellen in de Belgische Jeugdwet

De ‘modeltoets’ was in eerste instantie gebaseerd op een analyse van de Jeugdwet zelf. In tweede instantie werd ook een beroep gedaan op aanverwante documenten, waaronder de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp, ministeriële omzendbrieven en commissieverslagen in Kamer en Senaat. Aanvullend werd ook de rechtsleer geraadpleegd, die op haar beurt verduidelijking en commentaar geeft bij de wetgeving (en de rechtspraak). Vooraleer de balans op te maken, dient aangegeven te worden dat de visie van de wetgever niet altijd even duidelijk geëxpliciteerd is en - mede daardoor - niet steeds even gemakkelijk te vatten is in termen van een of meer jeugdrechtmodellen.

Op basis van een grondige analyse kan geconcludeerd worden dat de Belgische Jeugdwet (inderdaad) een zeer hybride wet is, in die zin dat ze elementen bevat uit verschillende (theoretische) jeugdrechtmodellen. De wet laat zich het meest kenmerken door elementen uit het beschermingsmodel. Elementen die verwijzen naar het beschermingsmodel zijn onder meer het feit dat de minderjarige dader grotendeels centraal staat. Zijn delinquent gedrag wordt gezien als een signaal of veruitwendiging van een onderliggende problematiek, die aangepakt moet worden door middel van ‘maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding’. De minderjarige wordt ook gezien als ‘een mens in wording’ die extra bescherming behoeft. Doelen die expliciet, dan wel meer impliciet vooropgezet worden, zijn bescherming, opvoeding, behandeling, begeleiding en resocialisatie, hetgeen onrechtstreeks moet bijdragen tot het voorkomen van criminaliteit. De maatregelen zijn gerelateerd aan de onderliggende problematiek en duren zolang er problemen en/of noden zijn. De sociale dienst krijgt door de wetgever een centrale rol toebedeeld. Hij is de rechterarm van de jeugdrechter die hem informeert over de (evolutie van de) persoon van de minderjarige en zijn omgeving en de jongere ook verder opvolgt. Vanuit het beschermingsmodel is het eenzelfde jeugdrechter die oordeelt in alle fasen van de procedure, wat problematisch genoemd kan worden in het kader van het vermoeden van onschuld. Tevens zijn tal van maatregelen in de voorlopige

fase mogelijk die verder reiken dan onderzoek en beveiliging.

Naast het beschermingsmodel, bevat de wet ook elementen die aansluiten bij het sanctiemodel. Deze vaststelling is niet zo vreemd. Bij de hervorming van de wet werd immers gesteld dat er gestreefd werd naar een evenwicht tussen beschermen en sanctioneren. Naast de persoon van de minderjarige hebben ook de feiten een expliciete plaats. Zo dient de jeugdrechter bij het nemen van zijn beslissing, 'ook' rekening te houden met de ernst en de omstandigheden van het misdrijf. In de wet en ook in de aanverwante documenten wordt tevens verwezen naar doelen als het stellen van de norm en het bewust maken van de jongere van zijn daden. Jongeren worden eveneens verantwoordelijk geacht voor de feiten die ze plegen, zij het dat ze op dit vlak geenszins gelijk gesteld mogen worden met meerderjarigen. Jongeren worden tot slot aangespoord om actief hun verantwoordelijkheid op te nemen. Daarnaast zijn ook een aantal proceswaarborgen uitdrukkelijk gewaarborgd in de wet, waaronder het hoorrecht en het recht op de bijstand van een advocaat. Tevens krijgt ook de advocaat van de minderjarige een centrale rol toebedeeld. Aangezien het strafmodel en het sanctiemodel op een aantal criteria niet kunnen worden onderscheiden, kan ook geargumenteed worden dat er in de wet elementen terug te vinden zijn die verwijzen naar het strafmodel, in het bijzonder wat de rechtswaarborgen en de focus op de feiten betreft. Op andere vlakken sluit de visie van de wetgever niet aan bij dit model. Wat de doelen betreft, is er bijvoorbeeld geenszins sprake van bestraffen of vergelden, met uitzondering dan van de (beperkte) groep jongeren die uithanden gegeven wordt. Tevens is slechts in (zeer) beperkte mate - en eerder impliciet - sprake van afkeuring en afschrikking. Ook dienen jongeren hun straf niet passief te ondergaan.

Daarnaast sluit de visie van de wetgever ook aan bij het herstelmodel. De hervorming was er uitdrukkelijk op gericht de groeiende herstelrechtelijke praktijken wettelijk te verankeren. Er dient zelfs volgens de wetgever prioriteit aan gegeven te worden, wat enigszins contradictorisch is met de centrale rol die aan de minderjarige dader toegekend wordt. De jeugdrechter dient bij het nemen van zijn beslissing, naast met de minderjarige en de feiten, 'ook' rekening te houden met de schade en de gevolgen voor het slachtoffer. Ook het doel van herstel wordt expliciet in de wet ingeschreven. De wijze waarop het herstelrecht in de wet geformuleerd wordt en de toch nog, in zeker opzicht, zwakke positie van het slachtoffer, die zijn zaak niet zelf aanhangig kan maken bij de jeugdrechter, doen echter vragen rijzen bij de ware intentie van de wetgever om herstel een prioritaire plaats te geven. De vraag kan gesteld worden in hoever de focus van de wetgever in wezen uitgaat naar het terug in handen geven van het delict (conflict) aan de

betrokken partijen met het oog op het herstellen van de aangerichte morele en materiële schade ten aanzien van het slachtoffer, dan wel eerder naar het bewust maken of - meer algemeen - naar het opvoeden en responsabiliseren van de jonge dader door middel van een herstelrechtelijk proces.

Tot slot blijkt de visie van de wetgever in beperkte mate - en eerder impliciet - ook aan te sluiten bij het risicomanagementmodel. In beperkte mate in die zin dat er geenszins sprake is van gerechtelijke experten die aan risicotaxatie doen, noch van maatregelen die effectief moeten zijn in termen van criminaliteitspreventie en die specifiek inspelen op die factoren die als risicofactor aanzien worden. Impliciet zijn er in de wet toch een aantal bepalingen opgenomen die verwijzen naar het betreffende model. Zo wordt in de wet meermaals verwezen naar (het doel van) voorkomen van criminaliteit en dient de jeugdrechter bij het nemen van zijn beslissing 'ook' rekening te houden met de openbare veiligheid. Tevens zijn er in de wet een aantal specifieke maatregelen ter bescherming van de maatschappij voorzien. Deze maatregelen kunnen opgelegd (en verlengd) worden indien de jongere getuigt van gevaarlijk gedrag voor hemzelf of voor anderen en er een mogelijke kans is op hervatting, wat inhoudt dat er in zeker opzicht aan risico-inschatting gedaan moet worden.

Kortom: de Belgische Jeugdwet is een heel hybride wet met elementen uit verschillende modellen. Ze getuigt geenszins van een consistente visie op de aanpak van jeugddelinquentie. De vraag stelde zich dan ook hoe de Belgische jeugdrechters hier mee omgaan.

2.3. Jeugdrechtmodellen in de beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters

Om het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters te kunnen toetsen aan de theoretische jeugdrechtmodellen werd een empirisch onderzoek uitgevoerd in vier gerechtelijke arrondissementen, twee grootstedelijke en twee meer landelijke arrondissementen. Bij het onderzoek waren tien jeugdrechters betrokken, vijf Nederlandstalige en vijf Franstalige. De bedoeling van het empirisch onderzoek was in hoofdzaak na te gaan welke interpretatie er door Belgische jeugdrechters in hun dagelijkse beslissingspraktijk aan elk van de onderscheiden criteria gegeven wordt en in welke mate deze interpretatie aansluit bij het ene, dan wel het andere jeugdrechtmodel. Het doel van het onderzoek was niet alleen het uitvoerig en in de diepte 'beschrijven' van

de individuele betekenissen en interpretaties die door jeugdrechters gegeven worden, maar ook om op zoek te gaan naar mogelijke achterliggende patronen. Concreet betekent dit dat ook onderzocht werd of er elementen zijn eigen aan de zaak, de persoon van de jeugdrechter en/of de structurele of culturele context, die maken dat bepaalde jeugdrechtmodellen - of elementen ervan - meer dominant aanwezig zijn dan andere. Er werd gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksbenadering omdat de focus van het onderzoek grotendeels uitging naar de 'betekenisgeving' of 'interpretaties' die jeugdrechters zelf aan hun handelen geven. De sociale realiteit werd doorheen hun ogen bestudeerd.

Elke jeugdrechter werd geobserveerd en bevraagd over acht reële zaken, tachtig zaken in totaal. Voor elke reële zaak werd het jeugdrechtbankdossier van de betrokken jongere ingekeken, de zitting geobserveerd, de jeugdrechter bevraagd en de beschikking of het vonnis opgevraagd. Er werd bewust gekozen om verschillende dataverzamelmethode(n) ('data-triangulatie') aan te wenden om de geloofwaardigheid van het onderzoek te verhogen. Data-triangulatie maakt het immers mogelijk om de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters vanuit verschillende perspectieven te bekijken: wat staat er in het dossier, wat zegt of doet de jeugdrechter op de zitting, welke betekenis wordt er achteraf door de jeugdrechter tijdens het interview aan gegeven en wat staat er uiteindelijk in de beschikking of het vonnis? Naast de zaak-gerelateerde interviews werden de jeugdrechters ook meer algemeen bevraagd over onder meer de eigen rolperceptie, de rolperceptie van en samenwerking met andere professionele procesactoren en hun opvatting over de actuele jeugdwet. De dataverzameling vond plaats in de periode tussen september 2012 en mei 2014 en nam in totaal 14 maanden in beslag.

Uit de onderzoeksresultaten komt naar voor dat de praktijk en het discours van de Belgische jeugdrechters, toch diegene die geobserveerd en bevraagd werden, zich in hoofdzaak laten kenmerken door elementen uit drie jeugdrechtmodellen, het beschermings-, sanctie en risicomanagementmodel. Hun discours en praktijk sluiten weinig tot niet aan bij het herstel-, noch het strafmodel.

Het jeugdbeschermingsmodel is het meest dominant aanwezig. Zo gaat de (centrale) focus van de jeugdrechters, naar eigen zeggen, steeds uit naar de minderjarige dader, wat ook maakt dat een centrale rol toegekend wordt aan de sociale dienst en andere diensten en voorzieningen die informatie verschaffen over de jongere en zijn familiale context, informeren over de meest adequate hulp en de jongere en zijn gezin ook verder

opvolgen. Er worden in hoofdzaak maatregelen genomen van onbepaalde duur. Deze maatregelen hebben, afhankelijk van de ingeschatte problematiek, tot doel de jongere te helpen, beschermen, behandelen en/of her op te voeden. Jongeren hebben een beperkte stem en worden vooral gevraagd hun medewerking aan de opgelegde hulp te verlenen. Van advocaten en het jeugdparket verwachten de jeugdrechters dat ze hun (eigen) werk goed doen, maar dat ze ook - of vooral - mee nadenken wat in het belang van de minderjarige is.

Daarnaast laten het discours en de praktijk van de jeugdrechters zich ook kenmerken door elementen uit het sanctiemodel. De jongere moet immers voor de jeugdrechter verschijnen naar aanleiding van feiten waarop een reactie dient te volgen. Jongeren worden verantwoordelijk geacht voor de feiten die ze pleegden. Hun onderliggende problemen kunnen de feiten wel plaatsen of kaderen, maar rechtvaardigen ze niet. Er wordt van de jeugdrechters, naar eigen zeggen, verwacht dat ze een duidelijk signaal geven dat bepaald gedrag in de samenleving niet getolereerd wordt. Dit signaal dient zo snel mogelijk na de feiten te volgen. Het gebeurt doorgaans in de voorlopige fase bij de eerste verschijning voor de jeugdrechter op een moment dat de schuld van de jongere formeel nog niet bewezen is. Maatregelen worden dus niet alleen opgelegd om de jongere te helpen, maar ook met de bedoeling de norm duidelijk te stellen en de jongere tot meer inzicht te brengen. In de dagelijkse beslissingspraktijk van de jeugdrechters zijn er met andere woorden ook elementen uit het sanctiemodel aanwezig. Het gaat echter om een verkapt vorm, in die zin dat jongeren wel verantwoordelijk geacht worden voor de feiten die ze plegen, maar niet aangesproken worden om hun verantwoordelijkheid ook actief op te (leren) nemen met betrekking tot de gevolgen van hun daden. Ze worden vooral gevraagd hun medewerking te verlenen bij de aanpak van hun problemen, waarvan verondersteld wordt dat ze mee aan de basis liggen van hun delinquent gedrag. De reactie blijft dan ook niet beperkt tot een proportionele en duidelijk afgebakende reactie op de feiten. Rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Zo mag de advocaat van de jongere wel waken over zijn rechten, maar mag hij ook - of vooral – het belang van de jongere niet uit het oog verliezen en niet vergeten dat het om een pedagogische context gaat.

Het strafmodel lijkt op een aantal vlakken op het sanctiemodel en is in die zin ook aanwezig, maar de jeugdrechters hebben, op enkele uitzonderingen na, niet de bedoeling te straffen of de jongere het eens te laten voelen. Daarentegen beogen ze wel allen, zonder uitzondering, de jongere af te schrikken. Veelvuldig worden jongeren er op

de zitting immers aan herinnerd wat hen boven het hoofd hangt als ze zich niet aan de opgelegde maatregelen of voorwaarden houden en/of als ze zich zo blijven gedragen.

Als jongeren voor de jeugdrechter voorgeleid worden naar aanleiding van feiten maken de jeugdrechters, naar eigen zeggen, 'ook' steeds de afweging of er een kans is op hervat en/of de jongere een mogelijk gevaar voor de samenleving vormt. In functie hiervan wordt er in een zekere vorm van toezicht, controle of beveiliging voorzien. Het discours en de praktijk van de Belgische jeugdrechters laten zich dus 'ook' kenmerken door elementen van het risicomanagementmodel, hoewel de vlag de lading niet helemaal dekt. Zelden of nooit wordt er door de jeugdrechters gesproken in termen van 'risico's', 'risicofactoren' of 'risicogroepen'. Ook is er geenszins sprake van gerechtelijke experten die aan risicotaxatie doen of gebruik maken van actuariële technieken. Als de jeugdrechters een inschatting maken van de mate waarin de jongere een potentieel gevaar vormt, gaat dit vooral om een eigen inschatting of aanvoelen van de jeugdrechter. Tevens is ook geen sprake van het opleggen van maatregelen die inwerken op specifieke risicofactoren en waarvan geweten is dat ze effectief zijn in termen van criminaliteitspreventie. De jeugdrechters gaan er eerder van uit dat door het werken aan de onderliggende problemen van jongeren (onrechtstreeks) ook aan criminaliteitspreventie gedaan wordt (wat eerder aansluit bij het beschermingsmodel).

Tot slot lijkt het herstel van de aangerichte morele en materiële schade aan het reële slachtoffer geen bekommernis van de jeugdrechters te zijn. Het systeem voorziet wel dat de schade aan het slachtoffer vergoed kan worden, maar dit gebeurt hoogstens aan het einde van de rit, wanneer de zaak door het jeugdparket gedagvaard wordt en het slachtoffer zich burgerlijke partij kan stellen. Zelden wordt er aan het slachtoffer een meer centrale rol toebedeeld door middel van een herstelrechtelijk proces waar het delict terug in handen van de betrokken actoren gegeven wordt en er ruimte is voor de beleving en betekenisgeving van zowel het slachtoffer, als de minderjarige dader en in onderling overleg bekeken wordt hoe de schade hersteld kan worden. Het lijkt er op dat de focus zich richt (of kan richten) op herstel in zaken waar de focus in mindere mate dient uit te gaan naar een strenge reactie op de feiten, de beveiliging van de maatschappij en/of de aanpak van een onderliggende problematiek. En dan nog hangt het af van het feit of de jeugdrechter al dan niet vertrouwd is met het herstelrechtelijk gedachtengoed. Symbolisch herstel van de schade aan de samenleving lijkt vooral aan de orde te zijn als jongeren met voorwaarden (in concreto een gemeenschapsdienst) naar huis mogen (of kunnen) en de feiten als voldoende ernstig gepercipieerd worden. Of herstel van de schade aan de samenleving dan de hoofdbekommernis van de jeugdrechters is, is wel de

vraag. Zeer vaak wordt een gemeenschapsdienst opgelegd (en gemotiveerd) als zijnde een reactie op de feiten met de bedoeling een duidelijk signaal te geven en de jongere tot meer inzicht te brengen. Dat het de jongere ook de kans geeft om iets terug te doen en de aangerichte schade symbolisch te herstellen, lijkt mooi meegenomen te zijn.

Voor de meeste zaken lijkt het hoger geschetste algemeen beeld of 'praktijkmodel' op te gaan. Het discours en de praktijk van de jeugdrechters laten zich in de meerderheid van de zaken met andere woorden kenmerken door - in hoofdzaak - elementen uit het beschermingsmodel, aangevuld met elementen uit het sanctie- en risicomanagementmodel. In een aantal zaken ($n=10$) wordt er echter van dit algemeen beeld afgeweken. Het gaat om zaken waar de jeugdrechter uitdrukkelijk aangeeft dat zijn (centrale) focus niet uitgaat - of kan uitgaan - naar de jongere en de aanpak van eventuele onderliggende problemen. Dit is onder meer het geval wanneer jongeren bijna (of reeds) meerderjarig zijn, de jeugdrechter over weinig of geen informatie over de betreffende jongere beschikt en/of de jongere de feiten blijft ontkennen waardoor een volgende stap niet gezet kan worden. In de betreffende zaken laten het discours en de praktijk van de jeugdrechters zich in hoofdzaak kenmerken door elementen uit hetzij het sanctie-, hetzij het risicomanagementmodel.

Uit de resultaten komt tevens naar voor dat er zich geen fundamentele verschillen tussen de individuele jeugdrechters voordoen, hoewel de jeugdrechters wel elk een eigen stempel op hun beslissingspraktijk drukken. Zo lijkt de ene jeugdrechter bijvoorbeeld iets meer oog te hebben voor de rechten van jongeren, voor zover dit binnen het gangbare praktijkmodel mogelijk is, waar een andere jeugdrechter de jongere iets meer een eigen stem geeft. In wezen doet dit echter niets af aan het algemeen onderliggend patroon. Tevens blijken er zich weinig tot geen fundamentele verschillen tussen de gerechtelijke arrondissementen voor te doen. De verschillende jeugdrechtbanken hebben wel eigen gewoonten of praktijken die medebepaald worden door structurele factoren, waaronder het aantal instromende zaken en/of het aantal van dienst zijnde jeugdrechters, maar deze doen in wezen geen afbreuk aan het gangbare praktijkmodel.

Tot slot, doen er zich, tegen het gangbare discours in, geen fundamentele verschillen voor tussen de jeugdrechters aan beide kanten van de taalgrens. Het is met andere woorden niet zo dat, zoals vaak gesteld wordt, de beslissingspraktijk van Vlaamse jeugdrechters zich meer laat kenmerken door elementen uit het sanctie- en/of herstelmodel en die van de Franstalige jeugdrechters door elementen uit het beschermingsmodel. Als er zich verschillen voordoen, situeren deze zich eerder op het

vlak van het aanbod of de rol die er door de sociale dienst opgenomen wordt. Dit zorgt echter niet voor een wezenlijk andere benadering aan beide kanten van de taalgrens.

3. Discussie

3.1. Methodologische discussiepunten

3.1.1. Jeugdrechtmodellen als toetsingskader

Bij de resultaten van het onderzoek dient een belangrijke kanttekening gemaakt te worden. De resultaten worden immers mee bepaald door de opgestelde typologie, in het bijzonder de opgenomen modellen en de invulling die eraan gegeven wordt. Een andere keuze van modellen en invulling kan tot andere resultaten leiden. De gemaakte keuze is mogelijk voor discussie vatbaar – reden waarom we deze keuzes telkens geëxpliciteerd hebben en trachten deze te verantwoorden.

Toch vormt een typologie van jeugdrechtmodellen een interessant kader om de praktijk en wetgeving van jeugdrechtsystemen te evalueren en de balans van invloeden in kaart te brengen. Immers, via een ‘modeltoets’ wordt gepeild naar samenhangende keuzes en kenmerken van jeugdrechtsystemen, hetgeen inhoudelijke coherenties én inconsequenties blootlegt. Vanzelfsprekend moeten een dergelijke oefening en de resultaten daarvan met de nodige voorzichtigheid en nuances worden gehanteerd. De complexiteit van recht en praktijk laat zich immers niet zomaar vatten in één jeugdrechtmodel, noch in een duidelijke en onomstootbare inpassing in de gehanteerde criteria. Dat heeft ook tot gevolg dat de inschatting van de onderzoeker niet onbetwistbaar is. Om hieraan tegemoet te komen, is getracht telkens zo transparant mogelijk te werk te gaan, en de evaluatie en conclusies systematisch en zorgvuldig te verbinden aan de gehanteerde juridische en empirische bronnen (wetgeving, parlementaire voorbereiding, interviews, observaties, beschikkingen en vonnissen), en kritisch te laten bevragen door de promotoren, net om te vermijden dat de persoonlijke visie van de onderzoeker tot een vertekening van de resultaten zou leiden.

De meerwaarde van het gebruik van een typologie van jeugdrechtmodellen als toetsingskader blijkt ook wanneer de resultaten van het eigen onderzoek teruggekoppeld worden naar resultaten uit eerder onderzoek inzake besluitvorming van Belgische

jeugdrechters. De gevonden resultaten liggen in de lijn van eerdere resultaten en zijn in die zin niet verrassend. De toets aan de modellen laat het daarentegen wel toe om de (eerdere) onderzoeksbevindingen aan te vullen en in een breder theoretisch perspectief te plaatsen. Dat jeugdrechters bijvoorbeeld met hun interventies diverse doelstellingen nastreven, werd in meerdere onderzoeken vastgesteld. De toets aan de modellen laat het echter toe om deze diversiteit aan doelstellingen beter te kaderen en de verschillende doelen ook beter te positioneren ten opzichte van elkaar. Daarnaast brengt het onderzoek ook bepaalde aspecten in beeld die in eerder onderzoek niet aan bod kwamen en bijgevolg moeilijker tot uiting konden komen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de doelen die jeugdrechters met hun optreden beogen, veranderen doorheen de tijd (of het traject van de jongere), een (tijds)dimensie die in ander onderzoek niet mee in rekening genomen werd. Tevens laat het onderzoek (en/of de onderzoeksopzet) ook toe om vast te stellen dat jeugdrechters er geenszins een consequent en transparant doelenbeleid op nahouden, noch voor zichzelf, noch over alle jeugdrechters heen. Ook de vaststelling dat jeugdrechters bij het nemen van hun beslissingen zowel rekening houden met de feiten (en de houding ten aanzien van de feiten), als met de persoon van de minderjarige, krijgt in het licht van de modeltoets meer betekenis. Uit het discours en de praktijk van de jeugdrechters komt immers duidelijk naar voor dat er, ondanks hun centrale focus op de jongere en zijn achterliggende problemen, ‘ook’ een afdoende reactie op de feiten moet volgen en dit zo kort mogelijk na de feiten. Ook hier kon vastgesteld worden dat het belang of het gewicht dat aan de betreffende factoren gegeven wordt, verandert naargelang de fase in de procedure (of het traject van de jongere). Tevens liet het onderzoek ook toe vast te stellen dat de beslissing die uiteindelijk genomen wordt het resultaat is van een subtiel en complex samenspel van verschillende, zij het soms ook eerder toevallige, factoren.

3.1.2. Een kwalitatieve onderzoeksbenadering

In het doctoraatsonderzoek werd bewust gekozen voor een kwalitatieve (en interpretatieve) onderzoeksbenadering met de bedoeling een zicht te krijgen op de achterliggende visies van de jeugdrechters en de betekenis die ze zelf aan hun eigen handelen - en aan de centrale onderzoekstopics in het bijzonder - geven. Er werd tevens, bewust gekozen om diverse databronnen te hanteren en jeugdrechters niet enkel te bevragen, maar ook hun dagelijks handelen, zowel op de zitting, als daarbuiten, te observeren en ook hun geschriften (beschikkingen en vonnissen) aan een analyse te onderwerpen. Dit bleek een belangrijke meerwaarde te hebben. In de eerste plaats maakte deze keuze het mogelijk om een diepgaand en gecontextualiseerd beeld te

krijgen van de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters, wat – met uitzondering van het onderzoek van Françoise (2012) – in België niet eerder gebeurde. In de tweede plaats zorgde de keuze om diverse methoden te gebruiken er voor dat er een meer volledig - en ook meer valide - beeld geschetst kon worden. Er kon immers vastgesteld worden dat wat jeugdrechters zeggen (te doen) niet steeds overeenstemt met wat ze (effectief) doen. Ook lieten de observaties het toe om een zicht te krijgen op het eerder praktisch of routinematig handelen van de jeugdrechters en op zaken die ze niet, of moeilijk, onder woorden (kunnen of durven) brengen. Het maakte ook duidelijk dat jeugdrechters niet steeds even transparant (of zelfs eerlijk) zijn over de eigen intenties of beweegredenen naar de jongere (en zijn ouders) toe.

Aan de gekozen onderzoeksbenadering zijn echter ook een aantal beperkingen verbonden. In de eerste plaats dient opgemerkt te worden dat het onderzoek uitgevoerd werd in vier gerechtelijke arrondissementen, waarbij tien jeugdrechters en 80 zaken betrokken werden. De onderzoeksopzet laat het niet toe om te veralgemenen naar alle Belgische jeugdrechters. Vanuit de relatieve homogeniteit die vastgesteld kon worden in het discours en de praktijk van de jeugdrechters ontvouwde zich echter het 'praktijkmodel'. In dit model ligt een theorie vervat over praktijkbeslissingen in het jeugdrecht in België, die met relatieve zekerheid als uitgangspunt kan genomen worden voor de wijze waarop concrete casussen in ons land benaderd worden en die (nog steeds) getuigt van een diepgewortelde beschermrechtelijke cultuur.

Het praktijkmodel heeft echter een aantal specifieke beperkingen. Ten eerste is het voornamelijk gebaseerd op casussen van jongens. Het onderzoek laat bijgevolg niet toe om iets te zeggen over een mogelijke verschillende gerechtelijke aanpak - in termen van jeugdrechtmodellen - tussen jongens en meisjes, noch om hetzelfde model als hypothese naar voor te schuiven bij de aanpak van meisjes. De reden hiervoor is dat er een te beperkt aantal zaken met betrekking tot minderjarige meisjes gevolgd kon worden (mede als gevolg van het beperkt aantal jeugdrechtbankzaken dat in het algemeen op meisjes betrekking heeft). Een tweede beperking is dat er geen uitspraken kunnen worden gedaan over een mogelijk verschil in aanpak tussen mannelijke en vrouwelijke jeugdrechters, aangezien er slechts een zeer beperkt aantal mannelijke jeugdrechters aan het onderzoek deelnamen (mede ten gevolge van het beperkt aantal mannelijke jeugdrechters in het algemeen). De resultaten wijzen op het eerste gezicht niet op mogelijke genderverschillen, maar hier dient voorzichtig mee omgesprongen te worden. Het zijn mogelijk pistes voor verder onderzoek. Tot slot werd in de onderzochte periode in geen enkele zaak een beslissing tot uithandengeving genomen (ook mede ten gevolge

van de marginale toepassing ervan). Het was interessant geweest om ook in dergelijke zaken de aanwezigheid van elementen uit de verschillende modellen in kaart te brengen. Er kan vermoed worden dat het strafmodel hier meer op de voorgrond treedt. Uit reeds eerder uitgevoerd onderzoek naar de praktijk van de uithandengeving blijkt echter dat ook het gebrekkige hulpverleningsaanbod sommige jeugdrechters, naar eigen zeggen, dwingt tot het nemen van een beslissing tot uithandengeving (Nuytiens, et al., 2005).

Tot slot dient nog opgemerkt te worden dat er ongetwijfeld een zekere invloed is uitgegaan van de onderzoeker op het onderzoek (en de onderzoeksresultaten). Een onderzoeker is immers zelf een mens met zijn eigen achtergrond, vorming en referentiekaders, die zijn kijk op de sociale werkelijkheid mede beïnvloeden. Dit speelt onvermijdelijk een rol tijdens de verschillende fasen van een onderzoek, niet alleen bij de keuze van het onderzoeksonderwerp, maar ook bij de opzet, de dataverzameling, dataverwerking en uiteindelijke rapportage. Ondanks deze niet te ontkennen - en allicht ook niet te vermijden - invloed, werd bij elke stap in het onderzoek zo 'objectief' en nauwgezet mogelijk te werk gegaan, werden open dialogen gevoerd met de promotoren over de operationalisering, dataverwerking, -analyse en -interpretatie en werd ook zo open mogelijk gecommuniceerd over elke stap die in het onderzoek gezet werd, om controleerbaarheid en/of herhaalbaarheid mogelijk te maken, basisvoorwaarden om tot valide resultaten te komen.

3.2. Inhoudelijke discussiepunten

3.2.1. Naar een meer coherente, geïntegreerde en geëxpliciteerde visie?

De onderzoeksresultaten tonen aan dat discours en praktijk van Belgische jeugdrechters zich laat kenmerken door een mix van modellen. Het jeugdbeschermingsmodel is (nog steeds) het meest dominant aanwezig, aangevuld met elementen uit het sanctie- en risicomanagementmodel (of misschien beter het beveiligingsmodel). De centrale focus van de jeugdrechters gaat (nog steeds) uit naar de minderjarige dader die beschermd, geholpen, heropgevoed en/of behandeld moet worden. Daarnaast dient er echter ook een reactie (sanctie) op de feiten te volgen en dient ook de maatschappelijke veiligheid gevrijwaard te worden. De praktijk laat zich dus kenmerken door een 'en en' verhaal, wat enerzijds begrijpelijk is, maar anderzijds tot heel wat onduidelijkheid leidt en nefast is voor de rechtswaarborgen van de betrokken jongeren. Zelden is de reactie op de feiten immers een duidelijk afgebakende 'proportionele' reactie in de tijd (zij het in het hoofd van

de jeugdrechter). Ook het vermoeden van onschuld wordt nog veelvuldig met de voeten getreden. Het is immers belangrijk dat er snel een reactie volgt en/of dat problemen snel aangepakt worden, zonder dat de schuld van de minderjarige echter bewezen is.

De vraag kan dan ook gesteld worden of er niet gestreefd dient te worden naar een meer eenduidige en geïntegreerde visie op de (gerechtelijke) aanpak van jeugdcriminaliteit. Deze visie dient ook duidelijk geëxpliciteerd te worden en aan te geven welke principes aan de grondslag liggen, welke doelen vooropgesteld worden en welke middelen ingezet worden om de betreffende doelen te bereiken, niet alleen als richtingwijzer voor de diegene die de beslissingen nemen, maar ook voor hen die de genomen beslissingen dienen uit te voeren, zodat beide (beter) op elkaar afgestemd zijn. Dit veronderstelt uiteraard een fundamentele dialoog en een (kritische) reflectie over onder meer de vraag hoe er naar (plegers van) criminaliteit gekeken wordt en hoe er mee omgegaan dient te worden, welke doelen met gerechtelijke interventies beoogd worden, wat de rollen van de verschillen betrokken partijen zijn, wat de taken van justitie en welzijn zijn en hoe deze zich ten opzichte van elkaar verhouden. De jeugdrechtmodellen kunnen daarbij als een belangrijke leidraad dienen. Maar ook het internationaalrechtelijk kader, waaronder het verdrag inzake de rechten van het kind, kan hierbij mede als toetssteen fungeren.

In het kader van de wens om tot een meer eenduidige of geïntegreerde visie te komen, kan verwezen worden naar het werk dat reeds geruime tijd door de werkgroep jeugdsanctierecht³¹⁷ verricht wordt en dat recent tot een concreet voorstel leidde (Hespel & Put, 2014). Het voorstel gaat uit van vijf basisprincipes. Deze houden - kort gezegd - in dat uitgegaan wordt van jongeren als verantwoordelijke wezens, die recht hebben op dezelfde rechtswaarborgen als volwassenen. Tevens wordt gesteld dat een jeugddelict in principe beantwoord dient te worden met een constructieve sanctie, die de norm bevestigt en de jongere op zijn (actieve) verantwoordelijkheid aanspreekt. Waar kan, dient - als reactie op het delict - voorrang gegeven te worden aan een herstelrechtelijk aanbod. Opsluiting dient een ultimatum remedium te zijn en kan enkel toegepast worden in het geval de openbare veiligheid dit vereist. Tot slot wordt ook gepleit voor complementariteit tussen justitie, herstel en welzijn, wat onder meer betekent dat de reactie op een misdrijf ingebed dient te worden in een ruimer - parallel of complementair - hulpverleningsaanbod (Decock & Put, 2012). De voorkeur van de werkgroep gaat duidelijk uit naar (een mix van) het sanctie- en herstelmodel, waarbij prioriteit gegeven wordt aan laatstgenoemde. Er worden echter ook, zij het beperkt, elementen

³¹⁷ De werkgroep verenigt mensen uit wetenschap en praktijk (magistratuur, advocatuur en jeugdhulpverlening). Ook de onderzoeker maakt deel uit van deze (denk)groep.

binnengehaald uit het beschermingsmodel. Gedwongen hulpverlening kan, volgens het voorstel, gezien worden als een constructieve reactie op een delict, zij het dan binnen een duidelijk kader - als voorwaarde verbonden aan een uitstel of opschorting van de sanctie - en met respect voor de rechtswaarborgen van de jongere. Deze mogelijkheid laat het toe om het overheidsoptreden aan de persoonlijkheid en de situatie van de jongere aan te passen en houdt tevens een 'stok achter de deur gedachte' in, met een grotere mate van duidelijkheid omtrent het alternatief (Hespel & Put, 2014). Het is dus niet langer een 'ongebreideld' 'en en' verhaal. Tot slot wordt in het voorstel ook een element van het risicomanagementmodel binnengehaald, namelijk de mogelijkheid tot opsluiting of beveiliging, zij het dat dit steeds een 'ultimum remedium' moet zijn en ook een welzijnsgerichte component dient te bevatten. Loutere detentie is met andere woorden uitgesloten. Het voorstel is, naar eigen zeggen, voor discussie vatbaar, maar draagt alvast het potentieel in zich om tot een meer coherente, geïntegreerde (en geëxpliciteerde) visie te komen.

3.2.2. Meer nodig dan enkel een wetswijziging om tot verandering te komen

Het onderzoek toont aan dat de kritieken die aan het einde van de jaren '80 en '90 geuit werden, nog steeds gelden. De praktijk laat zich nog altijd kenmerken door een vergaand interventionisme. Zo kan een jongere naar aanleiding van feiten nog steeds uit huis worden geplaatst, omdat zijn context als ontoereikend wordt aanzien. Maatregelen duren tevens totdat de (gepercipieerde) problemen of noden opgelost zijn. De vraag rijst dan ook of er met de hervorming van de wet fundamenteel iets veranderd is. Er werden wel nieuwe elementen in de wet ingevoerd - zo dient er onder meer prioriteit aan een herstelrechtelijk aanbod gegeven te worden -, maar dit heeft niet geleid tot een wezenlijke verandering van de concrete beslissingspraktijk. De beschermingscultuur is nog steeds zeer sterk aanwezig in het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters.

Als men verandering teweeg wil brengen, volstaat het dus niet om simpelweg de wet te hervormen. Er dient veel meer te gebeuren. In de eerste plaats lijkt het belangrijk te zijn dat een hervorming mee van onderuit vorm krijgt en alle terreinactoren - jeugdmagistraten, advocaten, consulenten, uitvoerende diensten en voorzieningen - hierbij betrokken worden. Een hervorming die van boven uit opgelegd wordt, heeft allicht weinig kans op slagen. Er dient gezamenlijk gereflecteerd te worden over de principes die aan de grondslag dienen te liggen, alsook over de na te streven doelen en de meest effectieve en/of ook (ethisch) meest wenselijke middelen om deze doelen te bereiken.

Om visies (en ook gedrag) te veranderen, is daarnaast allicht ook nood aan (permanente) vorming en sensibilisering. Vormingen kunnen een forum vormen om jeugdrechters (maar ook consultants en andere actoren) kennis te laten maken met innoverende mogelijkheden en hen ook aan te moedigen hiervan gebruik te maken. Ze laten het ook toe om praktijkactoren te informeren over wetenschappelijke kennis en inzichten. Tevens kunnen vormingen ook aangewend worden om specifieke vaardigheden, waaronder bijvoorbeeld het horen van, en communiceren met, (jonge) kinderen en/of adolescenten, aan te leren. Dit betekent wel dat er structureel de nodige tijd voorzien moet worden om aan vormingen of vormingsdagen deel te nemen, wat actueel, volgens de betrokken jeugdrechters, niet het geval blijkt te zijn. Tevens kan er ook aan gedacht worden om hier reeds in de basisopleiding van juristen de nodige aandacht aan te besteden.

Eerder onderzoek toont ook aan dat goede contacten met de (lokale) voorzieningen en diensten die instaan voor de uitvoering van de opgelegde maatregelen, maken dat jeugdrechters er meer vertrouwen in hebben en ook sneller geneigd zullen zijn om van het betreffende aanbod gebruik te maken. Het verhogen van persoonlijke contacten, maar ook het organiseren van (lokale) overlegplatforms, lunchdebatten en/of reflectiegroepen kunnen in dit kader mogelijk een meerwaarde bieden. Ook zouden jeugdrechters gestimuleerd of uitgedaagd kunnen worden om rond bepaalde thema's samen te komen en ook kritisch te reflecteren over de eigen beslissingspraktijk.

3.3. Pistes voor verder onderzoek

Over de beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters is er intussen al heel wat onderzoek gebeurd op basis waarvan een relatief accuraat beeld gevormd kan worden. Over een aantal andere procesactoren is echter veel minder geweten. In de eerste plaats kan gedacht worden aan de consultants van de sociale dienst, die een (grote) invloed op de besluitvorming van Belgische jeugdrechters blijken uit te oefenen. Het zou interessant zijn, mocht er ook eens een licht geworpen worden op de wijze waarop zij zich een beeld van de betrokken jongeren en hun gezinnen vormen, hun rapporten opstellen en hun adviezen formuleren en welke factoren hierop van invloed zijn. In de tweede plaats kan ook gedacht worden aan de advocaten, die de rechten van de minderjarigen dienen te behartigen. Er blijken verschillende visies en verwachtingen over hun rol te bestaan. Ook bij de balies leven er hieromtrent verschillende opvattingen. Onderzoek kan hier meer klaarheid in brengen. Tot slot zijn er nog de jongeren zelf, maar ook hun ouders. Hun visie en/of beleving blijft niet enkel in het eigen onderzoek, maar ook in heel wat ander onderzoek, buiten beeld. Het staat echter buiten kijf dat kennis over hun belevingen,

ervaringen en verwachtingen een beter - of ander - licht op de huidige beslissingspraktijk kan werpen en tevens interessante inzichten kan aanreiken om tot een meer transparante en coherente - en vooral ook een (meer) humane - rechtsbedeling te komen.

LITERATUUR

- Agentschap Jongerenwelzijn. (2010). *Jij en de jeugdrechtbank*. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/publicaties>
- Arthur, R. (2012). Rethinking the Criminal Responsibility of Young People in England and Wales. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 20, 13-29.
- Ashworth, A., Genders, E., Mansfield, J., Plea, J., & Player, E. (1984). *Sentencing in the Crown Court. Report of an exploratory study*. Oxford: Centre for Criminological Research.
- Baarda, D.B., de Goede, M.P.M., & van der Meer-Middelburg, A.G.E. (2007). *Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Tweede herziene druk. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bailleau, F. (1996). *Les jeunes face à la justice pénale. Analyse critique de l'application de l'ordonnance de 1945* (pp. 151-152). Parijs: Syros.
- Bailleau, F., & Cartuyvels, Y. (Red.). (2007). *La justice pénale des mineurs en Europe. Entre modèle welfare et inflexions neoliberals*. Paris: L'Harmattan.
- Bal, P. (1988). *Dwangkommunikatie in de rechtszaal: een onderzoek naar de verbale interactie tussen rechter en verdachte tijdens de strafzitting voor de politierechter*. Arnhem: Gouda Quint.
- Ball, C. (1981). The use and significance of school reports in juvenile court criminal proceedings: a research note. *British Journal of Social Work*, 11, 479-483.
- Ballet, D. (1990). De minderjarige en het strafrecht: een poging tot verheldering van zijn strafrechtelijke positie. In G. Cappelaere, & C. Eliaerts (Red.), *Van Jeugdbeschermingsrecht naar jeugdrecht?* (pp. 150-201). Antwerpen: Kluwer.
- Barnum, R. (1987). The Development of Responsibility: Implications for Juvenile Justice. In F.X. Hartmann (Red.), *From Children to Citizens. Volume II. The Role of the Juvenile Court* (pp. 66-79). New York: Springer.
- Bazemore, G., & Umbreit, M. (1995). Rethinking the Sanctioning Function in Juvenile Court: Retributive or Restorative Responses to Youth Crime. *Crime and Delinquency*, 41(3), 296-316.
- Bazemore, G., & Feder, L. (1997). Judges in the punitive juvenile court: organizational, career and ideological influences on sanctioning orientation. *Justice Quarterly*, 14(1), 87-114.

- Bazemore, G., Leip, L., & Nunemaker, J. (1999). La participation des victimes dans le processus décisionnel de la justice des mineurs. Les résultats d'un sondage national auprès des juges aux Etats-Unis. *Criminologie*, 32(1), 133-159.
- Bazemore, G., & Umbreit, M. (2004). Balanced and restorative justice. Prospects for Juvenile Justice in the 21st Century. In R. Roberts (Red.), *Juvenile Justice Sourcebook. Past, presents and Future* (pp. 468-509). Oxford: Oxford University Press.
- Becker, H.S. (1986). *Writing for social scientists: how to start and finish thesis, book or articles*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Benec'h-Le Roux, P. (2004). A quoi sert l'avocat du mineur délinquant? *Questions pénales. Cesdip, Juin* (XVII.3).
- Benec'h-Le Roux, P. (2008). *Au tribunal pour enfants. L'avocat, le juge, le procureur et l'éducateur*. Rennes: Presses universitaires de Rennes.
- Berghmans, M. (2007). Positie van de ouders. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 215-234). Gent: De Boeck & Larcier.
- Berghmans, M. (2012). Verantwoordelijkheid. In G. Decock, & J. Put (Red.), *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van het beleid en de praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht* (pp. 19-35). Gent: De Boeck & Larcier.
- Beyens, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBPress.
- Beyens, K., & Goethals, J. (2002). Het onderzoek naar de functionering van parketten, onderzoeks- en vonnisgerechten doorgelicht. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers, & G. Vervaeke (Red.), *Criminologie in actie* (pp. 333-377). Brussel: Politeia.
- Beyens, K. (2007). Straftoemetingsonderzoek en de toepassing van alternatieven. In J. Christiaens, E. Enhus, A. Nuytiens, S. Snacken, & P. Van Calster (Red.), *Criminologie: tussen kritiek en realisme. Liber amicorum Christian Eliaerts* (pp. 21-38). Brussel: VUBPress.
- Beyens K., & Vanhamme F. (2008). Onderzoek naar rechtspreken als sociale praktijk, *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(4), 350-360.

- Beyens, K., & Tournel, H. (2009). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. Decorte, & D. Zaitch (Red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 196-228). Leuven: Acco.
- Beyens, K., & Scheirs, V. (2010). Sociale voorlichtingsrapporten in het kader van de straftoemeting: tussen brugfunctie en professioneel strijdtoneel. *Panopticon*, 2, 6-25.
- Billiet, J., & Waeye, H. (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Tweede druk. Antwerpen: De Boeck.
- Boone, M. (2009). *De tenuitvoerlegging van sancties. Maatwerk door de rechter*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bradt, L. (2012). *Onderzoeksnota HERGO*. Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek.
- Bradt, L., Reynaert, D., & Bouverne-De Bie, M. (2008). Herstelrecht in het licht van de kinderrechten: een pedagogische benadering. In E. Claes, J. Deklerck, A. Marchal, & J. Put (Red.), *Herstel en jeugd: nu in het (r)echt* (pp. 51-67). Brugge: die Keure.
- Brouwers, B. (2007-2008). Jeugdsanctierecht in Europa: is uithandengeving een evidentie? *Jura Falconis*, 44(1), 3-38.
- Buyse, W., van Dijk, B., & Abraham, M. (2008). *Afdoening van zeer ernstige delicten gepleegd door jeugdigen*. Amsterdam: DSP- groep BV.
- Cappon, L., & Vander Laenen, F. (2010). Minderjarigen met een psychiatrische problematiek op de jeugdrechtbank. Hoe beslissen jeugdrechters? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 218-226.
- Cappon, L., & Vander Laenen, F. (2011). The decision making process of juvenile judges concerning minors with(out) mental disorders: a review of literature. In M. Cools (Red.), *EU Criminal Justice, Financial & Economic Crime: new perspectives* (pp. 227-262). Antwerpen: Maklu.
- Cappon, L. (2013). Standaardmotivering? Motiveringen van jeugdrechters betreffende maatregelen bij minderjarigen met een psychiatrische stoornis. *Panopticon*, 34(5), 368-393.

- Cappon, L. (2014). Minderjarigen met een psychiatrische stoornis voor de jeugdrechtbank. In L. Pauwels, & G. Vermeulen (Red.), *Update in de Criminologie VII. Actuele ontwikkelingen inzake EU-justitiebeleid, cannabisbeleid, misdaad en straf, jongeren en jeugdzorg, internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid, gewelddadig extremisme & private veiligheid en zelfregulering* (pp. 221-250). Antwerpen/Appeldoorn: Maklu.
- Carey, M.A. (1994). The group effect in focus groups: planning, implementing, and interpreting focus group research. In J.M. Morse (Red.), *Critical issues in qualitative research methods* (pp. 225-241). London: Sage.
- Carrington, P.J., & Moyer, S. (1995). Factors affecting custodial dispositions under the Young Offenders Act. *Canadian Journal of Criminology*, 37, 127-162.
- Carton de Wiart, M.H., minister van Justitie (1912). Plenaire vergadering van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 2 april 1912. *Pasin*.
- Cartuyvels, Y. (2001). De grote etappes in het Belgische jeugdrecht: continuïteit, circulariteit of breuk? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 132-157.
- Catterall, M., & McLaren, P. (1997). Focus Group Data and Qualitative Analysis Programs: Coding the Moving Picture as Well as the Snapshots. *Sociological Research Online*, 2(1). Geraadpleegd via <http://www.socresonline.org.uk>
- Cauffman, E., Woolard, J., & Dickon Reppucci, D. (1998-1999). Justice for Juveniles: New Perspectives on adolescents' Competence and Culpability. *QLR Queensland Law Reporter*, 18(3), 403-419.
- Cauffman, E., Piquero, A.R., Kimonis, E., Steinberg, L., Chassin, L., & Fagan, J. (2007). Legal, individual and environmental predictors of court disposition in a sample of serious adolescent offenders. *Law and Human Behaviour*, 31, 519-535.
- Cavadino, M., & Dignan, J. (2006). *Penal systems: a comparative approach*. London: Sage Publications.
- Cavadino, M., & Dignan, J. (2007). *The penal system: An introduction*. 4th edn. London: Sage Publications.
- Christiaens, J. (1999). *De geboorte van de jeugddelinquent*, Brussel: VUBPRESS.
- Christiaens, J. (2005). De hervorming van de Belgische jeugdbescherming: à la recherche du modèle perdu. *Panopticon*, 1, 4-18.

- Christiaens, J., De Fraene, D., & Ravier, I. (Red.). (2005). *Protection de la jeunesse. Formes et reformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*. Brussel: Bruylant.
- Christiaens, J., & Cartuyvels, Y. (2007). Le modèle perdu de la justice des mineurs en Belgique? Entre droit et protection, paternalisme et responsabilisation, gestion des risques et idéal de traitement. In F. Bailleau, & Y. Cartuyvels (Red.), *La justice pénale des mineurs en Europe. Entre modèle welfare et inflexions néolibérales* (pp. 77-97). Paris: L'Harmattan.
- Christie, N. (1977). Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17(1), 1-15.
- Claes, E., Deklerck, J., Marchal, A., & Put, J. (Red.). (2008). *Herstel en jeugd: nu in het (r)echt*. Brugge: die Keure.
- Claessen, J.A.A.C. (2010). *Misdaad en straf. Een herbezinning op het strafrecht vanuit mystiek perspectief*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Cohen, L.E., & Kluegel, J.R. (1978). Determinants of juvenile court dispositions: ascriptive and achieved factors in two metropolitan courts. *American Sociological Review*, 43, 162-176.
- Corrado, R.M., Gronsdahl, K., & MacAlister, D. (2007). The Youth Criminal Justice Act: Can the Supreme Court of Canada Balance the Competing and Conflicting Models of Youth justice? *Crim. L.Q.*, 14, 2007-2008, 14-66.
- Corrado, R.M., Gronsdahl, K., MacAlister, D., & Cohen, I.M. (2010). Youth justice in Canada: Theoretical Perspectives of Youth Probation Officers. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, X, 397-424.
- Dachy, A., & Lauwaert, K. (2013). *L'application de la concertation restauratrice en groupe en Fédération Wallonie-Bruxelles*. Liège: Université de Liège.
- D'Angelo, J.M. (2007). The complex nature of juvenile court judges' transfer decisions: a study of judicial attitudes. *The Social Science Journal*, 44, 147-159.
- Davis, T.L., Severy, L.J., Kraus, S.J., & Whitaker, J.M. (1993). Predictors of sentencing decisions: the beliefs, personality variables and demographic factors of juvenile justice personnel. *Journal of Applied Social Psychology*, 23, 451-475.
- De Bock, G. (1982). *Overheen jeugdrecht. Een bijdrage tot het uitvinden van nieuw jeugdrecht*. Antwerpen: Kluwer.
- De Bock, S. (2006). *Geboeid voor het leven. Het ongekuiste verhaal van vijf jonge criminelen uit Everberg*. Leuven: Uitgeverij Van Halewyck.

- Decock, G. (2004). Bescherming à la française: reflecties op de kadernota Onkelinx. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2, 66-71.
- Decock, G. (2006). De nieuwe wet op de jeugdbescherming: elck wat wils? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 271-272.
- Decock, G., & De Winter, J. (2007). De jeugdbeschermingswetten van 2006: continuïteit of keerpunt? *Nullum Crimen*, 1-37.
- Decock, G. (2012a). Beschermen, straffen, herstellen. Twintig jaar nadenken over het sanctioneren van jongeren. In G. Decock, & J. Put (Red.), *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van beleid en praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht* (pp. 1-12). Gent: De Boeck & Larcier.
- Decock, G. (2012b). Rechtswaarbogen. In G. Decock, & J. Put (Red.), *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van het beleid en de praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht* (pp. 37-53). Gent: De Boeck & Larcier.
- Decock, G., & Put, J. (Red.). (2012). *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van het beleid en de praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht*. Gent: De Boeck & Larcier.
- De Keijser, J.W. (1996). Functies van de straf in een humaan strafrechtssysteem. *Proces*, 6, 127-129.
- De Keijser, J.W. (2001). *Punishment and Purpose. From Moral Theory to Punishment in Action*. Amsterdam: Thela Thesis.
- De Keijser, J.W. (2004). Doelen van straf: morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtspleging. In B. Van Stokkom (Red.), *Straf en herstel: Ethische reflecties over sanctiedoeleinden* (pp. 43-65). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- De Keijser, J.W., Van de Bunt, H.G., & Elffers, H. (2004). Strafrechters over maatschappelijke druk, responsiviteit en de kloof tussen rechter en samenleving. In J.W. De Keijser, & H. Elffers (Red.), *Het maatschappelijk oordeel van de rechter. De wisselwerking tussen rechter en samenleving* (pp. 21-51). Den Haag, Boom: Juridische uitgevers.
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (Red.). (2005). *The Sage handbook of qualitative research*. 3rd edn. Thousand Oaks: Sage.
- De Pauw, W. (1996). *De afhandeling van drugszaken in Brussel in 1993 en 1994*. Brussel: Bress.

- De Smet, B. (2006). De strafprocedure voor minderjarigen na de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006: jeugdbeschermingsrecht met een vleugje jeugdsanctierecht. *Rechtskundig Weekblad*, 70(8), 342-368.
- De Smet, B. (2007). De positie van het slachtoffer. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 235-252). Gent: De Boeck & Larcier.
- De Smet, B. (2010). *Jeugdbeschermingsrecht in hoofdlijnen*. Antwerpen: Intersentia.
- Detry, I., Goedseels, E., & Vanneste, C. (2010). Les chiffres des parquets de la jeunesse au grand jour. In F. Gazan, C. De Craim, & E. Traets (Red.), *Jeugddelinquentie: op zoek naar passende antwoorden. Délinquance juvenile: à la recherche de réponses adaptées* (pp. 41-65). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- D'Haese, W. (2008). *Politie Jeugdzorg*. Antwerpen: Maklu.
- D'Hondt, S. (2007). Nieuwe en vernieuwde maatregelen: overzicht en algemene kenmerken. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp.45-80). Gent: De Boeck & Larcier.
- Dickens, B. (1978). Representing the child in the courts. In I. Baxter, & M. Eberts (Red.), *The child and the courts* (pp. 273-298). Toronto: Carswell.
- Digneffe, F., & Moreau, Th. (2006). *La responsabilité et la responsabilisation dans la justice pénale*. Brussel : De Boeck & Larcier.
- Dixon, J. (1995). The organizational context of criminal sentencing. *American Journal of Sociology*, 100, 1157-1198.
- Donzelot, E. J. (1977). *La police des familles*. Paris: Les éditions de minuit.
- Duff, A. (2001). *Punishment, communication and community*. Oxford: Oxford University Press.
- Duff, A. (2002). Punishing the Young. In I. Weijers, & A. Duff (Red.), *Punishing Juveniles. Principle and Critique* (pp. 115-134). Oxford: Hart Publishing.
- Dumortier, E. (2001). De inzet en de praktijk van de hervorming van de jeugdbescherming. Studiedag 16 maart 2001, Werkgroep 3: de rol van verschillende actoren. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 175-176.
- Dumortier, E., & Christiaens, J. (2006). De nieuwe wet op de jeugdbescherming. Kijtlijnen van een ambigue hervorming. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 273-280.
- Dumortier, E. (2007). De strijd om de jeugddelinquent. *Panopticon*, 6, 1-4.

- Dunn, L. (1991). Research alert! Qualitative research may be hazardous to your health. *Qualitative Health Research*, 1(3), 388-392.
- Eggermont, M., Van Huizen, P., & Smaak, M. (1994). *Stomme streken. Jongeren over hun beleving van straf*. Alphen aan den Rijn: Tjeenk Willink.
- Eliaerts, C. (1999). Jeugddelinquentie en jeugdbeschermingsrecht: een moeilijke relatie. *Kids, Deel 1.8*. Centrum voor de Rechten van het Kind. Gent: Mys en Breesch.
- Eliaerts, C. (2001). Zalven of slaan? Het eeuwige pendelen tussen hulp en straf in de jeugdbescherming. In C. Lis, & H. Soly (Red.), *Tussen dader en slachtoffer. Jongeren en criminaliteit in historisch perspectief* (pp. 371-393). Brussel: VUB-Press.
- Emerson, R. (1969). *Judging delinquents. Context and process in juvenile court*, Chicago, IL: Aldine.
- Enschede, C.J., Moor-Smeets, H.C., & Swart, A.H.J. (1975). *Strafvorming*. Arnhem: Gouda Quint.
- Erez, E. (1999). Who's afraid of the big bad victim? Victim impact statements as victim empowerment and enhancement of justice. *Criminal Law Review*, 545-556.
- Evaluatiecommissie. (2004). *Evaluatierapport Everberg*.
- Feld, B.C. (1991). Justice by geography. Urban, suburban and rural variations in juvenile justice administration. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, 156-210.
- Ferwerda, H., & van Leiden, I. (2012). *De schade hersteld? Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen*. Arnhem: Bureau Beke, Bekereeks.
- Fijnaut, C., Van Daele, D., & Parmentier, S. (2000). *Een openbaar ministerie voor de 21ste eeuw*. Leuven: Universitaire Pers.
- FOD Justitie. (2007). *De aanpak van jeugddelinquentie*. Geraadpleegd via <http://www.just.fgov.be>
- Françoise, C. (2013). *Comparaitre devant le juge de la jeunesse. Etude de l'interaction entre le juge et le mineur*. Brussel: VUBPress.
- Franssens, M., Put, J., & Deklerck, J. (2010). *Het beleid van de jeugdmagistraat*. Leuven: Universitaire Pers.
- Garapon, A. (1985). *L'âne portant des reliques. Essai sur le ritual judiciaire*. Paris: Centurion.

- Garfinkel, H. (1956). Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology*, 61, 420-424.
- Garland, D. (1990). *Punishment and modern society. A study in social theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state: strategies of crime control in contemporary society. *British Journal of Criminology*, 36(4), 445-471.
- Garland, D. (2001). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gelsthorpe, L. (1996). Critical decisions and processes in the criminal courts. In E. Mc Laughlin, & J. Muncie (Red.), *Controlling Crime* (pp.107-156). London: Thousand Oaks en New Delhi: The open University Press.
- Geudens, H. (2003). Vlaams beleid inzake jeugddelinquentie. Geraadpleegd via <http://www.steunpuntjeugdhulp.be/?action=onderdeel&onderdeel=248&titel=Rapport+Jeugddelinquentie+2003>)
- Geudens, H., & Walgrave, L. (1996). *De toepassing van de gemeenschapsdienst in het kader van de Belgische jeugdbescherming*. KULeuven: Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Geudens, H. (1999). Gemeenschapsdienst en recidive. *Tijdschrift voor Criminologie*, 41(1), 57-72.
- Geudens, H. (2004). Reactie op de kadernota van minister L. Onkelinx betreffende de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2, 72-78.
- Gibson, J. (1978). Race as a determinant of criminal sentences: a methodological critique and a case study. *Law and society review*, 12, 455-478.
- Gilbert, E., Goedseels, E., Mahieu, V., & Ravier, I. (2012). *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters / jeugdrechtbanken in MOF-zaken* (Collectie van onderzoeksrapporten & onderzoeksnota's n°32b). Brussel: NICC.
- Goedseels, E., Geudens, H., & Walgrave, L. (2002). *Effecten van gemeenschapsdienst in vergelijking met de effecten van een andere jeugdbeschermingsmaatregel*. KULeuven: OGJC.

- Goedseels, E. (2012). Constructief sanctioneren met maximale kansen voor een herstelrechtelijk aanbod. In G. Decock, & J. Put (Red.), *Jeugdsanctierecht gewikt en gewogen. Toetsing van het beleid en de praktijk aan de principes van het jeugdsanctierecht* (pp. 55-84). Gent: De Boeck & Larcier.
- Goedseels, E., & Gilbert, E. (2013). Onderzoek naar de beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 4(14), 343-359.
- Goethals, J. (1984). De rechter berecht: straftoemeting en persoonlijkheid. *Panopticon*, 44-46.
- Goethals, J., Maes, E., & Klinckhamers, P. (1995). Vrouwen en strafrechtsbedeling: is er sprake van een geslachtsspecifiek proces? *Panopticon*, 16(5), 420-450.
- Goethals, J., & Beyens, K. (2002). Het onderzoek naar de functionering van parketten, onderzoeks- en vonnisgerechten doorgeïllustreerd. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers, & G. Vervaeke (Red.), *Criminologie in actie* (pp. 333-378). Brussel: Politeia.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of the self in everyday life*. Garden City, NY: Doubleday.
- Grisso, T., & Schwartz, R.G. (2000). *Youth on trial. Developmental Perspectives on Juvenile Justice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Het jeugdbeschermingsrecht hervormd. (2006). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten, Themanummer, 4*.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography*. London: Routledge.
- Hanson, K. (2003-2004). *Kinderrechten en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Een kritische analyse. Proefschrift*. Universiteit Gent.
- Harris, J., & Huntongton, A. (2011). Emotions as analytic tools: Qualitative research, feelings and psychotherapeutic insight. In K.R. Gilbert (Red.), *The emotional nature of qualitative research* (pp. 129-146). London: CRC Press.
- Hedderman, C., & Gelsthorpe, L. (1997). *Understanding the sentencing of women*. London: Home Office.
- Hespeel, S., & Put, J. (2014). *Jeugdsanctierecht voorgesteld. Naar een constructief jeugdsanctierecht*. Gent: Larcier.

- Heylen, B., Ravier, I., Schoffelen, J., & Vanneste, C. (2009). *Une recherche évaluative d'un centre fermé pour mineurs, le centre « De Grubbe » te Everberg / Evaluatieonderzoek naar het gebruik van een gesloten instelling voor jongeren, centrum "De Grubbe" te Everberg* (Onderzoeksrapport). Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- Hogarth, J. (1971). *Sentencing as a human proces*. Toronto: University of Toronto Press.
- Hood, R. (1992). *Race and sentencing*. Oxford: Clarendon Press.
- Hudson, B. (1989). Doing justice to difference. In A. Ashworth, & M. Wasik (Red.), *Fundamentals of sentencing theory. Essays in Honour of Andrew von Hirsch* (pp. 223-249). Oxford: Clarendon Press.
- Hutton, N. (1995). Sentencing, rationality and computer technology, and computer technology. *Journal of law and society*, 22(4), 549-570.
- Hutton, N. (2006). Sentencing as a social practice. In S. Armstrong, & L. McAra (Red.), *Perspectives on Punishment. The Contours of Control* (pp.155-174). Oxford: Oxford University Press.
- Huyse, L., & Sabbe, S. (1997). *De mensen van het recht*. Leuven: Van Halewyck.
- Johnson, J.B., & Secret, P.E. (1995). The effects of court structure on juvenile-court decision-making. *Journal of Criminal Justice*, 23, 63-82.
- Junger-Tas, J. (2007). Het jeugdstrafrecht in Europa. In J. Christiaens, E. Enhus, A. Nuytiens, S. Snacken, & P. Van Calster (Red.), *Criminologie: tussen kritiek en realisme* (pp. 211-232). Liber amica/orum Christian Eliaerts. Brussel: VUBPress.
- Kannegieter, G. (1992). Werk als straftoemingsfactor. *Justitiële Verkenningen*, 18(8), 72-101.
- Kannegieter, G. (1994). *Ongelijkheid in de straftoemeting. De invloed van de sociale positie van de verdachte op strafrechtelijke beslissingen*. Groningen: Geschriften van de juridische faculteit der Rijksuniversiteit.
- Kinderrechten tussen individuele responsabilisering en maatschappelijke verantwoordelijkheid: enkele beschouwingen (2012). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, Themanummer, 3.
- Kirk, B. (1996). *Negative Images: A Simple Matter of Black and White?* Aldershot: Avebury.
- Komter, M.L. (1994). Moraal en dwang in de rechtszaal. *Tijdschrift voor Criminologie*, 36(3), 199-217.

- Kwalitatief onderzoek in de criminologie. (2008). *Tijdschrift voor Criminologie*. Themanummer, 4.
- La réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse. Tous les avis. (2004). *Journal du Droit des Jeunes*, mai (235).
- Légat, S., & Smits, I. (2012). *Een onderzoek naar de methodiek van herstelbemiddeling bij minderjarigen* (Onderzoeksrapport). KHLimburg.
- Lemmens, M., & van Welzenis, I. (1997). *Het beleid van verwijzers ten aanzien van plaatsing in een gesloten gemeenschapsinstelling*. Leuven: OGJC.
- Lemmens, M., & Van Welzenis, I. (1999). *Plaatsing in het licht geplaatst. Registratieonderzoek naar de beslissingsprocedure ten aanzien van en de hulpverlening in de gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand*. Leuven: KULeuven Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Maes, C. (2001). Voorontwerp van wet van de Minister van Justitie Marc Verwilghen houdende antwoorden op delinquent gedrag door minderjarigen. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, bijlage 1, 1-11.
- Maes, C. (2005). La justice juvénile dans le monde, ses systèmes, ses objectives: les modèles. *Nouvelle Tribune Internationale des droits de l'enfants*, Septembre (8&9), 9-15.
- Maes, C. (2009). Impression. Loi s'éteignant. In W. Bruggeman, E. De Wree, J. Goethals, P. Ponsaers, P. Van Calster, T. Vander Beken, & G. Vermeulen (Red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon* (pp. 510-523). Antwerpen: Maklu.
- Maesschalck, J. (2009). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte, & D. Zaitch (Red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 119-146). Leuven: Acco.
- Maso, I., & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Maupin, J.R., & Bond-Maupin, L.J. (1999). Detention decision making in a predominantly Hispanic Region: rural and non-rural differences. *Juvenile and Family Court Journal*, 50, 11-23.
- McAra, L. (2010). Models of youth justice. In D. Smith (Red.), *A New Response to Youth Crime* (pp. 287-317). Cullompton, Devon: Willan Publishing.

- McNeill, F., Burns, N., Halliday, S., Hutton, N., & Tata, C. (2009). Hysteresis, Risk and Reconfiguration. *Punishment and Society*, 11(4), 419-441.
- Mears, D.P. (1998). The sociology of sentencing: reconceptualizing decisionmaking processes and outcomes. *Law and Society Review*, 32, 667-724.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis. An expanded sourcebook*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Moreau, Th. (2007). Mineur incapable, mineur responsable. In Th. Moreau, & S. Berbuto (Red.), *Réforme du droit de la jeunesse. Questions spéciales* (pp. 151-221). Liège: Anthemis.
- Moreau, Th., & Berbuto, S. (Red.). (2007). *Réforme du droit de la jeunesse. Questions spéciales*. Liège: Anthemis.
- Moreau, Th., Ravier, I., & Van Keirsbilck, B. (Red.). (2008). *La réforme de la loi 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse – premier bilan et perspectives d'avenir. Actes du colloque des 31 mai et 1er juin 2007*. Liège: Editions Jeunesse et droit, coll. du CIDE.
- Morse, S.J. (1997). Immaturity and Irresponsability. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 88(1), 15-67.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. (2011). *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Leuven: Acco.
- Muncie, J. (1999). *Youth and crime: a critical introduction*. London: Sage Publications.
- Muncie, J. (2004). *Youth and crime: a critical introduction*. 2nd ed. London: Sage Publications.
- Muncie, J. (2009). *Youth and crime: a critical introduction*. 3rd ed. London: Sage Publications.
- Myers, M.A., & Talarico, S.M. (1987). *The social contexts of criminal sentencing*. New York, Berlin, Heidelberg, London, Paris en Tokyo: Springer-Verlag.
- Myers, M.A. (1988). Social background and the sentencing behavior of judges. *Criminology*, 26(4), 648-675.
- Nuytiens, A., Christiaens, J., & Eliaerts, C. (2005). *Ernstige jeugddelinquenten gestraft: Praktijk van uithandengeving*. Gent: Academia Press.

- Nuytiens, A., & Scheirs, V. (2011). Etnografisch onderzoek en emoties: over de (on)verenigbaarheid van mens en wetenschap. *Panopticon, Tijdschrift voor Strafrecht Criminologie en Forensisch Welzijnswerk*, 32(1), 21-38.
- Onkelinx, L. (2007). Ontstaansgeschiedenis, krachtlijnen en beginselen van de nieuwe jeugdwet. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 9-13). Gent: De Boeck & Larcier.
- Parker, H., Sumner, M., & Jarvis, G. (1989). *Unmasking the magistrates*. Philadelphia: Milton Keynes Open University Press.
- Peeters, E. (1988). Een straftoemetingsonderzoek bij de correctionele rechter. *Panopticon, Tijdschrift voor Strafrecht, Criminologie en Forensisch Welzijnswerk*, 9(1), 39-62.
- Phillips, C., & Earle, R. (2010). Reading Difference Differently? Identity, epistemology and prison ethnography. *British Journal of Criminology*, 50(2), 360-378.
- Pratt, J. (1989). Corporatism: the third model of juvenile justice. *British Journal of Criminology*, 29(3), 236-254.
- Put, J., & Rom, M. (Red.). (2007). *Het nieuwe jeugdrecht*. Gent: De Boeck & Larcier.
- Put, J. (2007). Het nieuwe jeugdrecht: een terugblik naar de toekomst. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 1-8). Gent: De Boeck & Larcier.
- Put, J. (2010). *Handboek jeugdbeschermingsrecht*. Brugge: die Keure.
- Rap, S., & Weijers, I. (2011). De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief. De communicatie tussen de jeugdrechter en jeugdige verdachte. *Den Haag: Raad voor de Rechtspraak, Research Memoranda*, nummer 2/2011, jaargang 7.
- Reflecties bij de Kadernota betreffende de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming. (2004). *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2.
- Reichel, Ph. L. (2008). An International Perspective on Juvenile Justice. In Ph. L. Reichel (Red.), *Comparative criminal Justice Systems. A topical approach* (pp. 339-371). New Jersey: Prentice Hall.
- Roach, K. (1999). Four models of the criminal process. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 89(2), 671-716.
- Robert, P., Faugeron, C., & Kellens G. (1975). Les attitudes des juges à propos des prises de décision. *Annales de Faculté de Droit Liège*, 23-152.

- Roberts, J.V. (2001). Evolution et conséquence de la réforme de la sentence au Canada. *Sociologie et sociétés*, 33(1), 67-83.
- Rodriguez, N., Smith, H., & Zatz, M.S. (2009). Youth is enmeshed in a highly dysfunctional family system: exploring the relationship among dysfunctional families, parental incarceration and juvenile court decision making. *Criminology*, 47, 177-207.
- Ruback, R.B., & Vardaman, P.J. (1997). Decision making in delinquency cases: the role of race and juveniles' admission/denial of crime. *Law and Human Behaviour*, 21, 47-69.
- Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1993). Structural variations in juvenile court processing: inequality, the underclass and social control. *Law and Society Review*, 27, 285-311.
- Sanborn, J.B. (1996). Factors perceived to affect delinquent dispositions in juvenile court: putting the sentencing decision into context. *Crime and Delinquency*, 42, 99-113.
- Sanborn, J. B. (2001). A Parens Patriae Figure or Impartial Fact Finder: Policy Questions and Conflicts for the Juvenile Court Judge. *Criminal Justice Policy Review*, 311-332.
- Scott, E.S., & Steinberg, L. (2008). *Rethinking juvenile justice*. Boston: Harvard University Press.
- Sheehan, R. (2001). *Magistrates' decision-making in child protection cases*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Smets, S., & Put, J. (2014) Rechtspraak in het jeugdbeschermingsrecht: een juridisch-empirische analyse. In J. Put (Red.), *Jeugdbeschermingsrecht, Themiscahier nr. 88* (pp. 1-21). Brugge: die Keure.
- Strauss, A.L., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing Grounded Theory*. Newbury Park, California: Sage.
- Tata, C. (2002). Accountability for the sentencing decision process. Towards a new understanding. In C. Tata, & N. Hutton (Red.), *Sentencing and society. International perspectives* (pp. 399-428). Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.
- Tata, C., Burns, N., Halliday, S., Hutton, N., & McNeill, F. (2008). Assisting and Advising the sentencing decision process: the pursuit of 'quality' in pre-sentence reports. *British Journal of Criminology*, 48(6), 835-855.

- Tulkens, F., & Moreau, Th. (2000). *Droit de la jeunesse. Aide – Assistance – Protection*. Brussel: De Boeck & Larcier.
- Urban, L., Cyr, J.St., & Decker, S. (2003). Goal Conflict in the Juvenile Court: The Evolution of Sentencing Practices in the United States. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 454-456.
- Van Campenhoudt, L., Chaumont, J.-M., & Franssen, A. (2005). *La méthode d'analyse en groupe. Applications aux phénomènes sociaux*. Paris: Dunod.
- Vandebroek, M., & Vanfraechem, I. (2007). Bemiddeling en hergo. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 147-182). Gent: De Boeck & Larcier.
- Vandekerckhove, A. (2004). (G)een 'nieuw' jeugdrecht? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2, 131-135.
- Van de Kerckhove, M. (1978). Des mesures répressives aux mesures de sûreté et de protection. Réflexions sur le pouvoir mystificateur du langage, *Rev. dr. pén.*, 245-279.
- Van den Wyngaert, C. (1998). *Strafrecht en strafprocesrecht*. Antwerpen: Maklu.
- Van der Mussele, E. (2007). De gewijzigde positie van de advocaat. Van sierstuk tot raadsman voor minderjarigen. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 273-290). Gent: De Boeck & Larcier.
- Van Dijck, C. (2010). *Deskundigen geven advies aan jeugdrechters. Een onderzoek naar de expertisepraktijk in het kader van de uithandengeving* (Proefschrift). Brussel: VUB.
- Van Dijk, J.J.M., Sagel-Grande, H.I., & Toornvliet, L.G. (1995). *Actuele criminologie*. Lelystad: Koninklijke Vermande BV.
- Vandorpe, J. (2004). De rol van de jeugdadvoaat: een pedagogische benadering. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2004/3, 156-160.
- Van Duyne, P.C., & Verwoerd, J.R.A. (1985). *Gelet op de persoon van de rechter. Een observatieonderzoek naar het strafrechtelijk beslissen in de raadkamer*. 's-Gravenshage: Staatsuitgeverij.
- Vanfraechem, I. (2007). *Herstelgericht groepsoverleg. Een constructief antwoord voor ernstige jeugddelinquentie*. Brugge: Die Keure.
- Vanhamme, F. (2005). *La rationalité de la peine. Une approche sociocognitive des tribunaux correctionnels. Thèse présentée pour l'obtention du grade de docteur en criminologie*. Bruxelles: Université Libre de Bruxelles, niet gepubliceerd.

- Vanhamme F., & Beyens K. (2007). La recherche en sentencing: un survol contextualisé. *Déviance et Société*, 31(2), 199-228.
- Van Kerckvoorde, J. (1981a). Straftoemeting bij winkeldiefstal. *Panopticon*, 2(4), 335-349.
- Van Kerckvoorde, J. (1981b). Straftoemeting bij rijden onder invloed: van de druppel naar de "strop". *Panopticon*, 2(6), 575-590.
- Vanneste, C. (2001). Een onderzoek naar de beslissingen genomen door parketmagistraten en de jeugdrechters. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4(2), 193-202.
- Vanneste, C., Amrani, L., Minet, J-F., Groenen, A., Neyt, N., Vanderhaeghen, R., ... Leclercq, S. (2001). *De beslissingen genomen door de parketmagistraten en de jeugdrechters ten aanzien van delinquente minderjarigen* (Onderzoeksrapport). Brussel: NICC.
- Vanneste, C. (2003). Les logiques décisionnelles des magistrats du parquet et des juges de la jeunesse à l'égard des mineurs délinquants. *Revue de droit pénal et de criminologie*, 232-263.
- Verhellen, E. (1978). *Interactie: jeugdbescherming en interactionisme*. Antwerpen: De Sikkels.
- Verhellen, E. (1996). *Jeugdbeschermingsrecht*. Gent: Mys en Breesch.
- Verstraeten, R., De Decker, S., & Van hoogenbemt, T. (2007). Jeugd(beschermings)recht en strafrecht: een problematische relatie. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 111-145). Gent: De Boeck & Laricr.
- Viane, S. (2006). *De herstelgerichte afhandelingen door de ogen van de gerechtelijke actoren* (Eindrapport).
- Von Hirsch, A. (1976). *Doing Justice: The Choice of Punishments*. New York: Hill and Wang.
- Vrije wil en verantwoordelijkheid (2013). *Justitiële Verkenningen, Themanummer*, 39.
- Walgrave, L. (1978). *Uitgeleide aan de jeugdbescherming*. Leuven: Acco.
- Walgrave, L. (1996). Restorative juvenile justice. A way to restore justice in Western European systems? In S. Asquith (Red.), *Children and young in conflict with the law* (pp. 169-196).
- Walgrave, L. (2000). *Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht*. Leuven: Universitaire Pers.

- Walgrave, L. (2002). Constructie van een theoretisch model. In P. Goris, & L. Walgrave (Red.), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie* (pp. 174-190). Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Walgrave, L. (2008). *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship* (pp. 44-67). Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Walker, N. (1991). *Why Punish?* Oxford: Oxford University Press.
- Walsh, A. (1985). The Role of the Probation Officer in the Sentencing Process. *Criminal Justice and Behavior*, 12(3), 289-303.
- Ward, G., & Kupchik, A. (2009). Accountable to what? Professional orientations towards accountability- based juvenile justice. *Punishment & Society*, 11(1), 85-109.
- Weijers, I., & Grisso, T. (2009). Criminal Responsibility of Adolescents: Youth as Junior Citizenship. In J. Junger-Tas, & F. Dunkel (Red.), *Reforming Juvenile Justice* (pp. 45-67). New York: Springer.
- Winterdyck, J. (Red.). (2002). *Juvenile justice systems: international perspectives*. 2nd edn. Toronto: Canadians Scholars Press.
- Zehr, H., & Mika H. (1998). Fundamental concepts of restorative Justice. *Contemporary Justice Review*, 1, 47-55.
- Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Intercourse, PA: Good Books.

Wetgeving

- Algemene beleidsnota van de minister van Justitie. *Parl. St.*, Kamer 2003-04, DOC 51, 0325/016.
- Decreet van 4 maart 1991 relatif à l'Aide à la Jeunesse, *BS* 12 juni 1991.
- Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, *BS* 11 oktober 2004
- Kadernota van de minister van Justitie betreffende de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming.
- Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Kamer 2004-05, DOC 51, 1467/001.
- Ministeriële Omzendbrief nr. 1/2006 van 28 september 2006 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de

jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd.

Ministeriële Omzendbrief nr. 1/2007 van 7 maart 2007 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd.

Ministeriële Omzendbrief nr. 2/2007 van 7 maart 2007 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (kortweg: Omz. Jeugdwet 2/2007).

Verslag namens de commissie voor de justitie. *Parl. St.*, Kamer 2004-05, DOC 51, 1467/012.

Verslag namens de commissie voor de justitie. *Parl. St.*, Senaat 2005-06, 3-1312/7.

Wet van 15 mei 1912 op de kinderbescherming, *BS* 27-28-29 mei 1912.

Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *BS* 15 april 1965, *err.* *BS* 29 mei 1965.

Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade.

Wet 2 februari 1994, *BS* 17 september 1994.

Wet van 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *BS* 1 maart 2002.

BIJLAGE 1. Topiclijst zaakgerelateerd interview

(korte situering van de zaak, indien nodig)

1. Ik zou u eerst een aantal vragen willen stellen over uw keuze en motivatie van de maatregel(en) die u oplegde

Waarom koos u voor de betreffende maatregel(en)? Kan u uw keuze motiveren (per maatregel afzonderlijk)? *(doorvragen)*

Wat is voor u het meest doorslaggevend geweest bij het nemen van uw beslissing?

Waar gaat bij deze zaak uw centrale focus naar uit bij het nemen van uw beslissing?

Welke specifieke doelen beoogt u met het opleggen van de maatregel? Wat wenst u met het opleggen van de maatregel met andere woorden te bereiken? Hieronder vindt u een lijst van mogelijke doelen. Kan u aanduiden welk doel u precies nastreeft *(voor elke maatregel afzonderlijk)*. U mag meerdere doelen omcirkelen.

1. afkeuren ("dit kan niet", "dit doe je niet")
2. norm bevestigen ("dit mag niet", "er zijn regels waar je je aan moet houden")
3. vergelden / bestraffen ("je moet het maar eens voelen", "je hebt het verdiend")
4. afschrikken ("weerhouden het nog eens te doen")
5. tot inzicht / tot besef brengen
6. herstel van schade aan het slachtoffer
7. verzoening tussen dader en slachtoffer
8. symbolisch herstel van de schade aan de samenleving
9. helpen, begeleiden, ondersteunen van de minderjarige en zijn context
10. behandelen
11. (her)opvoeden
12. beschermen (beveiligen) van de minderjarige
13. beschermen (beveiligen) van de maatschappij
14. andere:

Wat is de uiteindelijke finaliteit die u met uw ingrijpen beoogt? Hier mag u slechts 1 antwoord omcirkelen.

- het voorkomen van criminaliteit
- algemene welzijnsbevordering van de jongere
- het herstellen van een verstoorde (morele) balans ("er moet gerechtigheid geschieden")
- het herstellen van een verstoorde rechtsorde
- het herstellen van schade en geschonden relaties

U besliste een termijn (duur) van.... Op basis waarvan besliste u deze termijn (duur)?

Is voor u de (totale) reactie in verhouding tot de gepleegde feiten? Houdt u daar rekening mee?

Is dat van belang in deze zaak?

Gaat het volgens u om een ernstig feit (ernstige feiten)?

2. Nu volgen enkele vragen over de betrokken jongere en zijn context

Wat voor iemand is ... volgens u? Wat voor een beeld heeft u van hem als persoon, maar ook van zijn context?

Hoe kwam hij over op de zitting?

Draagt ... volgens u verantwoordelijkheid voor de feiten die hij pleegde?

Wat verstaat u daar onder?

Dient hij volgens u ook verantwoordelijkheid op te nemen en hoe dan?

Dragen er volgens u nog andere personen verantwoordelijkheid in deze zaak?

3. Nu volgen nog enkele vragen die betrekking hebben op andere betrokken personen bij de zaak, al dan niet aanwezig op de zitting ?

Wiens inbreng was voor u in deze zaak van belang? Met wiens inbreng heeft u effectief rekening gehouden?

Hebt u nog met andere(n) over deze zaak overleg gepleegd? Zo ja, met wie? In welke mate heeft dit uw beslissing mee gestuurd?

Heeft u bij uw beslissing in deze zaak ook rekening gehouden met mogelijke verwachtingen van het publiek, de media, andere....?

BIJLAGE 2. Topiclijst algemeen interview

1. We beginnen met een aantal vragen over uzelf als jeugdrechter

Sinds wanneer bent u jeugdrechter?

Was het een bewuste keuze om jeugdrechter te worden?

Hebt u een specifieke jeugdopleiding genoten?

Hebt u voordien nog andere functies - zowel binnen, als buiten de magistratuur - bekleed?

Hoe zou u uw rol of taak als jeugdrechter omschrijven specifiek in het kader van een MOF? En in het kader van een POS?

Hebt u het gevoel over voldoende tijd te kunnen beschikken om uw job naar behoren te doen? Waarvoor zou u graag meer tijd hebben?

2. De volgende vragen gaan over de rol van en samenwerking met andere actoren zoals het parket, collega-rechters, de advocatuur, de sociale dienst,...

PARKET

Wat is voor u de rol of de taak van het parket in MOF-zaken? Zou u deze rol anders definiëren wanneer het over POS-zaken gaat?

Voert het jeugdparket in X een duidelijk (transparant) vorderingsbeleid? Zo ja, wat houdt dit dan precies in? Door wie wordt het beleid opgesteld / bepaald? Is het geformaliseerd?

Wordt er tussen het jeugdparket en de jeugdrechtbank overleg gepleegd? Is dit dan vooral informeel of ook formeel? Hoe vaak? Wat houdt dit concreet in?

Hoe verloopt de samenwerking in X tussen het jeugdparket en de jeugdrechtbank?

Hecht u in een concrete zaak veel belang aan de eis van het parket? Houdt u er ook effectief rekening mee?

COLLEGA-RECHTERS

Intern

Is er hier in X een bepaald (duidelijk, transparant) berechtingsbeleid? Bestaan er met andere woorden afspraken of richtlijnen met betrekking tot het gevolg dat er aan bepaalde zaken gegeven wordt? Zo ja, door wie zijn deze richtlijnen opgesteld? En wat houden ze precies in? Zijn ze geformaliseerd?

Wordt er intern overleg gepleegd? Is dit dan vooral informeel of ook formeel? Hoe vaak? Wat houdt dit concreet in?

Hoe zou u de sfeer (of cultuur) op de jeugdrechtbank in X omschrijven? En op de rechtbank (van eerste aanleg) in het algemeen?

Er wordt wel eens gezegd dat justitie meer en meer een bedrijf aan het worden is (waarbij gesproken wordt van input, output, efficiëntie en effectiviteit,...). Ervaart u dit ook in X?

Extern

Hebt u contact met jeugdrechters van andere arrondissementen? Via welke kanalen? In welk kader?

Bent u lid van de Unie van Nederlandstalige jeugdmagistraten? Worden er regelmatig vergaderingen gehouden? Hoe vaak? Neemt u daaraan deel? Worden er vanuit de Unie richtlijnen uitgevaardigd? Worden er bv. concrete afspraken gemaakt rond de afhandeling van bepaalde zaken?

ADVOCATUUR

Wat is volgens u de rol of de taak van de jeugdadvocaat in een MOF-zaak? Is deze rol volgens u anders wanneer het een POS-zaak betreft?

Hoe verloopt de samenwerking in X met de (jeugd)advocatuur?

Hecht u in een concrete zaak veel belang aan het pleidooi van de advocaat? Houdt u er ook effectief rekening mee?

Wordt een jongere in X altijd bijgestaan door een (jeugd)advocaat wanneer hij voor de rechter dient te verschijnen?

SOCIALE DIENST

Hoe zou u de rol of de taak van de sociale dienst omschrijven? Verschilt deze rol wanneer het om een POS- dan wel een MOF-zaak gaat?

Vindt u het wenselijk dat in elk (MOF-)dossier een maatschappelijk onderzoek gebeurt? Wat zijn voor u beslissende factoren?

Hoe verloopt de samenwerking in X met de sociale dienst?

Wordt er met hen overleg gepleegd? Is dit dan vooral informeel of ook formeel? Hoe vaak? Wat houdt dit dan concreet in?

Volgt u meestal het advies van de sociale dienst? Indien niet, waarom dan niet?

DIENSTEN EN VOORZIENINGEN

Bent u goed op de hoogte van het beschikbare aanbod? Kent u de diensten en voorzieningen goed? Geldt dit voor alle diensten en voorzieningen?

Weet u wat ze precies doen met de jongeren?

Via welke kanalen bent u op de hoogte van wat ze doen?

Ervaart u een gebrek aan kennis?

Hoe verloopt de samenwerking in X over het algemeen met de verschillende diensten?

Wordt er met hen ook overleg gepleegd? Is dit dan vooral informeel of ook formeel? Hoe vaak? Wat houdt dit dan concreet in?

Is er volgens u voldoende aanbod, ook specifiek in het kader van een MOF? Wat zou er volgens u meer mogen zijn? Kunt u dit wat meer uitleggen?

3. Tot slot zouden we u graag nog enkele vragen willen stellen over de - in 2006 hervormde - jeugdwet

Bent u over het algemeen tevreden over de huidige jeugdwet? Wat vindt u positief? Wat zou voor u anders mogen?

Vindt u het persoonlijk een goede zaak dat bij de hervorming gekozen werd voor het behoud van het beschermingsmodel als basis voor de wet?

Wat vindt u van de opgenomen hiërarchie in de wet (dat eerst voorrang gegeven moet worden aan een herstelrechtelijk aanbod, dan...)? Houdt u hier rekening mee?

Wat vindt u ervan dat bepaalde maatregelen - vooral dan plaatsingsmaatregelen - gekoppeld worden aan de ernst van de feiten?

Met de communautarisering zou het wel eens kunnen dat we evolueren in de richting van een jeugdsanctierecht (dat wordt wel eens gezegd...). Wat betekent dit voor u? Zou u dit een goede evolutie vinden?

Wenst u aan het interview graag nog iets toe te voegen? Alvast heel veel dank!